

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^η ΚΑΙ ΤΗΝ 6^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1964

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΣΤ
ΕΑ
1964

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

*Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη
μέ την επιμέλεια τιμητικής επιτροπής. Θεσσαλονίκη 1960, 568 σελ., δρ. 120.

« ΑΠΑΝΤΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ »

1ος τόμος : 'Ερευνητικά Α', Θεσσαλονίκη 1963, 496 σελ., δρ. 120.

2ος τόμος : 'Ερευνητικά Β', Θεσσαλονίκη 1963, 456 σελ., δρ. 120.

3ος τόμος : Νεοελληνική Γραμματική — Ιστορική Εισαγωγή με 13 χάρτες
και 7 πίνακες, 1938, 16 + 688 σελ., άδεται δρ. 100, δεμένη 125.

4ος τόμος : Δημοτικισμός και αντίδραση, 1960, 397 + 1 σελ., δρ. 50.

Σημ. : Οι τόμοι 4ος και 5ος έκυκλοφόρησαν τον Οκτώβριο του 1963. 'Η έκδοση των «Απάντων Μανόλη Τριανταφυλλίδη» συνεχίζεται.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

*Ιδρυτής : Μαν. Τριανταφυλλίδη

'Η «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη» ιδρύθηκε με τὸ σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συγκροτηθῆ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πιδό ἔργιο τὸ μάθημα τῶν νέων ἑλληνικῶν στὴν ἑλληνικὴ παιδεία — προπάντων στὴ μέση — ἀξιοποιώντας γι' αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πιδό ἄξιο ὁ νέος 'Ελληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» εἶναι γιὰ τὸ μαθητὴ, γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καὶ γιὰ τοὺς δυό. Ὁδὲ μποροῦν ὁμως νὰ χρησιμεύουν τὰ περισσότερα καὶ στὸ φοιτητὴ καὶ στὸν κάθε μορφωμένο.

Τὰ διάφορα βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» συσταίνονται ἀπὸ τὸ 'Υπουργεῖο τῆς Παιδείας (ἐγκύκλι. ἀριθ. 8953/7 Μαΐου 1949, 31752/14 Μαΐου 1949, 117190/15 Δεκ. 1950) ὡς βοήθημα τῶν μαθητῶν, ὡς χρήσιμα γιὰ τὶς σχολικὲς βιβλιοθήκες, καὶ ὄχι μόνον ὡς πολλαπλῶς ὀφέλιμα εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον τοῦ σχολείου ἀλλὰ καὶ πληροῦντα δυσάρεστον κενὸν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν σχολικῶν ἐκδόσεων καὶ (γιὰ τὴ μεγάλη Γραμματικὴ τοῦ 'Οργανισμοῦ, 4147/13 'Απριλ. 1951) ὡς ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τοὺς διδάσκοντας τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες σειρές :

Σεῖρα Α.—Γλῶσσα :

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (περλήψη τῆς μεγάλῃς τοῦ 'Οργανισμοῦ σχολικῶν βιβλίων), 1949, 8 + 204 σελ., ἄδεται δρ. 30, δεμένη δρ. 35.
5. Μ. Οικονόμου, Ὁρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδη, *'Η γλῶσσα μου : κείμενα, γραμματικὴ, ἀσκήσεις, γιὰ τὴν 5η καὶ τὴν 6η δημοτικῶν καὶ γιὰ τὶς πρῶτες τάξεις τῆς μέσης παιδείας, 12 + 279 σελ. 1955. 'Ανατύπωση 1961, δρ. 30.
6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν 5η καὶ τὴν 6η δημοτικῶν. Βιβλίο τοῦ δασκάλου (συμπληρωματικὸ τοῦ μαθητικῶν, προορίζεται μόνον γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς), 1949, 44 σελ.. 'Ανατύπωση 1962, δρ. 16.
7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν 5η καὶ τὴν 6η δημοτικῶν. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ, 1947, 2. ἔκδ. 1951, 40 σελ., δρ. 14.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν μέση παιδεία. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ, 1948, 2. ἔκδ. 1958, 80 σελ.. 'Ανατύπωση 1962, δρ. 20.

(*'Η συνέχεια στὴ σελ. 3 τοῦ ἐξαφύλλου)

17715

Δώρα κωρ Μαρδηνάρδ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Αρ. Εισ. 17715

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^η ΚΑΙ ΤΗΝ 6^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Α Ν Α Τ Υ Π Ω Σ Η

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1964

Εικόνες: Όρέστης Κανέλλης.

Τσιγχογραφίες: Ευάγ. Χαλκιόπουλος, 'Αγ. Μάρκου 14, 'Αθήνα.

ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ

Τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μάθῃς καλύτερα τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, πὸν εἶναι ἡ γλῶσσα σου ἢ μητρικὴ. Θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ καταλαβαίνῃς βαθύτερα ὅ,τι λέγεται καὶ γράφεται σ' αὐτὴ καὶ νὰ τὴ μιλήσῃς ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὴ γράφῃς σωστότερα.

Βέβαια, ἀφοῦ εἶναι ἡ μητρικὴ σου γλῶσσα, τὴν ξέρεις ἀρκετά, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσῃς ἀκόμη περισσότερο. "Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐλληνικὰ μιλοῦμε, ἀλλὰ, ὅπως ξέρεις, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὑπάρχουν μερικὲς διαφορῆς. "Ἐτσι λ.χ. τὸ **νὰ σοῦ πῶ** τὸ λένε σὲ μερικὰ μέρη **νὰ σὲ πῶ**. "Ὅπως ὅμως πάνω ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου γεννήθηκα ὁ καθένας μας, πάνω ἀπὸ τὴ μικρὴ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ καθενός μας, ὑπάρχει ἡ κοινὴ μεγάλη Πατρίδα μας, ἡ Ἑλλάδα, ἔτσι πάνω ἀπὸ τὶς τοπικὲς γλωσσικὲς διαφορῆς ὑπάρχει ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα, ἡ κοινὴ δημοτικὴ καὶ ὅσο ὥραϊα καὶ ἂν εἶναι τὰ ἐλληνικά, ὅπως τὰ μιλεῖ ὁ καθένας μας στὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα, πρέπει ὅλοι μας—Βορειοελλαδίτες, Θεσσαλοὶ, Στερεοελλαδίτες, Μοραῖτες καὶ νησιῶτες—νὰ ξέρουμε, νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφουμε σωστὰ τὴν κοινὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἕναν ἀπὸ τοὺς πῶ σημαντικοὺς δεσμοὺς πὸν μᾶς ἐνώνουν ἐθνικά. Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα πὸν καθιερώθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μας πολλὰς δεκαετίες τώρα καὶ εἶναι πολὺτιμο στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Τὴ μητρικὴν τοῦ γλῶσσα ὁ καθένας τὴ μαθαίνει φυσικά, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται πὸς τὰ φαινόμενά της ἀκολουθοῦν κάποιους κανόνες πὸν τὰ κυβερνοῦν. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν τέτοιοι κανόνες, πὸν βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γλῶσσα, ὑπάρχει ἡ **γραμματικὴ** τῆς γλώσσας αὐτῆς. Αὐτὴν τὴ γραμματικὴν πρέπει νὰ τὴ μάθῃς. Τότε θὰ μεταχειρίζεσαι τὴ γλῶσσα σου μὲ περισσότερη σταθερότητα, μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια γιὰ τὴν ὀρθότητα ἐκείνων πὸν λὲς καὶ γράφεις.

"Ἐπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, τὴν κοινὴ δημοτικὴν, πὸν τὴ μιλοῦμε καὶ τὴ γράφουμε, ὑπάρχει καὶ ἡ νεοε-

λημική καθαρεύουσα, πὸν πολλοὶ τὴ γράφουν καὶ πὸν τὴ μαθαίνεις κι ἐσὺ στὸ σχολεῖο παράλληλα μὲ τὴ δημοτικὴ. Ἡ γνώση τῆς γραμματικῆς θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μὴν κάνῃς τὸ κακὸ ν' ἀνακατεύῃς τὶς δύο αὐτὲς γλωσσικὲς μορφές· νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι, ὅταν γράφῃς τὴ δημοτικὴ, τύπους πὸν δὲν τῆς ταιριάζουν, καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ σὲ βοηθήσῃ τὸ βιβλίο πὸν κρατᾶς τώρα στὰ χέρια σου. Μελέτα το μὲ ἀγάπη, μὲ προσοχὴ καὶ μὲ σύστημα. Διάβαζε πρῶτα γιὰ κάθε μάθημα τὸ κείμενο πὸν βρίσκεις στὴν ἀριστερὴ σελίδα τοῦ βιβλίου καὶ κοίταζε νὰ τὸ καταλάβῃς καλά· θὰ σὲ βοηθοῦν σ' αὐτὸ οἱ «Παρατηρήσεις στὸ κείμενο», στὸ ἐπάνω μέρος κάθε δεξιᾶς σελίδας. Προχῶρει ἔπειτα στὴ μελέτη τοῦ μαθήματος τῆς «Γραμματικῆς», πὸν εἶναι κάτω ἀπὸ τὶς «Παρατηρήσεις». Μόνον ἀφοῦ τὸ μάθῃς καλά, νὰ προχωρῆς στὰ δυὸ τελευταῖα μέρη τῆς δεξιᾶς σελίδας, στὴν «Ἐφαρμογὴ» καὶ τὴν «Ἐπανάληψη».

Πρὶν ἀρχίσῃς νὰ μελετᾶς τὸ βιβλίο, διόρθωσε ὅλα τὰ τυπογραφικὰ λάθη. Θὰ βρῆς τὸν πίνακά τους ἀμέσως παρακάτω.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ ¹

1. 'Ο Διάκος (ἀρχή ἀπὸ τὸ δημοτικό τραγούδι τοῦ Διακού, Ἐκλογαί, Ν. Γ. Πολίτη ἀρ. 11).
2. Δύο ἀδερφάκια (Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, Ἱστορία παλιά καὶ νέα).
3. Παιδιά στὸ πανηγύρι (Φ. Τζωρτζάκη, Ἱστορία παλιά καὶ νέα).
4. Ἡ Σαμαρείτισσα (Πηνελόπη Δέλτα, Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ).
5. 'Ο τζιτζικας καὶ τὸ μυρμήγκι (Αἰσώπειος μύθος).**
6. 'Ο μύλος (ποίημά, Ἄλ. Πάλλη, Παιδιάτικα).
7. Ἡ νυφίτσα (Στεφ. Γρανίτσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου)*
8. Ἡ ἄλεπού καὶ ὁ τράγος (Αἰσώπειος μύθος).**
9. 'Ο λύκος καὶ τὸ ἀρνί (Αἰσώπειος μύθος).**
10. Ἡ ἄλεπού πὸς πρήστηκε ἡ κοιλιὰ της (Αἰσώπειος μύθος).**
11. 'Ο ἀετός καὶ ἡ ἄλεπού (Αἰσώπειος μύθος).**
12. Τὸ πρῶτο ταξίδι στὴν Ἀθήνα (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ ἀδελφοῦλα μου).

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ²

- Οὐσιαστικὸ κύριο, κοινό. Ἐπίθετο. Ἀριθμητικό. Ἄρθρο** 333-6, 455, 501, 326 (485-486, 619, 667, 477) σ. 3
- Ρῆμα. Ἐνεστώτας, ἀόριστος. Θέμα ἐνεστωτικό, ἀοριστικό, κατάληξη** 599, 624-625, 642-645 (800, 828, 832, 857-860) σ. 5
- Ἄντωνυμία. Προσωπική, ἀναφορική. Μετοχή ἐνεργητική, παθητική** 535-538, 567-575, 618 (710-714, 762-770, 882) σ. 7
- Δέξη, συλλαβή, πνεῦμα, τόνος** 36, 38, 45, 58 (75, 77, 84, 94) σ. 9
- Φωνήεντα. Σύμφωνα. Ἡ διαίρεσή τους. Φθόγγος** 2, 8, 10, 24 (41, 47, 49, 63β) σ. 11
- Γένος, ἀριθμὸς ὀνομάτων** 324 (475) σ. 13
- Πρόταση. Ὑποκείμενο. Ἀντικείμενο. Πτώσεις** 599, 602, 323 (800, 803, 427) σ. 15
- Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Τὰ ἄκλιτα** 321, 741-744, 761, 772, 777 (742, 982-984, 988, 1009, 1032, 1070) σ. 17
- Μόρια* δειχτικό, βουλητικό, ὀρκωτικό** 775-776 (1061-1068) σ. 19
- Ἐἶδη συνδέσεων καὶ προτάσεων** 772-774 (1032-1058) σ. 21
- Ἐἶδη συνδέσεων καὶ προτάσεων (συνέχεια)** 772-774 (1032-1058) σ. 23
- Λαϊκὲς καὶ λόγιες λέξεις** 146-149 (218-221) σ. 25

1. Ἐνας ἀστερίσκος ἔπειτ' ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ τὴν πηγὴ τοῦ κειμένου σημαίνει πὸς εἶναι ἀλλαγμένο. Οἱ δύο ἀστερίσκοι φανερώνουν μεγαλύτερη ἀλλαγὴ ἢ διασκευή. Σ* ἄλλα ἢ δὲν ἔγιναν ἀλλαγὴς ἢ ἔγιναν ἀήμαντες.

* Ὑστερ' ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ κάθε κειμένου ἀναγράφεται ἡ πηγὴ του. Τὰ κείμενα στὰ ὁποῖα δὲ σημειοῦνται πηγὴ ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τὸν κ. Θρασ. Σταύρου.

2. Οἱ ἀριθμοὶ πὸς εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸν τίτλο τοῦ κάθε μαθήματος παραπέμπουν στοὺς παραγράφους τῆς «Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς» τοῦ Μαν. Τσιανταρulliδου. Οἱ ἀριθμοὶ μέσα σὲ παρένθεση παραπέμπουν στὴ «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς) τοῦ Κρατικοῦ «Ὄργανισμοῦ Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων».

13. Δύο ποντίκια (Αίσώπειος μύθος).**	<i>Υποκοριστικά, μεγεθυντικά</i> 179-189, (267-278) σ. 27
14. 'Ο καημός του Κωστάκη.	<i>Ἐθνικά</i> 191-194, (282-285) σ. 29
15. Μαθητική παράσταση.	<i>Βαφτιστικά, οίκογενειακά</i> 312-315, (460-464), σ. 31
16. Μαθήτρια σε μοδίστρα.	<i>Γένος οὐσιαστικῶν. Σχηματισμός θηλυκοῦ. Οὐσιαστικά με δύο γένη</i> 345-351, (494-505), σ. 33
17. 'Ο θεῖος Πελοπίδας.	<i>Παράγωγα ῥήματα</i> 172-175, (256-260) σ. 35
18. Παροιμίες.	<i>Διαθέσεις τῶν ῥημάτων. Ἐνεργητικά μεταβατικά, ἀμετάβατα. Μέσα</i> 600 α, (801 α) σ. 37
19. Παροιμίες.	<i>Διαθέσεις τῶν ῥημάτων. Παθητικά. Οὐδέτερα, Φωνές.</i> 600 α, (801 α) σ. 39
20. Κυριακάτικο πρωινό με βροχή.	<i>Ἐπίθετα παράγωγα ἀπό οὐσιαστικά. Παράγωγα ἐπιρρημάτων</i> 205, 212, (298-307) σ. 41
21. Τὸ προγονικὸ σπίτι τοῦ καπετάν Θύμιου (Εὐας Βλάμη, 'Ο σκελετόβραχος).*	<i>Ἡ σημασία τῶν συνθέτων</i> 221-227, (318-331) σ. 43
22. Ψάρεμα στὸ γλαρονήσι.	<i>Ἐτονισμός τῶν συνθέτων</i> 274-278, (392-394) σ. 45
23. Τ' ἄμορφο χωριὸ ('Αργ. Ἐφταλιώτη, Νησιώτικες ἱστορίες).**	<i>Σημασία συγκεκριμένη, ἀφηρημένη. Κυριολεξία, μεταφορὰ</i> 286-288, (416-419) σ. 47
24. Τ' ἀστεῖα τοῦ παπποῦ.	<i>Ἐμόνυμα, παρώνυμα</i> 286-296, (422-430) σ. 49
25. Κλέφτικα τραγούδια: 'Ο αἰτός, 'Ο Βασίλης (Ν.Γ. Πολίτη, Ἐκλογαί, ἀριθ. 24, 25).	<i>Συνώνυμα</i> 297-298, (433-434) σ. 51
26. 'Ο γιδοβοσκὸς καὶ τὸ ἀγριοκάτσικο (Αἰσώπειος μύθος).**	<i>Ἰδιωτισμοί. Παροιμιαικὲς φράσεις</i> 306-311, (488-453) σ. 53
27. 'Ο ἠλεκτρισμός (F. G. Carpenter - Γ. Ντεγιάννη, Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος).	<i>Δέξεις λαϊκῆς καὶ λόγιες</i> 146-149, (218-224) σ. 55
28. Οἱ γιορτές τῶν βοσκῶν τῆς Ρούμελης (Δημ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	<i>Διπλὰ γράμματα. Ὅμοια σύμφωνα</i> 16, 28, (55-56, 67-68) σ. 57
29. Τὰ ἀθάνατα (Δ. Λουκόπουλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία).*	<i>Δίψηφα φωνήεντα. Δίφθογγοι. Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι</i> 19, 26, 27, (58-59, 65 66) σ. 59
30. Μουσικὰ ὄργανα τῶν βοσκῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	<i>Δίψηφα σύμφωνα. Ρινικὰ συμπλέγματα</i> 21, 32, (60-62, 71-73) σ. 61

31. Διάλογος Ξέρξη και Δημάρατου (κατά τὸν Ἡρόδοτο). *Λέξεις. Συλλαβισμὸς* 36-42, (75-81) σ. 63
32. Ὁ Ὀδυσσεύς παρακαλεῖ τὴ Ναυσικά (Ὀδύσσεια ζ 149 α μετάφρ. Ἀργύρη Ἐφταλιώτη). *Χρόνος συλλαβῶν. Τονισμὸς* 43, 45-47, 51, (82, 84, 86, 100) σ. 65
33. Ὁ γυρισμὸς τοῦ πατέρα (Φ. Τζωρτζάκη, Ἱστορία παλιά και νέα). *Κανόνες τονισμοῦ. Πνεύματα* 53-63, (86-95) σ. 67
34. Δεῖπνο (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ ἀδελφούλα μου)*. *Ὅρθογραφικὰ σημάδια. Στίξη* 67 α, (103 α) σ. 69
35. Ἐπιδρομὴ ἀεροπλάνων (Φ. Τζωρτζάκη Ἱστορία παλιά και νέα)*. *Στίξη (συνέχεια)* 78 α, (113 α) σ. 71
36. Νανουρίσματα (Ν. Γ. Πολίτη, Ἐκλογαί, ἀριθ. 148, 149, 153). *Συνίληψη, ἔκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποβολή* 105, 111, 119, 129, (149, 157, 164, 172) σ. 73
37. Κούνια κοριτσιῶν. *Τὸ τελικὸ -ν* 135 (187) σ. 75
38. Γιορτινὲς συνήθειες τῶν γεωργῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμηνικά τῆς Ροῦμελης). *Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν. Οὐσιαστικά μ' ἕναν ἀριθμὸ* 357-362, (511-516) σ. 77
39. Ὁ Πηγεῖος (*Α. Καρκαβίτσα, Ὁ Ζητιάνος)*. *Τὸ δρισερικὸ ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 323, 326-329, (477-480) σ. 79
40. Αἰσώπειοι μῦθοι (Ὁ Ἀγελαδάρης καὶ τὸ λιοντάρι. — Ἡ χίτρα καὶ οἱ ὑπηρέτριές της. — Ἡ γυναίκα καὶ ἡ κότα)**. *Τὸ ἀόριστο ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 330-332, (481-483) σ. 81
41. Τ' ὄνειρο τοῦ Πανάγου. *Ἡ κλίση τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν. Ἐνικός* 368 α, (525 α) σ. 83
42. Λαϊκὴ ζωολογία (Στεφ. Γρανίτσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου)**. *Ὁ ἐνικός τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν* 392 α, (550 α) σ. 85
43. Ἡ λευτεριά ἔρχεται (Ἰουλίας Δραγοῦμη, Στὴν Κοζάνη)**. *Ὁ ἐνικός τῶν οὐδέτερον οὐσιαστικῶν* 415 α, (574 α) σ. 87
44. Σκευὴ καὶ φαγιά τῶν Αἰτωλῶν (Δ. Λουκόπουλου, Αἰτωλικά οἰκίσεις, σκευὴ καὶ τροφαί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν* 368 α, (525 α) σ. 89
45. Ἱστορίες ζῶων (Στ. Γρανίτσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου)**. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν* 392 α, (550 α) σ. 91
46. Τὰ πλεξίματα (Δ. Λουκόπουλου, Πῶς ὑφαίνονται καὶ νύθονται οἱ Αἰτωλοί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν οὐδέτερον οὐσιαστικῶν* 415 α, (574 α) σ. 93
47. Μιά βιβλιοθήκη. *Γενικὴ οὐσιαστικῶν. Συγκεντρωτικὴ συμπλήρωση* 368-433, (525-593) σ. 95
48. Τρεῖς εἰκόνες (Ὁ καιρὸς—Στὸν κήπο—Ὁ Κύκλωπας). *Οἱ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν στοὺς δύο ἀριθμοὺς (συγκεντρωτικὸς πίνακας)* 368-433, (525-593) σ. 97

49. Ἡ Γαλιλαία (Π. Δέλτα, Ἡ Ζωὴ τοῦ Χριστοῦ). *Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο* 458, (622) σ. 99
50. Ἡ βραχοστύλωτη ἐκκλησιά. *Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο καὶ σὲ -ός, -ιά, -ὸ* 459-465, (623-629) σ. 101
51. Ἡ λειτουργία στὸ χωριό. *Ἐπίθετα σὲ -ύς καὶ -ής* 466-469, (630-633) σ. 103
52. Οἱ λαγοὶ καὶ οἱ βάτραχοι (Αἰσώπειος μῦθος).** *Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσεν. σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβα)* 470-474, (634-638) σ. 105
53. Ὁ τραγουδιστὴς καὶ ἡ χορεύτρια (Γ. Δροσίνη, Παιδικὰ παραμῦθια).** *Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ α' καὶ β' προσώπου* 537-539, (713-715) σ. 107
54. Μῦθοι: Τ' ἀδέρφια πού δὲ μόνοιαιζαν—Τὸ περικογέρακο καὶ τὸ φίδι (Αἰσώπειοι).** *Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ.* 539-552, (715-729) σ. 109
55. Ἡ καλιακούδα, ὁ κούκος καὶ τὰ περιστέρια (Αἰσώπειος μῦθος).** *Τὰ ρήματα ἔχω καὶ εἶμαι* 658-659, (876-877) σ. 111
56. Παραμονὴ Πρωτομαγιάς. *Ρήματα α' συζυγίας. Ἐνεργητ. φωνή. Ὀριστικὴ. Ἐνεστώτας, παρατατικὸς* 662 α, (884 α) σ. 113
57. Παροιμίες, γνωμικὰ καὶ ἄλλα. (Παροιμίες καὶ γνωμικὰ—Σκόρπιοι στίχοι ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια—Ἄλλοι σκόρπιοι στίχοι). *Οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 115
58. Ἡ Δέσπω ἢ Σουλιώτισσα (Κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι).** *Οἱ χρόνοι τοῦ ἄοριστικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 117
59. Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου. *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. Ἐνεστώτας καὶ παρατατικὸς ὀριστικῆς* 663 α, (885 α) σ. 119
60. Βουνὸ ἢ θάλασσα; (Διάλογος). *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 121
61. Οἱ Σειρήνες (Ἀπὸ τὴν Ὀδύσεια).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. ἀπαρέμφατο, μετοχὴ* 663 α, (885 α) σ. 123
62. Μεταμορφώσεις (Λαϊκὴ παράδοση).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἄοριστικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 125
63. Τὰ ἔλατα (Σερ. Τσίτσα, Στὰ ἄγρια ὄρη).* *Προθέσεις* 761-768, (1009-1020) σ. 127
64. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια* 772 α, (1032 α) σ. 129
65. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια (συνέχεια)* 872 α, (1032 α) σ. 131
66. Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ (Ἰουλίας Δραγοῦμη, Παραδόσεις καὶ Παραμῦθια).** *Ἐπιφωνήματα* 777-781, (1070-1074) σ. 133

67. Στην πλατεία του χωριού. *Ούσιαστικά παράγωγα από ούσιαστικά τοπικά, περιεχτικά, επαγγελματικά κλπ.* 189-190, 195-199, (280-281, 286, 288-289) σ. 135
68. Οι ακούραστοι χορευτές (Τάσου Στύπα, Γύρω από τη Φυσική).** *Ούσιαστικά παράγωγα από ορήματα και από επίθετα* 176-178, 200-201, (262-265, 292-294) σ. 137
69. Στόν 'Αι-Νικόλα. *'Επίθετα παράγωγα από ορήματα, επίθετα, επιρρήματα* 202-204, 210-211, (296-297, 304-306) σ. 139
70. 'Ο Μύρμηγκας (Λαϊκή παράδοση).** *'Αχώριστα μόρια* 214-217, (309-314) σ. 141
71. Δύο ξαδέφια στο τηλέφωνο *Λόγια άχώριστα μόρια* 218-219, (315-317) σ. 143
72. Το γεράκι ('Ελ. Πολίτη). *Σύνθετα. Μορφή των συνθέτων* 161, 235-237, (239, 336-339) σ. 145
73. Το δράμα της Παναγίας ('Α. Καρκαβίτσα, Θεϊόν 'Όραμα, από τα Λόγια της Πλώρης). *Το πρώτο συνθετικό* 241-256, (347-365) σ. 147
74. 'Η αγάπη της θάλασσας ('Α. Καρκαβίτσα, 'Η θάλασσα, από τα Λόγια της Πλώρης). *Το δεύτερο συνθετικό* 257-273, (367-391) σ. 149
75. 'Ο 'Ορέστης στο σπίτι της θείας του. *Παρατηρήσεις σε λόγια σύνθετα* 239, 246-247, (344-346, 355-356) σ. 151
76. *Έπειτα από την έπιτυχία. *Παρατηρήσεις σε λόγια σύνθετα (συνέχεια)* 245, 249, 260, 265, 266, 268, (354, 358, 370, 379, 381, 383) σ. 153
77. 'Η άλεπού και η βατομουριά (Αίσωπειος μύθος).** *Συμπληρωματικές παρατηρήσεις στην παραγωγή και τη σύνθεση* 164α, 165β, (242, 244) σ. 155
78. Τα χέρια και τα πόδια. *Οικογένειες λέξεων* 169-170, (251-253) σ. 157
79. Θρεπτικές ουσίες (Δημήτρη Σαράτση. Μαθήματα 'Υγιεινής).* *Λέξεις λαϊκές και λόγιες στην παραγωγή και στη σύνθεση* 171, (254) σ. 159
80. Χρώματα (Πώς στεγάζεται ο κόσμος, F. G. Carpenter — Γ. Ντεγιάννη).* *Σύνθετα με λόγια συνθετικά* 279, (399) σ. 161
81. Χριστούγεννα με τη μητέρα. *Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση. Παρασύνθετα* 282-284, (402-403, 405) σ. 163
82. Χάρτες με ζωγραφίες. *Τοπωνυμίες* 317-319, (465-469) σ. 165
83. Γράμμα στη μητέρα. *'Ονοματοποιία. 'Αλλαγή γραμματικού είδους* 151-155, (220-233) σ. 167
84. 'Ο Λύκος (Ζ. Παπαντωνίου, Τα Ψηλά Βουνά).** *'Αντιστοιχία φθόγγων και γραμμάτων. Προφορά φθόγγων* 7, 28-35, (45, 67-74) σ. 169

85. 'Ο 'Οδυσσεύς στην 'Ιθάκη ('Οδύσσεια ν 93 α, μετάφρ. 'Α. 'Εφταλιώτη).	<i>Βασικός τόνος</i> 50, (85)	σ. 171
86. 'Η βρύση (Ζ. Παπαντωνίου, Ψηλά Βουνά).**	<i>Προτακτικά και ένωτικό. Στίξη (συμπληρώσεις)</i> 70, 86, 90, 92, 94, (106, 124, 128, 130, 131)	σ. 173
87. 'Απολύμανση (Δ. Σαράτση, Μαθήματα 'Υγιεινής).*	<i>Συντομογραφίες</i> 99, (136-137)	σ. 175
88. Κλέφτικα Τραγούδια: 1. Τοῦ λαβωμένου κλέφτη — 2. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι ('Εκλογαὶ Ν. Δ. Πολίτη, ἀριθ. 39, 43).	<i>Χασμωδία, πάθη φωνηέντων</i> 101-133, (145-179)	σ. 177
89. 'Ο μαρμπα-Σπύρος στην 'Αθήνα.	<i>Συμπροφορὰ συμφώνων. Συμφωνικά συμπλέγματα</i> 138-141, (185-191)	σ. 179
90. *Εκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία.	<i>'Αρχαιοκλιτα θηλυκὰ οὐσιαστικά: σκέψη, ἐγκύκλιος</i> 407-408, (560-562)	σ. 181
91. 'Ο διανομέας.	<i>'Ιδιόκλιτα ἄρσενικά: δεκανέας, συγγενής</i> 439-440, (601-602)	σ. 183
92. Συζήτηση στην αὐλὴ τοῦ σχολείου.	<i>'Ιδιόκλιτα οὐδέτερα</i> 441-442, (603-604)	σ. 185
93. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι.	<i>Τὸ ἐπίθετο: πολλὸς</i> 475, (639)	σ. 187
94. 'Η ἀρίθμηση τῶν αἰώνων.	<i>'Αριθμητικὰ ἀπόλυτα, ταχτικά</i> 501-521, (667-693)	σ. 189
95. Παιδιὰ στὸ ψάρεμα.	<i>Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν</i> 524-529, (696-701)	σ. 191
96. Πεθαίνει τὸ δάσος.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν ἐνεργητικὴ φωνή</i> 661, 679, 681, 685, (880, 902, 904, 908)	σ. 193
97. Σκόρπιοι στίχοι.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν παθητικὴ φωνή</i> 680, 683, 686, (903, 906, 909)	σ. 195
98. 'Ο 'Αι-λιάς.	<i>'Ανώμαλα οὐσιαστικά: ἄκλιτα, ἔλλειπτικά</i> 435-437 (594-599)	σ. 197
99. Νοσταλγία.	<i>'Ανώμαλα οὐσιαστικά: διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληχτα</i> 443-454, (605-615)	σ. 199
100. Τὰ 'Εφτάνησα.	<i>Περιφραστικὰ παραθετικά. Σημασία κάθε βαθμοῦ</i> 477 α, (641 α)	σ. 201
101. Τὸ Αἶγαῖο καὶ τὰ νησιά του.	<i>Μονολεχτικὰ παραθετικά</i> 477 α, (641α)	σ. 203
102. Τὸ παράδοξο καντηλέρι (Τ. Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴ φυσικὴ).**	<i>'Ανώμαλα καὶ ἔλλειπτικά παραθετικά</i> 484, 488-493, (650, 654-659)	σ. 205
103. Σχολικὴ ἐκδρομὴ (Φωτ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι 'Αργοναῦτες).**	<i>'Επιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά</i> 741-744, (982-944)	σ. 207

104. Τ' Ἀμπελάκια (Φ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι Ἀργοναυτές).*	<i>Ἐπιρρήματα</i> ποσοτικά, βεβαιωτικά, διασφαχτικά. <i>Παραθετικά ἐπιρρημάτων</i> 751-753, 495-496, (998-1002, 661-662) σ. 209
105. Ἀλεποῦδες στό κοτέτσι (Ζ. Παπαντωνίου, Τά ψηλά βουνά).**	<i>Ἄντωνυμίες κηητικές, ἰδιόπαθες, ὀριστικές</i> 559-565, (740-752) σ. 211
106. Ὁ γάμος τῆς Ἀφρόδως (Ζ. Παπαντωνίου, Τά ψηλά βουνά).**	<i>Συναίρεμένα ῥήματα</i> 687-689, (910-912) σ. 213
107. Στίχοι ἀπό δημοτικά τραγούδια.	<i>Οἱ ἔξι κατηγορίες τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων</i> 692, (915) σ. 215
108. Παροιμίες.	<i>Ἐνεστωτικές καταλήξεις καί ἡ ὀρθογραφία τους</i> 693, (913) σ. 217
109. Τὸ πάροισμο τῆς Τροίας.	<i>Ἄνωμαλίες στό σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου</i> 705, (939) σ. 219
110. Ὁ Ὀδυσσεύς στό κυνήγι (κατὰ τὴν Ὀδύσεια, τ 413 α)***	<i>Ἄοριστος ἄσιμος</i> 707-710, (940-943) σ. 221
111. Μελέμια (Ἐ. Πολίτη).*	<i>Ὁρθογραφία ἐνεργητικῶν ἀοριστικῶν τύπων</i> 713, (946) σ. 223
112. Ὁ Ξυλοκόπος καί ὁ Ἐριμῆς (Αἰσώπειος μῦθος).*	<i>Ἄντωνυμίες δεητικές, ἐρωτηματικές</i> 566, 577-580, (753-761, 774-779) σ. 225
113. Ἴφιγένεια.	<i>Ἄναφορικές ἄντωνυμίες. Ἄναφορικά ἐπιρρήματα. Ἄναφορικές προτάσεις</i> 557-575, (762-772) σ. 227
114. Ἀνέλπιστο ἀντάμωμα.	<i>Ἄοριστες ἄντωνυμίες. Συσχετικές</i> 581, 593, (780-799) σ. 229
115. Τὸ σχέδιο τῆς Ἴφιγένειας.	<i>Ἀντιστοιχία ἐνεργητ. ἀορ., παθητικ. ἀορίστου, παθ. μετοχῆς</i> 714-716, (948-950) σ. 231
116. Ἀπὸ τὸ ναὸ στό καράβι.	<i>Ὁρθογραφία παθ. μετοχῆς. Παραθετικά μετοχῶν</i> 729, 494, (952, 660) σ. 233
117. Ἡ σωτηρία.	<i>Παθητικὸς ἀοριστος β'</i> 722-723, (956-957) σ. 235
118. Στερεὰ σχήματα (Α.Θ.Σ.)	<i>Θηλυκὰ ἐπίθετα</i> (συγκέντρωση καί συμπλήρωση). <i>Ἄντωνυμικά</i> 455 α, 196, (619 α, 287) σ. 237
119. Ὁ Ἄργος.	<i>Παράλληλα, διπλοσχημάτιστα, ἀπρόσωπα ῥήματα</i> 694-700, 731-732, (919-930, 965-965) σ. 239
120. Προλήψεις (Ἐ. Πολίτη).	<i>Μερικά ἀνώμαλα ῥήματα</i> 733, (967-968) σ. 241

Πίνακες	σ. 243-263
Κανόνες γιὰ τὴ στίξη	σ. 264
Κανόνες τονισμοῦ	σ. 267

Κανόνες συλλαβισμού	σ. 268
Λίγα λόγια για τους δασκάλους και τους γονείς	σ. 269
Σημειώσεις για τὸ δάσκαλο	σ. 273

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ἀρ. ἢ ἀριθ. = ἀριθμὸς
βλ. = βλέπε
δηλ. = δηλαδή
κ. ἄ. = καὶ ἄλλα
κτλ. = καὶ τὰ λοιπὰ
λ. = λέξη

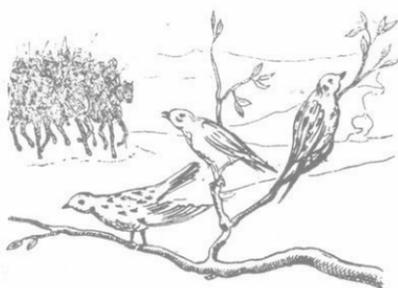
λ. ποιητ. = λέξη ποιητικῆ
λ. χ. = λόγου χάρις
μάθ. — μάθημα
μαθ. = μαθήματα
π. Χ. = πρὸ Χριστοῦ
σ. ἢ σελ. = σελίδα

Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου πιάνει δύο σελίδες.

Στὴν ἀριστερῇ σελίδα εἶναι τὸ κείμενο, μὲ τὰ στοιχεῖα πὸν χρειάζονται κάθε φορὰ γιὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία.

Ἡ δεξιὰ σελίδα εἶναι χωρισμένη σὲ 4 μέρη. Στὸ πρῶτο ἐρμηνεύονται μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ κειμένου καὶ ἀναλύεται τὸ περιεχόμενο. Στὸ δεύτερο, πὸν εἶναι καὶ τὸ κύριο μέρος, ἐξετάζονται κάθε φορὰ ὁρισμένα γραμματικὰ φαινόμενα. Τὸ τρίτο μέρος δίνει θέματα γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ παρατηρήσεις πὸν ἔγιναν στὸ δεύτερο μέρος· εἶναι ἀσκήσεις προφορικὲς καὶ γυμνάσματα γραπτὰ. Στὸ τέταρτο μέρος δίνονται γραπτὰ γυμνάσματα γιὰ ἐπανάληψη προηγούμενων μαθημάτων.

1.- Ο ΔΙΑΚΟΣ

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά στη Χαλκωμάτα·
τό 'να τηρά τή Λιβαδειά και τ' άλλο τὸ Ζιτούνι·
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, μοιρολογᾷ καὶ λέει :
« Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα·
μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης ; »
— « Οὐτ' ὁ Καλύβας ἔρχεται οὐτ' ὁ Λεβεντογιάννης,
'Ομὲρ - Βριόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες. »

Ὁ Διάκος σὰν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει :
« Τὸν ταϊφά μου σήκωσε, μάσε τὰ παλικάρια,
δῶσ' τους μπάρουτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τίς χουφτες·
γρήγορα καὶ νὰ πιάσωμε κάτω στὴν Ἰλαμάνα,
πού 'ναι ταμπούρια δυνατὰ κι ἄμορφα μετερίζια. »

Παίρνουνε τ' ἀλαφριά σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,
στὴν Ἰλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
« Καρδιά, παιδιά μου », φώναξε, « παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
σταθῆτε ἀντρεῖα σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε. »

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Χαλκομάτα χωριό κοντά στην Ἄμφισσα.—Ζιτούνι παλιά ὀνομασία τῆς Λαμίας.—καλιακούδα ἀρπαχτικό πουλί κατάμαυρο (τὸ ἴδιο μὲ τὴν *κάρια* ἢ *κάργα*).—Καλύβας, Λεβεντογιάννης ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Διάκου.—Ἐμὲν—Βροίον; ὁ Τουρκάλβανος στρατηγὸς ποὺ χτύπησε τὸ Διάκο στὴν Ἀλαμάνα.—(ἄ)φοικῶ ἀκούω.—τὸν πρῶτο του τὸ πρωτοπαλιάρχο του.—ταϊφάς (λ. ξένη) συντροφιὰ, παρέα· ἐδῶ: στρατός.—Ἀλαμάνα ὁ Σπερχεῖος ποταμὸς.—ταμπούρι (λ. ξένη) χαράκωμα, ὀχύρωμα.—μετριζέι (λ. ξένη) πρόχομα.—Γραικοὶ παλαιότατη ὀνομασία τῶν Ἑλλήνων, ποὺ συνηθιζόταν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Περιεχόμενο. α) Σάν τί ψάχνουν νὰ δοῦν τὰ τρία πουλάκια τοῦ τραγουδιοῦ; Ποιὰ εἶδηση φέρνει τὸ τρίτο πουλάκι;—β) Τί κάνει ὁ Διάκος καὶ τί προστάζει, ὅταν ἀκούη τὴν εἶδηση;—γ) Τί κάνουν ἀμέσως ἔπειτα τὰ παλικάρια τοῦ Διάκου; Τί τοὺς λέει ὁ Διάκος γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) Ἡ λέξη *παιδί* φανερώνει π ρ ὀ σ ω π ο, ἡ λέξη *καλιακούδα* φανερώνει ζ ῶ ο, ἡ λέξη *σπαθί* φανερώνει π ρ ἄ γ μ α. Οἱ λέξεις αὐτὲς ὀνομαζοῦνται **οὐσιαστικά**.

β) Τὸ οὐσιαστικὸ *Λεβεντογιάννης* φανερώνει ἓνα ὀρισμένον πρόσωπον· τὸ οὐσιαστικὸ *Λιβανιὰ* φανερώνει ὀρισμένη πόλη. Τέτοια οὐσιαστικὰ ὀνομαζοῦνται **κύρια οὐσιαστικά** ἢ **κύρια ὀνόματα**.

γ) Τὸ οὐσιαστικὸ *παλικάρι* δὲν εἶναι κύριον ὄνομα· εἶναι **κοινό**, γιατί φανερώνει ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος. Ἔτσι καὶ τὰ οὐσιαστικὰ *φωνή*, *σπαθί* κτλ.

2. Τὸ τραγούδι λέει: «*βαριά τουφέκια*»· ἐδῶ ἡ λέξη *βαριά* δείχνει τί λογῆς εἶναι τὰ τουφέκια. Ἐπίσης λέει: «*ψιλὴ φωνή*»· κι ἐδῶ ἡ λέξη *ψιλὴ* δείχνει τί λογῆς εἶναι ἡ φωνή. Τέτοιες λέξεις ποὺ δείχνουν τί λογῆς εἶναι τὰ οὐσιαστικά, ὀνομαζοῦνται **ἐπίθετα**.

3. Τὸ τραγούδι λέει: «*τρία πουλάκια*»· ἡ λέξη *τρία* φανερώνει ἀριθμὸν. Ἡ λέξη *τρίτο* δείχνει τὴ σειρά. Τέτοιες λέξεις ὀνομαζοῦνται **ἀριθμητικά**.

4. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά ἢ τὰ ἐπίθετα μπαίνουν πολλὲς φορὲς μερικὲς λεξοῦλες: ὁ Διάκος, ἡ καλιακούδα, τὸ πουλί, τὰ παλικάρια, τὲς χουφτες κτλ. Οἱ λεξοῦλες αὐτὲς ὀνομαζοῦνται **ἄρθρα**.

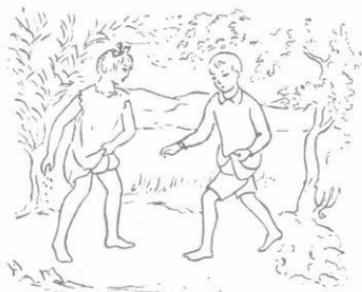
Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση (προφορική).—α) Ποιὲς λέξεις ὀνομαζοῦνται οὐσιαστικά; Ποιὰ οὐσιαστικὰ ὀνομαζοῦνται κύρια καὶ ποιὰ κοινά; Ποιὲς λέξεις ὀνομαζοῦνται ἐπίθετα, ἀριθμητικά καὶ ἄρθρα;—β) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ βρίσκονται στὸ τραγούδι. Ἀπὸ τὰ οὐσιαστικὰ αὐτὰ ποιὰ εἶναι κύρια καὶ ποιὰ εἶναι κοινά;

Γύμνασμα (γραπτό). Γράψε ἀπὸ 5 οὐσιαστικά (μαζὶ μὲ τὰ ἄρθρα τους) ποὺ νὰ φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα καὶ πράγματα. Γράψε δίπλα τους ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο ποὺ νὰ ταιριάξῃ.

Γύμνασμα (γραπτό). Συμπλήρωσε τὲς παρακάτω φράσεις μὲ τὲς λέξεις ποὺ λείπουν: Ὁ χρόνος ἔχει—μήνες. Ἡ ἐβδομάδα ἔχει—μέρες. Ἡ ὥρα ἔχει—λεπτὰ πρῶτα. Ὁ Ἰανουάριος εἶναι ὁ πρῶτος μῆνας τοῦ χρόνου, ὁ Φεβρουάριος εἶναι—καὶ ὁ Μάρτιος—.

2.- ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΑΚΙΑ

Πηγαίνουν πάνω κάτω στο περιβολάκι και σπέρνουν και αυτά, όπως ο πατέρας τους κάτω στα μεγάλα χωράφια, με τὸ τραγούδι στὰ χεῖλη:

*Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέρνει,
τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός!*

Καὶ χώνουν τάχα τὰ χεράκια τους στὸ ταγαράκι τους, καὶ σκορπίζουν τάχα ἐδῶ κι ἐκεῖ τὸν εὐλογημένο σπόρο. Ἐπειτα χτυποῦν τὰ πόδια τους στὴ γῆ καὶ ξαναρχίζουν:

Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέ...

—Ὅχι! Πάλι τὸ ξεχάσατε; Φωνάζει ἡ μητέρα.

Συλλογίζεται γιὰ λίγο ὁ Φώτης κι ἔπειτα χαμογελᾷ χαρούμενος:

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει...

Ἡ Φλωρίτσα τὸν κοιτάζει κατάματα, κι ἔπειτα παίρνει τὸ τραγούδι καὶ λέει κι αὐτὴ μαζί του:

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός!

Καὶ κουνοῦν μπρὸς πίσω τὰ χέρια τους, ὄλο καὶ μὲ περισσότερη φόρα, κι ἔπειτα στέκουν λαχανιασμένα.

—Τώρα, μανούλα;

—Πῶς τὸ σκαλίζει. Πάρτε ὅμως κι ἓνα σκαλιστηράκι, γιὰ νὰ σκαλίσετε!

Καὶ γονατισμένα τὰ μικρὰ σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ τραγουδοῦν.

—Ἐπειτα τί κάνει, μανούλα;

—Τὸ μαζεύει.

Καὶ σκύβουν τότε καὶ σηκώνονται μὲ γεμάτες τάχα τὶς χούφτες, καὶ γεμίζει πιά ἀπὸ σιτάρια ἡ ποδίτσα τῆς Φλωρίτσας. Τὸ θυμᾶται τώρα καὶ τὸ παρακάτω ὁ Φώτης καὶ συνεχίζει θαρρετά:

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τ' ἄλωνίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός!

Κι ἀμέσως τρέχουν καὶ τὰ δυὸ τρελὰ καὶ κάνουν κύκλους σὰ μικρὰ ὀρμητικὰ ἀλογάκια ποῦ ἄλωνίζουν τὸ γέννημα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ταγαράκι σακουλάκι.— παίρω τό τραγούδι αρχίζω κι εγώ τό τραγούδι.— λαχανιάζω άνασαινω δύσκολα ύστερ' από τρέξιμο, άνήφορο κτλ.— συνεχίζω λέω τή συνέχεια, εξακολουθώ.

Περιεχόμενο. Τό παιχνίδι τών δύο άδερφιών είναι μίμηση έργασίας τών μεγάλων. Ξέρεις άλλα τέτοια παιχνίδια;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. "Η ιστορία του σημερινού μαθήματος μιλεί για τό γεωργό, για δύο άδέρφια και για τή μητέρα τους. "Αν μās έλεγε μόνο τὰ ουσιαστικά *γεωργός, Φώτης, Φλωρίτα, μητέρα*, θά καταλαβαίναμε πώς γίνεται λόγος για αυτούς, δέ θά ξέραμε όμως τί κάνουν ή τί τους συμβαίνει.—Για νά μās δώση νά τό καταλάβουμε αυτό, ή ιστορία μεταχειρίζεται **ρήματα**. Μās λέει για τό γεωργό: *σπέρνει, ποτίζει, σκαλίζει, μαεύει, άλώνίζει*. Για τὰ παιδιά: *σπέρνουν, ποτίζουν, σκαλίζουν, μαεύουν, άλώνίζουν* και άκόμη: *χώνουν, χτυπούν, ξαραχίζουν, κουνούν, στέκουν, τραγουδούν, σκάνουν, σηκώνονται, τρέχουν*. Για τή μητέρα: *φωνάει*. "Ολες αυτές οι λέξεις είναι **ρήματα**.

2. "Αν πάλι θέλωμε νά πούμε πώς τό πότισμα και τις άλλες δουλειές τις κάνει ο γεωργός τώρα ή κάθε τόσο, βάζομε τὰ ρήματα στον **ένεστώτα** και λέμε: *ποτίζει, σκαλίζει, μαεύει, άλώνίζει*.

"Αν θέλωμε νά πούμε πώς ο γεωργός τις δουλειές αυτές τις έκαμε, πώς τις τέλειωσε, θά βάλωμε τὰ ρήματα στον **άόριστο** και θά πούμε: *πότισε, σκάλισε, μάγεψε, άλώτισε*.

Λέμε: ο γεωργός *άλώνίζει*. Για τό άλώνισμα πού κάνουν τὰ παιδιά, θά λέγαμε: *άλώνίζουν*. Θ' αλλάξομε δηλαδή μόνο τήν **κατάληξη**, τό *-ει* θά τό κάμωμε *-ουν*, τό **θέμα** όμως *άλώνιζ-* μένει τό ίδιο.

Και στον **άόριστο** θά πούμε: ο γεωργός *άλώτισε*, τὰ παιδιά *άλώτισαν*. Δηλ. πάλι μόνο τήν κατάληξη θ' αλλάξομε, ενώ τό θέμα *άλώνισ-* μένει τό ίδιο.

Παρατηρούμε πώς άλλο είναι τό θέμα για τόν ένεστώτα και άλλο για τόν άόριστο. Αυτό γίνεται σε όλα τὰ ρήματα. Κάθε ρήμα έχει ένα **ένεστωτικό** θέμα κι ένα **άοριστικό**.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

"Ασκηση. Μεταχειρίσου ρήματα για νά πής τις δουλειές πού κάνει ο ναύτης (π.χ. *άρμενίζει, ταξιδεύει* κτλ.), ο βοσκός, ο ψωμάς. Βάλε αυτά τὰ ρήματα στον πληθυντικό τί κάνουν οι ναύτες, οι βοσκοί, οι ψωμάδες;

Στον άόριστο τί έκαμε ο ναύτης κτλ.; Τι έκαμαν οι ναύτες κτλ.;

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 ρήματα, για νά δείξης τί κάνει ένα παιδί *άπό* τή στιγμή πού θά ξυπνήση ώσπου νά πάη στο σχολείο.

2) Βάλε αυτά τὰ ρήματα στον πληθυντικό του ένεστώτα, στον ενικό και στον πληθυντικό του άορίστου, χωρίζοντας με μιá γραμμούλα τό θέμα από τις κατάληξεις.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ψάξε στο κείμενο τής άντικρινής σελίδας για νά βρής και νά γράψης: 1) τις λέξεις πού είναι κύρια όνόματα, 2) τὰ ουσιαστικά πού φανερώνουν πρόσωπα, 3) τὰ ουσιαστικά πού φανερώνουν ζώα, 4) τὰ ουσιαστικά πού φανερώνουν πράγματα, 5) δύο επίθετα.

3.- ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Βιολιά, φουσαρμόνικες ακούονται από κάθε γωνιά· οι πουλητές διαλαλούν τηνπραμάτεια τους και οι καμπάνες της έκκλησιᾶς χτυπούν χαρμόсуна. Ὁ Βαγγέλης βγαίνοντας ἀπὸ τὴν τέντα κάποιου μάγου ἀνταμώνει τὸν Κώστα καὶ τὸ Λάμπρο.

— Στοὺς μάγους πᾶς τώρα; Τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι χαμογελώντας.

— Περνώντας ἀπ' ἔξω αἰσθάνθηκα τὴν περιέργεια νὰ δῶ τί εἶναι.

— Εἶσαι εὐχαριστημένος;

— Μπᾶ! Χαμένα χρήματα.

Τώρα ὁ Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος προχωροῦν γιὰ τὴ μεγάλη ρόδα πού γυρίζοντας ἀδιάκοπα πότε σὲ πάει ψηλὰ ψηλὰ καὶ πότε σὲ κατεβάζει κάτω κάτω καὶ ὄλο σὲ κάνει νὰ τρέμης καὶ νὰ γελάς. Ὁ Βαγγέλης πάει γιὰ τοὺς στόχους. Ὁ μικρούλης Φώτης ἐκεῖ κοντὺ χαζεύει πλάι στὴ μητέρα του.—

— Μητέρα, ὁ Βαγγέλης! Νὰ ὁ Βαγγέλης!

— Ποῦ πᾶς, Βαγγελᾶκη; ρωτᾷ ἡ κυρα-Μαρία.

— Στὴ σκοποβολή, νὰ ρίξω στὸ σημάδι.

— Θέλω κι ἐγώ, κι ἐγώ! παρακαλεῖ ὁ Φώτης.

— Εἶσαι μικρὸς ἐσύ, δὲν μπορεῖς ἀκόμη.

— Ὅχι, ὄχι, θέλω. Ἐμένα αὐτὸ μοῦ ἀρέσει, ἐπιμένει αὐτός.

— Σὰ σοῦ ἀρέσει, πᾶμε. Μονάχα νὰ μὴν κλαῖς, ἄμα δὲν τὰ καταφέρης.

— Ὅχι, δὲ θὰ κλαίω, θὰ τὰ καταφέρω.

Ὁ Βαγγέλης τοὺς πάει στὴ «σκοποβολή». Ὁ Φώτης πάει νὰ δοκιμάση, μὰ τὰ καταφέρνει πολὺ ἄσκημα. Εἶναι ἔτοιμος ν' ἀρχίσῃ τὰ κλάματα.

— Νὰ σὲ βοηθήσω; τὸν ρωτᾷ ὁ Βαγγέλης. Πιάνει τὸ χεράκι τοῦ Φώτη, σημαδεύει, καὶ τραβοῦν τάχα μαζὶ. Ὡ, χαρὰ!

— Μπράβο, μικρέ! λέει ἕνας ἄντρας πού στεκόταν ἐκεῖδᾶ.

— Κέρδισες! λέει καὶ τὸ κορίτσι πού ἔδινε τὰ τουφέκια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μάγος ἐδῶ: ἄνθρωπος ποὺ κάνει διάφορα μαγικά παιχνίδια, ταχυδακτυλουργίες κτλ. γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς θεατές.—στόχος τὸ σημάδι ποὺ σκοπεύει κανεὶς στὴ σκοποβολή· *πάει γιὰ τοὺς στόχους* πηγαίνει ἐκεῖ ποὺ σημαδεύουν, δηλαδὴ στὴ σκοποβολή.

Περιεχόμενο. α) Τί μᾶς λένε οἱ δύο πρῶτες φράσεις τοῦ κειμένου γιὰ τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ; Τί ἀκοῦμε καὶ τί βλέπομε σ' αὐτό;— β) Ποιά πρόσωπα ἀναφέρονται στὴ διήγηση; Τί κάνει καὶ τί λέει τὸ καθένα;— γ) Διηγήσου ἰδιαίτερα τί γίνεται μὲ τὸ μικρὸ Φῶτῃ στὴ σκοποβολή.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «*τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι*». Ἐδῶ βλέπομε ὅτι ἀντὶ νὰ πῆ τὸ *Βαγγέλη ρώτησαν*, λέει τὸν *ρώτησαν* καὶ ἀντὶ νὰ πῆ ὁ *Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος* λέει ἐκεῖνοι. Δηλαδὴ ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα βάζομε **ἀντωνυμία**.

2. Στὸ κείμενο βρίσκονται ἀρκετὲς ἀντωνυμίες:

α) «*θῆλό κι ἐγὼ*»—«*εἶσαι μικρὸς εὐὺ*»—«*ἐπιμένει αὐτός*». Ἐδῶ ἔχομε τὶς ἀντωνυμίες *ἐγὼ, εὐὺ, αὐτός*, ποὺ λέγονται **προσωπικῆς**, γιὰτὶ δείχνουν τὰ *τεῖρα πρόσωπα τοῦ λόγου*: α' *πρόσωπο*: ἐγὼ, β' *πρόσωπο*: εὐὺ, γ' *πρόσωπο*: αὐτός.

β) «*Ὁ ἄντρας ποὺ στεκόταν ἐκεῖδᾶ*». Ἐδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη *ἄντρας*.—«*Τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια*». Ἐδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη *κορίτσι*. Τέτοιες ἀντωνυμίες ποὺ ἀναφέρονται σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται **ἀναφορικῆς**.

3. α) Οἱ λέξεις *βγαίνοντας, γυρίζοντας—χαμογελώντας, περνώνας* εἶναι **μετοχῆς ἐνεργητικῆς**. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξη *-οντας* ἢ *-ώντας* ὅταν τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα, γράφονται μὲ *ο* (*-οντας*)· ὅταν τονίζονται στὴν παραλήγουσα, γράφονται μὲ *ω* (*-ώντας*).

β) Οἱ λέξεις *εὐχαριστημένος, χαμῆνη* εἶναι **μετοχῆς παθητικῆς**. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξη *-μένος, -μένη, -μένο*: *χαμένος, χαμένη, χαμένο*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. 1. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις μὲ τὶς προσωπικῆς ἀντωνυμίες *ἐγὼ, εὐὺ, αὐτός*.— 2. Σχημάτισε μιὰ φράση μὲ τὴν ἀναφορική ἀντωνυμία *ποὺ*.— 3. Νὰ βρῆς ποιὲς μετοχῆς εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρωμένες, βάζοντας ὅπου εἶναι γραμμούλα τὴ λέξη ἢ τὸ μέρος τῆς λέξης ποὺ λείπει: Ἐγὼ ἔρχομαι *γελώντας*, — ἔρχομαι *καλὰ* —, — ἔρχεται *πῆδ* —. Γάτα — *κοιμάται ποτιπῶδες* δὲν *πιάνει*. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι *εὐτυχισμένος*. Ἡ γυναίκα αὕτη εἶναι *εὐτυχ* —. Τὸ παιδί αὐτὸ εἶναι *εὐτυχ* —. Ρῶτ — *πάει κανεὶς στὴν Πόλη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ κοινὰ οὐσιαστικά ποὺ εἶναι στὶς 5 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου, βάζοντας δίπλα τοὺς ἕνα ἐπίθετο ἢ μιὰ μετοχή ποὺ νὰ ταιριάξῃ στὸ καθένα.

Παράδειγμα: βιολιά γιορτινά, φουσαριμόνικες λυπτερές.

4.- Η ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΣΣΑ

Ήταν περίπου μεσημέρι, σάν ἔφτασε ὁ Ἰησοῦς στή Συχάρ, πόλη τῆς Σαμαρείας, ἄλλοτε μεγάλη καί πλούσια πρωτεύουσα, ἀλλά ξεπεσμένη πιά ἐκεῖνο τὸν καιρό. Περπατοῦσε ἀπὸ τὸ πρωί, καί ὁ ἀνοιξιιάτικος ἥλιος ἔκαιγε δυνατὰ ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Πλάι στὸ μεγάλο δρόμο ἦταν τὸ πηγάδι τοῦ Ἰακώβ, ὡς μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα.

Κουρασμένος ἀπὸ τὸ δρόμο, σκονισμένος καί ἰδρωμένος, κάθισε ὁ Ἰησοῦς στὸ πεζούλι τοῦ πηγαδιοῦ καί περίμενε τοὺς

μαθητές του, πού εἶχαν τραβήξει γιὰ τὴ χώρα νὰ ψωνίσουν τροφές.

Ἐνῆμερον τοῦ Γαριζίν ὕψωνε τὴν ἀπαλὴ καί ὀλοπράσινη ράχη του μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ του, τίς ἀσημένιες φουντωτὲς ἐλίες, τ' ἀνθισμένα ὀπωροφόρα δέντρα καί τὰ μυριόχρωμα ἀγριολούλουδα. Ἡ Σαμαρεία τότε, ὅπως καί ἡ Γαλιλαία, ἦταν κατάφυτη, εἶχε δάση πολλά, πηγὲς ὀλόδροσες· ἦταν ἡ ἀντίθεση τῆς αὐστηρῆς, ξερῆς καί ἄχαρης Ἰουδαίας.

Μονάχος στὴν ὥρα αὐτὴ φύση διαλογιζόταν καθισμένος ὁ Ἰησοῦς, ὅταν μιὰ γυναίκα μὲ τὴ στάμνα στὸν ὄμο ἔφτασε νὰ πάρῃ νερό. Τὴν εἶδε ὁ Ἰησοῦς πού σίμωσε, πού ἔδωσε τὸ ἀντλημά της καί τὸ ἔριξε στὸ πηγάδι. Καί σάν τὸ τράβηξε πάνω καί γέμισε τὴ στάμνα της, τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς:

— Δώσ' μου νὰ πιῶ!

Ἡ ὁμιλία του καί τὰ ροῦχα του μαρτυροῦσαν πὼς δὲν ἦταν Σαμαρεῖτης. Μὲ ἀπορία τοῦ εἶπε ἡ γυναίκα:

— Πὼς ἐσύ, Ἰουδαῖος, ζητᾶς ἀπὸ μένα τὴ Σαμαρεῖτισσα νὰ σοῦ δώσω νὰ πιῆς; Οἱ Ἰουδαῖοι δὲ συντροφιάζουσαν μὲ τοὺς Σαμαρεῖτες.

Τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς:

— Ἄν ἤξερες τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ καί ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ εἶπε «δῶσ' μου νὰ πιῶ», ἐσύ θὰ τοῦ ζητοῦσες καί θὰ σοῦ ἔδινε νερὸ ζωντανό,— πού θὰ ἔδινε ζωὴ ψυχικὴ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Σαμαρεία ἐπαρχία τῆς Παλαιστίνης· οἱ κάτοικοί της, οἱ Σαμαρείτες, εἶχαν μεγάλη ἐχθρά με τοὺς Ἰουδαίους.—Γαρίζιν βουνό στὴ Σαμαρεία· σ' αὐτὸ εἶχε ἰδρυθῆ ὁ περίφημος ναὸς τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ ἀργότερα καταστράφηκε.

Περιεχόμενο. Ποῦ καθόταν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν πλησίασε ἡ Σαμαρειτίσσα ; Γιατί ἀπόρησε ἡ γυναίκα ; Τί ἐννοεῖ ὁ Ἰησοῦς λέγοντας «νερὸ ζωντανό» ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε : « Ἦταν περίπου μεσημέρι » σ' αὐτὴν τὴ φράση ἔχομε τρεῖς λέξεις. « Πεπλατοῦς ἀπὸ τὸ προί » ἐδῶ ἔχομε τέσσερις λέξεις. Ὅπως βλέπομε, κάθε λέξη γράφεται χωριστά.

2. Ἡ λέξη ἦταν ἔχει δύο κομμάτια : ἦ - ταν. Ἡ λέξη περίπου ἔχει τρία κομμάτια : πε - ρί - που. Αὐτὰ τὰ κομμάτια τῆς κάθε λέξης λέγονται **συλλαβές**. Διάβασε τίς λέξεις ποὺ βρίσκονται στίς δύο πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Πόσες συλλαβές ἔχει κάθε λέξη ;

3. Οἱ λέξεις Ἰησοῦς, ἀνοικτιάτικος, ἀπαλή, ὀλοποσίην ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν καὶ πάνω σ' αὐτὸ παίρνουν ἓνα σημαδάκι. Κάθε λέξη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν παίρνε πάνω σ' αὐτὸ ἓνα τέτοιο σημαδάκι, ποὺ λέγεται **πνεῦμα**. Ὅπως βλέπομε, τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἡ **ψιλή** (') καὶ ἡ **δασεία** (' ').

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν στὸ ἀρχικὸ τους φωνῆν μόνο τὸ σημάδι τῆς ψιλῆς καὶ πέντε ποὺ νὰ ἔχουν μόνο τὸ σημάδι τῆς δασείας.

4. Στὴ λέξη **χώρα** ἡ πρώτη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴ δευτέρη. Στὴ λέξη **ἐσὺ** ἡ δευτέρη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴν πρώτη. Σὲ κάθε λέξη ποὺ ἔχει δύο ἢ περισσότερες συλλαβές μία συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τίς ἄλλες. Πάνω στὸ φωνῆν τῆς συλλαβῆς ποὺ προφέρεται πιὸ δυνατὰ βάζομε ἓνα σημαδάκι ποὺ λέγεται **τόνος** : **χώρα**, **ἐσὺ** — **γέμισε**, **μεγάλη**, **δυνατὰ** τόνο παίρνουν καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς λέξεις ποὺ ἔχουν μία συλλαβὴ : **καί**, **σάν**, **τό**, **νά**.

Πρόσεξε τί τόνο παίρνουν οἱ λέξεις : **θέλω** νὰ πῶ· καθεμιά ἀπὸ τίς λέξεις αὐτές παίρνε διαφορετικὸ τόνο. Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς : ἡ **ὀξεῖα** ('), ἡ **βαρεῖα** (' ') καὶ ἡ **περισπωμένη** (~).

Μερικὲς λέξεις παίρνουν τόνο καὶ πνεῦμα στὴν ἴδια συλλαβὴ : ἦταν, ὄρα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Διάβασε τίς τρεῖς τελευταῖες γραμμὲς τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς πόσες λέξεις ὑπάρχουν σ' αὐτές καὶ πόσες συλλαβές ἔχει κάθε λέξη. Ἐπίσης νὰ βρῆς τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει καθεμιά ἀπὸ τίς λέξεις αὐτές.

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν πνεῦμα καὶ τόνο στὴν ἴδια συλλαβὴ. Δίπλα σὲ κάθε λέξη γράψε τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει.

Παράδειγμα : ἦταν—ψιλή, περισπωμένη.
ἄλλοτε—ψιλή, ὀξεῖα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κείμενο νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψης : 1) ὅλα τὰ κύρια ὀνόματα, 2) πέντε ἐπίθετα καὶ 3) τρεῖς παθητικὲς μετοχές.

5.— Ο ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΡΜΗΓΚΙ

—“Α! Τι θησαυροί! Πόσα σπυριά σιτάρι! Είσαι πολύ πλούσιος, αφέντη, και εύτυχισμένος.

—“Ω, καλώς τόν κύρ τζιτζικα! Δέν είσαι ό τζιτζικας; “Εχω καιρό νά σε δώ και σε βλέπω άδυνατισμέ-

νον. Έσύ μέ γνωρίζεις;

— Ού, βέβαια! Είσαι τό μυρμήγκι. Πάντα δουλειές, βλέπω.

—“Ε, τί νά κάμω; “Επιασε ξαφνικά μπόρα, μου έβρεξε τό άποθηκεμένο σιτάρι και τό έβγαλα στόν ήλιο νά στεγνώση. Σε λίγο θά τό μπάσω πάλι. Μπορούσα νά τό άφήσω νά σαπίση; Μά έσύ πώς άπό δώ;

—“Η ανάγκη μ’ έφερε, κύρ μύρμηγκα. Χειμώνας, βλέπεις, κρύο μέ σφίγγει ή πείνα και δέν έχω τό παραμικρό νά βάλω στό στόμα μου. Έσύ τά έχεις όλα περίσσια. “Αφησε νά τσιμπήσω κάτι άπό τ’ άγαθά σου και νά πάρω και μαζί μου τίποτε.

— Μά γιατί νά μñν έχης; Γιατί δέ μάζεψες κι έσύ μερικά πράματα, νά τ’ άποθηκεψης, ώστε νά μη σοϋ λείψουν τώρα πού εί-
ναι χειμώνας; Τί έκανες όλο τό καλοκαίρι;

— Τραγουδοϋσα. Δέ μέ άκουες; ζ ζ ζ...

— Μόνο τραγούδι; Ντροπή! Δέ συλλογίστηκες πώς θά έρχόταν ό κακός καιρός! ‘Αφοϋ λοιπόν τότε τραγουδοϋσες, τώρα χόρευε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *θησαυρός* πράματα πολλά και ακριβά.—*πάμπλουτος* πάρα πολύ πλούσιος.

Περιεχόμενο. Για ποιό λόγο ο τζιτζίκας καλοπιάνει το μυριήγκι και τόν λέει αφέντη και κύρ φουριγκά; Ο μύθος είναι γραμμένος διαλογικά να πής το περιεχόμενό του σαν αφήγηση, χωρίς διάλογο.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Τι κάνεις για να πής *α*; Άνοιγεις το στόμα σου σε μιὰ ορισμένη θέση και βγάζοντας από τα πνεμόνια σου αέρα τόν αφήνεις να περάση ανεμπόδιστα. Έτσι κάνεις και για να πής *ο, ου, ε, ι*, μόνο που κάθε φορά δίνεις στο άνοιγμένο στόμα σου άλλο σχήμα. Το *α, ο, ου, ε, ι*, είναι *φωνήεντα*.

2. Για να πής *φ*, άκουπας τα πάνω δόντια στα κάτω χείλια και αφήνεις να περάση αέρας· επειδή το φράξιμο δέν τό έκαμες τέλειο, ο αέρας βρίσκει θέση και περνά, και για αυτόν τό λόγο τό *φ* μπορείς και τό λές εξακολουθητικά, πολλή ώρα.

Για να πής όμως *π*, κλείνεις καλά τό στόμα σου, τα πάνω χείλια με τα κάτω, κι έπειτα τό άνοιγεις ξαφνικά, αφήνοντας να περάση ο αέρας που βγάζεις· τό *π* λοιπόν μόνη μία στιγμή μπορείς να τό προφέρεις· για να τό ξαναπής, πρέπει να ξανανοίξεις και να ξανακλείσης τό στόμα σου.

Τό *φ* και τό *π* είναι *σύμφωνα*· τό πρώτο είναι *εξακολουθητικό*, τό δεύτερο *στιγμιαίο*. Στιγμιαία σύμφωνα όπως τό *π* είναι άλλα 7: *μπ, κ, γκ, τ, ντ, τσ, τζ*. Έξακολουθητικά όπως τό *φ* είναι άλλα 11: *γ, χ, λ, ρ, ζ, θ, δ, β, μ, ν*.

3. Τα σύμφωνα *μπ, γκ, ντ, τζ, γ, λ, ρ, ζ, θ, β, μ, ν* είναι *ήχηρά*· έχουν ήχο που τόν αισθανόμαστε άκουμπώντας τό δάχτυλο στό λαϊκό έμπρός.

Τα σύμφωνα *κ, τ, τσ, χ, σ, θ, π, φ* είναι *άχηρα*.

4. Τα 20 σύμφωνα και τα 5 φωνήεντα, όλα μαζί, λέγονται *φθόγγοι*. Με τους φθόγγους σχηματίζουμε συλλαβές και λέξεις. Ένα φωνήεν μπορεί και μόνο του να σχηματίση συλλαβή και λέξη. Τα σύμφωνα όμως μόνα τους δέ σχηματίζουν ούτε λέξη ούτε συλλαβή.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Στο μύθο τής αντίκρινης σελίδας ποιές είναι οί λέξεις που τήν καθεμιά τους τήν άποτελεί ένα μόνο φωνήεν;

Άκούοντας ένα συμμαθητή σου να διαβάξη άργά άργά τό μύθο, να βρής ποιές είναι οί λέξεις που τήν καθεμιά τους τήν άποτελεί ένα σύμφωνο και ένα φωνήεν. Θα λογαριάσης μαζί και τις λέξεις *καί, μου, σου, πού* (δχι όμως και τό *κι*).

Προφορική άσκηση στο σπίζι. Για να προφέρωμε ένα σύμφωνο, σχηματίζομε ένα φράξιμο τήν κοιλότητα του στόματός μας, σε ορισμένη θέση από τό λάρυγγα ως τα χείλια μας. Προσπάθησε να βρής τή θέση όπου σχηματίζεσαι αυτό τό φράξιμο για κάθε σύμφωνο.

Κοίταξε στον καθρέφτη τί σχήμα δίνεις στο στόμα σου, για να προφέρεις τό καθένο από τα 5 φωνήεντα.

Γύμνασμα. Γράψε τα παρακάτω όνόματα και βάλε κάτω από τό καθένα έναν αριθμό που να δείχνη πόσους φθόγγους έχει: *Βαλαωρίτης, Παλαμάς, Δροίνης, Τσαμαδός, Μπομπουλίνα, Τζαβέλας, Μεσολόγγι*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε δύο ουσιαστικά, δύο επίθετα, δύο μετοχές, δύο αντωνυμίες και δύο ρήματα από τό κείμενο.

6.- Ο ΜΥΛΟΣ

Στὸ ξέφαντο τηρᾶτε ἐκεῖ,
ψηλά ψηλά στὴ ράχη,
ὁ Μύλος κι ὄλη κατοικεῖ
τοῦ Μύλου ἢ φαμελιά,
ἐννιά παιδιὰ ποὺ τὰ 'χει
βαλμένα στὴ δουλειά.

Ἄσπροντυμένα μὲ λινὸ
σὰν τὰ γυρνάει τὸ ἀγέρι,
ποιὸ πρῶτο πρῶτο, ποιὸ στερνὸ
νὰ πιλαλάη παιδι
κάνεις νὰ πῆ δὲν ξέρει,
σὰν τρέχουν ἄν τὰ δῆ.

Τρέχουν τοῦ Μύλου τὰ παιδιὰ
κι αὐτὸς τὰ καμαρώνει,
ὅμως, σὰ νὰ 'χῃ ἀναποδιά,
στιγμὴ δὲ σταματᾶ,
μόν' σκούζει καὶ μαλώνει
καὶ βγάζει μουγκρητὰ.

Τρέχουνε, τρέχουν τὰ παιδιὰ,
γυρίζουν τὸ λιθάρι
καὶ μ' ὄλη ἀλέθουν τὴν καρδιά
γιὰ τὴν καλὴ Μαριώ,
ἀλέθουν ὄσο στᾶρι
τοὺς φέρνει ἀπ' τὸ χωριό.

Γιατὶ ἡ Μαρούλα ἢ ζηλευτὴ
ζυμώνει, πλάθει, ψήνει
τοῦ λιοκαμένου δουλευτῆ
τὸ μελανὸ ψωμί,
καλὸ ψωμί, ποὺ δίνει
ὁ κόπος μὲ τιμῆ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξέραντο ψηλὸ μέρος πού φαίνεται ἀπὸ μακριά.—φαιμελιά οικογένεια.—τοῦ Μύλου ἢ φαιμελιά, ἐννιά παιδιά· ἡ φράση ἔχει μεταφορικὴ σημασία: ποιά εἶναι τὰ ἐννιά παιδιὰ τοῦ Μύλου;—ἀσπροτυμμένα μὲ λινό· ἔτσι φαίνονται, ὡπως γυρίζουν γρήγορα.—πυλαλάω τρέχω.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τὸ γόρισμα τοῦ μύλου; Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρομε (μάθ. 1.) ὅτι τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ*, τὸ μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα (οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα): *ὁ μύλος, ἡ Μαριώ, τὸ παιδί*.

"Ὅσα ὀνόματα παίρνουν τὸ ἄρθρο *ὁ* εἶναι *ἀρσενικά*, ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο *ἡ* εἶναι *θηλυκά* καὶ ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο *τὸ* εἶναι *οὐδέτερα*. Λέμε λοιπὸν ὅτι τὰ ὀνόματα ἔχουν τρία *γένη*: *ἀρσενικό, θηλυκό, καὶ οὐδέτερο*.

2. "Ὅταν λέμε *ὁ μύλος, ἡ ράχη, τὸ παιδί*, μιλοῦμε γιὰ *ἓνα* μύλο, γιὰ *μία* ράχη, γιὰ *ἓνα* παιδί. Ἔχομε δηλαδή *ἐνικό* ἀριθμὸ. "Ὅταν πάλι λέμε *οἱ μύλοι, οἱ ράχες, τὰ παιδιὰ*, μιλοῦμε γιὰ πολλοὺς μύλους, γιὰ πολλὰς ράχες, γιὰ πολλὰ παιδιὰ. Δηλαδή ἔχομε *πληθυντικό* ἀριθμὸ.

"Ὡστε *οἱ ἀριθμοὶ* τῶν ὀνομάτων εἶναι δύο: *ὁ ἐνικός* καὶ *ὁ πληθυντικός*. Ὁ ἐνικός φανερώνει πὸς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα. Ὁ πληθυντικός φανερώνει πὸς γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ ποίημα νὰ βρῆς 1) τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν ἐνικό ἀριθμὸ· σὲ ποῦ γένος ἀνήκει τὸ καθένα; 2) τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ· σὲ ποῦ γένος ἀνήκει τὸ καθένα;

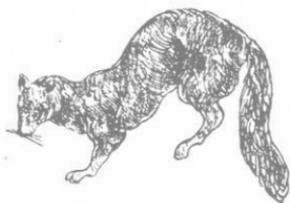
Γύμνασμα. 1) Γράψε σὲ τρεῖς χωριστὲς στῆλες τ' ἀρσενικά, τὰ θηλυκά καὶ τὰ οὐδέτερα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: *ὁ μαθητής, ἡ μητέρα, τὸ πουλί, ἡ Ἑλένη, τὸ μάτι, τὸ χεῖρ, ὁ Πέτρος, ἡ σημαία, ὁ ναύτης, τὸ κεφάλι, τὸ πόδι, ὁ φίλος, ἡ γειτονιά, ἡ χωρά, ὁ στρατός, τὸ δέντρο, ὁ δήμαρχος, ἡ νίκη*.

2) Γράψε σὲ δύο στῆλες χωριστὰ τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν ἐνικό καὶ στὸν πληθυντικό: *ὁ ἄνθρωπος, οἱ ὄρσοι, οἱ βελόνες, ἡ χώρα, οἱ διδάσκαλοι, ἡ βιβλιοθήκη, τὰ κλειδιά, τὸ τραπέζι, τὰ μάρμαρα, ὁ ἀγρότης, ὁ ἐργάτης, τὰ θροῖα, τὸ γάλα, οἱ μαθητρες, οἱ ψωμάδες, ἡ πατρίδα, οἱ ὄρες, τὸ βιβλίον, ὁ οὐρανός, οἱ οἴζες, τὸ αἶμα, οἱ φύλακες, τὰ δέματα, οἱ μέλισσες*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ ὑπογράμμισε μὲ μία γραμμὴ τὰ οὐσιαστικά καὶ μὲ δύο γραμμὲς τὰ ἐπίθετα: *ὁ καλὸς μαθητής, ὁ δυνατὸς ἄνεμος, τὸ ψηλὸ δέντρο, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὸ ὄμοιο τραγοῦδι, ἡ ἐνδοξη χώρα, τὸ βαθύ πελάγος, ἡ ψιλή βροχή, ὁ πλατὺς ὁρμός, ἡ ξένη γλώσσα, ὁ σοφὸς ἄνθρωπος, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, τὸ μικρὸ χωριό*. 2) Γράψε τρία οὐσιαστικά πού ν' ἀρχίζουν ἀπὸ ἑξακολουθητικὸ σύμφωνο καὶ τρία πού ν' ἀρχίζουν ἀπὸ στεγνματω-σύμφωνο.

7.— Η ΝΥΦΙΤΣΑ

Ἡ νυφίτσα, αὐτὸ τὸ ξανθοκόκκινο τετράποδο, ποῦ μοιάζει περίπου σάν ἓνας μέγας ποντικός, εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν. Γυρίζει τὴ νύχτα στὰ σπίτια καὶ κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν, χάνεται στίς

κασέλες καὶ σκίζει τὰ φορέματα, πριονίζει τὰ ὑφάσματα — μπορεῖ τέλος σὲ μία νύχτα νὰ κάμη κουρέλια ὅλη τὴν προίκα ἑνὸς κοριτσιοῦ.

Ἕνας μῦθος λέει πὼς ἡ νυφίτσα ἦταν κάποτε κοπέλα πολὺ ἐργατικὴ, ἀλλὰ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου τῆς ἔκλεψαν τὴν προίκα καὶ ἀπὸ τότε ἀναζητεῖ μέσα στὰ σπίτια τὰ ἐργόχειρά της.

Πολλὰ βράδια ἡ νυφίτσα παρουσιάζεται στὰ νυχτέρια τῶν κοριτσιῶν. Τριγυρίζει δίπλα τους, σὰ νὰ γυρεῦη κάτι. Τὸ θάρρος αὐτὸ τὸ ἔχει πάρει, γιατί ποτὲ δὲν τὴν πειράζουν. Οὔτε γυρίζουν μάλιστα τὰ μάτια πρὸς αὐτή. Ἐξακολουθοῦν τὴν ἐργασία τους καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ νυφίτσα, τάχα σὰ νὰ μὴν τὴν εἶδαν :

— Καλὴ κι ἄξια κοπέλα ποῦ εἶναι ἡ νυφίτσα! Ἐφτίασε τὴν προίκα της καὶ ἀκόμα δουλεύει.

Ἄμα ὅμως φύγη, τὰ κορίτσια λένε ἓνα ἀστεῖο τραγούδι γιὰ τὸ γάμο της :

*Πέντε ποντικοὶ καὶ δεκοχτὼ νυφίτσες
γάμο κάνανε μ' ἓνα σπυρὶ σιτάρι
καὶ τὸ λάζανε σίης βασινιῶς τὸ φύλλο·
τὸ γοργάλεθαν στοῦ σφοντυλιοῦ τὴν πλάκα.
Σκνίπα ζύμωνε, κουνούπι ἀνεβατίζει
κι ὁ σκανιζόχοιρος βάζει φωτιὰ στὸ φουῶνο.
Σπίθα πήδηξε τοῦ καίει τὸ ποδαράκι.
Τρέχει ὁ μπάκακας μὲ τὸ νερὸ στὸ στόμα.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἐφάδι τὸ νῆμα πού τὸ περνοῦμε στὸν ἀργαλειὸ καὶ διασταυρῶνται μὲ τὰ κάθετα νήματα, πού λέγονται *σημόνια*.—ἡ βασισιὰ 5 βάτος.—*σφοντάλι* τὸ βαριδι τοῦ ἀδραχτιοῦ.—*ἀνεβατίζω* φουσκῶνω τὸ ζυμάρη.

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν; Τί λέει ἕνας μύθος γιὰ τὴ νυφίτσα; Τί κάνουν τὰ κορίτσια, ἅμα παρουσιάζεται ἡ νυφίτσα καὶ τί τραγουδοῦν ἅμα φύγη;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. «*Ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν*». Αὐτὲς οἱ λέξεις μᾶς δίνουν ἕνα ὁλόκληρο νόημα, δηλαδή σχηματίζουν **πρόταση**.—Προτάσεις εἶναι καὶ αὐτές: «*γυρίζει τὴ νύχτα στὰ σπύρια*»—*κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*—«*σκίζει τὰ φορέματα*»—«*πριονίζει τὰ ὑφάσματα*» κτλ. Ὡστε τί λέγεται πρόταση;

2. Σὲ κάθε πρόταση βρίσκεται πάντα ἕνα *ῥῆμα*, γιατί χωρίς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ βγῆ νόημα. Στὴν πρόταση «*ἡ νυφίτσα κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*» ἔχομε τὸ ῥῆμα *κατακόβει*.

Ἔχομε ὁμῶς καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις πού ἀπαντοῦν στὶς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:

α) *ποιὸς κατακόβει*;—*ἡ νυφίτσα*: **ὑποκείμενο** (πτώση ὀνομαστική).

β) *τί κατακόβει*;—*τὰ ὑφάδια*: **ἀντικείμενο** (πτώση αἰτιατική).

γ) *τὰ ὑφάδια ποιῶν*;—*τῶν ἀργαλειῶν*: **πτώση γενική**.

Ὡστε μὲ ποιά ἐρώτηση βρισκομε τὸ ὑποκείμενο καὶ σὲ ποιά πτώση πηγαίνει; Μὲ ποιά ἐρώτηση βρισκομε τὸ ἀντικείμενο καὶ σὲ ποιά πτώση πηγαίνει; Ὅταν ρωτοῦμε *τίνας εἶναι κάτι*, μὲ ποιά πτώση ἀπαντοῦμε;

3. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ὀνομαστική, τὴ γενική καὶ τὴν αἰτιατική, μεταχειριζόμαστε καὶ τὴν **κλητική**: *Γιῶργο, ἔλα ἐδῶ*.—*Νυφίτσα μου, γιατί σκίζεις τὰ φορέματα*:—Πότε χρησιμοποιοῦμε τὴν κλητική;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. 1) Μὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις νὰ βρῆς τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο στὶς ἀκόλουθες προτάσεις: *Ἡ νυφίτσα πῆρε θάρρος*.—*Τὰ κορίτσια ἐξουκολουθοῦν τὴν ἐργασία*.—*Κάποιος ἔκλεψε τὴν προίκα*.—*Ὁ σκανιτζόχοιρος ἀνάβει τὸ φούενο*.

2) Νὰ βρῆς ὅλες τὶς γενικὲς πού εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Στὶς τρεῖς πρώτες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προτάσεις λείπει τὸ ὑποκείμενο, στὶς ἐπόμενες τρεῖς λείπει τὸ ἀντικείμενο καὶ στὶς τελευταῖες τρεῖς τὸ ῥῆμα· συμπλήρωσέ τες μὲ λέξεις ταιριαστὲς:

1. Ὁ . . . κόβει ἔξλα.—2. Ὁ . . . κοίταξε τὸν ἄρρωστο.—3. Ἡ . . . ἔδωσε στὸ ἔγγονο τῆς ἑνα μῆλο.—4. Ὁ Κώστας δὲν ἤπιαε τὸ . . . του.—5. Ἡ μηλιά, μὰς ἔριξε ὅλο τῆς τὸν . . . —6. Τὸ σκυλί κοινῶ τὴν . . . του.—7. Ὁ ψαράς . . . πολλὰ ψάρια.—8. Ἡ γάτα . . . —9. Ὁ γεωργὸς . . . τὸ χωράφι του.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Γράψε τ' ἀριθμητικά πού βρίσκονται στὸ κείμενο.

2) Γράψε τὰ ἐπίθετα πού βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ δίπλα τὸ οὐσιαστικὸ πού συνοδεύει τὸ καθένα.

8.- Η ΑΛΕΠΟΥ ΚΙ Ο ΤΡΑΓΟΣ

— Ούφ! Θα σκάσω έδω μέσα, έλεγε ή άλεπού από τό βάθος τοϋ πηγαδιού, όπου είχε πέσει.

— Τι θα γίνω τώρα; "Η θα μέ προυινιάση ή ύγρασία και ή θα μέ άποτελειώση ή θα πεθάνω από την πείνα. 'Αλίμονο! 'Αλίμονο!.

"Εξαφνα στο φωτεινό κύκλο των χειλιών τοϋ πηγαδιού ζωγραφίστηκαν τά κέρατα και τά γένια ενός μεγάλου τράγου.

— Γειά σου, φίλε!

— Μπά! 'Εσύ, κυρα-Μαριώ;

Τι κάνεις εκεί κάτω;

— Κατέβηκα νά πιώ.

— Κι έγώ γι' αυτό ήρθα. Είμαι ξερός από τή δίψα. Είμαι καλό τό νερό;

— Ού! "Εξοχο! 'Εγώ δέν ήρθα σήμερα για πρώτη φορά' έρχομαι συχνά σέ τοϋτο τό πηγάδι. "Ελα και ή ά δης.

Κατέβηκε ό τράγος, ήπια, ήπια — μά έπειτα κατάλαβε πώς δέν ήταν καθόλου εύκολο νά ξανανεβή.

— Και τώρα τι θα κάμωμε; ρωτά τήν άλεπού.

— "Εχω έναν τρόπο, αλλά πρέπει νά μ' άκούσης και νά κάμης άκριβώς ό,τι θα σου πώ. Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι.

— 'Εμπρός! Στηλώσου πρώτα κι άκούμπησε τά μπροστινά σου πόδια στον τοίχο τοϋ πηγαδιού. "Ετσι, ώραία... Κάτω τό κεφάλι! 'Εγώ, από τά πόδια σου, τους ώμους σου και τά κέρατά σου θα πηδήσω στα χείλια τοϋ πηγαδιού και θα σε τραβήξω μέ τρόπο έπειτα κι έσένα.

Σάν πήδησε όμως επάνω ή άλεπού, άποχαιρέτησε τον τράγο.

— Φίλε, γειά σου. "Ηθελα νά σε σύρω, μά είσαι βαρύς. Δέν μπορείς, λές, ν' ανεβής μόνος σου; Μά, άν είχε τό κεφάλι σου τόσο μυαλό, όσες τρίχες έχεις στο πιγούνι σου, δέ θ' άποφάσιζες τό κατέβασμα, πριν σκεφτής για τό άνέβασμα. "Ας είναι όμως. 'Εσένα οι άνθρωποι σ' άγαποϋν πολύ. Φώναξε δυνατά και κάποιος θα σ' άκούση και θα έρθη νά σε βγάλη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ζωγραφίστηκαν* ἐδῶ σημαίνει μεταφορικά: φάνηκαν.—*στηλώνομαι* στηρίζομαι καλὰ στὰ πόδια μου, γιὰ νὰ μὴν πέσω.

Περιεχόμενο. Ὁ μῦθος εἶναι γραμμένος διαλογικά. Διηγήσου τον ἄλλιως.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ρῆμα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ κ λ ι ν ο ν τ α ι, δηλ. τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζει πολλές μορφές: ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἄνθρωπο, οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους—ὁ καλός, τοῦ καλοῦ κτλ.—αὐτός, αὐτῶν, αὐτούς—δένω, δένεις, δένει—ὁ δεμένος, τοῦ δεμένου κτλ. Αὐτὰ λέγονται **κλιτὰ μέρη** τοῦ λόγου.

β) Ὑπάρχουν ὅμως καὶ λέξεις ποὺ δ ἐ ν κ λ ι ν ο ν τ α ι, δηλαδή ἔχουν πάντα τὴν ἴδια μορφή, ὅπως λ.χ. εἶναι οἱ ἀκόλουθες λέξεις τοῦ κειμένου: *οὔφ!*, *θά, ἐδῶ, μέσα, ἀπό, ὅπου, τώρα* κτλ. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἄκλιτα μέρη** τοῦ λόγου.

2. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *οὔφ! ἀλίμονο! γιὰ σου! μπά! οὐ!* φανερώουν στενοχώρια, λύπη, χαίρετισμό, ἀπορία. Αὐτὲς οἱ λέξεις ὀνομάζονται **ἐπιφωνήματα**.

3. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἐδῶ, μέσα—τώρα, σήμερα—ἔτσι, ὠραία—καθόλου*, πολὺ φανερώουν τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσὸ καὶ συνοδεύουν τὶς περισσότερες φορὲς ῥήματα. Παρόμοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἐπιρρήματα**. Ἀπὸ τὴ σημασίαν τους λέγονται: *τοπικά, χρονικά, τροπικά, ποσοτικά*.

4. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἀπό, γιὰ, μέ, σέ* κτλ. πηγαίνουν πρὶν ἀπὸ ὀνόματα (ἢ ἀντωνυμίες): *ἀπὸ τὸ βάθος, γιὰ πρώτη φορὰ, μέ τρόπο, σέ τοῦτο τὸ πηγάδι*. Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται **προθέσεις**.

5. «Τὰ κέρατα **καὶ** τὰ γένια» ἐδῶ ἡ ἄκλιτη λέξη *καὶ* ἐνώνει (συνδέει) δύο λέξεις. «Θὰ πηδήσω σὴν χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ **καὶ** θὰ σέ τραβήξω» ἐδῶ τὸ *καὶ* συνδέει δύο προτάσεις. Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται **σύνδεσμοι**. Σύνδεσμοὶ στὸ κείμενο εἶναι ἀρκετοί: *ἦ, καί, ἀλλά, σάν, ὅμως, ἄν, πρὶν, νὰ* κτλ.

6. Ἄκλιτες εἶναι καὶ οἱ **ἐνεργητικὲς μετοχές** (σ. 7): *βγαίνοντας—περνώντας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπιρρήματα, τὶς προθέσεις καὶ τοὺς συνδέσμοις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Νὰ πῆς τί σημασία ἔχει τὸ καθένα καὶ μὲ ποιά λέξη πηγαίνει. 3) Νὰ βρῆς τί φανερώνει καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα τοῦ κειμένου.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὶς προθέσεις, τοὺς συνδέσμοις καὶ τὰ ἐπιρρήματα ποὺ λείπουν: *Ἡ ἄλεπού εἶχε πέσει—στὸ πηγάδι. Δὲν ἤξερε—ν' ἀνεβῆ καὶ νὰ βγῆ—τὸ πηγάδι. Ἐλεισε—πονηριὰ τὸν τράγο—κατεβῆ—αὐτός. Ἐπειτα—τὴ βοήθεια τοῦ τράγου βγῆκε,— ἄφησε τὸν τράγο— Ἀτὰ ἔπαθε ὁ τράγος,— δὲν εἶχε μυαλὸ νὰ συλλογιστῆ—μπῆ—θὰ βγῆ.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἄρσενικά, τρία θηλυκὰ καὶ τρία οὐδέτερα. Νὰ τὰ γράψης μαζὶ μ' ἓνα ταιριαστὸ ἐπίθετο δίπλα στὸ καθένα.

9.- Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΝΙ

Τὸ ἀρνάκι, μικρούλικο, κάτασπρο, χαρούμενο, ἔσκυψε ἀπὸ τὴν πράσινη δόχθη κι ἔπινε ἀπὸ τὸ ποτάμι, ποὺ ἔρεε ἀργὰ καὶ ἡ-

ρεμα. Ὁ λύκος κατεβαίνοντας τὴν ἀκροποταμιὰ τὸ ἀντίκρισε.

— Μὰ τὴν ἀλήθεια, εἶπε μέσα του, δὲν τὸ πίστευα πὼς θὰ ἦμουν τόσο τυχερὸς σήμερα. Θὰ γλιτώσω ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τρέχω στὴ στάνη. Θὰ τὸ χάψω βέβαια· μὰ νὰ βρῶ καὶ καμιὰ δικαιολογία ποὺ νὰ ἔρχεται σὲ λογαριασμό.

— Νὰ σοῦ πῶ! φωνάζει· τρόπος εἶν' αὐτὸς νὰ θολώνης τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴν ἀφήνης νὰ πιοῦνε κι ἄλλοι;

— Ἐγὼ θολώνω τὸ νερὸ; Ποῦ, κύρ λύκο;

— Νὰ ἐδῶ ποὺ εἶμαι. Γιὰ ἔλα νὰ δῆς.

— Ἀφέντη μου, αὐτὸ δὲ γίνεται. Ἐγὼ μόλις ἀκουμπῶ τὰ χεῖλια μου στὴν ἄκρη τοῦ νεροῦ. Πῶς νὰ τὸ θολώσω; Ἐπειτα ἐσύ εἶσαι ψηλότερα. Αὐτοῦ ἀπάνω θὰ ἔρθῃ τὸ θόλωμα;

— Ἄς εἶναι, ἄς τὸ παραδεχτοῦμε αὐτό. Ξέρεις ὅμως πὼς σοῦ χρειάζεται τιμωρία, γιατί ἔβρισες τὸν πατέρα μου;

— Ἐγὼ;... Πότε;

— Πέρσι.

— Μὰ ἐγὼ πέρσι δὲν ἦμουν κὰν γεννημένο! Μὰ τὰ χορταράκια ποὺ εἶναι ἡ τροφή μου, κύρ λύκο!

— Ἄ! ἐσύ, βλέπω, ξέρεις καὶ βρίσκεις δικαιολογίες. Αὐτὸ ὅμως δὲ θὰ πῆ πὼς ἐγὼ πρέπει νὰ μείνω νηστικός.

Καὶ τὸ ἔφαγε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *στάη* ή *μάντρα* όπου φυλάγονται τὰ πρόβατα.— *μά τὰ χορταράκια πού είναι ή τροφή μου* είναι δρκος του άρνιου (όπως οί άνωθροποι λένε «μά τὸ ψωμί πού τρώμε»).

Περιεχόμενο. Τι σκεφτηκε ὁ λύκος, όταν είδε τὸ άρνί; Μὲ ποιὸ τρόπο θέλει νά πετύχη τὸ σκοπὸ του; Τι ἔκαμε στὸ τέλος;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ὡς τώρα μάθαμε πὼς ἡ ἑλληνική γλώσσα ἔχει ἔξι κλιτὰ καὶ τέσσερα ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Ποιά είναι; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ὑπάρχουν καὶ μερικές λεξοῦλες πού δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη τοῦ λόγου. Ἄρκετὲς τέτοιες βρίσκονται στὸ κείμενο: «*μά τὴν ἀλήθεια*», «*νά σου πῶ*», «*νά ἐδῶ πού εἶμαι*», «*γιά ἔλα νά δῆς*», «*πίστευα πὼς θά ἤμουν*», «*θά γλιτώσω*», «*ἄς είναι*». Στις φράσεις αὐτὲς ὑπάρχουν οἱ λεξοῦλες *μά*, *νά*, *γιά*, *θά*, *ἄς*—πού λέγονται **μόρια**.

Μερικά ἀπ' αὐτὰ πρέπει νά τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες λέξεις πού προφέρονται τὸ ἴδιο:

α) Στὸ κείμενο διαβάζουμε πὼς ὁ λύκος δρκίζεται καὶ λέει: «*μά τὴν ἀλήθεια*». Παρακάτω καὶ τὸ άρνάκι δρκίζεται: «*μά τὰ χορταράκια*». Αὐτὸ τὸ *μά* (πού παίρνει πάντοτε ὀξεία) λέγεται **δρκωτικό**. Πρέπει νά τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *μά* (πού παίρνει πάντα βαρεία): *θά τὸ χάψω βέβαια· **μά** νά βρῶ καὶ καμιά δικαιολογία*.

β) Στὴ φράση «*νά ἐδῶ πού εἶμαστε*» ὑπάρχει τὸ μόριο *νά* (πάντα μὲ ὀξεία) πού χρησιμοποιεῖται γιά νά δείξουμε κάτι. Αὐτὸ λέγεται **δειχτικό**.

γ) Στὴ φράση *νά σου πῶ* ὑπάρχει τὸ μόριο *νά* πού χρησιμεύει γιά νά φανερώσουμε κάτι πού θέλουμε νά κάμουμε. Αὐτὸ λέγεται **βουλευτικό**. Τὸ βουλευτικό παίρνει ὀξεία, ὅταν προφέρεται μὲ ἔμφαση. Ἄλλιῶς παίρνει βαρεία.

Πρέπει νά ξεχωρίζουμε τὸ δειχτικό *νά* καὶ τὸ βουλευτικό *νά* ἢ *νά* ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *νά*: *πρέπει νά μείνω νησικός*.

δ) Ἐπίσης τὸ μόριο *γιά*: *γιά ἔλα ἐδῶ*, πρέπει νά τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὴν πρόθεση *γιά*: *ἀρνάκι **γιά** φάγωμα, φεύγω **γιά** τὸ σπίτι*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Νά βρῆς ὅλα τὰ μόρια πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ τὸ εἶδος τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψης τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ νά σημειώσης κάτω ἀπὸ κάθε δειχτικό *νά* τὸν ἀριθμὸ 1, κάτω ἀπὸ τὸ βουλευτικό τὸν ἀριθμὸ 2 καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *νά* τὸν ἀριθμὸ 3.

Πήγαινε νά φέξης τὸ βιβλίό μου. Νά τὸ βιβλίό σου, νά καὶ τὸ μολύβι σου. Πήγαινε καὶ νά μὴ σὲ ξαναδῶ ἐδῶ. Τρέχω νά δῶ τί γίνεται. Ποῦ νά καθίσω ἐγώ; Νά ἐδῶ εἶναι ἡ θέση σου. Νά μείνω ἢ νά φύγω; Πρέπει νά μείνης.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πού ἢ καθεμιὰ νά ἔχη ἀπὸ ἕνα μόριο: *μά*, *νά*, *γιά*, *θά*, *ἄς*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νά γράψης δέκα ρήματα πού νά βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πλάι τὸ ὑποκείμενο πού ἔχει τὸ καθένα.

10.- Η ΑΛΕΠΟΥ ΠΟΥ ΠΗΡΣΤΗΚΕ Η ΚΟΙΛΙΑ ΤΗΣ

Μιά άλεπού, πολύ πεινασμένη, δέν έβρισκε τίποτε νά φάη. Πα-
ραφύλαξε τά πουλιά που τσιμ-
πουσαν σπόρους και σκουληκά-
κια στο χώμα, αλλά δέν μπό-
ρεσε νά τσακώση κανένα. Τρι-
γύρισε για κάμποση ώρα έξω
άπό έναν όρνιθώνα, μιά ή πόρτα
ήταν καλά κλειστή. Δέν ήξερε
που νά πάη και τί νά κάμη.

«Ή πρέπει νά πάρω πολύ
δρόμο», έλεγε μέ τό νοῦ της,
«και νά πάω σέ μακρινό χωριό
ή θά πεθάνω της πείνας.»

Ξαφνικά περνώντας μπροστά από μιά πελώρια βαλανιδιά,
νιώθει μιά πολύ εύχάριστη μυρωδιά από φαγώσιμα. Πλησιάζει
προσεχτικά και βλέπει πώς μέσα στην κουφάλα τοῦ δέν-
τρου ήταν ψωμιά και πολλά κομμάτια κρέας, που τά είχαν αφή-
σει κάτι βοσκοί. Στην αρχή φοβήθηκε μήν της είχαν στήσει κα-
μιά παγίδα και συλλογιζόταν αν έπρεπε νά μπη. Κοίταξε δεξιά,
άριστερά, μυρίστηκε παντοῦ και, άφοῦ πειστήκε πώς δέν ήταν
κίνδυνος, μπήκε στην κουφάλα... Τί θησαυροί ήταν εκείνοι!
"Εφαγε, έφαγε, έφαγε, όσο δέν είχε φάει ποτέ στη ζωή της.

"Όταν χόρτασε καλά κι έκαμε νά βγη, είδε πώς δέ χω-
ροῦσε. Είχε πρηστή ή κοιλιά της. Και άρχισε τούς θρήνους και
τά βογκητά! "Και τί άγώνια! "Εβλεπε ότι εκείνη τή στιγμή δέν
ήταν κανείς εκεί κοντά, άνησυχόσε όμως μήπως παρουσιαστή
άξαφνα κανένας και τήν πιάση.

"Ενώ λοιπόν έμενε φυλακισμένη εκεί μέσα, πέρασε μιά άλλη
άλεπού κι άκούοντας τά βογκητά της τή ρώτησε τί έπαθε και
γιατί άναστέναζε. "Όταν έμαθε τήν αίτία, της είπε: «'Υπομο-
νή. Περίμενε νά γίνης όπως ήσουν όταν μπήκες, και θά βγής.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πελώριος* πολὺ μεγάλος.—*ἀγωνία* τρομάρα, ἀνησυχία.

Περιεχόμενο. Ποῦ ἔψαχνε νὰ βρῆ τροφή ἢ πεινασμένη ἀλεπού; Ποῦ τὴ βρῆκε ἀνέλπιστα; Τί ἔπαθε στὸ τέλος;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ἔχομε πολλὰς προτάσεις. Πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς συνδέονται μεταξὺ τους. Ἄς δοῦμε πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

1. Ὑπάρχουν στὸ κείμενο προτάσεις πού συνδέονται:

α) Μὲ τὸ σύνδεσμο *καὶ* πού λέγεται *συμπλεκτικός*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις *ἀλλά* καὶ *μὰ* πού λέγονται *ἀντιθετικοί*, γ) μὲ τὸ σύνδεσμο *ἢ* πού λέγεται *διαχωριστικός*.

β) Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις συνδέονται μὲ τέτοιους συνδέσμοις.—Ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων μὲ συνδέσμοις συμπλεκτικούς, ἀντιθετικούς καὶ διαχωριστικούς λέγεται *παράταξη προτάσεων*.

2. Ὑπάρχουν προτάσεις πού συνδέονται: α) μὲ τοὺς συνδέσμοις *ὅτι* καὶ *πῶς* (μὲ βαρεία), πού λέγονται *εἰδηκοί*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις *μήπως* καὶ *μὴ* πού λέγονται *δισταχτικοί*, γ) μ' *ἐρωτηματικές* λέξεις *ποῦ* (μὲ περισπωμένη), *πῶς* (μὲ περισπωμένη), *τί*, *γιατί* (μὲ ὀξεῖα), *ἄν*: *ποῦ νὰ πάη*, *πῶς νὰ βρῆ*, *τί νὰ κάμη*, *γιατί ἀναστῆναζε*, *ἄν ἔπρεπε νὰ μπῆ*, δ) μὲ τίς *ἀναφορικές* λέξεις πού (μὲ βαρεία), *ὅσο*, *ὅπως*.

3. Ὄταν μιὰ πρόταση ἀρχίζῃ μὲ εἰδικὸ σύνδεσμο, λέγεται *εἰδική* ὅταν ἀρχίζῃ μὲ δισταχτικὸ σύνδεσμο, λέγεται *δισταχτική*. Ὄταν μιὰ πρόταση συνδέεται μὲ ἄλλη καὶ ἀρχίζῃ μ' ἐρωτηματικὴ λέξη, λέγεται *πλάγια ἐρωτηματική*. Ὄταν ἀρχίζῃ μὲ ἀναφορικὴ λέξη, λέγεται *ἀναφορική*.

Νὰ βρῆς ποιὰς τέτοιες προτάσεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

4. Οἱ εἰδικές, οἱ δισταχτικές, οἱ πλάγιες ἐρωτηματικές καὶ οἱ ἀναφορικές προτάσεις λέγονται *δευτερεύουσες* (ἢ *ὑποταγμένες*).

Αὐτὰς δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν μόνες τους, παρὰ συμπληρῶνουν τὸ νόημα κάποιας ἄλλης, πού λέγεται *κύρια πρόταση*.

Ἡ σύνδεση δευτερεύουσας μὲ κύρια πρόταση λέγεται *ὑπόταξη προτάσεων*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Διάβασε τίς 10 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις ὑπάρχουν καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τίς ἀκόλουθες φράσεις μὲ τίς λέξεις πού λείπουν, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων: *Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν ... οἱ θεοὶ ἦταν πολλοί.—Θέλω νὰ πετάξω... δὲν μπορῶ.—Εἶμαι ἐλαφριά ντυμένος καὶ φοβοῦμαι... κρυώσω.—Γάτα ... κοιμάται ποτικούς δὲν πιάνει.—Δὲν ξέρω ... γίνεται ὁ φίλος μου.—Ὁ Νίκος διαβάζει ... γράφει καλά.—Ἡ ἄκουε ... φύγε.*

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς χωριστὰ τὰ τοπικά καὶ τὰ χρονικά ἐπιρροήματα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐπίσης τίς ἐνεργητικές καὶ παθητικές μετοχές.

11.— Ο ΑΪΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΠΟΥ

“Ένας αϊτός και μιὰ άλεπού έγι-
ναν φίλοι, γιατί καταλάβαιναν
πώς σέ μερικά πράγματα έμοια-
ζαν τά φυσικά τους. Μιὰ μέρα
λέει ό αϊτός :

— ‘Αγαπητή μου, άν γίνωμε γειτό-
νοι, ή φίλια μας θά στερεωθή άκό-
μη περισσότερο. Δέν τό νομίζεις;

— Δίκιο έχεις, είπε ή άλεπού. ‘ας
γειτονέψωμε λοιπόν, για να μπο-
ρούμε να βοηθούμε ό ένας τόν
άλλον εύκολώτερα.

“Έτσι και έγινε. ‘Ο αϊτός ανέβηκε σ’ ένα ψηλό δέντρο κι έκει
έβγαλε τά πουλιά του, ή άλεπού πάλι μπήκε και γέννησε τά μι-
κρά της μέσα στά χαμόκλαδα πού ήταν από κάτω. ‘Ο αϊτός
δμως, άν και είχε όρκιστή φίλια και βοήθεια, δέ στάθηκε πι-
στός στόν όρκο του. Μιὰ μέρα, έπειδή δέν έβρισκε τροφή για τά
παιδιά του, παραφύλαξε μιὰ στιγμή πού έλειπε ή άλεπού από
τή φωλιά της, άρπαξε τ’ άλεπόπουλα και τ’ ανέβασε στη δική
του φωλιά.

“Όταν γύρισε ή άλεπού και κατάλαβε τί είχε γίνει, λυπή-
θηκε κατάκαρδα και έξαγριώθηκε για τήν άπιστία του φίλου της.
“Ηθελε να έκδικηθή, αλλά πώς να κάμη; Πώς να κυνηγήση τόν
αϊτό, άφοϋ αυτός έχει φτερά, ένώ εκείνη είναι πεζή;” Έπρεπε
λοιπόν να περιμένη, ώσπου να βρη τήν εύκαιρία. Στο άναμετα-
ξύ καταριόταν τόν άπιστο φίλο.

‘Ο αϊτός δέν άργησε να τιμωρηθή για τήν κακή του πράξη.
Βλέποντας κάτι ανθρώπους πού θυσίαζαν στους θεούς μιὰ κα-
τσικά χλίμηξε κάτω, άρπαξε από τό βωμό ένα φλογισμένο κομ-
μάτι από τά σπλάχνα και τό ανέβασε ψηλά. Σάν τό έφερε στη
φωλιά του, φύσηξε άέρας και από ένα λιανό ξερό ξυλαράκι ά-
ναψε φλόγα δυγατή. Τ’ αϊτόπουλα ήταν άπλερα άκόμα, ώστε
δέν μπορούσαν να πετάξουν. Μισοκαμένα, έπεσαν στη γή. ‘Η
άλεπού έτρεξε και τά έφαγε μπροστά στά μάτια του αϊτού.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἐμοιαζαν τὰ φυσικά τους εἶχαν τὶς ἴδιες συνήθειες, ἔμοιαζε ὁ χαρακτήρας τους.—ἄπλερος ἀγίνωτος, μικρός.

Περιεχόμενο. Τί κακὸ ἔκαμε ὁ ἀετός καὶ πῶς τιμωρήθηκε; Ποιὸ δίδγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μύθο τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλεπούς;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1) Στὸ κείμενο διαβάζομε: *Λίκιο ἔχεις, εἶπε ἡ ἀλεπούς ἄς γειτονέσωμε λοιπόν.* Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος *λοιπόν* φανερώνει *συμπέρασμα*. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συμπερασματικός*.

Οἱ συμπερασματικοὶ σύνδεσμοι συνδέουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *παράταξη* προτάσεων (ὅπως καὶ οἱ συμπλεκτικοί, ἀντιθετικοὶ καὶ διαχωριστικοί, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

2) Ὑπάρχουν ὅμως στὸ κείμενο καὶ ἄλλοι σύνδεσμοι, πού συνδέουν δευτερεύουσες προτάσεις μὲ κύριες, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *ὑπόταξη* προτάσεων. Ἔτσι βρίσκονται προτάσεις πού συνδέονται:

α) Μὲ τοὺς συνδέσμους *ὅταν, ὥσπου, ὡς* πού φανερώνουν *χρόνο* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονικοί*.

β) Μὲ τοὺς συνδέσμους *γιατί* (μὲ βαρεία), *ἐπειδὴ*, πού δείχνουν *αἰτία* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *αιτιολογικοί*.

γ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἄν*, πού χρησιμεύει γιὰ νὰ κάνομε *ὑπόθεση* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ὑποθετικός*.

δ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *γιὰ νὰ* πού δείχνει *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζεται *τελικός*.

ε) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ὥστε*, πού δείχνει κάποιον *ἀποτέλεσμα* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποτελεσματικός*.

Αὐτὲς οἱ δευτερεύουσες προτάσεις ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ συνδέσμου πού ἔχουν *χρονικές, αἰτιολογικές, ὑποθετικές, τελικές, ἀποτελεσματικές*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς δευτερεύουσες προτάσεις βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσής τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ συμπλήρωσε τὶς προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμους:

1) Τὸ μάθημα τελείωσε *λοιπόν* . . . 2) Ἀρχίζει νὰ νυχθῶν, *ὅταν* . . . 3) Ὁ Πέτρος δὲν ἦρθε στὸ σχολεῖο, *γιατί* . . . 4) Θέλω νὰ πάμε ἐκεῖ μαζί· δὲ θὰ πάω κι ἐγώ, *ἄν* . . . 5) Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἐργάζονται, *γιὰ νὰ* . . . 6) Εἶναι τόσο στενὸς ὁ δρόμος, *ὥστε* . . .

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ποιοὶ σύνδεσμοι βρίσκονται στὸ σημερινὸ μάθημα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σου. Γράψε τὶς προτάσεις ἢ τὶς λέξεις πού συνδέονται μὲ τοὺς συνδέσμους αὐτοὺς.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά καὶ τρία οὐδέτερα καὶ νὰ τὰ γράψης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζί μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταυριάζη στὸ καθένα.

12.- ΠΡΩΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Σηκώθηκα νωρίς τὸ πρωὶ στὸ ξενοδοχεῖο· ντύθηκα, ἀνοιξα τὴν μπαλκονόπορτα καὶ βγήκα. Τί θέαμα, Θεέ μου, τί πανόραμα! Καὶ τί ἱκανοποίηση γιὰ ὄλες μου τὶς ταλαιπωρίες! Ἄπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο ὅλη ἡ Ἀθήνα, ἡ ὠραία, ἡ φωτεινὴ, ἡ κάτασπρη πόλη, ἀπλωνόταν μπροστὰ στὰ μάτια μου. Ὁκεανὸς ἀπὸ ρόδινες σκεπές, σειρὲς κανονικὲς ἀπὸ δρόμους πλατιοῦς, παλάτια κομψά, ὀλομάρμα-

ρα. Πρασινάδες σπαρμένες ἔδω κι ἐκεῖ καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα μὲ τὸ κοκκινωπὸ χρῶμα ποῦ τὰ ἔβαψε ὁ καιρὸς. Ἄσυνήθιστος ἀπὸ τέτοια μεγαλοπρέπεια κι ὁμορφιά, ἔμεινα ἐκστατικὸς, βλέποντας μὲ ἀχόρταγο μάτι.

Ἔνας λόφος τετράγωνος, σοβαρὸς, σκοταδερός, βασιλευε ἐκεῖ πέρα μὲ ὄλο τὸ μεγαλεῖο, μὲ ὅλη τὴν ἐπιβλητικότητά. Στὴν κορυφὴ του ἀπάνω πρόβαινε μιὰ σειρὰ ἀπὸ συντριμμένα ἀετώματα καὶ κολόνες. Ἀνάμεσα στὰ παλιά, στὰ μισοκιτρινισμένα μάρμαρα τῶν ἔρειπῶν φαίνονταν κομμάτια ἀπὸ τὸ γαλάζιο οὐρανὸ καί, κάτω, νέα καταπράσινη χλόη ἔζωνε δειλὰ τὰ ριζώματα τοῦ γέρου βράχου.

Δὲν εἶχα ἀνάγκη νὰ ρωτήσω, γιὰ νὰ μάθω πὼς ἦταν ἡ Ἀκρόπολη. Ὡ νά, πατοῦσα τὸ χῶμα καὶ ἀνάσαινα τὸν ἀέρα τῆς μεγάλης, τῆς αἰώνιας πόλης, τῆς πιὸ δοξασμένης τοῦ κόσμου!

Τὴν ἴδια μέρα ἐγκαταστάθηκα στὸ σπίτι ποῦ ἤμουν συστημένος νὰ μείνω οἰκότροφος, γράφτηκα στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἄρχισα νὰ γυρίζω στὴν πόλη, γιὰ νὰ βλέπω τ' ἀξιοθέατα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. —σκηπή στέγη.—έκκοιτικός εκείνος που τὰ χάνει, όταν βλέπη κάτι αξιοθαύμαστο.—οικότροφος εκείνος που έχει κατοικία και τροφή με πληρωμή σε ξένο σπίτι.

Περιεχόμενο. 'Ο συγγραφέας περιγράφει πώς αντίκρισε για πρώτη φορά την 'Αθήνα, πώς είδε τὸ θέαμα τῆς πόλης και τί ἔνωσε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ ἑλληνική γλώσσα ἔχει πολλές χιλιάδες λέξεις. Ἀπὸ πότε ὅμως βρίσκονται στὴ γλώσσα μας ὅλες αὐτές; Ἄς προσέξουμε μερικές λέξεις τοῦ κειμένου:

1. α) *Πρωί, μάμαρα, Θεέ μου, ἀπὸ τὸ ἔθος ἐκεῖνο, ἡ ὥραία, ἡ φωτεινή, ὠκεανός, ἐκεῖ, χρώμα, καιρὸς—πόλη, μάτι, μπροστά, βλέποντας κτλ.* Οἱ λέξεις αὐτές εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ και λέγονται *χωρὶς διακοπῆ* ὡς *σήμερα*. Καί ἡ ἔμειναν ἀπαράλλαχτες ὅπως ἦταν ἐδῶ και τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἡ μὲ τὸν καιρὸ ἄλλαξαν λιγάκι στὴ φωνητικὴ τους μορφή ἡ στὴν κατάληξη. Τέτοιες ἀρχαίες λέξεις ἔχουμε πολλές.

β) Οἱ λέξεις *μαλακόν, πόρτα, παλάτι, σῆτι* εἶναι παρμένες ἀπὸ ξένες γλώσσες. Ἐτοί και πολλές λέξεις που τίς λέμε συχνά: *σάλα, καπέλο, ῥάσο, παντάλο, κάλτσα, κατασρόλα, τενεκές, κάστρο, ἀκουμπῶ, λουκάνικο, καφέ, γιαούσι, τραμ*. Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες μπῆκαν σὲ διάφορες ἐποχές, γιὰ νὰ δηλώσουν νέα πράγματα ἡ νέες ἔνοιες. Ἀπὸ τότε ὅμως που μπῆκαν, ἔμειναν οἱ περισσότερες και λέγονται *χωρὶς διακοπῆ* ὡς *σήμερα*. Βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας κληρονομημένες και αὐτές ἀπὸ πολλά χρόνια.

Ἄλλες αὐτές οἱ λέξεις, που ἔχουν κληρονομηθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἡ μπῆκαν σ' αὐτὴν ἀργότερα και ἔμειναν πιά στὴ γλώσσα μας, λέγονται *λαϊκές λέξεις*.

2. Ἐχουμε ὅμως και ἄλλο εἶδος λέξεις, που δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν παλιά ἐποχὴ. Ἀ.χ. οἱ λέξεις τοῦ κειμένου *ξενοδοχεῖο, πανόραμα, ἱκανοποίηση, μεγαλοπρέπεια, ἑκκοιτικός, οἰκότροφος, πανευστῆμο* κτλ. ἡ εἶναι ἀρχαίες λέξεις που γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἔχαν πάψει νὰ λέγονται ἡ σχηματίστηκαν τελευταία ἀπὸ ἀρχαίες λέξεις. Τέτοιες εἶναι και πολλές λέξεις που λέγονται σὲ διάφορες ἐπιστῆμες και τέχνες: *ἀκαδημία, γυμνάσιο, τηλεγράφος, τηλεφῶνο, αὐτοκίνητος, φωτογραφία, οὐρανοξύστης, αυτοκίνητο, ἀιμομηχανή* κτλ. Αὐτές οἱ λέξεις δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ὡς τὴν ἐποχὴ μας.

Τίς χρησιμοποιήσαν πρώτοι οἱ λόγιοι (δηλαδὴ οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι) και γι' αὐτὸ λέγονται *λόγιες λέξεις*.

3. Ὅποτε ἔχουμε δυὸ εἰδῶν λέξεις: *λαϊκές* και *λόγιες*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση.—α) Νὰ βρῆς 10 λαϊκές και 5 λόγιες λέξεις ἀπὸ τὸ κείμενο.—

β) Νὰ βρῆς ποιές ἀρχαίες λέξεις ἀπὸ τὸ «Πάτερ ἡμῶν» χρησιμοποιοῦμε και ἔμεις σήμερα ἡ μὲ τὴν ἴδια μορφή ἡ μὲ κάπως ἀλλαγμένη. (Ἀ.χ. *οὐρανός, πατέρας* κτλ.)

Γύμνασμα. Γράψε 5 φράσεις που σὲ καθεμιὰ νὰ ὑπάρχουν λέξεις λαϊκές και λόγιες ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ σημερινοῦ μαθήματος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Χώρισε τίς προτάσεις που ὑπάρχουν στὸ τελευταῖο κομμάτι τοῦ κειμένου και σημείωσε πλάι στὴν καθεμιὰ τί εἶδους πρόταση εἶναι.

2) Γράψε τίς παθητικὲς μετοχές που ὑπάρχουν στὸ κείμενο και σημείωσε δίπλα στὴν καθεμιὰ τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ και τὴν πτώση τῆς.

13.— ΔΥΟ ΠΟΝΤΙΚΙΑ

“Ένας ποντικός έξοχικός είχε φίλο του ένα σπιτικό ποντικό και τόν κάλεσε στά χωράφια νά φάνε μαζί. ‘Ο σπιτικός, βλέποντας αυτά πού τοῦ πρόσφερε ὁ φίλος του, κριθαράκι δηλαδή και σιταράκι, τοῦ λέει: — ‘Εσύ, ἀγαπητέ μου, ζῆς σάν τὰ μυρμηγκάκια· ἔλα μαζί μου, νά εὐφρανθῆ ἡ καρδούλα σου. Στό

σπίτι πού μένω ἔχω ἀπ’ ὄλα: κάτι φετάρες ψωμί, κομματάρες τυρί, λαρδί, σύκα, χουρμάδες, φρούτα. “Ελα νά χοντρύνης, νά γίνης σπουδαῖος ποντίκαρος, καί ὄχι νά εἶσαι ἔτσι ἀδυνατούτσικος, ὅπως τώρα.

Ξεκίνησαν ἀμέσως καί οἱ δύο καί πήγαν στήν πόλη.

— Τί σπιταρόνα! ψιθυρίζει ὁ έξοχικός.

— ‘Εδῶ μένω, λέει ὁ ἄλλος. ‘Ανέβηκαν γρήγορα γρήγορα καί χώθησαν σέ μιάν ἀποθηκούλα.

— Τί θησαυροί! ‘Εσύ, φιλαράκο, εἶσαι εὐτυχισμένος.

Μόλις ὅμως στρώθηκαν στό φαί, ἀκούονται ἀπό δίπλα ἀγριοφωνάρες καί νιαουρίσματα.

— Γάτος! λέει τρομαγμένος ὁ μουσαφίρης.

— Μή φοβᾶσαι, ἀπαντᾶ ὁ ἄλλος· εἶναι γατούλα μικρῆ καί δέν ἔρχεται ποτέ ἐδῶ μέσα· μά καί νά ἔρθη, θά χωθοῦμε στίς τρυπίτσες.

Σέ λιγάκι ἀνοίγει ἡ πόρτα καί μπαίνει ἕνας ὑπηρετάκος, κάτι νά πάρη ἀπό τήν ἀποθήκη. Τά ποντίκια τρυπώνουν στίς χαραμάδες. “Οταν ἔφυγε ὁ μικρός, πρόβαλαν δειλά δειλά, γιά νά σύρουν στόν κρυψώνα τους κανένα συκαλάκι. Μά πάλι ἀνοίγει ἡ πόρτα καί παρουσιάζεται ὁ νοικοκύρης, ἕνας ἄντρακλας ὡς ἐκεῖ ἀπάνω. Δρόμο τὰ ποντίκια στήν τρύπα.

Γυρίζει τότε ὁ έξοχικός καί λέει στόν ἄλλον: «Φίλε μου, ἔχε γειά· σοῦ εὐχομαι νά χαίρεσαι τὰ πλούτη σου, πού τὰ ζώνουν οἱ φόβοι καί οἱ κίνδυνοι. ‘Εγώ, ὁ καημενούλης, θά ζῶ φτωχικά ὅπως πρῶτα, θά τρώγω τὸ σιταράκι μου καί τὸ κριθαράκι μου, μά θά εἶμαι ξέγνοιαστος, ἐλεύθερος, χωρίς αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο χτυποκάρδι.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ποντικός έξοχικός* ο ποντικός πού ζή στους άγρους (άρουραιός).—*νά εύφρασηθῆ*, τύπος τοῦ ρήματος *εύφραίνομαι* νιώθω μεγάλη εύχαρίστηση.—*λαρδί χοιρινό* λίπος, παστό ἢ καπνισμένο.—*χοιρομάδες* οἱ καρποὶ τῆς χοιρομαδιᾶς (φουνικιάς).

Περιεχόμενο. Ὁ μύθος μᾶς λέει πῶς ζῆ ὁ έξοχικός ποντικός· καὶ πῶς ὁ σπιτικός. Νά περιγράψης τῆ ζωὴ τοῦ καθενός.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πολλές λέξεις *παράγονται* ἀπό ἄλλες, δηλαδή σχηματίζονται ἀπό ἄλλες παίροντας στό θέμα τους μιάν ἄλλη κατάληξη. Ἔτσι λ.χ. ἡ λέξη *κροθαράκι* ἀπό ποιά λέξη παράγεται; Ποιά κατάληξη παίρνει; Τί σημαίνει;

Μέ τόν ἴδιο τρόπο καὶ μέ διάφορες καταλήξεις ἔγιναν οἱ λέξεις *μυρομηγάκι*, *καρδοῦλα*, *ἀδυνατούτσικος* κτλ. Αὐτές φανερώσουν κάτι μικρό: *ἀποθηκούλα* (μικρὴ ἀποθήκη) ἢ τίς λέμε, ὅταν μιλοῦμε χαϊδευτικά: *εἰού*, *φιλαράκο*. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ὑποκοριστικά**.

Τά ὑποκοριστικά εἶναι: α) οὐσιαστικά πού γίνονται ἀπό ἄλλα οὐσιαστικά: *μυρομηγάκι*, *καρδοῦλα* (ἀπό ποιά οὐσιαστικά παράγονται;) καὶ β) *ἐπίθετα* πού γίνονται ἀπό ἄλλα ἐπίθετα: *ἀ' υνατούτσικος*, *καμημενούλης* (ἀπό ποιές λέξεις παράγονται;)

2. Οἱ λέξεις *ποντίκ-αρος*, *φει-άρα*, *σπι-αρόνα* ἔγιναν ἀπό ἄλλες. Ἀπό ποιές λέξεις παράγονται; Ποιές καταλήξεις παίρνουν; Τί σημαίνουν; Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **μεγεθυντικά**.

Τά μεγεθυντικά εἶναι οὐσιαστικά πού γίνονται ἀπό ἄλλα οὐσιαστικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νά βρῆς ὅλα τὰ ὑποκοριστικά πού εἶναι στό κείμενο. Ἀπό ποιές λέξεις παράγονται καὶ μέ ποιές καταλήξεις;— Νά βρῆς ὅλα τὰ μεγεθυντικά. Ἀπό ποιές λέξεις παράγονται καὶ μέ ποιές καταλήξεις;

Γύμνασμα. Νά σχηματίσης τρεῖς στήλες: στήν α' νά γράψης τίς παρακάτω λέξεις ὅπως εἶναι, στή β' ἕνα ἀντίστοιχο ὑποκοριστικό τῆς καθεμιᾶς καὶ στήν γ' ἕνα ἀντίστοιχο μεγεθυντικό (μέ ὅποιαδήποτε κατάληξη): *τραπέζι*, *στόμα*, *κλωστή*, *παιδί*, *πόρτα*, *παράθυρο*, *μολύβι*, *κομμάτι*, *βαρέλι*, *φρονή*, *γάτος*, *σκύλος*, *ἀρκοῦδα*.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ὑποκοριστικά τῶν παρακάτω λέξεων (ὅσο περισσότερα μπορεῖς νά βρῆς ἀπό καθεμιᾶ): *ἄνθρωπος*, *δρόμος*, *ἄγγελος*, *μαθητής*, *στρατιώτης*, *Κώστας*, *πατέρας*, *χάρακας*, *κονταλιά*, *φωλιά*, *ζάχαρη*, *βούση*, *Ἑλένη*, *ψυχή*, *Φρόσω*, *ἀλεπούδι*, *αἰγό*, *βοννό*, *πεῦκο*, *τραγοῦδι*, *κορέας*, *φῶς*, *καλός*, *μικρός*, *ἀκριβός*, *ποτηρός*, *ὄμορφος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νά βρῆς ὅλα τὰ ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στίς δώδεκα πρώτες γραμμές τοῦ κειμένου καὶ νά τὰ γράψης στόν πληθυντικό.

‘Ο Κωστάκης διαβάζει ένα βιβλίο ιστορικό. Στά παλιά τὰ χρόνια, λέει τὸ βιβλίο, τὴ Σαλαμίνα τὴν ἤθελαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μεγαρίτες, καὶ πολεμοῦσαν ποιὸς νὰ τὴν κρατήσῃ στὴν ἐξουσία του. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποτυχίες κι ἔπαθαν πολλὲς ζημιὲς στὸν πόλεμο, ἀπελπίστηκαν καὶ ἀποφάσισαν ν’ ἀφήσουν τὸ νησί στοὺς ἀντιπάλους τους. Ὁ Σόλωνας ἦταν γι’ αὐτὸ πολὺ πικραμένος. «Εἶναι ντροπὴ, ἔλεγε, νὰ χάνωμε τὸ θάρρος μας. Ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ εἶμαι κανέννας ταπεινὸς νησιώτης, νὰ εἶμαι Σικινίτης ἢ Φολε-

γάνδριος, παρά πού εἶμαι Ἀθηναῖος, καὶ νὰ λήῃ καὶ γιὰ μένα ὁ κόσμος πὼς εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους πού ἀπαρνήθηκαν τὴ Σαλαμίνα.»

Καὶ ὁ Κωστάκης θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἦταν νησιώτης, αὐτὸς ὅμως γιὰ ἄλλο λόγο. Ὁ πατέρας του, λοστρόμος σ’ ἓνα βαποράκι, τὸν εἶχε πάρει τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸ καλοκαίρι μαζὶ του σὲ κάμποσα ταξίδια στὶς Κυκλάδες. Φόρτωνάν βερικόκα ἀπὸ τὴ Νάξο, ντομάτες ἀπὸ τὴ Σύρα, ἄλλα ἐμπορεύματα ἀπὸ ἄλλα νησιά καὶ τὰ ἔφερναν στὸν Πειραιά. Τὸ βαποράκι ἔμενε ἀρκετὲς ὧρες σὲ κάθε λιμάνι καὶ ὁ Κωστάκης γνωρίστηκε μὲ πολλὰ νησιωτάκια τῆς ἡλικίας του· ἔκαμε ἔτσι φίλους Συριανούς, Ναξιῶτες, Σιφνιούς, Μυκονιάτες. Ψάρευαν μαζὶ, ἔκαναν ἐκδρομὸς, καὶ οἱ μέρες αὐτὲς ἦταν γιὰ τὸν Κωστάκη οἱ ὠραιότερες τῆς ζωῆς του. Στὴν Τήνο μάλιστα ἔμεινε ὀλόκληρη βδομάδα, γιατί ἡ μητέρα του ἦταν Τηνιακιά καὶ εἶχε ἐκεῖ συγγενεῖς.

— Γιατί, πατέρα, δὲ μὲ παίρνεις κανένα ταξίδι ἀκόμα; Οἱ καιροὶ εἶναι τώρα τὸ φθινόπωρο τόσο ὠραῖοι!

— Καὶ τὰ μαθήματα πού ἄρχισαν; Δούλεψε τώρα καλὰ στὸ σχολεῖο σου καὶ τοῦ χρόνου θὰ πᾶμε κι ἄλλοῦ.

‘Ο Κωστάκης καταλαβαίνει πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό. Ἀνοίγει τώρα τὴ Γεωγραφία καὶ διαβάζει: Τὰ σκυριανὰ σπίτια εἶναι στολισμένα μὲ ὠραῖα ντόπια ἐπιπλα καὶ σκεύη... Τὰ σκοπελίτικα ἀχλάδια εἶναι περίφημα... Διαλεχτὰ εἶναι τὰ σαντορινιά κρασιά, ὅπως—στὸ Ἴονιο—τὰ θιακά...

‘Ο νοῦς τοῦ Κωστάκη ταξιδεύει. Τώρα θυμᾶται τὴν ἱστορία: «Οἱ Ὑδραῖοι, οἱ Σπετσιῶτες, οἱ Ψαριανοί, τὰ ἥρωικά θαλασσοπούλια μας...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Σικινίτης* εκείνος πού κατάγεται ἀπό τή Σίκινο (νη-σάκι τῶν Κυκλάδων).—*Φολεγάνδριος* εκείνος πού κατάγεται ἀπό τή Φολεγάνδρου (ἄλλο νησάκι τῶν Κυκλάδων).—*λοστρόμος* ὁ πρῶτος ἀπό τοὺς ἀπλοῦς ναυτικούς ἐμπορικοῦ πλοίου, δηλαδή ἀπό τοὺς ἄντρες πού ἀπαρτίζουν τὸ πλήρωμα.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου μας τί διάβασε ὁ Κωστάκης στὸ ἱστορικό βιβλίο.— Γιάτί ἤθελε νά ἦταν νησιώτης;— Τί ζητοῦσε ἀπὸ τὸν πατέρα του καί τί ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος;— Τί διαβάζει ὁ Κωστάκης ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Γεωγραφίας;— Τί θυμάται πάλι ἀπὸ τὴν ἱστορία;— Νά πῆς πού βρίσκονται οἱ τοποθεσίες πού ἀναφέρονται στὸ κείμενο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ λέξεις *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Σικινίτης, Φολεγάνδριος* κτλ. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ φανερώνουν ἀνθρώπους πού κατάγονται ἀπὸ ὀρισμένους τόπους καί λέγονται **ἔθνικα** ὀνόματα (ἢ *πατριδωνυμικά*). Ὅπως βλέπομε, τὰ ἔθνικα παράγονται μὲ διάφορες καταλήξεις ἀπὸ τὰ ὀνόματα τόπων: *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Μυκονιάτης, Ναξιιώτης, Σκυριανός, Τηριακός, Σαντορινιός*.— Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται τὰ ἔθνικα αὐτά; Ποιῆς καταλήξεις παίρουν; Σχημάτισε τὸ *θηλυκό τους* (πρόσεξε ποιά κατάληξη παίρνει τὸ *θηλυκό* τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἔθνικα αὐτά).

Μερικά ἔθνικα παίρουν ἄλλες καταλήξεις: *Μοραΐτης, Προβεζάνος, Καλαβρυτινός, Ἀλγερινός, Κρητικός, Κινέζος, Κώτης*. Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται καί ποιῆς καταλήξεις παίρουν τὰ ἔθνικα αὐτά; Πῶς σχηματίζουν τὸ *θηλυκό τους*;

2. Πολλὰ ἔθνικα σὲ -ος ἔχουν *θηλυκό* σὲ -ίδα: *Γαλλίδα, Ἀγγλίδα, Γερμανίδα, Ἰταλίδα* κτλ. Ὅμοια καί τὸ ἔθνικὸ *Ἕλληνας* ἔχει *θηλυκό* *Ἕλληνίδα*. Μερικά ἔχουν *θηλυκό* καί μὲ **δεύτερο τύπο** σὲ -α: *Βουλγαρος - Βουλγαρίδα* καί *Βουλγάρα, Ρῶσος - Ρωσίδα* καί *Ρώσα*.— Ὅσα τελειώνουν σὲ -δός ἔχουν *θηλυκό* σὲ -δή: *Ἰνδός - Ἰνδή, Σουηδός - Σουηδή*.

3. Τὰ ἔθνικα γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα κεφαλαῖο, ἐκτὸς ἂν προσδιορίζουν οὐσιαστικά (γιατί τότε εἶναι ἐπίθετα): *σκυριανὰ σπίτια*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ποιά εἶναι τὰ ἔθνικα πού βλέπεις στὸ κείμενο; Ἀπὸ ποῖο ὄνομα τόπου παράγεται τὸ καθένα καί μὲ ποιά κατάληξη; Ποῖο εἶναι τὸ *θηλυκό* τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ὀνόματα τόπων καί πλάι στὸ καθένα τὸ ἔθνικὸ πού παράγεται ἀπ' αὐτὸ (σὸ ἄρσενικὸ καί τὸ *θηλυκό*): *Σούλι, Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Λάρισα, Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρική, Ἀμερική, Αὐστραλία, Καλαμάτα, Κόρινθος, Ἀνατολή, Μάνη, Χίος, Πάτρα, Ἄγιο(ν) ὄρος, Πήλιο (ὄρος)*.

Γύμνασμα. Νά βρῆς 10 ἔθνικα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στὸ σημερινὸ μάθημα) καί δίπλα στὸ καθένα νά γράψης ἀπὸ ποῖο ὄνομα παράγεται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νά βρῆς ἀπὸ τὸ κείμενο καί νά γράψης 5 κοινὰ οὐσιαστικά, 5 ἐπίθετα, 5 ῥήματα καί 5 ἄκλιτα.

παράσταση. Κάνομε λοιπόν τώρα την εισήγησή μας.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀγαμέμνονα, ποῦ ἦταν ὁ ἀρχιστράτηγος, λέμε νὰ τὸ δώσωμε στὸ Μανόλη τὸν Παξινό, γιατί ἔχει καλὸ παράστημα καὶ βαριά φωνή. Τὸ Μενέλαο, τὸν ἀδερφὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα, νὰ τὸν κάμῃ ὁ Ζήσης ὁ Ἀλευρᾶς. Γιὰ τὸν Ἀχιλλέα, ποῦ ἦταν οὐζούθυμος, γρήγορος στὶς κινήσεις του καὶ ἁμορφος, καλὸς εἶναι ὁ Πάτροκλος Ξανθάκης. Ἐπειτα ἔρχονται ἕνας γέρος κι ἕνας ἀγγελιοφόρος· προτείνομε γι' αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνη Αὐγερινὸ καὶ τὸ Μαθιὸ τὸν Κυριακίδη.

Γυναικεῖα πρόσωπα εἶναι δύο: ἡ βασιλίσσα Κλυταιμῆστρα καὶ ἡ κόρη της ἡ Ἰφιγένεια· γιὰ τὴν πρώτην κατάλληλη εἶναι ἡ Μερόπη Κρητικοῦ· τῆ δεύτερη, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι πιὸ μικρόσωμη, λεπτή καὶ ξανθή, νὰ τὴν κάμῃ ἡ Δέσποινα Παπαδημητρίου. Θέλομε ὅμως ἔπειτα κάμποσα κορίτσια ποῦ θ' ἀποτελέσουν τὸ Χορὸ τοῦ δράματος. Ποιᾶς θέλουν νὰ λάβουν μέρος;

Δηλώνουν πὼς δέχονται ἡ Ἐλισάβετ Παλαιολόγου, ἡ Ἄννα Τσόχα, ἡ Ἀγγελικὴ Δημητρεᾶ, ἡ Ἀρχόντω Χατζῆ, ἡ Γαρουφαλιά Μανολάτου, ἡ Ζαχάρω Ξίδη, ἡ Μόσχα Σουλιώτη.

— Θὰ μπορούσα κι ἐγώ, εἶπε ἡ Ἐλένη Κουτσαύτη, μὰ ἔλειπα στὴν προηγούμενη σύσκεψη καὶ δὲν ξέρω τὴν ὑπόθεση.

— Νὰ σοῦ τὴν πῶ, εἶπε ὁ Φωτιάδης. Ὁ στόλος τῶν Ἀχαιῶν εἶχε μαζευτῆ στὴν Αὐλίδα, ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὴν Τροία. Ἀλλὰ δὲν ἔκανε κατάλληλο καιρὸ καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἦταν στενωχωρεμένοι. Ὁ μάντης ὁ Κάλχας μάντεψε πὼς ἦταν θυμωμένη ἡ θεὰ Ἄρτεμη καὶ πὼς γιὰ νὰ ξεθυμώσῃ ἔπρεπε νὰ τῆς θυσιάσουν τὴν Ἰφιγένεια. Ἡ Ἰφιγένεια, ὅταν τὸ ἔμαθε, στὴν ἀρχὴ τρόμαξε, ταραχτήκε κι ἔπιασε τὰ κλάματα. Ὅταν κατάλαβε ὅμως πὼς ἀπὸ τῆ θυσία τῆς ζωῆς της κρεμόταν ἡ δόξα τῆς Ἐλλάδας, δέχτηκε πρόθυμα νὰ θυσιαστῆ. Στὸ τέλος ὠστόσο ἡ Ἄρτεμη κάνει ἕνα θαῦμα· παίρνει μακριά, σὲ ξένη χώρα, τὴν Ἰφιγένεια καὶ στὴ θέσῃ της οἱ Ἀχαιοὶ θυσιάζουν ἕνα ἐλάφι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσήγησις ἡ γνώμη πού προτείνει κανεὶς σὲ ἄλλους γιὰ κάποιο ζήτημα καὶ τὴ θέτει στὴν κρίση τους, γιὰ νὰ τὴ δεχτοῦν ἢ ὄχι.— *Αἰλίδα* μικρὴ παραλιακὴ πόλις τῆς Βοιωτίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Εὐβοία, πρὸς τὰ ΝΑ τοῦ Εὐρείπου (τὸ σημερινὸ Βαθῦ).

Περίεξιμο. Στὸ κείμενο βλέπομε μιὰ συνεδρία παιδιῶν τοῦ γυμνασίου. Θέλουν νὰ παραστήσουν τὴν «Ἰφιγένεια» τοῦ Εὐριπίδη. Ποιά εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου καὶ ποιά εἶναι ἡ ὑπόθεσί του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δύο εἰδῶν: **βαπτιστικά** καὶ **οἰκογενειακά**.

1. **Τὰ βαπτιστικά.** Ἐν προσέξωμε τὰ βαπτιστικά ὀνόματα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο, παρατηροῦμε ὅτι αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τους εἶναι:

α) Ἄ ρ χ α ἰ α Ἐ λ λ η ν ι κ ἄ : *Εὐριπίδης, Πάτροκλος, Ἐλένη.*

Ποιά ἄλλα τέτοια βαπτιστικά εἶναι στὸ κείμενο;

β) Χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ἄ, παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ ἀπὸ ὀνόματα ἁγίων: *Μανόλης* (Ἐμμανουήλ), *Μαθῖος* (Ματθαῖος), *Ἐλισάβετ*, *Ἄννα*, *Λέσποινα* (ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τῆς Παναγίας), *Σταῦρος* (ἀπὸ τὴν γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ), *Κώστας* (Κωσταντῖνος). Ποιά ἄλλα τέτοια βλέπετε στὸ κείμενο.

γ) Β υ ζ α ν τ ι ν ἄ : *Θεοφάνης*. Ἔτσι καὶ *Κοιμητρός, Φωκᾶς, Θεόφιλος, Ἀνδρόνικος*.

δ) Ν ἑ α Ἐ λ λ η ν ι κ ἄ : *Ἀρχόντω* (ἀπὸ τὴν προσφώνηση πού συνηθίζοταν σὲ ἀρχοντικές γυναῖκες), *Γαρουφαλιά* (ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ λουλουδιοῦ), *Ζαχάρω* (ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς ζάχαρης, πού εἶναι εὐχάριστη), *Ζήσης* (ἀπὸ τὴν εὐχή: πού νὰ ζήση!) κτλ.

2. **Τὰ οἰκογενειακά.** Ἄς δοῦμε τώρα τὰ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου καὶ τὴν καταγωγὴν τους:

α) Πα τ ρ ω ν υ μ ι κ ἄ, πού ὀνομάζουν τὸ παιδί μὲ τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγό του: *Μανολάτος, Γιαννόπουλος, Φωτιάδης, Κυριακίδης*. (Ἀπὸ ποιά πατρικά ὀνόματα ἔγιναν καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;)— Ὑπάρχει ποικιλία καταλήξεων κατὰ τόπους. Ἔτσι στὴν Κεφαλληνία συνηθίζεται ἡ κατάληξις -άτος: *Μανολάτος*· στὴ Μάνη -έας: *Δημητρεάς*· στὴν Κρήτη (ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ) -άκης: *Γιαννάκης, Δημάκης* κ.ἄ.

Μερικά εἶναι σὲ γενική: ὁ *Παπαδημητρίου*, δηλ. ὁ γιὸς τοῦ Παπαδημητρεῖ.

β) Ἐ π α γ γ ε λ μ α τ ι κ ἄ : *Μυλωνᾶς, Ἀλευράς*. Ἔτσι καὶ *Λαδάς, Ψωμᾶς, Καρετζής, Σαπουντζής* κ.ἄ.

γ) Ἐ θ ν ι κ ἄ, πού φανεροῦν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ διαμονῆς: *Κορηϊκός, Σουλιώτης*. Ἔτσι καὶ: *Αἰγινήτης, Λαμασκηνός, Μανιάτης* κ.ἄ.

δ) Πα ρ α τ σ ο ὗ κ λ ι α : *Κουτσαῆτης, Τούτσας*. Ἔτσι καὶ *Κόκκινος, Ἐλαφρός, Περιμένης, Πλακοκέφαλος, Σκληρός* κ.ἄ.

ε) Β υ ζ α ν τ ι ν ἄ : *Παλαιολόγος*. Ἔτσι καὶ *Λούκας, Ραγκαβής, Ροδοκωνάκης* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ βαπτιστικά καὶ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου. Ἀπὸ πού βγῆκε τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 10 βαπτιστικά καὶ 10 οἰκογενειακά ὀνόματα γνωστῶν σου (ὄχι ἀπ' αὐτὰ πού εἶναι ἐδῶ) καὶ σημείωσε δίπλα στὸ καθένα ἀπὸ πού βγῆκε.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου (κύρια ἢ κοινὰ) πού βρίσκονται σὲ πτώση γενική.

Ἡ Μαλάμω ἀκούμπησε στό τραπέζι τῆς δουλειᾶς τὸ ψαλίδι καὶ τὴ βελόνα, σηκώθηκε, πλησίασε στό παράθυρο καὶ κοίταξε ἔξω. Αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη ν' ἀνασάνη λίγο καὶ νὰ ξεμουδιάση. Κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο ἦταν οἰκόπεδο, ὅπου πρασίνιζαν λίγες τσουκνίδες. Τρεῖς κόττες κι ἕνας κόκορας ταμπούσαν στό χῶμα. Πάνω στὸν ἀντικρινὸ τοῖχο ἕνας γάτος παραφύλαγε κάτι πουλιά πὸ τρύπωναν στὸν κισσό. Ἐνα φορτωμένο κάρο, πὸ τὸ ἔσερνε ἕνα δυνατὸ ἄσπρο

ἄλογο, περνοῦσε τρίζοντας ἀπὸ τὸν πέρα δρόμο. Τῆς Μαλάμω ὁ νοῦς πέταξε στό χωριό της, ἀπ' ὅπου ἔλειπε κάπου δέκα μῆνες τώρα. Θυμήθηκε τὴ φοράδα τους, πὸ τὴν καβαλίκευε καὶ πήγαινε στό χωραφάκι τους, πότε γιὰ τὴ μιά καὶ πότε γιὰ τὴν ἄλλη δουλειά.

Ἡ Μαλάμω ἦταν μοναχοπαίδι καὶ ὄρφανὴ ἀπὸ πατέρα. Ὅσο ζοῦσε ὁ πατέρας της, δουλευτῆς καὶ καλὸς νοικοκύρης, περνοῦσαν καλά, μολονότι ὄχι βέβαια πλούσια. Ὅταν ἐκείνος πέθανε, κατάλαβαν πὸς ἡ ὄρφανὴ ἔπρεπε νὰ μάθῃ μιὰ τέχνη, ν' ἀκολουθήσῃ ἕνα ἐπάγγελμα, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ ἡ ἴδια, νὰ βοηθήσῃ καὶ τὴ μητέρα της. Πὸς θὰ ζοῦσαν μὲ τὸ χωραφάκι τους, τὴ μιά ἀγελάδα τους καὶ τὰ τέσσερα πέντε πρόβατα πὸ εἶχαν;

Τὴ φοράδα εἶχαν ἀναγκαστῆ νὰ τὴν πουλήσουν. Καὶ ἡ γιαγιά της — μακαρίτισσα τώρα κι ἐκείνη — καὶ ὁ θεῖος της καὶ ἡ δασκάλα τοῦ χωριοῦ καὶ ὁ παπᾶς, γειτόνοι καὶ γειτόνισσες, τὴν παρακινούσαν νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα, νὰ μείνῃ γιὰ κανένα χρόνο μὲ μιὰ ξαδέρφη πὸ εἶχε ἐκεῖ καὶ νὰ σπουδάσῃ κάτι. Καὶ τὸ ἀποφάσισε. Ἡ ξαδέρφη, πὸ ἦταν νοσοκόμα, τὴ συμβούλευε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δικὸ της ἐπάγγελμα, μὰ ἡ Μαλάμω προτίμησε νὰ γίνῃ ράφτρα καὶ ποκαμισοῦ.

Ὅρθια δίπλα στό παράθυρο, κοίταζε πέρα καὶ εὐχάριστος σκέψεις ἤρθαν στό νοῦ της. « Τρεῖς τέσσερις μῆνες ἀκόμη καὶ θὰ εἶμαι μὲ τὴ μανούλα μου... »

— Ἐ, Μαλάμω, τῆς φώναξε ἡ διευθύντρια· πάλι ὄνειρεύεσαι ἔλα κάθισε, κι ἔχομε δουλειά. Ἀλλὰ τῆς τὸ εἶπε καλόκαρδα καὶ χαμογελαστά, γιὰτί ἤξερε πὸς ἡ Μαλάμω ἦταν δουλεύτρα καὶ φιλότιμη.

Ἐκείνη ἀναστέναξε, χαμογέλασε καὶ ξανακάθισε στὴν κρέκλα της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Τῆς Μαλάμωσ ὁ νοῦς πείαζε στό χωριό της, μεταφορική ἔκφραση πῶς θά τό ποῦμε στήν κυριολεξία :

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιό πρόσωπο μᾶς μιλεῖ τό σημερινό κείμενο και τί λέει γι' αὐτό :

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ξέρομε ὅτι τά οὐσιαστικά ἔχουν τρία γένη: **ἀρσενικό, θηλυκό και οὐδέτερο.** Ἀς προσέξωμε τώρα στό κείμενο τό γένος τῶν οὐσιαστικῶν.

1.—α) ὁ νοῦς, ἡ δουλειά, τὸ ψαλίδι. Αὐτά ἔχουν **ἕναν τύπο** μόνο, δηλαδή εἶναι ἢ ἀρσενικά ἢ θηλυκά ἢ οὐδέτερα. Τέτοια εἶναι τά περισσότερα οὐσιαστικά.

β) Τ' ὄνομα *γείτονας* σχηματίζει θηλυκό *γειτόνισσα*. Ἔτσι, πολλά οὐσιαστικά πού φανερόνουν πρόσωπα ἔχουν **δύο τύπους**, ἕνα γιὰ τό ἀρσενικό και ἕνα γιὰ τό θηλυκό, με **χωριστή κατάληξη**.—Νά βρῆς ποιό εἶναι τό θηλυκό τῶν ὀνομάτων *γείτονας, δουλεντής, διευθυντής, ποκαμισάς, νοσοκόμος, δάσκαλος, ξάδερφος, πρόσφυγας, παπάς*. Δηλαδή με ποιές κατάληξεις σχηματίζεται τό θηλυκό τῶν οὐσιαστικῶν πού ἔχουν δύο τύπους;—Τό οὐσιαστικό *ἀράπης* ἔχει θηλυκό *ἀραπίνα* και *ἀράπισσα*: τό οὐσιαστικό *γιατρός* ἔχει θηλυκό *γιάτραινα* και *γιατρούνα* (=ἡ γυναίκα τοῦ γιατροῦ) και *γιάτρισσα* (=ἡ γυναίκα πού κάνει τό γιατρό).

γ) Τά οὐσιαστικά *πατέρας, γιός, παππούς, γαμπρός, ἀντρας, ἀγόρι* ἔχουν γιὰ τό θηλυκό **διαφορετική λέξη** (ποιά):

2.—α) Τά ὀνόματα τῶν ζώων ὁ *αἰτός, ἡ ἀλεπού, τὸ λαβράκι* ἔχουν **ἕναν τύπο** γιὰ τό ἀρσενικό και τό θηλυκό. Τέτοια ὀνόματα ζώων ὀνομάζονται **ἐπικόνοια**. Γιὰ νά ξεχωρίσωμε τό ἀρσενικό ἀπό τό θηλυκό ζῶο, λέμε: ὁ *ἀρσενικός αἰτός, ὁ θηλυκός αἰτός* κτλ.

β) Τό οὐσιαστικό *σκῆλος* ἔχει θηλυκό *σκῆλα*. Δηλαδή μερικά ὀνόματα ζώων ἔχουν **δύο τύπους**, ἕνα γιὰ τό ἀρσενικό ζῶο και ἕνα γιὰ τό θηλυκό. Γιὰ τ' ἀρσενικά ζῶα μεταχειριζόμαστε τήν κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ *-ος* ἢ οὐδέτερο τύπο: *σκῆλος, γάτος, κουνελος, πρόβατο, λύκος, γίαιος*. Ποιές κατάληξεις βάζομε σ' αὐτά, γιὰ νά φανερώσωμε τά θηλυκά ζῶα:

γ) *ἄλογο - φοράδα, κόκορας ἢ πετινός - ὄρνιθα ἢ κότα, βόδι - (ἀ)γελίδα, κοριάρι - προβατίνα ἢ ἀνιάδα, τράγος - γίδα ἢ κατσίκα*. Σ' αὐτά, γιὰ νά φανερώσωμε τό ἀρσενικό και τό θηλυκό ζῶο, μεταχειριζόμαστε **διαφορετική λέξη**.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ποιά οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν ἕναν τύπο και ποιὰ ἔχουν δύο τύπους με ξεχωριστές κατάληξεις γιὰ τό ἀρσενικό και γιὰ τό θηλυκό: Ποιά ἔχουν διαφορετική λέξη γιὰ τό θηλυκό;

Γύμνασμα. Νά τρέψης στό ἀρσενικό γένος τά ὑπογραμμισμένα θηλυκά οὐσιαστικά στίς παρακάτω φράσεις: *Ἡ γιαγιά* λέει στήν ἔγγονη παραμύθια γιὰ τῆ *δράκαινα*, γιὰ τῆν *ἀραπίνα*, γιὰ τῆ *μάγισσα*, ἢ γιὰ τῆ *λύκαινα* πού τρώει τά κορίτσια.—«Ὁχι, γιαγιά, μὴ μοῦ λές τέτοια. Ἡ δασκάλα μου μᾶς λέει παραμύθια γιὰ τῆ *βοσκοπούλα*, γιὰ τῆ *δουλεντρα* πού ἰδρώνει νά κερδίει τό ψωμί της, γιὰ τῆν *ἠρωίδα* πού ἔχει λεβέντικη καρδιά. Τέτοια παραμύθια μοῦ ἀρσέσουν.»

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε πέντε ἀκλιτες λέξεις τοῦ κειμένου και σημείωσε πᾶσι στήν καθενιά τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι.

17.— Ο ΘΕΙΟΣ ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ

Ίδιόρρυθμος άνθρωπος ο θεϊός ο Πελοπίδας. Είκοσι πέντε δλόκληρα χρόνια δούλευε στην πόλη, υπάλληλος σέ τράπεζα· ή αγάπη του όμως και ο μεγάλος του καημός ήταν ή αγροτική ζωή. Αύτην είχε πρωτογνωρίσει παιδί, αύτην όνειρευόταν πάντα. Και μόλις πήρε τή σύνταξή του, πενηντάρης, χήρος, χωρίς παιδιά, παράτησε πόλη και γνωριμίες, άποτραβήχτηκε στο παλιό πατρικό του σπιτάκι, μισή ώρα έξω από τó χωριό μας, και άφοσιώθηκε στην καλλιέργεια του κήματος που τó τριγυρίζει.

Καμιά γεωργική δουλειά, όσο βαριά και να είναι, δέν τόν τρομάζει. Κατά τήν εποχή, τσαπίζει, ποτίζει, άλετριζει, φυτεύει, κλαδεύει, θερίζει, θημωνιάζει, άλωνίζει, κορφολογά.

Προχτές ξεκίνησα από τó πρωί, μόλις φέγγιζε, να πάω να περάσω τήν ήμέρα μαζί του. Άνηφόρισα, και, μόλις έστριψα τó μονοπάτι, άγνάντεψα τó σπιτάκι ν' άσπρολογά άνάμεσα στα δέντρα. Γενναριάτικη μέρα, με ώραία λιακάδα, και ό-ήλιος ζέσταινε. Μόλις σίμωσα στην καγκελόπορτα, ό σκύλος του με μυρίστηκε, έτρεξε κοντά μου και άρχισε να γαβγίζει φιλικά, σα να με καλωσόριζε. Μπήκα στο κτήμα· ό θεϊός δέ συνηθίζει να κλειδώνη. Μιά προβατίνα, δεμένη στη ρίζα μιας κορομηλιάς, μασούλιζε. Όταν μπήκα στο σπιτάκι, που λαμποκοπούσε από καθαριότητα, βρήκα τó θεϊό να καρφώνη τις λίγες καρέκλες που είχε. Με δέχτηκε με χαρά όπως πάντα.

— Αύτη τήν εποχή δέν έχω πολλές δουλειές, μου ειπε, τήν άνοιξη όμως να έρχεσαι να με βοηθάς. Τώρα που μεγάλωσες, πιστεύω να σ' εύχαριστη κι έσένα ή ζωή του γεωργού.

— Πώς! Και πολύ μάλιστα. Προπάντων τήν άνοιξη, που θ' άνθισουν τά δέντρα και θα μοσκοβολουν, θα είναι πολύ ώραία· και σαν καλοκαιριάση, που θα ώριμάσουν τά φρούτα... Τώρα όμως τó χειμώνα, όταν φυσομανοθ οι άνεμοι και τά γυμνά κλαδιά τριζοβολουν, είναι εύχαραστα;

— Κι αυτό έχει τήν όμορφιά του και τó μεγαλειό του.

Ή μέρα πέρασε ώραία. Δέ μου έκανε καρδιά να φύγω. Μά τώρα τó χειμώνα νυχτώνει νωρίς. Άπό τó παράθυρο άντίκρισα τόν ήλιο να χαμηλώνη· κόντευε να βραδιάση. Καληνύχτισα τó θεϊό και πήρα τόν κατήφορο για τó χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ιδιόρρυθμος* εκείνος που έχει δικό του ρυθμό στη ζωή, *αλλόκοτος*.—*άλετριζώ* εργάζομαι με το *άλετρι* (δηλ. με το άροτρο), *οργώνω*.—*θημωνιάζω* σχηματίζω *θημωνιές* (δηλ. σωρούς από σιτηρά ή χορτάρι).—*άγναντεύω* (λ. ποιητ.) βλέπω από μακριά, *άντικρίζω*.

Περιεχόμενο. Για ποιόν μιλεί το κείμενο; Τι εργασία είχε πριν και πότε τι καταγίνεται τώρα; Πώς περιγράφει ο άνεμώς όσα είδε και όσα είπώθηκαν κατά την επίσκεψή του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πολλά ρήματα είναι *π α ρ ά γ ω γ α*, δηλ. παράγονται από άλλες λέξεις.

1. Ρήματα του κειμένου καθώς τὰ *φγγίζω*, *μασουλίζω* παράγονται *άπό άλλα ρήματα* (άπό ποιά;) και φανερώνουν ότι ή *ένέργεια* που δηλώνουν γίνεται σε μικρό βαθμό, έχουν δηλ. *ύποκοριστική* σημασία.

2. Επίσης στο κείμενο υπάρχουν τὰ ρήματα *τρομάζω*, *άλωνίζω*, *φυτεύω*, *κλειδώνω*, *ξεστίνω*. Αυτά παράγονται *άπό δνόματα*, ουσιαστικά ή επίθετα. Άπό ποιά δνόματα παράγονται και με ποιές παραγωγικές καταλήξεις;

3. Παρουσιάζονται ακόμη τὰ ρήματα *μοσκοβολώ*, *τριξοβολώ* (=εύωδιάζω πολύ, τρίζω επίμονα), *λαμποκοπώ*, (=λάμπω άκατάπαντα), *κορφολογώ* (=συνάζω τις κορφές των φυτών), *άσπρολογώ* (=φαίνομαι πολύ άσπρος), *φουσομανώ* (=φουσώ πολύ). Αυτά παράγονται *άπό δνόματα* ή και *άπό ρήματα*. Ποιές παραγωγικές καταλήξεις παίρνουν και τί σημαίνουν τότε;

4. Τέλος υπάρχουν τὰ ρήματα *τριγυρίζω*, *άγναντεύω*, *σιμώνω*, *γαβγίζω* που παράγονται *άπό άκλιτα*. Άπό ποιά άκλιτα παράγονται και με ποιές καταλήξεις; *Έτσι και τὰ ρήματα *καλωσορίζω*, *καληνυχτίζω* (=λέω «καλώς όρισες», «καληνύχτα»), *παραμερίζω*, *συχνάζω* κ.ά.

Ρήματα λοιπόν παράγονται: 1) από άλλα ρήματα, 2) από δνόματα και 3) από άκλιτα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Νά βρης από ποιές λέξεις και με ποιές παραγωγικές καταλήξεις παράγονται τὰ ρήματα του κειμένου: *ονειρεύομαι*, *τοσιπίζω*, *κλαδεύω*, *θερίζω*, *θημωνιάζω*, *άλωνίζω*, *άνηφορίζω*, *καρφώνω*, *μεγαλώνω*, *πιστεύω*, *άνθίζω*, *καλοκαιριάζω*, *ώριμάζω*, *άντικρίζω*, *χαμηλώνω*, *κοντεύω*, *βραδιάζει*.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ρήματα που παράγονται από τις παρακάτω λέξεις με τις κατάλληλες παραγωγικές καταλήξεις: *άποθήκη*, *θρίαμβος*, *μάγος*, *άριστος*, *χειρότερος*, *ταξίδι*, *άντιπρόσωπος*, *έμπορος*, *έμπιστος*—*άγορά*, *γλεψή*, *άηδία*, *νοίκι*, *έτοιμος*, *ανάγκη*, *κόπος*—*φυλακή*, *ζυγός*, *ήλεκτρο*, *φόβος*, *δρκος*, *ρυθμός*, *δπλο*, *άσπρος*, *μαύρος*, *φώς* (γεν. *φωτ-ός*), *χρώμα* (γεν. *χρώματ-ος*)—*δύναμη*, *χρέος*, *ρίζα*, *αλλάκι*, *κρόο*, *πάγος*, *λάδι*—*θερμός*, *πάθος*, *λευκός*, *ξερός*—*παράμερα*, *χαμηλά*, *ψηλά*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1. Γράψε δέκα ρήματα του κειμένου και πλάι στο καθένα το υποκειμένο του. 2. Νά βρης τὰ ουσιαστικά του κειμένου που σχηματίζονται θηλυκό με χωριστή κατάληξη ή με διαφορετική λέξη. Γράψ' τα στα δύο γένη.

18.- ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Νηστικό ἀρκούδι δὲ χορεύει.
2. Σκυλί πού γαβγίζει δὲ δαγκάνει.
3. "Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
4. Πέτρα πού κυλᾷ μαλλί δὲν πιάνει.
5. "Ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγοὺς δὲν πιάνει κανένα.
6. "Ὅποιος δὲν παينᾷ τὸ σπίτι του, πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
7. Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια.
8. Ἄγαπᾷ ὁ Θεὸς τὸν κλέφτη, μὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸ νοικοκύρη.
9. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾷται.
10. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
11. Ἡ σκύλα ἀπὸ τὴ βιάση τῆς γεννᾷ στραβὰ κουτάβια.
12. Ἡ κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάζει καὶ τὸν οὐρανό.
13. Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει τ' ἄλογο.
14. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
15. "Ὅποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτυρα, τὸν τρῶν οἱ κότες.
16. Ἡ γίδα, ὅταν θέλῃ νὰ φάῃ ξύλο, τριβεται στὴ μαγκούρα τοῦ τσοπάνη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Στὶς παροιμίαις 7, 9, 10, παριστάνονται ἄψυχα πράγματα μὲ ἰδιότητες ἐμπύχων (π ρ ο σ ω π ο π ο ἰ η σ η).

Περιεχόμενο. Σὲ ποιά περίπτωση μεταχειρίζομαστε καθεμιά ἀπὸ τὶς παροιμίαις τοῦ κειμένου;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια, σκυλὶ πὺν γαβγίζει. Ἐδῶ τὰ ρήματα φανερώνουν πὺς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ. Εἶναι δηλ. ρήματα μ' ἐνεργητικὴ σημασία καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ρήματα μὲ *διάθεση ἐνεργητικὴ ἢ ἐνεργητικὰ ρήματα*. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

2. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα. Ἐδῶ τὸ ρῆμα *κυλιέται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ χελώνα) κυλᾷ τὸν ἑαυτὸ της, δηλ. κάνει μιὰν ἐνέργεια πὺ γυρίζει στὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο. Ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ *διάθεση μέση ἢ μέσα ρήματα*. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

3. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα εἶναι δύο εἰδῶν:

α) Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια: Ποιὺς νικᾷ;—Ἡ δουλειὰ (ὑποκείμενο). Τὶ νικᾷ;—Τὴ φτώχεια (ἀντικείμενο). Ἐδῶ τὸ ρῆμα φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο: στὴ φτώχεια. Τέτοια ἐνεργητικὰ ρήματα ὀνομάζονται *μεταβατικά*.

β) Τὸ ἀκούδι χορεύει. Ἐδῶ τὸ ρῆμα δὲν ἔχει ἀντικείμενο, δηλ. φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του δὲν πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Τέτοια ἐνεργητικὰ ρήματα ὀνομάζονται *ἀμετάβατα*.

Ἀπὸ τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τοῦ κειμένου ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. 1) Νὰ βρῆς ποιά ἀπὸ τ' ἀκόλουθα ρήματα εἶναι ἐνεργητικὰ καὶ ποιά εἶναι μέσα: *τρέχω, ποτίζω, ντύνομαι, γυμνάζω, ἀναστενάζω, μοιράζω, γυμνάζομαι, προμηθεύομαι, δένω, ετοιμάζομαι, σπάζω, βογκῶ, πηδῶ, χρενίζομαι, ξυρίζομαι, διψῶ.* 2) Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐνεργητικὰ ρήματα νὰ βρῆς ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα.

Γύμνασμα. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ παρακάτω ὑποκείμενα νὰ βρῆς ἓνα ἐνεργητικὸ ρῆμα ἢ μόνον του (ἂν εἶναι ἀμετάβατο) ἢ μ' ἓνα ἀντικείμενο (ἂν εἶναι μεταβατικό):

ἡ μητέρα . . . , ὁ σκύλος . . . , ἡ γάτα . . . , ὁ ἥλιος . . . , τὸ νερὸ . . . , ὁ ῥάφτης . . . , τὰ παιδᾶ . . . , ὁ δάσκαλος . . . , τὰ φύλλα . . . , οἱ ἐργάται . . .

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρήματα μέσα. (Παράδειγμα: *κάθε πρὸς σηκώνομαι νωρίς*.)

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Γράψε ὀλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ δίπλα στὸ καθένα σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση του.

2) Γράψε ὀλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου πὺ φανερώνουν ζῶα καὶ πλάι στὸ καθένα σημείωσε τὸ ὑποκοριστικὸ του.

19.- ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. 'Η ἀλήθεια δὲν κρύβεται.
2. Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται ἀπ'τὰ δυὸ πόδια.
3. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
4. Μαζὶ μὲ τὰ ξερὰ καίονται καὶ τὰ χλωρά.
5. Πιότερο ψωμὶ τρώγεται μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ξίδι.
6. Ὁ κόσμος κοντίζεται κι ἡ γριά χτενίζεται.
7. Τί γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται ;
8. Ὅποιος κληκε στὸ κουρκοῦτι φουσαίει καὶ τὸ γιαοῦρτι.
9. Γλυκάθ'ἴκε ἡ γριά στὰ σύκα κι ἔφαγε καὶ τὰ συκόφυλλα.
10. Τὰ γραφτὰ δὲ λιώνουνε.
11. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
12. Ὅταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμὶ δὲ μᾶς γυρεύει.
13. Ἄς γελοῦμε κι ἄς πηδοῦμε, γιὰ νὰ λὲν πῶς δὲν πεινοῦμε.
14. Μαθημένο εἶναι τ' ἄρνι νὰ κουρεύεται, νὰ ζῆ.
15. Λεῖπει ὁ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια.
16. Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή ;
17. Ὅποιος πεινᾷ, στὸν ὕπνο του πολλὰ καρβέλια βλέπει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ποντίζομαι* βυθίζομαι στὴ θάλασσα, βουλιάζω, πνίγομαι.—*τὸ κορκοῦτι* βρασμένος χυλὸς ἀπὸ ἀλεύρι.

Περιχόμενο. Σὲ ποιά περίπτωση μεταχειριζόμεσθε καθεμιά ἀπὸ τὶς παροιμίες τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ καὶ μέση. Ἔχομε ὅμως ρήματα καὶ μὲ δύο ἄλλες σημασίες:

α) Στὴν πρόταση *γιὰ χάρι τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται καὶ ἡ γλάστρα* τὸ ρῆμα *ποτίζεται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (*ἡ γλάστρα*) δέχεται μιὰν ἐνέργεια ἀπὸ ἄλλον: κάποιος *ποτίζει* τὴ γλάστρα—ἢ *γλάστρα ποτίζεται*. Τὰ ρήματα ποῦ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση παθητικὴ ἢ παθητικά ρήματα**. Ποιά ἄλλα παθητικά ρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

β) Στὴν πρόταση *κοιμᾶται ὁ γιόκας μας* τὸ ρῆμα *κοιμᾶται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (*ὁ γιόκας μας*) οὔτε ἐνεργεῖ οὔτε δέχεται τὴν ἐνέργεια ἄλλου, παρὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Τὰ ρήματα ποῦ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση οὐδέτερη ἢ οὐδέτερα ρήματα**. Ἔτσι καὶ στὴν πρόταση *ὁποιος πεινᾷ*, τὸ ρῆμα *πεινᾷ* εἶναι οὐδέτερο, γιατί δείχνει σὲ ποιά κατάσταση βρίσκεται τὸ ὑποκείμενο.

Πόσες λοιπὸν εἶναι ὅλες οἱ διαθέσεις τῶν ρημάτων καὶ ποιές;

2. Τὰ ρήματα σχηματίζουν, ὅπως κλίνονται, πολλοὺς **τύπους**. Ὁ πρῶτος τύπος τῶν ρημάτων εἶναι αὐτὸς ποῦ παίρνει ὑποκείμενο *ἐγὼ* καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸ ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα γίνεται τώρα:

1. <i>ἐγὼ γυρεύω, λείπω, φουσκῶ</i>		2. <i>ἐγὼ κρύβομαι, πιάνομαι, κοιμοῦμαι</i>
Ἐνεργητικὴ φωνή: κατάληξη —ω (ῶ)		Παθητικὴ φωνή: κατάληξη —μαι.

Ὡστε ἀπὸ τὴ μορφή τους τὰ ρήματα ξεχωρίζονται σὲ δύο εἶδη ποῦ ὀνομάζονται **φωνές**. Ποιές εἶναι οἱ φωνές; Πῶς τελειώνουν τὰ ρήματα σὲ κάθε φωνή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. α) Νὰ βρῆς ποιά εἶναι παθητικά καὶ ποιά οὐδέτερα ἀπὸ τὰ ρήματα τῶν παρακάτω φράσεων: *Ἐδῶ χιτίζεται ἓνα σπίτι.*—*Τὸ δέντρο ξεριζώθηκε.*—*Τὸ παιδί κάθεται.*—*Ἡ γῆ θεομαίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιο.*—*Ὁ Νίκος διψᾷ.*—*Τὰ ὄρμα φροντὰ τρώγονται εὐχάριστα.*—*Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρί ζυγίζεται.*—*Ὁ ἔξυπνος δὲ γελιέται εὐκόλα.*—*Ὅταν εὐτυχῆ ἡ πατριδα μας, ἔλοι εὐτυχούμε.*

β) Νὰ βρῆς πέντε ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς καὶ πέντε τῆς παθητικῆς.

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρῆμα ἐνεργητικὸ μεταβατικὸ καὶ ἄλλαξε ἔπειτα τὴν ἐνεργητικὴ σύνταξη σὲ παθητικὴ. (Παράδειγμα: *ἡ βροχὴ δροσίζει τὰ δέντρα*—*τὰ δέντρα δροσιζονται ἀπὸ τὴ βροχῆ*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ ρήματα τοῦ κειμένου γράψε ὅσα ἔχουν κατάληξη —ται καὶ δίπλα στὸ καθένα πρόσθεσε τὸ ὑποκείμενό του. 2) Γράψε πέντε ἐνεργητικὰ ρήματα, ποῦ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο *ἐσεῖς*. (Παράδειγμα: *ἐσεῖς τρέχετε, ἐσεῖς φεύγετε* κτλ.)

Τῆς Ἀννούλας πολὺ τῆς ἀρέσουν οἱ κυριακάτικες ἐκδρομές. Σήμερα ὁ καιρὸς εἶναι βροχερὸς καὶ θὰ μείνῃ στὸ σπίτι. Φόρεσε τὴ μάλλινη μπλούζα τῆς καὶ ἀνέβηκε στὴν ταράτσα, ἀλλὰ ξανακατέβηκε σχεδὸν ἀμέσως.

— Θὰ βρέξῃ, τῆς φώναξε ἡ μητέρα τῆς.

Ἐχτές, ἂν καὶ δὲν εἶναι ζηλιάρα, εἶχε ζηλέψει λίγο τὴ συμμαθήτριά τῆς τὴ Φρόσω, ποὺ τὴν πῆρε ἡ γιαιά τῆς στὸ Ἑλληνικό, νὰ περάσῃ μαζί τῆς τὸ Σαββατοκύριακο. «Τὶ ὥραϊα, τί εὐχάριστα ποὺ θὰ εἶναι» εἶχε πεῖ τότε μέσα τῆς. Τώρα ὁμως, συλλογίζεται

πὼς καὶ ἡ Φρόσω θ' ἀναγκαστῆ νὰ κλειστῆ στὸ σπίτι κι ἄς εἶναι σὲ μέρος ἐξοχικό.

— Τὶ νὰ κάμω τώρα; λέει ἡ Ἀννούλα. Ἀνοίγει ἓνα συρτάρι ποὺ ἔχει φυλαγμένα τὰ παλιά τῆς παιχνίδια. Νὰ ἡ μεγάλη ἀμερικάνικη κούκλα ποὺ τῆς ἔστειλε ὁ θεῖος τῆς πρόπερσι ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη. Τὴ βγάζει καὶ τὴ στήνει στὸ τραπέζι. Τὸ φόρεμά τῆς εἶναι μεταξωτό, θαλασσι, σὰν τὸ δικό τῆς τὸ λαμπριάτικο· τὰ μάγουλά τῆς τριανταφυλλιά, σὰν ἀφράτα μῆλα· τὰ γυάλινα μάτια τῆς γαλανὰ, σὰ ζαφειρένια. Μὰ ἡ Ἀννούλα εἶναι μεγάλη καὶ οἱ κοῦκλες δὲν τὴν εὐχαριστοῦν πιά· τὴν ξαναβάζει στὸ χαρτονένιο κουτί τῆς. Σ' ἓνα ἄλλο συρτάρι σκόρπια παιχνίδια ἀγορίστικα: ἐδῶ μολυβένια στρατιωτάκια, ἄλλοῦ αὐτοκινητήρια τενεκεδένια. Εἶναι τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ τῆς, ποὺ κι ἔτσι εἶναι τὰ ἔχει παρατήσει ἀπὸ χρόνια. Παίρνει ἓνα στρατιωτάκι καὶ τὸ στήνει ὀρθιο.

— Τὶ παλικαρίσιο ὕφος! λέει ἡ Ἀννούλα λίγο εἰρωνικά. Μὰ τί; Μὲ τέτοια μωροδίστικα παιχνίδια θὰ χάνω τώρα τὸν καιρὸ μου; Καὶ ξανακλείνει τὰ συρτάρια.

— Τὶ νὰ κάμω;

Τὰ μαθήματά τῆς τὰ ἔχει μελετήσει ἀπὸ χτές. Παίρνει ἓνα βιβλίο μὲ διηγήματα καὶ ἀρχίζει νὰ διαβάξῃ. Τὶ ὥραϊες θαλασσινὲς ἱστορίες! Αὐτὸ μάλιστα.

Ἐξαφνα ἀκούεται δυνατὰ στὴ σκάλα «καλημέρα». Ἡ Ἀννούλα πετιέται ἔξω. Εἶναι ἡ φίλη τῆς ἡ Λαμπρινή, ποὺ περιφρονώντας τὸν κίνδυνο τῆς βροχῆς ἤρθε νὰ τῆς κάμῃ ἐπίσκεψη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὰ σπίτια τους εἶναι γειτονικά. Τώρα ἡ Ἀννούλα δὲ φοβᾶται πὼς θὰ πλήξῃ. Τὰ κοριτσίστικα γέλια γεμίζουν τὸ σπίτι χαρούμενα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ζαφειρένιος* καιωμένος ἀπὸ ζαφείρι, πολύτιμο πετράδι με χρώμα γαλάζιο· *σά ζαφειρένια*· ἐδῶ γίνεται παρομοίωση.—*θά πλήξη* εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *πλήττω* στενοχωριέμαι ἀπὸ τὴ μοναξιά καὶ τὴν ἔλλειψη εὐχάριστης ἀσχολίας.

Περιεχόμενο. Πῶς περνᾷ ἡ Ἄννουλα τὸ βροχερὸ κυριακάτικο πρωινὸ; Νὰ περιγράψῃς ὅλες τὶς κινήσεις της, ὅσπου ἔφτασε ἡ φίλη της.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα, πού παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις. Ἄς προσέξωμε πρῶτα τὰ ἐπίθετα καὶ ἔπειτα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κειμένου.

1. Τὰ ἐπίθετα *κυριακ-άτικος*, *βροχ-ερός*, *μάλλ-ινος* ἀπὸ ποιῆς λέξεις παράγονται: Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι οἱ λέξεις αὐτές; Ποιῆς καταλήξεις πῆραν τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα;—Ἔτσι πολλὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου πού παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά. Ἀπὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ μὲ ποιῆς παραγωγικῆς καταλήξεις; Γράψε καὶ μᾶθε τὶς καταλήξεις αὐτές, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃς εὐκολὰ τὰ ἐπίθετα πού παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Πρόσεξε ποιῆς καταλήξεις παίρνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα πού φανερῶνουν χρώμα: *θαλασσῆς*, *θαλασσιά*, *θαλασσὶ*—*τριανταφυλλῆς*, *τριανταφυλλά*, *τριανταφυλλί*.

2. α) Τὰ ἐπιρρήματα *ώρατ-α*, *εὐχάριστ-α*, *εἰρωνικ-ά* παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ ποιά); μὲ τὴν κατάληξη *-α*, δηλ. σχηματίζονται ὅπως ὁ πληθυντικὸς τοῦ οὐδέτερου.

β) Τὸ ἐπίρρημα *ἄμεσως* παράγεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο *ἄμεσος* μὲ τὴν κατάληξη *-ως*· ἔτσι καὶ μερικὰ ἐπιρρήματα σὲ *-α* σχηματίζονται καὶ μὲ κατάληξη *-ως*: *καλὰ* καὶ *καλῶς* (καλῶς νὰ ὀρίσῃ, καλῶς τον), *ἀπόλυτα* καὶ *ἀπολύτως*, *βέβαια* καὶ *βεβαίως*.

γ) Τὸ ἐπίρρημα *ἄλλοῦ* παράγεται ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *ἄλλος* μὲ τὴν κατάληξη *-οῦ*. Ἔτσι καὶ τὸ ἐπίρρημα *αὐτοῦ* ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *αὐτός*.

Ὡστε ἀπὸ ποιῆς λέξεις (δηλ. ἀπὸ ποιά μέρη τοῦ λόγου) παράγονται ἐπιρρήματα καὶ μὲ ποιῆς καταλήξεις;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς α) Ποιά ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά καὶ μὲ ποιῆς παραγωγικῆς καταλήξεις: *καλοκαίρι*, *χωριό*, *φαρμάκι*, *ξύλο*, *πέισμα*, *βράδυ*, *ἀλήθεια*, *σύντροφος*, *σελήνη*, *σύνορο*, *ἀγκάθι*, *σπόνδυλος*, *βύσσινο*, *στάγην*, *κανέλα*, *δοῦμι*, *οἶδερο*, *κούκλα*, *ἀρνί*, *βουνό*.—β) Ποιά ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις: *ἀληθινός*, *ἄσκημος*, *περίφημος*, *βαθῆς*, *βαρῆς*, *θλιμμένος*, *ἔγκαιρος*, *σύγχρονος*.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα πού νὰ παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ μὲ τὶς καταλήξεις: *-ἄρης*, *-άτος*, *-ένιος*, *-ινος*, *-ερός*, *-ατός*, *-ικός*, *-ιάτικος*, *-ίστικος*, *-ίσιος*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν με δασεία. β) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ δίψηφο φωνῆν.

Τὸ ἀρχοντικὸ ὀρθώνεται ὀλομόναχο στὴν κορφή τῆς βραχουριάς μ' ἕναν ἀνεμοδείχτη πλάι του· οἱ πέτρες ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἔχουν πάρει ἕνα σταχτοπράσινο χρῶμα καὶ μοιάζει μὲ γλαροφωλιά, μὰ ἀπὸ κοντὰ ξεχωρίζεις τὸ σύνολό του. Πυργωτὸ εἶναι, τρίπατο, μὲ σίγουρη ξυλοσκεπὴ καὶ μὲ διπλὸ τὸν τοῖχο.

Στὸ ἀπάνω πάτωμα εἶναι οἱ κρεβατοκάμαρες τοῦ ἀντρόγунου καὶ τοῦ γιοῦ τους τοῦ Νικόλα. Στὸ δεύτερο, κατὰ τὴ θάλασσα, εἶναι ἡ μεγάλη σάλα καὶ μπροστά της ἡ τραπεζαρία, χωρισμένες μὲ στενόμακρο πέραςμα. Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι τὸ κατώγι μὲ τὶς σοδειὲς καὶ μὲ τὴ χαμοκέλα στὴν πίσω μεριά του, ὅπου γίνεται ἡ λάτρα.

Στὴν τραπεζαρία, σιμὰ στὸ παραθύρι, εἶναι στημένως ὁ ἀργαλειὸς τῆς καπετάνισσας μὲ τὸ νῆμα τὸ χρυσοκίτρινο, περασμένο στὸ καλαμοκάνι του· ἐκεῖ περνᾷ τὶς ὥρες τῆς ἡ καπετάνισσα τὰ βραδινὰ τῆς χειμωνιάς.

Ἡ ψυχοπαῖδα ἡ Ἀντριανὴ σιγορίχνει κούτσουρα στὸ τζάκι καὶ ὀλόκληρη ἡ ψηλοτάβανη κάμαρη φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἀναλαμπή του. Ὁ Μάρτης ἔχει μπῆ, μὰ τῆς Λιάκουρας οἱ κορφὲς σηκώνουν ἀκόμα χιόνι πολὺ καὶ κατεβάζουν τὸ βοριά παγωμένο· παλουκοκαύτης ἦταν ἀληθινὰ τούτη τὴ χρονιά καὶ ὄχι ἀνοιξιάτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. βραχουριά σειρά ἀπὸ βράχους.—χαμοκέλα χαμηλὸ σπιτάκι, χαμῶσπιτο.—καλαμοκάνι (τοῦ ἀργαλειοῦ) ἔνα κοιμάτι καλάμι, πού τυλίγουν γύρω του τὸ νῆμα.—*Λιάκουρα* ὁ Παρνασσός (βουνὸ τῆς Στερεᾶς στὴ Φοκίδα).

Περιεχόμενο. Πῶς φαίνεται ἀπὸ μαζιὰ τὸ ἀρχοντικὸ σπίτι τοῦ καπετῆν Θύμιου; Τί ξεχωρίζει κανεῖς ἀπὸ κοντά; Ποιῖς λεπτομέρειες περιγράφονται;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ἄς δοῦμε τίς σύνθετες λέξεις πού ἔχει τὸ κείμενο καὶ ἄς τίς ξεχωρίσοιμε κατὰ τὴ σημασία τους.

1. *σταχτοπράσινος*, δηλ. *σταχτῆς* καὶ *πράσινος*, *ἀντρόγγυο*, δηλ. *ἄντρας* καὶ *γυναίκα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο *καί*.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *παραταχτικά*. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἄλλα δύο. Ποιά εἶναι;

2. *ξύλοσκηπῆ*, δηλ. *σκηπῆ ξύλινη*· *ὀλομόναχο*, δηλ. *ὀλότετα μοναχό*· *γλαροφωλιά*, δηλ. *ἡ φωλιά τῶν γλάρων*. ("Ὅταν ἀναλύσοιμε τὰ σύνθετα αὐτά, τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δευτέρου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς ἢ προσδιορισμὸς σὲ γενικὴ κτ.).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *προσδιοριστικά*. Ποιά ἄλλα προσδιοριστικά σύνθετα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

3. *ψηλοτάβανο*, δηλ. *ἐκεῖνο πού ἔχει ψηλὸ ταβάνι*. Τὸ σύνθετο αὐτό, ὅπως βλέπομε, μπορεῖ ν' ἀναλυθῆ στὴ φράση *ἐκεῖνος πού ἔχει*, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ (ταβάνι) καὶ μ' ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ τὸ α' συνθετικὸ (ψηλό). Ἔτσι καὶ *τρίπατο* (ἐκεῖνο πού ἔχει τρία πατώματα). Ὅμοια λέμε: *μανρομάτης* (ἐκεῖνος πού ἔχει μαῦρα μάτια), *καλότυχος* (ἐκεῖνος πού ἔχει καλὴ τύχη).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *κτητικά*.

4. *ἀνεμοδείχτης*, δηλ. *ἐκεῖνος πού δείχνει τοὺς ἀνέμους*· *παλουκοκαύτης*, *ἐκεῖνος πού καίει τὰ παλούκια*. Δηλαδή στὰ σύνθετα αὐτὰ τὸ ἔνα συνθετικὸ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *ἀντικειμενικά*.

ῴστε πόσα καὶ ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴ σημασία τους:

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς τί εἶδος σύνθετο εἶναι κατὰ τὴ σημασία του καθένα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα: *ἀγριολούλουδο*, *ἀκριβοπληρώνω*, *ἀμπελόφυλλα*, *ἀνεβοκατεβαίνω*, *αὐγολέμονο*, *βιβλιοδέτης*, *γαλανομάτης*, *γιδοπρόβατα*, *γλυκόφωνος*, *γυνακόπαιδα*, *δισκοπότηρο*, *ἐρημονήσι*, *ζωόφιλος*, *ἤλεκτροφωτισμός*, *θαλασσοδαρμένος*, *θαλασσοπούλι*, *καλοπερῶ*, *καλοντυμένος*, *καντηλανάφτης*, *κλειδομανταλῶνο*, *κοκκινოსκούφης*, *κοκκινόχρωμα*, *κρεατομηχανή*, *λαμπροστολιμένος*, *μεγαλόκαρδος*, *μοναχογιός*, *νοτιοανατολικός*, *ξανθομάλλης*, *ὀμορφοστολισμένος*, *πηγαινοέρχομαι*, *ρακοπότηρο*, *σιγοτραγουδῶ*, *ταβανόκουπα*, *φαγοπότι*, *χαρτοσακούλα*, *ὠροδείχτης*.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζί μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταϊριάξῃς στὸ καθένα.—2) Γράψε στὰ 3 γένη τίς παθητικῆς μετοχῆς τοῦ κειμένου.

Ἐξ ἑβδομάδες εἶχαμε καταστρώσει τὸ σχέδιό μας. Ὁ μπαρμπα-Στρατῆς, ὁ λεβεντάνθρωπος, ἀνοιχτόκαρδος ψαράς, θαλασόλυκος στὰ νιάτα του, συμπέθερος ἐνὸς ἀπὸ τῆ συντροφιά μας, θὰ μᾶς ἔδινε τὴ μικρότερη ἀπὸ τὶς δύο ψαρόβαρκές του· καθετὲς καλές, ἀπὸ μονοκόμματα μεσηνέζες καὶ ἀπὸ ἀλογότριχες, εἶχαμε ὄλοι μας· τὰ σύνεργα τῆς ψαρικῆς θὰ τὰ εἶ-

χαμε ἐτοιμάσει ἀποβραδὶς· γιὰ δόλωμα θὰ παίρναμε λιανόψαρα, ἀμμοσκούληκα, καὶ γιὰ τὰ κεφαλόπουλα ψωμοτύρι· καὶ θὰ ξεκινούσαμε πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος. Ἦμαστε πέντε.

Τὸ Γλαρονήσι — γεμάτο γλαροφωλιές — εἶναι κατάντικρυ στὸ χωριό μας, πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Μὲ γερὸ κουπί φτάνεις σὲ μισὴ ὥρα. Μὰ ὁ παλιόκαιρος δὲ μᾶς ἄφηνε νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομὴ. Ὁ φετινὸς Μάρτης ἦταν σωστὸς παλουκοκαύτης. Ξεροβοῦρα τὶς πρῶτες του μέρες, ποῦ καὶ ποῦ κι ἀνεμόβροχα, τὴ Μεγαλοβδομάδα μάλιστα σηκώθηκε φοβερὴ ἀνεμοζάλη καὶ θαλασσοταραχὴ. Ἄλλὰ τώρα, ξῶλαμπρα, ἦταν χαρὰ Θεοῦ.

Ξεκινήσαμε ξημερώματα καὶ πηγαίναμε ὥραϊα. Ἄλλὰ πέντε λεπτά πρὶν μποῦμε στὸ μικρολίμανο τοῦ Γλαρονησιοῦ, τὸ ἕνα κουπί τῆς βάρκας μας ἔπεσε στὴ θάλασσα καὶ τὸ ρέμα γρήγορα τὸ παράσυρε. Ὡστόσο καὶ μ' ἕνα κουπί ὁ συμμαθητῆς μου ὁ Γιακουμῆς ἔφερε τὴ βάρκα στὴν ἀμμουδιά. «Γεῖά σου, λεβεντόπαιδο» τοῦ φώναξε ὁ Λευτέρης ὁ χταποδάς· ποῦ στεκόταν ἔξω ἀπὸ μιὰ βραχοσπηλιά.

— Πῶς θὰ γυρίσωμε ὅμως μ' ἕνα κουπί, κύρ Λευτέρη;

— Ἀράξετε τὴ βάρκα, ψαρέψτε καὶ γιὰ τὸ γυρισμὸ θὰ δοῦμε.

Ψαρέψαμε ὄρες. Πιάσαμε σπάρους, περκόχαννα κι ἄλλα μικρόψαρα, μὰ καὶ πέντε μελανούρια μεγαλούτσικα.

Τὸ ἀπομεσήμερο ὁ Λευτέρης μᾶς ἔδωσε ἕνα κομμάτι ἀπὸ караβόπανο· δέσαμε ὀλόρθο στὴ βάρκα τὸ ἕνα μας κουπί, στερεώσαμε ἀπάνω του τὸ πανί καὶ ὁ Γιακουμῆς κάθισε στὸ τιμόνι. Καθὼς φυσοῦσε λίγο ἀπὸ τὰ βορειοδυτικά, σὲ λιγότερο ἀπὸ μισὴ ὥρα ἦμασταν στὸ χωριό. Στὴν ἀκρογιαλιά του βρήκαμε καὶ τὸ χαμένο μας κουπί, ποῦ τὸ εἶχαν φέρει τὰ κύματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ καθεπὴ σύνεργο γιὰ ψάρεμα· εἶναι ἓνα νῆμα μὲ βαρίδι καὶ ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—*ἡ μεσσηνέα* (καὶ *μεσσηνά*) τὸ ψιλὸ καὶ στερεὸ νῆμα, ποὺ δένονται μ' αὐτὸ τ' ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—*ξόλαμπρα* μετὰ ἀπὸ τὴ Λαμπρῆ, ὕστερ' ἀπὸ τὸ Πιάσχα.—*σκαμὸς* μικρὸς καὶ λεπτὸς ξύλινος ἢ σιδερένιος κύλινδρος στὴν κουλαστὴ τῆς βάρκας, ὅπου δένεται τὸ κουτί μὲ θηλιά.—*σπάροι, περκόχαννα* (*πέρες* καὶ *χάννοι*) εἶδη ψαριῶν.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο περιγράφεται μιὰ ἐκδρομὴ γιὰ ψάρεμα. Τὰ κυριότερα σημεῖα τῆς περιγραφῆς εἶναι: ἡ ἐτοιμασίαι, ἡ ἐκδρομὴ, κάποιον ἀτύχημα, ἡ ἀφίξη στὴν ἀμμουδιά, τὸ ψάρεμα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ ψάρεμα, ἡ ἐπιστροφὴ. Νὰ τὰ διηγηθῆς.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ἄν προσέξωμε τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου, βλέπομε ὅτι τὸ β' συνθετικὸ ἢ κρατεῖ τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξη, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας:

1. Κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετ. (στὴ συλλαβῆ ποὺ τονίζεται)	2. Ἀνεβάζουσι τὸν τόνο ἀπὸ τὴ λήγουσα στὴν παραλήγουσα	3. Τὸν ἀνεβάζουσι ἀπὸ τὴ λήγουσα ἢ τὴν παραλήγουσα στὴν προπαραλήγουσα
<i>φωλιά</i> : <i>γλαροφωλιά</i> <i>στρώνω</i> : <i>καταστρώνω</i> <i>ἄνθρωπος</i> : <i>λεβεντάνθρωπος</i>	<i>τρῆ</i> : <i>ψωμοτῆρι</i> <i>νηοί</i> : <i>γλαρονήοι</i> <i>ὄρθος</i> : <i>ὄλόρθος</i>	<i>Λαμπρῆ</i> : <i>ξόλαμπρα</i> <i>πεθερός</i> : <i>συμπέθερος</i> <i>λύκος</i> : <i>θαλασσόλυκος</i>

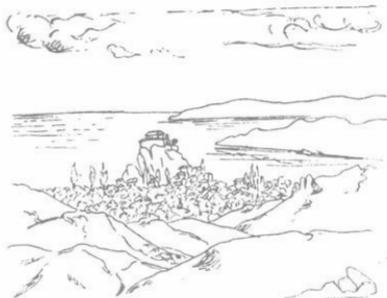
Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησις. Σχημάτισε σύνθετα ἀπὸ τὰ παρακάτω ζευγάρια λέξεων τονίζοντάς τα ὅπου πρέπει: *ἄνεμος-σκάλα*, *ἄνεμος-μύλος*, *ξερὸς-βήχας*, *μύλος-πέτρα*, *κορφὸς-βράση*, *τριάντα-φύλλο*, *κόκκινο-χῶμα*, *θάλασσα-λύκος*, *ρῦζι-γάλα*, *λάχανο-κῆπος*, *γλυκὸς-ξινός*, *ἄσπρος-γαλανός*, *ἀμπέλι-χωράφι*, *λύκος-σκύλος*, *κεφάλι-πόνος*, *ἀπό-κοντά*, *κατὰ-βαθιά* *κορφῆ-βουνά*, *μακρὸς-λαίμος*, *χιτύπος-καρδιά*, *φαγι-ποτό*, *μάτι-κωνά*, *παλιὸς-χωριό* *κατὰ-φῆρνω*, *τρέμω-σβήνω*, *σιγὰ-μιλῶ*, *θάλασσα-πνίγομαι*, *ἄνεμος-ζάλη*, *ἀρχοντας-χωριάτης*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα ποὺ νὰ ἔχουν β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ γράψε σὲ χωριστὲς στήλες: α) ἐκεῖνα ποὺ κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετικοῦ, β) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουσι στὴν παραλήγουσα, καὶ γ) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουσι στὴν προπαραλήγουσα: *γάτα*, *τῆρα*, *μύγα*, *φρούσκα*, *βρόση*, *θῆση*, *πλήξη*, *ξύλο*, *κιτῆμα*, *σκύλος*, *βροντή*, *δόντι*, *ρῦζι*, *λάδι*, *πηγάδι*, *θάλασσα*, *βράδου*, *γῆρος*, *ἀκριβός*, *παχὺς*, *κλειδί*, *ἐργάτης*, *μάστορας*, *ράφτης*, *ξύλο*, *πουλητής*, *μηλιά*, *φωλιά*, *πηγῆ*, *δάφνη*, *δέρνω*, *μυρίζω*, *τραγουδῶ*, *ἔρχομαι*, *βλέπω*, *μέρος*, *δάσος*, *βάρος*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Ἐχώρισε τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου κατὰ τὴ σημασίαι τους (παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά, ἀντικειμενικά) καὶ γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες.—2) Γράψε τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικά ῥήματα ποὺ βρίσκονται στὶς πρῶτες δεκαπέντε γραμμὲς τοῦ κειμένου μὲ τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενό τους.

στά σπίτια — παράξενο θάμα! — βράχος πού στεκόταν σάν κολοσσός ούρανόγιχτος, πού τὸ μεγαλεῖο του σ' ἔκανε καὶ τὸν σεβόσουν. Καὶ ἀπάνω στοῦ κολοσσοῦ τὴν κορφή μεγάλη κατάλευκη ἐκκλησία, καὶ δίπλα στὴν ἐκκλησία τὸ καμπαναριό, κάτω σπρὸ κι αὐτό, χαριτωμένο.

Τόση ὀμορφιά ὁ Παναγῆς δὲν τὴν περίμενε. Ὁ μεσινός μάλιστα ὁ βράχος, ὁ μονόπετρος ἐκεῖνος ὁ δράκος, μὲ τὴν ἐκκλησιά σημεῖνη στὴν περήφανή του κορφή — τέτοιο πράμα δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοῦς του.

Ροβόλησαν τὸν κατήφορο βιαστικὰ καί, χωρὶς νὰ τὸ νιώσουν, βρέθηκαν ὀλόμπροστα στὸ χωριό. Τὰ παρατηροῦσε ὄλα ὁ Παυλῆς μὲ ἀχόρταγὴ δίψα. Ἔβλεπε τὰ καταπράσινα περιβόλια, τὶς πορτοκαλιές, τὰ νόστιμα σπιτάκια. Διάβηκαν τέλος καὶ πλάι στὸ βράχο, καὶ καλοξέτασε τὸ πέτρινο τὸ θεριό, τὰ ἀμέτρητα λιθάρια πού κρέμονταν ἀπὸ τὶς ράχες του. Πήγαιναν κατὰ τὸ σπίτι τοῦ ἄρχοντα τοῦ Μαυρουδῆ πού τοὺς εἶχε προσκαλεσμένους.

Ὡς πενήντα πέντε χρονῶν ἄνθρωπος ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Ἄνοιχτόκαρδος, γλυκομίλητος, πρόσχαρος. Τίποτε δὲν τὸν ἔκανε νὰ χαλάσῃ τὴν καρδιά του, ὄλα στὸ χωρατὸ συνήθιζε καὶ τὰ γύριζε. Ζοῦσε μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὴν κόρη τους τὴ Σμαράγδα. Ἄλλα παιδιὰ δὲν εἶχαν καὶ ὄλη του ἡ ἀγάπη στὴ Σμαράγδα καταστάλαζε. Ἡ μικρὴ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα της ἦταν ἀνοιχτόκαρδη σάν ἐκεῖνον. Ἡ μητέρα της τὴν ἔλεγε ἀγριοκάτσικο.

Ὁ Παυλῆς καὶ ὁ νοῦς του ἔφτασαν στὸ ἀρχοντικό. Κατὰμπροστα στὴ μεγάλη θύρα, κάτω ἀπὸ πυκνόφυλλες κληματαριές, ἀντίκρου στὶς φουντωμένες πορτοκαλιές, μὲ τὸ συντριβάνι στὴ μέση πού ξετίναζε τ' ἀργυρὰ του νερά, ἐκεῖ καθόταν ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Μόλις εἶδε τοὺς καλεσμένους του, προσηκώθηκε, τοὺς καλωσόρισε θερμὰ καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ καθίσουν πλάι του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λαξευτός σκαλιστος, καμωμένος με τέχνη.—κολοσσός μεγάλο άγαλμα με υπερφυσικές διαστάσεις, λ.χ. «ό κολοσσός της Ρόδου», πελώριο άγαλμα του Άπόλλωνα στο λιμένα της Ρόδου· γενικά κολοσσός λέγεται καθετί μεγάλο, πελώριο.—δράκος φανταστικό όν με ανθρώπινη μορφή και τεράστια δύναμη (ήθη. δράκαινα).—ροβολώ κατεβαίνω γρήγορα από ένα ύψωμα προς τα κάτω.

Περιεχόμενο. Νά χωρίσης τό περιεχόμενο του κειμένου σε 4 κομμάτια και νά βρής την κατάλληλη έπιγραφή στο κάθε κομμάτι.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) Νά βρής: ποιά ουσιαστικά του κειμένου φανερόνουν πρόσωπα, ζώα ή πράγματα (λ.χ. *ό νός, τό θεοί, ή θάλασσα*), ποιά έπίθετα φανερόνουν ιδιότητες που μάς τις δίνουν οι αισθήσεις μας (λ.χ. *βαθύς, δειτροσκάπατος*) και ποιά ρήματα φανερόνουν πράξεις αισθητές (λ.χ. *ξεφυτρώνω, ροβολώ*).

Αυτές οι λέξεις έχουν *συγκεκριμένη σημασία*. Δηλαδή είναι ουσιαστικά, έπίθετα ή ρήματα *συγκεκριμένα*.

β) Νά βρής στο κείμενο ουσιαστικά, έπίθετα και ρήματα που δέν έχουν συγκεκριμένη σημασία, παρά φανερόνουν ενέργειες, ιδιότητες, καταστάσεις ή πράξεις που τις έννοούμε με την χρήση του μυαλού μας (λ.χ. *όμορφιά, περιήφανος, έλπίζω*).

Αυτές οι λέξεις έχουν *άφηρημένη σημασία*. Δηλαδή είναι ουσιαστικά, έπίθετα ή ρήματα *άφηρημένα*.

2. «*ξεφυτρώνει τό λουλούδι*»: έδώ έχομε τό ρήμα *ξεφυτρώνω* με την πραγματική σημασία του (δηλαδή έχομε *κυριολεξία*)—«*ξεφυτρώνει μπροστά τους πεντάμορφη θέα*», έδώ έχομε τό ρήμα *ξεφυτρώνω* με άλλαγήνη τη σημασία του (δηλαδή έχομε *μεταφορά*). Με αυτή την άλλαγή της σημασίας κρατούμε από τό ρήμα *ξεφυτρώνω* μόνο ένα χαρακτηριστικό: ότι γίνεται κάτι άπτότομα, γρήγορα.

Όπως για ένα φυτό που γίνεται και μεγαλώνει γρήγορα λέμε πως *ξεφυτρώνει*, έτσι και για καθετί που φαίνεται άπτότομα μπροστά μας θά πούμε πως αυτό *ξεφυτρώνει*. Όστε στη μεταφορά υπάρχει κάποτε κρυμμένη παρομοίωση.—Νά βρής ποιά ουσιαστικά, έπίθετα και ρήματα του κειμένου έχουν μεταφορική σημασία.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Νά βρής: α) σε ποιές λέξεις από τις παρακάτω υπάρχει κυριολεξία και σε ποιές μεταφορά: *χρησή άλνσιδα, χρησή καρδιά, καθαρά χέρια—καθαρά λόγια, τρέχει τό παιδί—τρέχει ή μητή μου, τί τρέχει; παιδί μάλαμα—δακτυλίδι από μάλαμα, ή ρίζα του δέντρον—ή ρίζα του κακοῦ, σκάβω βαθιά—βιάθω βαθιά*. β) Ποιές λέξεις από τις παρακάτω έχουν σημασία συγκεκριμένη και ποιές άφηρημένη: *καλοσύνη, τραπέζι, εργασία, όργωμα, μαθήτρια, έλπίδα, γράψιμο, εύγένεια, πέτρα, | ευγενικός, άσπρος, γενναίος, κοντός, πρόθυμος, γράφω, έλπίζω, φοβοῦμαι, τρέχω, χαίρομαι*.

Γύμνασμα. Με καθεμία από τις ακόλουθες λέξεις νά σχηματίσης δύο φράσεις. Στη μιά τους νά λέγονται κυριολεχτικά και στην άλλη μεταφορικά: *άνοίγω, ρίχνω, σηκώνω, βαρύς, πικρός, καρφώνω, νεράκι, μέτωπο, κουρέλι, ανάποδα* (έπίρ.). Παράδειγμα: *άνοίγω τό παράθυρο—άνοίγω την καρδιά μου*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε από τό κείμενο: 1) Όλες τις προτεραισώμενες λέξεις. 2) Όλα τά ένεργητικά άμετάβατα ρήματα.

24.—Τ' ΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ

Τὸν παπποῦ τὸν βρήκαμε νὰ ποτίζῃ τὰ λαχανικά στὸ κηπαράκι του, καὶ τὴ γιαγιά κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά, νὰ μπαλώνῃ ἀσπρόρουχα, προχτές ποῦ μὲ τὴν ἀδερφοῦλα μου πήγαμε νὰ τοὺς δοῦμε στὸ ἐξοχικὸ τοὺς σπιτάκι.

— Τί θέλετε νὰ σᾶς φιλέψωμε; μᾶς ρωτᾷ ἢ γιαγιά.

— Εὐχαριστοῦμε, γιαγιά,

δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς βάλωμε σὲ κόπο.

— Τί κόπο, καλέ; Πέστε τί σᾶς ἀρέσει. Πές, Ντίνο... Ἐσύ, Φροσοῦλα; Μὴν ντρέπεσαι· μίλα.

— Ποῦ νὰ τὰ βρῆς τέτοια ἐποχὴ τὰ μῆλα; λέει ὁ παππούς· δὲ ρίχνεις μιά ματιὰ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου, νὰ δῆς πὼς εἶναι ἀκόμα ἀγίνωτα;

— Οὐ, καημένε Θανάση, πάλι τ' ἀστεῖα σου ἄρχισες. Εἶπα τῆς Φροσοῦλας νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ πῆ τί θέλει. Σήκω, Ντίνο...

— Σύκο! λέει πάλι ὁ παππούς· μᾶς ἔμεινε κανένα;

— Ἄχ, ἄφησέ με, καημένε Θανάση. Σήκω, Ντίνο, πετάξου μέσα στὸ σπίτι καὶ στὸ δεξιὸ συρτάρι τοῦ ἀρμαριοῦ ἔχω χαλβὰ πολιτικο. Βάλε τέσσερα κομμάτια σ' ἕνα πιάτο καὶ φέρ'τα. Καί, μιά ποῦ θὰ μπῆς, φέρε μου καὶ τὸ μαλλί ποῦ ἔχω σ' ἕνα καλάθι καὶ τὸ ἀδράχτι μου, νὰ γνέσω λίγο. Ἄ, καὶ τὴ ρόκα.

— Ρόκα ἔχω στὸ περιβόλι ὅση θέλεις.

— Τελοσπάντων, δὲν ὑποφέρεσαι, Θανάση, μὲ αὐτὰ τ' ἀστεῖα.

— Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ἀπάντησε ὁ παππούς, πὼς, ὅταν κανεῖς τὸ παρακάνη, γίνονται σαχλά. Μὰ τὰ παιδιά πηγαίνουν στὸ σχολεῖο καὶ πρέπει νὰ μάθουν νὰ ξεχωρίζουν τὰ *δμώνυμα*, τίς λέξεις δηλαδή ποῦ προφέρονται τὸ ἴδιο, μὰ ἔχουν διαφορετικὴ σημασία. Νὰ ξεχωρίζουν καὶ τὴν ὀρθογραφία τους, ὅταν διαφέρῃ. Ἄλλο εἶναι ἡ *λίρα*, ποῦ τὴν ἀλλάζεις καὶ παίρνεις δραχμὲς, καὶ ἄλλο τὸ μουσικὸ ὄργανο ἢ *λύρα* ποῦ παίζεις· ἄλλο ἢ *ψηλὴ* λεῦκα καὶ ἄλλο ἢ *ψιλὴ* βροχή· ἄλλο νὰ κλείνης τὸ παράθυρο καὶ ἄλλο νὰ κλίνης ἕνα ρῆμα. Πὼς θὰ γράψης, Φροσοῦλα, «*ντόνω* τὸν *Ντίνο*»;

— Τὸ ξέρω, παπποῦ· ὕψιλο καὶ ὠμέγα τὸ ρῆμα, γιῶτα καὶ δμικρο τὸν Ντίνο μας.

— Σωστά! Τώρα ποῦ γέρασα καλλιεργῶ τὸ περιβολάκι μας, μὰ τὰ ἐγγονάκια μου ξέρουν πὼς στὰ νιάτα μου ἦμουν δάσκαλος. Ἀργότερα θὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὰ *παρώνυμα*. Τώρα τρέξτε νὰ φέρετε τὸ χαλβὰ· φέρτε καὶ τὸ μαλλί ποῦ θέλει ἢ γιαγιά σας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *πολιτικός* εκείνος που έχει κάποια σχέση με τους Πολίτες (τους Κωνσταντινοπολίτες) *χαλβάς πολιτικός* ο χαλβάς που γίνεται όπως τον κάνουν στην Πόλη.—*ρόκα* τὸ ξύλινο ραβδί που σ' αὐτὸ τυλίγουν τὸ μαλλί ἄμα γνέθουν *ρόκα* λέγεται καὶ τὸ γνωστὸ σαλατικὸ.

Περιεχόμενο. Ποιὲς λέξεις μεταχειρίζεται ὁ παππούς γιὰ ν' ἀστειευτῆ;— Τί θέλει νὰ διδάξῃ μ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὁ ἴδιος ὁ παππούς μᾶς ἐξηγεῖ ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *ὀμώνυμα* (ἢ *ὀμόηχα*).—Ὁμώνυμα γίνονται καὶ μὲ δύο ἢ περισσότερες λέξεις: *σὰν εἶδα - σὰνίδα*, *θὰ μένω - θαμμένο*, *σ' ἄλλα - σάλα*, *σ' ὄλα - σόλα*, *τὰ γύνει - ταχίρι*, *τὰ βάνει - ταβάνι*, *ἄσ' τα κεῖ - ἄστακοί*, *θὲς ἄλλο νοίκι - Θεσσαλονίκη*.

2. Κάποιος διαφορετικὰ εἶναι τὰ *παρόνυμα*· αὐτὰ δὲν προφέρονται ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, μοιάζουν ὅμως στὴν προφορά, ἐνῶ στὴ σημασία διαφέρουν ὀλότελα: *πέραμα - πέρασμα*, *σφήκα - σφίγγα*, *φτηνός - φτηνός* (λεπτός), *ἀμυγδαλιά - ἀμυγδαλή* (ὁ ἄδενος μέσα στὸ λαϊμὸ), *ἀνοσιὰ - ἀνοσία*, *ζημιώνω - ζυμώνω*, *ζυγώνω - ζυγίζω*, *αἰθέρας - ἀθέρας* (ἢ ἄκρη τοῦ σταχυοῦ), *ἀμάδα - ὀμάδα*, *σημερ(ί)νος - ἰσημερινός*.

3. Μερικὲς λέξεις πάλι ξεχωρίζουν μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τονισμὸ (καὶ ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία): *νόμος - νομός*, *θόλος - θολός*, *γέρος - γερός*, *φρόρα - φορά*, *γένω - γερω*, (τὰ) *μάγια - (ἢ) μαγιά*, (ἢ) *πούλια - (τὰ) πουλιά*, *πίνω - πεινώ*, *παίρω - περνώ*, *ξέρω - ξερό*, *χῶρος - χορός*. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *τονικὰ παρόνυμα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀμώνυμα που ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ νὰ πῆς ποιὰ εἶναι ἡ σημασία τοῦ καθενός. Νὰ βρῆς ἀκόμη ἀπὸ ἓνα παρόνυμα γιὰ κάθε λέξη ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες (μπορεῖς ν' ἀλλάξῃς τὸ γένος, τὴν κατάληξη ἢ τὸ μέρος τοῦ λόγου): *δείχτης*, *κερί*, *τίχη*, *πότε*, *ἄλλα*, *μίσος*, *μετάλλιο*, *σφάγιο*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις που ἢ καθεμιὰ νὰ ἔχῃ μιὰν ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες ὀμώνυμες λέξεις: *δανικός* (ἀπὸ τὴ Δανία) - *δαιικός* (δανεισμένος), *νοίκι-νίκη*, *ἄλη-ἴλη* (λόχος Ἰππικῆς), *ὁ τοῖχος* (τοῦ σπιτιοῦ) - *τὸ τεῖχος* (τῆς πόλης), *πηλός-φιλός*, *ἄρματα* (πολεμικὰ ἀμάξια, ὀχήματα) - *ἄρματα* (ὄπλα), *ὁ ὄρος* (συμφωνία) - *τὸ ὄρος* (τὸ βουνό).

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ μὲ τὰ παρόνυμα που θὰ βρῆς σὲ καθεμιὰν ἀπ' αὐτές: *ἄξιος*, *ἀργός*, *δάφνη*, *λάμια*, *κουλούρι*, *γένω*, *πέρασμα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου που παίρνουν δασεῖα· β) ὅλα τὰ ἀρσενικὰ οὐσιαστικὰ που εἶναι σ' αἰτιατικὴ πῶση· γ) ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικὰ που εἶναι σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ.

25.— ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΑΙΤΟΣ

“Ένας αίτος *περήφανος*,
Ένας αίτος *λεβέντης*
από την περηφάνια του
κι από τη λεβεντιά του
δέν πάει τὰ *κατώμερα*
νὰ *καλοξεχειμάση*,
μόν’ μένει άπάνω στὰ βουνά,
ψηλά στὰ κορφοβούνια.
Κι έριξε χιόνι στὰ βουνά
καί κρούσταλλα στους κάμπους,

εμάργωσαν τὰ νύχια του καί πέσαν τὰ φτερά του.
Κι *αγγάντια* βγήκε κι έκατσε σ’ ένα ψηλό *λιθάρι*
καί με τόν ήλιο *μάλωνε* καί με τόν ήλιο *λέει* :
«Ήλιε, *γιά* δέ *βαρεΐς* κι *έδω* σ’ αὐτή τήν *άποσκιούρα*,
νὰ *λιώσουνε* τὰ κρούσταλλα, νὰ *λιώσουνε* τὰ χιόνια,
νὰ γίνη *μιά* *άνοιξη* *καλή*, νὰ γίνη *καλοκαίρι*,
νὰ *ζεσταθοῦν* τὰ νύχια μου, νὰ *γιάνουν* τὰ φτερά μου,
νὰ *’ρθοῦνε* τ’ *άλλα* τὰ *πουλιά* καί τ’ *άλλα* μου τ’ *άδέρφια*;»

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ

Βασίλη, *κάτσε φρόνιμα*, νὰ γίνης *νοικοκύρης*,
γιά ν’ *άποχτήσης* *πρόβατα*, *ζευγάρια* κι *αγελάδες*,
χωριά κι *άμπελοχώραφα*, *κοπέλια* νὰ *δουλεύουν*.
— *Μάνα* μου, *έγώ* δέν *κάθομαι* νὰ γίνω *νοικοκύρης*,
νὰ *κάμω* *άμπελοχώραφα*, *κοπέλια* νὰ *δουλεύουν*,
καί νὰ *’μαι σκλάβος* τών *Τουρκών*, *κοπέλι* στους *γερόντους*.
Φέρε μου τ’ *άλαφρό* *σπαθί* καί τὸ *βαρὺ* *τουφέκι*,
νὰ *πεταχτῶ* *σάν* τὸ *πουλί* *ψηλά* *στὰ* *κορφοβούνια*,
νὰ *πάρω* *δίπλα* τὰ *βουνά*, νὰ *περπατήσω* *λόγκους*,
νὰ *βρῶ* *λημέρια* τών *κλεφτῶν*, *γιατάκια* *καπετάνων*
καί νὰ *σουρίξω* *κλέφτικα*, νὰ *σμίξω* τούς *συντρόφους*,
πού *πολεμοῦν* με τήν *Τουρκιά* καί με τούς *’Αρβανίτες*.

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ *μάννα* του, *πουρνὸ* *ξεπροβοδιέται*.

- Γειά σας, *βουνά* με τούς *γκρεμούς*, *λαγκάδια* με τίς *πάχνες*.
- *Καλῶς* το τ’ *ἄξιο* τὸ *παιδί* καί τ’ *ἄξιο* *παλικάρι*.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κατώμερα* τὰ κάτω μέρη, ὁ κάμπος.—*καλοξεχειμάζω* ξεχειμωνιάζω καλά, περνῶ καλὰ τὸ χειμῶνα.—*μαργώνω* παγώνω, ναρκώνομαι ἀπὸ τὸ κρύο, μουδιάζω, κοκαλιάζω.—*γιά* (λ. ποιητικὴ) *γιατί*· *γιά* δὲ *βαρεῖς*; *γιατί* δὲ *χιτυὰς*;—*ἀποκοιούρα* τόπος πού ἔχει ἴσκιο.—*ξευγάρι* (ἐδῶ) *ξευγάρι* ἀπὸ βόδια γιὰ ὄργωμα.—*κοπέλι* ὑπηρετῆς, ἀκόλουθος.—*γερόντοι* οἱ ἀρχοντες, οἱ προεστοὶ τῶν κοινοτήτων κατὰ τὴν τουρκοκρατία.—*λημέρι* ὁ τόπος ὅπου ἔμεναν κρυμμένοι οἱ κλέφτες.—*γιατάκι* τόπος κατάλληλος γιὰ ἔπνο ἢ ἀνάπαυση.—*πουργὸ* πρῶι.—*ξεπροβοδῶ* καταβοδῶνω, συνοδεύω ὡς ἕνα σημεῖο κάποιον πού φεύγει· παθητ. *ξεπροβοδιέμαι* καταβοδώνομαι ἀπὸ ἄλλους, φεύγω.—*λαγκάδι* μέρος δασομένου ἀνάμεσα σὲ βουνά, κοιλάδα.

Περιεχόμενο.—α) Τὸ πρῶτο ποίημα μιλεῖ γιὰ ἕναν αἰτὸ περήφανο καὶ λεβέντη, πραγματικὰ ὅμως ἐννοεῖ τοὺς ἥρωικούς Ἕλληνας, τοὺς κλέφτες, ὅπως τοὺς ἔλεγον στὴν τουρκοκρατία. Στὸ ποίημα δηλαδὴ τὰ λόγια ἔχουν κάποιον ἀλλιώτικο νόημα. Αὐτὸ λέγεται *ἀλληγορία*. Τί ἀκριβῶς λέει καὶ τί ἐννοεῖ ὄλο τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀλληγορία του;

β) Στὸ δεύτερο ποίημα τί λέει ἡ μητέρα στὸ γιό της καὶ τί ἀπαντᾷ αὐτός;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ α' ποίημα ὑπάρχει ἡ λέξη *λεβέντης*. Στὴ θέση της μποροῦμε κατὰ τὴν περίστασι νὰ μεταχειριστοῦμε τίς λέξεις *παλικάρι*, *παλικαράς*, *ἀντρωιωμένος*, *γενναῖος*, *ἥρωας*. Οἱ λέξεις αὐτές, διαφορετικὲς ματαξὺ τους, ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία. Τέτοιες λέξεις λέγονται *συνώνυμες λέξεις* ἢ *συνώνυμα*. Ἔτσι καὶ ἡ λέξη *κοπέλι* στὸ β' ποίημα ἔχει τ' ἀκόλουθα συνώνυμα: *ὑπηρετῆς*, *ἀκόλουθος*, *βοηθός*, *σύντροφος*, *ὑποταχτικός*.

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ μὲ κάποιες διαφορὲς μεταξὺ τους. Νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ παραπάνω συνώνυμα. Ἐπίσης νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ συνώνυμα: *περήφανος*, *καμαρωτός*, *μεγαλόπρεπος*, *ἀγέρωχος*, *καυχησιάρης*, *παινεσιάρης*, *φουσκωμένος*, *ἀκατάδεχτος*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησι. Νὰ βρῆς στὰ δύο ποιήματα τοῦ κειμένου ὄλα τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια στοιχεῖα. Ποιὲς διαφορὲς στὸ νόημα ἔχουν μεταξὺ τους τὰ συνώνυμα πού βρῆκες;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσης μικρὲς φράσεις, ὅπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα (νὰ τίς κάμης ὅμως ἔτσι πού νὰ μὴν ταιριάζη στὴν καθεμιά τους ἄλλο συνώνυμο ἀπὸ ἐκεῖνο πού θὰ βάλῃς): *ξεψυχῶ*, *πεθαίνω*, *τελειώνω*, *ψοφῶ*—*ἀστράφτω*, *γαλιζῶ*, *λάμπω*—*καλύβα*, *μέγαρο*, *παλάτι*, *πολυκατοικία*, *σπίτι*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα.—α) Νὰ γράψης ὄλες τίς σύνθετες λέξεις πού βρισκονται στὸ πρῶτο ποίημα καὶ δίπλα στὴν καθεμιά τὰ συνθετικὰ της μέρη.—β) Νὰ γράψης ὄλα τὰ ἐπιρρήματα πού ὑπάρχουν στὸ δεύτερο ποίημα.

“Ένας γιδοβοσκός συνήθιζε νά πηγαίνει τὸ κοπάδι του γιὰ βοσκὴ στὴν πλαγιά ἑνὸς βουνοῦ. Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατσίκες ὅλες ὅλες. Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς ποὺ ὑψώνονταν λίγο παραπάνω ξεπρόβαλλαν τότε πότε ἀγριοκάτσικα, ἂν ὅμως ὁ κατσικὰς κυνηγοῦσε καμιὰ φορὰ κανένα, αὐτὸ τὸ ἔβαζε στὰ πόδια καὶ ὄπου φύγη φύγη.

Μιά μέρα ἓνα ἀγριοκάτσικο πλησίασε περισσότερο. Ὁ γιδοβοσκὸς ἔκανε πὼς δὲν τὸ ἔβλεπε, ἐκεῖνο πήγαινε γύρω γύρω, σίμωνε σιγὰ σιγὰ, καὶ στὸ τέλος ἀνακατεύτηκε μὲ τὰ ἡμερα. Τὸ βράδυ ἀκολούθησε τὸ κοπάδι, βρέθηκε, χωρὶς κι αὐτὸ νά καταλάβῃ πὼς, μέσα στὸ γιδομάντρι, κι ὁ βοσκὸς ἔκλεισε γρήγορα γρήγορα τὴν πόρτα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε τρομερὴ κακοκαιρία· κρύο, βροχὴ καὶ κακὸ. Ὁ βοσκὸς κράτησε τὰ κατσίκια του κλειστά, μαζί φυσικὰ καὶ τὸ ἄγριο. Στὰ δικά του ἔριχνε λίγη τροφή, ὅσο γιὰ νὰ μὴν παραπεινοῦν. «Ἄς περάσουν ὅπως ὅπως» ἔλεγε. Ἀπειναντίας στὸ ξένο ἔκανε μεγάλες περιποιήσεις· κάθε λίγο καὶ λιγάκι τοῦ πήγαινε πολλὴ καὶ διαλεχτὴ τροφή μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς, ἂν τὸ καλόπιανε, αὐτὸ θὰ ἡμέρευε καὶ θὰ ἔμενε πάντα στὸ κοπάδι.

Ἡ κακοκαιρία δὲ βάσταξε παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι τέσσερις ὧρες. Τὸ ἄλλο πρωὶ — ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ — ὁ κατσικὰς μὲ τὸ κοπάδι του τράβηξε γιὰ τὴ συνηθισμένη του πλαγιά. Τὸ ἀγριοκάτσικο, μόλις ἔφτασε στὰ γνωστὰ του λημέρια, ἔξεκοψε καὶ πήρε τὸν ἀνήφορο. Ὁ βοσκὸς τὸ καλοῦσε, τὸ καλόπιανε, μὰ ἐκεῖνο δὲ γύριζε.

— Ἀχάριστο ζῶο, τοῦ φώναξε· ἐχτὲς ὅλη τὴν ἡμέρα ἐγὼ σοῦ ἔδινα κι ἔτρωγες καλύτερα κι ἀπὸ τὰ δικά μου κατσίκια, κι ἐσὺ τώρα φεύγεις.

— Γι’ αὐτὸ ἴσα ἴσα φεύγω, ἀπάντησε ἐκεῖνο. Ἄφου ἔμένα, ποὺ μόλις τώρα μὲ γνώρισες, μὲ προτίμησες ἀπὸ τὶς παλιές σου κατσίκες, ποὺ τόσο καλὸ σοῦ ἔκαμαν ὡς τώρα, εἶναι φανερό πὼς, ἂν ἀργότερα βρῆς καμιὰν ἄλλη, αὐτὴ θὰ τὴν προτιμήσης ἀπὸ μένα.

Κι ἔτσι ὁ κατσικὰς μὲ τὴν πονηριά του ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *γιδομάντρι* μάντρα γιά τὰ γίδια.—*λημέρι* τὸ μέρος, ὅπου συνηθίζει κανεὶς νὰ μένη.

Περιεχόμενο. Νὰ διηγηθῆς τὸ μῦθο μὲ λόγια δικὰ σου καὶ νὰ βρῆς τί μᾶς διδάσκει.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ κείμενο διαβάσαμε τὴ φράση: *μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατοίκες ὅλες ὅλες.* Ἐδῶ βλέπομε πὼς ἡ λέξη *ὅλες* λέγεται δύο φορές ἢ ἔτσι δυναμώνει ἢ σημασία της.—Νὰ βρῆς:

α) Σὲ ποιὲς ἄλλες φράσεις τοῦ κειμένου γίνεται τέτοια ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης *χ ω ρ ι ς σ ύ ν δ ε σ μ ο* ἀνάμεσα.

β) Σὲ ποιὲς φράσεις γίνεται ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἢ συνώνυμης λέξης *μ ἐ τ ὸ σ ύ ν δ ε σ μ ο* καὶ ἀνάμεσα στις δύο λέξεις.

Τέτοιες ἐκφράσεις, πού συνηθίζονται μόνο στὴ γλώσσα μας καὶ ἔχουν πάρε *ξ ε χ ω ρ ι σ τ ῆ σ η* μ α σ ῖ α, ὀνομάζονται *ιδιωτισμοί*.

Κάθε γλώσσα ἔχει τοὺς δικούς της ιδιωτισμούς, πού δὲν μποροῦν νὰ μεταφραστοῦν κατὰ λέξη σὲ ἄλλη γλώσσα.

Στὸ κείμενο βρίσκομε καὶ ἄλλους ιδιωτισμούς: τὸ *ἔβραζε στὰ πόδια* (δηλ. ἔφυγε τρεχάτο), ἦταν *μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ* (δηλ. ἦταν πολὺ ὠραία μέρα). Στὴν καθημερινή μας ὁμιλία συνηθίζομε πολλές παρόμοιες ἐκφράσεις: τὸ *παῖδι πάτησε στὰ πέντε, περπατῆε στὰ δύο, ἔγινε καπνός, ἔκαμε φτερά, πῆρε φωτιά, δὲν τοῦ κόβει κ. ἄ.*

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ιδιωτισμούς, γιά νὰ ἐκφράσωμε πιὸ παραστατικὰ τὰ λεγόμενά μας, μεταχειρίζομαστε συχνὰ καὶ μερικὲς *σ τ ε ρ ε ὄ τ υ π ε ς ἔ κ φ ρ ᾶ σ ε ι ς*, πού ἔχουν μεταφορική σημασία. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἡ φράση: *ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερὸ* (δηλ. δὲν κατόρθωσε τίποτε). Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *μοῦ ἔγινε κουνούτσι, μέλι στάζει ἡ γλώσσα του, κάθεται σ' ἀναμμένα κάρβουνα.* Αὐτὲς ὀνομάζονται *παροιμιακὲς φράσεις*.

Μερικὲς τέτοιες φράσεις ἔμειναν ἀπὸ παροιμίες ἢ ἀπὸ διάφορα περιστατικά. Ἔτσι λ.χ. γιά κάποιον πού πέτυχε στὴ δουλειά του, λέμε: *βγήκε ἀσπροπρόσωπος.* Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *ὁ καβγάς ἦταν γιά τὸ πάπλωμα, ἔχασε τ' αὐγά καὶ τὰ καλάθια, ἔγινε τοῦ κουντρούλη ὁ γάμος.* Εἶναι φανερὸ πὼς οἱ φράσεις αὐτὲς βγήκαν ἀπὸ κάποιο περιστατικὸ καὶ ἔμειναν στὴν ὁμιλία μας, γιὰτὶ ζωντανεῖουν τὸ νόημα.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς μὲ ποιὲς ἀντίστοιχες λέξεις μποροῦμε ν' ἀπρῶσωμε τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς καὶ τίς παροιμιακὲς φράσεις:

Θέλεις σόνη καὶ καλά νὰ μὲ πείσης.—Τὰ ἔκαμε θάλασσα.—Ἐφαγε ξύλο.—Χόρτασε τὸ μάτι του.—Τὸν ἔχει στὸ μάτι.—Δὲν μπορῶ νὰ τὸ χωνέψω.—Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι νύχι καὶ κρεῖας.—Κοιμᾶται μὲ τίς κότες.—Τοῦ ἔφαλε ὅσα σέρνει ἡ σκούπα.—Μοῦ ἔψησε τὸ νῆρι στὰ χεῖλια.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς: *ὄσο ὄσο, ὄλα καὶ ὄλα, πέρα γιά πέρα, ὄσα ἔχει καὶ δὲν ἔχει, ἐδῶ καὶ τρεῖς μέρες.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ὄλα τὰ οὐσιαστικὰ πού ὑπάρχουν στις πέντε πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τοῦ καθενός.

Ἡ ἐνέργεια, μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, βάζει σὲ κίνηση ἕνα σωρὸ μηχανήματα· γυρίζει τὶς ρόδες τοῦ τράμ καὶ μερικῶν σιδηροδρόμων, στέλνει τὴ φωνὴ μας σὲ μεγάλες ἀποστάσεις μὲ τὸ τηλέφωνο, κάνει τὴ νύχτα μέρα μὲ τὶς ἠλεκτρικὲς λάμπες. Ὁ ἠλεκτρισμὸς

εἶναι ἐνέργεια ποὺ μπορεῖ νὰ μεταφερθῆ εὐκολώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ ὑπάρχουν μερικὰ ὕλικά ποὺ μέσ' ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ τρέξῃ μὲ τὴ γρηγοράδα τῆς ἀστραπῆς. Τὸ χάλκινο σύρμα καὶ ἄλλα σώματα, ποὺ λέγονται *καλοὶ ἄγωγοὶ* τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τὰ μεταχειριζόμαστε γιὰ τηλεγράφους καὶ τηλέφωνα, γιὰ τὰ τράμ τοῦ δρόμου καὶ γιὰ ἕνα σωρὸ ἄλλες μηχανές, ποὺ δουλεύουν μὲ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ κάμωμε τὸν ἠλεκτρισμὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ μερικὰ πράματα, ὅπως εἶναι τὸ γυαλί καὶ τὸ λάστιχο, ποὺ γι' αὐτὰ λέμε πῶς εἶναι *κακοὶ ἄγωγοὶ* τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τὴ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ στέλνῃ τὴ δύναμὴ του ὅπου θέλει ἀναγκάζοντάς τον νὰ περνᾷ μέσα ἀπὸ κατάλληλα ὕλικά.

Ἄκόμη παρατηρήθηκε πῶς ὁ ἠλεκτρισμὸς μπορεῖ νὰ δώσῃ μεγάλη θερμοκρασία, ὅταν περάσῃ ἀπὸ κατάλληλο ὕλικό καὶ ἐνεργήσῃ πάνω σ' αὐτὸ μὲ τρόπο ὀρισμένο καὶ σταθερό· καὶ μπορεῖ νὰ τὸ ἀνάψῃ καὶ νὰ τὸ κάψῃ, ἂν εἶναι στὸν ἀέρα. Ἄν ὅμως αὐτὸ τὸ ὕλικό εἶναι κλεισμένο σὲ γυάλινη σφαῖρα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἀέρα, θὰ λευκοπυρωθῇ καὶ θὰ φέγγῃ ὀλόγυρα μὲ ἄσπρο φῶς χωρὶς νὰ καίγεται, γιὰτὶ γιὰ νὰ καῖ ἕνα σῶμα χρειάζεται τὸ ὀξυγόνο τοῦ ἀέρα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἠλεκτρικὸ φῶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. θά *λευκοπυρωθῆ*, τύπος τοῦ ῥήματος *λευκοπυρώνομαι* λέγεται γιὰ τὰ σώματα πού ἀνάβουν (*πυρακτώνονται*) καί φέγγουν μέ ἄσπρο φῶς.

Περιεχόμενο. Σέ τί μεταχειρίζομαστε τὸν ἠλεκτρισμό; Ποιά σώματα λέγονται καλοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καί ποιά λέγονται κακοὶ ἀγωγοί; Πῶς γίνεται τὸ ἠλεκτρικὸ φῶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε (μάθ. 12) ποιὲς λέξεις λέγονται *λαϊκές* καί ποιὲς *λόγιες*. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν παραδείγματα καί ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη:

1. **Λαϊκές λέξεις.** α) *φωνή, ἀστραπή, καλός, κακός*. Λέξεις τέτοιες βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας. Τίς ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ· πολλές ἀπὸ τίς λέξεις αὐτές φυλάγουν καί τὴν ἀρχαία σημασία τους.

β) ἡ *ρόδα* (λ. ἰταλική), τὸ *τράμ* (λ. ἀγγλική). Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες εἶναι κληρονομημένες καί αὐτές ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ὡστε ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *λαϊκές*; Ποιὲς εἶναι οἱ πηγές τους;

2. **Λόγιες λέξεις.** α) *ἐνέργεια, μορφή, ἀγωγός, κατάλληλος*. Λέξεις τέτοιες εἶναι ἀρχαίες ἐλληνικές, ἀλλὰ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες εἶχαν χαθῆ καί ξαναμπήκαν στὴ γλώσσα μας, ὅταν χρειάστηκαν.

β) *ἠλεκτρισμός, αὐτοκίνητο, θερμοκρασία, τηλέφωνο, τηλεγράφος, λευκοπυρώνομαι*. Παρόμοιες λέξεις δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ τίς ἐπλάσαν στους νεώτερους χρόνους οἱ λόγιοι ἀπὸ ἀρχαίες ἐλληνικὲς λέξεις ἢ ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαίων ἐλληνικῶν λέξεων.

Ὡστε ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *λόγιες*; Ποιὲς εἶναι οἱ πηγές τους;

Διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς καί τίς λόγιες λέξεις

γωνιριά - γωνιμία, σκολειό - σκολεῖο

Κάποτε δύο λέξεις, ἢ μιὰ λαϊκὴ καί ἡ ἄλλη λόγια, ἔχουν διαφορετικὸ φωνητικὸ τύπο, ἀλλὰ τὴν ἴδια σημασία.

γωνιά - γωνία (γεωμετρ.), *νύφη - νύμφη*
(ἀρχ. θεά)

Κάποτε οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι διαφέρουν στὴ σημασία τους.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Πῶς λέγεται ὁ εἰδικὸς γιατρός γιὰ τίς παθήσεις α) τῶν ματιῶν, β) τῶν αὐτιῶν, γ) τῆς μύτης; Ποιά εἶναι ἡ ὀνομασία καθεμιάς ἀπὸ τίς πέντε αἰσθήσεις μας;—Ὀνόμασε καί πέντε παιχνίδια, πέντε γεωργικὰ ἢ ἐργατικὰ ἐργαλεῖα, καθὼς καί πέντε μέσα συγκοινωνίας στὴ στεριά, στὴ θάλασσα ἢ στὸν ἀέρα. Ποιὲς ἀπ' αὐτές τίς λέξεις εἶναι λαϊκὲς καί ποιὲς εἶναι λόγιες;

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς παρακάτω λέξεις ξεχωρίσε σὲ δύο στήλες τίς λαϊκὲς καί τίς λόγιες: *καφές, κεραμίδι, φωτογραφία, οὐρανός, νερό, ραδιόφωνο, ἠλεκτρομαγνήτης, τρέχω, παίζω, θερμομέτρο, τυπογραφεῖο, φιδές, σταγονόμετρο, ἠλεκτριζῶ, ἔχω, ἄερας, ἀεροδρόμιο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὄλων τῶν ἐπιθέτων πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Γράψ' τα ἐπίσης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

Οι βοσκοί έχουν φόβο Θεού μέσα τους, σέβονται πολύ και τούς άγίους. "Όταν έχουν πολλή δουλειά στα «πράματα» και δέν μπορούν νά πεταχτούν στην έκκλησία τοῦ χωριοῦ, ανάβουν κεράκι στοῦ ξωκλήσι. "Αν τύχη και τούς βρῆ κακό, τάζονται στα μοναστήρια και στα ξωκλήσια: νά πάνε στη χάρη τους,

νά τὰ ζώσουν τρεῖς δίπλες με ζώσμα, ν' ανάψουν λαμπάδες ἴσαμε τὸ μπόι τους. Δείχνουν και με ἄλλον τρόπο διτι εἶναι φιλόθρησκοι: σηκώνονται πρωί και νίβοντας τὸ πρόσωπο γυρίζουν κατά τὴν ἀνατολή και κάνουν τὸ σταυρὸ τους. "Όταν θά καθίσουν νά «πάρουν δυὸ χαφιές», σταυροκοπιούνται. Ἐπίσης στην ἀρχὴ στον κοῦρο, στοῦ πήξιμο τοῦ τυριοῦ, «ἀμήν, Παναγία μου» λένε, κάνουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ και τότε βάζουν μπρὸς τὴ δουλειά τους. Ξέρουν και γιὰ τὸν ὄρκο πὼς εἶναι κακὸ πρᾶμα και σπάνια τὸν κάνουν.

Τὰ Χριστούγεννα, ὅπως και σὲ ὄλες τίς μεγάλες γιορτές, φτιάχνουν ἰδιαίτερα ψωμιά. Τὸ χριστουγεννιάτικο λέγεται *χριστόψωμο*. Κολλοῦν πάνω του ἕνα μεγάλο σταυρὸ ἀπὸ ζυμᾶρι, πὸν στολίζουν, ὅπως και ὀλόκληρο τὸ ψωμί, με ὠραία σχέδια.

Ἡ γιορτὴ πὸν θεωροῦν καθαυτὸ τσοπάνικη σὲ πολλά χωριά εἶναι ἡ Ἀνάληψη. Συνήθεια τὸ ἔχει ὁ κάθε τσοπάνης νά σφάξη, νά πήξη, νά κάμη τραπέζι στη δικὴ του στάνη ὁ καθένας, στοῦ λιβάδι πάνω, ποτὲ στοῦ χωριὸ κάτω. Ὁ παπᾶς τελειώνοντας τὴ λειτουργία στοῦ χωριὸ, παίρνει τὴν ἁγιαστούρα και τὸ βοηθὸ του κι ἀνεβαίνει στα λιβάδια. Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα κάνει ὀλόκληρη ἐκστρατεία. "Όλοι οἱ τσοπάνηδες τὸν περιμένουν. Σὲ κάθε στρούγκα διαβάζει ἁγιασμό, βουτᾶ τὴ βρεχτούρα ἢ τὸ βασιλικὸ και ἀγιάζει τὰ πρόβατα και τὰ γίδια. Τὸν φιλεύουν κανένα μεζέ, δίνουν τυρὶ στοῦ βοηθὸ του, και φεύγει. "Άλλοτε οἱ τσοπάνηδες ἔδιναν κι ἀπὸ ἕνα ποκάρι μαλλιά στον παπά, σήμερα ὄχι: περιορίστηκαν στοῦ τυρὶ.

Τὸ γλέντι αὐτὴ τὴν ἡμέρα στα λιβάδια βαστᾶ ὥσπου γέρνουν τ' ἀπόσκια πέρα στοῦ ἄλλο, τὸ ἀντικρινὸ βουνό. Οἱ τσοπάνισες τότε συμμαζεύουν ὄ,τι ἀπομείνη, γεμίζουν τὰ σακούλια, φορτώνουν και γυρίζουν. Μοιράζουν στοῦ χωριὸ γιαιούρια, χλωροτύρια, ψητά, ν' ἀκούσουν τὴν εὐχή: « και τοῦ χρόνου καλύτερα: νά τὰ χιλιάσετε ».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *πράματα* (ἐδῶ) τὰ κοπάδια (πρόβατα ἢ γίδια).—*ζῶμα* ζώνη ἀπὸ κλαδιά ἢ ἀπὸ σκοινί, πού μ' αὐτῇ ζώνουν γύρω γύρω τὴν ἐκκλησιά, γιατί τὸ ἔχουν *ἀξίμο*.—*νά πάρουν δυὸ χαριεὶς* νά φᾶνε λιγάκι, κάτι πρόχειρο.—*ὁ κοῦρος* τὸ κούρεμα τῶν κοπαδιῶν.—*ἡ σιρούγκα*, περιφραγμένο μέρος, ὅπου βάζουν τὰ πρόβατα γιὰ νά τ' ἀρμέξουν.—*ποκάρι* τὰ μαλλιά πού μαζεύονται ἀπὸ τὸ κούρεμα ἐνὸς προβάτου· καὶ γενικά δέμα ἀπὸ μαλλιά.—*ἀπόσκιο* τόπος πού ἔχει ἴσκιο.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποιῆς πράξεις τῶν βοσκῶν βλέπομε τὴν εὐσέβειά τους; Τί κάνουν τὰ Χριστούγεννα; — Ποιά γιορτὴ εἶναι καθ' αὐτὸ τσοπάνικη καὶ πῶς τὴ γιορτάζουν;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. *Ξέρω, ψομί*: τὰ γράμματα *ξ* καὶ *ψ* λέγονται *διπλά*, γιατί τὸ καθένα παριστάνει δύο φθόγγους (*ξ=κσ*, καὶ *ψ=πσ*). Νά βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τίς λέξεις πού ἔχουν διπλά γράμματα.

2. Στὴ λέξη *ἐκστρατεία* τοὺς φθόγγους *κσ* δὲν τοὺς γράφομε μὲ *ξ*, γιατί ἡ λέξη αὐτὴ ἔχει πρῶτο συνθετικὸ τὸ *ἐκ*. Ἔτσι καί: *ἐκστρατεύω*, *ἐκστρατικός*.

3. Ἡ λέξη *ἀλλιώδῃς* γράφεται μὲ *λλ*. Ἡ λέξη *Χριστούγεννα* γράφεται μὲ *νν*. Σὲ μερικὲς λέξεις λοιπὸν γράφομε δύο *ὅμοια σύμφωνα*, ἐνῶ προφερόμε ἓνα μόνο φθόγγο. Νά βρῆς στὸ κείμενο τίς λέξεις μὲ δύο ὅμοια σύμφωνα.

Στίς λέξεις αὐτὲς παρατηροῦμε τὰ ἀκόλουθα:

α) Τὰ ὅμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νά ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο (δηλ. βρίσκονται πάντα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα): *ἄλλος*, *κολλῶ*, *τέσσερις*. Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις *ἐκκλησιά*, *παρεκκλήσι*. Ἀλλὰ τὰ σύνθετα *ξωκλήσι*, *ἐρημοκλήσι*, *ἐρημοκλήσι*, *Φραγκοκλήσι* γράφονται μὲ ἓνα *κ*.

β) Ἡ λέξη *Πελοπόννησος* γράφεται μὲ *νν*, ἀλλά: *Δωδεκάνησα*, *Ἐφτάνησα*, *Χερσόνησος*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησῃ. Νά βρῆς *πέντε* λέξεις πού νά ἔχουν *ξ* καὶ *πέντε* πού νά ἔχουν *ψ* (ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη).— Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Ἄναγνωστικὸ σου νά βρῆς *πέντε* λέξεις μὲ ὅμοια σύμφωνα.

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα σύνθετα ἢ παράγωγα ἀπ' αὐτὴν μπορεῖς νά βρῆς:

πάλλω, *ψάρι*, *ψομί*, *ξανθός*, *ξένος*, *ξύλο* — *σάββατο*, *μαλλί*, *παράλληλος*, *γράμματα*, *κομμάτι*, *πλημύρα*, *γενναίος*, *γεννῶ*, *Πελοπόννησος*, *θάρος*, *ἐπίρρημα*, *θάλασσα*, *μέλισσα*, *πίσσα*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Ἀπὸ τίς λέξεις πού βρίσκονται στίς 20 πρώτες γραμμὲς τοῦ κεμένου γράψε σὲ μιὰ στήλῃ ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν μὲ *ψι* καὶ σὲ ἄλλη ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν μὲ *δα*σιὰ.—β) Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κεμένου πού ἔχουν περισπωμένη στὴ λήγουσα.

Οι νεράιδες, πρὶν γίνου
νεράιδες, ἦταν γυναῖκες σάν
τις ἄλλες τοῦ κόσμου τις γυ-
ναῖκες. Ἐπειτα ἀπόχτησαν
τὴν ἀθανασία καὶ ζοῦν γιὰ
πάντα, ὅπως τὰ βουνὰ καὶ
τὰ ποτάμια ποὺ τις κρατοῦν.

Κάλλω ἔλεγαν τὴν πρώτη
νεράίδα. Ἦταν γυναῖκα πολὺ
ὁμορφη καὶ εἶχε γλυκιὰ φωνή·

ὅταν τραγουδοῦσε, ἔλεγε πὼς κελαηδοῦσε κανένα ἀηδόνι.
Ἦταν καὶ πολὺ ἐξυπνη κι ἔβαλε στὸ νοῦ της νὰ γίνῃ ἀθάνατη.
«Ἐγὼ ποτὲ δὲ θά πεθάνω» ἔλεγε στίς φίλες της. Ἐκεῖνες τὴν
κορόιδευαν, μὰ ἡ Κάλλω δὲν ἄλλαζε γνώμη. Ἄκουστά εἶχε
ἀπὸ τὴ γιαγιά της πὼς σὲ κάποιο μακρινὸ μέρος, ὅπου ἀνθρώ-
πιнос νοῦς δὲ φτάνει, ὑπῆρχε τὸ «ἀθάνατο νερό».

Ἡ πηγὴ ἦταν ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀτόφιες πέτρες ποὺ ἀνοιγό-
κλειναν, καὶ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του θά μπορούσε κανεὶς ν' ἀν-
τλήσῃ ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς. Ἄλλιμονο, ἂν οἱ πέτρες τῆ δάγκανᾶν ἀνά-
μεσα τους τὴν Κάλλω· κι ὁμως δὲ δειλιάσε. Ρωτώντας καὶ ὕ-
στερα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρες τὴ βρῆκε ἐκεῖνη τὴν πηγὴ. Περιμένε
καί, ὅταν εἶδε πὼς ἀνοιξαν οἱ πέτρες, τρύπωσε σάν τὸ πουλί,
πῆρε νερὸ καὶ βγῆκε πρὶν κλείσουν, τόσο γρήγορα! Ἦπιε ἀθά-
νατο νερὸ κι ἀπὸ τότε ἔγινε κι αὐτὴ ἀθάνατη, νεράίδα εὐτυχι-
σμένη.

Ἄπ' ὄλα τὰ πουλιὰ ἡ Κάλλω ἀγαποῦσε τὸν αἰτὸ καὶ τὸν
κόρακα.

—Ἄχ, κάμε κάτι καὶ γιὰ μᾶς, τῆς ἔλεγαν τ' ἀγαπημένα της
πουλιὰ, βόθησέ μας κι ἐμᾶς τὰ καημένα, νὰ μὴν πεθάνωμε.

Ἡ νεράίδα τοὺς ἔδωσε νὰ πιοῦν ἀθάνατο νερὸ κι ἔγιναν
ἀθάνατα πουλιὰ. Γερνᾶ, γερνᾶ ὁ αἰτὸς, λὲς καὶ θά πεθάνῃ· τί-
ποτε. Τρυπώνει σὲ σπηλιά βράχου καὶ μένει ὥσπου νὰ μαδή-
σουν τὰ φτερά του κι ἔτσι γίνεται πάλι νέος, ὅπως εἶχε βγῆ ἀπὸ
τὸ αὐγὸ του. Στὸ πέρασμα τοῦτο τῶν γερατειῶν του ἄλλος
αἰτὸς τὸν τρέφει κι ἔτσι σιγὰ σιγὰ ξαναγίνεται πουλί.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸν κόρακα γερατεῖα δὲν τὸν πιανοῦν καὶ νὰ
γιατὶ ὀνομάζουν κορακοζώητους ἐκεῖνους ποὺ ζοῦνε πολλὰ
χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀτόφνος* ὀλόκληρος, ἀκοιμιάσιτος.

Περιεχόμενο. Κατὰ τὶς παλιᾶς δοξασίαις ποιά ἦταν ἡ πρώτη νεράιδα καὶ πῶς μπόρεσε νὰ γίνῃ ἀθάνατη; Πῶς ἔγιναν ἀθάνατοι ὁ αἰτὸς καὶ ὁ κόρακας;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) Στὸ κείμενο βρῖσκομε τὶς ἀκόλουθες λέξεις: *οἱ γυναῖκες, ἔπειτα, τοῦ κόσμου, ζοῦνε*. Πῶς προφέρομε ἐδῶ τὸ *οι, ει, αι, ου*;—Αὐτοὶ οἱ συνδυασμοὶ ἀπὸ δύο φωνήεντα ποὺ παριστάνουν ἓνα φθόγγο ὀνομάζονται **δίψηφα φωνήεντα**.—Νὰ βρῆς σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχουν δίψηφα φωνήεντα.

β) Δίψηφο φωνῆεν εἶναι καὶ τὸ *υι*: *υίοθειῶ*.

γ) *αὐτῆ-αυγῶ, κοροΐδευαν-εὐτυχισμένη*. Στὶς λέξεις αὐτὲς πῶς προφέρομε τὸ *αν* καὶ τὸ *ευ*;

2. *νεράιδες, αἰτός, κεληδοῦσε, ἀηδόνι, κοροΐδευαν, κορακοζῶητες*. Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις, τοὺς συνδυασμοὺς τῶν φωνηέντων *αι (αἰ), αη, οί, ωη* τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. συχνὰ ἔχομε ἓνα *ι (η, υ, ει, οι)* ὅ σ τ ε ρ α ἀπὸ φωνῆεν (ἢ δίψηφο), ποὺ προφέρονται σὲ μία συλλαβή. Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομε **δίφθογγο**.

Σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει δίφθογγος;

3. *γιαγιά, κάποιο, δύο, ἀτόφνες, πιῶν, γερατιά*. Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις ἔχομε τοὺς συνδυασμοὺς φωνηέντων *ια, οιο, υο, υε, ιου, εια* ποὺ τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. ἐδῶ ἔχομε ἓνα *ι (η, υ, ει, οι)* π ρ ι ν ἀπὸ ἄλλο φωνῆεν ἢ δίψηφο. Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομαι **καταχρηστικὸν δίφθογγο**.

Σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει καταχρηστικὸς δίφθογγος;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. (Νὰ βρῆς στὸ Ἀναγνωστικὸ σου ἀπὸ πέντε λέξεις μὲ δίψηφα φωνήεντα, μὲ διφθόγγους καὶ μὲ καταχρηστικούς διφθόγγους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ σημείωσε μὴ γραμμοῦλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο φωνῆεν: *Οἱ γεωργοὶ χαίρονται, ὅταν συννεφιάξῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἀρχίζῃ νὰ πέφτῃ ἡ βροχὴ τότε ποὺ χρειάζεται. Εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ὄρατο δῶρο ποὺ τοὺς στέλνει.*

Γύμνασμα. Γράψε πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν δίφθογγο καὶ ἄλλες πέντε ποὺ νὰ ἔχουν καταχρηστικὸν δίφθογγο (ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὶς λέξεις τοῦ κειμένου γράψε πέντε λέξεις μὲ περισπωμένη στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ περισπωμένη στὴ λήγουσα καὶ πέντε μὲ ὀξεῖα στὴ λήγουσα.

—'Αφοῦ θέλετε νὰ μάθετε τὶ ὄργανα ἔχουν οἱ βοσκοὶ γιὰ νὰ παίζουν, ἀκοῦστε με. Ἄν ἦταν ἐδῶ τὸ γγόνι μου ὁ Βάγγος, θὰ σᾶς τὰ ἔλεγε, γιὰτὶ ἐκεῖνος τὰ ξέρει, κι ἄς πάτησε τώρα τελευταία στὰ ἔξι. Μὰ ἐσεῖς, βλέπετε, τὰ παιδιὰ τοῦ κάμπου καὶ τῆς πολιτείας, μόνο ἀπὸ πιάνο καὶ βιολοντέλα ξέρετε.

Ὁ μπαρμπα-Βαγγέλης ἀκούμπησε στὴν γκλίτσα του κι ἐξακολούθησε.

— Οἱ τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης ξεχωρίζουν τὸ καλάμι ἀπὸ τὴν νταρβίρα. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι αὐλοὶ. Τὸ πρῶτο εἶναι αὐλὸς ὄχι μακρύτερος ἀπὸ μιά-

μιση πιθαμῆ. Ἡ νταρβίρα ἔχει μᾶκρος περισσότερο· καὶ μισὸ μέτρο ἂν πῆς, στὴν ἀλήθεια βρῖσκεσαι· κάποτε κοντότερη κάπως, κάποτε καὶ μακρύτερη. Παίζει πιὸ χοντρά καὶ πιὸ βραχνὰ ἀπὸ τὸ καλάμι.

Ὅταν ὁ αὐλὸς εἶναι πάρα πολὺ μακρὺς, παίρνει τὸ ὄνομα φλογέρα. Ὅχι σπάνια λέγεται καὶ τζαμάρα. Ἐχει φωνὴ πιὸ μπάσα ἀπὸ τὴν νταρβίρα καὶ βραχνότερη.

Ἡ νταρβίρα μπορεῖ νὰ χωρέσῃ στὶς δίδυμες τοῦ σελαχιοῦ καὶ τοῦ εἶναι βολικὸ νὰ τὴ σέρνῃ ὁ τσοπάνης ἀκολουθώντας τὰ πρόβατα· ἀλλὰ τῆς τζαμάρας τὸ μᾶκρος εἶναι κάποτε ὅσο τὸ ἀνάστημά του καὶ δὲ σέρνεται. Ἀναγκάζεται λοιπὸν νὰ τὴν ἀφήνῃ στὸ κονάκι, ὀρθωμένη σὲ κάποια γωνιά ἢ μπηγμένη ἀνάμεσα σὲ πέτρας.

Οἱ νταρβίρες καὶ οἱ τζαμάρες γίνονται ἀπὸ ἴσια καὶ στερεὰ ξύλα. Φαντάσου ὅμως τί δυσκολία βρῖσκει κανεὶς νὰ τρυπήσῃ ἕνα τόσο μακρὺ ξύλο κατὰ τὸ μᾶκρος του. Μὲ σιδερένια σοῦβλα, πού νὰ τὴν μπάζης στὴ φωτιά καὶ νὰ τὴ βγάζης πάλι γιὰ νὰ τὴν μπήγῃς, νὰ μπορέσῃς ν' ἀνοίξῃς τρύπα ἀπὸ τὴ μιά ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ξύλου!

Ὅσοι θέλουν νὰ γλιτώσουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μπελάδες ξέρετε τί κάνουν; Παίρνουν ἕνα κομμάτι ἀπὸ παλιὰ μαντζακάσα, ἀνοίγουν τὶς ἀνάλογες τρύπες κι ἔχουν ἔτοιμη τὴν τζαμάρα. Ἡ ἀγοράζουσαν μπρούντζινο σωλήνα καὶ τὴ φτιάχνουν μπρούντζινη.

Εἶναι πολὺ σπάνιο ν' ἀνταμώσῃς τσοπάνη πού νὰ τοῦ λείπη ἡ φλογέρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. βιολοντσέλο ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο, μεγαλύτερο και βαθύτερο ἀπὸ τὸ βιολί.—*κονάκι* κατοικία.—*μαντζακάσα* μονόκανο τουφέκι.

Περιεχόμενο. Ποιά μουσικά ὄργανα τῶν τσοπάνηδων ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Πῶς περιγράφεται τὸ καθένα;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) «*μπορῶ, μπάρμπας, νταρβίρα, γκλίτσα, γγόνι, τζαμάρα*». Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις ὑπάρχουν ζευγάρια ἀπὸ σύμφωνα πὸν παριστάνουν ἓνα μόνο φθόγγο: *μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*. Τὰ ζευγάρια αὐτὰ λέγονται *δίψηφα σύμφωνα*.—Ἔτσι και στὶς λέξεις *μπαῦλο, μαρμποῦνι, ντομάτα, ντύνομα, γκρεμὸς, τσατσάρα, τζάμι, τζιτζίκας* ὑπάρχουν δίψηφα σύμφωνα.

β) Τὰ δίψηφα σύμφωνα βρῖσκονται ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη: *μπαί-νω - ἔμπαινα, ντροπὴ - γκαμπαρντίνα, γκέμι - Γιουγκοσλαβία, τσουβάλι - ἔτσι, Τζα-βέλας - Χατζής*.

2. Σὲ μερικὲς λέξεις τὰ ζευγάρια ἀπὸ τὰ σύμφωνα *μπ, ντ, γκ* (ἢ *γγ*) προ-φέρονται διαφορετικά: *κάμπος* (προφέρεται *κάμ-μπος*), *κοντός* (προφ. *κον-ντός*), *Βαγγέλης* (προφ. *Βαν-γγέλης*), *ἀναγκάζω* (προφ. *ἀναν-γκάζω*). Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις δηλαδὴ ἀκούεται πρῖν ἀπὸ τὸ δίψηφο ἓνα ἔνρινο μ ἢ ν (πού γιὰ νὰ προφε-ρθοῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη) και ἔπειτα προφέρεται τὸ δίψηφο. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ, γγ* λέγονται *ρινικά συμπλέγματα*.

Χρειάζεται κάποια προσοχή, γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε πότε τὰ ζευγάρια *μπ, ντ, γκ, γγ* εἶναι καθαρὰ δίψηφα σύμφωνα και πότε εἶναι ρινικά συμπλέγματα πὸν προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Παραδείγματα:

Δίψηφα σύμφωνα: *μαρμποῦνι, ντομάτα, γκρεμίζω, γγίζω.*

Ρινικά συμπλέγματα: *λάμπω, πέντε, ἀγκαλιά, ἀγγελος, ἐγγίζω.*

Πρόσεξε τὴ διαφορὰ στὴν προφορὰ τους.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις ἔχουν δίψηφο σύμφωνο και ποιὲς ρινικὸ συμπλέγμα: *Κῶτσος, ἀμπέλι, Μπάμπης, ἀγγελικός, ἀγκινάρα, δισέγγονο, τζιτζίκας, ἀπέναντι, ντοματοσπορος, κόμπος, Λαμπρὴ, γκαζομηχανή, γκιόνης, ἄγκυρα, ἀγκίστρι, ἀγγούρι, ἔμπορος, ξεμπλέκο, τσακόνωμα, τζαμί, χότζας, φεγγάρι, Ἐλενίτσα, Μπότσαρης.*

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψης τὶς παρακάτω παροιμίες και νὰ σημειώσῃς μιὰ γραμοῦλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο σύμφωνο και δυὸ γραμοῦλες κάτω ἀπὸ κάθε ρινικὸ συμπλέγμα: *Ἡ τάβλα ἄς ἔχη τίποτα και τὸ μαντίλι ἄς λείπει.*—*Ἄ-δειανὸ τσουβάλι ὀρθὸ δὲ στέκεται.*—*Τὸ πρόβατο πὸν ξεκόβει ἀπὸ τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.*—*Οἱ κάμπουι τρέφουν ἄλογα και τὰ βουνὰ λεβέντες.*—*Ἡ δουλειὰ ντροπὴ δὲν ἔχει.*—*Ὅλα τὰ χεὶ ἢ Ζαφειρίτσα, μόνο ὁ φρετζὲς τῆς λείπει.*—*Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' και μπαλωμένο.*—*Μ' ἓνα σμπάρο δυὸ τεργόνια.*—*Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη τρέφει τὸ ἄλογο.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Γράψε δέκα λέξεις τοῦ κειμένου πὸν νὰ ἔχουν δίψηφο φθ-νηεν και βάλε μιὰ γραμοῦλα κάτω ἀπ' αὐτό. 2) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέ-ξεων: *βοσκός, κάμπος, ἀνταμώνω, βλέπω.*

— Δημάρατε, θέλω νά σέ ρωτήσω *καιτί*. "Ίσαμε τώρα ζήτησα πληροφορίες γιά τούς "Ελληνες από πολλούς. Κι ὁ *καθένας* μου εἶπε ὅ,τι ἤξερε. Θέλω *ὡστόσο*, πρὶν ἀρχίσω τὴν ἐκστρατεία μου, ν' ἀκούσω καὶ τὴ δική σου γνώμη. Ἐσὺ ξέρεις ὅλα τὰ *καθένα*σα. Τί λές λοιπόν; Θά τολμήσουν οἱ "Ελληνες νά μου ἀντισταθοῦν; Ἐγὼ πιστεύω πὼς δὲ θά τολμήσουν." Ἰσως μάλιστα νά ἔχουν πάρει *κίβλας* τὴν

ἀπόφαση νά μου δώσουν χῶμα καὶ νερό.

— Τί προτιμᾷς, βασιλιά; Νά σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια ἢ ἐκεῖνο ποῦ θά σ' εὐχαριστήσῃ;

— Τὴν ἀλήθεια, Δημάρατε.

— Ἀφοῦ τὸ θέλεις, θ' ἀκούσης ἀπὸ τὸ στόμα μου ὅλη τὴν ἀλήθεια. *Ἐξάλλον* τὰ ἴδια τὰ πράματα θά τὴ δείξουν σέ λίγο. Οἱ "Ελληνες εἶναι ἄνθρωποι φτώχοι μὰ ἐνάρετοι. Ἡ φτώχεια γεννιέται καὶ ζῆ μαζί τους· τὴν ἀρετὴ τὴν καταχτοῦν μὲ τὴν ξυπνάδα καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια οἱ "Ελληνες νικοῦν τὴ φτώχεια καὶ τὸ δεσποτισμὸ. Μὰ ἀφήνω τώρα τούς ἄλλους "Ελληνες καὶ περιορίζομαι στοὺς Λακεδαιμονίους. Αὐτοὶ *δπωοδήποτε* δὲ θά δεχτοῦν τίς προτάσεις σου γιά ὑποταγὴ· *ἀπεναντίας*, *ὅποιοσδήποτε* καὶ νά τούς χτυπήσῃ καὶ *δοσδήποτε* στρατὸ καὶ νά ἔχη, θά πολεμήσουν. Εἶναι ἀίσχροι γι' αὐτοὺς ἡ ὑποταγὴ.

— Αὐτὰ ποῦ λές, Δημάρατε, εἶναι γιά γέλια καὶ μοῦ φαίνονται πράματα *δλωσδιόλου* ἀδύνατα. Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἶναι ἐκεῖνοι — ποῦ δὲν εἶναι —, ἔμεις ἀναλογοῦμε ἀπὸ χίλιοι στὸν *καθένα* τους. Ἐπειτα ποιὸς θά τούς ἀναγκάσῃ νά πολεμήσουν; Αὐτοὶ εἶναι ἐλεύθεροι, κάνουν ὅ,τι θέλουν, δὲν προσκυνοῦν ἕνα μονάρχη, ποῦ νά τούς πιάσῃ μὲ τὸ μαστίγιον.

— *Μολονότι ἀπαρχῆς* τὸ ἤξερα, βασιλιά, πὼς δὲ θά σ' εὐχαριστοῦσα, σοῦ εἶπα ὡστόσο τὴν ἀλήθεια, γιὰτὶ ἐσὺ μὲ πρόσταξες. Ἐγὼ εἶμαι πολὺ πικραμένος μὲ τούς Λακεδαιμονίους· *ἐξαιτίας* τους τράβηξα πολλὰ καὶ εἶμαι ἐξόριστος. Μὰ τὸ σωστὸ σωστὸ. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας ὅλοι μαζί, εἶναι οἱ πῶ ἀντρεῖοι ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους. Εἶναι *ταόντι* ἐλεύθεροι, ὄχι ὅμως νά κάνουν ὅ,τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη τὸ νόμο καὶ τὸν ἀκοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀκοῦν ἐσένα οἱ ὑπῆκοοί σου· κι ὁ νόμος δὲν τούς ἐπιτρέπει νά φεύγουν ἀπὸ τὴ μάχη· τοὺς προσταίνει νά στέκωνται στὴ θέση τους καὶ ἢ νά νικοῦν ἢ νά πεθαίνουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις.—*Δημάρατος* βασιλιάς τῆς Σπάρτης (πρὸς τὸ τέλος τοῦ βου αἰῶνα π. Χ.)· ἐξορίστηκε ἀπὸ τῆ Σπάρτης καὶ πῆγε στὴν Περσία, ὅπου ἔγινε φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλιᾶ Δαρείου καὶ ἔπειτα τοῦ Ξέρξη.—*χῶμα* καὶ *νερὸ* δείγματα ὑποταγῆς.—*ἀρετὴ* ἐδῶ ἔννοε κυρίως τὴν ἀντρεία.—*δουλοτασιμὸς* ἀπεριόριστη ἐξουσία ἐνὸς ἀτόμου πάνω στὸ λαό, τυραννία.

Περιεχόμενο.—'Εδῶ ἔχομε διάλογο. "Ἄς τὸν παραστήσουν δύο παιδιά: τὸ ἓνα νὰ διαβάξῃ τὰ λόγια τοῦ Ξέρξη καὶ τὸ ἄλλο τὰ λόγια τοῦ Δημάρατου.— Πῶς χαρακτηρίζει ὁ Δημάρατος τοὺς συμπατριῶτες του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Τὸ *κίολας* εἶναι *μία* λέξη. Μερικοὶ νομίζουν πῶς εἶναι δύο καὶ γράφουν χωριστὰ *κι* *δλας*. Πρόσεξε νὰ μὴν κάνης *κι* ἐσὺ αὐτὸ τὸ λάθος. Πρόσεξε νὰ μάθης τὴν ὀρθογραφία καὶ τῶν ἄλλων λέξεων τοῦ κεμένου πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὲς μερικοὶ κάνουν τὸ λάθος νὰ τίς γράφουν χωριστὰ.

2. Κάθε λέξη ἔχει *μία* ἢ περισσότερες συλλαβές:

θὰ, εἰ- ναι, ἐ- κεῖ- νοι, ὁ- λωσ- διό- λου, πη- ρο- φο- ρί- ες
 1 1 2 1 2 3 1 2 3 4 1 2 3 4 5

(μονοσύλ.) (δισύλ.) (τρισύλλαβη)

(πολυσύλλαβες)

Πρόσεξε στὶς συλλαβές τῶν παραπάνω λέξεων. Ὅπως βλέπομε, ἡ συλλαβὴ μπορεῖ νὰ σχηματίζεται ἀπὸ ἓνα ἀπλό φωνῆεν ἢ δίψηφο ἢ δίφθογγο, μόνο του ἢ μαζί μὲ ἓνα ἢ περισσότερα σύμφωνα.—Στὶς παραπάνω συλλαβὲς νὰ βρῆς ἀπὸ ἓνα παράδειγμα γιὰ κάθε τέτοια περίπτωση.

3. Τὸ χώρισμα μιᾶς λέξης σὲ συλλαβές, δηλαδή ὁ *συλλαβισμὸς*, ἀκολουθεῖ ὀρισμένους κανόνες:

α) *δ-λα, εἰ-μαι, με-γά-λη*.—Πῶς συλλαβίζεται ἓνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα;

β) *πι-στεύω (στ ὄλος), ἐξυ-πνάδα (πνίγω), ἔ-τσι (τσαρούχι)*.—'Ελ-λάδα, μονά-ρης, τολ-μῶ (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *λλ, ρχ, λμ*). Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα τότε συλλαβίζονται μαζί μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν καὶ τότε χωρίζονται;

γ) *ἄ-στρο (στρώω), αἰ-σχος (σχήμα)*.

ἄν-θρωπος, ἐκ-στρατεία (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *νθρ, ἢ νθ, κστρ ἢ κσ*).

Πότε τρία σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζί μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν; τότε καὶ πῶς χωρίζονται;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησι. Νὰ συλλαβίσῃς τίς λέξεις πού υπάρχουν στὶς πέντε πρώτες γραμμὲς τοῦ κεμένου.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τίς 7 πρώτες γραμμὲς ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς σελ. 30, χωρίζοντας τίς συλλαβὲς τῶν λέξεων.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε πέντε προτάσεις πού ἢ καθεμιά νὰ ἔχῃ ὑπακείμενο, ῥῆμα καὶ ἀντικείμενο.—2) Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλες τίς λέξεις πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

Προσπέφτω σου, βασίλισσα,
 θνητή ἢ ἀθάνατη εἶσαι.
 Ἐάν εἶσαι ἀπ' τῆς ἀθάνατες
 ποῦ κατοικοῦν τὰ οὐράνια,
 παρόμοια μὲ τὴν Ἄρτεμη,
 τοῦ μέγα Δία τὴν κόρη,
 στὴν ὄψη καὶ στ' ἀνάστημα
 καὶ στὴ μορφή σέ κρίνω.
 Ἐάν εἶσαι πάλι ἀπλή θνητή,
 τοῦ κόσμου κατοικήτρα,
 καλότυχοι κι ὁ κύρης σου
 κι ἡ βλογημένη μάνα,

καλότυχα τ' ἀδέρφια σου, ποῦ πάντα στὴν ψυχὴ τους
 περισσίας γίνεσαι ἀφορμὴ χαρᾶς, καὶ καμαρώνουν
 τέτοιο βλαστάρι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαίνη.
 Μὰ ἀκόμα πιὸ καλότυχος ἀπ' ὄλους εἶν' ἐκεῖνος
 ποῦ βγῆ στὰ δῶρα νικητῆς καὶ ταίρι του σέ πάρη.
 Τὶ σὰν κι ἐσένα ἄλλο θνητὸ τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν,
 ἄντρα ἢ γυναίκα· θαμασμὸς μὲ πιάνει σὰ θωρῶ σε.
 Τέτοια στὴ Δῆλο, στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ πλάι,
 νιοβλάταρη εἶδα φοινικιά κάποτε νὰ φουντώνη·
 γιατί καὶ κεῖθε πέρασα μὲ λαὸ πολὺ μαζί μου
 παίρνοντας δρόμο ποῦ ἦταγε γραφτὸ νὰ μὲ παθιάση.
 Καὶ καθὼς τότε σάστισα τὴ φοινικιά σὰν εἶδα,
 τί τέτοιο ἀπὸ τὴ γῆ δεντρὶ ποτὲ δὲ βλάστησε ἄλλο,
 τώρα μ' ἐσένα, ὦ κορασιά, θαμάζω καὶ σασιζῶ,
 κι ὅσο ἂν πονῶ, τὰ γόνατα φοβοῦμαι νὰ σοῦ ἀγγίξω.
 Εἴκοσι μέρες ὡς τὰ χτές στὰ μαῦρα ἤμουν πελάγη,
 ποῦ ἀνέμοι κι ἄγρια κύματα μὲ σέρναν ὀλοένα
 ἀπ' τὸ νησί τῆς Ὠγυγίας· κι ἐδῶ μὲ ρίχνει ἡ μοῖρα
 νὰ πάθω κι ἄλλα· τί θαρρῶ δὲν ἔπαψαν ἀκόμα,
 μόνο οἱ θεοὶ κι ἄλλες πολλὲς φουρτοῦνες μοῦ τοιμάζουν.
 Σπλαχνίσου με, βασίλισσα, ποῦ ἐσένα πρώτη βλέπω
 μετὰ ἀπὸ μύρια βάσανα, κι ἄλλο ἄνθρωπο κανένα
 ἀπ' ὄσους κατοικοῦν αὐτὸ τὸν τόπο δὲ γνωρίζω.
 Τὴ χώρα δεῖξε μου καὶ δῶσ' κουρέλι νὰ φορέσω,
 ἂν ἔχης ρουχοτύλιγμα μαζί σου ἐδῶ φερμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σὲ πάρη *ταίρι* τον γυναικά του, σύζυγο.—*παδιάζω* κάποιον βασιλεύω κάποιον, τὸν κάνω νά υποφέρει.—*Ἔγγυα* μυθολογικὸ νησί στὴ Μεσόγειο θάλασσα, ὅπου ὁ Ὀμηρος φαντάστηκε πὸς κατοικοῦσε ἡ νύμφη Καλυψό.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὸ νησί τῆς Καλυψῆς (τὴν Ἔγγυα), περιπλανήθηκε πολὺ στὴ θάλασσα. Σπρωγμένοι ἀπὸ τὰ κύματα βγαίνει στὸ νησί τῶν Φαίαιων, δηλ. στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ συναντᾷ τὴ βασιλοπούλα Ναυσικά.—Πῶς φανερώνει τὸ θαυμασμό του σ' αὐτή: Τί τὴν παρακαλεῖ:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ φωνήεντα, ὅπως ἔξερομε, λέγονται ἢ *μακρόχρονα* ἢ *βραχύχρονα*. Κατὰ τὸ εἶδος τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβές.—Πρόσεξε τί φωνήεντα ἔχουν οἱ συλλαβές στὶς παρακάτω λέξεις: *θνητή, θωρῶ, ἕμουν, μπαῖνον, δρόμος, μέρες, εἶσαι, φοβοῦμαι, ἐκείνοι, τέτοιο, ὄψη, μορφή, σέρω, φερόμενο*.

α) Ποιῆς συλλαβές ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν, ποῦ νά μὴν τὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται *βραχύχρονες*. β) Ποιῆς συλλαβές ἔχουν δίψηφο *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης: καὶ αὐτὲς εἶναι *βραχύχρονες*. γ) Ποιῆς συλλαβές ἀπ' αὐτὲς ἔχουν μακρόχρονο φωνήεν ἢ δίψηφο (σ' αὐτὲς ὅμως νά μὴ λογαριάσῃς ὅσες ἔχουν *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης). Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται *μακρόχρονες*. δ) Ποιῆς συλλαβές ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν μπροστὰ ἀπὸ διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ τρία σύμφωνα: Αὐτὲς λέγονται *θέσει μακρόχρονες*.

2. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες λέξεις. Πρόσεξε πὸς προφέρονται καὶ τί σημάδια ἔχουν:

θνητή, κόρη, καλότρυα, θωρῶ, δῶρι, ἀφορμή, χαρῶς
τέτοιο βλαστάρι σά θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νά μπαῖνη.

α) Ποιὰ συλλαβὴ προφέρεται πῶς δυνατὰ σὲ καθενιά ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς α' σειράς:

β) Πρόσεξε ὅτι πάνω στὸ φωνήεν τῆς συλλαβῆς ποὺ τονίζεται πῶς δυνατὰ βάτομε ἓνα σημάδι. Αὐτὸ λέγεται *τόνος*.—γ) Στὴ β' σειρά βλέπομε πὸς καὶ στὶς μονοσύλλαβες λέξεις σημειώνομε συνήθως τόνο.—δ) Παρατήρησε ὅτι καμιά λέξη δὲν παίρνει τόνο πρὶν ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσα.—ε) Ἀκόμη παρατήρησε ὅτι ἔχομε τρεῖς τόνους (τρία σημάδια): *τὴν ὀξεῖα (´), τὴν περισπωμένη (¨) καὶ τὴ βαρεῖα (˘)*.—ζ) Οἱ λέξεις *ὁ, ἡ, οἱ, ὡς* δὲν παίρνουν τόνο: εἶναι *ἄτονες λέξεις*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νά βρῆς τί εἶδους συλλαβὴ εἶναι (βραχύχρονη, μακρόχρονη ἢ θέσει μακρόχρονη) καθενιά ἀπὸ τὶς συλλαβές τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στοὺς τέσσερις πρῶτους στίχους τοῦ ποιήματος (παραλείποντας τὶς συλλαβές ποὺ ἔχουν δίχρονο).—Ἐπίσης νά βρῆς σὲ ποιὰ συλλαβὴ τονίζεται καθενιά ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς καὶ τί τόνο ἔχει.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω λέξεις καὶ βάλε πάνω ἀπὸ τὶς μακρόχρονες συλλαβές μία γραμμούλα, πάνω ἀπὸ τὶς θέσει μακρόχρονες δύο γραμμούλες καὶ πάνω ἀπὸ τὶς βραχύχρονες ἓνα σημάδι τέτοιο *´*: *ἐρχομαι, ἀλεξίπτωτο, σκολιό, ναῦτης, Δεκέμβρης, ἀστρομάλης, ἔση, Ἀκρόπολη, πηγαῖνο, σέρωμα, κουτσάς, δουλεύω, δίτροχο, κόρη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Χώρισε τὶς παραπάνω λέξεις σὲ συλλαβές.

Πέρα στο μονοπάτι που άνοιγόταν ανάμεσα στα στάχυα πρόβαλε ένας άντρας. Φορούσε κουκκο και στο ένα χέρι κρατούσε το σακάκι του κι ένα σκαλιστήρι. Είχε στηρίξει στον ώμο την άξινα του. Ο ήλιος βασιλεύοντας το έριχνε τα χρυσοτριανταφυλλένια χρώματα που είχε απλώσει στον ουρανό. Το αεράκι φούσκωνε ανάλαφρα το πουκάμισό του και σειούσε άπαλά τα σπαρτά, που του συντρόφευαν με σιγανοτραγόυδο την περπατη-

σιά, μιὰ περπατησιά ανάλαφρη, που γινόταν δλο και πιό γρήγορη και πιό έλαφριά, όσο έρχόταν πιό κοντά στο σπίτι του.

‘Ο Φώτης έτρεξε και τόν άπάντησε. ‘Ο κύρ Χρίστος χάιδεψε το κεφάλι του άγοριου και του έδωσε το σκαλιστήρι. Αυτό γινόταν κάθε βραδάκι, όταν γύριζε ο πατέρας από τη δουλειά. ‘Ο μικρός γιός του τόν άπαντούσε τρέχοντας και του έπαιρνε το σκαλιστήρι να τόν ξεκουράση.

‘Η Χρυσή τράβηξε στο σπίτι.

— Μητέρα! “Ερχεται ο πατέρας!

Μια γεροδεμένη νέα γυναίκα βγήκε χαρωπή στην αύλη και τράβηξε κατά το πηγάδι. “Εβγαλε δροσερό νερό κι έπειτα βγήκε ως την αύλόπορτα να περιμένη.

— Καλώς τους! Χαμογέλασε στον άντρα της.

— Καλησπέρα, Μαρία. Χαμογέλασε κι εκείνος κοιτάζοντας το άγόρι, που περπατούσε καμαρωτό πλάι του σηκώνοντας το σκαλιστήρι.

‘Ο Φώτης, σοβαρός, πήγε ν’ άκουμπήση το σκαλιστήρι στη συνηθισμένη γωνιά.

‘Η Μαρία πήρε το σακάκι και τόν κουκκο του άντρα της και τ’ άπόθεσε σ’ ένα σκαμνί. “Επειτα του έχυσε εκεί έξω για να πλυθη και να δροσιστη από τόν κόπο και τόν ιδρώτα της ημέρας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, οκαλιότητες ἐργαλείο πού χρησιμεύει γιά νά σκαλί-
ζουν οί γεωργοί και ν' ἀναδεύουν τὸ χῶμα.—*ἀζίνα* ξινάρι, σιδερένιο ἢ ἀτσά-
λινο ἐργαλεῖο μέ ξυλίνη λαβή, πού χρησιμεύει γιά σκάψιμο και ἄλλες γεωργικῆς
ἐργασίες.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται ὁ γουριμὸς τοῦ γεωργοῦ στὸ σπίτι: Πῶς
τὸν δέχεται ὁ γιὸς του: Πῶς τὸν δέχεται ἡ γυναίκα του:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τίς λέξεις πού τονίζονται στήν *προπαράλη-
γουσα* ἢ σέ ὁποιαδήποτε *βραχύχρονη* συλλαβή ἢ σ' *παράληγουσα* ἐμπρός ἀπό μα-
κρόχρονη λήγουσα: παρατήρησε τί τόνο παίρνουν.

β) Ἐπίσης ἀναζήτησε τίς λέξεις πού τονίζονται σέ *μακρόχρονη* *παράλη-
γουσα* και ἔχουν λήγουσα *βραχύχρονη*: τί τόνο παίρνουν;

Ἄλλοι οἱ λέξεις *ὄστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἶθε* τί τόνο παίρνουν:

2. Πρόσεξε πῶς ὀνομαζονται οἱ λέξεις ἀπό τὸν τόνο τους:

α) καθαρός ὀργανός: ὀξύτονες	δ) <i>περπατῶ</i> , τοῦ ἄγοριου: περισπόμενες
β) <i>πέρα, μοροπάτι</i> : παροξύτονες	ε) <i>κοῦκος, βγήκε</i> : προπερισπόμενες
γ) <i>ἀνάμεσα, πρόβαλε</i> : προπροξύτονες	ζ) Οἱ λέξεις <i>ὄ, ἦ, οἶ, ὄς</i> : ἄτονες .

3. Ἄγροι, *ἐκεῖνος, ἀπαλά, ἰδρωτάς*: σέ κάθε λέξη πού ἀρχίζει ἀπό φωνή-
νην σημειώνομε σ' αὐτὸ ἕνα σημάδι και πού λέγεται *πνεῦμα*. Τά πνεύματα εἶ-
ναι δύο: ἡ *ψιλή* (΄) και ἡ *δασεία* (ˆ). Οἱ περισσότερες λέξεις παίρνουν ψιλή.

4. **Παίρνουν δασεία:** α) Ὅσες ἀρχίζουν ἀπό *v*: *ὕγρασία, ὑποθέτω*.—β) Οἱ
ἄτονες λέξεις: *ὄ, ἦ, οἶ, ὄς*.—γ) Οἱ ἀριθμοί: *ἑνας, ἕξι, ἑφτά, ἑντεκα, ἑκατό*.—
• Ποιῆς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν δασεία:

5. Παρατήρησε στίς λέξεις τοῦ κειμένου: α) πού σημειώνομε τὸν τόνο
και τὸ πνεῦμα σ' ἀπλά μικρά φωνήεντα. —β) στὰ ἀπλά κεφαλαία. —γ) σέ
λέξη πού γράφεται ὅλη μέ κεφαλαία, ὅπως στίς ἐπιγραφές. —δ) στοὺς διφθόγ-
γους (*χαίδευε*).—ε) στὰ δίψηφα φωνήεντα και στοὺς καταχρηστικoὺς διφθόγ-
γους;—ζ) ποιά θέση ἔχει ὁ τόνος και τὸ πνεῦμα, ὅταν βρίσκονται στήν ἴδια
συλλαβή:

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Διάβασε τίς τρεῖς πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Κάθε λέξη
ἀπ' αὐτὲς πού διάβασες τί τόνο ἔχει και γιατί τονίζεται ἔτσι; Πῶς ὀνομαζε-
ται ἀπὸ τὸν τόνο πού ἔχει: Τί πνεῦμα ἔχει:

Γύμνασμα. Βάλε τὸν τόνο και τὸ πνεῦμα στίς ἀκόλουθες λέξεις:

Ἐνας ἀνθρώπος *ἔχει* *ἕξι* *παιδιά*.—*Οἱ* *κηποι* *εἶναι* *ωραιοί*.—*Ὁ* *Πέτρος* *τρέχει*
στον *κατηφορό*.—*Θελοῦ* *να* *ζυμῶ* *ὡς* *τις* *ἕξι*.—*Ἡ* *Ἐλενη* *και* *ὁ* *Φωτῆς* *πληθαίνουν*
στο *σχολεῖο*.—*Θα* *μεινουν* *ὡς* *τις* *ἑντεκα*.—*Ἐπειτα* *θα* *σκολασουν*.—*Ὁ* *υψηλῆς* *πῆγε*
στο *υπογεῖο*.—*Ὅτε* *το* *ἕνα* *οὔτε* *το* *ἄλλο*.—*Εἶτε* *θέλεις* *εἶτε* *δὲ* *θέλεις*.—*Εἶθε* *να* *εἶσαι*
παντα *καλός*, *ὥστε* *να* *σε* *χαίρωνται* *οσοι* *σε* *βλεπουν*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) τίς ἐνεργητικῆς μετοχῆς πού βλέπεις στὸ κείμενο,
β) τίς παθητικῆς μετοχῆς στὰ τρία γένη, γ) τὴν πρώτη περίοδο τοῦ κειμένου
(δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς ἐκεῖ ὅπου ἔχει τελεία) συλλαβίζοντας τίς λέξεις.

Τὸ δεῖπνο! Τὸ δεῖπνο! Μὲ πόση δρεξη στρωνόμαστε ὄλοι, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἢ Λιλὴ κι ἐγώ, ἅμα γυρίζαμε ἀπ' τὸν περιπατο. Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρύσταλλα, πού ἔλαμπαν στὸ δυνατὸ φῶς τῆς κρεμαστῆς λάμπας. Ἄκουες φωνές, γέλια, κρότους, ὄλα ἐνωμένα σὲ μιὰ φαιδρὴ συναυλία. Περνούσαμε λαμπρά. Τὸ βράδυ καθόταν μαζί μας στὸ τραπέζι καὶ ἡ θεια-Κατερίνα, καμιὰ φορὰ καὶ ὁ μπαρμπα-Νιόνιος. Ὁ πατέρας μᾶς διηγόταν περιστατικὰ τῆς νιότης του: ταξίδια,

θεάματα, ἀνέκδοτα, ἀστεῖα. Τὸ γέλιο τῆς Λιλῆς ξεσποῦσε ἀκράτητο κάθε στιγμή.

Ἄλλ' ἂν ἀρχίσω τώρα νὰ σᾶς λέω τὰ βραδινὰ ἀνέκδοτα τοῦ πατέρα καὶ τῆς Λιλῆς, βλέπω ὅτι δὲ θὰ τελειώσω ποτέ. Θὰ πάθω δηλαδὴ στὴ διήγησή μου ὅ,τι πάθαινα συχνὰ στὸ τραπέζι. Ξεχνιόμουν μὲ τὰ γέλια καὶ μὲ τ' ἀστεῖα, περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἄφωνα νὰ μὲ περιμένουν τὰ μαθήματά μου. Τότε ἡ μητέρα μοῦ ῥιχνε μιὰ ματιά, χάριδευε τὸ κεφαλάκι τῆς ἀδερφῆς μου καὶ μᾶς ἔλεγε: «Πηγαίνετε τώρα, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε.»

Ἐπαίρνα τὴ Λιλὴ κι ἀνεβαίναμε ὀλόισια ἀπάνω. Σιωπὴ, ἡσυχία, σοβαρότητα. Ἦταν ἡ μεγάλη ὥρα τῆς ἐργασίας. Κι ἐγὼ βοηθοῦσα τὴν ἀδερφοῦλα μου σ' ὅ,τι δυσκολλία ἔβρισκε, σ' ὅ,τι ἀπορία εἶχε.

Συχνὰ, πρὶν κοιμηθοῦμε, στεκόμαστε ἀρκετὴ ὥρα κοντὰ στὸ παράθυρο. Μπροστὰ μας βλέπαμε τὸν ἀστερισμὸ τῆς Μικρῆς Ἄρκτου μὲ τὸ πολικὸ ἀστέρι, πού μένει πάντ' ἀκίνητο στὸ ἴδιο σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ. Τριγύρω του γυρίζουν οἱ ἄλλοι ἀστερισμοί. Ἀλλὰ περισσότερο ἀπ' τοὺς ἀστερισμοὺς ἡ ἀδερφοῦλα μου κι ἐγὼ ἀγαπούσαμε τοὺς σταθερόφωτους πλανῆτες: τὸν κοκκινωπὸ Ἄρη, τὸν ἐξάδερφο τῆς Γῆς μας: τὴ γελαστὴ Ἄφροδίτη μὲ τὴ γλυκιὰ, τὴ χαΐδευτικὴ, τὴν πραῦντικὴ τῆς λάμπης τὸν αὐστηρὸ Δία πού, ὅταν φαίνεται, σκεπάζει μὲ τὸ μεγαλεῖο του ὄλα τὰ οὐράνια μεγαλεῖα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άστερισμός* πολλά *άστέρια* μαζί, από αυτά που λέγονται *άπλανεις* και που τὸ σύνολό τους παρουσιάζει κάποιο ξεχωριστό σχῆμα· ἔτσι ὁ *άστερισμός* τῆς *Μικρῆς Ἄρκτου* ἔχει σχῆμα *άρκουδας* και *άπαρτίζεται* ἀπὸ ἑπτὰ *άστέρια* (τὸ τελευταῖο τῆς οὐράς της λέγεται *πολικό άστέρι*).

Περιεχόμενο. Μὲ ποιῆς λεπτομέρειες περιγράφεται τὸ χαρούμενο οἰκογενειακό δειπνο; Σὲ τί καταγίνονται συνήθως τὰ παιδιὰ ἔπειτ' ἀπὸ τὸ δειπνο:

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ἐκτός ἀπὸ τοὺς τόνους και τὰ πνεύματα μεταχειριζόμαστε ὅταν γράφουμε και μερικά ἄλλα σημαδάκια, που λέγονται *ὀρθογραφικά σημάδια*.

α) *Τ' άστεία*, (= τὰ *άστεία*), *μου ἄρχε* (= μου *ἔρχινε*), *άπ' τὸ δειπνο* (= ἀπὸ τὸ δειπνο). Στὴ θέση ἑνός φωνήεντος που χάνεται σημειώνεται *άπόστροφος*.

β) *Ὁ,τι άπορία είχε*. Στὴν ἀναφορική ἀντωνυμία *ὅ,τι* σημειώνομε *ὑποδιαστολή*, γιὰ νὰ τὴν ξεχωρίζομε ἀπὸ τὸν εἰδικό σύνδεσμο *ὅτι*.

γ) *χαϊδεντικά, πρῶνικά*. Οἱ δύο τελείες που σημειώνομε πάνω στὸ *ι* ἢ στὸ *υ*, γιὰ νὰ τὰ προφέρομε χωριστά, λέγονται *διαλυτικά*.

δ) Ὅταν δὲ χωρῆ δλόκληρη ἡ λέξη στὸ τέλος μιᾶς γραμμῆς, τὴ χωρίζομε μὲ μιὰ γραμμούλα, που λέγεται *ἔνωτικό*. Τὸ χῶρισμα ὅμως γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἄνους τοῦ συλλαβισμοῦ· στὸ κείμενο που σημειώνεται τέτοιο ἔνωτικό:

2. α) Ὅταν τελειώνῃ μιὰ φράση μὲ δλόκληρο νόημα, σημειώνομε *τελεία* (.). Μὲ αὐτὸ δείχνομε ὅτι πρέπει νὰ σταματήσῃ λίγο ἡ φωνή. Τὸ ἀρχικό γράμμα τῆς λέξης που ἔρχεται ἔπειτα ἀπὸ τὴν τελεία τὸ γράφομε κεφαλαῖο.

β) Ὅταν θέλομε νὰ δείξομε λίγο μικρότερο σταμάτημα, σημειώνομε *ἔπάνω τελεία* (').

(Κοίταξε στὸ κείμενο που σημειώνεται *τελεία* και που ἔπάνω τελεία.)

γ) Σημειώνομε *κόμμα* (,), γιὰ νὰ φανερώσωμε πολὺ μικρὸ σταμάτημα τῆς φωνῆς: *φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρύσταλλα*. Ὅπως βλέπομε, σημειώνομε κόμμα ἀνάμεσα σὲ λέξεις ἀσύνδετες, που ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Ἐπίσης τὴν κλητική τὴ χωρίζομε μὲ κόμμα: *Πηγαίνετε, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε*.

δ) *Τὸ δειπνο! Τὸ δειπνο!* Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται χαρούμενα. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ φράση που ἐκφράζει χαρὰ, λύπη, θαυμασμό, ἄπορία, προσταγὴ σημειώνομε ἕνα τέτοιο σημάδι (!). Αὐτὸ λέγεται *θαυμαστικό*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Ποὺ σημειώνονται στὸ κείμενο *άπόστροφος*, *ὑποδιαστολή*, *διαλυτικά*, *ἔνωτικό*, *τελεία*, *ἔπάνω τελεία*, *κόμμα*, *θαυμαστικό*; Δικαιολόγησε γιὰτι σημειώνεται τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις: ἡ πρώτη νὰ ἔχη μιὰ τουλάχιστο λέξη μὲ *άπόστροφο*, ἡ δεύτερη μὲ *διαλυτικά*, ἡ τρίτη μὲ *ὑποδιαστολή*. Σχημάτισε μιὰ φράση που νὰ ἔχη κλητική και νὰ χρειάζεται στὸ τέλος *θαυμαστικό*.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς δέκα προπαροξύτονες λέξεις τοῦ κειμένου και νὰ τὶς συλλαβίσῃς. β) Βάλε τοὺς τόνους και τὰ πνεύματα στὶς λέξεις τῶν παρακάτω φράσεων: *Χτες γιορτάζε τα γενθλια του ο Γιωργος. Ὁ πατερας του του χαιρισε ωριαια δωρα, που χαιριεσαι να τα βλεπης*.

Ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε ὁ πόλεμος (εἶναι τώρα τέσσερεις μῆνες) ὅλα ἄλλαξαν στὸ σπίτι τοῦ κύριου Χριστοῦ. Ὁ κύριος Χριστός, ὁ ἄξιος δουλευτής, ὁ στοργικὸς πατέρας, ἐπιστρατεύτηκε ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες καὶ τώρα πολεμᾷ στὰ βουνὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδας. Ἔφησε πίσω του τὴν κυρα - Μαρία, τὴ γυναίκα του, καὶ τὰ δυὸ του παιδιά, τὴ Χρυσή, ὡς δώδεκα χρονῶ κορίτσι, καὶ τὸ Φώτη, ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ μικρός.

Τώρα στὸ χωράφι πηγαίνει ἡ κυρα-Μαρία. Ἔτσι τὰ παιδιά περνοῦν ὅλη τὴν ἡμέρα μόνα τους. Καὶ κάθε βράδυ περιμένουν τὴ μητέρα, ὅπως περιμέναν ἄλλη φορὰ τὸν πατέρα.

Μιά μέρα, ἐνῶ ἡ μητέρα ἔλειπε, ἀκούστηκαν ἐχθρικά ἀεροπλάνα. Ἐκάναν ἐπιδρομή, γιὰ νὰ χτυπήσουν ἕνα γεφύρι ἐξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ Φώτης τόσο τρόμαξε, ὥστε ἤθελε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι.

— Ὅχι, Φώτη, ἐδῶ θὰ μείνωμε. Θυμᾶσαι τί μᾶς εἶπε ἡ μητέρα: « ἂν ἀκούσετε ἀεροπλάνα, νὰ μὴ βγῆτε στὸ δρόμο ».

Ἡ Χρυσή δὲν εἶναι πιά τὸ ξέγνοιαστο κοριτσάκι ποὺ ἔπαιζε μὲ τὸ ἀδερφάκι της. Μολονότι δὲν εἶναι κι ἐκεῖνη μεγάλη, ἔχει γίνεи ἡ μητέρα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ Φώτης τὸ νιώθει, γιατί ὅλα τώρα ἐκεῖνη τὰ νοιάζεται. Καὶ τώρα καταλαβαίνει πῶς πρέπει νὰ τὴν ἀκούσῃ. Ἀφοῦ τὸ λέει ἡ Χρυσή, ἔτσι θὰ εἶναι τὸ σωστό. Καὶ ἀγκαλιασμένα τὰ δυὸ ἀδέρφια συμμαζεύτηκαν κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας καὶ περιμέναν μὲ ὑπομονή.

Ἐπειτ' ἀπὸ ἕνα τέταρτο τὰ ἀεροπλάνα ἀπομακρύνθηκαν καὶ χάθηκαν.

— Ποῦ νὰ ἦταν τάχα ἡ μητέρα, Χρυσή, τὴν ὥρα ποὺ περνοῦσαν τ' ἀεροπλάνα; Φοβοῦμαι μήπως ἔπαθε τίποτα.

— Μὴ φοβᾶσαι. Τὸ χωράφι μᾶς εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ γεφύρι. Ἐπειτα ἡ μητέρα ξέρεи τί νὰ κάμῃ, ὅταν εἶναι κίνδυνος. Ξέρεи ποῦ νὰ πάῃ καὶ πῶς νὰ προφυλαχτῇ.

Ὁ Φώτης, χωρὶς νὰ πῇ πιά τίποτα ἄλλο, πῆγε καὶ στάθηκε στὴν πόρτα. Περιμένε, περιμένε. Ἡ μητέρα δὲν ἄργησε νὰ φανῇ. Ἦρθε σήμερα νωρίτερα ἀπὸ ἄλλες φορές. Τὰ παιδιά ἔτρεξαν καὶ ρίχτηκαν στὴν ἀγκαλιά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. από τότε που άρχισε ο πόλεμος· ο λόγος είναι για τον έλληνοϊταλικό πόλεμο του 1940.

Περιεχόμενο. Από τη σκηνή όπου περιγράφεται επιδρομή των αεροπλάνων τί καταλαβαίνουμε για το χαρακτήρα των δύο παιδιών;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στο σημερινό κείμενο βλέπομε ότι το *κόμμα* σημειώνεται και σε μερικές άλλες περιπτώσεις:

α) Διάβασε τις 6 πρώτες γραμμές του κειμένου. Παρατήρησε ότι μέσα σ' αυτές υπάρχουν, δίπλα σε ονόματα, προσδιορισμοί βαλμένοι στην ίδια πτώση, που μπορούν να λείψουν, χωρίς να χαλάσει ή σειρά του λόγου (*παραθέσεις και επεξηγήσεις*). Να βρης ποιοι τέτοιοι προσδιορισμοί υπάρχουν στο κομμάτι που διάβασες και πρόσεξε ότι αυτοί κλείνονται μέσα σε κόμματα.

β) Να βρης ποιές δευτερεύουσες προτάσεις υπάρχουν. Ποιά κύρια πρόταση προσδιορίζει καθενιά απ' αυτές; Βλέπεις ότι πολλές δευτερεύουσες προτάσεις χωρίζονται με κόμματα από τις κύριες προτάσεις που προσδιορίζουν, ενώ μερικές άλλες δε χωρίζονται. Αν πρόσεξης, θα δης πώς δε χωρίζονται με κόμματα οι ειδικές προτάσεις, οι διαταχικές και οι πλάγιες ερωτηματικές (δηλ. όσες αρχίζουν με συνδέσμους ειδικούς *οτι, πώς, διαταχικούς μή, μήπως* ή *μ'* ερωτηματικές λέξεις). Δε χωρίζονται με κόμματα και όσες αρχίζουν με τον τελικό σύνδεσμο *να*. Επίσης γράφεται χωρίς κόμματα ή αναφορική πρόταση, όταν είναι απαραίτητος προσδιορισμός της κύριας: *το ξέγνοιαστο κοριτσάκι που έπαιζε με το αδερφάκι της*. Όλες τις άλλες δευτερεύουσες προτάσεις τις χωρίζομε με κόμματα από τις κύριες.

2. Άλλα σημάδια, που μεταχειριζόμαστε, είναι:

α) Το *ερωτηματικό* (;) αυτό σημειώνεται στο τέλος ερωτηματικής φράσης.

β) Η *παρένθεση* () μέσα σ' αυτήν κλείνομε μια λέξη ή φράση που εξηγεί ή συμπληρώνει τὰ λεγόμενα.

γ) Τὰ *εισαγωγικά* « » μέσα σ' αυτά κλείνομε τὰ λόγια κάποιου, όπως ακριβώς τὰ είπε.— Παρατήρησε στο κείμενο που σημειώνονται ερωτηματικό, παρένθεση και εισαγωγικά.

Στο προηγούμενο και στο σημερινό μάθημα είδαμε πότε μεταχειριζόμαστε *τελεία, επάνω τελεία, κόμμα, θαυμαστικό, ερωτηματικό, παρένθεση, εισαγωγικά*. Αυτά λέγονται *σημεία της στίξης*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Να βρης στο ποίημα *Ο Βασίλης* (σελ. 50) που σημειώνεται κόμματα και να δικαιολογήσης γιατί σημειώνεται τὸ καθένα. Να βρης στη σελ 40 φράσεις μ' ερωτηματικό και με εισαγωγικά.

Γύμνασμα. Γράψε τις δύο πρώτες στροφές του Έθνικου μας Ύμνου με όλα τὰ ορθογραφικά σημάδια και τὰ σημεῖα της στίξης που χρειάζονται.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Συλλάβισε τις προπερισπώμενες λέξεις του κειμένου.
β) Γράψε τὰ κύρια ονόματα του κειμένου.

Α'

“Υπνε, πού παίρνεις τὰ μικρά,
 ἔλα πάρε καὶ τοῦτο·
 μικρὸ μικρὸ σοῦ τό 'δωσα,
 μεγάλο φέρε μού το·
 μεγάλο σάν ψηλὸ βουνό,
 ἴσιο σάν κυπαρίσι
 κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνονται
 σ' ἀνατολὴ καὶ δύση.

Β'

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, “Υπνε μου,
 τρεῖς βίγλες θὰ τοῦ βάλω·
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες,
 κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάζω τὸν “Ἡλιο στὰ βουνά, τὸν ἀετὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ “Ἡλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει.

— Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν
 [τὴν ἄλλη νύχτα ;

Μῆνα μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μῆνα μὲ τὸ φεγγάρι ;
 μῆνα μὲ τὸν αὐγερινό, πού 'μαστ' ἀγαπημένοι ;

— Μῆτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα μῆτε μὲ τὸ φεγγάρι
 μῆτε μὲ τὸν αὐγερινό, πού εἶστ' ἀγαπημένοι,
 χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.

Γ'

Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι·
 κοιμήσου, πού νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς πού θὰ σὲ πάρη.

Κοιμήσου, πού παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ προικιά σου,
 στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, πού σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·
 στὴ μέση βάζουν τὸν αἰτό, στὴν ἄκρη τὸ παγόνι.

Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τὸ γγόνι.

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγκάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάμη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 ἢ Παναγιὰ ἢ Δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. βίγλα σκοπιά, τὸ μέρος ὅπου φυλάγει ὁ σκοπός.—βιγλάτορας φρουρός, σκοπός.—μήγα (λ. ποιητική) μήπως.—ἀγχερινός ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη, ἀστρο πολὺ λαμπρὸν, πού φαίνεται ποτε τὴν αὐγὴ καὶ ποτε τὸ βράδυ, μόλις δύσῃ ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴ λέγεται ἀγχερινός καὶ τὸ βράδυ ἀποσπερίτης.—βιγλίω φυλάγω σκοπός.

Περιεχόμενο. Τὸ α' ναούρισμα εἶναι γιὰ ἀγόρια καὶ γιὰ κορίτσια, τὸ β' μόνο γιὰ ἀγόρια καὶ τὸ γ' μόνο γιὰ κορίτσια. Πῶς δείχεται σ' αὐτὰ ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας στὸ παιδί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Λέμε δύο (δισύλλαβο), ἀλλὰ καὶ δυὸ (μονοσύλλαβο). Στὸ δύο τὸ υ καὶ τὸ ο προφέρονται σὰ χωριστὰ φωνήεντα. Στὸ δυὸ τὸ υ δὲν προφέρεται καθαρὰ σὰ χωριστὸ φωνήεν, παρὰ ἀποτελεῖ μαζί μὲ τὸ ο ἓναν καταχρηστικὸ δίφθογγο. Σὲ τέτοια περίπτωση λέμε ὅτι γίνεται **συνίτηση**.

Συνίτηση γίνεται καὶ στὶς λέξεις ἀν-τριω-μ-έ-ρος > ἀν-τριω-μέ-ρος, τε-λει-ώνω > τε-λειώ-νω.—Γίνεται καμιά φορὰ συνίτηση καὶ ὅταν τὸ πρῶτο φωνήεν εἶναι **ε(αι)**: ἐννέα > ἐννιά, παλαιός > παλιός, νέος > νιός. Σὲ πάρα πολλές λέξεις πού ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο ἢ συνίτηση ἔχει γίνεσι σὲ παλιὰ χρόνια καὶ δὲν τίς λέμε πιά ποτε χωρὶς συνίτηση: γιός, ἡ-λιος, ἀ-συν-νέ-φια-στος, ποιός, κά-ποιος, ἀ-δειος, ἀ-δεία-ζω, γινά-ρι.

2. Νὰ ἀπλώνεται—τὸ ἔδωσα. Πολλὲς φορὲς μιὰ λέξη τελειώνει σὲ φωνήεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν. Τότε μπορεῖ νὰ λειψῇ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο φωνήεντα: ν' ἀπλώνεται—τὸ ἔδωσα. Ποιὸ φωνήεν χάθηκε στὴν πρώτη περίπτωσι καὶ ποιὸ στὴ δεύτερη;

Ὅταν χάνεται τὸ τελικὸ φωνήεν τῆς προηγούμενης λέξης, ἔχομε **ἐκθλιψη**. Ὅταν χάνεται τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης, ἔχομε **ἀφαίρεση**. Στὴ θέση τοῦ φωνηέντου πού χάνεται σημειώνομε ἓνα σημάδι σάν ψιλὴ ('), πού λέγεται **ἀπόστροφος**, ὅπως εἶδαμε καὶ στὸ μάθημα 34.

3. Ὁ σύνδεσμος **καὶ** ἔμπρὸς ἀπὸ φωνήεν ἢ μένει ἔτσι ἢ γίνεται **κι**: *κι οἱ κλώνοι του*. Τὸ ἐπίρρημα **μέσα** χάνει τὸ τελικὸ φωνήεν καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνο τότε γράφεται **μὲς**: *μὲς στὴν κούνια*.

4. Ἡ λέξη **ἔγγονι** λέγεται συχνὰ καὶ **γγόνι**. Καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις, ὅπως *ἀγγελάδα, ἐγγίζω, ἐπάνω, ἡμέρα*, λέγονται καὶ χωρὶς τὸ ἀρχικὸ τους φωνήεν: *γγελάδα, γγίζω, πάνω, μέρα*. Οἱ λέξεις αὐτὲς ἔπαθαν **ἀποβολή**. Στὴν ἀποβολὴ δὲ σημειώνομε ἀπόστροφο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκησι. Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κεμένου γίνεται συνίτηση, ἐκθλιψη, ἀφαίρεση ἢ ἀποβολή.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες παροιμίες κάνοντας τὴν ἐκθλιψη, τὴν ἀφαίρεση ἢ τὴν ἀποβολή, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνουν ὑπογράμμισε τὶς λέξεις πού προφέρονται μὲ συνίτηση:

Τὸ ἓνα χέρι νίβει τὸ ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο.—Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσει, πέντε ἡμέρες κοσκινίζει.—Δούλεψε στὰ νιάτα σου, νὰ ἔχῃς στὰ γερασμένα σου.—Ὁ Ἄπριλὸς ἔχει τὸ ὄνομα καὶ ὁ Μάης τὰ λουλούδια.—Τὰ δόντια τὰ ἔδωσες ὁ Θεός, γιὰ νὰ κρατοῦν τὴ γλώσσα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: βιγλάτορας, ἀστροί, ἀργυρή, πάπλωμα, ματόροιο, παίρνεις, διαμαντικά, κόκκινα, μαργαριτάρι, Δέσποινα, κυπαρίσσι, παίρνω, ἀπλώνομαι, ἄλλη, νύχτα, κούνια.

— Δέ μοῦ λές, Γρηγόρη, δὲν ντρέπεσαι νὰ μὴν ἀκοῦς τὴν ἀδερφή σου, μόνο φεύγεις; Σὲ παρακαλεῖ νὰ τὴ βοηθήσης νὰ ἐτοιμάση τὴν κούνια, κι ἐσύ, βλέπω, δὲν τὴν ψηφᾶς.

— Μά, θεία, βιάζομαι γιὰ τὴν ἐκδρομὴ. Σὲ λίγο θὰ ἔχη ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Κατίνα, τὴν Ξενοῦλα. Δὲ βάζει καμιὰ ἀπ' αὐτὲς νὰ τὴ βοηθήση;

— Δὲν μποροῦν τὰ κορίτσια νὰ σκαρφαλώσουν ψηλά στὸ δέντρο. Ἔλα, ἀνέβα νὰ περάσης τὸ σκοινί, καὶ τὴν ἐκδρομὴ σου, μὴ φοβᾶσαι, δὲν τὴ χάνεις.

— Καὶ ποῦ τὴ θέλεις τὴν κούνια, Ἐλένη; Ρώτησε τὴν ἀδερφή του ὁ Γρηγόρης. Στὴν ἐλιά, στὴ μυγαλιά, στὴν καρυδιά;

— Νά, σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ συκιά.

— Τί λές! Στὴν παλιοσυκιά..., νὰ σπάση τὸ κλαδί καὶ νὰ σκοτωθῇ καμιὰ σας!

Ὁ Γρηγόρης πήρε τὴ μίαν ἄκρη τοῦ σκοιinioῦ, τὴν πέρασε στὴ ζώνη του, σκαρφάλωσε σὰν ἀγριόγατος στὴν καρυδιά καὶ σὲ μιὰ στιγμή πέρασε τὸ σκοινὶ σ' ἕνα γερὸ κλαδί. Ὡσπου νὰ γυρίσης νὰ τὸν δῆς, ἦταν πάλι κάτω στὴ γῆ.

— Καὶ ποῦ θὰ τὴν κάμετε τὴν ἐκδρομὴ σας; Τὸν ρώτησε ἡ θεία του.

— Στὴ ρεματιά, στὸν πλάτανο· σ' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πλάτανο ποῦ πήγαμε τὴν περασμένη βδομάδα μὲ τὸν μπαμπά καὶ μ' ἕναν τσοπάνη γιὰ δουλειά! Θὰ πεταχτῶ ἀντίκρου στοῦ Φῶτη νὰ τὸν πάρω μαζὶ μου καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου θὰ περιμένωμε τοὺς ἄλλους. Θὰ πᾶμε μὲ τὸν Ὅδυσσέα τὸ Ροδόπουλο, μ' ἕναν ξάδερφό του ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Λάρισα; μὲ τὸν Πάνο τὸν Ψαρό, τὸ Ζήση τὸν Μπόνη, τὸν Ντίνο τὸν Τζιρίτη κι ἕνα φίλο του ποῦ δὲν ξέρω τ' ὄνομά του. Ὁ πατέρας μοῦ εἶπε χτὲς βράδυ νὰ μὴν ἀργήσωμε. Σὰ γυρίση τὸ μεσημέρι, πέστε του πῶς, πρὶν βασιλέψη ὁ ἥλιος, θὰ εἴμαστε πίσω στὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ψηφῶ* λογαριάζω, δίνα σημασία σέ κάτι' *δὲν τὴν ψηφῶς* δὲ δίνεις σημασία στὰ λόγια της, *δὲν τὴν ἀκοῦς*.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο ποιά πρόσωπα συνομιλοῦν; Ποιά εἶναι τὰ λόγια καὶ οἱ πράξεις τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: *Δὲ μοῦ λές, Γρηγόρη, δὲν ντρέπεσαι*. Βλέπομε πὼς ἡ λέξις *δὲν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει. Διαβάζομε καὶ παρακάτω: *Σὲ λίγο θὰ ἔχη δῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Καίνα, τὴν Ξερούλα*. Καὶ τὸ ἄρθρο *τὴν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει.

Τέτοιες λέξεις πού κάποτε φυλάγουν καὶ κάποτε χάνουν τὸ τελικὸ ν εἶναι: α) τὰ ἄρθρα *τόν, τήν*, β) ἡ μονοσύλλαβη θηλυκῆ προσωπικῆ ἀντωνυμία τοῦ τρίτου προσώπου *τήν*, γ) τὸ ἀριθμητικὸ καὶ τὸ ἀόριστο ἄρθρο *ἕναν* καὶ δ) τ' ἄκλιτα *δέν, μὴν, σάν*.

2. Γιὰ νὰ ξέρωμε πότε οἱ λέξεις αὐτὲς φυλάγουν καὶ πότε χάνουν τὸ τελικὸ ν, πρέπει νὰ προσέχωμε ἀπὸ ποῦ γράμμα ἀρχίζει ἡ ἀκόλουθη λέξις. Παρατήρησε ἂν τὸ τελικὸ ν στὶς παραπάνω λέξεις μένη ἢ χάνεται.

α) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν ἢ ἀπὸ σύμφωνο στιγματιῶ (*κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ*),

β) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνο ἐξακολουθητικὸ (*γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ*).

3. *νὰ τὸν δῆς, τὸν ρώτησε, νὰ τὸν πάρω*. Ἡ μονοσύλλαβη ἀρσενικῆ προσωπικῆ ἀντωνυμία *τὸν* φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸ ν (γιὰ νὰ ξεχωρίζη ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

4. *μὴν ἄκρη τοῦ σκοινοῦ*. Ἡ αἰτιατικῆ *μὴν* μπορεῖ νὰ πάρη τελικὸ ν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ α.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τὶς λέξεις *τό(ν)* καὶ *τή(ν)*. Ξεχώρισε καθενά ἀπ' αὐτὰ ἂν εἶναι ἄρθρο ἢ προσωπικῆ ἀντωνυμία καὶ ἂν φυλάγη τὸ τελικὸ ν ἢ τὸ χάνη καὶ γιατί. β) Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς φράσεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει τὸ ἀρνητικὸ *δέ(ν)*. Ξεχώρισε ποῦ μένει καὶ ποῦ χάνεται τὸ τελικὸ ν καὶ γιατί. γ) Κάμε τὴν ἴδια ἐργασία γιὰ τὶς λέξεις *ένα(ν)*, *μὴ(ν)*, *σάν(ν)*.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀφήνοντας ἢ παραλείποντας, ὅπου πρέπει, τὸ τελικὸ ν πού εἶναι σὲ παρένθεση: *Εἶδα ένα(ν) ξένο*.—*Ἐρχομαι ἀπὸ τὴ(ν) ἀγορά*.—*Βλέπω τὸ(ν) Νίκο*. *Τὸ(ν) βλέπω πού τρέχει αἰ(ν) ζαρκάδι*.—*Μὴ(ν) βιάζεσαι, ἀλλὰ καὶ μὴ(ν) ἀργῆς πολὺ*. *Αὐτὴ τὴ(ν) συμβουλὴ νὰ μὴ(ν) τὴ(ν) ξεχνᾷς*. *Λέ(ν) θὰ ἔρθω τὴ(ν) Κυριακῆ* στὸ σπίτι σου. *Φωνάζω τὸ(ν) ψαρά*. *Μὴ(ν) πατάε τὴ(ν) χλόη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὶς συλλαβίσῃς.

Τὴ Λαμπροβδομάδα, δηλαδή τὴν ἑβδομάδα τῆς Λαμπρῆς, ποὺ ἀρχίζει τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ τελιώνει τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, στὰ Ἄγραφα καὶ γενικὰ στὴ Ρούμελη τὴν ὀνομάζουσαν Ἀσπροβδόμαδο· τὴν προηγούμενη τὴ λένε Μεγαλοβδόμαδο. Τὸ Μεγαλοβδόμαδο ἀρχίζει τοῦ Λαζάρου, μὲ τὸν ἑσπερινό. Τότε οἱ νυφάδες τῆς χρονιάς ἐκείνης φέρνουν καὶ τὰ βᾶγια στὴν ἐκκλησιά. Εἶναι ὑποχρεωμένη ἢ κάθε νιόπαντερὴ νὰ γεμίσει ἕνα κανίστρι κλαδιὰ δάφνης — τὰ βᾶγια, ὅπως τὰ λέει — καὶ νὰ πάη

νὰ τὰ παραδώσῃ στὸν παπά, ὅταν θὰ διαβάξῃ τὸν ἑσπερινό τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Ἀπ' αὐτὰ μοιράζει ὁ παπὰς στοὺς χριστιανούς, ἕνα ἀπολύση ἢ ἐκκλησιά τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τὴν Πρωτομαγιά τὴ γιορτάζουσαν οἱ γεωργοί. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ συνήθιζαν νὰ χώνουν ἕνα παιδί στὶς πρασινάδες καὶ στὰ λουλούδια, νὰ τοῦ κρεμονοῦν κουδούνια καὶ νὰ τὸ γυρίζουν ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι. Τὸ παιδί χόρευε καὶ οἱ συνοδοὶ τοῦ τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τοῦ Μᾶη:

Τώρα εἶν' ὁ Μᾶης κι ἡ ἄνοιξη, τώρα εἶν' τὸ καλοκαίρι.

Αὐτὸ τὸ ἔθιμο σιγὰ σιγὰ τώρα σβῆνει.

Στὶς 21 Νοεμβρίου, ποὺ εἶναι τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, οἱ γεωργοὶ γιορτάζουσαν, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, τὴν Πολυσπορτίσισα. Σὲ πολλὰ χωριά παίρνουν πολυσπόρια (σιτάρι, καλαμπόκι, κουκιά, φασόλια κτλ.), πηγαίνουν στὴν πηγὴ, τὰ ρίχνουσαν μέσα καὶ λένε: «Ὅπως τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέξη τὸ βιό. Παίρνουσαν ἔπειτα νερό καὶ γυρίζουσαν.

Ἐκεῖ τριγύρω στὰ Ἀνικολοβάρβαρα ἔρχεται ὁ χειμώνας. Ἄν τότε τύχη νὰ χιονίση, ἀκοῦς τοὺς γεωργοὺς νὰ λένε: Σήμερα τ' ἄσπρισε τὰ γένια του.

Μέρες μεγάλης χαρᾶς εἶναι τὰ Χριστούγεννα καὶ ὄλο τὸ Δωδεκάμηρο. Τότε ὁ γεωργὸς σφάζει τὸ θρεπτό του τὸ γουρούνη καὶ τρώει τὰ λουκάνικα. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, τὸ βράδυ, «παντρεύουσαν τὴ φωτιά τους». Βάζουσαν πολλὰ ξύλα καὶ γίνεται μεγάλη ἢ φωτιά, γιὰ νὰ φεύγουσαν οἱ Καλικάντζαροι. Τὴ σάχτη τῆς βραδιάς ἐκείνης τὴν κρατοῦσαν, καὶ τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, ποὺ θὰ πέσουσαν οἱ σταυροὶ στὸ νερό καὶ θὰ γίνῃ ὁ ἁγιασμὸς, παίρνουσαν ἁγίασμα, ρίχνουσαν μέσα καὶ σάχτη καὶ ραντίζουσαν τ' ἄμπελια τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *καίριστοι* πλατὺ καλᾶθι χωρὶς μεγάλο βᾶθος, πανέρι. — τὸ βιὸ (ἢ βιδός) τὰ πλούτη, ἡ περιουσία. — *Αἰνικολοβάββα* οἱ τρεῖς γιορτὲς στὴ σειρά, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (τῆς 4, 5 καὶ 6 τοῦ Δεκεμβρίου). — *Δωδεκάμερο* οἱ δώδεκα μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα (25 τοῦ Δεκεμβρίου) ὡς τὴ γιορτὴ τῶν Φώτων (6 τοῦ Ἰανουαρίου).

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὲς γιορτὲς γίνεται λόγος στὸ κείμενο; — Πῶς γιορταίζουν οἱ γεωργοὶ καθεμιά ἀπ' αὐτές:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὄταν γίνεται λόγος γιὰ ἓνα λέμε: ὁ γεωργός, ἡ χαρά, τὸ σπίτι. Πῶς θὰ ποῦμε ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ; Κανονικά, πόσους ἀριθμοὺς ἔχουν τὰ οὐσιαστικά;

2. Πολλὰ ὅμως κύρια ὀνόματα ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμὸ.

α) *Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων* (βαπτιστικά ἢ οἰκογενειακά) συνηθίζονται στὸν ἐνικό: ὁ Θωμᾶς, ὁ Λάζαρος, ὁ Γιάννης, ἡ Μαρία, ὁ Κολοκοτρώνης. Ὅσο ἂν αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικὸ, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα: *σαρταπέντε Γιάννηδες, σήμερον γιορτάζουν οἱ Μαρῖες, ἔρχονται οἱ Κολοκοτρωναῖοι.*

β) Νὰ βρῆς ποιὰ κύρια ὀνόματα *μηνῶν ἢ ἡμερῶν τῆς εβδομάδας* ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτὰ, ὅπως βλέπομε, συνηθίζονται προπάντων στὸν ἐνικό· μῆτρος ὅμως κάποτε νὰ σχηματίζουν πληθυντικὸ: *πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὲς Κυριακὲς.*

γ) Νὰ βρῆς ποιὰ κύρια ὀνόματα *γιορτῶν ἢ τόπων* (τοπωνυμίες) ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτὰ συνηθίζονται ἢ μόνο στὸν ἐνικό ἢ μόνο στὸν πληθυντικὸ. Ξεχώρισε ποιὰ εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ποιὰ στὸν πληθυντικὸ.

3. Καὶ μερικά *κοινὰ οὐσιαστικά* ἔχουν μόνο ἐνικό, γιὰτι γανερῶνουν κάτι ποῦ εἶναι πάντοτε ἓνα: ἡ πλάση, ἡ οἰκουμένη, ἡ γῆ, ἡ ἀνθρωπότητα, ὁ χριστιανισμός, ὁ νοῦς, ὁ βῆχας κ.ἄ.

β) *Πολυσόρια, γένια, βᾶγια* αὐτὰ ἔχουν μόνο πληθυντικὸ, γιὰτι ἔχουν περὶ ἑλ.π.τ.κ.ῆ σημασία. Ἔτσι καὶ τὰ ὀνόματα: ἄμφια, ἄρματα (=τὰ ὄπλα), βαπτίσια, γεράματα, κάλαντα, μεσάνυχτα, πρῶχωρα, πολεμοφόδια, συγχαρητήρια, σὺλληπτήρια, τραχιάματα, χαράματα κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. α) Ποιὰ κύρια ὀνόματα βρῖσκονται στὸ κείμενο; Ποιὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμὸ; — β) Ποιὰ κοινὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμὸ;

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸν ἐνικό τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτός ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἔχουν ἐνικό): *οἱ γεωργοί, οἱ φίλοι, οἱ Δεῖφοί, τὰ παράθυρα, οἱ πηγές, οἱ Σέρρες, τὰ ποτάμια, τὰ χαιρετίσματα, οἱ θάλασσες, οἱ φωτιές, τὰ μεσάνυχτα, τὰ χαρτιά.* — β) Γράψε στὸν πληθυντικὸ τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτός ἀπὸ ὅσα δὲν ἔχουν πληθυντικὸ): ὁ κῆπος, τὸ τραγούδι, τὸ παιδί, τὸ λουλούδι, τὸ Πάσχα, ἡ πηγὴ, ἡ γῆ, ὁ φωμιάς, τὸ Τριῶδι, ἡ Σπάρτη, ὁ ναύτης, τὸ νερό, ὁ καφές.

ΕΠΙΛΟΓΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τις λέξεις τοῦ κειμένου ποῦ παίρνουν δασεία· ἐπίσης ὅσες γράφονται μὲ διὰ ὅμοια σύμφωνα. — Νὰ τις συλλαβίσῃς.

Ὁ Πηνειὸς κατέβαινε θολὸς καὶ φουσκωμένος. Τὸ λιοπύρι τοῦ Ἀπριλομάρτη τίναξε τὰ φιλήματά του στὰ βαρυστοιβαγμένα χιόνια τῶν βουνῶν καὶ καταρράχτες γκρεμιζόνταν ἀπὸ τὰ Χάσια καὶ τὸν Πίνδο, ἀπὸ τὴν Γκούρα καὶ τὸν Ὀλυμπο, καὶ χύνονταν στὴν πολυδαίδαλη κοίτη τοῦ

ποταμοῦ. Ἐπάνω στὰ ὑγρὰ νῶτα του ροβολοῦσαν δέντρα ὀλόκληρα μὲ τὰ κλαδιά, τοὺς κορμούς καὶ τίς ρίζες τους.

Τὰ ὄρνια τῶν βουνῶν, οἱ αἰτοὶ καὶ τὰ ξεφτέρια, οἱ πετρίτες καὶ τὰ γεράκια, ἔβλεπαν τοὺς κορμούς, κατέβαιναν ἔπάνω τους καὶ ποταμοδρομοῦσαν μαζί τους κοιτάζοντας τίς ἀπλωτὲς πεδιάδες ζερβόδεξα.

Τὰ ἡμέρᾳ πουλιά τῆς πεδιάδας, οἱ πελαργοί, οἱ φασιανοί, οἱ κουροῦνες, οἱ ἀγριόχηνες, κάθιζαν ἔπάνω στὰ κλαδιά. Τὰ χελιδόνια καὶ τὰ σπουργίτια κούρνιαζαν ἐμπιστευτικά στὰ φυλλώματα μαζί μὲ τὸ βδελυρὸ φίδι, ποὺ χώνευε στὴν κουφάλα, καὶ μὲ τὸν ποντικό, ποὺ ἀργομασοῦσε τ' ἀκρόριζα.

Κιβωτοὶ θεόσταλτοι τὰ ρουπάκια, ἔφερναν τοὺς φτερωτοὺς ταξιδιώτες μὲ τὸ βόγκημα τοῦ νεροῦ καὶ μὲ τὴν ταραχὴ τῶν ἀνέμων στὰ γνώριμα μέρη τους.

Περίγυρα, στὸ ἀμφιθεατρικὸ ψήλωμα τῶν βουνῶν καὶ κάτω στὴν ἀπλωτὴ πεδιάδα, στοὺς κυματισμοὺς τῶν λόφων καὶ τίς γραμμὲς τῶν κοιλάδων, ἡ βλάστηση ἀπλωνόταν μὲ ὄλο τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ μὲ ὅλη τὴν ἀβρότητα τῶν χρωμάτων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *λιούρι* κεντηρὴ λιακάδα ποῦ φέρνει μεγάλη ζέστη.—*πολυδαίδαλος* πολύπλοκος.—*ξεφτέρι* εἶδος γεράκι.—*περσίτης* ἄλλο εἶδος γεράκι.—*ποταμοδρομῶ* πλέω στό ποτάμι.—*φασιανός* πουλὶ ποῦ μοιάζει σάν κότα, μὲ μαζριὰ οὐρὰ καὶ πλουμιστὰ φτερά.—*κουρούνα* μεγάλο πουλὶ μὲ μαῦρα φτερά σάν κοράκι.—*κουριάζω* κοιμοῦμαι, ἴσχυάζω.—*βδελυρός* σιχαμένος.—*ρουπάκι* ἀγριοβαλανιδιά.—*ἀβρότητα* ἀπαλοσύνη.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποῦ κατεβαίνουν τὰ νερά ποῦ χύνονται στὸν Πηνειό; Γιατί κοιτάζουν *ξεροβόδεξα*; Πῶς ταξιδεύουν στὸν ποταμὸ τὰ ὄρνια, τὰ ἡμερα πουλιά καὶ τ' ἄλλα ζῶα: Ποῦ θέαμα βλέπει κανεὶς γύρω ἀπὸ τὸν Πηνειό;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Τὰ ἄρθρα *δ, ἦ, τὸ* συνοδεύουν οὐσιαστικά, ὅταν φανερώνομε μ' αὐτὰ κάτι γνωστὸ καὶ ὀρισμένο· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *ὀριστικὰ ἄρθρα*.

2. Ἄς παρακολουθήσομε τὴν κλίση τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

Ἀριθμοὶ	Ἀρσενικὸ	Θηλυκὸ	Οὐδέτερο
Ἐνικός	Ἦν. ὁ Πηνειὸς	ἦ βλάστηση	τὸ λιούρι
	Γεν. τοῦ ποταμοῦ	τῆς πεδιάδας	τοῦ νεροῦ
	Αἰτ. τὸν Ὀλυμπο	τὴν ταραχὴ	τὸ φίδι
Πληθυντ.	Ἦν. οἱ πελαργοὶ	οἱ κουρούνες	τὰ χελιδόνια
•	Γεν. τῶν ἀνέμων	τῶν κοιλάδων	τῶν βουνῶν
	Αἰτ. τοὺς κορμούς	τις πεδιάδες	τὰ κλαδιὰ

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσομε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ὀριστικὸ ἄρθρον δὲν ἔχει κλητικὴ. Ὅταν τὸ ὄνομα βρίσκεται στὴν κλητικὴ, τὸ μεταχειριζόμεσθε χωρὶς ἄρθρον: *Βασίλη, κάποτε φρόνιμα νὰ γίνης νοικοκύρης.*—*Μάνα μου, ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης.*—*Ἐχετε γειά, ἠγῆλὰ βουνά.* Κάποτε βάζομε μπροστὰ ἀπὸ τὴν κλητικὴ τοῦ ὀνόματος ἐπιφωνήματα κλητικὰ: *ὦ Πέτρο! ὦ Θεέ μου!*—β) Ἡ πρόθεση *σέ* χάνει τὸ *ε* μπροστὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί του σὲ μία λέξη: *στοῦ, σῆς, σὸν, σῆν, σὶ, σῶν, στούς, σῆς, σά.* Νὰ βρῆς ποῦ ὑπάρχουν στὸ κείμενο τέτοιοι τύποι. (Γιὰ τὰ ποτε λέγονται οἱ αἰτιατικὲς *τὸν, τὴν* μὲ *ν* εἶδαμε στὸ μάθημα 37.)

Ε Φ Λ Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀριστικὰ ἄρθρα ποῦ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Σὲ ποῦ γένος, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτῶση εἶναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε τις παρακάτω φράσεις μὲ τὸ κατάλληλο ὀριστικὸ ἄρθρον ἔμπροσθεν ἀπὸ τὰ ὀνόματα:

Ἐρχεται ... ἀδερφός μου. Ἐχω ... βιβλίον ... ἀδερφοῦ μου. Βλέπω ... ἀδερφό μου. Ἐρχεται ... ἀδερφή μου. Ἀκούω ... φωνή ... ἀδερφῆς μου. Βλέπω ... ἀδερφή μου. Αὐτὸ εἶναι ... σχολεῖο μου. Βλέπω ... παιδιὰ ... σχολείου μου. Στὴν ἀλλή μαζεύονται ... μαθητὲς καὶ ... μαθήτριες. Παρακολουθῶ ... παιγνίδια ... παιδιῶν καὶ ἀκούω ... φωνές τους.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ γράψης: 1) τις λέξεις ποῦ ἔχουν δασεία (ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄρθρα)—2) τὰ παραταχτικὰ σύνθετα—3) τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ ρήματα μαζί μὲ τὸ ἀντικείμενό τους.

Ο ΑΓΕΛΑΔΑΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ

Ἐνῶ ἓνας ἀγελαδάρης ἔβοσκε τὰ βόδια του στὴν πλαγιά ἑνὸς βουνοῦ, ἓνα μοσχάρι ξέκοψε ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ χάθηκε. Ὁ ἀγελαδάρης, ἀφοῦ ἄδικα γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά, ἔκαμε τὴν προσευχὴ του στὸ Δία καὶ τοῦ ἔταξε πῶς, ἂν τὸν βοηθοῦσε νὰ βρῆ τὸν κλέφτη, θὰ τοῦ πρόσφερε θυσία ἓνα κατσίκι. Ἐξακολούθησε ἔπειτα νὰ ψάχνῃ καὶ μιὰ στιγμή, στὸ ξέφωτο ἑνὸς δάσους, ἀντικρίζει ἓνα λιοντάρι ποῦ ἔτρωγε τὸ μοσχάρι του. Τρομαγμένος τότε σήκωσε τὰ χέρια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε: «Ἀφέντη Δία, σοῦ ἔταξα, ἂν κάμῃς νὰ βρῶ τὸν κλέφτη, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓνα κατσίκι· τώρα σοῦ τάζω, ἂν κάμῃς νὰ μὴ μὲ βρῆ ὁ κλέφτης, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓναν ταῦρο.»

Η ΧΗΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΡΙΕΣ ΤΗΣ

Οἱ ὑπηρετρίες μιᾶς πλούσιας χήρας εἶχαν παράπονα, γιατί ἀχάραγα ἀκόμα, μόλις ἀκούσταν τὸ λάλημα ἑνὸς πετεινοῦ ποῦ εἶχε, τίς ξυπνοῦσε καὶ τίς ἔβαζε νὰ δουλεύουν. «Ὁ κόκορας φταίει ποῦ λαλεῖ» εἶπαν μιὰ μέρα ἀναμεταξύ τους· «νὰ τὸν σφάζουμε νὰ γλιτώσουμε». Τὸν ἔσφαξαν λοιπὸν, ἀλλὰ τὴν ἔπαθαν χειρότερα· γιατί ἡ κυρά τους, μὴν ἔχοντας τώρα κόκορα, ὥστε νὰ μαντεύῃ ὅπωςδὴποτε τὴν ὥρα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία της μῆπως εἶναι πολὺ ἄργά, τίς ξυπνοῦσε ἀκόμα πιὸ νωρίς.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Η ΚΟΤΑ

Μιὰ γυναίκα εἶχε μιὰ κότα ποῦ γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγό. «Ἄν τῆς ρίχνω περισσότερο κριθάρι, συλλογίστηκε, θὰ γεννᾷ δυὸ αὐγά τὴν ἡμέρα.» Ἔτσι ἔκαμε λοιπὸν. Μὰ ἡ κότα παραπάχυνε καὶ οὔτε μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξέφωτο ἀνοιχτό μέρος μέσα σέ δάσος.—*ἀχάραγα* (ἐπίρρημα) πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα, πρὶν ξημερώση.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου τοὺς τρεῖς μύθους τοῦ κειμένου. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ πρώτου μύθου; Ποιὸ διδάγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ δεύτερο μῦθος και ποιὸ ἀπὸ τὸν τρίτο;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ἀκόλουθη φράση: «*Ἐνας ἀγελαδάρης μιὰ μέρα ἔβροσκε τὰ βόδια του κοντὰ σ' ἓνα βουνό*». Ἐδῶ μιλοῦμε γιὰ κάποιον ἄγνωστο ἀγελαδάρη, δὲν ὀρίζομε ποιὰ μέρα ἔβροσκε τὰ βόδια του και δὲν ἀναφέρομε ποιὸ εἶναι τὸ βουνό. Γι' αὐτὸ λέμε: *ἓνας ἀγελαδάρης, μιὰ μέρα, ἓνα βουνό*.

Οἱ λέξεις *ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα* πού πηγαίνουν ἔτσι ἐμπρὸς ἀπὸ οὐσιαστικά λέγονται *ἀόριστα ἄρθρα*.

2. Ἄς παρακολουθήσωμε τὴν κλίση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

	ὀνομαστικῇ	γενικῇ	αἰτιατικῇ
* <i>Ἀρσενικό</i> :	<i>ἓνας ἀγελαδάρης</i>	<i>ἑνὸς κοκόρου</i>	<i>ἓνα ταῦρο</i>
<i>Θηλυκό</i> :	<i>μιὰ γυναίκα</i>	<i>μιᾶς πλούσιας χήρας</i>	<i>μιὰ κότα</i>
<i>Ὀδδύτερο</i> :	<i>ἓνα μοσχάρι</i>	<i>ἑνὸς βουνοῦ</i>	<i>ἓνα κατσίκι</i>

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο δὲν ἔχει κλητικὴ οὔτε πληθυντικὴ. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ πολλὰ ἀόριστα οὐσιαστικά, τ' ἀναφέρομε χωρὶς ἄρθρο: *γύρισε λαγκάδια και βουνά*. β) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ *ἓνας, μία, (μιὰ), ἓνα*. Καὶ λέμε πὼς εἶναι ἀριθμητικὸ, ὅταν ἔχη ἀριθμητικὴ σημασία: *ἡ κότα γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγὸ* (ἐνῶ ἡ γυναίκα ἤθελε νὰ τὴν κάμη νὰ γεννᾷ δύο αὐγά τὴν ἡμέρα).

(Πότε λέγονται οἱ αἰτιατικὲς *ἓνα* και *μία* μὲ *ν* στὸ τέλος τὸ εἶδαμε στὸ μάθ. 37.)

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

***Άσκηση.** α) Πὼς κλίνεται τὸ ἀόριστο ἄρθρο σὲ κάθε γένος;

β) Κλίνε τὸ ἀόριστο ἄρθρο μαζί μὲ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: *ἓνας ψαρὰς, μιὰ χώρα, ἓνα παιδί*.

Γύμασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι και βάλε τὸ κατάλληλο ὀριστικὸ ἢ ἀόριστο ἄρθρο ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἐκεῖ ὅπου σημειώνεται μιὰ γραμμούλα: *Κάποτε—γέρος ξυλοκόπος γύριζε φορτωμένος μὲ—δεμάτι ξύλα. Ἐξαφνα ἄρχισε δυνατὴ βροχή. Ἐκεῖ κοντὰ βλέπει—καλύβα. Τρέχει και χιτυπᾷ—πόρτα. «Ποιὸς εἶναι;» ἀκούστηκε ἀπὸ μέσα—φωνή. «Εἶμαι—διαβάτης και ζητῶ νὰ φουλαχθῶ ἀπὸ—βροχή.» Ἀμέσως ἀνοίγει—πόρτα και παροσιάζεται—παιδί. Πρῶθουμα παίρνει—δεμάτι ἀπὸ—γέρο και τὸν ὀδηγεῖ μέσα. «Εὐχαριστῶ, παιδί μου», λέει—γέρος.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμασμα. Γράψε: 1) ὅλες τὶς ὑποθετικὲς προτάσεις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Τὶς φράσεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν τὶς λέξεις *τό(ν), τί(ν), ἓνα(ν), μή(ν), δέ(ν)* μὲ τελικὸ *ν*.

‘Ο Πανάγος ὁ Τριβώνης εἶχε δώσει εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο, στὰ νομικά, καί, ὅταν ἔμαθε πὼς πέτυχε, πῆγε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Φυσικὸ ἦταν βέβαια νὰ χαρῆ, ἀλλὰ τὸ κακὸ εἶναι πὼς περηφανεύτηκε ὑπερβολικά, γι’ αὐτὸ πήρε ὁ νοῦς του ἄερα, ἔκανε σὰ νὰ τοῦ εἶχαν δώσει κιόλα τὸ δίπλωμα, σὰ νὰ ἦταν καὶ δικηγόρος καὶ ἀγόρευε

στὸ δικαστήριο. «Καὶ γιατί τάχα νὰ μείνω δικηγόρος;» ἔλεγε μέσα του· «μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ νομικοῦ μπορῶ νὰ γίνω δικαστής, πρωτοδίκης, πρόεδρος, ἀρεοπαγίτης· καὶ ἂν ἀποφασίσω νὰ πολιτευθῶ, θὰ γίνω βουλευτὴς καὶ — γιατί ὄχι; — ὑπουργός· καὶ τότε ὅλοι θὰ μ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐγὼ δὲ θὰ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ κανένα.»

‘Απὸ τὸ δρόμο ἀκούστηκαν οἱ φωνές τοῦ ψαρᾶ, τοῦ μανάβη, τοῦ τροχιστῆ καὶ τοῦ γυρολόγου ἐμπόρου, ποὺ διαλαλοῦσαν τίς πραγμάτειες τους καὶ τὴν τέχνη τους. ‘Ο Πανάγος αἰσθάνθηκε περιφρόνηση γιὰ ὅλους. Δὲ σκέφτηκε οὔτε τὸν παππού του, ποὺ ἦταν καπνοπώλης. Πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ κοίταξε ἀκατάδεχτα τὸ φούρναρη, ἔπειτα τὸν παπουτσή καὶ τὸ ράφτη, ποὺ εἶχαν τὰ μαγαζιά τους κοντὰ στὸ φουρνό. Λίγο παραπέρα εἶδε τὸ φαναρά, ποὺ δούλευε στὸν ἴσκιο. «Χτύπα κι ἐσύ, τενεκετζή, τὸν τενεκέ σου, ψιθύρισε· μεθαύριο θὰ χτυπᾶς τὴν πόρτα μου καὶ θὰ μὲ παρακαλῆς νὰ βοηθήσω τὸ γιό σου νὰ τὸν πάρουν ὑπάλληλο στὴν τράπεζα· κι ἐσύ, γείτονα φούρναρη, κι ἐσύ ἔμπορε, ποὺ μετρᾶς τὸ χασέ σου, κι ἐσύ μαρμαρά, ποὺ ἀκούω τὸ χτύπο τοῦ σκαρπέλου σου, δὲν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ θὰ μοῦ βγάξετε ὅλοι τὸ καπέλο.»

Τὴ νύχτα ἐκείνη ὁ Πανάγος εἶδε ἕνα παράξενο ὄνειρο. ‘Εκεῖ ποὺ καθόταν, λέει, σ’ ἕνα θρόνο, παρουσιάστηκαν μπρός του πολλοὶ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς. Πρῶτος ὁ γεωργός, ἔπειτα ὁ ὑφαντής, ὁ ράφτης, ὁ χτίστης. «‘Αφέντη Πανάγο, τοῦ λέει ὁ γεωργός, μάθαμε πὼς ὅλοι σ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐσύ δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ κανένα· ἤρθαμε λοιπὸν νὰ σοῦ ποῦμε πὼς, ἀφοῦ δὲ μᾶς χρειάζεσαι, ἐμεῖς σὲ ἀποχαιρετοῦμε.» Τότε βρέθηκε τάχα ὁ Πανάγος ὀλομόναχος καὶ ὀλόγυμνος πάνω σ’ ἕνα τεράστιο δίπλωμα, ποὺ σὰν ἀπέραντο σεντόνι ἔφτανε ὡς τὸν ὀρίζοντα καὶ τίποτε ἄλλο δὲ φαινόταν. Τουρτούριζε, πεινοῦσε, μὰ κανένας δὲν ἦταν ἐκεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ. ‘Ο Πανάγος ξύπνησε τρομαγμένος. ‘Απὸ κείνη τὴ στιγμή κατάλαβε πὼς εἶχε ἀνάγκη ὅλο τὸν κόσμο καὶ ὅλο τὸν κόσμο τὸν ἀγάπησε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσαγωγικός ἐκεῖνος πού γίνεται γιά εἰσαγωγή, γιά νά μή κανεῖς κάπου.—*ὁ νοῦς μου παίρνει ἀέρα* μέ πιάνει μεγαλομανία, περηφανεύομαι ὑπερβολικά.—*ἀγορεύω βγάζω λόγο, μιῶ μπροστά σέ κόσμο.*—*ἀρεοπαγίτης* δικαστής στόν Ἄρειο Πάγο, τὸ ἀνώτατο δικαστήριον.—*πολιτεύομαι* ἀνακατεύομαι στήν πολιτική.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμε τὸν Πανάγο νά περηφανευτῆ καὶ τί τὸν ἔκαμε νά συνέρθῃ; Εἶχε σχέση τ' ὄνειρό του μέ ὅσα συλλογιζόταν πρὶν κοιμηθῆ; Γιατί οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενον ὑπάρχουν πολλὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού ἀνήκουν στήν *πρώτη κλίση*. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στόν ἐνικό· γιά νά βρῆς πῶς κλίνονται σ' αὐτὸ τὸν ἀριθμὸ, κάμε τίς ἀκόλουθες ἐργασίες:

1. Χώρισε μέ τὸ χάρακα μία σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλη τ' ὄνομα μιᾶς πώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰξέ σ' αὐτὲς τ' ἀρσενικά ὀνόματα τοῦ κειμένου ἀνάλογα μέ τὴν πώση πού βρίσκεται τὸ καθένα.

2. Παρατήρησε σὲ ποιούς φθόγγους τελειώνει ἡ αἰτιατική.

3. Σκέψου ποιὸ φθόγγο πρέπει νά προσθήσῃ στὸ τέλος τῆς αἰτιατικῆς, γιά νά γίνῃ ὀνομαστική· κοίταξε ἂν αὐτὸ τὸ φθόγγο τὸν ἔχουν στήν ὀνομαστικὴ χωρίς ἐξαίρεση ὅλα τὰ ὀνόματα πού ἔχεις στήν πρώτη στήλη.

4. Ἐξέτασε σὲ ποιά ὀνόματα ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική εἶναι ὁμοίως ἀναμεταξύ τους (ἄσχετα πρὸς τὸ τονικὸ σημάδι) καὶ σὲ ποιά διαφέρουν· σημείωσε πῶς τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν τὴν *α' τάξη* τῆς *α'* κλίσης, καὶ τὰ δευτέρα τὴν *β' τάξη* τῆς κλίσης αὐτῆς. Πῶς τελειώνουν στήν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ πρῶτα καὶ πῶς τὰ δευτέρα;

5. Παρατήρησε ἂν ἡ κλητική τῶν ἀρσενικῶν πού ἀνήκουν στήν *α'* τάξη εἶναι πάντα ὅμοια μέ τὴν γενική καὶ τὴν αἰτιατική· ἐξέτασε τὸ ἴδιο καὶ γιά τ' ἀρσενικά τῆς *β'* τάξης.

6. Ἐξέτασε ἂν στὴ γενική ὁ τόνος μένη πάντα στὴ συλλαβὴ πού τὸν ἔχει ἡ ὀνομαστική. Ὁ τόνος αὐτὸς τῆς ὀνομαστικῆς ὀνομάζεται *βασικός τόνος*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησι. Πῶς θὰ φωνάξῃς τὸ γαλατά, τὸ ναῦτη, τὸν πρᾶματευτή, τὸ Μικέ, τὸν παλπού, τὸν ἀδερφό, τὸν ταχυδρόμο, τὸν καλόγερο, τὸν Φίλιππο, τὸν Ἄλέκο, τὸν Πέτρο, τὸ γέρο, τὸν Παῦλο;

Γύμνασμα. Κλίνε στόν ἐνικό (βάλε δηλ. στίς 4 πτώσεις του) καὶ μέ τ' ἀρθρα τους τὰ ὀνόματα: *βοριάς, κλητήρας, κόρακας, διαβάτης, προσκνητής, καφές, νοῦς, Κρητικός, ἥλιος, πλάτανος, ρινόκερος, Τηλέμαχος.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγοῦδι σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα ὅπως πρέπει:

*Ἐχετε γεια, ψηλα βουνα και καμποι με τα ροδα,
δροσις με τα χαραματα, νυχτες με το φεγγαρι,
κι ωσεις, μωρε κλεφτοπουλα, που εισαστε παλικαρια,
δε σας τρομαζει ο πολεμος, πηδατε σα λιονταρια.*

Ἡ πέρδικα τρώει ὄλα σχεδὸν τὰ χορταρικά, μὰ ἀπαραίτητη τροφή της εἶναι τὸ χαλίκι. Μερικοὶ λένε πὼς τὸ τρώει γιὰ νὰ λαγαρίζη ἡ φωνή της· ἡ πραγματικὴ δὲ μὲς λαϊκὴ ζωολογία ξέρει πὼς αὐτὸ τὸ κάνει γιὰ νὰ εὐκολύνη τὴ χώνεψή της. Ἡ πέρδικα ἔχει ἀδυναμία καὶ στὰ σταφύλια. Τὴν πέρδικα τὴν τρα-

γουδοῦν πολλὰ τραγούδια· εἶναι τὸ ποιητικότερο σύμβολο τῆς ὀμορφιάς, τῆς γιορτῆς, τῆς χαρᾶς, τῆς δροσιάς.

Ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη τῆς κλέφτρας κίσσας, τῆς λωποδύτρας κουρούνας, τῆς ρημάχτρας καρακάξας. Ἄφου κρατιέται ἀπὸ τόσο... μεγάλη οἰκογένεια, ἀνέβηκε, λένε, μιὰ φορὰ στὸ θρόνο τῶν πουλιῶν μὲ τὸ νὰ κλέψη ἀπὸ τὸ κάθε πουλι ἓνα φτερό. Ἄλλὰ σὲ λίγο τὰ πουλιὰ κατάλαβαν τὴν κλεψιά, μάθησαν τὴν κλέφτρα βασίλισσα καὶ τὴν κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο.

Ἀληθινὴ βασίλισσα τοῦ λόγκου εἶναι ἄλλη. Ὀνομάζεται Κυριαρίνα καὶ μοιάζει μὲ τὴν τρυγόνα. Ἡ ἱστορία της λέει πὼς ἦταν κοπέλα καὶ εἶχε δυὸ ἀδερφές, τὴ Μήλω καὶ τὴ Ρόιδω. Ἦταν καὶ οἱ δυὸ ὀμορφες, μὰ ἡ Κυριαρίνα, πού τότε ὀνομαζόταν Χρυσοφεγγαράτη, ἦταν πιὸ ὀμορφὴ ἢταν ἡλιογέννητη. Τόση ἦταν ἡ ζήλια τῆς Μήλως καὶ τῆς Ρόιδως, ὥστε ἔσπρωξαν μιὰ μέρα τὴν ἀδερφή τους σ' ἓναν γκρεμό. Χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τους. Ἐκεῖνες νόμισαν πὼς σκοτώθηκε, μὰ δὲν εἶχε πάθει τίποτε. Ἀργότερα τὴ βρῆκε ἓνα βασιλόπουλο καὶ τὴν πῆρε γυναίκα του. Ἡ Μήλω καὶ ἡ Ρόιδω τὸ ἔμαθαν — ἡ φήμη ἔφτασε στ' αὐτιά τους — πῆγαν στὸ παλάτι τὴν ὥρα πού ἔλειπε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴ σκότωσαν. Στὸν τάφο τῆς Χρυσοφεγγαράτης φύτρωσε μιὰ κυδωνία, πού ἔκαμε μόνο ἓνα κυδώνι. Ἀπὸ τὸ κυδώνι ἐκεῖνο, ὅταν τὸ ἀνοιξε ὁ περιβολάρης, πήδησε ἡ Κυριαρίνα, πουλι πιά, μὲ ὄλα τὰ σημάδια πάνω της τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς ὀμορφιάς.

Στὴν Ἀκαρνανία τὴν ἀλεπού τὴν πιάνουν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Κόβουν μιὰ νεροκολοκύθα πάνω πάνω, τόσο, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ περάσῃ μέσα τὸ κεφάλι τῆς ἀλεπούς. Στὸ βάθος τῆς νεροκολοκύθας βάζουν λίπος. Ἡ ἀλεπού τὸ μυρίζεται, βυθίζει τὴ μούρη της, τ' αὐτιά της δὲ μὲς, πού πιέστηκαν γιὰ νὰ χωρέσῃ μέσα, ἀνοίγουν ἔπειτα, καὶ μένει μὲ τὴν κολοκύθα στὸ πρόσωπο, σὰ νὰ φορᾷ μάσκα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀπαραίτητος ἀναγκαῖος, πού δὲν μπορεῖ νά λειψῇ.—*λαγορίζω* καθαρίζω.—*λαϊκή* ζωολογία ἢ ζωολογία ὅπως τὴν πιστεῦει ὁ λαὸς καὶ ὄχι ὅπως τὴν ξέρουν οἱ ἐπιστήμονες.—*ἔχω ἀδυναμία* σὲ κάποιον ἀγαπῶ πάρα πολὺ.—*σύμβολο* αἰσθητὸ σημάδι, πού μὲ αὐτὸ καταλαβαίνομε κάτι ἀφηρημένο.—*καλιακούδα, κίσα, κουρούνα, καρακάζα* πουλιά.—*σημῶδια* τῆς μεγαλειότητος ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος.

Περιεχόμενο. Τί ἐννοεῖ λέγοντας πὼς ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέραφη ἄλλων πουλιῶν;—*κρατεῖται ἀπὸ τόσο ... μεγάλη οἰκογένεια* πὼς τὸ λέει αὐτό; στὰ σοβαρὰ ἢ ...;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού ἀνήκουν στὴ *δεύτερη κλίση*. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὴν ὀνομαστικὴ τῆ γενικῆ ἢ τὴν αἰτιατικὴ τοῦ ἐνικοῦ.

1. Κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτώση πού βρίσκονται.
2. Παρατήρησε σὲ ποιούς φθόγγους τελειώνει ἡ ὀνομαστικὴ.
3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατικὴ διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴ σκέψου τὸ ἴδιον καὶ γιὰ τὴν κλητικὴ.
4. Παρατήρησε τί φθόγγο παραπάνω ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴ ἔχει ἡ γενικὴ.
5. Ἐξέτασε ἂν ὁ *βασικὸς τόνος*, ὁ τόνος δηλ. τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνικοῦ, ἀλλάξῃ ποτὲ θέσῃ στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἴδιου ἀριθμοῦ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Πές, προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρο, πὼς εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ τῶν ὀνομάτων: *ἄγκυρα, αἴθουσα, μέλισσα, τράπεζα, ὑποτίεινυσα, ἀνθρωπότητα, θεομότητα, κοινότητα, ταυτότητα, ἀνοιξη, ἀντάμωση, βάρησις, κουφόβραση*.

Γύμνασμα. 1. Κλίνε στὸν ἐνικό, μαζί μὲ τ' ἄρθρα, τὰ ὀνόματα: *χαρὰ, λάμψη, Κῶ, Χιό, καπελὸν, γενέ*.

2. Συμπλήρωσε τὶς ἀκόλουθες παροιμίες μὲ τὰ ὀνόματα: *βιάσις, κοκκουβάρια, Μαρὸν, οὐθῶ, πίτα, ρῶγα, τάβλα*, βάζοντας τὸ καθένα ἐκεῖ πού ταιριάζει καὶ στὴν πτώση πού πρέπει ὅπου εἶναι ἀνάγκη, προσθέτεις καὶ τὸ ἄρθρο:

Τζιτζικας ἐλάλησε, μαύρη—γυάλισε.

Ἡ σκύλα ἀπὸ—της γεννᾶ στραβὰ κουτάρια.

Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος—του.

Πέσε,—, νὰ σὲ φάω.

Χόρευε, κυρά—, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπυροῦ.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα—.

Σε—πού δὲν φαίρωσκς τὸ χέρι μὴν ἀπλώνης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

- 1) Νά βρῆς στὶς παρατινω παροιμίες ὅλα τ' ἄρσενικά καὶ νά τὰ κλίνης στὸν ἐνικό ἀριθμὸ.
- 2) Ν' ἀντιγράψῃς τὶς δύο τελευταῖες παροιμίες χωρίζοντας τὶς συλλαβὲς στὴν κάθε λέξη.

— Μάνα, κάποιος περνά απ' έξω, είπε ο Πέτρος, ένα αγόρι όχτώ χρονώ. Μέσα στο σκοτεινό υπόγειο, πού τ' σκοτάδι του μόλις τ' μαλάκωνε τ' φώς του καντηλιού μπροστά στο εικόνισμα τής Παναγίας, ή κυρα -'Ασημίνα σηκώθηκε όρθια κι έστησε τ' αυτί της. Τ' ίδιο έκαμε και ή κόρη της, πού έκείνη τή στιγμή καταγινόταν στο πλύσιμο ενός καταρολιού σε μιá γωνιά του υπόγειου. "Ένα βήμα βιαστικό άκούστηκε για λίγο στο στενοσόκακο κι έπειτα έσβησε. «Χριστιανός νά είναι ή Τουρκός;» Οί δυό γυναίκες προσπαθούσαν νά μαντέψουν από τόν κρότο του βήματος. 'Από τήν ημέρα του κλεισιματός τους σ' αυτόν τ' στενό χώρο—τ' υπόγειο είχε μόλις τρία μέτρα μακρός και

δυόμισι πλάτος—ζούσαν όλοι τους σε φοβερή άγωνία.

"Ήταν στά 1912, στόν έλληνοτουρκικό πόλεμο. 'Ο ελληνικός στρατός, όλο προχωρούσε πρós τά βορινά, λευτερώνοντας χωριά πού για αιώνες όλόκληρους τά πλάκωνε ή μαύρη σκλαβιά. Θά έφτανε και στο χωριό όπου ζούσε ή χήρα 'Ασημίνα με τ' κορίτσι της και τ' αγοράκι της; Οί "Έλληνες του χωριού περιμεναν με λαχτάρα και με έλπίδα. 'Αλλά και ό φόβος τους ήταν μεγάλος. 'Ο καίμακάμης του μέρους αυτού ήταν φανατικός και αίμοβόρος. Τέρας τόν έλεγαν όλοι και τέρας ήταν. "Αν με παρακίνηση αυτού του τέρατος οί Τουρκοί του χωριού έκαναν σφαγές πρίν φύγουν; 'Η κυρα -'Ασημίνα, όπως έκαμαν και πολλοί άλλοι, άποφάσισε τ' κλείσιμό τους στο υπόγειο. Κατέβασαν ένα στρώμα, όσα τρόφιμα είχαν και άμπαρώθηκαν μέσα σ' αυτό. Μόνο σάν άκουαν άπόλυτη ήσυχία, έβγαιναν βιαστικά στην αύλή, για νά πάρουν νερό από τ' πηγάδι.

"Έξι μέρες τώρα βαστούσε τ' κλείσιμο και ή άγωνία τους. Στά ΝΔ του χωριού ήταν ένα δάσος. 'Από τήν πλευρά του δάσους αυτού καρτερούσαν τή σωτηρία τους. Τ' άπόγεμα και τ' βράδυ τής έβδομης ημέρας τ' κανόνι δέν έπαψε νά βροντά. Τήν αύγή, με τίς πρώτες άκτίνες του φωτός πού μπήκαν από τίς χαραμάδες του υπόγειου, φωνές χαράς άκούστηκαν. "Όλοι οί χριστιανοί κάτοικοι του χωριού είχαν ξεχυθί στους δρόμους. Στ' όύρισμα του άμαξωτού δρόμου φάνηκε τ' πρώτο ελληνικό τάγμα πού έμπαινε στο χωριό θριαμβευτικά. 'Η σημαία του κυμάτιζε περήφανη. 'Η λευτεριά έρχόταν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ μαλάκωνε τὸ σκοτάδι· τί σημαίνει ἐδῶ τὸ μαλακώνω; — στήνω τὸ αὐτί· βρέξ ἕνα συνώνυμο ῥήμα. — καίμακάμης Τοῦρκος ἑπαρχος. — ἀμπαρόνω κλείνω μὲ τὴν ἀμπάρα, μὲ τὸ σύρτη· κλείνω στερεά. — θριαμβεντικά μὲ θρίαμβο, μὲ τρόπο πού φανερώνει χαρὰ καὶ περηφάνια γιὰ τὴ νίκη.

Περιεχόμενο. Ποιά μέρη ἐλευθερώθηκαν τὸ 1912 καὶ τὸ 1913 καὶ ἐνόθησαν στὸ ἑλληνικὸ κράτος; — Αἰῶνες ὀλόκληρους τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά: πόσα χρόνια περίπου; — Πές πὼς εἶσαι ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς κυρα-Ἀσημίνας καὶ διηγῆσου πὼς περᾶσατο στὸ ὑπόγειο.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού ἀνήκουν στὴν **τρίτη κλίση**. Ὅσα ἀπ' αὐτὰ εἶναι στὸν ἐνικὸ κατὰτάξε τα κατὰ τὴν πτώση πού βρισκονται (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική) καὶ σκέψου πὼς θὰ εἶναι καὶ στὴν κλητική.

1. Ἐξέτασε ἀν ἡ ὀνομαστική, ἡ αἰτιατική καὶ ἡ κλητική διαφέρουν ἀναμεταξύ τους.

2. Ἐχώρισε τίς καταλήξεις πού ἔχουν τὰ οὐδέτερα στίς 3 αὐτὲς πτώσεις.

3. Ἐχώρισε τίς καταλήξεις τῆς γενικής.

4. Παρατήρησε ἀν ὅλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν ἴσο ἀριθμὸ συλλαβῶν σὲ ὅλες τίς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ· ἀν ὄχι, χῶρισε τα σὲ **ισοσύλλαβα** καὶ σὲ **ἀνισοσύλλαβα**.

5. Πρόσεξε τὴ διαφορά τῶν ὀνομάτων **ὑπόγειο** καὶ **κλείσιμο** ὡς πρὸς τὴν κλίση.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς τρία οὐδέτερα ὀξύτονα καὶ τρία παροξύτονα σὲ -ι (ὅπως αὐτί, ἀγόρι), τρία ὀξύτ. καὶ τρία παροξύτ. καὶ τρία προπαροξύτ. σὲ -ο, δύο δισύλλαβα καὶ δύο τρισύλλαβα σὲ -ος, τρία δισύλλαβα καὶ πέντε τρισύλλαβα σὲ -μα, τέσσερα σὲ -σιμο ἢ -ξιμο ἢ -ψιμο (ὅπως: γνέσιμο, τάξιμο, σκύψιμο). — Νὰ πῆς στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ (ἀν ἔχουν) τὰ οὐδέτερα: καρφί, κερί, κεχρί, σακί, δρεπάνι, ἀλεύρι, μισημέρι, ἀλάκι, σακίκι, σκυλάκι, δερματάκι, παιδάκι, φασουλάκι.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν ἐνικὸ, μὲ τὸ ἄρθρο, τὰ ὀνόματα: ἄλλος, πάχος, μέγεθος, δέγμα, πρόβλημα· ἐπίσης: ρολόι (προσθέτοντας ἕνα γ, ὅπου εἶναι ἀνάγκη)· ἐπίσης: βράδυ (ὅπως τὸ ἀγόρι, ἀλλὰ μὲ ν στὴν ὀνομ., αἰτ. καὶ κλητ.), δίχτυ, στάχυ (τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μὲ ν παντοῦ). — Γράψε στὴν ἐν. γενική τὰ: σπρώξιμο, τρίψιμο, λύσιμο. — Κλίνει τὰ ὀνόματα καθιστώσ καὶ γεγονόσ (ὅπως τὸ φῶς, μόνο πού ἡ γενική τους τονίζεται στὴν παραλήγουσα). — Κλίνει τὸ κράας (ὅπως τὸ τέρας).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τοὺς παρακάτω στίχους μὲ τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ἄλλα ὀρθογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης πού πρέπει:

Ὁ μαυρὸς σκυλὸς πὸν χω γω
δεν εἶναι πρωτὸ γένος
εχει ἀκοφτὴ τ ὀμολογῶ
κουλουρισμῶν ὄρα
κι ὀλορθᾶ αυτιᾶ ὀ καμημενὸς
σα σουβλες μυτερα

ὀτι εἶχα κατσει μᾶ ὀταλια
ψῶμι νᾶ φῶμᾶ μᾶ μῆρα
τον βλεπω πὸν χωρις μῆλια
ὀμῶς μᾶ μᾶι ἀχῶ
μᾶ κοιταζε ἀπο πῆρα
να νᾶ σκουζε πῆνω

(Στὴ λέξη ἔπειτ' ἀπὸ τὴν τελειᾶ θὰ γράφης τὸ ἀρχικὸ κεφαλαῖο.)

44.— ΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΦΑΓΙΑ ΤΩΝ ΑΙΤΩΛΩΝ

Τὰ ταψιά τὰ πουλοῦν οἱ καζαντζήδες, ποὺ δουλεύουν τὸ χάλκωμα καὶ κατασκευάζουν χάλκινα σκεύη. Πρὶν ὅμως μεταχειριστοῦν τὸ ταψί, πρέπει αὐτὸ νὰ γανωθῆ ἀπὸ τοὺς γανωτῆδες. Αὐτοὶ οἱ τεχνίτες ἔρχονται στὴν Αἰτωλία ἀπὸ τὴν Ἡπειρο.

Οἱ νταβάδες εἶναι μικρὰ ταψιά μὲ χεῖλια κάπως ψηλότερα. Συνήθως ἔχουν καὶ αὐτιά, γιὰ νὰ τοὺς κρατοῦν ἀπ' αὐτά. Τοὺς νταβάδες τοὺς κατασκευάζουν ἀπὸ χαλκὸ. Σπάνια κάνουν χρήση πήλινων νταβάδων.

Τὰ τάσια κατασκευάζονται ἀπὸ χαλκὸ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀσημί· ὑπάρχουν καὶ ξύλινα, ἀπὸ ξύλο σφένταμου ἢ ὀξιάς. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ τὰ μεταχειρίζονταν πολὺ, γιὰ νὰ πίνουν νερὸ ἢ κρασί, προπάντων στὴν ἐξοχῇ. Οἱ κλέφτες ἔπρεπε νὰ ἔχουν πάνω τοὺς τὸ τάσι τους, καὶ οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν ἔπιναν μὲ ἀσημένιο καὶ πολλὰς φορὲς μὲ μαλαματοκαπνισμένον τάσι.

Οἱ λύχνοι τῶν Αἰτωλῶν, χάλκινοι ἢ τενεκεδένιοι, εἶναι ἔργα τῶν φαναρτζήδων καὶ ἔχουν τὸ σχῆμα τῶν πήλινων λύχνων τῶν ὀρχαίων Ἑλλήνων. Τοὺς λύχνους τοὺς κρεμοῦν ἀπὸ τοὺς τοίχους ἢ ἀπὸ τοὺς λυχνοστάτες μὲ γάντζους. Καίνε χοιρινὸ λίπος ἢ λάδι. Ἡ χρῆση τῶν λυχναριῶν καὶ φυσικὰ καὶ τῶν λυχνοστατῶν δὲν εἶναι πιά μεγάλη, γιὰτὶ τώρα ἔμαθαν νὰ μεταχειρίζονται ἄλλα εἶδη φωτισμοῦ.

Οἱ κεφτέδες εἶναι συνηθισμένο φαί τῶν Αἰτωλῶν. Γιὰ νὰ φτιάσουν κεφτέδες, κομματίζουν κρέας ψαχνὸ καὶ τὸ χτυποῦν πάνω στὸ κρεατοκόπι, ὥστε νὰ γίνῃ ζύμη. Μὲ τὴ ζύμη αὐτὴ ἀνακατεῦν ἀλάτι, πιπέρι καὶ αὐγά· καμιά φορὰ καὶ μαϊντανὸ καὶ σκορδοκρέμμυδα ψιλοκομμένα. Αὐτὴν τὴ ζύμη ἢ νοικοκυρὰ τὴ χωρίζει σὲ στρογγυλὰ κομμάτια καὶ τὰ τηγανίζει. Ἡ γεύση τῶν κεφτέδων εἶναι πολὺ νόστιμη.

Οἱ βουνίσιοι Αἰτωλοὶ δὲν τρῶνε κρέας τὸ Σαραντάημερο. Τότε ὅμως εἶναι ἡ καταλληλότερη ἐποχὴ γιὰ τὸ κυνήγι τῶν λαγῶν, γιὰτὶ οἱ κυνηγοὶ ξεχωρίζουν τ' ἀχνάρια τους πάνω στὸ χιόνι. Μὰ ἐπειδὴ νηστεῖουν, τοὺς λαγούς ποὺ σκοτώνουν τοὺς παστώνουν καὶ τοὺς τρῶνε ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σφένταμος (ἢ σφεντάμι), ὀξιά εἶδη δέντρων.—κλέφτες ἐννοεῖ τοὺς κλέφτες τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.—κρεατοκόπι χοντρό ξύλο πού πάνω του κόβουν ἢ κοπανίζουν τὴ κρέας, κρεατοσάνιδο.—Σαραντήμερο ἡ σαρακοστή πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.

Περιεχόμενο. Τί ἄλλα εἶδη φωτισμοῦ υποθέτεις πὺς ἔμαθαν οἱ Αἰτωλοί;—Περιέγραψε μερικά ἀπὸ τὰ σκευὴ πού μεταχειρίζεστε στὸ σπίτι σας;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ὅσα ἀρσενικά οὐσιαστικά τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου εἶναι στὸν πληθυντικό κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτώση πού βρίσκονται (ὄνομ., γεν., αἰτ.) καὶ σκέψου πῶς εἶναι καὶ στὴν κλητική.

2. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὑπογράμμισε ὅσα ἀνήκουν στὴν α' τάξη, ὅσα δηλ. ἔχουν στὴν ἐν. ὄνομαστ. κατάληξη ἄλλη ἀπὸ -ος, καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι ὑπογράμμισε μὲ ἄλλη μία γραμμὴ τ' **ἀνισοσύλλαβα**, ὅσα δηλ. ἔχουν στὸν πληθυντικό μία συλλαβὴ περισσότερὴ παρὰ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικού.

3. Παρατήρησε ἂν ἡ **ἀνισοσυλλαβία** κρατιέται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ.

4. Ἐξέτασε ἂν καμιὰ φορὰ ἔχωμε ἀνισοσυλλαβία καὶ σὲ ἀρσενικά πού ἀνήκουν στὴ β' τάξη (ἐν. ὄνομαστ. σὲ -ος).

5. Σχεώρισε τὶς καταλήξεις πού ἔχουν τ' ἀρσενικά οὐσιαστικά στὴν ὀνομαστική τοῦ πληθυντικοῦ καὶ ἐξακρίβωσε σὲ ποιά διαφέρει ἡ αἰτιατική ἀπὸ τὴν ὀνομαστική.

6. Βάλε στὴ γενική καὶ στὴν αἰτιατική τοῦ πληθυντικοῦ τὰ ὀνόματα: *κάτοικος, ἀντίπαλος, ἀντίχτυπος, ἔμπορος, ρινόκερος, θόρυβος*, καὶ πὺς τί παρατηρεῖς ὡς πρὸς τὴ μετακίνηση τοῦ τόνου.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Πὺς στὸν πληθυντικό τὰ ὀνόματα πού ἀκοῦς στὸν ἐνικό, καὶ στὸν ἐνικό, ὅσα ἀκοῦς στὸν πληθυντικό: *ὁ ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ θρόνος τοῦ βασιλεῦς, ὁ τάφος τοῦ ἥρωα, ὁ ὕμνος τοῦ ποιητῆ, οἱ γιοὶ τῶν παπάδων, οἱ θόρυβοι τῶν ἀνέμων, ὁ ἀγοραστῆς τοῦ καφέ, οἱ προϊστάμενοι τῶν ἀγροφυλάκων.*

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν πληθυντικό τὰ ὀνόματα: *αἰθέρας, λογίαι, πίνακας, μήνας, ἐργάτης, τραγουδιστής, μπαλωματῆς, καναπές, παλπούς, νερόμυλος, Δελφοί.* Μετάτρεψε στὸν πληθυντικό τ' ἀκόλουθα: *ὁ γιὸς τοῦ γεωργοῦ ἔδεσε τὸ σκύλο, ὁ φανταρὰς κόλλησε τὸ σωλήνα τοῦ νιπτήρα καὶ τοῦ νεροχύτη, ὁ ἀγωνιάτης χάλασε τὸ φράχτη τοῦ περιβολάρι, ὁ τενεκὲς τοῦ γανωματῆ ἔμεινε στὸ δρόμο, ὁ βάρταχος τρόμαξε ἀπὸ τὸν πῆδο τοῦ λαγοῦ, ὁ ταχυδρόμος ἔδωσε τὸ λογαριασμὸ τοῦ ἀεροφύλακα στὸν κοινοτάρχη, ὁ διαβάτης τρόμαξε ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ καταρράχτη.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

καράβι	ἄγριος	τόρα	ψάχνω
πολεμιστής	ἄφοβος	ἀργά	λέω
σακμὶ	καινούριος	ἕστερα	φοβοῦμαι

Οι άλεποδδες δέν κάνουν άδικαιολόγητες ζημιές. Κυνηγούν βέβαια τις κότες, αλλά κάθε κότα πού πνίγει ή άλεπού τήν πηγαίνει στη φωλιά της κι έπειτα γυρίζει για νά πνίξη και άλλη. Ή πονηριά τών άλεπούδων είναι πασίγνωστη. "Αν μιá άλεπού βρεθή σέ κοτέτσι και άπ' έξω είναι άνθρωποι και αύτή δέν έχη καιρό νά φύγη, γυρίζει τά μάτια της πρòς τό βάθος

του κοτετσιου, γιατί ξέρει πώς ή λάμψη τους θά τή φανερώση. Οι άλεποδδες γυμνάζουν τ' άλεπουδάκια στο κυνήγημα τών ποντικών, τών λαγών, τών άκρίδων και άλλων ζώων. Πρώτα φέρνουν τέτοια ζώα ζωντανά στις φωλιές τους κι εκεί γίνεται τό μάθημα. "Επειτα αρχίζει σειρά διδαχτικών έκδρομών στις στάνες, στα κοτέτσια και στα περιβόλια. Τ' άλέπούλα δέν άργουν νά μάθουν τις τέχνες και τις πονηριές τών μανάδων τους.

Οι άγριόγατες κάνουν μεγάλες καταστροφές στη γεωργία, γιατί ζοδνε κυρίως με πουλιά, και τά πουλιά είναι πολύ ώφέλιμα, έπειδή τρώνε τά έντομα, πού προξενούν βλάβες στα σπαρτά. Ύπάρχουν σιωπηλές ρεματιές, πού έπειτ' άπό τά μεσάνυχτα γεμίζουν άπό χιλιάστομες κραυγές· είναι ή ώρα πού αρχίζουν οι έπίδρομές τών άγριόγατων, για νά πιάσουν πετροχελίδονα και άλλα πουλιά. Και δύο ήμερών νά είναι της άγριόγατας τά παιδιά, ένώ είναι άκόμη θεόστραβα, σηκώνουν τις τρίχες τους, άμα νιώσουν άνθρωπο γύρω τους, λές πώς θά πηδήσουν πάνω του· τόσο άγρια ζώα είναι.

Ή Άχελώος είναι κατοικία πολλών βιδρών, αλλά οι κυνηγοί, πού τις κυνηγούν για τό πολύτιμο δέρμα τους, δύσκολα τις χτυπούν. Γιατί οι βίδρες, πρωτοξαδέρφες τών άλεπούδων, μιá πηδούν στο ποτάμι, μιá κρύβονται στις σπηλιές κι εύκολα γλιτώνουν. Στη στεριά τρώνε ποντίκια, φίδια, καβούρια, στα νερά εύφραίνονται λογιής λογιής ψάρια· οι πονηρές όμως πέστροφες καταφέρνουν και τους ξεφεύγουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *παιγγώστος* γνωστός σέ ὄλους.— *σιάνη* ἐγκατάσταση γιὰ κοπάδια.— *χιλιότομες κραυγές* κραυγές πού βγαίνουν ἀπό χιλιάδες στόματα.— *Ἀγελῶς* ποταμός τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδας· πηγάζει ἀπό τὸν Πίνδο καὶ χύνεται στὸ Ἴόνιο· λέγεται καὶ Ἀσπροπόταμος.— *βίδρα* ποταμόσκυλο, θηλαστικὸ σαρκοφάγο ζῶο, πολὺ ἄξιο στὸ κολύμπι· «πρωτοξαδέερφη τῆς ἄλεπούς» στὴν πονηριά.— *εὐφραίνομαι* χαίρομαι, εὐχαριστιέμαι πολὺ.— *πέτροφα* ψάρι, εἶδος σολομοῦ.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὰ ζῶα γίνεται λόγος ἐδῶ; Διηγῆσου τὶς ἱστορίες τους.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Κάμε γιὰ τὰ θηλυκὰ τοῦ κεμένου πού βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη πού ἔκαμες στὸ προηγούμενο μάθημα γιὰ τ' ἄρσενικά καὶ ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα.

2. Παρατήρησε τί κατάληξη ἔχει ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἰσοσύλλαβων καὶ τί κατάληξη τῶν ἀνισοσύλλαβων.

3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατικὴ καὶ ἡ κλητικὴ διαφέρουν ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν.

4. Ξεχώρισε τὶς γενικὲς τοῦ πληθυντικοῦ πού ἔχουν μετατοπισμένο τὸ βασικὸ τόνο.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ πῆς στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκούς στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστροφα: ἡ ἱστορία τῆς γαϊῆς, οἱ χαρὲς τῶν μητέρων, ἡ πονηριά τῆς ἄλεπούς, ἡ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδας, ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγας, ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας, οἱ βλάβες τῶν γραμμῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐκπομπῆς, οἱ κάμαρες τῶν κατοικιῶν, ἡ πλώρη καὶ ἡ πρῶμη καὶ ἡ καρίνα τῆς βάρκας, οἱ δουλειὲς τῶν γυναικῶν.

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν πληθυντικὸ μαζί μὲ τὸ ἄρθρον τ' ἀκόλουθα ὀνόματα, ἔχοντας ὁμῶς ὑπόψη σου πὼς πολλὰ θηλυκὰ δὲ σχηματίζουν γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ: γλώσσα, ὀκιά, μέλισσα, παλικαριά, τροφή, δίκη, ζέστη, ἀντάμωση, μυλωνοῦ, νερέ.

[Ὅταν λείπη ἡ γενικὴ, βρίσκομε ἄλλον τρόπο νὰ σχηματίσωμε τὴ φράση μας· δηλ.: α) μεταχειριζόμεσθε ἄλλο συνώνυμο πού ἔχει γενικὴ, β) βάζομε τὴν αἰτιατικὴν μὲ πρόθεση πού νὰ ταιριάξη, γ) ἐκφραζόμεσθε πιδ ἀναλυτικά, μὲ περισσότερα λόγια. Ἔτσι λέμε ἡ διακοπὴ τῆς δουλειᾶς ἀλλὰ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, νερὸ τῆς βρύσης ἀλλὰ νερὸ ἀπὸ βρύσες, ἡ ζώνη τῆς βοσκοπούλας ἀλλὰ οἱ ζῶνες πού φοροῦν οἱ βοσκοπούλες.]

Στις παρακάτω φράσεις σκέψου πὼς θὰ βάλῃς στὸν πληθυντικὸ τὶς πτώσεις τὶς τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα: Ἀγόρασα κανναβούρι τῆς καρδερίνας μου. Διάβασα τὴν ἐπιγραφή αὐτῆς τῆς βρύσης. Πλήρωσα πολλὰ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τῆς σκάλας. Ὁ ποιητὴς σύνθεσε ἔμνο τῆς ὁμορφιάς αὐτῆς τῆς χώρας. Φέρε φαί τῆς πάπιας. Τὸ βάζυμο τῆς βαρκοῦλας πέτυχε. Τὸ φῶς τῆς καντήλας πέφτει στὴν ἐικόνα. Ἡ πονηριά τῆς πέτροφας ξεγελᾷ τὴ βίδρα. Στὸ φόρεμά σου ἔμειναν σημάδια τῆς λάσπης.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο δύο οὐδέτερα οὐσιαστικὰ ἰσοσύλλαβα καὶ δύο ἀνισοσύλλαβα καὶ νὰ τὰ κλίνῃς στὸν ἐνικὸ ἀριθμὸ.

Τὴν παραμονὴ τῶν Εἰσοδίων ἦρθε στὴν πόλιν ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς ἡθεῖα· Ἀρχόντω. Θὰ ἔμενε στὸ σπίτι μας μερικοὺς μῆνες, θὰ περνοῦσε μαζί μας τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Φώτων καὶ πολὺ ἀργότερα, τὸ Μάρτη Ἰωσῶς, θὰ γύριζε σπίτι τῆς. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ δὲ χορταίναμε ν' ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἱστορίες, παραμῦθια καὶ περιγραφή τῆς ζωῆς τῶν χωριῶν τῆς Αἰτωλίας, ποὺ τόσο καλὰ τὴν ξέρει. Σήμερα

ἡ ἀδερφοῦλα μου τὴ ρώτησε ἂν τὰ κορίτσια ἐκεῖνων τῶν μερῶν καταγίνονται στὸ πλέξιμο. Καὶ ἡ θεῖα μᾶς διηγήθηκε :

Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ μικρὲς γυμνάζονται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινα βελονάκια. Κατόπι γίνεται χρῆση βελονῶν σιδερένιων. Πλέκουν κορμοφανέλες, τσουράπια καὶ κουβέρτες. Τ' ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φτιάχνουν πολὺ κοντά, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελοφόρους· νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τῶν ποδιῶν. Τὰ γυναίκεια τὰ φτιάχνουν ὡς τὰ γόνατα.

Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράγματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα ἄλλων χρωμάτων. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουμίδια, κεντίδια, ὅπως τὰ λένε· τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά· αὐτὰ συνηθίζονται γιὰ δῶρα.

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμπλια καὶ ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων τους εἶναι μεγάλη.

Ἡ πλεχτική στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστὴ σὲ ὄλες τὶς γυναῖκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστά, παρὰ ἔτσι, γιὰ διασκέδαση. Τὶς μακριὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα κοντὰ στὴν πλοῦσια σὲ ξύλα φωτιὰ κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναῖκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια. Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πᾶνε γιὰ ξύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ κάθε ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νὰ ἔχουν μαζί τους καὶ τὸ πλέξιμο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Εἰσόδια* ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας πού γιορτάζεται στίς 21 Νοεμβρίου.—*κορμοφάνελα* φανέλα πού φοριέται κατάσαρκα.—*τουουράπι* χωριάτικη κάλτσα.—*πλουμίδι* κεντίδι, στολίδι.

Περιεχόμενο. Τί διαφέρει τὸ *πλέξιμο* ἀπὸ τὸ *φάσιμο* καὶ ἀπὸ τὸ *κέντημα*, καὶ σὲ τί χρησιμεύουν τὰ πράγματα πού γίνονται ἀπ' αὐτὲς τίς δουλειές;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Κάμε γιὰ τὰ οὐδέτερα τοῦ κεμένου πού εἶναι στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξιν πού ἔχαμες στὰ δυὸ προηγούμενα μαθήματα γιὰ τ' ἄλλα γένη.

2. Ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα, ἐξέτασε ἂν ἡ ἀνισοσύλλαβία εἶναι σὲ ὅλες τίς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ καὶ θυμήσου καὶ σὲ ποιά πτῶσιν τοῦ ἐνικοῦ τὴ βρῆκες.

3. Ἀφοῦ προσθέσης στὰ παραδείγματα καὶ τὴ λέξιν *τέρατα*, νὰ βρῆς τί καταλήξεις ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ ἰσοσύλλαβα καὶ τί καταλήξεις τ' ἀνισοσύλλαβα.

4. Ἐξέτασε τί κατάληξιν ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅσα οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὴν κατάληξιν *-η*.

5. Νὰ βρῆς ποιὲς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν οὐδέτερων εἶναι ὅμοιες καὶ θυμήσου ἂν βρῆκες τίποτε παρόμοιο καὶ στὸν ἐνικό.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησις. Σχημάτισε στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκοῦς στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: τὸ *νερό τοῦ βουνοῦ*, τὰ *φύλλα τῶν σέλινων*, τὸ *πέταλο τοῦ ἀλόγου*, τὰ *λουριά τῶν σκυλιῶν*, τὸ *κατάρι τοῦ καρabiοῦ*, τὸ *χρῆος τοῦ κράτους*, τὰ *ἐδάφη τῶν δασῶν*, τὸ *χρῶμα τοῦ δέρματος*, τὰ *κενήματα τῶν ὑφασμάτων*, τὸ *εἶδος τοῦ δεσμάτος*, τὰ *πλεξίματα τῶν νημάτων*, τὸ *λίπος τοῦ κράτους*, τὸ *φῶς τοῦ ἄστρου*, τὰ *σησίματα τῶν φώτων*.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ μαζί μὲ τὸ ἄρθρον τὰ ὀνόματα: *πρόσωπο*, *ρολόι*, *ἔθνος*, *πῆδημα*, *ράφιμο*, *πέρας*, *γεγονός*.

Στις ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: *Ξεχωρίζω τὸ εἶδος τοῦ ἐδάφους. Οἱ φωνικοὶ μετροῦν τὰ μήκη τῶν κυμάτων.* Ἔσπασε τὸ κλειδί τοῦ ρολοιοῦ. *Σβῆστε τὰ φῶτα τῶν γραφείων. Τὰ μπαλώματα τῶν διχτυῶν εἶναι δύσκολα. Σόδεψα πολλὸ χρῆμα γιὰ τὰ σκαφίματα καὶ τὰ κλαδέματα τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ τοῦ ἐλαιοκλήματος.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Στις ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό: *Ἡ φλόγα τῆς πυρκαϊᾶς πετιέται ψηλά. Ἡ προίκα τῆς θυγατέρας εἶναι ἐτοιμῆ. Διάβασα τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης. Ἀκουσα τὴν ἱστορίαν τῆς ἀμαζῶνας. Ἡ κορδέλα τῆς λαμπάδας εἶναι ἄσπρη. Ἡ φωνὴ τῆς σειρήνας εἶναι μαγευτικὴ. Ἐδῶσα τὴν ἐφημερίδα σὸ φίλον μου. Ὁ βόλος εἶναι σὰ μικρὴ σφαῖρα. Ἡ ἔδρα τοῦ σχολείου εἶναι ψηλὴ.*

Ὁ Ἥλιος καὶ ὁ Στρατάκης ἔμειναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ὅταν ὁ συμμαθητὴς τους ὁ Σπύρος τοὺς πῆρε νὰ τοὺς δείξῃ τὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα του.

Ποπὸ, τί θησαυρὸς ἦταν τὰ βιβλία αὐτά! Μόνο τὸ πάνω μέρος τῶν τοίχων τοῦ μεγάλου δωματίου φαινόταν. Ὅλο τὸ ἄλλο τὸ σκέπαζαν οἱ σειρὲς τῶν βιβλιοθηκῶν, φορτωμένες βιβλία διάφορων μεγεθῶν. Τὰ βλέμματα τῶν μικρῶν ἐπισκεπτῶν ἔτρεχαν ἀπὸ τὴ μία

σειρὰ στὴν ἄλλη, γεμάτα θαυμασμό.

— Ὅλων τῶν γειτόνων μας τὰ βιβλία νὰ μαζέψῃς, εἶπε γελώντας ὁ Στρατάκης, δὲ θὰ εἶναι ὅσα τὰ δικά σας. Καταλαβαίνω βέβαια πὼς ἑνὸς καθηγητῆ θὰ τοῦ χρειάζονται πολλὰ βιβλία, ...μὰ τόσα πάλι!

— Καὶ δὲ μοῦ λές, Σπύρο; πρόσθεσε ὁ Ἥλιος· τοῦ μένει καιρὸς τοῦ πατέρα σου νὰ τὰ διαβάξῃ ὅλα τοῦτα;

— Ἐ, δὲν τὰ διαβάξῃς δὲ ὅλα τώρα! Τὰ μαζεύει ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἦταν μαθητὴς τοῦ γυμνασίου καὶ φοιτητῆς τοῦ πανεπιστημίου. Ἐπειτα, νὰ σὰς πῶ, δὲν εἶναι καὶ ὅλα καθαυτὸ δικά του. Ὁ πατέρας μου εἶναι φυσικός. Βιβλία φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθηματικῶν εἶναι αὐτὰ ποῦ πιάνουν τοὺς δυὸ μεγάλους τοίχους. Γιὰ κοιτάξτε τοῦτο τί ὄραϊο!

Στὴ ράχη τοῦ δερμάτινου δεσίματος ἑνὸς χοντροῦ συγγράμματος ἦταν γραμμένο μὲ χρυσὰ γράμματα «Ἡ ζωὴ τῶν ζώων». Ὁ Σπύρος τὸ ἀνοίξε κι ἔδειξε στοὺς φίλους του τίς εἰκόνες. Τί πολλές καὶ τί ὄραϊες! Μεγάλες χρωματιστὲς εἰκόνες ζώων κάθε εἴδους· τῆς Ἑλλάδας καὶ ξένων χωρῶν· ὄλων τῶν μερῶν καὶ ὄλων τῶν κλιμάτων· τῆς στεριᾶς, τῆς θάλασσας, τῶν λιμνῶν, τῶν ποταμῶν, τοῦ ἀέρα· λιονταριῶν καὶ ἐλεφάντων, ρινόκερων καὶ ἵπποπόταμων καὶ κροκόδειλων, λύκων καὶ ἀλεπούδων, γορίλληδων καὶ χιμπαντζήδων, καρχαριῶν καὶ φαλαινῶν καὶ δελφινιῶν, αἰτῶν, γυπῶν καὶ ἄλλων ὄρνιθων· μελισσῶν, μυρμηγκιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων· ἀκόμη βατράχων, φιδιῶν καὶ χελωνῶν.

— Τοῦτα πάλι τὰ βιβλία, εἶπε ὁ Σπύρος, ὁ πατέρας μου τὰ κληρονόμησε ἀπὸ ἕνα θεῖο του, ποῦ καταγινόταν μὲ τὴν ἱστορία τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἄλλων ὁμοίων τεχνῶν, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μιὰν ἄλλη μέρα θὰ σὰς δείξω μιά μεγάλη συλλογὴ εἰκόνων ἀπὸ ἔργα τέχνης ποῦ ἔχομε· εἶναι σειρὲς φωτογραφιῶν ἀρχαίων ναῶν, θεάτρων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν.

— Εὐχαριστοῦμε, Σπύρο, θὰ ἔρθωμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *οἰνόκερος, ἱπποπόταμος, μεγάλα ἄγρια τετράποδα.— γορίλλας, χιμπατζῆς* εἶδη μαϊμούδων.— *γύπας* μεγάλο ἀρπακτικό πουλί, ὄρνιο.— *γλυπτική ἢ τέχνη* τοῦ γλύπτη.— *ἀγγειογραφία* ζωγραφιά πάνω σέ ἀγγεῖα, σέ βάζα.

Περιεχόμενο. Ἡ ζωολογία εἶναι φυσιογνωστικό μάθημα. Ξέρεις ἄλλα τέτοια μαθήματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τ' ἀρσενικά σέ *-ος* σχηματίζουν τὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ ἀλλάζοντας τὸ *-ος* σὲ *-ου** ὅλα τ' ἄλλα παραλείποντας τὸ τελικό *ς* τῆς ὀνομαστικῆς. Ἐντὶ τοῦ ἀντρα, τοῦ μήγα, τοῦ Δία λέμε καὶ τοῦ ἀντροῦς, τοῦ μηνός, τοῦ Διός.—Τὰ θηλυκὰ σχηματίζουν τὴν ἐν. γενική προσθέτοντας ἓνα *ς* στὸ τέλος τῆς ὀνομαστικῆς.—Τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστική τὶς καταλήξεις *-ο -ι -ος -μα -αιμο -ας -ως* (*-ώς -ός*) καὶ ἀντίστοιχες μὲ αὐτὲς στὴ γενική: *-ου -ιου -ους -μα -ματος -αίματος -ατος -ωτός* (*-ώτος -ότος*)* μερικὰ οὐδέτερα λοιπὸν εἶναι καὶ στὸν ἐν. ἀνισοσύλλαβα.

2. Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ ὄλων τῶν ὀνομάτων τελειώνει σὲ *-ων*. Σχηματίζεται ἀνισοσύλλαβα, ὅταν ἔχουν τὴν ἀνισοσύλλαβια καὶ οἱ ἄλλες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ. Πολλὰ πάντα δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση πρὸς τὴν ἀνισοσύλλαβια ἀπ' ὅ,τι τὸ κάνουν οἱ ἄλλες πτώσεις: *λεβέντες ἀλλὰ λεβέντηδων* πεθεροὺς ἀλλὰ πεθεράδων*, (γιὰ νὰ μὴν μπερδεύεται μὲ τὸ ἀρσενικό)* *μανάδες, κυράδες, νυφάδες, ἀδεροφάδες, ἐξαδεροφάδες, θειάδες, ἀλλὰ καὶ μάνες, κυρές, νύφες, ἀδεροφές, ἐξαδέφους, θεῖες*, ἐνῶ ἡ γενική εἶναι πάντα ἀνισοσύλλαβα.

3. Μερικῶν ὀνομάτων ἡ γενική *λείπει*. Ἐστὶ τὰ ὑποκοριστικά σὲ *-άκι* δὲ σχηματίζουν γενική οἷτε στὸν ἐνικό οἷτε στὸν πληθυντικό καί, ἐνῶ λέμε *αὐλακιοῦ, αὐλακιῶν* (γιατὶ ἡ λέξις δὲν ἔχει πῶς ὑποκοριστικὴ σημασία), *Ἀμπελακίων* (τοπωνυμία), τὸ ὑποκοριστικό *ἀμπελάκι* δὲν ἔχει γενική. Προπάντων πολλῶν θηλυκῶν *λείπει* ἡ πληθ. γενική. Ἐστὶ δὲν ἔχουν γεν. τοῦ πληθ. θηλυκὰ σὰν αὐτά: *ζάχαρη* (ἀντίμωση, γέμιση, θύμηση κ.ἄ.), *δίψα* (καμψία, πάπια, πείνα, τρύπα, βούλα, κρέμα, σκάλα κ.ἄ.), *μανόλια, θολούρα, φωλίτσα, κοπελοῦδα, ψαροπούλα κ.ἄ., φράουλα, βασιλόπιτα, σαπωνόφουσα*.

4. Ὁ βασικός τόνος τῶν οὐσιαστικῶν καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις δὲ μένει πάντα ἀμετακίνητος (*ρηγάδες, τσελιγκάδες, ἀφεντιάδες, φουρνάρες, νυφάδες, σφυπεθίροι, ἀνθρώπους, προβλήματα, σκαψίματα, ἐδάφη*), ἀλλὰ ἡ πτώσις ὅπου γίνεται συχνότερα ἡ μετακίνησις εἶναι ἡ γενική: *ἀνθρώπων ἀνθρώπων, ὄνειρον ὄνειρων, λιμανιοῦ λιμανιῶν, σκαψίματος σκαψιμάτων, προβλήματος προβλημάτων, κμαμάτων, ἐδάφους, ἐδαφῶν, ἐθνῶν, μηνῶν, χρονῶ(ν), γειτόνων, ἐλεφάντων, διωρῶν, κοινοτήτων, ἐπαγγελματιῶν, ἀγροτῶν, χωρῶν, αἰθουσῶν, λιμνῶν*.—Στὸν ἐνικό τῶν θηλυκῶν ὁ τόνος ποτὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὴ βάση του: *θάλασας, ἀθουσας, τράπεζας, ἔρυντας, πρόνοιας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Σχημάτιστε τὴν ὀνομ. καὶ γεν. καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ὄλων τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς.

Γύμνασμα. Διάλεξε 5 ὀνόματα ἀπὸ κάθε γένος καὶ γράψε τὴν ὀνομαστική καὶ γενική τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ ὀνόματα: *καρχαρία, ἐπιστήμη, σύγγραμμα*.

ρεύη· καπετάνιος ήμουν κι εγώ και ξέρω.»

‘Ο καιρός. ‘Ο πατέρας μου, μόλις είδε πώς ο άερας έκοψε, ήθελε να πάη να ψαρέψη. Είναι, βλέπετε, ψαράς. ‘Ο μπάμπας μου ο καρabo-κύρης και δυο γείτονες, ναύτης θερ-μαστής ο ένας, βουτηχτής ο άλλος, τόν συμβούλευαν να περιμένη ά-κόμη. ‘Αλλά ο παππούς, πίνοντας τόν καφέ του, τούς έλεγε: «Μή φο-βάστε, άφεντάδες· ο γαρμπής έσπα-σε· ο καιρός δλο και θα καλυτε-

Στὸν κήπο. Κάτω από τὴν κληματαριά ἡ νοικοκυρὰ συζητοῦσε με τὴ γιαγιά μου, πού στὸ χωριό μας τὴ λένε νενέ. Πίσω ἀπὸ τὴ δεξαμενὴ, κοντὰ στὴ βρύση, ἡ ἀδερφή μου τραγουδοῦσε. ‘Αλλὰ ἡ Φρόσω εἶχε τρέξει νὰ δῆ πού περνοῦσαν μιὰ μαῖμού.

‘Ο Κύνλωπας. ‘Ακοινώνητος, ζοῦσε με τὰ πρόβατα. Μόλις χά-ραζε, τὰ πήγαινε στὸ λιβάδι ἢ στὸ δάσος. Χωρὶς ἀνθρώπινα αἰσθήμα-τα, με ἄγρια φροσίματα, σωστὸ τέ-ρας. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ χάσῃ τὸ φῶς του.

	Ἑ ν ι κ ὸ ς				Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς			
Ἀρσενικά	-ας	-ης	-ες	-ος	-ες	-ηδες		-οι
	-ᾶς	-ῆς	-οῦς	-ῶς	-ές	-άδες	-ῆδες	-οῦδες -έδες -οἶ -αῖοι
Θηλυκά	-α	-η		-ω (ο)	-ες			
	-ᾶ	-ῆ	-οῦ	-ῆ (ὀ)	-ές	-άδες	-οῦδες	-έδες
Οὐδέτερα	-ο	-ι	-ος	-μα	-σιμο	-ας	-α	-ια
	-ὸ	-ὶ			-ῶς (-ῶς)		-ῆ	-ματα
							-ατα	-ατα
							-ᾶ	-ιά
							-σίματα	-ῶτα (-ότα)

Ἄντιστοιχία τῶν καταλήξεων τῶν δύο ἀριθμῶν

Καταλήξ. Πληθυντ.	Ποιά ὀνόματα τῆς παίρνουν
Ἀρσενικά	
-ες	Τά περισσότερα παροξύτονα καί προπαροξύτονα σέ -ας : πατέρες, γείτονες. Πολλά παροξύτονα σέ -ης : ναῦτες.
-ές	Πολλά σέ -(τ)ῆς : θερμαστές.
-άδες	Ἔτσι τὰ ὀξύτονα σέ -ᾶς : ψαράδες. Παροξύτονα καί προπαροξ. σέ -ας : μπαρμπάδες, τσελιγκάδες. Μερικά σέ -(τ)ῆς, σχηματίζοντας ἔτσι διπλό πληθ. : βοιτηχτές καί βοιτηχτάδες. Δεσποτάδες καί ἀραπάδες (τῆς Αἰγύπτου) παράλληλα μέ τὰ δεσπότες καί ἀράπηδες, πού ἔχουν ἄλλη σημασία : ἀφεντάδες, ραφτάδες, ψαλιτάδες, πλάι στά ἀφέντες, ράφτες, ψάλτες.
-ηδες	Πολλά παροξύτονα σέ -ης : καρβοκύρηδες. Τά προπαροξ. σέ -ης : φουρνάρηδες. Ἄλλα καί ἀέρηδες ἀπό ἐνικό σέ -ας. Τά παροξ. σέ -ες : κόντηδες.
-ῆδες	Πολλά σέ -ῆς : γαρμπῆδες.
-οῦδες	Τά σέ -οῦς : παπποῦδες.
-έδες	Τά σέ -ῶς : καφέδες.
-οι, -οἶ	Τά σέ -ος, -ός : κῆπος, καιρός. Καί μερικά προπαροξύτονα σέ -ας, σχηματίζοντας ἔτσι διπλό πληθυντικό : γειτόνοι.
-αῖοι	Οἰκογενειακά : Κολοκοτρωναῖοι. Καί καπεταναῖοι, νοικοκυραῖοι πλάι στά καπιτάνιοι, νοικοκύρηδες.
Θηλυκά	
-ες, -ῆς	Σχεδόν ὅλα τὰ σέ -α καί -η (ἄτονα καί τονισμένα) : κληματαριές, δεξαμενές, βρύσες. Μερικά σέ -ω : Φρόσες.
-άδες	Λίγα ὀξύτονα σέ -ᾶ : γαϊμάδες. Κάποτε καί ἄλλα : νοικοκυράδες, ἀδεραφάδες, πλάι στά ἰσοσύλλαβα (μέ γενική μόνο ἀνισοσύλλαβη).
-οῦδες	Τά σέ -οῦ : μαῖμοῦδες.
-έδες	Τά σέ -ῆ (ἐλάχιστα τέτοια ὑπάρχουν) : νεμένες.
Οὐδέτερα	Στά οὐδέτερα ἡ ἀντιστοιχία εἶναι κανονικότερη : ο > -α, ι > -ια, ος > -η, μα > -ματα, -σιμο > -σίματα, -ας > ατα, -ῶς > -ῶτα. Μόνο πλάι στά στήθη, χεῖλη, ἄνθη, πάθη, πάχη, λάθη λέγεται καί στήθια κτλ.

*Ὅταν ἔχῃς στό νοῦ σου ὀρισμένα παραδείγματα, θυμᾶσαι εὐκόλα ὅλη τήν κλίση. Μάθε γι' αὐτό ἀπ' ἔξω τὰ παραδείγματα τοῦ ἀντικρινοῦ κεμένου. Εἶναι τυπωμένα μέ πλάγια γράμματα. Θά τὰ θυμᾶσαι, ὅταν μάθῃς ἀπ' ἔξω ὅλο τό κείμενο κι ἐντυπώσης στή μνήμη σου καί τίς εἰκόνας.

Τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, πού σήμερα εἶναι ἔρημα καί ἄχαρα, ἦταν μιὰ φορά ὀλοπράσινα, χαρά Θεοῦ. Δάση ὀλόκληρα ἀπό καστανιές σκέπαζαν τίς πεδιάδες καί τὰ βουνά· ἀμέτρητες μηλιές, ροδιές, συκιές καί ἄλλα δέντρα γέμιζαν τὰ περιβόλια· πλάι

στά ποταμάκια, τῶν χωριῶν τὰ σπιτάκια ἦταν σάν ἄσπρα τετράγωνα πετράδια. Παντοῦ νερά κυλοῦσαν χαρούμενα ἀνάμεσα στά χαμόδεντρα καί κάτω ἀπό τὸ σκιερὸ φύλλωμα τῶν πλατάνων, κάπου κάπου ἓνα κυπαρίσσι σήκωνε τὸ μαυροπράσινο κορμί του στήνοντας μιὰ σκιά σκοτεινὴ καί σοβαρὴ ἀνάμεσα σὲ ὄλο αὐτὸ τὸ πράσινο χαμόγελο. Καί τὴν ἀνοιξή, μυριάδες παρδαλὰ ἀγριολούλουδα σκέπαζαν ὡς πέρα τοὺς κάμπους σάν πολύχρωμο, μυρωδάτο ἀνατολίτικο χαλί.

Οἱ κάτοικοι τῶν ὁμορφῶν αὐτῶν τόπων ἦταν χωρικοὶ ἀπλοὶ καί φιλόπονοι. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ἡσυχὴ καί εὐκολή, ὁ χαρακτήρας τους ἔμοιαζε μὲ τὴ φύση τοῦ τόπου τους· ἦταν καλοὶ, δίκαιοι, φιλόξενοι, ἥρεμοι, χαρούμενοι. Τέχνες καί γράμματα δὲν ἤξεραν, μὰ ἐμπρὸς στίς ἀπαλὲς γραμμὲς τῶν κατάφυτων βουνῶν καί στὴν πρασινάδα πού χυνόταν στὸν κάμπο ἡ ψυχὴ τους μονάχη τῆς ἀνυψωνόταν σὲ ποιητικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, πού εἶχε χαρίσει στὴν πατρίδα τους τὰ καλὰ τοῦ Παραδείσου. Καί ἔτσι, ὅταν ἀνάμεσά τους σηκώθηκε ἓνας ξεχωριστὸς ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους καί τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀπέραντη καλοσύνη τοῦ Θεοῦ, οἱ ἀγαθοὶ Γαλιλαῖοι συνάχτηκαν γύρω του καί τὸν πίστεψαν καί τὸν ἀγάπησαν καί τὸν λάτρεψαν.

Καί τὰ παιδάκια ἔτρεχαν καί πιάνονταν ἀπὸ τὰ χέρια καί τὰ ροῦχα του. Καί ὅταν κανένας τὰ ἀπομάκρυνε γιὰ νὰ μὴν τὸν ζαλιζοῦν, πάλι τὰ καλοῦσε ἐκεῖνος κοντά του καί τὰ δεχόταν μὲ χαμόγελο καί ἔλεγε: «Ἀφήστε τὰ παιδάκια νὰ ἔρχονται κοντά μου, γιατί σὲ ὄσους εἶναι σάν αὐτά»—ἀγνοὶ καί ἄκακοι—«ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πράσινο χαμόγελο* (μεταφορική ἔκφραση) εὐχάριστη πρασινάδα.—*φιλόπονος* ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τὴν ἐργασία, ἐργατικός, φίλεργος.

Περιεχόμενο. α) Πῶς περιγράφεται ἡ Γαλιλαία; β) Πῶς ζοῦσαν οἱ κάτοικοί της; γ) Ποῖος εἶναι ὁ ξεχωριστός ἀπ' ὄλους πού μίλησε γιὰ τὴν καλοσύνη τοῦ Θεοῦ; δ) Τί ἔκαμαν οἱ Γαλιλαῖοι, ὅταν τὸν ἄκουσαν; ε) Πῶς ἐκεῖνος ἔδειχνε τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ κείμενο ἔχομε πολλὰ ἐπίθετα. Ἄς δοῦμε μερικά:

Ἄρσενικό	ὁ σκοτεινός	Θηλυκό	ἡ σκοτεινή	Οὐδέτερο	τὸ σκοτεινὸ
	ὁ ἄσπρος		ἡ ἄσπρη		τὸ ἄσπρο
	ὁ ἴμορφος		ἡ ἴμορφη		τὸ ἴμορφο

Ποῖες καταλήξεις ἔχουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σὲ κάθε γένος; Πῶς κλίνεται τὸ κάθε γένος τους; Πρόσεξε σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζεται ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὸ ἀρσενικό γένος. Ὁ τόνος αὐτὸς ὀνομάζεται *βασικός τόνος* τῶν ἐπιθέτων. Αὐτὸς ὁ βασικός τόνος (ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου, δηλ. ἂν εἶναι ὀξεῖα, βαρεῖα ἢ περισπωμένη) ἀλλάζει στὶς ἄλλες πτώσεις καὶ στ' ἄλλα γένη ἢ φυλάγεται παντοῦ στὴν ἴδια συλλαβή;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀξύτονα ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ. Τὸ ἴδιο γιὰ τὰ παροξύτονα. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ προπαροξύτονα. Σχημάτισε τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὄλων αὐτῶν τῶν ἐπιθέτων καὶ στὰ τρία γένη. Τί παρατηροῦμε;

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν παρακάτω ἐπιθέτων: *ἀκρίβος, γερός, δυνατός, στερεός, ἀφράτος, γεμάτος, μαῦρος, ἔτοιμος, φρόνιμος, ἀκέραιος, βέβαιος, μάταιος.*

β) Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ἕνα κατάλληλο ἐπίθετο: *Ἡ γῆ εἶναι—. Τὸ κάρβουνο εἶναι μαῦρο, ἡ κιμωλία εἶναι—. Ὁ—οὐρανὸς ἀστραπεὶ δὲ φοβᾶται. Ἡρῶν τ' ἄγρια κι ἔδιωξαν τὰ—. Ἡ—μέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρωί. Ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια, βάστα—καλάθι. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν—. Σὲ κάθε τρίγωνο τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν εἶναι ἴσο μὲ δύο—γωνίες.*

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Κλίνει τὰ οὐσιαστικά *οὐρανός, μέρα, καλάθι* μ' ἕνα ἐπίθετο κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα. β) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν τεσσάρων πρώτων λέξεων τοῦ κειμένου.

Παραδείγματα: *Τά' ἄρθρο, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστικὴ. Μέση' οὐσιαστικό, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστικὴ.*

50. — Η ΒΡΑΧΟΣΤΥΛΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ ἐκκλησιὰ εἶναι χτισμένη πάνω σ' ἓναν πελώριο, γκρίζο βράχο στὴ μέση τοῦ χωριοῦ. Παλιά, παμπάλαιη, μέτρια σὲ ἔκταση καὶ σὲ ὕψος, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ ὠραία καὶ ἐπιβλητική. Ἀνεβαίνεις ἀπὸ μιὰ δύσκολη, σχεδὸν ὄρθια σκάλα, ποὺ τὰ σκαλοπάτια τῆς εἶναι σκαλισμένα στὸ βράχο. Ὅταν φτάσης στὸ κεφαλόσκαλο καὶ πρὶν περάσης τὴ στέρια σιδερένια πόρτα τοῦ μεγάλου πετροῦ, τοῦ κυκλώπειου, θὰ ἔλεγες, περιτειχίσματος, στάσου καὶ ρίξε γύρω τὰ βλέμματά σου. Θὰ ἔχης ἔμπρός σου μιὰ ἐξαισία θέα. Τὰ μακρινὰ βουνά, μὲ τὶς κορυφές καὶ τὶς πλαγιές τους, σὰν τριανταφυλλένιες τὰ ἡλιοφώτιστα μεσημέρια καὶ γαλάζιες τὰ δειλινά, περιτριγυρίζουν μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια πεδιάδα. Οἱ ἀκούραστοι ἄντρες καὶ οἱ ἄξιες γυναῖκες τοῦ χωριοῦ ἔχουν κάμει τὸν τόπο σωστὸ παράδεισο μὲ τὴν πολυχρόνια καὶ τίμια δουλειά τους. Παντοῦ ἐλιές φουντωτὲς καὶ καλοκλαδεμένες, λευκὲς ψηλές, λυγερές καὶ σὰν ἀσημένιες· καλοσκαμμένα χωράφια καὶ ἀμπέλια. Καὶ ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ ἢ ἀπέραντη θάλασσα, πότε γαλήνια, γελαστὴ καὶ γαλάζια ἢ σὰ σμαραγδένια, καὶ πότε ἄγρια, σκούρα καὶ ἀπειλητικὴ.

Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ, ποὺ ἀπὸ τὰ πολύχρωμα τζάμια τῆς οἱ ξανθὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλιοῦ μπαίνουν γλυκές, ἢ ψυχὴ σου γαληνεύει.

Τεράστιες ἅγιες εἰκόνες στολίζουν τὸ θόλο καὶ τοὺς τοίχους· αὐτὲς, καθὼς καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ καρυδένιου τέμπλου, εἶναι δουλεμένες μὲ περίσσια τέχνη. Παλιὲς οἱ περισσότερες, ὑπάρχουν ὁμως καὶ λίγες καινούριες. Πλούσια εἶναι τ' ἀφιέρωματα, καὶ οἱ ἀσημένιες καντήλες καίνε ἀκοίμητες, γιατί ἡ φροντίδα τῶν εὐλαβικῶν χωριανῶν ποτὲ δὲν ἀφήνει νὰ τοὺς λείψῃ τὸ λάδι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *κυκλώπειος* πολὺ μέγας, τεράστιος ('κυκλώπεια' λέγονται ἀρχαίωτα τείχη ἀπὸ μεγάλους ὀγκόλιθους, πού πίστευαν ὅτι τὰ κατασκεύασαν οἱ Κύκλωπες).— *τέμπλο* τὸ εἰκονοστάσι πού χωρίζει τὸ ἅγιο βῆμα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἐκκλησιάς.

Περιγόμενο. α) Ποὺ εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ; Πῶς ἀνβαίνει κανεὶς σ' αὐτή; β) Μόλις φτάση κανεὶς καὶ πρὶν μπῆ μέσα, τί βλέπει ἀπὸ ἐκεῖ ψηλά; γ) Μόλις μπῆ, τί αἰσθάνεται; δ) Τί βλέπει μέσα;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Εἶδαμε ὡς τώρα ἐπίθετα πού ἔχουν καταλήξεις -ος, -η, -ο (*σκοτεινός, ἄσπρος, ὄμορφος*). Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε ἐπίθετα μὲ ἄλλες καταλήξεις:

1) *ὠραῖος, ὠραία, ὠραῖο* — *παλιός, παλιά, παλιό* — *δρῆσιος, δρῆσια, δρῆσιο* — *κυκλώπειος, κυκλώπεια, κυκλώπειο*.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ στὸ κάθε γένος;

Ποιά ἄλλα ἐπίθετα τοῦ κειμένου παίρνουν τέτοιες καταλήξεις;

2) *γλυκός, γλυκιά, γλυκό* — *ξανθός, ξανθιά, ξανθό*.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν αὐτά; Σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζονται ὅλα; Ἰδιαίτερα πρόσεξε ποιά εἶναι ἡ κατάληξη τοῦ θηλυκοῦ καὶ τί διαφορὰ ἔχει ἀπὸ τὴν κατάληξη τῶν προηγούμενων ἐπιθέτων. Συχνὰ ὅμως τὸ θηλυκὸ παίρνει καὶ κατάληξη -η: *ἡ ξανθῆ, ἡ μαλακῆ*.

Στὸν πληθυντικὸ τοῦ θηλυκοῦ γράφομε: *οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν, οἱ μαλακές, τῶν μαλακῶν* (χωρὶς ε).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

*** Ἀσκησι.** α) Νὰ βρῆς σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ κἀθένα ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου. β) Νὰ σχηματίσης ἀπὸ κάθε ἐπίθετο τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. Ἐπίσης στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. α) Νὰ κλίνης στὰ τρία γένη ἓνα ἐπίθετο σὲ -ος, -α, -ο μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ πού νὰ ταιριάξῃ.

β) Νὰ γράψῃς τὸ θηλυκὸ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζί μ' ἓνα κατάλληλο οὐσιαστικὸ: *γνωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, νησιτικός, φτωχός, ζακυνθινός*.

Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ σχηματίζεται μὲ ἓνα μόνο τρόπο;

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τοὺς παρακάτω στίχους σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικὰ σημάδια, τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

Το χωριο

*Μικρουλια κατακαινουρια
γερμενα σι ακρογιαλι
θα πιστευες τα κυματα
πως μολις τα χαν βγαλει
σα να τα σαρωνε απαλα
θαλασσινη φρεσκαδα
φτωχα σπιτακια χαμηλα
γεματ ασπραδα*

*Καλοκαιριου τα χρυσιωνε
ημερα ηλιοκαμενη
αλλα ψυχη δε θα βλεπες
μες στο χωριο να μενη
ουτε τραγουδι ουτε μιλια
να τρεχη στον αερα
ελειπαν ολοι στη δουλεια
στον τρυγο περα.*

Ντάν, ντάν, ντάν! 'Από τόν ψηλό βράχο ή καμπάνα τής ἐκκλησιάς καλεῖ στή λειτουργία τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὴ βαριά μὰ γλυκιὰ φωνή τής. Πετάχτηκα ἀπὸ τὸ παχὺ χωριάτικο στρώμα μου καὶ ἀνοιξά τὸ παράθυρο. 'Αποβραδὶς ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, μολυβῆς, μὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴ βροχὴ τής νύχτας εἶχε καθαρῖσει πέρα γιὰ πέρα καὶ προμνηοῦσε ὠραία μέρα. 'Ο ἥλιος δὲν εἶχε ἀκόμη βγῆ' τοῦ ἀντικρινουῦ γυμνοῦ καὶ τραχιουῦ βουνοῦ οἱ κορυφές φωτίζονταν κιόλας, ἀλλοῦ τριανταφυλλιές, ἀλλοῦ χρυσαφιές, ὄλλα στοὺς πλατιοὺς κάμπους τὰ δέντρα ἦταν σκοτεινὰ καὶ τής πλατιᾶς θάλασσας τὰ νερά ἀπλώνονταν θαμπά· δὲν εἶχαν πάρει ἀκόμη τὸ γελαστό τους χρώμα, πὺ κατὼ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα τής ἡμέρας καὶ τὸ βυθὸ εἶναι μαβὶ ἢ ἀσημί ἢ πρασινωπό.

'Ετοιμάστηκα γρήγορα, συγκινημένους ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια ξενιτιᾶς θὰ λειτουργηθῶ καὶ πάλι στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ μου. Στὰ μισὰ τής ψηλῆς πέτρινης σκάλας στάθηκα, πήρα μιὰν ἀνάσα βαθιὰ καὶ κοίταξα τὸν κόσμο πὺ ἀνέβαινε· οἱ γέροι μὲ βαριά βήματα, ἀκουμπώντας στὰ μακριὰ ραβδιά τους, οἱ γριές τυλιγμένες στοὺς μαῦρους παλαικοὺς μποξάδες τους, οἱ πιὸ νέες μὲ ἀνοιχτόχρωμες φορεσιές καὶ μὲ φακιόλια στὸ κεφάλι, βυσσινιά, κανελιά, φιστικιά, μενεξεδιά. Τ' ἀγόρια, ζωηρὰ καὶ λαφριά, πηδοῦσαν δυὸ δυὸ τὰ τραχιὰ σκαλοπάτια. Γὰ μικρὰ κοριτσάκια μὲ τίς ποικιλόχρωμες φουστίτσες τους, τίς ἄσπρες, τίς θαλασιές, τίς κόκκινες, ἔμοιαζαν λουλούδια πὺ ἀνθισαν ἄξαφνα πάνω στὸν τραχὺ, σταχτὴ βράχο· καὶ ὅπως ἔτρεχαν, ἔτρεμαν πάνω στὰ κεφαλάκια τους οἱ τριανταφυλλιοί, οἱ οὐρανιοί, οἱ πορτοκαλιοί φιδόγκοι πὺ εἶχαν στὰ μαλλιά τους.

'Όταν μπῆκα στὴν ἐκκλησιὰ, ἡ λειτουργία εἶχε ἀρχίσει. 'Ο γερο-παπὰς τῶν παιδικῶν μου χρόνων δὲ ζοῖσε πιά, μὰ καὶ ὁ νέος, πὺ τώρα τὸν πρωτάκουα, ἦταν ἀξιὸς διάδοχός του. Σεμνός, σοβαρός, ἔφελνε μὲ ἡρεμῆ, ἐπιβλητικὴ φωνή, καὶ τὰ ἱερὰ λόγια ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του καθαρά καὶ χάραζαν στὴν ψυχῇ μου τὸ βαθὺ τους νόημα.

Βαθιὰ γαλήνη ἦταν ἀπλωμένη μέσα μου, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴ λειτουργία ξανακατέβαινα τὴ σκάλα τής βραχοστύλωτης ἐκκλησιᾶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μπαξὰς* σάλι, κομμάτι ἀπὸ μάλλινο ἢ πλεχτὸ ὕφασμα, πού τὸ ρίχνουν οἱ γυναῖκες στὶς πλάτες τους.—*φρακιδί* γυναικεῖος κεφαλόδεσμος ἀπὸ λεπτὸ τουλπάνι, τσεμπέρι.

Περιχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο διηγεῖται κάποιος πὼς ξύπνησε τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῖ, γιὰ νὰ λειτουργηθῆ στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ. Ποιὸς τὸν ξύπνησε; Τί εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρό του τὴν ὥρα ἐκείνη; Στὴ μέση τῆς σκάλας, ὅπου στάθηκε, τί εἶδε; Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ τί ἔγινε;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ὁ οὐρανὸς ἦταν *βαρὺς, μολυβῆς*». Ἐδῶ ἔχομε δύο ἐπίθετα στὸ ἀρσενικὸ γένος: *βαρὺς* (σέ -ὺς) καὶ *μολυβῆς* (σέ -ῆς). Τί διαφορὰ ἔχουν στὴν ὀρθογραφία τους;

α) Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *βαρὺς*. Ὅλα αὐτὰ φανερώνουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τὶς διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος καὶ τὴν ποιότητα τῶν σωμάτων. Νὰ τὰ βρῆς ἓνα ἓνα.

β) Ἐπίσης ὑπάρχουν στὸ κείμενο ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *μολυβῆς*. Αὐτὰ φανερώνουν χρῶμα (καὶ εἶναι παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο.

Πρόσεξε σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθένα τους; πρόσεξε ἐπίσης καὶ τὴν ὀρθογραφία του.

γ) Πὼς σχηματίζουν λοιπὸν τὰ τρία γένη, πὼς κλίνονται καὶ ποιὰν ὀρθογραφία ἔχουν σὲ κάθε πτώση τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *βαρὺς* καὶ τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *μολυβῆς*;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. α) Στὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σέ -ὺς καὶ -ῆς πὼς γράφεται ἡ κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου στὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική; Πὼς γράφεται ἡ κατάληξη στὶς ἄλλες πτώσεις; β) Πὼς γράφεται ἡ ἀκτάληξη τοῦ θηλυκοῦ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ;

Γύμνασμα. α) Νὰ κλιθοῦν: ὁ πλατὺς κάμπος, ἡ πλατιὰ θάλασσα, τὸ πλατὺ πηγάδι.

β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν χρῶμα ὅμοιο μὲ τὸ χρῶμα τοῦ *καφέ*, τοῦ *κεραμιδιοῦ*, τοῦ *οὐρανοῦ*, *τῆς στάχτης*, τοῦ *λαδιοῦ*, τοῦ *μενξέ*.

Γράψε τὰ τρία γένη τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: τὰ *ἱερά λόγια* *ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ στόμα του καθαρά*.

β) Γράψε τὶς φράσεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν μεταφορικὴ σημασία.

Παράδειγμα: μὲ τὴ βαριά, μὰ γλυκιὰ φωνή της.

Μιά φορά οί λαγοί είχαν σύναξη. Βγήκε στη μέση ένας γερο-λαγός, άρρωστιάρης και γρινιάρης, και ρίχνοντας φοβισμένα βλέμματα δεξιά και άριστερά είπε: «Δέν ύποφέρεται πιά αύτή ή ζωή, άγαπητοί μου· μάς έξολοθρεύουν οί σκληροί άνθρωποι, οί σκύλοι οί άκούραστοί στο τρέξιμο, οί άιτοί οί σιδερομύτηδες. Πώς νά φυλαχτοΰμε άπό τά χέρια και τά νύχια αύτών τών πεισματάρηδων έχθρών μας, αύτών τών γαμψονύχικων δρνιαν;

“Όλο με τό χτυποκάρδι ζοΰμε· καλύτερα νά πεθάνωμε μιá και καλή παρά νά τρέμωμε όλη μας τή ζωή.»

— Μά γιατί νά φοβούμαστε τόσο πολύ; είπε ένας λαγός νεαρός και νοστιμούλης, πού δέν είχε όμως πείρα τής ζωής, ήταν λίγο ξιπασιάρης και ήθελε νά κάνη τόν παλικαρά· νά κοιτάξωμε νά άμυνόμαστε· έχομε τόσες άρετές· είμαστε άνοιχτομάτηδες και γοργοπόδηδες!

— Τί τά θέλεις, μικρούλη μου; είπε ό γέρος· φοβιτσιάρης ήταν ό πατέρας μου, τρεμουλιάρη ή μάνα μου, όλο μου τό σόι φοβιτσιάρικο και τρεμουλιάρικο· τό ίδιο και τό δικό σου· τώρ ά θ’ άλλάξωμε; Δέν πάμε, λέω γώ, καλύτερα νά πέσωμε στη λίμνη, νά γλιτώσωμε μιá για πάντα;

Συμφώνησαν και οί άλλοι κι έτρεχαν όλοι στη λίμνη νά πινοΰν. Οί βάτραχοι πού κάθονταν γύρω γύρω στο νερό, μόλις άκουσαν τό τρέξιμο τών λαγών, τρόμαξαν και πήδησαν μέσα. Κι ένας άπό τούς λαγούς, πού φαινόταν πιό λογικός άπό τούς άλλους, είπε: «Γιά σταθίτε, σύντροφοι· μήν καταστρέφετε τή ζωή σας· γιατί, όπως βλέπετε, ύπάρχουν ζωά πιό φοβιτσιάρικα κι άπό μάς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σύναξη* συγκέντρωση.— *σιδερομύτης* ἐκεῖνος πού ἔχει σιδερένια μύτη· *αὐτοὶ σιδερομύτηδες* (μεταφορικά), γιατί ἔχουν ράμφος σκληρό καὶ δυνατὸ σὰ σίδερο.

Περιεχόμενο. Ποιὰ παράπονα ἀκούστηκαν στὴ σύναξη τῶν λαγῶν; Τί λέει ἕνας νεαρὸς λαγός; Τί προτείνει ὁ γέρος; Τί γίνεται στὴ λίμνη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὰ πρῶτα ἐπίθετα πού βρῖσκομε στὸ κείμενο εἶναι: *ἀρρωστιάρης, γρι-νιάρης* (πού τελειώνουν σὲ -άρης). Αὐτά, ὅπως βλέπομε, ἔχουν τὸ ἄρσενικό παροξύτονο μὲ κατάληξη -ης. Πῶς σχηματίζονται τὰ τρία γένη τους;

2) Μὲ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ τὰ ἐπίθετα σὲ -ούλης (αὐτὰ ὅμως ἔχουν καὶ οὐδέτερο σὲ -ούλι). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσεις τὰ τρία γένη τους.

3) Ἐπίσης μὲ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη καὶ μερικά σύνθετα ἐπίθετα, πού ἔχουν δεύτερο συνθετικό τίς λέξεις *μύτη, νύχι, μάτι, πόδι, λαιμός, μαλλί, φρύδι, χεῖλι, χέρι*. Νὰ βρῆς τέτοια ἐπίθετα στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσεις τὰ τρία γένη τους. Ἔτσι σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ μερικά ἄλλα: *τεμπέλης, κατσούφης, λιζούδης*.

4) Ὅλα τὰ παραπάνω ἐπίθετα πῶς σχηματίζουν τὸν πληθυντικό τοῦ ἄρσε-νικοῦ; Γιατί λοιπὸν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ὀνομάζονται *ἀνισοσύλλαβα*;

5) Στὰ ἀνισοσύλλαβα αὐτὰ ἐπίθετα ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρώνεται μὲ τὸν τύπο τοῦ οὐδέτερου: *οἱ ζηλιάρες γυναι-κες, τῶν ζηλιάρικων γυναικῶν*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. α) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος πού ἔχει: *κόκκινη μύτη, γαλανὰ μάτια, στραβὰ πόδια, μακρὸ λαιμό, ξανθὰ μαλλιά, μαῦρα φρύδια, ἀνοιχτὸ χέρι* (αὐτὸς δηλ. πού ἑοδεύει πρόθυμα ὅπου πρέπει); Σχημάτισε τὰ 3 γένη τους στὴν ὄντη. β) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος πού εἶναι 30, 40, 50, 60, 70 χρονῶ; Νὰ βρῆς τὴν ὄνομο. τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. στὸ ἄρσενικό καὶ θηλυκό. γ) Νὰ βρῆς ἐπίθετα σὲ -ούλης (ὑποκοριστικά), πού νὰ παράγονται ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: *ἄμορφος, πονηρὸς, φτωχός, κοντός, ἄσπρος, φρονίμος*. Τῶν ἐπιθέτων πού βρῆκες νὰ σχηματίσεις τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. Νὰ κλίνης τὸ ἐπίθετο *ζηλιάρης* στὰ τρία γένη μαζί μ' ἕνα οὐσιαστικό πού νὰ ταιριάξῃ στὸ κάθε γένος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὸ παρακάτω κομμάτι σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης.

Όταν ο Ηρακλής ηταν μωρο η θεα Ηρα που ειχε μεγαλη εχθρα με τη μητερα του εστειλε δυο πελωρια φιδια να τον πνιξουν μεσα στην κονια του η μητερα του οταν ειδε τα φιδια να τυλιγονται γυρω απ το κορμακι του παιδιου της εβγαλε μια φειχτη φωνη η φωνη αυτη ξυπνησε το μωρο που πεταχτηκε αρπαξε τα φιδια ενα με το καθε του χερι και τα πνιξε

Κάτι μεγάλα μυρμήγκια, από εκείνα τὰ μαύρα πού εἶναι σάν ἀράπηδες, ἔχτισαν τῆ φωλιά τους κοντά στ' ἀλώνια τοῦ χωριοῦ, καί ἀπό τὸ πολὺ φαί πού ἔβρισκαν δυνάμωσαν πάρα πολὺ καί πλήθυναν τόσο, ὥστε ἔκαμαν δικό τους βασίλειο καί ὀργάνωσαν καί μυρμηγκοστρατό. Ἐνα τάγμα τους, πού εἶχε πάει σὲ μακρινὴ ἐκστρατεία, γύρισε ἔπειτα ἀπὸ λαμπρὴ νίκη καί ἔφερε κοντά στ' ἄλλα λάφυρα καί τέσσερεις αἰχμαλώτους.

Ὁ βασιλιάς ἄρχισε ν' ἀνακρίνη τοὺς αἰχμαλώτους καί νὰ τοὺς ρωτᾷ πῶς λέγονται καί τί τέχνη ξέρουν.

—Ἐγὼ ὀνομάζομαι Ἀράχνη, εἶπε ὁ πρῶτος· ξέρω νὰ ὑφαίνω· στὴν τέχνη αὐτὴ δὲ μὲ φτάνει κανεὶς.

—Καλὰ, εἶπε ὁ βασιλιάς· θὰ μοῦ ὑφάνῃς πανικά γιὰ τὸ παλάτι μου. Ἄν μείνω εὐχαριστημένος, θὰ σὲ ἐλευθερώσω· ἂν ὄχι, θὰ προστάξω νὰ σοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. *Καί γυρίζοντας στὸ δεῦτερο αἰχμάλωτο τοῦ λέει· «μίλησε τώρα ἐσύ».

—Ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα, εἶπε ἐκεῖνος· ξέρω καί κάνω περίφημα γλυκά.

—Ὁραῖα, εἶπε ὁ βασιλιάς· κι ἐμᾶς ἐδῶ μᾶς ἀρέσουν πολὺ τὰ γλυκά· θὰ σὲ κρατήσω λοιπὸν κι ἐσένα, κοίταξε ὁμως νὰ δουλεύῃς καλὰ· ἂν μᾶς εὐχαριστήσης μὲ τὴν τέχνη σου, θὰ σὲ ἐλευθερώσω, ἀλλιῶς θὰ σὲ θανατώσω κι ἐσένα. Κι ἔστειλε καί τοὺς δυὸ στὴ φυλακὴ, γιὰ νὰ πιάσουν δουλεία.

—Ἐσεῖς τώρα, εἶπε στοὺς δυὸ ἄλλους· πῶς λέγεστε καί τί ξέρετε;

—Ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τραγουδῶ, εἶπε ὁ τρίτος αἰχμάλωτος· τ' ὄνομά μου εἶναι Τζιτζικας.

—Ἐγὼ λέγομαι Ἀκρίδα, εἶπε ὁ τέταρτος, καί εἶμαι χορεύτρα.

—Εἶστε δηλαδὴ χασομέρηδες· ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι... ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο καί ἀμέσως μάλιστα.

—Ἐμᾶς ὄλοι μᾶς ἀγαποῦν, εἶπε μὲ θάρρος ὁ Τζιτζικας. Ὅλα τὰ ἔντομα καί τὰ φυτὰ ἐμεῖς τὰ διασκεδάζομε καί κάνομε νὰ περνοῦν μὲ λιγότερη στενοχώρια τῆ ζωῆ. Ἄφησέ μας νὰ σοῦ δείξωμε τὴν τέχνη μας καί κρίνε.

Ὁ βασιλιάς τόσο εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ τραγούδι καί τὸ χορὸ τους, ὥστε τοὺς ἄφησε ἀμέσως ἐλεύθερους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, πού εἶναι σὰν ἀράπηδες· ἐδῶ ἔχομε παρομοίωση. Ποιῆς ἐκφράσεις λέγονται παρομοιώσεις; Γιατί τις χρησιμοποιοῦμε;

Περιεχόμενο. Πῶς πιᾶστηκαν οἱ τέσσερις αἰχμάλωτοι; Τί εἶπε ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς στὸ βασιλιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ὅπως ξέρομε (μάθ. 3), οἱ προσωπικῆς ἀντωνυμίας φανερώνουν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου: ἐγώ, ἐσύ, αὐτός. Στὸ σημερινὸ κείμενο βρισκομε ἀντωνυμίας τοῦ α' καὶ τοῦ β' προσώπου:

Ὅν. ἐγὼ δονομάζομαι Ἀράχνη
Γεν. ἐμένα θὰ μοῦ ὑφαίνης
Αἰτ. ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα

μίλησε ἐσὺ
ἐσένα θὰ σοῦ κόψω τὸ κεφάλι
ἐσένα θὰ σὲ κρατήσω

Ὅν. ἐμεῖς διασκεδάζομε
Γεν. ἐμᾶς μᾶς ἀρέσουν
Αἰτ. ἐμᾶς μᾶς ἀγαποῦν

ἐσεῖς πῶς λέγεστε;
ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο
ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι

Ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα βλέπομε πῶς κλίνονται οἱ προσωπικῆς ἀντωνυμίας στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο. Βλέπομε ἐπίσης ὅτι στὴ γενική καὶ στὴν αἰτιατική καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν ἔχουν διπλοὺς τύπους, δισύλλαβους καὶ μονοσύλλαβους (δυνατοὺς καὶ ἀδύνατους). Κάποτε πηγαίνουν καὶ οἱ δύο τύποι μαζί (ὅπως στὰ παραπάνω παραδείγματα). Κλητική ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο: ἔ, ἐσύ! ἔ, ἐσεῖς!

1. Πρόσεξε στοὺς δισύλλαβους τύπους: ποιῆς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν ἐνικό καὶ ποιῆς στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ;

2. Πρόσεξε στοὺς μονοσύλλαβους τύπους: ποιῆς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ.—Ἀφυσέ μας: Τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος τῶν μονοσύλλαβων τύπων;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τις προσωπικῆς ἀντωνυμίας α' καὶ β' προσώπου καὶ νὰ ξεχωρίσης: α) ποιοὶ εἶναι οἱ δυνατοὶ καὶ ποιοὶ οἱ ἀδύνατοι τύποι, β) σὲ ποῖο πρόσωπο, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτῶση βρίσκεται ὁ καθένας, γ) ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους ποιοὶ χάνουν τὸν τόνο, ποιοὶ τὸν κρατοῦν καὶ ποιοὶ τὸν ἀνεβάζουν. Γιατί;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε 4 προτάσεις πού νὰ ἔχουν ὑποκείμενο τις ἀντωνυμίας ἐγώ, ἐσύ, ἐμεῖς, ἐσεῖς.

β) Σχημάτισε 4 προτάσεις μὲ τις προσωπ. ἀντωνυμίας: ἡ 1η νὰ ἔχη τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ α' προσώπου—ἡ 2η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ α' προσ.—ἡ 3η, τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ β' προσώπου—ἡ 4η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ β' προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς ἢ τοὺς ἀδύνατους τύπους ἢ καὶ μὲ τοὺς δύο μαζί).

Παράδειγμα: Μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω ἢ ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων; φαί, κάνω (γλυκά), κοιτάζω, δουλεύω, λέγομαι, χασομέρης, ἀμέσως, τοὺς ἀφυσε ἐλευθεροῦς. β) Κλίνε: τὴ μενάλω μορμύγκι, ἡ μακρινὴ ἐκστρατεία.

Τ' ΑΔΕΡΦΙΑ ΠΟΥ ΔΕ ΜΟΝΟΙΑΖΑΝ

Ένας γεωργός είχε τρεις γιούς. Αύ-
τοι όμως τόν πίκραιναν πολύ κάθε
μέρα, γιατί δέ μόνοιαζαν ἀναμεταξύ
τους. Τούς ἔδινε κάθε τόσο συμβου-
λές, ἀλλά δὲν τοὺς ἀλλάζε τὴ γνώμη.
"Ἀκουαν ἐκεῖνοι τὶς συμβουλές, δὲν
τούς ἔδιναν ὅμως σημασία. Τότε σκέ-
φτηκε ὁ γεωργὸς νὰ τοὺς πῆ πράματα
πὶὸ χεροπιαστά.

Τοὺς φώναξε λοιπὸν μιὰ μέρα καὶ
τούς ζήτησε νὰ τοῦ μαζέψῃ ὁ καθέ-
νας ἀπ' τὰ χωράφια μιὰν ἀγκαλιά
βέργες. Μὰ ἀκόμη καὶ γιὰ αὐτὸ ἄρ-
χισαν τὸν καβγά. Ἐπιτέλους ἡσύχα-

σαν καὶ, ὁ καθένας χωριστά, πῆγαν νὰ κάμουν τὸ θέλημα τοῦ
πατέρα τους.

Σὲ λίγο γύρισε τρέχοντας ὁ πρωτογιὸς μ' ἓνα δεμάτι κλημα-
τόβεργες. «Πατέρα, τὶς ἔφερα, νὰ τες, πάρ' τες.» Δὲν ἄργησε
καὶ ὁ δεῦτερος. «Πατέρα, λέει καὶ αὐτός, σοῦ ἔφερα ὀλόκληρη
ἀγκαλιά νὰ τη.» Στὸ τέλος νὰ τος καὶ ὁ μικρότερος, φορτωμέ-
νος μὲ πολλὲς βέργες. Ἄμα συνάχτηκαν οἱ βέργες μπροστά
τοῦ σωρός, ὁ γεωργὸς πῆρε πολλὲς ἀπὸ κάποιε δεμάτι, τὶς ἔκαμε
μάτσο καί, ἀφοῦ τὶς ἔδεσε, εἶπε στὸν πρῶτο γιό: «Πάρε αὐτὸ
τὸ μάτσο καὶ σπᾶς' το.» Ἐβαλε αὐτὸς ὄλα του τὰ δυνατά, μὰ
τίποτε. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι.

Τότε ὁ πατέρας ἔλυσε τὸ μάτσο, ἔδινε τὶς βέργες μιὰ μιὰ
στὰ παιδιά του καὶ βλέποντάς τα νὰ τὶς τσακίζουν εὐκολα εἶ-
πε: «Βλέπετε, παιδιά μου, πόση δύναμη ἔχει ἡ ἔνωση· σὺν
αὐτὲς τὶς βέργες κι ἐσεῖς, ἂν εἴστε ἐνωμένοι, μονοιασμένοι, θὰ
εἴστε ἀνίκητοι· ἂν ὅμως θὰ εἴστε χωρισμένοι, εὐκολα θὰ σᾶς
κάνουν καλὰ ὅσοι θέλουν τὸ κακό σας.»

ΤΟ ΠΕΡΔΙΚΟΓΕΡΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΔΙ

Ἐνα περδικογέρακο ὄρμησε νὰ πιάσῃ ἓνα φίδι. Αὐτὸ τὸ παρα-
καλοῦσε νὰ τὸ ἀφήσῃ, τοῦ ἔλεγε νὰ μὴν τοῦ κάμῃ κακό, μὰ τὸ
ὄρνιο, ἄπονο, τὸ ἄρπαξε καὶ πέταξε ψηλά. Γυρίζει τότε τὸ φίδι
καὶ τὸ δαγκάνει. Τὸ περδικογέρακο, παράλυτο ἀπὸ τὸν πόνο,
ἄρχισε νὰ πέφτῃ σιγὰ σιγὰ, κρατώντας τὸ φίδι στὰ νύχια του.
Σὲ λίγο νὰ σου τα καὶ τὰ δυὸ καταγῆς. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ πουλὶ
πέθαινε δηλητηριασμένο τὸ φίδι τοῦ λέει: «Δίκαια τιμωρήθη-
κες· γιὰτὶ νὰ θέλῃς νὰ κάμῃς κακό σ' ἓναν ποὺ δὲ σὲ πείραξε;»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *περικογιέρακο* ἀρπαχτικό πουλί, εἶδος γεράκι, μὲ πολὺ γαμπὰ νύχια.

Περιεχόμενο. Ποιὸ δίδαγμα ἔδωσε ὁ γεωργὸς στὰ παιδιά του καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Τί μᾶς διδάσκει ὁ δεύτερος μῦθος;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου εἶναι ἡ λέξις αὐτός. Ἔχει τρία γένη καὶ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο *καλός*: κλητικὴ ὁμοῦ δὲν ἔχει, καὶ μόνο στὸν ἐνικό λέμε *καμιὰ φορὰ*, στὸ ἀρσενικό καὶ τὸ θηλυκό, *αὐτέ, αὐτή*.

Ἄντι νὰ πούμε νὰ αὐτός λέμε συχνὰ νὰ *τος*. Καὶ τὸ *τος* προσωπικὴ ἀντωνυμία εἶναι, ὁ «ἀδύνατος τύπος» τοῦ γ' προσώπου ἔχει καὶ αὐτὴ τρία γένη καὶ κλίνεται γενικὰ ὅπως τὸ αὐτός: μόνο στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) *τούς*, ἐνῶ ὁ δυνατὸς τύπος ἔχει (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) αὐτῶν· στὴν αἰτιατικὴ πάλι τοῦ πληθυντικοῦ τὸ θηλυκό ἔχει δύο τύπους: *τις* καὶ *τες*· τὸ *τις* μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ *τες* ὕστερ' ἀπ' αὐτό: *τις ἔφερα, πάρ' τες*.

Ἡ ὀνομαστικὴ, ἐνικού καὶ πληθυντικοῦ, τῶν ἀδύνατων τύπων δὲν παίρνει ποτὲ τόνο: *νὰ τος, νὰ τη, νὰ το, νὰ τοι, νὰ τες, νὰ τα*. Στὶς ἄλλες πτώσεις σημειώνομε τόνο, ὅταν ἡ ἀντωνυμία εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, καὶ δὲ σημειώνομε, ὅταν εἶναι ἔπειτ' ἀπ' αὐτό: *τοῦ ἔφερε, φέρεις του*.

Ἰδιαιτέρη προσοχὴ χρειάζεται γιὰ τὸ *τούς*· εἶναι αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν γενῶν.

Παράδειγμα: Αἰτιατικὴ: *Κοίταξε τοὺς φαράδες, κοίταξέ τους*.—*Τοὺς* βλέπω. Γενικὴ: *Μίλησε τῶν κυριῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς* μίλησα (=μίλησα σ' αὐτούς). *Μίλησε τῶν κυριῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς* μίλησα (=μίλησα σ' αὐτές). *Μίλησε τῶν παιδιῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς* μίλησα (=μίλησα σ' αὐτά).

Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθημα 37, ἡ αἰτιατικὴ τοῦ θηλυκοῦ *τήν*, ὅταν εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, φυλάγει τὸ τελικὸ *ν*, ἂν ἀκολουθῆ λέξις ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο: *τήν ἔσπασα, τὴν πῆρα*, ἀλλὰ *τὴ χάρισα*. Ὅταν εἶναι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ ρῆμα ἢ τὸ *νά*, συνήθως δὲν παίρνει *ν*, ἐκτός ἂν ἀκολουθῆ φωνῆεν: *κοίταξέ την ὁμοῦ*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκησις. α) Νὰ βρῆς ὅλες τὶς προσωπ. ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ ξεχωρίσης τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τους. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς κρατοῦν τὸν τόνο, ποιὲς τὸν ἐγκλίνο υ ν καὶ γιατί; β) Διάβασε τὶς πρῶτες 10 γραμμὲς στὸν α' μῦθο, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ πούμε, ἂν μιλούσαμε γιὰ τρεῖς θυγατέρες. Τὸ ἴδιο, ἂν μιλούσαμε γιὰ τρία παιδιά.

Γύμνασμα. Κλίνει τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ. (μὲ τοὺς δυνατούς καὶ τοὺς ἀδυνάτους τύπους).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τὶς ἐνεργητικὲς μετοχὰς ποὺ εἶναι στὸ κείμενο. β) Γράψε ὅλες τὶς παθητικὲς μετοχὰς καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τῆς καθεμιάς.

Μιά καλιακούδα κι ένας κούκος ήταν καθισμένοι στο ίδιο δέντρο. Πιο πέρα κάτι μικροπούλια πετούσαν και κελαηδούσαν. Ο κούκος, χαρούμενος, όλο φώναζε «κούκου κούκου», ή καλιακούδα όμως δέν άνοιγε τó στόμα της.

— Γιατί είσαι άμιλητη, Ξαδέρφη; Τι έχεις;

— Τι έχω; Τι θέλεις νά έχη ένα φτωχό και πεινασμένο πουλί σαν έμένα; Δέ ρίχνεις μιá ματιά σ' έκεινον έκει τόν περιστέρωνα; Αύτά τά περιστέρια είναι εύτυχισμένα· όσο φαί θέλουν, τó έχουν· όλο τά ταΐζουν οι άνθρωποι. Έμεις είμαστε άμοιροι· δέν έχομε κανένα νά μάς φροντίση. Άν είχαμε τά μισά άπ' όσα ρίχνουν στα περιστέρια, θά ήμασταν καλά. Άλλά πώς νά τά έχωμε;

— Ζηλιάρα! Άλλος έχει ένα καλό, άλλοσ άλλο. Έγώ δέν είμαι παραπονιάρης. Κούκου!

— Δέ θά σοϋ άρесе δηλαδή νά ήσουν κι έσύ πάντα χορτάτος, νά είχες τήν τύχη τών περιστεριών; Έγώ όμολογώ πώς θά ήθελα νά ήμουν σαν αύτά.

— Άν έχης τόση έπιθυμία νά ζήσ σαν τά περιστέρια, άσπρισε τά φτερά σου νά τούς μοιάσης και σύρε νά κάθεται μαζί τους στόν περιστεριώνα. Λούσου στο αύλάκι του μύλου· έπειτα, βρεμένη άκόμα, κυλήσου στο αύλεύρι και θά είσαι σαν τά περιστέρια· θά έχης έτσι τά πλούτη τους. Κούκου!

— Εύχαριστώ για τή συμβουλή. Έχε γεια. Έχετε γεια κι έσεις, τ' άλλα φτωχοπούλια. Φεύγω. Άφοϋ είστε εύχαριστημένα με τή μοίρα σας, μείνετε. Άν ήσατε πιο φιλόδοξα, θά είχατε κι έσεις όσα τώρα κι έμπρός θά έχω έγώ.

Τά περιστέρια, όσο ή καλιακούδα σώπαινε, τήν έπαιρναν για περιστέρι και δέν τήν πείραζαν. Μιά μέρα όμως που ξεχάστηκε και φώναξε, παραξενεύτηκαν για τήν άγνωστη φωνή, που ποτέ δέν τήν είχαν άκούσει, και τήν έδιωξαν με τίςτσιμπιές. Η καλιακούδα, μήν έχοντας άλλο καταφύγιο, γύρισε στις καλιακούδες. Αύτές όμως δέν τή γνώρισαν, γιατί είχε άλλάξει χρώμα, και δέν τή δέχτηκαν στη συντροφία τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, καλιακούδα βλ. σελ. 3.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε τί ἔπαθε ἡ καλιακούδα. Τί θὰ ἔλεγε, ἂν ἤθελε νὰ διηγηθῆ ἡ ἴδια τὸ πάθημά της σὲ μιὰν ἄλλη καλιακούδα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὸ ρῆμα ἔχω στὴν *δριστική* ἔχει τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα* (γιὰ τὸ παρόν), *παρατατικό* (γιὰ τὸ παρελθόν) καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα* (γιὰ τὸ μέλλον). Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερα ἔχω—ἐχτές εἶχα—αὔριο θὰ ἔχω.*—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς δριστικῆς σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα βάζοντας τὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίες: *ἐγὼ, εὐσ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσεῖς, αὐτοί.* Πρόσεξε στὶς καταλήξεις τοῦ μέλλοντα (πού ἔχει ἔμπρός τὸ θά): στὸ β' καὶ στὸ γ' ἐνικό πρόσ. ἔχει *η* (θὰ ἔχῃς, θὰ ἔχη) καὶ στὸ α' πληθ. ἔχει *ω* (θὰ ἔχωμε).—Τὸ ρῆμα αὐτὸ στὴν *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μὲ τὶς ἴδιες καταλήξεις τοῦ ἐξακολουθητικοῦ μέλλοντα· παίρνει ὁμως ἔμπρός ἕνα ἀπὸ τὰ ἀκλιτα *ἄς, νά, ὅταν, ἂν, μὴν* (ἀπαγορευτικό): *ἄς ἔχη, νὰ ἔχωμε, ὅταν ἔχῃς, ἂν ἔχωμε, μὴν ἔχῃς.*—Ἡ *προσταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* στὸ β' ἐνικό: *εὐσ ἔχε καὶ στὸ β' πληθυντικό: ἐσεῖς ἔχετε.* Λ.χ. *ἔχε γειά—ἔχετε τὸ νοῦ σας.*—Καὶ ἡ *μετοχή* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μ' ἕνα μόνο τύπο: *ἔχοντας.* Λ.χ. *μὴν ἔχοντας ἄλλο καταφύγιον.*—Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος ἔχω πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

2) Καὶ τὸ ρῆμα *εἶμαι* στὴν *δριστική* ἔχει μόνο τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα*, *παρατατικό* καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα.* Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερα εἶμαι, ἐχτές ἦμουν, αὔριο θὰ εἶμαι.*—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς βάζοντας τὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίες: *ἐγὼ, εὐσ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσεῖς, αὐτοί.* (Πρόσεξε μόνο τ' ἀκόλουθα: α) Ὁ παρατατικός ἔχει σ' ὅλα τὰ πρόσωπα *η*: *ἐγὼ ἦμουν, εὐσ ἦσουν* κτλ. Τὸ β' πληθυντικό του εἶναι: *ἐσεῖς ἦσατε*, ἐνῶ στὸν ἐνεστώτα: *ἐσεῖς εἶστε.*)—β) Ὁ ἐξακολουθητικός μέλλοντας εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα, μόνο πού παίρνει ἔμπρός τὸ θά.—Ἡ *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* πού εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς, (μόνο πού παίρνει ἔμπρός τὰ μόρια *ἢ* τοὺς συνδέσμοις τῆς ὑποταχτικῆς: *ἐγὼ νὰ εἶμαι, εὐσ νὰ εἶσαι* κτλ.).

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος *εἶμαι* καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἐξακολουθ. μέλλοντα καὶ τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ρήματος ἔχω. Σὲ ποιὸ πρόσωπο εἶναι ὁ καθένας καὶ τί παρατηρεῖς στὴν ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων;—β) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παρατατικοῦ τῶν ρηματικῶν ἔχω καὶ εἶμαι. Πῶς γράφεται τὸ ἀρχικὸ φωνήεν;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα ἐνικοῦ καὶ πληθ.: 1) Ὅταν δὲν ἔχω μελέτη, εἶμαι πρόθυμος γιὰ παιχνίδι. 2) Ἄν δὲν εἶχα μελέτη, θὰ ἦμουν πρόθυμος γιὰ παιχνίδι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού εἶναι στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

— Κατίνα!

Τρία κορίτσια φωνάζουν, και τὰ τρία μαζί, με τις καθάριες τραγουδιστές φωνές τους. Ἡ Κατίνα ἀφήνει τὴ δουλειά της — μπάλωνε ἓνα σακάκι τοῦ ἀδερφοῦ της — και τρέχει στὴν πόρτα. Τρεῖς συμμαθήτριές της, ἡ Ἄννα, ἡ Λιλή και ἡ Φρόσω, γυρίζουν ἀπὸ τὸν περίπατό τους χαρούμενες, γλαστές, με κόκκινα μάγουλα και φορτωμένες λουλούδια και στεφάνια.

— Μὰ τί, δουλεύεις; Ἐσὺ δὲ γιορτάζεις τὸ Μάη;

— Κάτι μπαλῶνα, ἀλλὰ σὲ πέντε λεπτά τελειῶνα. Καὶ τὸ Μάη τὸν γιορ-

τάζω — ὄλοι στὸ σπίτι μας τὸν γιορτάζομε —, αὔριο ὁμως τὸ πρωί. Ἔτσι μᾶς ὀρμηνεύει ἡ γιαγιά μου και μοῦ ἀρέσει κι ἐμένα. Δὲν κοπιάζετε μέσα;

Τὰ τρία κορίτσια τρέχουν και καλησπερίζουν τὴ γιαγιά τῆς Κατίνας, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, στὸ ὑπόστεγο. Ὁ ἥλιος βασιλεύει και ἡ ἀκούραστη γριούλα κλώθει ἀκόμα.

— Πάντα δουλεύετε, κυρα-Κατερίνα. Δὲ σᾶς κουράζει ἡ δουλειά.

— Δὲν κάνω πιά μεγάλα πράματα, Λιλή. Κλώθω λίγο, μπαλῶνα κανένα ροῦχο, πλέκω καμιά κάλτσα, μαγειρεύω ποῦ και ποῦ ὄλες τις ἄλλες δουλειές τις κάνει ἡ μαμά τῆς Κατίνας. Στὰ νιάτα μου βέβαια δούλευα πολὺ ζύμωνα, ἔπλαθα τὰ ψωμιά, φούρνιζα, ὕφαινα...

— Και φρόντιζες και τὸν κῆπο σου, γιαγιάκα μου φύτευες, κλάδευες, πότιζες και θέριζες και τὸ χωράφι σου.

— Πῶς γιορτάζατε τὴν Πρωτομαγιά στὸ νησί σας, κυρα-Κατερίνα;

— Πῶς γιορτάζαμε, Φρόσω; Λεῖπω τόσα χρόνια, μὰ ὁ νοῦς μου πάντα γυρίζει στὰ περασμένα. Ἄνημερα τὴν Πρωτομαγιά κάθε μητέρα σήκωνε τὰ παιδιά της ἀξημέρωτα ἀκόμα. Ἄν τὸ γκάρισμα κανενὸς γαῖδουριοῦ τοὺς ἐβρῖσκε στὸ στῶμα, αὐτὸ τὸ λογάριζαν γιὰ κακό, τοὺς «ἐπιανε», ὅπως πίστευαν, ὁ γαῖδαρος και θὰ νύσταζαν ὄλο τὸν καιρὸ ποῦ θὰ θέριζαν. Μικροὶ μεγάλοι ἐπιναν τὸ γάλα τους και ἔτρεχαν πρωὶ πρωὶ στὰ χωράφια. Ἐκοβαν κλαδιά, φύλλα και λουλούδια και στόλιζαν μ' αὐτὰ τις πόρτες και τὰ παράθυρά τους ἐπλεκαν και στεφάνια. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες δέναμε τὴ μέση μας με κλώνους μολόχας ἀλλιῶς, πιστεύαμε, θὰ μᾶς ἐπιανε πονόμεσος τὴν ὥρα ποῦ θὰ θερίζαμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *όρημνεύω* συμβουλεύω (γίνεται από το *όρημνεύω* = *έξηγηώ*).—*άξημέρωτα* πριν ξημερώση (πριν ανατείλει ο ήλιος).

Περιεχόμενο. Τι ρωτούν την Κατίνα οι φίλες της και τί άπαντά αυτή; Σε τί καταγίνεται ή κυρα-Κατερίνα; Πώς γιορτάζουν την Πρωτομαγιά στο νησί της;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στο κείμενο διαβάζομε ότι ή κυρα-Κατερίνα λέει: *κλώθω... μπαλώνω... πλέκω... μαγειρεύω*. Τα ρήματα αυτά σε ποιά φωνή βρίσκονται; Σε ποιάν εγκλιση και σε ποιό χρόνο; Σε ποιό πρόσωπο και σε ποιόν άριθμό;—Τά ρήματα αυτά, καθώς και όλα τά ρήματα που υπάρχουν στο σημερινό κείμενο, άνήκουν στην *πρώτη συζυγία*, γιατί στο α' πρόσωπο του ένικού του ενεργητικού ένεστώτα τελειώνουν σε -ω και τονίζονται στην παραλήγουσα. Όστε ποιά ρήματα έχει ή πρώτη συζυγία;

Στήν όρειστική του ένεστώτα για το α' ένικό πρόσωπο λέμε: *έγώ φωνάζω*. Για τ' άλλα πρόσωπα ένικού και πληθυντικού πώς λέμε; Ποιές είναι οι καταλήξεις;

Η κυρα-Κατερίνα λέει: «στά νιάτα μου *δούλενα, ζύμωνα, έπλαθα*». Καθένα από τά ρήματα αυτά φανερώνει πράξη που γίνεται στα περασμένα εξακολουθητικά. Δηλαδή σε ποιό χρόνο βρίσκονται;—Στο κείμενο βρίσκομε τούς τύπους: *έπλαθα, έτρεχαν, έπλεκαν* (τών ρημ. *πλάθ-ω, τρέχ-ω, πλέκ-ω* που άρχίζουν από σύμφωνο). Το ε που παίρνουν έμπρός οι τύποι αυτοί λέγεται *αύξηση*.

Αυτό το ε δέν τό έχουν οι τύποι *ζύμωνα, φούρνιζα, θέριζαν, πιστεύαμε*. Πότε τό ε αυτό μένει και πότε μορφεϊ νά λείψει;

Στόν ενεργητ. παρατατικό για το α' πρόσωπο λέμε: *έγώ έ-πλεκ-α*. Πώς λέμε για τ' άλλα πρόσωπα, ένικού και πληθυντικού; Ποιές είναι οι καταλήξεις;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Νά βρης όλα τά ρήματα που υπάρχουν στο κείμενο και νά ξεχωρίσης τή φωνή, τήν εγκλιση, τό χρόνο, τό πρόσωπο και τόν άριθμό του καθενός. Ποιά ρήματα έχουν αύξηση στόν παρατατικό και ποιά δέν έχουν;

Έπίσης νά βρης τό υποκείμενο του κάθε ρήματος και τό αντίκειμενο, άν έχη.

Γύμνασμα. α) Γράψε τό παρακάτω κομμάτι βάζοντας τά ρήματα στόν παρατατικό: *Τό πρωϊ φεύγω από τό σπίτι μου τρεχάτος και πηγαίνω στο σχολείο. Βλέπω στο δρόμο κι άλλα παιδιά. Μαζί μ' αυτά φτάνω γρήγορα στή μεγάλη πόρτα του σχολείου. Μπαίνω στην αυλή κι έπειτα ανεβαίνω στην αίθουσα. Άνοιγω τή σάκα μου κι έτοιμάζω τά βιβλία. Σηκώνω τό κεφάλι και κοιτάζω τό δάσκαλο, που άρχίζει τό μάθημα. Στο μάθημα προσέχω από τήν άρχή ως τό τέλος.*

Γύμνασμα. β) Γράψε τό παραπάνω κομμάτι βάζοντας τά ρήματα στο β' πληθ. του ένεστώτα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνε τά όνόματα: *δ καλός άδερφός, ή άκούραστη γιαγιά, τό μαγιάτικο λουλούδι.*

57.—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ, ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΙΚΑ

1. Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ και δένε.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες.
3. Γενάρη μῆνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ξετάξης.
4. Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.
5. Χόρευε, κυρα-Μαρού, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.
6. Τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς δὲν εἶναι νὰ κάνωμε αὐτὸ ποῦ μᾶς ἀρέσει· εἶναι νὰ μᾶς ἀρέση αὐτὸ ποῦ κάνομε.

ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

7. Ἔχετε γειά, ψηλά βουνά καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα.
8. Ἄφέντη μου, τ' ἀλέτρι σου Θεὸς νὰ τὸ πλουταῖνη, γιὰ νὰ θερίζης σταυρωτά, νὰ δένης ἀντρειωμένα, νὰ κοσκινίξης μάλαμα, νὰ πέφτη τὸ χρυσάφι, τὰ ψιλοκοσκινίσματα νὰ δίνης στίς βαίστρες.
9. Ξέρω νὰ ὑφαίνω στὸ βλατί, νὰ ὑφαίνω στὸ βελουδο.
10. Ἐμεῖς θὰ λημεριάζωμε κεῖ ποῦ φωλιάζουν λύκοι.
11. Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο.
12. Νὰ μπαῖνη ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιδὸ τὸ βράδυ, νὰ μπαينوβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια.
13. Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάζη μαῦρα, γιὰ νὰ ταιριαζῇ ἢ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τῆ λαύρα.
14. Νὰ πέφτουν τ' ἄνη ἀπάνω σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου.

ΑΛΛΟΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

15. Πάντα τὸ φῶς σου, Ἑλλάδα μου, θὰ λάμπη στὴν ψυχὴ μου.
16. Σὰ θὰ γυρίζης στὸ χωριό, θὰ βασιλεύῃ ὁ ἥλιος.
17. Θ' ἀνάβωμε τὸ λύχνο μας, γιὰ νὰ φωτίξῃ κι ἄλλους.
18. Ὀργώνοντας καὶ σπέρνοντας στὸν πλούσιο θέρο ἐλπίζω.
19. Τὰ βέλη ρίχνοντας βροχὴ τὸν οὐρανὸ θὰ ἰσκιώνουν.
20. Θερίζετε πιὸ γρήγορα καὶ δὲ μᾶς παίρνει ἡ ὥρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τοῦ Σταυροῦ καὶ ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε· συμβουλή στους καπετάνιους καραβίων μὲ πανιά ν' ἀρχίζουν τὰ ταξίδια τους τὰ Φῶτα (6 τοῦ Γενάρη), ἀφοῦ πρῶτα ρίξη ὁ παπᾶς τὸ σταυρὸ στὴ θάλασσα καὶ ἀγίαση τὰ νερά, καὶ νὰ τὰ σταματοῦν τοῦ Σταυροῦ (14 τοῦ Σεπτεμβρίου) τὸ χειμῶνα τὰ ταξίδια ἦταν ἐπικίνδυνα.—καταβολάδα τὸ κλαδί πού, χωρὶς νὰ τὸ κόψουν ἀπὸ τὸ δέντρο, τὸ λυγίζουν καὶ τὸ φτυεύουν στὴ γῆ.—βαίσιμα κοπέλες πού τραγουδοῦν τὰ βαίτικα, εὐχαιτικά τραγούδια, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ τὴ γιορτὴ τῶν Βαγιῶν· εὐχὴ ἀπὸ τέτοιο τραγούδι εἶναι καὶ ὁ στίχος ἀρ. 14.—βλατι πολῦτιμο πορφραῖο ὑφασμα.—εἰς τὴν ξενιτιά στὴν ξενιτιά· τὴν πρόθεση σὲ παλαιότερα τὴν ἔλεγαν εἰς.

Περιεχόμενο. Σκέψου τί σημαίνουν οἱ παροιμίαι ἀριθ. 2 - 5.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ τὸν παρατατικὸν, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς:

1. **Ἔνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Εἶναι ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο τοῦ ἐνικῆ καὶ στὸ α' τοῦ πληθυντικῆ· ἔχει δηλ. καταλήξεις -ης -ης -ομε ἀντὶ -εις -ει -ομε : *θερίζεις, λείπει, κάνωμε.*

Πῶς καταλαβαίνομε πῶς ἕνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὑποταχτικῆς καὶ ὄχι τῆς ὀριστικῆς; Τὸ καταλαβαίνομε ἀπὸ τοὺς συνδέσμους ἢ τὰ μόρια πού τὸν συνοδεύουν· γιὰ τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς βρῖσκεται πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα *ἄς, νά, ὅταν, ἂν, μὴ(ν)* (ἀπαγορευτικὸ): *ἄς ἔχωμε, νὰ θερίζη, ὅταν παίξῃ, ἂν τρέξῃ, μὴ ἀφήνῃ.*

2. **Ἔξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ μόριον *θά :* *θά λάμπῃ.*

3. **Ἔνεστώτας τῆς προσταχτικῆς.** Ἔχει μόνο β' πρόσωπο : *ἀρμένιζε, θερίζετε.* Κανένας σύνδεσμος ἢ ἄλλο μόριον δὲ συνοδεύει ποτὲ τὴν προσταχτικὴν ὥστε *τὸ μὴν ἀφήνετε* εἶναι ὑποταχτικὴ (ὄχι προσταχτικὴ)· ἔχει ἐνικὸν : *μὴν ἀφήνῃ.*

4. **Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ :** *ὀργώνοντας.*

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ὅταν προσταξῶ ἢ παρακαλῶ ἕνα πρόσωπο νὰ γράφῃ, τοῦ λέω *γράψε :* ὅταν τοῦ τὸ ἀπαγορεύω, τοῦ λέω *μὴ γράψῃς.* Πῶς τοῦ λέω, ὅταν τὸ προσταξῶ ἢ τὸ παρακαλῶ, καὶ πῶς, ὅταν τοῦ ἀπαγορεύω νὰ *ψῆσῃ, νὰ δείχνῃ, νὰ παίξῃ, νὰ φραξῇ, νὰ ἐλπίζῃ ;* Πῶς δίνω αὐτέσι τις προσταγὰς ἢ κάνω αὐτέσι τις παρακλήσεις σὲ δυὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα ; Πῶς τοὺς λέω, ὅταν τοὺς τὸ ἀπαγορεύω ;

Γύμνασμα. Χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες καὶ γράψε στὴν α' ὅσα ῥήματα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου εἶναι στὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς (μαζὶ μὲ τ' ἄκλιτα πού τὸν συνοδεύουν)· στὴ β', ὅσα εἶναι στὸ μέλλοντα (μαζὶ μὲ τὸ *θά*)· στὴν γ', ὅσα στὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς· στὴν δ', ὅσα στὴν ἐνεργητικὴ μετοχὴ.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικῆ τ' ἀκόλουθα ὄνομαστικά προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρον : *φάρος, βάρος, δράκος, ράκος, λάθος, βάθος, ὤμος, λύκος, πύργος, ἄνεμος, στέλεχος, μέγεθος, ἄγγελος, ἔμπορος, ζωγράφος, ἔδαφος, βράχος, πάχος, κήπος, λίπος, μύθος, ἦθος, ὄρος, ὄρος, τοίχος, τείχος, γύφος, ὕψος.*

Στοῦ Δημοῦλᾶ τὸν Πύργο ἄναψε ὁ πόλεμος καὶ τὸ τουφεκίδι πέφτει πυκνὸ. Τὸν Πύργο τὸν ἔχει ζῶσει ἀπὸ ὄρες ἡ Ἀρβανιτιά. Μέσα κλεισμένες ἔχουν ὀργανώσει τὴν ἄμυνα ἡ Δέσπω, οἱ κόρες της, οἱ νύφες της καὶ οἱ ἐγγονές της. Ἄντρας κανένας.

Ὅταν ἄκουσε ἡ Σουλιώτισσα πὼς οἱ Ἀρβανίτες εἶχαν πλακώσει στὸ χωριὸ καὶ ἄρχισαν τὶς σφαγές, φώναξε τὶς δικές της καὶ πρόσταξε: «Κλειστε τὴν πόρτα, ἀμπαρῶστε τη καλά, πιάστε τ' ἄρματα καὶ τρέξτε στὶς πολεμίστρες· θὰ τὸ δείξωμε καὶ σήμερα πὼς εἴμαστε

Σουλιώτισσες· καμιά δὲ θὰ δειλιάσῃ. Καμιά νὰ μὴν ξεχάσῃ τὴ γενιά της καὶ τὸ χρέος της.»

— Ρίξε τ' ἄρματα, Γιώργαινα, τῆς φώναξαν οἱ Ἀρβανίτες ἀπ' ἔξω, κι ἄνοιξε τὸν Πύργο. Δὲν εἶναι. Ἐδῶ τὸ Σούλι, ἔδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασαῦ καὶ τῶν Ἀρβανιτάδων. Ἄμα ρίξης τ' ἄρματα, θὰ γλιτώσῃς.

— Κι ἂν ἔπесе τὸ Σούλι, κι ἂν τούρκεψε ἡ Κιάφα, ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν κάνει· καὶ τὸν Πύργο δὲ θὰ τὸν ἀνοίξω· κανένας δὲ θὰ τὸν ἀνοίξῃ.

— Ἐδῶ στὸ χωριὸ τοῦς πατριῶτες σας, ἄλλους τοῦς σφάξαμε καὶ ἄλλους τοῦς σκλαβώσαμε. Ἀπὸ πεθαμένες κάλλιο σκλάβες· ἀνοίξτε.

— Ἄν σφάξατε καὶ σκλαβώσατε ἄλλους, ἐμᾶς οὔτε θὰ μᾶς σφάζετε οὔτε θὰ μᾶς σκλαβώσετε. Ἀπὸ σκλάβες κάλλιο πεθαμένες.

Ὅταν λιγότεψε τὸ μπαρούτι καὶ ἡ Δέσπω ἔβλεπε πὼς κάθε ἀντίσταση πιά ἦταν ἀνώφελη, μάζεψε γύρω της τὶς ἄλλες.

— Ἐγὼ τὸ ἀποφάσισα· κάλλιο θάνατος παρά σκλαβιά. Ἐσεῖς τί θ' ἀποφασίσετε; Λέγε ἐσύ, πρώτη θυγατέρα· τί θ' ἀποφασίσης; Ἐσύ, ἡ δεύτερη· τὸ ἀποφασίσεις; Ἐσύ, ἐσύ...

— Ἀπὸ σκλαβιά κάλλιο θάνατος, φώναξαν ὄλες.

— Μπρὸς τότε· νὰ μαζέψωμε ἔδῶ στὴ μέση ὅσο μπαρούτι περρίσεψε. Καὶ ἀφοῦ τὸ μαζέψωμε, νὰ ρίξωμε ἐπάνω τ' ἄρματά μας.

Ἐτρεξαν ὄλες καὶ τὸ μαζέψαν· καὶ ὄλα τ' ἄρματα τὰ ἔριξαν πάνω στὸ σωρό. Ἡ Δέσπω ἄρπαξε ἕναν ἀναμμένο δαυλὸ. Ἄναψαν τὰ φυσέκια.

Σὲ μιὰ στιγμή πυκνὸς καπνὸς τύλιξε τὶς λεβέντισσες καὶ οἱ φλόγες τὶς ἔζωσαν λυτρωτικές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Πύργος τοῦ Δημουλά στήν Ἡπειρο, ἀνάμεσα στήν Πρέβεζα καί τήν Ἄρτα.—πολεμιστρα στενό ἀνοιγμα σέ τεῖχος, πολεμοτόρπι· ὄσοι εἶναι μέσα πυροβολοῦν ἀπ' αὐτή τούς ἐχθρούς πού εἶναι ἐξω.— Λιάπιδες Ἄρβανίτες πού κατοικοῦν στό ΝΑ τμήμα τῆς Ἀλβανίας.

Περιεχόμενο. Ἡ πράξις αὐτῆ τῆς Δέσπωσης ἔγινε τά Χριστούγεννα τοῦ 1803.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπό τὸ ᾠριστικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἀκόλουθοι χρόνοι καί τύποι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.

1. **Ὁ ᾠριστος τῆς ὀριστικῆς.** Ἔχει καταλήξεις -α -ες -ε -αμε -ατε -αν καί πρὶν ἀπ' αὐτές, σνήθως, τὰ σύμφωνα σ, ξ, ψ: ἀποφάσισα, ἀποφάσισαι, μάζεψε, σκλαβώσαμε, σφάξατε, ἔτριξαν.

(Ἀργότερα θὰ μάθωμε γιὰ τούς ἄσιγμους ᾠριστούς, δηλ. γιὰ ὅσους ἔχουν ἄλλα γράμματα πρὶν ἀπὸ τίς καταλήξεις.)

Ὡς πρὸς τὴν αὔξησις ὁ ἐνεργητικὸς ᾠριστος ἀκολουθεῖ τὸν ἐνεργητικὸν παρατατικὸν: ἔζωνα - ἔζωσα, φώναξα - φώναξα.

2. **Ὁ ᾠριστος τῆς ὑποταχτικῆς.** Ἔχει καταλήξεις -ω -ης -η -ωμε -ετε -ον καί πρὶν ἀπὸ αὐτές, ὅτι σύμφωνα ἔχει ὁ ᾠορ. τῆς ὀριστ.: νὰ μὴν ξεχάσῃ.

3. **Ὁ στιγμιαιὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ᾠορ. τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καί τὸ μόριον θά: θὰ δεῖξωμε.

4. **Ὁ ᾠριστος τῆς προσταχτικῆς.** Ἔχει, ὅπως καί ὁ ἐνεστώτας, μόνο β' πρόσωπο· καταλήξεις -ε -τε, καί πρὶν ἀπ' αὐτές, ὅτι σύμφωνα ἔχουν καί οἱ ᾠορῆστοι ὀριστικῆς καί ὑποταχτικῆς: ζῶσε-ζώστε, ἀνοίξε-ἀνοίξτε, ἀναψε-ἀνάψτε. Συχνὰ ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ -τε τὸ ξ γίνεται χ καί τὸ ψ γίνεται φ: ἀνοίχτε, ἀνάψτε. Ἀντὶς γιὰ φ γράφομε ν, ὅταν τὸ ρῆμα τελειώσῃ σέ -αὐω ἢ εὐω: παῦτε, χορεύτε.

Λέμε συνήθως κλειδώσέ το, ἀλλὰ πιάσ' το. Δηλαδή τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ δι σ ὕ λ λ α β ο ν ἐνεργητικοῦ ᾠορῆστου τῆς προσταχτικῆς χάνει κανονικὰ τὸ -σ, ὅταν ἀκολουθῇ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία. Τὸ δῶσε χάνει συνήθως τὸ ε καί πρὶν ἀπὸ τὸ μου καί τὸ μας: δῶσ' του, δῶσ' μου, δῶσ' μας.

5. **Τὸ ἀπαρέμφατο.** Ἔχει κατάληξις -ει καί πρὶν ἀπ' αὐτῆ ὅτι σύμφωνα ἔχουν οἱ ᾠορῆστοι ὀριστικῆς, ὑποταχτικῆς, προσταχτικῆς: ζώσει, τωλίξει, ἀνάψει. Τὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄκλιτος· δὲ λέγεται μόνο του· μαζί μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν πα ρ α κ ε ἰ μ ε ν ο, μὲ τὸ εἶχα τὸν ὕπε ρ σ υ ν τ ε λ ἴ κ ο καί μὲ τὸ θά ἔχω τὸ σ υ ν τ ε λ ε σ μ ἔ ν ο μ ἔ λ λ ο ν τ α: ἔχω ζώσει, εἶχα ἀνοίξει, θά ἔχω μαζέψει. Ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴν τοῦ ἔχω καί τὸ ἀπαρέμφατο σχηματίζεται ὁ παρακείμενος τῆς ὑποταχτικῆς.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκησις. Λέγε ἀπαγορευτικὰ (μὴ καί ὑποταχτικῆ) ὄσα ρήματα ἀκούς στήν προσταχτικὴν. (Παράδειγμα: ζώσε - μὴ ζώσης, κρύψτε - μὴ κρύψετε). Ἄκουσε, δεῖξε, ξέχασε, φώναξε, ψῆσθε, ἀνοίξτε, μαζέψτε, ἀποφασίστε, τρέξτε.

Γύμνασμα. Ὅσα ρήματα στὸ κείμενον εἶναι στήν ἐνεργητικὴν φωνήν, ἀνάλυσέ τα γραμματικὰ· γράψε δηλ. γιὰ τὸ καθένα σὲ τὸ πρόσωπο, ἀριθμὸν, χρόνον καί ἔγκλιση βρισκείται. (Παράδειγμα: ἔτριξαν· γ' πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ ᾠορῆστου τῆς ὀριστικῆς).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καί νὰ γράψῃς καί στὰ τρία γένη, στήν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ, τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν: ἐκείνον πού ἔχει βάθος, βάρος, μᾶκρος, πᾶχος, πλάτος, φάρδος· ἐκείνον πού ἔχει τὸ χροῶμα τῆς στάχτης, τοῦ καυροῦ, τῆς θάλασσας, τοῦ φιατικιοῦ, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ χρυσαφιοῦ.

Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου σχηματίζεται οὐρά. Μάζευόμαστε λίγοι λίγοι καὶ στεκόμαστε δυὸ δυὸ, ἢ μιὰ δυάδα πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ Διονύσης καὶ ὁ Γεράσιμος στέκονται καὶ περιμένουν κι αὐτοί. Κρατοῦν τὶς σάκες τους. Εἶναι συμμαθητὲς καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὰ πρωινὰ τους μαθήματα. Μὰ τὸ λεωφορεῖο ἀργεῖ.

— Καθυστέρηση, φαίνεται, λέει ἕνας κύριος στὸ διπλάνο του.

— Καὶ δὲ φαντάζεσαι πόσο βιάζομαι, λέει ὁ Γεράσιμος στὸ Διονύση.

— Γιατί βιάζεσαι ;

— Πεινώ, καημένε. Κι ἔχει γοῦστο νὰ μὴ μᾶς πάρη τὸ πρῶτο λεωφορεῖο ποῦ θὰ ῥθῃ. Εἴμαστε, βλέπεις, λίγο πίσω στὴν οὐρά. Κι αὐτὲς οἱ οὐρές!... Πέρσι, ποῦ δὲ σχηματίζονταν οὐρές, χωνόμουν ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους, πιανόμουν ἀπὸ τὸ σίδερο τῆς πόρτας καὶ βρισκόμουν μέσα μὲ τοὺς πρώτους. Τώρα πρέπει, λέει, νὰ περιμένῃς τὴ σειρά σου.

— Καὶ σοῦ φαίνεται σωστὸ αὐτὸ ποῦ ἔκανες ; Ἐσὺ χωνόσουν καὶ πιανόσουν ἀπὸ τὴν πόρτα, δὲ συλλογιζόσουν ὅμως πὼς ἀδικοῦσες ἄλλους παίρνοντάς τους τὴ σειρά ; Ἐκεῖνοι δὲ βιάζονταν ;

— Σωστά μιλεῖς, Διονύση, εἶπε ἕνας ἡλικιωμένος ἄνθρωπος, ποῦ στεκόταν ἀπὸ πίσω τους φορτωμένος μ' ἕνα δίχτυ ψώνια. Ἦταν ὁ κύρ Ἀντρέας, γείτονας τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ οικογενειακὸς τους φίλος. Ἐμεῖς, σὰν ἤμαστε νέοι, τοὺς σεβόμαστε τοὺς μεγαλύτερους μας.

— Ναι, τοὺς σεβόσαστε, κύρ Ἀντρέα, εἶπε ὁ Διονύσης· τὸ ξέρω· μᾶς τὸ εἶπε κι ὁ δάσκαλός μας· μὰ κι ἐμεῖς τοὺς σεβόμαστε. Μὴν ἀκοῦτε τί ἔλεγε ὁ Γεράσιμος· ἀστειευόταν δίχως ἄλλο.

— Τοὺς σέβεστε, παιδιά μου· μόνο ποῦ δὲν τὸ δείχνετε πάντα ὅπως πρέπει.

Ὁ Γεράσιμος κοκκίνισε καὶ δὲν εἶπε λέξη. Στὸ ἀναμεταξύ παρουσιάζεται καὶ τὸ λεωφορεῖο. Ἡ οὐρά προχωρεῖ μὲ τάξη. Ἔρχεται καὶ ἡ σειρά τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ τοῦ κύρ Ἀντρέα καὶ μπαίνουν. Ἐχει μάλιστα θέση καὶ γιὰ νὰ καθίσουν. Μὰ ὁ Γεράσιμος προχωρεῖ, στέκει ὀρθος καὶ ἀφήνει τὴ θέση γιὰ ἕνα μεγαλύτερο του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οὐρά (μεταφορικά) μιὰ ἢ περισσότερες σειρὲς ἀνθρώπων πού στέκονται μὲ τάξη καὶ περιμένουν γιὰ κάτι.

Περιεχόμενο. Πῶς χαρακτηρίζεις τὰ δυὸ παιδιά ἀπ' ὅσα λένε καὶ κάνουν;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Σεχώρισε ἀπὸ τὸ σημερινὸ κείμενο τὰ ῥήματα *βιάζομαι, φαντάζεσαι, σχηματίζεται, μαζεύομαστε, σέβεστε, στέκονται καὶ χωνόμουν, χωνόσουν, ἀστειεύοταν, σεβόμαστε, σεβόσαστε, σχηματίζονταν*, γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνονται τὰ ῥήματα τῆς α' συζυγίας στὸν ἔνεστῶτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῆς ὀριστικῆς τῆς παθητικῆς φωνῆς.

2. **Στὸ α' πληθυντικὸ** πρόσωπο ὁ ἔνεστῶτας καὶ ὁ παρατατικός εἶναι ὅμοιοι, ἔχουν τὴν ἴδια κατάληξη, *-όμαστε* γι' αὐτὸ πρέπει, ὅταν γράψωμε, νὰ φροντίζωμε νὰ σχηματίζωμε τὴ φράση ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ γίνεταί σύγχυσις. Πρόσεξε στὸ κείμενο πῶς ξεχωρίζει ὁ ἔνεστῶτας *σεβόμαστε* ἀπὸ τὸν παρατατικὸ *σεβόμαστε*.

3. **Στὸ β' πληθυντικὸ** πρόσωπο τοῦ ἔνεστῶτα δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μεταχειρίζομαστε, ὅπως κάνουν μερικοὶ, τὴν κατάληξη *-όσαστε*, γιατί τότε γίνεται σύγχυσις μὲ τὸν παρατατικὸ χωρὶς καμμίαν ἀνάγκη· τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ μεταχειρίζομαστε πάντα γιὰ τὸν ἔνεστῶτα τὴν κατάληξη *-εστε*: (*ἔσεῖς τώρα*) *μαζεύεστε, στέκεστε, φαντάζεστε, βιάζεστε, βρίσκεστε*, καὶ μόνο γιὰ τὸν παρατατικὸ τὴν κατάληξη *-όσαστε*: (*ἔσεῖς τότε*) *μαζεύόσαστε, στεκόσαστε, φανταζόσαστε, βιαζόσαστε, βρισκόσαστε*.

4. **Ὁρθογραφικὴ παρατήρησις.** Τὸ *-ομε* καὶ τὸ *-ετε* εἶναι καταλήξεις τοῦ πληθυντ. τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, τὸ *-ομαι* καὶ τὸ *-εται* καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ τῆς παθητ., καὶ πρέπει νὰ τίς ξεχωρίζωμε μὲ προσοχὴ ὅταν γράψωμε: *ἔμεῖς δένομε, σηκώνομε, μαζεύομε, τυλίγομε, λούζομε*· *ἐγὼ δένομαι, σηκώνομαι, μαζεύομαι, τυλίγομαι, λούζομαι*.—*ἔσεῖς χάνετε, ἀπλώνετε, κουρεύετε, ρίχνετε, δανείζετε*· αὐτὸς *χάνεται, ἀπλώνεται, κουρεύεται, ρίχνεται, δανείζεται*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

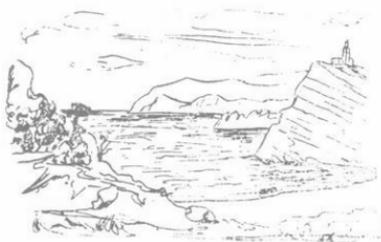
Ἄσκησις. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ ῥήματα: *σηκονόμουν, αγωνίζεται, αγωνιζόσαστε, ἀναπύσσομαι, δνευρεύεται, γιατρεύεται, δροσιζόσουν, δπλιζόταν, διορθωνόμαστε* (τότε), *πειθόμαστε* (τώρα), *ξημερωνόσουν*. (Παράδειγμα: *σηκωνόμουν* α' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ παρατατ. τῆς ὀριστικῆς.)

Γύμνασμα. Ἀντικατάστησε τίς γραμμοῦλες μὲ *ε* ἢ *αι*, ὅπου ταιριάζει τὸ καθένα: *Ὁ ἕνας φεύγει καὶ ὁ ἄλλος ἔρχεται— Τί θέλει—; Ὅτι γράφει—, δὲν ξεγράφει— Τί γράφει— αὐτοῦ, παιδιά; Ἐγὼ ἔρχομαι— κι ἐσεῖς φεύγετε— Συνήθισα ἀπὸ μικρὸς καὶ πλένομ— ταχυκιά. Πάντα πλένομ— τὰ χέρια μας πρὶν ἀπὸ τὸ φαί. Προσέχετε— σ' αὐτὰ πού σὰς λέω; Μάλιστα, προσέχομαι— Ὅποιος ἀνακατεύεται μὲ τὰ πτύρα τὸν τρώει οἱ κόττες. Γιὰ νὰ φτιάσει— αὐτὸ τὸ γλύκισμα, παίρνει— ἀλεύρι, αἰγά, βούτυρο καὶ ζάχαρη καὶ τὰ ζυμώνει— δια καλά.*

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τίς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας πνεύματα, τῶνος καὶ κόμματα καὶ κρατώντας ἢ παραλείποντας, ὅπως πρέπει, τὸ τελικὸ *ν*: *Ἦθελα νὰ κοφω μπελα για το(ν) πατερα και τη(ν) μητερα* ἀλλὰ εἶδα πὼς δε(ν) εἶναι ἀκομὴ ὄρημα.—*Ἐνο τον ζητουσα στη(ν) καλυβα εκεινος κοιμοταν ηουχος στη(ν) αμμουδια κοντα στο(ν) ποταμο.*—*Αν και φοβουμαι μηπως βρεξη ειμαι υποχρεωμενος να ξεκινήσω μόλις μου τηλεφωνήσουν.*

60.— ΒΟΥΝΟ Ή ΘΑΛΑΣΣΑ

Θ α ν ά σ η ς. Δέ μᾶς μι-
λεῖς, Βάσο; Ποῦ τρέχει ὁ λο-
γισμὸς σου; Σὰ νὰ ὄνειρεύε-
σαι μὲ ἀνοιχτὰ μάτια.

Β ά σ ο ς. Σὰ νὰ ὄνειρεύω-
μαι; Ἐπιθυμία ὄνειρεύομαι,
Θανάση. Σὲ μιὰ βδομάδα τε-
λειώνομε τίς ἐξετάσεις. Καί

σὲ δέκα μέρες θὰ εἶμαι στὸ χωριό μου, στὰ ψηλά βουνά. Ἐκεῖ
τρέχει ὁ λογισμὸς μου.

Θ α ν ά σ η ς. Κι ἐγὼ σὲ δέκα μέρες θὰ βρίσκωμαι στὸ δικό
μου τὸ χωριό, πλάι στὴ θάλασσα, στὴ μεγάλη ξανθὴ ἀμμουδιά.

Β ά σ ο ς. Ποῦ θὰ φλογίζεται δηλαδή ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ θὰ
φλογίζεσαι κι ἐσύ.

Θ α ν ά σ η ς. Ἔτσι λές; Δὲν ξέρεις, Βάσο, ἀπὸ θάλασσα,
ὅπως δὲν ξέρω κι ἐγὼ ἀπὸ ψηλά βουνά. Κάθε μέρα, πρὶν ἀπὸ τὸ
μεσημέρι, θὰ βουτώ στὰ δροσερὰ νερὰ τοῦ γιαλοῦ μας, θὰ κο-
λυμπῶ, θὰ δροσιζῶμαι καὶ ὕστερα θὰ ξαπλώνωμαι στὴν ἀμμου-
διά. Ἄς πάη τότε νὰ καίη ὁ ἥλιος ὅσο θέλει· τίς φλόγες του
θὰ τίς νικᾷ πότε ὁ μπάτης, πότε τὸ μελτέμι.

Β ά σ ο ς. Δροσιζοῦ λοιπὸν καὶ ἄς δροσιζῶνται καὶ οἱ καη-
μένες οἱ ἀκρογιαλές σου μὲ τὸ ἀεράκι. Ποῦ νὰ ἤσουν στὰ βουνά
μας, νὰ βλέπης τοὺς βοσκοὺς στὰ στανοτόπια τους νὰ τυλί-
γωνται στὶς κάπες τους μέσα στὴν καρδιά τοῦ καλοκαιριδοῦ,
ἀκόμη καὶ ὅταν βγαίη πιὰ ὁ ἥλιος, ὅταν χρυσώνωνται ἀπὸ τίς
ἀκτίνες του οἱ κορυφές!

Θ α ν ά σ η ς. Εἴπαμε νὰ δροσιζόμαστε, ὄχι καὶ νὰ ξεπα-
λιάζωμε.

Β ά σ ο ς. Βουνά, ψηλά βουνά! Πότε θὰ δῶ τὰ ἑλατὰ ἄσας
νὰ ὑψώνωνται πυκνὰ καὶ περήφανα! Δὲν ξέρεις πόσο εὐχάρι-
στο εἶναι νὰ τρέχη κανεὶς μέσα στοὺς ἴσκιους τους καὶ νὰ αἰ-
σθάνεται τὸ στήθος του νὰ φουσκώνη ἀπὸ τὸ βουνισιο ἀέρα!

Θ α ν ά σ η ς. Θάλασσα, πλατιὰ θάλασσα! Πότε θὰ δῶ τὰ
κύματά σου νὰ ὑψώνωνται ἄγρια καὶ θυμωμένα ἢ νὰ στρώνων-
ται ἤσυχα στὴν ἀκρογιαλιά!

Β ά σ ο ς. Καλὸ ξεκαλοκαίριασμα, Θανάση, στὸ γιαλό σου.

Θ α ν ά σ η ς. Καλὸ ξεκαλοκαίριασμα, Βασίλη, στὸ βου-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *στανότοπια* τόποι με πολλές στάνες, ἐγκαταστάσεις δηλ. για κοπάδια.

Περιεχόμενο. Τά βουνά και οἱ θάλασσες ἔχουν και ἄλλες ὁμορφιές ἐκτός ἀπ' αὐτές που λένε τὰ δυό παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπό τὸ ἐνεστωτικό θέμα σχηματίζονται, ἐκτός ἀπό τὸν ἐνεστώτα και τὸν παρατατικό τῆς ὀριστικής, και ἄλλοι χρόνοι τῆς παθητικής φωνῆς:

1. Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς. Εἶναι ἴδιος με τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς και μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' ἐνικό και στὸ γ' πληθυντικό πρόσωπο: *νὰ δνειρεύ-ωμαι, ὅταν χρουσών-ωνται.*

Εἶδαμε (μάθ. 57) πὸς καταλαβαίνομε ἂν ἕνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὀριστικῆς ἢ τῆς ὑποταχτικῆς.

2. Ὁ ἐξακολουθητικός μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς. Εἶναι ἀπαράλλαχτος με τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν και ἀπὸ τὸ μόριο *θά*: *θά βροσκοωμαι.*

3. Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς: *δροσίζου, δροσίζετε*· εἶναι πολὺ σπάνιος· συνήθως ἀντὶς για προσταχτική μεταχειρίζαστε τὴν ὑποταχτική με τὸ *νά*: *νὰ ἔρχεσαι κάθε μέρα, νὰ πλένετε ταχτικά.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκησ. Ἀνάλυσε γραμματικά ὅσα ρήματα τοῦ κεμένου εἶναι στὴν παθητική φωνή. (Παράδειγμα: (νά) *δνειρεύεσαι*· β' ἐνικό πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς.)

Γύμνασμα. α) Γράψε τις ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' ἐνικό πρόσωπο (ὑποκείμενο: *ἐγώ*): *Ἐσύ, ὅταν σηκώνεσαι τὸ πρωί, ἀρχίζεις νὰ εἰτομάζεσαι για τὸ σχολεῖο. Πρέπει νὰ πλένεσαι, νὰ χενίζεσαι και νὰ ντύνεσαι με τάξη, ἀλλὰ χωρὶς νὰ χάνης καιρό.* Ἄν δὲ συλλογίζεσαι τὴν ὥρα, *θά βροσκοεσαι ἀργά* στὸ σχολεῖο και *θά θλίβεσαι για τις παρατηρήσεις που θὰ σοῦ κάνουν.*

β) Γράψε τις ἴδιες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ γ' πληθυντικό πρόσωπο (ὑποκείμενο: *τὰ παιδιά*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ὅπως εἶναι· μόνο ἀντὶ «πετεινός» γράψε «κότα» και ἀντὶ «ἀδερφός», «ἀδερφή». Θὰ κάμης φυσικά και ὅσες ἄλλες εἶναι ἀναγκαῖες ἔπειτ' ἀπ' αὐτό:

Ἀπὸ τοὺς πετεινοὺς που τρέφαμε στὸ χωριὸ τοὺς δυὸ τοὺς προορίζαμε για τὸν ἀδερφό μου που μένει στὴν πόλη. Θὰ τοὺς στέλναμε για τις γιορτές. Τοῦ τὸ εἶχαμε γράψει και τοὺς περίμενε. Ὅταν πλησίαζαν οἱ μέρες, τοῦ παραγγείλαμε: «Τῆ Μεγάλῃ Τετάρτῃ θὰ ἔρθῃ αὐτοῦ ὁ ξάδερφός μας ὁ Βασίλης και θὰ ἔχη μαζί του τοὺς πετεινοὺς· πέρασε ἀπὸ τὸ σπίτι του και ζήτησέ τους.» Ἐγινε ὁμως κάτι καλότερο: Ὁ ἀδερφός μου κανόνισε τις δουλειές του στὴν πόλη, ἤρθε, χωρὶς νὰ τὸν περιμένω, στὸ χωριὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων και γιορτάσαμε τὸ Πάσχα μαζί. Ἐτσι γλίτωσαν και οἱ πετεινοὶ τὴ ζωὴ τους, γιατί σφάζαμε ἀρνί.

Ἐπογοράμισσε τις προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου, για νὰ τις ἐχωρίσης ἀπὸ τὰ ἄρθρα.

— Πολλά ἔχω πάθει, Ἄλκίνοε, μεγάλε βασιλιά, εἶπε ὁ Ὀδυσσεύς· ἔχω ἀγωνιστῆ με ἄγριες τρικυμίες, με σκληροὺς ἀνθρώπους, με φοβερά τέρατα. Τ' ὄνομά μου ἔχει ἀκουστῆ σ' ὅλη τῆ γῆ. Μὰ νὰ ἱστορήσω ὅλα μου τὰ βάσανα εἶναι ἀδύνατο· πρὶν τελειώσω, θὰ ἔχωμε ξημερωθῆ.

— Ἡ νόχτα εἶναι μεγάλη, ἀπάντησε ὁ Ἄλκίνοος, καὶ θ' ἀργήσῃ ἀκόμη πολὺ νὰ ξημερώσῃ· καὶ μοῦ φέρνει τόση χαρὰ ἢ διήγησή σου, Ὀδυσσεά, ποῦ θὰ ἤθελα ν' ἀκούσω κι ἄλλα κατορθώματά σου. Καὶ τότε θὰ σὲ στείλωμε στὴν πατρίδα σου, ὅταν θὰ ἔχουν μαζευτῆ ὅλα τὰ δῶρα ποῦ καὶ οἱ ἄλλοι Φαίακες κι ἐγὼ θὰ σοῦ προσφέρωμε.

— Εἶχαμε ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ νησί τῆς Κίρκης καὶ σύμφωνα με τὶς ὁδηγίες τῆς φοβερῆς αὐτῆς θεᾶς τ' αὐτιά τῶν συντρόφων μου εἶχαν βουλωθῆ καλὰ — τοὺς τὰ εἶχα φράξει με κερὶ — κι ἐγὼ εἶχα δεθῆ στὸ κατάρτι χεροπόδαρα. Οἱ σύντροφοί μου με εἶχαν δέσει με σκοινιά, καὶ τῶν σκοινιῶν οἱ ἄκριες εἶχαν σφιχτῆ γερὰ στὸ κατάρτι. Τότε μέσα στὴ γαλήνη καὶ τὴ σιγαλιά ἀκούσαμε ἄξαφνα τὸ τραγούδι τῶν Σειρήνων. Με τὴ γλυκιά καὶ μελωδικὴ φωνή τους με καλοῦσαν νὰ πάω κοντὰ τους νὰ τὶς ἀκούσω. Ἐπειδὴ τ' αὐτιά τῶν φίλων μου ἦταν βουλωμένα καὶ δὲ θὰ μ' ἄκουαν, ἄρχισα νὰ τοὺς παρακαλῶ με γνεψίματα νὰ με λύσουν. Γιατὶ εἶχα μαγευτῆ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ οἱ σύντροφοί μου, ὅπως τοὺς εἶχα πεῖ ἀπὸ πρὶν, μ' ἐδεδσαν ἀκόμη πιὸ σφιχτά. Ἦξεραν πὼς τὸ νησί τῶν Σειρήνων θὰ ἦταν ἡ καταστροφή μας. Δεμένος λοιπὸν στὸ κατάρτι, ἐξακολουθοῦσα ν' ἀκούω τὸ μαγευτικὸ τραγούδι, ὥσπου, με δυνατὸ τράβηγμα τῶν κουπιῶν, φτάσαμε μακριά, ἐκεῖ ποῦ ἡ φωνὴ δὲν ἀκούεταν πιά. Τότε οἱ σύντροφοί μου ἔβγαλαν ἀπὸ τ' αὐτιά τους τὸ κερὶ, με ἔλυσαν ἀπὸ τὰ δεσμά, κι ἐξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι μας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Σειρήνες μυθικά ὄντα, πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων εἶχαν πρόσωπο ὠραίας γυναικάς, ἀλλὰ φερούσες καὶ πόδια ὀρνίσιου· τραγουδοῦσαν μελωδικά, ἀλλὰ σκότωναν τοὺς ταξιδιώτες πού μαγεμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τοὺς πλησίαζαν στὸ ἀκρογιάλι τους.—*Ἀλκίνοος* βασιλιάς τῆς χώρας τῶν Φαιάκων (τῆς Κέρκυρας).—*Κίρκη* μυθική μάγισσα, πού εἶχε μεταμορφώσει τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεῦ σὲ χοίρους καὶ πού ἀναγκάστηκε ἔπειτα νὰ τοὺς ξαναδώσῃ τὴν ἀνθρώπινη μορφή τους.

Περιεχόμενο. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ διηγηθῇ ἀργότερα σὲ κανένα φίλο του ὁ Ἀλκίνοος ὅσα ἄκουσε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεῦ γιὰ τὶς Σειρήνες;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. **Τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο.** Τελειώνει κανονικά σὲ -θῆ ἢ -τῆ.

Τὸ -τῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι σ ἢ χ ἢ φ ἢ υ πού νὰ προφέρεται φ : *ἀγωνιστῆ, σφιχτῆ, σκαφτῆ, μαζευτῆ*· τὸ -θῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι φωνήεν ἢ ἄλλο σύμφωνο ἐκτός ἀπὸ σ, χ, φ : *ξημερωθῆ, ἀπομακρυνθῆ*.

Ἀργότερα θὰ γίνῃ λόγος γιὰ ἀπαρέμφατα πού δὲν ἔχουν οὔτε τ οὔτε θ κριν ἀπὸ τὸ -ῆ.

Ὅπως τὸ ἐνεργητικὸ ἔτσι καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄκλιτος καὶ δὲ λέγεται ποτὲ μόνο του· μαζί μὲ τὸ *ἔχω* σχηματίζει τὸν **παθητικὸ παρακειμενο**, μὲ τὸ *εἶχα*, τὸν **ὑπερσυντέλικο**, καὶ μὲ τὸ *θὰ ἔχω*, τὸ **συντελεσμένο μέλλοντα** : *ἔχω ἀγωνιστῆ, εἶχα ἀπομακρυνθῆ, θὰ ἔχω ξημερωθῆ*.

2. **Ἡ παθητικὴ μετοχή.** Ἐχει κατάληξη ἄρσ. -μένος, θηλ. -μένη, οὐδ. -μένο καὶ κλίνεται ὡς τὰ ἐπίθετα. Ἡ κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο γράφεται μὲ δύο μ, -μμένος, -μμένη, -μμένο, ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τοῦ ρήματος τελειώσῃ σὲ χειλικὸ σύμφωνο β, π, φ : *ἀλείβωμαι - ἀλειμμένος, σκάβωμαι - σκαμμένος, ἐγκαταλείπωμαι - ἐγκαταλειμμένος, βάφωμαι - βαμμένος, γράφωμαι - γραμμένος*. Τῶν ρημάτων σὲ -έω, -έωμαι ἢ μετοχῇ γράφεται μὲ ἕνα μ : *κουρμένος, μαγεμένος, γαιερμένος, σακατεμένος, φτυγεμένος, ὀνειρεμένος*. Ἡ παθητικὴ μετοχὴ τοῦ παύουμαι εἶναι *παυμένος*.

Μαζί μὲ τὸ *ἔχω* ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πού σχηματίζονται ἀπὸ τὸ *ἔχω* καὶ τὸ *ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο* : *ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεμένο* (ἀντί : *ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δέσει*).

Μαζί μὲ τὸ *εἶμαι* ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πού σχηματίζονται ἀπὸ τὸ *ἔχω* καὶ τὸ **παθητικὸ ἀπαρέμφατο** : *εἶμαι, ἦμουν, θὰ εἶμαι δεμένος* (ἀντί : *ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεθῆ*).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Λέγε τοὺς ἀντίστοιχους περιφραστικούς χρόνους ἐκείνων πού ἄκους. (Παράδειγμα : τὸ *ξύλο εἶχε σκιστῆ* - τὸ *ξύλο ἦταν σκισμένο*· ὁ Κώστας *ἔχει κουραστῆ* - ὁ Κ. *εἶναι κουρασμένος*.) *Τ' δνομά μου ἔχει ἀκουστῆ*. *Τ' αἰτία μου ἔχουν βουλωθῆ*. *Τὰ σκονιά ἦταν δεμένα στὸ κατάρτι*. *Εἶχα μαγευτῆ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ*. *Εἶμαι λυμένος*.

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά τὰ ρήματα τοῦ κεμένου, ὅσα εἶναι σὲ χρόνους σχηματισμένους ἀπὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ παθητικὴ μετοχῇ.

Ε Π Α Ν Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας στὰ ρήματα τὶς κατάληξεις πού λείπουν : *Ἐὺ χωρὶς λόγο μαλὼν— τὸ παιδί καὶ τὸ ἐμποδίζ— νὰ παίξ— ἀφῆνέ το καὶ ὡς παίξ— ὅσο θέλ—*. *Ἄν ἐμεῖς ἔχ— οὐστήμα στῆ μελέτη μας, θὰ προοδῆ— σταθερά. Μὴ θέλ— νὰ τὰ ἔχ— ὄλα σου*.

Δὲ θὰ παραδεχτῆτε βέβαια καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ παραδεχτῆ κανέννας πὼς εἶναι δυνατό νὰ μεταμορφωθοῦν ἄνθρωποι σὲ ζῶα ἢ φυτὰ· ἀλλὰ οἱ παλιοὶ ἄνθρωποι φαντάστηκαν πολλὰς τέτοιες μεταμορφώσεις καὶ εἶναι διασκεδαστικὸ ν' ἀκοῦμε τέτοιους μύθους, καὶ ἄρκετὰ ἔχομε νὰ διδαχτοῦμε ἀπ' αὐτοῦς. Βλέπομε πόσο νόστιμα ἐρμηνεύτηκαν ἀπὸ τὸ λαὸ διάφορα χαρακτηριστικὰ πουλιῶν καὶ ἄλλων ζώων. Ἐτοιμαστῆτε ν' ἀκούσετε τὸ μῦθο τῆς δεκοχτούρας.

Μιά νέα γυναίκα εἶχε κακὴ πεθερά, ποὺ τὴ βασάνιζε πολὺ. Ὅλο τὴ μάλωνε, ὄλο τὴν ἔβαζε κι ἔκανε βαριὲς δουλειὰς

σὲ ἀκατάλληλες ὥρες, καὶ ποτὲ ἢ δουλειὰ τῆς δὲν τῆς ἄρρεσε.

— Πάλι, βλέπω, ἐτοιμάστηκες νὰ λουστῆς καὶ νὰ χτενιστῆς καὶ νὰ συγυριστῆς. Ὁ νοῦς σου ὄλο στὰ λούσα εἶναι. Τὴν περασμένη βδομάδα δὲ λούστηκες; Ἐγὼ ἔχω νὰ λουστῶ δυὸ μῆνες. Ἄνασκουμπώσου κι ἔχομε δουλειὰς. Ἐχτὲς δὲν ἀνοίχτηκε καὶ δὲν καθάριστηκε ὁ στάβλος. Νὰ καθαριστῆ σήμερα. Νὰ ποτιστῆ τὸ ἄλογο. Ν' ἀρμεχτοῦν οἱ κατσίκες. Νὰ πλυθοῦν τὰ ροῦχα καὶ ν' ἀπλωθοῦν. Νὰ σκιστοῦν ξύλα καὶ νὰ μαγειρευτῆ τὸ φαί. Ὁ ἄντρας σου εἶπε πὼς τὸ ἀπομεσήμερο θὰ σὲ πάρῃ μαζί του στὸ χωράφι. Νὰ ἐτοιμαστῆτε καὶ νὰ πάτε χωρίς καὶ νὰ γυρίσετε πρὶν σκοτεινιάσῃ. Ὅχι σὰν προχτὲς, ποὺ νυχτωθήκατε.

Μιὰν αὐγὴ τῆς λέει : «Ζυμώθηκε τὸ ἀλεύρι ;»

— Ζυμώθηκε.

— Γρήγορα νὰ πλαστοῦν τὰ ψωμιὰ καὶ νὰ ψηθοῦν.

Πλάστηκαν τὰ ψωμιὰ. Ἐγιναν δεκαοχτῶ. Ὅταν ὁμως ἀνάφτηκε ὁ φούρνος καὶ ἔμπαιναν τὰ ψωμιὰ μέσα, ἡ γριά τοὺς ἔριξε μιὰ γρήγορη ματιὰ καὶ τῆς φάνηκαν δεκαεννιά. Ἀφοῦ ψήθηκαν, τὰ μέτρησε καὶ τὰ ἔβγαλε δεκαοχτῶ.

— Γιατί εἶναι δεκαοχτῶ ;

— Δεκαοχτῶ ἦταν, ἀποκρίθηκε ἡ νέα.

— Ὅχι, δεκαεννιά.

— Δεκαοχτῶ.

Ἡ γριά μὲ τόση ἐπιμονὴ καὶ κακία ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὴ νύφη τῆς νὰ βρῆ τὸ δέκατο ἔνατο ψωμί, ποὺ ἡ δύστυχη νέα, ἀπελπισμένη, παρακάλεσε τὸ Θεὸ νὰ τὴν κάμῃ πουλί, γιὰ νὰ γλιτώσῃ.

Ὁ Θεὸς τὴ σπλαχνίστηκε καὶ τὴν μεταμόρφωσε σὲ πουλί. Μὰ καὶ πουλὶ ἀκόμη, ἐκείνη ἔξακολουθεῖ νὰ φωνάζῃ τὸ δίκιο τῆς : δεκοχτῶ, δεκοχτῶ !

Εἶναι ἢ δεκοχτούρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. δεκοχτούρα ἓνα πουλί πού μοιάζει μὲ περιστέρι.
Περιεχόμενο. Γιατί οἱ παλιοὶ ὀνόμασαν δεκοχτούρα τὸ πουλί αὐτό;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς. Τελειώνει κανονικὰ σὲ -θηκα -θηκες -θηκε -θήκαμε -θήκατε -θηκαν ἢ -τηκα -τηκες -τηκε -τήκαμε -τήκατε -τηκαν· τὸ θ ἢ τὸ τ μπαίνουν ἀνάλογα μὲ τὸ προηγούμενο γράμμα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸ ἀπαρέμφατο: νυχτώθηκα, βάλθηκα, ἀπομακρύνθηκα, σύρθηκα· φαντάστηκα, διδάχθηκα, κούφθηκα, παιδεύθηκα.

Ὁ παθητ. ἀόριστος σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἀοριστ. θέμα τῆς παθητ. φωνῆς. Ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα σχηματίζεται καὶ τὸ παθητ. ἀπαρέμφατο, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Ἀπ' αὐτὸ σχηματίζονται καὶ οἱ παρακάτω χρόνοι.

2. Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὑποιαχτικῆς. Τελειώνει σὲ -θῶ -θῆ -θῶμε -θῆτε -θῶν ἢ -τῶ -τῆς -τῆ -τούμε -τήτε -τούν: νυχτωθῶ, βυλθῶ, ἀπομακρυνθῶ, ανρθῶ· φανταστῶ, διδαχθῶ, κουφθῶ, παιευθῶ.

Τὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο εἶναι ἀπαράλλαχτο μὲ τὸ ἀπαρέμφατο.

3. Ὁ σιγμιαῖος παθητικὸς μέλλοντας. Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά: θά πλυθῶ, θά χτισιωθῶ.

4. Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς προσταχτικῆς. Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο του εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ β' πληθυντικὸ τοῦ παθητικοῦ ἀοριστου τῆς ὑποταχτικῆς, ἀλλὰ δὲ συνοδεύεται ποτὲ ἀπὸ συνδέσμον ἢ ἄλλα μόρια, ὅπως γίνεται στὴν ὑποταχτικὴ: πλυθῆτε, χτισιαῆτε.

Τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἐνεργητικὸ ἀοριστικὸ θέμα: λούσου, φυλάξου, κρῦψου, κορέψου.— Τῆ διαφορὰ του ἀπὸ β' ἐνικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀοριστου τῆς προσταχτικῆς εἶναι εὐκόλο νὰ τῆ βρῆς, ἂν παραλληλίσῃς λίγα παραδείγματα: δέσε - δέσου, τάξε - τάξου, βάψε - βάψου, δροσίσε - δροσίσου, κοίταξε - κοίταξου, βόλεψε - βόλεψου.

† Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Λέγε στὴν παθητικὴ φωνὴ τῆς προσταχτικῆς πού ἀκούς στὴν ἐνεργητικὴ, στὸν ἴδιο χρόνο καὶ ἀριθμὸ. (Παράδειγμα: λύσε-λύσου, λῦτε-λύθητε.) Ντύσε-ντύσει, ἀπλώσε-ἀπλώσει, ετοίμασε-ετοίμασει, ὄπλισε-ὄπλισε, κλείσε-κλείσει, δάνεισε-δανείσει, τῦλιξε-τῦλιξει, κοίταξε-κοίταξε, βάψε-βάψιτε.

Γύμνασμα. 1. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅσα ῥήματα τοῦ κεμένου εἶναι στὴν παθητικὴ φωνὴ καὶ σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς χρόνους πού ἐμαθες σήμερα. (Παράδειγμα: θά παραδεχτήτε· β' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ σιγμιαίου παθητικοῦ μέλλοντα τοῦ ῥήματος παραδέχομαι.)

2. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ῥήματα βάζοντας στὴ θέση τῆς γραμμούλας ἓνα φ ἢ ἓνα υ, ὅπου πρέπει τὸ καθένα: ραγίτηκε, θά ὀνειρεύτη, εἶχε φυτεῖ τῆ, ὅταν οκαῖ τῆ, οκαῖ τῆκαμε, μαῖε τῆκατε, βολεῖ τῆκαν, μερεῖ τῆκες, θ' ἀναξῆσῶν, κλεῖ τῆκε, πα ῖτῆκα.—Βάλε καὶ τὰ τονικὰ σημάδια ὅπου λείπουν.

† Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ῥήματα στὸ β' καὶ τὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀοριστου τῆς ὀριστικῆς καὶ στὸ β' ἐνικὸ καὶ τὸ α' πληθυντικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ σιγμιαίου μέλλοντα. (Παράδειγμα: ζεῶ-ζέψατε-ἐξεψαν· θά ζέψης· θά ζέψομε.) ζώνω, ἀπλώνω, ἐνόω, ὀργανώνω, σκίζω, σπυροῖζω, ἀντικρίζω, δακρυῖζω, συναθροῖζω, δανείζω, διώχνω, ἀπαλλάσσω, σβήνω, ράβω, μαριεύω.

Τὰ ἔλατα ἀπλώνονται σὲ δλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ βουνά, ἀπὸ τὸν Πάρωνα καὶ τὸν Ταβγοτο Ἰσαμε τὰ σύνορα καὶ ἀπὸ τὴν Ἑπειρο καὶ τὴν Κεφαλλονιά ὡς τὸ Ἄγιονόρος καὶ τὸ Πάγγαιο.

Τὰ κλωνάρια τοῦ ἔλατου παρρυσιάζονται σὲ ὀριζόντια πατώματα γύρω στὸν κορμό. Οἱ ὠραῖοι

αὐτοὶ κλώνοι — μπάτσες ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς — καταντοὺν δυστυχῶς βορὰ τῶν γιδιῶν. Ὀλόκληρες θημωνιές ἀπὸ χλωρὲς μπάτσες στοιβάζονται κάθε καλοκαίρι γιὰ τὴ χειμερινή τροφή τῶν γιδοπρόβατων. Αὐτὴ ἡ κλαδοτομὴ ἔχει τάρξει τὰ ἑλληνικὰ ἔλατα. Ὀλόκληροὶ ἑλατιάδες ἔγιναν δάση ἀπὸ τηλεγραφόξυλα, ἀνάπηρους δηλαδὴ κορμούς, χωρὶς κλωνάρια.

Ἄπ' ὄλα τὰ δυστυχισμένα ἑλληνικὰ δασικὰ δέντρα ἐκεῖνα ποὺ ρημάζονται περισσότερο — μετὰ τὴ βαλανιδιά — εἶναι: τὰ ἔλατα. Μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ τῆς καταστροφῆς σὲ μερικὲς δεκαετίες δὲ θὰ μείνη κατὰ τὴ γνώμη μου ἑλατάκι ὄρθιο πουθενά. Καὶ οἱ πολιτεῖες μὲ τὰ ἄγρια ἔθιμά τους, παρὰ τίς συμβουλὲς τῶν μορφωμένων, ἀντὶ νὰ προστατεύουν τὰ δάση, βοηθοὺν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. Ὅσα νέα ἔλατα γλιτώσουν ἀπὸ τοὺς λαθροὺλοτόμοις κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα, ὡς δέντρα... χριστουγεννιάτικα.

Θεσπέσιο εἶναι τὸ δράμα τοῦ χιονισμένου ἑλατιά. Ἐνα χειμωνιάτικο ἀνέβασμα, κατὰ τὰ Χριστούγεννα λ. χ., πρὸς μιὰ ἑλατοσκέπαστη χιονισμένη κορυφή θὰ εἶναι μιὰ ἐκδρομὴ ἀλησμόνητη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἡ βορά ἡ τροφή (λέγεται κυρίως γιὰ τὰ σαρκοφάγα ζῶα).—*θημωνιά* μεγάλος σωρός ἀπὸ δέματα θερισμένων σταχυῶν ἢ χόρτων· ἐδῶ, μεγάλος σωρός ἀπὸ κομμένα κλωνάρια τῶν ἔλατων.—*κλαδοτομή* τὸ κόψιμο τῶν κλάδων.—*ὁ ἑλαιάς* (πληθυντ. *ἑλαιάδες*) τόπος μὲ πολλὰ ἔλατα· ἔτσι λέγεται καὶ *πενκιὰς* (ὁ τόπος μὲ πολλὰ πεῦκα), *χαλικιὰς* (ὁ τόπος μὲ πολλὰ χαλκία).—*λαθροῦλοτόμος* ἐκείνος πού κόβει ξύλα ἀπὸ τὰ δέντρα κρυφά.—*ἀστικά κέντρα* λέγονται οἱ πόλεις.

2. **Περιεχόμενο.** Ποῦ βρίσκονται τὰ ἔλατα; Ποιοὶ τὰ καταστρέφουν καὶ γιατί; Πῶς φαντάζεσαι τὸ θέαμα τῶν χιονισμένων ἔλατων;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε πολλές *προθέσεις*. Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8, οἱ *προθέσεις* εἶναι ἄκλιτες λέξεις, πού μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους *τόπο*, *χρόνο*, *τρόπο*, *σκοπὸ* κτλ.: ἀπὸ τὸν *Πάργωνα* (φανερῶνει τόπο), *κατὰ τὰ Χριστοῦγεννα* (χρόνο), *μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ* (τρόπο), *γιὰ τὴ χειμερινή τροφή* (σκοπὸ).—Οἱ *προθέσεις* εἶναι: πέντε μονοσύλλαβες: *μέ, σέ, γιά, ὡς, πρὸς*—ἑφτά δισύλλαβες: *κατά, μετά, παρά, ἀντί(ς), ἀπὸ, χωρὶς, δίχως*—καὶ μία τρισύλλαβη: *ἴσαμε*.

2. Οἱ *προθέσεις* *πρὸς, μετά, κατά, παρά, ἀντί*, ἀπὸ μπαίνουν καὶ γιὰ πρῶτα συνθετικὰ σὲ σύνθετες λέξεις: *πρόσχαρος, μεταθέτω, καταλαβαίνω, παραβαίνω, ἀντιλάω, ἀποτραβῶ*. Οἱ ἄλλες *προθέσεις μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρὶς, δίχως, ἴσαμε* δὲ συνθέτονται ποτέ.

3. Ἡ *πρόθεση* *σέ* χάνει τὸ *ε* ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μία λέξη: *στὸν κορμό, στῶν Φαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ῥάχη*.

4. Ἡ *πρόθεση* ἀπὸ κάποτε χάνει τὸ *ο* (παθαίνει δηλαδή *ἀ π ο κ ο π ἠ*) ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου: *ἀπ' τοὺς λαθροῦλοτόμους, ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη*.

5. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Κεφαλλονία ὡς τὸ Ἁγιονόρος» καὶ παρακάτω: «κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα ὡς δέντρα χριστοῦγεννιάτικα». Στὴν πρώτη φράση τὸ *ὡς* εἶναι *πρόθεση* καὶ σημαίνει *ὅτι* καὶ τὸ *ἴσαμε*: *ἴσαμε τὸ Ἁγιονόρος*. Στὴ δεύτερη φράση τὸ *ὡς* δὲν εἶναι *πρόθεση*· εἶναι *ὁμοιομαθικὸ μόριο* καὶ σημαίνει *ὅτι* καὶ τὸ *σά(ν)*: *σὰ δέντρα χριστοῦγεννιάτικα*. Δὲν πρέπει νὰ μερδεύομε τὸ *ἔνα*· ὡς μὲ τὸ *ἄλλο*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς *προθέσεις* πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐμπρὸς ἀπὸ ποιά λέξη βρίσκεται ἡ καθεμιὰ καὶ τί φανερῶνει (τόπο, χρόνο, τρόπο κτλ.);

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὴν κατάλληλη *πρόθεση*. Ὑπογράμμισε τ' ἄρθρα πού ἔχουν ἐνωμένη μαζί τους τὴν *πρόθεση* σέ:

Θὰ φτάσωμε — *λίγο*. Γράφω καλὰ — αὐτὸ τὸ μολύβι. Ἐφωνα — τὸ σπῆτι καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Ἐοὺ νὰ βλέπης — τὰ ἐδῶ καὶ ἐγῶ — τὰ ἐκεῖ. Ἀπὸ δῶ — ἐκεῖ. — τὸ μαστρο-Γιάννη καὶ τὰ κοπέλια του. Δυὸ γάιδαροι μαλώνανε — ἔξω ἀκρωτίνα. — τὴν Πόλη ἔρχομαι καὶ στὴν κορφή κανέλα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μορεῖ νὰ ζήσει — τροφή. Θὰ εἶμαι ἐδῶ ἀπὸ τὶς πέντε — τὶς ἑφτά. Πήγα στὸ σπῆτι μου καὶ ἔφαγα — πολλή ὄρεξη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ παρακάτω ρήματα, δηλ. νὰ βρῆς σὲ ποῖο πρόσωπο, ἀριθμὸ, χρόνον καὶ ἔγκλιση εἶναι: *ἔχω στολιστῆ, φορτανόμουν, εἶχατε ζημωθῆ, θὰ δεχτήτε, θὰ ἔχη ψηθῆ, νὰ ἔχεις φορτωθῆ*.

64. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καί τὸ ραβδί σου βάστα.
2. Ὁ Μανόλης μὲ τὰ λόγια χτίζει ἀνώγια καί κατώγια.
3. Οὔτε ὁ Αὐγούστος χειμώνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι.
4. Στὸν ἴσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καί στὴ δροσιά σας.
5. Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
6. Μηδὲ ὁ βοριάς τὰ βάρεσε μηδὲ ἡ νοτιά τὰ πήρε.
7. Ἡ λευτεριά θὰ λάμψη ἐδῶ ἢ θὰ μᾶς πάρῃ ὁ Χάρος.
8. Εἴτε βουνὸ εἴτε ρέμα βρῆς, μὴ σκιαζεσαι καί πέρνα.
9. Ἡ βίαση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
10. Εἶναι χειμώνας, ἀλλὰ — δές! — οἱ μυγδαλιές ἀνθίσαν.
11. Δὲν πήρανε τὴ δημοσιά, παρὰ τὸ γιδοστράτι.
12. Μπόδια θὰ βρῆς, ὅμως γερὰ πολέμα καί προχώρει.
13. Πολλοὶ οἱ ἐχθροὶ του, ὥστόσο αὐτὸς δὲ δειλίαζε μπροστά τους.
14. Ἐνῶ καλὰ σ' ὀρμήνεψα, στραβὰ τὸ δρόμο πήρες.
15. Ἄν καί δὲ λείπουν οἱ χαρές, εἶναι πολλές κι οἱ λύπες.
16. Καί, μολονότι δὲν τὸ λές, στὰ μάτια σου τὸ βλέπω.
17. Δὲν εἶναι πανηγύρι ἐδῶ, μόνο σκληρὸς ἀγώνας.
18. Μὴν πῆτε πὼς σκοτώθηκα, νὰ μὴν κακοκαρδίσουν.
19. Ποῖος εἶχε πεῖ πὸ σοῦ 'μελλε, πέτρα, νὰ βγάλῃς ρόδο ;
20. Ὅ, τι γυαλίζει μὴ θαρρεῖς ὅτι εἶναι καί χρυσάφι.
21. Πουλί, σοῦ ἀνοίγω τὸ κλουβί, γιατί πονῶ γιὰ σένα.
22. Ἐσὺ, ἐπειδὴ ἔχεις βιὸς πολὺ, θαρρεῖς πὼς ὅλα τὰ 'χεις.
23. Ἄφοῦ, πατέρα, εἶς' ἄρρωστος, θὰ πάω ἐγὼ στὸν τρύγο.
24. Πάρε με ἀπάνω στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σύντεκνος ὁ νονός τῶν παιδιῶν κάποιου, ὁ κουμπάρος.— ἡ δημοσιά ὁ δημόσιος δρόμος.— γιδόστράτι (καί γιδόστρατα) δρόμος ἀνηφορικός καί ἀπότομος, πού μόνο οἱ γίδες μποροῦν νά τόν ἀνεβθοῦν.— τὸ βιδὸ ἡ τὸ βιδός (βλ. σελ. 77).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ κεμένου εἶναι παροιμίαι καί ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιάς;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὴν α' παροιμία τοῦ κεμένου ἡ ἄκλιτη λέξη **καὶ** ἐνώνει δύο προτάσεις· στὴ β' παροιμία ἐνώνει δύο λέξεις. Οἱ ἄκλιτες λέξεις πού ἐνώνουν (συνδέουν) προτάσεις ἢ λέξεις μεταξύ τους λέγονται **σύνδεσμοι** (μάθ. 8).

1) Ὁ σύνδεσμος **καὶ** ἐνώνει πολὺ στενὰ τίς προτάσεις ἢ τίς λέξεις, σὰ νὰ τίς μπλέκη μαζί, ὅπως φαίνεται στὶς δύο πρῶτες παροιμίες. Τὸ ἴδιο ἐνώνει δύο ἢ περισσότερα νοήματα καὶ τὸ **οὔτε**, ἀλλὰ ἀρνητικά: «οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμῶνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι», δηλ. «**καὶ** ὁ Αὐγουστος δὲν εἶναι χειμῶνας **καὶ** ὁ Μάρτης δὲν εἶναι καλοκαίρι». Οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ λέγονται **συμπλεκτικοί**.

Στὴ θέση τοῦ **οὔτε** συνηθίζομε κάποτε τὸ **μήτε** καὶ πῶ σπάνια τὰ **οὐδέ**, **μηδέ**. Ὁ σύνδεσμος **καὶ** γράφεται κάποτε **κι** (χωρὶς ἀπόστροφο) ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν καὶ μάλιστα ἀπὸ **ε** (ἢ **αι**): **κι ἐγώ**.

2) Οἱ σύνδεσμοι **ἢ**, **εἴτε** χρησιμεύουν, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν λέξεις ἢ προτάσεις. Σὲ ποιους στίχους τοῦ κεμένου ὑπάρχουν οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ καί ποιά νοήματα ξεχωρίζουν; Αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται **διαχωριστικοί**.

3) «Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.» Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος **μὰ** φανερώνει ἂ ν τ ἰ θ ε σ η: τὸ ψήνει, **μὰ** ὄχι καλά. Ἐτσι φανερώνουν ἀντίθεση καὶ οἱ σύνδεσμοι **ἀλλά**, **παρὰ**, **ὅμως**, **ὥστόσο**, **ἐνῶ**, **ἂν καὶ**, **μολονότι**, **μόνο**. Γι' αὐτὸ οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ λέγονται **ἀντιθετικοί**.

(Οἱ ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοι **παρὰ** καὶ **μόνο** συνηθίζονται, ὅταν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὑπάρχη ἄρνηση. Πρόσεξε στὰ παραδείγματα 11, 17 τοῦ κεμένου.)

4) «Μὴν πῆτε **πὼς**...», «**ποιὸς** εἶχε **πεῖ** πού...», «μὴ **θαρρῆς** **δτι**...». Ὑστερ' ἀπὸ ρήματα πού σημαίνουν **λέγω**, **νομίζω** (**θαρρῶ**), κτλ. ἀκολουθοῦν προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμους **πὼς**, **πού** καὶ **δτι**. Αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται **εἰδικοί**.

Πρέπει νὰ ξεχωρίζομε τοὺς εἰδικούς συνδέσμους **πὼς** καὶ **πού** ἀπὸ τὰ ἐπιρρηματα **πὼς** καὶ **πού**.

5) Οἱ σύνδεσμοι **επειδὴ**, **ἀφοῦ**, **γιατὶ** φανερώνουν αἰτία καὶ λέγονται **αιτιολογικοί**. Τὸ **γιατὶ** κάποτε στὴν ποίηση λέγεται **τί**: «**τί** θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος».

Χ Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς συνδέσμους πού ὑπάρχουν στὸ κεμένο. Τί εἶδους σύνδεσμος εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιὲς προτάσεις ἢ λέξεις συνδέει;

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πού ἡ καθεμιά τους νὰ ἔχη τὸ λιγότερο ἓνα σύνδεσμο ἀπὸ ὅσα εἶδη ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνε τρία οὐσιαστικά τοῦ κεμένου, ἓνα ἀρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο.

65. - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. "Όταν λείπη ή γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
2. "Ο Διάκος σαν τ' άγροίκησε, πολύ του κακοφάνη.
3. "Ενώ μιλούσε ο γέροντας, του νιοῦ ή καρδιά σκιρτούσε.
4. Καθώς άρμένιζα, έφταναν στεριάς άχοι στ' αυτιά μου.
5. "Αφοῦ διαβής αντίπερα, πάρε τὸ μονοπάτι.
6. "Αφότου όρφάνεψα, σκληρά δουλεύω για να ζήσω.
7. "Όποιος έχει νοῦ και γνώση, πριν πεινάση, θά ζυμώση.
8. Μόλις διαβής τὸ διάσελο, τὸν κάμπο θ' άντικρίσης.
9. "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ να σε 'βρη ή νύχτα.
10. "Όσπου να βρω τὸ τόξο μου, τὸ λάφι όρμα και φεύγει.
11. Λαλει τ' άηδόνι, ώστόσο πιά χρυσή ή αύγή προβάλλει.
12. "Αχ, όποτε σε θυμηθῶ, μανούλα μου, δακρῶζω!
13. "Αν γειτονέψης με κουτσό, θά μάθης να κουτσαίνης.
14. Παιδί, σα θέλεις λεβεντιά, τὸ κορφοβούνι πιάσε.
15. "Αμα φοβάσαι τὸν γκρεμό, πάρε τὸ μονοπάτι.
16. Περνά ο λαγός, μά να ο αίτός χιμᾶ να τὸν άρπάξη.
17. "Ας γελοῦμε κι ἄς πηδοῦμε, για να λέν πῶς δέν πεινοῦμε.
18. Εἶμ' "Ελληνας, ὡστε κι ἐγὼ για λευτεριά διψᾶω.
19. Τόσο ψηλά εἶν' τὰ κύματα, πὸ κρύβουν τὸ καράβι.
20. Τήρα μη μοιάσης του λαγοῦ ὅπου γεννάει κι άρνιέται.
21. Φοβοῦμαι μήπως ο βοριάς ξεσκίση τὸ πανί μας.
22. Κάλλιο να κλάψη τὸ παιδί παρά να κλάψη ή μάνα.
23. Νά 'χα τὸ σύννεφο ἄλογο και τ' ἄστρο χαλινάρι!
24. Θέλω να 'ρθῶ, μά τὸς θεούς, μά ή δύναμη μου λείπει.
25. Για δὲς καιρὸ πὸ διάλεξε ο Χάρος να με πάρη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀγροικῶ* καταλαβαίνο.— *σκιρτῶ* πηδῶ.— *ἀρμενίζω* πλέω με τ' ἄρμενα (με ἄνοιχτά τὰ πανιά), ταξιδεύω.— *ἄχος* (λ. ποιητ.) ἤχος, θόρυβος.— *διάσσω* στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα σὲ δύο λόφους ἢ σὲ δύο κορυφές βουνοῦ.

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι τοῦ κειμένου εἶναι παροιμίες καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιᾶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε συνδέσμους πού ἀνήκουν σὲ ἄλλα εἶδη, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο:

1. «*Ὅταν* λείπει ἡ γάτα...». Ὁ σύνδεσμος *ὅταν* φανερῶνει *χρόνο*. (Πότε χορεύουν τὰ ποντίκια;—*ὅταν* λείπει ἡ γάτα.) Ἔτσι καὶ οἱ σύνδεσμοι *σά(ν)*, *ἐνῶ*, *καθώς*, *ἀφοῦ*, *πρίν*, *μόλις*, *προτοῦ*, *ὥσπου*, *ὥσότου*, *ὅποτε* φανερῶνουν *χρόνο* (πότε γίνεται κάτι). Γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονοικοί*.

2. «*Ἄν* γειτονένης με κουτσό...». Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἂν* ἀρχίζουν προτάσεις πού φανερῶνουν ὑπόθεσιν ἢ ἐπίσης καὶ μὲ τοὺς συνδέσμους *σά(ν)* καὶ *ἂμ*. Αὐτοὶ ὀνομάζονται *ὑποθετικοί*.

3. «*Χιμᾶ νὰ* τὸν ἀρπάξει», «... *γὰ νὰ* λέν». Οἱ σύνδεσμοι *νὰ*, *γὰ νὰ* φανερῶνουν *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζονται *τελικοί*.

4. «*Εἴμ'* Ἕλληνας, *ὥστε* κι ἐγὼ γιὰ λευτεριά διψῶ», «τόσο ψηλὰ εἶν' τὰ κύματα, *ποῦ* κρύβουν τὸ καράβι». Ἐδῶ οἱ σύνδεσμοι *ὥστε* καὶ *ποῦ* πηγαίνουν μὲ προτάσεις πού φανερῶνουν *συμπεράσμα*, πού βγαίνει ἀπὸ τὰ προηγούμενα λόγια. Οἱ δύο αὐτοὶ σύνδεσμοι ὀνομάζονται *συμπερασματικοί*.

5. «*Τίχα* μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ», «φοβοῦμαι *μήπως*...». Οἱ σύνδεσμοι *μὴ* καὶ *μήπως* φανερῶνουν *φόβο* ἢ *δισταγμὸ* γιὰ τοῦτο ὀνομάζονται *δισταχτικοί*.

6. «*Κάλλι* νὰ κλάψη τὸ παιδί *παρὰ* νὰ κλάψη ἡ μάνα». Μὲ τὸ σύνδεσμο *παρὰ* *συνκρίσιμό* μὲ δύο προτάσεις ἢ λέξεις μεταξὺ τους· γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συγκριτικός*.

Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε καὶ μερικά *μόρια*:

1) Τὸ *δειχτικό* *νὰ*: *μὰ νὰ* ὁ ἀετὸς χιμᾶ. — 2) Τὰ *προτρεπτικά* ἄς καὶ *γιά*: ἄς γελοῦμε κι ἄς πηδοῦμε· *γιά* δὲς καιρὸ πού διάλεξε. — 3) Τὸ *δρωτικό* *μά*: *μά* τοὺς θεοὺς. — 4) Τὸ *βουλητικό* *νὰ*: *νὰ* ἔχα τὸ σύννεφο ἄλογο. — 4) Τὸ *μελλοντικό* *θά*: *θά* μάθης νὰ κουτσαίνης.

Τὸ *δειχτικό* *νὰ*, τὸ *προτρεπτικό* *γιά* καὶ τὸ *δρωτικό* *μά* παίρνουν πάντα ὄξεια (βλ. καὶ μάθ. 8).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

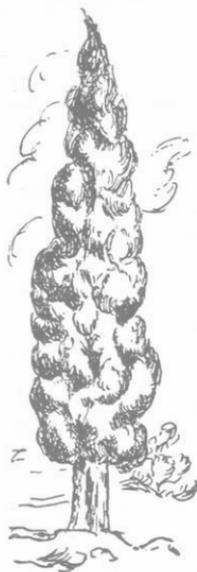
Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς συνδέσμους πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τί σύνδεσμος εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία του;—Ποιά μόρια ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Τί εἶδος μόριου εἶναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 6 φράσεις, πού ἡ καθεμιᾶ νὰ ἔχη τὸ λιγότερο ἀπὸ ἓνα σύνδεσμο ἢ μόριο τοῦ κάθε εἶδους ἀπὸ ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

Παράδειγμα: Ἄν θέλεις, ἄς πᾶμε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα: 1) Κλίνε ἓνα οὐσιαστικὸ ἀρσενικὸ, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο ἀπ' αὐτὰ πού ἔχει τὸ κείμενο.—2) Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ ῥήματα τῆς 1ης καὶ τῆς 4ης παροιμίας.

Μιά μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἕνας πασὰς ἀνέβηκε σ' ἕνα ἑλληνικὸ βουνό, κοντὰ στὸ Μυστρά, νὰ χαρῆ τὴν ὁμορφιά τῆς τοποθεσίας. Τὸν ἀκολουθοῦσαν πολλοὶ ὑποταχτικοὶ του. Σὰν ἔφτασε στὴν κορυφή, στάθηκε σὲ μιά μεριά κι ἔριξε γύρω τὰ βλέμματά του.

— Ποπὸ! Τί ὁμορφιές! φώναξε. Ἄ! Ἐδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιᾶται. Νὰ μείνωμε ὡς τὸ βράδυ, παιδιά. Μπρός! Σφάξτε ἕνα ἀρνὶ καὶ ψήστε το στὴ σούβλα, νὰ φάω καὶ νὰ εὐχαριστηθῶ.

Οἱ δοῦλοι τοῦ πασὰ στρώθηκαν στὴ δουλειά, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν ἀφέντη τους. Ἦταν μαζί τους κι ἕνας νεαρὸς Ἕλληνας, ἕνα βοσκόπουλο, ποῦ ὁ πασὰς τὸ ἤξερε πολὺ ἄξιο καὶ εἶπε νὰ τὸ πάρουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ψήθηκε τὸ ἀρνὶ καὶ ὁ πασὰς ρίχτηκε λαιμαργα στὸ φαί. Ἐνθουσιασμένος, φώναζε κάθε τόσο.

— Γειά σας, παιδιά! Μπράβο! Ὁραῖα τὸ ψήσατε.

Ὁ μικρὸς Ἕλληνας, σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του, ἀποτῆραβήχτηκε λίγο παράμερα. Κοίταζε δλόγυρα λυπημένος κι ὄλο ἀναστενάζε: Ἄχ, ἄχ! Δυστυχία μας! Ἄλιμονο μας!

— Οὐφ! Πάψε πιά, βαρέθηκα νὰ σ' ἀκούω, τοῦ εἶπε ἕνας Τοῦρκος δοῦλος ποῦ στεκόταν λίγο παραπέρα. Ὁ μικρὸς ἠσύχασε, μὰ σὲ λίγο ἔπιασε πάλι τ' ἀναστενάγματα, ὥσπου τὸν ἄκουσε στὸ τέλος κι ὁ πασὰς.

— Ἐ Ρωμιόπουλο! Ἐλα κοντά μου. Γιατί ἀναστενάξεις;

— Πῶς νὰ μὴν ἀναστενάζω, πασά μου, σὰ συλλογιζομαι πῶς ὄλα αὐτὰ τὰ ὠραῖα μέρη ἦταν δικά μας καὶ μᾶς τὰ πήρατε;

— Μπᾶ! Ξέρεις, βλέπω, καὶ Ἱστορία, τσοπανόπουλο! Ναι, ἦταν δικά σας, μὰ ὁ Ἄλᾶχ θέλησε νὰ τὰ δώσῃ σ' ἐμᾶς.

— Μὰ ξέρεις, πασά μου, τί λένε οἱ γερόντοι μας καὶ τὰ τραγούδια μας; Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλι δικά μας θά 'ναι.

Ὁ πασὰς θύμωσε.

— Καλέ, τί μᾶς λές! Βλέπεις αὐτὴν τὴ σούβλα, ποῦ ψήσαμε τὸ ἀρνὶ; Νά, τὴν μπήγω στὴ γῆ καὶ, ὅταν αὐτὴ ρίξῃ ρίζες καὶ γίνη δέντρο, τότε καὶ αὐτὰ τὰ μέρη θὰ ξαναγίνουν ἑλληνικά.

— Μακάρι! εὐχήθηκε τὸ Ἕλληνόπουλο.

Ὁ πασὰς ἔμπηξε τὴ σούβλα καὶ τότε, ὅπως λέει ἡ παράδοση, ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἡ σούβλα ἔπιασε, βλάστησε κι ἔγινε ἕνα ὠραῖο ψηλὸ κυπαρίσσι. Τὸ κυπαρίσσι αὐτὸ ἔζησε ὥσπου ἡ Ἐλλάδα ξαναγίνε ἐλεύθερη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Τουρκοκρατία* τὰ χρόνια πού ἡ Ἑλλάδα ἦταν ὑπόδουλη στους Τούρκους (1453-1821).—*Μυστράς* παλιά ὀνομαστή πόλη (κοντά στή Σπάρτη), πάνω σ' ἓνα ὕψωμα τοῦ Ταῦγετου.—*Ἀλλά* ὀνομασία τοῦ Θεοῦ στήν τούρκικη γλώσσα.

Περιεχόμενο. Στό κείμενο ἔχομε μιὰ παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Διηγῆσου την. Ποιό εἶναι τὸ βαθύτερο νόημά της ;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. «*Ποπό! Τί ὁμορφίές! Ἄ!* Ἐδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιᾶζει... *Μπρός! Σφάζε ἓνα ἀρνί...*» Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ποπό!*, *ἄ!*, *μπρός!* εἶναι *ἐπιφωνήματα*.

Τέτοια ἐπιφωνήματα ἔχομε πολλά στό σημερινό κείμενο.—Ἄναξήτησέ τα καί ξεχώρισε ποιὰ ἀπ' αὐτὰ φανερώνουν:

α' *θαυμασμό*, β' *ἀπορία*, γ' *λύπη*, δ' *στενοχώρια*, ε' *εὐχὴ*, ζ' *ἐπιδοκιμασία* ἢ *ἔπαινο*, ζ' *παρακίνηση*, η' *κάλωσμα*, (πού τὰ χρησιμοποιοῦμε καί ἔμπρός ἀπὸ τὴν κλητικὴ τῶν ὀνομάτων).

2. Καί μερικὲς ἐκφράσεις ἔχουν τὴ σημασία ἐπιφωνήματος: *Καλὲ τί μᾶς λές!* (εἰρωνεία).

Ἐπιφωνήματα εἶναι καί οἱ χαιρετισμοὶ ἢ οἱ εὐχές: *καλημέρα*, *καλησπέρα*, *καληνίχτα*, *καλὸ ξημέρωμα*, *καλὴ δρεξη*, καὶ τοῦ χρόνου, *στό καλὸ κ.ἄ.*

3. Ὅστερ' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικό: *Ποπό!* Ὅταν ὅλη ἡ φράση πού ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιφώνημα εἶναι *ἐπιφωνηματικὴ*, δηλαδὴ ἐκφράζει θαυμασμό, λύπη, χαρὰ, εὐχὴ κτλ., τότε ἔπεται ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα συνήθως σημειώνεται κόμμα, καί στό τέλος τῆς φράσης θαυμαστικό: *Ἄ, πόσο μού ἀρέσει αὐτό!*

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Σχημάτισε φράσεις δικές σου πού ἡ καθεμία νὰ ἔχη καί ἀπὸ ἓνα ἐπιφώνημα μὲ τίς σημασίες πού εἶδαμε.

Γύμνασμα. Γράψε φράσεις πού καθεμία νὰ ἔχη ἓνα ἐπιφώνημα ἀπὸ αὐτά: ἄχ! μακάρι! ἔ! εὐγε! ἀλίμονο!

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἄς κάμωμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ὑπάρχουν στή φράση: *Ὁ Νίκος καί ἓνας ἀγαπημένος συμμαθητῆς του ἔπαιζαν σήμερα στόν ὄρατο κήπο :*

<p>ὁ Νίκος καί ἓνας ἀγαπημένος συμμαθητῆς του ἔπαιζαν σήμερα στόν ὄρατο κήπο</p>	<p>ἄρθρο ὀριστικό, ἄρσενικό, ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ οὐσιαστικό κύριο, ἄρσενικό, ὀνομ. ἐνικοῦ σύνδεσμος συμπλεκτικός ἄρθρο ἄοριστο, ἄρσενικό, ὀνομ. ἐνικοῦ μετοχὴ παθητικὴ, ἄρσεν., ὀνομ. ἐνικοῦ οὐσιαστικό, ἄρσενικό, ὀνομ. ἐνικοῦ ἀντωνυμία προσωπικὴ γ' προσώπου, ἄρσεν. γ.νικὴ ἐνικοῦ γ' πληθ. πρόσωπο τοῦ ἐνεργ. ἀορ. τῆς ὀριστ. τοῦ ρῆμ. παίζω ἐπίρρημα χρονικό ἄρθρο μαζί μὲ τὴν πρόθ. σέ, ἄρσεν. αἰτιατ. ἐνικοῦ ἐπίθετο, ἄρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ οὐσιαστ., συγκεκριμένο, κοινό, ἄρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ.</p>
--	--

Κάμε κι ἐστὶ γραμματικὴ ἀνάλυση στή φράση: *ὁ Πέτρος θὰ διαβάση στό μικρὸ ἀδερφό του ἓνα ποίημα προφέροντας καλὰ τίς λέξεις.*

Τὸ καλοκαίρι ποὺ ἤμουν στὸ χωριὸ πολὺ μοῦ ἄρεσε νὰ κάθωμαι στῆ μικρὴ του πλατεία, γιατί ἐκεῖ ἔβλεπα συγκεντρωμένη ὅλη του τῆ ζωῆ. Ἐκεῖ ἦταν καὶ ὄλα σχεδὸν τὰ μαγαζιά του. Δὲ θὰ φανταστήτε βέβαια πὼς ἦταν τίποτα σπουδαία καταστήματα. Οὔτε ξενοδοχεῖο εἶχε τὸ χωριὸ οὔτε

ἐστιατόριο. Ἄν κανένας ξένος ἀναγκαζόταν νὰ ξενουχτήση ἐκεῖ, κάποιος χωρικός θὰ βρισκόταν πρόθυμος νὰ τὸν φιλοξενήση. Ὁ μοναδικὸς πάλι καφετζῆς θὰ τηγάνιζε κανένα ψάρι ἢ κανένα αὐγὸ καὶ θὰ ἔκοβε καμιὰ σαλάτα γιὰ τοὺς περαστικούς. Τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς τὸ καφενεῖο γινόταν καὶ λουκουματζίδικο, γιατί τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ζαχαροπλαστεῖο.

Δίπλα στὸ καφενεῖο ἦταν τὸ ταχυδρομεῖο, ἔπειτα τὸ τελωνεῖο, τὰ μόνια κρατικὰ καταστήματα τοῦ χωριοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Πιο κεῖ ἔβλεπες τὸν παπουτση νὰ δουλεύη ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζι του, γιὰ νὰ δροσιζεται, πολλὲς φῶρες καὶ τὸ ράφτη στὴν πόρτα τοῦ ραφτάδικο. Τὸ μπακάλικο ἦταν καὶ ψιλικατζίδικο· γαλατάδικο καὶ μανάβικο δὲ χρειαζόταν τὸ χωριὸ. Ὁ κάθε χωρικός εἶχε τὴν ἀγελάδα του ἢ τὴν κατσίκια του· ὄσο γιὰ χορταρικά πάλι, πήγαιναν οἱ γυναῖκες ἴσια στοὺς περιβολάρηδες καὶ τ' ἀγόραζαν δροσερὰ δροσερὰ.

Ἀπὸ τὴν πλατεία φαινόταν ἡ ἐκκλησιά, πάνω σ' ἓνα βράχο, κάτασπρη, μὲ τὸ ψηλὸ της καμpanαριὸ.

Στὸ καφενεῖο οἱ γέροι, μὲ τὰ κομπολόγια στὸ χέρι, ἔπιαναν ἀπὸ νωρὶς τὸ κουβεντολόι, ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό. Ἐκεῖ μαζεύονταν, ὅποτε δὲν εἶχαν δουλειά, καὶ ὄλοι οἱ χωριανοί: κτηματίες, γεωργοί, βαρκάρηδες, τρατάρηδες καὶ ἄλλοι ψαράδες, χταποδάδες, ὁ φαναρτζῆς, ὁ σαμαράς, ὁ κουρέας.

Κουβέντιαζα πότε μὲ τὸν ἓναν πότε μὲ τὸν ἄλλο, κι ἔπειτα ἔπαιρνα τὸν παραλιακὸ δρόμο, πλάι στὴν ἀμμουδιά, ποὺ μ' ἔβγαζε στὸ κεραμιδαριὸ. Ἀπὸ κεῖ περνοῦσα τὴν ποταμιά, τὸν ἀμπελώννα, τὸν ἔλαιώνα καὶ ἀνέβαινα στὸ βουναλάκι. Καλὴ καὶ ἡ πλατεία, μὰ τὶς ὁμορφιὲς τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πάνω τὶς χαίρονταν, ἀπὸ τὶς ἀνηφοριὲς καὶ τὶς πλαγιές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *τρατάρηδες* οἱ ψαράδες πού ψαρεύουν μὲ τὴν *τράτα*, δηλ. μὲ δίχτυα πού τὰ σέρνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ στεριά.—*ποταμιὰ* ἢ στεγνὴ κοίτη τοῦ ξεροπόταμου.

Περιεχόμενο. Τί βλέπει ὁποῖος κάθεται στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ;—'Απὸ πού θὰ περάσῃ ὁποῖος θέλει ν' ἀνεβῆ στὸ βουναλάκι;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ οὐσιαστικά πού παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Κατὰ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη πού παίρνουν, ἔχουν διάφορες σημασίες:

1. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *καμπαν-αριό*, *μανάβ-ικο*, *ραφι-άδικο*, *λουκου-ματζ-ίδικο*, *καφεν-εῖο* σημαίνουν τ ὀ π ο καὶ ὀνομάζονται *τοπικά*. 'Απὸ ποιὰ οὐσιαστικά παράγονται καὶ ποιὲς κατάληξεις παίρνουν;—Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ οὐσιαστικὸ *ἐσιاتیορ-ιο* (ἀπὸ τὸ *ἐσιάτορ-ας*) μὲ κατάληξη *-ιο*.

2. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ἄμμονοδ-ιά*, *ποταμ-ιά*, *ἀμπελ-ώνας*, *ἐλαι-ώνας* σημαίνουν τὸν τόπο πού π ε ρ ι έ χ ε ι πολλὰ ὅμοια πράγματα ἀπ' ὅσα φανερώνει ἡ πρωτότυπη λέξη. Αὐτὰ ὀνομάζονται *περιεχτικά*. Μὲ ποιὲς κατάληξεις σχηματίζονται;

3. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ψαρ-άς*, *περιβολ-άρης*, *παπουτο-ής*, *καφε-τζής* σημαίνουν ἔ π ά γ γ ε λ μ α καὶ ὀνομάζονται *ἐπαγγελματικά*. 'Απὸ ποιὰ οὐσιαστικά παράγονται καὶ μὲ ποιὲς κατάληξεις;

4. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά μὲ διάφορες κατάληξεις καὶ μὲ ποικίλη σημασία: *κομπο-λόι*, *κουβεντο-λόι*, *κηματ-ίας* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ οὐσιαστικά πού παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Ποιὰ παραγωγικὴ κατάληξη ἔχει τὸ καθένα καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα: α) 'Απὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά νὰ ξεχωρίσῃς τὰ τοπικά, τὰ περιεχτικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ ὅσα ἔχουν ἄλλες σημασίες. Γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες: *στρατιώνας*, *δασαρχεῖο*, *συγγενολοί*, *ἀχερώνας*, *βαρκάρης*, *τραυματίας*, *κουλουρτζής*, *δημαρχεῖο*, *φωμάς*, *σκουπιδιάρης*, *τηλεγραφεῖο*, *δονιθώνας*, *παπλωματάς*, *καλαμιώνας*, *ἀλευράς*, *ἀθλητισμός*, *γιαουρτάδικο*, *γιαουρτάς*, *μεισολλοί*, *πενκώνας*, *προσκοπισμός*, *καρβουνιάρης*, *καρβουνιάρικο*, *Ἀρβανιτιά*, *ἐπαγγελματίας*.

β) 'Απὸ ποιὲς λέξεις σχηματίστηκαν τὰ παραπάνω παράγωγα οὐσιαστικά; Γράψε τίς λέξεις αὐτὲς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Ἄσκηση. Τὰ ὀνόματα μποροῦν νὰ κλιθοῦν μὲ προτάσεις, πού καθεμία νὰ ἔχη καὶ μία πτώση:

Ἄ Νίκος εἶναι καλὸς *γείτονας*
Βλέπω τὸ σπίτι τοῦ *γείτονα*
Θά φωνάξω τὸ *γείτονα*
'Ε! *γείτονα*, ἔλα νὰ σοῦ πῶ

Οἱ *γείτονες* εἶναι ἀγαπημένοι
'Ἦρθαν ἐδῶ τὰ παιδιά τῶν *γείτόνων*
Μὴν ἀνησυχῆς τοὺς *γείτονες*
'Ε! *γείτονες*, καλῶς ἦρθατε.

Σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω παράδειγμα σχημάτισε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά *ἦρωας*, *μητέρα*, *φῶς* 8 προτάσεις, τέτοιες πού κάθε φορὰ τὸ κάθε οὐσιαστικὸ νὰ μπαίγῃ σὲ ἄλλη πτώση τοῦ ἑνικοῦ ἢ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τρέξιμο, σπρωξίδι, κυνηγητό, ξεφωνητά, γέλια, χαλασμός κόσμου. Ἄναστατάωση τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ συμμαθητῆς μας ὁ Νίκος ὁ Ψάλτης μᾶς εἶχε καλέσει νὰ παίξωμε στὸ περιβόλι του, ἔπειτα ὁμως ἀπὸ καμιά ὥρα παιχνιδι σκέπασε τὸν οὐρανὸ μαυρίλα· ἡ λάμψη τῶν ἀστραπῶν ἔσκιζε τὰ σύννεφα, ἄρχισαν

τὰ μπουμπουνητά, καὶ ἡ μπόρα, δὴ ἀγριάδα καὶ μανία, δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσῃ. Κλειστήκαμε στὸ σπίτι. Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε κάποια σοβαρότητα, ἔπειτα ὁμως ἡ κλεισούρα μᾶς ἔκαμε νὰ νιώσωμε μεγάλη πλήξη καὶ πιάσαμε τίς τρέλες. Μερικοὶ μάλιστα πάλευαν σὰ νὰ βρίσκωνται σὲ γυμναστήριο. Εὐτυχῶς ἦταν μαζί μας κι ἕνας πιὸ μεγάλος, μαθητῆς αὐτοῦ τοῦ γυμνασίου, γείτονας τοῦ Νίκου, καὶ μᾶς ἔφερε σὲ θεογονωσία.

— Παιδιά, μᾶς εἶπε· δὲν εἶναι σωστά αὐτά τὰ πράματα· τί παλαβομάρα σὰς ἔπιασε; Ἡ μητέρα τοῦ Νίκου ἔχει δουλειὰ καὶ θέλει τὴν ἡσυχία της· μὴ βλέπετε ποῦ ἀπὸ τὴν καλοσύνη της δὲ βγάζει μιλιὰ. Καθίστε ὀλόγυρα σιωπηλοὶ καὶ θὰ σὰς κάμω ἕνα διασκεδαστικὸ πείραμα.

Σαπούνισε τὰ χέρια του στὸ νιπτήρα, ἔπειτα ζήτησε μιὰ καινούρια λεκάνη καὶ, μολονότι ἦταν καθαρὴ, τὴν ἔπλυνε πάλι καλά. Ἐπειτα ἀπὸ δεῦτερο πλύσιμο, σαπούνισμα καὶ τρίψιμο τῶν χεριῶν του, πήρε κι ἔχωσε σταυρωτὰ τέσσερεις λεπτὲς βελόνες τοῦ ραψίματος σ' ἕνα μικρὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ στίς ἄκρες τοὺς ἀπὸ ἕνα μικρὸ ὀρθογώνιο φελλὸ.

Κρατώντας μὲ μιὰ λαβίδα αὐτὸν τὸ σταυρὸ ποῦ ἔφτιασε, τὸν καθάρισε μὲ αἰθέρα καὶ στὰ πλάγια τοῦ κάθε ὀρθογώνιου φελλοῦ, πάντα πρὸς τὴν ἴδια πλευρά, κόλλησε μὲ βουλοκέρι ἀπὸ ἕνα κομματάκι καμφορά. Στὸ ἀναμεταξὺ εἶχε πει τοῦ Νίκου νὰ φτιάξῃ ἀπὸ λεπτὸ χαρτί δυὸ χορευτῆς. Πήρε ἔπειτα τοὺς χορευτῆς, τοὺς στερέωσε στὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ τέλος ἔβαλε τὸ σταυρὸ πᾶνω στὸ νερὸ τῆς λεκάνης.

Τὶ ἐνθουσιασμός τότε δλων τῶν παιδιῶν! Ὁ σταυρὸς ἔγινε στρόβιλος. Γύριζε, γύριζε καὶ μαζί γύριζαν καὶ οἱ χορευτῆς, καὶ σταματημὸ δὲν εἶχαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. μπουμπουνητό βροντή.—πλήξη στενοχώρια, βαρεμάρα, άνια.—στροβίλος σβούρα.

Περιεχόμενο. Τί έκαναν τὰ παιδιά, όταν ξέσπασε ή μόρα; Πώς ήσυχάσαν;— Περιέγραψε τὸ πείραμα πὸν έκαμε τὸ μεγαλύτερο παιδί.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα έχομε πολλὰ ουσιαστικά παράγωγα ἀ π ὀ ρ ή μ α τ α.—Αὐτὰ κατὰ τὴν κατάληξη πὸν παίρνουν, έχουν διάφορες σημασίες:

α) *μαθη-τής, χορευ-τής* (κατάληξη -τής) σημαίνουν τὸ *πρόσωπο πὸν ενεργεῖ*.

β) *σκοτω-μός | ἀνασταύω-ση, πλή-ξη, λάμ-ψη | πλύ-σιμο, τρέξιμο, ρά-ψιμο | σαπούνιο-μα | σπρωξ-ίδι | κυνηγ-ητό | κλεισ-ούρα | γέλι-ο | μιλ-ιά | δουλ-ειά*. Αὐτὰ έχουν κατάληξεις -μός, -ση(-ξη, -ψη), -ομο (-ξιμο, -ψιμο), -μα, -ίδι, -ητό, -ούρα, -ιο, -ιά, -ειά και σημαίνουν *ένεργεια ή τὸ ἀποτελεσμα τῆς ένεργειας*.

γ) *νιπ-τήρας, σκαλιο-τήρι, γυμνασ-τήριο*, (κατάληξεις: -τήρας, -τήριο, -τήρι). Αὐτὰ σημαίνουν τὸ *όργανο, τὸ μέσο ή τὸν τόπο μίᾶς ένεργειας*.

2. Στὸ κείμενο υπάρχουν και ουσιαστικά παράγωγα ἀ π ὀ έ π ί θ ε τ α. Αὐτὰ σημαίνουν *ιδιότητες* σχετικές με τὸ επίθετο: *ἀγοι-άδα, μαυρ-ίλα, ταπειν-οσύνη, σοβαρ-ότητα, βαρ-ιτητα*, (κατάληξεις: -άδα, -ίλα, -οσύνη, -ότητα, -ύτητα).

3. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: α) Τὰ παράγωγα σὲ *-ωτης* γράφονται ὅλα με *ω* στὴν παραλήγουσα: *ἐλευθερωτής, οργανωτής*.

β) Τὰ παράγωγα σὲ *-ητης* γράφονται με *η* στὴν παραλήγουσα: *μαθητής, νικητής, μετρητής*. Ἐξαιροῦνται: *ιδρυτής, μηνυτής, λυτής, κριτής*.

γ) Τὰ παράγωγα σὲ *-τήρας, -τήριο, -τήρι* γράφονται με *η* στὴ συλλαβή *τη*: *ἀνεμιστήρας, νιπτήρας, κλαυθτήριο, τρυπητήριο, διαβατήριο, πιεστήριο*. Γράφομε ὅμως: *κεφαλοτόρι, ψωμοτόρι* κτλ., *μαρτύριο, χιτήριο*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ ουσιαστικά πὸν παράγονται ἀπὸ ρήματα. Ἄπὸ ποῖο ρῆμα παράγεται τὸ καθένα, ποιά κατάληξη παίρνει και τί σημαίνει;— Νά βρῆς τὰ ουσιαστικά πὸν παράγονται ἀπὸ επίθετα. Ἄπὸ ποῖο επίθετο παράγεται τὸ καθένα και ποιά κατάληξη παίρνει;

Γύμνασμα. 1) Ἄπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχημάτισε ουσιαστικά πὸν νά φανερώνουν τὸ πρόσωπο πὸν ενεργεῖ: *δουλεύω, σπουδάζω, θερίζω, ἀγωνίζομαι, νικάω, κρίνω, ράβω, τρέβω, πλέω (ἔπαιλα), ὑφαίνω (ὑφανά)*.— 2) Ἄπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχημάτισε ουσιαστικά (πὸν νά σημαίνουν ένεργεια ή τὸ ἀποτελεσμα τῆς ένεργειας) με τὴν παραγωγ. κατάληξη *-μα* (ή κατάληξη αὐτὴ γράφεται με *μμ* στὰ ουσιαστικά τὰ παράγωγα ἀπὸ ρήματα με χαρακτηρισά β, π, φ): *γράφω, ράβω, βάρω, τρέβω, ἀλείβω, κόβω, βλέπω, τρέφω (τρέφω) μαγεύω, ψαρεύω—ἀνοίγω, διαλέγω, πλέκω, δείχνω, τυλίγω—ἀγωνίζομαι, ἀλωνίζω, ἀλατίζω, στολίζω—δένω, ἀπλώνω, διπλώνω, ἰδρύω*.—3) Σχημάτισε ουσιαστικά ἀπὸ τὰ επίθετα: *νόστιμος, ἔξυπνος, κίτρινος—δίκαιος, καλός, ταπεινός, ἀγράμματος—ἀθῶος, θερμός, δραστήριος, ἀρχαῖος, ἴσος—ξινός, σάπιος, μαῦρος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Κλίνε με κατάλληλες φράσεις για κάθε πτώση τὰ δνόματα: *γιατρός, ἀδερφή, πεύκο*.—2) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: *νά παίξωμε, τῶν ἀστραπῶν, καθίστε, κλειστήκαμε*.

Δὲ θέλεις περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι λεπτά, γιὰ νὰ φτάσης πεζός, ἀπὸ τὴ μικρούλα πολιτεία, τὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, στὸν Ἅϊ-Νικόλα. Εἶναι ἓνα δμορφο ξωκλήσι χτισμένο σ' ἓνα βραχόσπαρτο λόφο πλάι στὴ θάλασσα. Μὲ τοὺς κιτριναποδὺς τοίχους του καὶ τὴν κόκκινη σκεπὴ

του ξεχωρίζει ἀνάμεσα στὰ πράσινα πευκα ποὺ τὸ ἀγκαλιάζουν. Τὰ κύματα, πότε γελαστά, λαμπερά καὶ μὲ ἡρεμὴ χαϊδευτικὴ κίνηση, πότε ἀφροστόλιστα καὶ ἀγριωπά, ἔρχονται νὰ σβήσουν κάτω ἀπὸ τὸ λόφο. Καὶ οἱ ναῦτες ποὺ ἀρμενίζουν ἀνοιχτά, περνώντας ἀνάμεσα στὰ μικρούτσικα, τὰ κυματόζωστα ἀντικρινὰ νησιά, ρίχνουν ἀπὸ πέρα τὰ βλέμματά τους στὸ μοναχικὸ ἐκκλησάκι, ζητώντας τὴ βοήθεια τοῦ σεβαστοῦ προστάτη τῶν θαλασσινῶν.

Αὐγὴ αὐγὴ σήμερα μιὰ πομπὴ γυναικῶν ἀνέβηκε στὸ ξωκλήσι. Γριουῦλες ἀσπρομάλλες, σκυφτές, μὲ σκοῦρα τσεμπέρια στὸ κεφάλι, νέες γυναῖκες μὲ φορεσιῆς ἀνοιχτόχρωμες, κοπέλες μὲ βῆμα σβέλτο καὶ πηδηχτό, προχωροῦσαν ἀμίλητες. Ἡ ὄψη τους ἦταν ἀνήσυχη καὶ θλιβερή. Πήγαιναν ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια τοῦ ἁγίου καὶ νὰ ζητήσουν τὴ σωτήρια συμπαράστασή του γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους, γιούς, ἀδερφοὺς, ἄντρες, πατέρες, ποὺ εἶχαν ξεκινήσει χτές ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ μὲ καράβι γιὰ ἓνα κάπως μακρινὸ ταξίδι.

Ἡ χτεσινὴ μέρα ἦταν ἡλιόλουστη, ὁ καιρὸς εὐνοϊκός. Φυσσοῦσε μέτριος στρωτὸς βοριάς καὶ τὸ καράβι βγήκε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ προχώρησε σ' ἀνοιχτὰ καμαρωτὸ κάτω ἀπὸ φεγγερὸ οὐρανό. Τὴ νύχτα ὅμως ὁ ἄνεμος δυνάμωσε πάρα πολὺ, ἀγρίεψε, καὶ οἱ γυναῖκες ἀκούοντάς τον νὰ σφυρίζη καὶ τὰ κύματα νὰ βογκοῦν ἀνησύχησαν.

Σὰν ἔφτασαν στὸν Ἅϊ-Νικόλα, ἀναψαν τὰ καντήλια καὶ προσευχήθηκαν γονατιστές. Ὁ παπάς, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στὸ ξωκλήσι, εἶπε στὶς γυναῖκες λίγα πραῦντικά καὶ ἐνθαρρυντικά λόγια καὶ ἐπαίνεσε τὸν καπετάνιο ποὺ ἦταν παλιὸς θαλασσόλυκος καὶ ποὺ εἶχε δεῖξει τὴν ἀξία του σὲ πολλὰς παρόμοιες κρίσιμες στιγμές.

Οἱ γυναῖκες γύρισαν στὰ σπίτια τους παρηγορημένες καὶ μὲ θάρρος στὴν καρδιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πομπή* συνοδεία πολλῶν ἀνθρώπων μαζί σὲ τελετή, γιορτὴ κτλ.—*τσιμπέρι* γυναικεῖο μαντίλι τοῦ κεφαλιοῦ ἀπὸ λεπτὸ ὕφασμα.—*συμπαράσταση* βοήθεια.

Περιεχόμενον. Χώρισε τὸ κείμενον σὲ τρία τμήματα. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ καθενός;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ κείμενον βρίσκονται ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα: *χαϊδευτικός* (ἀπὸ τὸ ρῆμα *χαϊδεῖν*), *ἀγριωπός* (ἀπὸ τὸ ἐπίθετον *ἀγριός*), *ἀντικρινός* (ἀπὸ τὸ ἐπιρρημα *ἀντίκριν*).

1. Ἐπίθετα παράγονται ἐπίθετα μετὰ τὴν κατάληξιν:

α) *-τικός*: *χαϊδευτικός*, *πρωϊνικός*, *ἐνθαρρυντικός*. Τέτοια ἐπίθ. σημαίνουν ἐκεῖνον πού μπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτὸ πού λέει τὸ ρῆμα (*χαϊδευτικός* = ἐκεῖνος πού χαϊδεύει *πρωϊνικός* = ἐκεῖνος πού καταπρωῖ κτλ.).

β) *-τός*: *σκυρτός*, *ἀγαπητός*, *στρωτός*. αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ: *σκυμμένος*, *ἀγαπημένος*, *στρωμένος*.—Μερικὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ *-τός* σημαίνουν ἐκεῖνον πού μπορεῖ νὰ δεχτῆ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ρήματος ἢ ἔχει κάποια σχέση μ' αὐτήν: *σεβαστός*, *πηδηχτός*.—Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ σχηματίζονται καὶ σύνθετα ἢ μόνο σύνθετα: *ἀμίλητος*, *βραχόσπαρτος*, *ἡλιόλουστος*.

γ) μετὰ τὴν ἀνάληξιν κατάληξεις: *-ρός*, *-ικός*, *-τήριος*, *-σιμος*: *λαμπερός* (ἀπὸ τὸ ρ. *λάμπω*), *εὐνοϊκός* (εὐνόω), *σωτήριος* (σώζω), *κρίσιμος* (κρίνω).

2. Ἐπίθετα παράγονται ἄλλα ἐπίθετα μετὰ τὴν κατάληξιν:

α) *-ούλης*, *-ούτσικος*: *μικρούλης*, *μικρούτσικος* (ἔτσι καὶ *κοντούλης* ἢ *κοντούτσικος*, *νοστιμούλης* ἢ *νοστιμούτσικος*). Τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα εἶναι ὑποκοριστικά, δηλ. φανερώουν ἐκεῖνον πού ἔχει σὲ μικρὸ βαθμὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγονται, ἢ τὰ λέμε ὅταν μιλοῦμε *χαϊδευτικά*.

β) *-ωπός*: *κιτρινωπός*, *ἀγριωπός*. Αὐτὰ φανερώουν ἐκεῖνον πού ἀπὸ τὸ παρουσιαστικὸ του φαίνεται νὰ ἔχη τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγονται.

3. Ἐπιρρήματα παράγονται ἐπίθετα μετὰ τὴν κατάληξιν *-ινός*: *ἀντικρινός*, *μακριά-μακρινός*. (Μερικὰ ἔχουν κατάληξιν *-ιανός*: *αὔριο-αὔριανός*.)

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενον ὅλα τὰ ἐπίθετα πού παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα. Ἐπίθετα ἀπὸ ποῖα λέξη παράγεται τὸ καθένα, ποῖα κατάληξιν παίρνει καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ρήματα: *γράφω*, *ἀγοράζω*, *ἀκούω*, *κρύβω*, *μισῶ*, *γυρίζω*, *πλέκω*, *πῆζω*, *ἀρπάζω*, *φτυῖω*, *σηκώνω* (μετὰ τὴν ἀνάληξιν *-τός*): *ἀναπαύω*, *ἀπολυμαίνω*, *ἐνοχλῶ*, *βοηθῶ*, *κολακεύω*, *ἐνθουσιάζω*, *ἀεπάζω* (μετὰ τὴν ἀνάληξιν *-τικός*).—2) Σχημάτισε ὑποκοριστικά ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: *ψηλός*, *καλός*, *ἀκριβός*, *φτωχός*, *ζεστός*, *δροσερός*, *χοντρός*, *δμορφος*, *πονηρός*.—3) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα: *χίτες*, *σήμερα*, *πέρσι*, *τώρα*, *(ἐ)φτίς*, *πάντοτε* (ὅλα παίρνουν κατάληξιν *-ινός*).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἐπιθέτων πού σχημάτισες στὸ προηγούμενον γύμνασμα.—2) Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα πού νὰ παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά μετὰ τὴν ἀνάληξιν: *-άρης*, *-ένιος*, *-ίνος*, *-ερός*, *-ωτός*, *-ικός*, *-ιάτικος*, *-ίστικος*, *-ίσιος* (βλέπε μ. 20).

70. — Ο ΜΥΡΜΗΓΚΑΣ

Τὸ μυρμήγκι, λέει ἕνας μύθος, δὲν ἦταν ἔντομο ἀπὸ πάντα, ἦταν ἄνθρωπος. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ Μύρμηγκας, εἶχε πολλὰ χωράφια καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, ἦταν ὁμοῦς ἀχόρταγος καὶ τὰ δικά του πλοῦτη δὲν τοῦ ἔφταναν. Γύριζε λοιπὸν τὰ ξένα χωράφια, ὅταν ἔλειπαν οἱ νοικοκύρηδες, μάζευε ὅ,τι ἔβρισκε,

πότε ἕνα δεμάτι σιτάρι πότε ἄλλους καρπούς, καὶ τὰ κουβαλοῦσε στὸ σπίτι του. Τὸ νοῦ του τὸν εἶχε στὴν ἀρπαγή. Ξεκινοῦσε νύχτα, πρὶν νὰ πάνε οἱ ἄνθρωποι στὶς δουλειές τους, γιὰ νὰ μὴν τὸν πάρουν εἰδηση. Ἀπὸ τὴν ἔγνοια τῆς κλεψιάς ξενοχτοῦσε κιόλα καμιά φορὰ ἄυπνος. Καταντοῦσε ν' ἀφήνη ἀκαλλιέργητο κανένα δικό του κτῆμα, ἄσκαφτο, ἀνόργωτο, ἄσπαρτο ἢ ἀπότιστο, γιὰ νὰ κοκκολογᾷ τὰ ξένα. Καὶ μὲ πλημύρες καὶ μὲ ἀναβροχιές οἱ ἀποθήκες του ἦταν πάντα ξέχειλες καὶ ξεχειμώνιαζε ξένοιαστος. Οἱ ἄλλοι γεωργοὶ ἔβλεπαν πὼς τοὺς ἔλειπε πότε τὸ ἕνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ ἀναρωτιόνταν τί νὰ γινόταν ἄραγε, μὰ τὸν κλέφτη δὲν τὸν ἔπιασε κανεὶς, γιὰτὶ φυλαγόταν καλά.

Ἄν ὁμοῦς ὁ κύρ Μύρμηγκας ἐξέφυγε τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ξεφύγη. Θύμωσε ὁ Θεὸς μαζὶ του καὶ τὸν ἔκαμε ἔντομο, μυρμήγκι. Ἄλλὰ καὶ ἔντομο, τὴν παλιά του τέχνη δὲν τὴν ξέχασε. Γυρίζει ἐδῶ, γυρίζει ἐκεῖ, σὲ χωράφια καὶ σὲ σπίτια, καὶ ὅ,τι βρεῖ τὸ σέρνει στὴ φωλιά του, σιτάρι, κριθάρι, ψίχουλα, τρίμματα τυρὶ καὶ ἄλλα. Ἀκόμη καὶ στὸ μέλι τρέχει, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ θάνατός του. Γιατὶ σὰν κολλήσῃ στὸ μέλι, δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεκολλήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κοκκολογῶ μαζεύω κόκκους*, δηλ. *στυριά· γενικά· μαζεύω, συνάζω.*

Περιεχόμενο. Κατὰ τὸ μῦθο τί ἦταν κάποτε τὸ μυρμήγκι; Τί ἐλάττωμα εἶχε καὶ πῶς τιμωρήθηκε;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Οἱ σύνθετες λέξεις τοῦ κεμένου ἀπόστιτος, *ξευχοῦσε, ἀραρωτίταν* ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ ἔνα *ἀ-* ἢ *ξε-* ἢ *ἀνα-*, πού δὲ λέγονται ποτὲ μόνα τους· αὐτὰ συνηθίζονται μόνο στὴ σύνθεση σάν πρῶτα συνθετικά καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *ἀχώριστα μόρια.*

1. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀ-* λέγεται *στερητικό*, γιὰτί σημαίνει στέρηση ἢ ἄρνηση: *ἄπνος* = ἐκείνος πού δὲν ἔχει ὕπνο· *ἀπόστιτος* = ἐκείνος πού δὲν ποτίζεταί. — Σπανιότερα τὸ στερητικό *ἀ* γίνεται *ἀνα-* ἢ καὶ *ἀνε-*: *ἀναβροχιά, ἀνέμυαλος*. Μπροστά ἀπὸ φωνήεν συνήθως γίνεται *ἀν-*: *ἀνόργωτος* (ἔτσι καὶ *ἀνάλατος, ἀνίκανος, ἄνεργος*).

2. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ξε-* εἶναι συχνότατο καὶ πηγαίνει στὴ σύνθεση μὲ κάθε εἶδος λέξεις. Σημαίνει: α) *ἔξω*: *ἔχειλος, ξεμυτίζω* β) *πολύ*: *ξεφεύγω, ξεμακραίνω* γ) *ἐντελῶς*: *ξεκολλῶ, ξετινάζω* δ) *στέρηση*: *ξένοιαστος, ξεριζῶνω*.

3. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀνα-* κάποτε σημαίνει *ξανὰ*: *ἀναθυμῶμαι* ξαναθυμοῦμαι. Ἄλλοτε σημαίνει *ἐπάνω*: *ἀνασηκῶνω, ἀναπηδῶ*. Ἔχει ὅμως καὶ ἄλλες σημασίες: *ἀραρωτιέμαι, ἀναδακρύζω*.

Δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύωμε μὲ τὸ στερητικό ἀχώριστο μόριο πού εἶδαμε στὴ λέξη *ἀναβροχιά*, (ὄπως καὶ στὶς λέξεις *ἀναδουλεία, ἀναπαράδιά*).

Ὅποτε ποιά λέγονται ἀχώριστα μόρια; Ποιά εἶναι αὐτά;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκησι. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὄλες τίς σύνθετες λέξεις πού ἔχουν γιὰ πρῶτα συνθετικά ἀχώριστα μόρια. Ποιὸ ἀχώριστο μόριο ἔχει ἡ καθεμία; Ποιά σημασία ἔχει τὸ ἀχώριστο μόριο σὲ κάθε τέτοια σύνθετη λέξη;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω γινωμικά ὑπογραμμίζοντας τίς λέξεις πού εἶναι σύνθετες μὲ ἀχώριστα μόρια: *Ἀνθρώπος ἀγράφματος ξύλο ἀπελέκητο.* — *Στὴν ἀναβροχιά καλὸ καὶ τὸ χαλάσι.* — *Τοῦ φρόνιμου ἀναχάραζε καὶ τοῦ τρελοῦ μολόγα.* — *Τὸ πρόβατο πού ξεκόβει ἀπ' τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.* — *Ὅποιος μπαίνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος.* — *Ὅ,τι γράφει (ἢ μοῖρα) δὲν ξεγράφει.* — *Ἐνα ροῦχα ντύνεσαι, γρήγορα ξεντύνεσαι.* — *Ὅπου δὲ σὲ σπένδουν μὴν ξεφτυρώνης.* — *Ἐτένος πόνος ξέδαγμα.* — *Ἀκάλεστος στὸ γάμο τί γυρθεῖς;*

Γύμνασμα. Γράψε τίς λέξεις πού ἔχουν σημασία ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνο πού σημαίνουν οἱ παρακάτω λέξεις: *τυχερός, ἀλατισμένος, λησμονημένος, ἄξιος, εὐήλιος, γραφτός, καφραμένος, δίκαιος, ὀπλισμένος, θνητός, ἥσυχος, παρηγορημένος, ὑποφερτός, ὑπομονετικός, τελειωμένος.*

Παράδειγμα: *τυχερός - ἄτυχος, ἀλατισμένος - ἀνάλατος.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ἓνα οὐσιαστικὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο καὶ νὰ τὸ κλίνης στὸν ἐνικό καὶ στὸν πληθυντικό. — β) Γράψε ὄλες τίς λέξεις τοῦ κεμένου πού ἔχουν δυὸ ὅμοια σύμφωνα.

71. — ΔΥΟ ΞΑΔΕΡΦΙΑ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ

Γκρρρρρ... Γκρρρρρ...

Ὁ Θέμος τρέχει στὸ τηλέφωνο καὶ παίρνει τὸ ἀκουστικό. Στὸ πρόσωπό του φάνηκε χαρὰ καὶ συγκίνηση, ὅταν ἄκουσε ποιὸς τοῦ τηλεφωνεῖ.

— Θέμο', κατάλαβες ποιὸς εἶμαι; Ἐδῶ ὁ ξάδερφός σου ὁ Ὁρέστης. Ἐφτασα στὸν Πειραιά μετ' τὸ βατόρι σήμερα τὸ πρωὶ στὶς ἔξι καὶ ἀνέβηκα στὴν Ἀθήνα μετ' τὸν ἠλεκτρικὸ σιδηρόδρομο. Σοῦ τηλεφωνῶ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ συμπεθέρου μας τοῦ Χαράλαμπου. Ἐδῶ ἐγκαταστάθηκα γιὰ τὴν ὥρα.

— Τι λές, βρέ παιδί Ὁρέστη; γιατί ἔτσι; Γιατί δὲ μᾶς τηλεγράφησες ἀπὸ τὸ νησί πὼς θὰ ἔρχόσουν, νὰ κατεβῶ στὸν Πειραιά νὰ σε πάρω; Πὼς τὰ κατάφερες μόνος σου; Ἐσὺ πρώτη φορά ταξιδεύεις.

— Μὴ θαρρῆς δὲ πὼς στὴν ἐπαρχία εἴμαστε κουτοί. Δὲν ἤρθα ὁμως μόνος. Ἦταν πολλοὶ ἐπιβάτες συχωριανοί μας. Ἦταν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ Πετμεζᾶς· συγγενῆς μας λίγο· τὸν, ξέρεις· ἀρχιεργάτη σὲ τυπογραφεῖο· τώρα ἔφεδρος ὑπαξιωματικός. Ἦταν λοιπὸν καὶ αὐτὸς συνταξιδιώτης μας καὶ τοῦ σύστησε ὁ πατέρας νὰ με βοηθήσει. Τὸ ταξίδι περιφημὸ· ἐξαιρετικὰ ὥρατο.

— Καὶ νὰ πᾶς στὸ ξενοδοχεῖο! Ἡ μητέρα πολὺ θὰ δυσανεκτήθῃ. Θὰ ἔρθω νὰ σε πάρω νὰ μείνης μαζί μας ἐδῶ στὸ Χαλάντρι, ὥσπου νὰ βρῆς σπίτι στὴν Ἀθήνα.

— Καλὰ, εὐχαριστῶ. Αὐτὰ τὰ κανονίζομε. Θὰ βροῦμε τὴν εὐκαιρία.

— Ὅχι, κατεβαίνω ἀμέσως κιόλα στὴν Ἀθήνα νὰ σε συναντήσω. Στὴν Ὀμόνοια δὲν εἶναι τὸ ξενοδοχεῖο; Τὸ ξέρω. Καὶ ἤρθες βέβαια γιὰ τὴν εἰσαγωγή σου στὴ σχολή. Ξέρεις σὲ τί θὰ ἐξεταστής;

— Βέβαια· ἔχω τὸ διάταγμα κι ἔνα ἔντυπο μετ' ὁδηγίες. Στὴν ἐκθεση εἶμαι καλὸς καὶ ὄχι καὶ πολὺ ἀνορθόγραφος. Καὶ στ' ἄλλα δὲ νομίζω πὼς ἔχω πολλὰς ἑλλείψεις. Ὑποθέτω λοιπὸν πὼς θὰ πετύχω.

— Καλὰ, αὐτὰ θὰ τὰ ποῦμε ἀπὸ κοντά. Θὰ εἰδοποιήσω τὴν μητέρα μου ποῦ εἶναι στὴν κουζίνα καὶ φεύγω. Σὲ μισὴ ὥρα θὰ εἶμαι στὸ ξενοδοχεῖο σου· τόση εἶναι ἡ διαδρομὴ. Νὰ με περιμένῃς. Σὺμφωνοί;

— Σὺμφωνοί.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἐγκαταστάθηκα ἦρθα μαζί με τὰ πράγματά μου, γιὰ νὰ μείνω, νὰ κατοικήσω κάπου.—πασιωματικός κατώτερος ἀπὸ ἀξιωματικό (λόχιος ἢ ἐπιλοχίας).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ συνομιλοῦν ἀπὸ τὸ τηλέφωνο; Τί λένε; Πῶς φέρνεται ὁ Θέμος στὸν ξάδερφό του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα τ' ἀχώριστα μόρια ἀ-, ἕσ- και ἀνα-. Βλέπομε σήμερα μερικά ἄλλα ἀχώριστα μόρια. Ἔτσι οἱ λέξεις τηλέφωνο, εὐχαριστῶ ἔχουν τ' ἀχώριστα μόρια τηλε-, εὐ-. Τέτοια μόρια ἔχουν μείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα και βρίσκονται σήμερα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά σὲ λόγιες σύνθετες λέξεις. Γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τ' ἄλλα, τὰ ὀνομάζομε **λόγια ἀχώριστα μόρια**.—Πρόσεξε ποιά εἶναι τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:

- 1) ἀρχιεργάτης (ἀρχι-). Ἔτσι λέμε και ἀρχι-στράτηγος, ἀρχι-νοσοκόμος.
- 2) διάταγμα, διαδρομή (δια-, πού ἐμπρός ἀπὸ φωνῆν γίνεται δι-: δι-αγωγή, δι-έξοδος).
- 3) δυσαρεστηθῆ (δυσ-). Ἔτσι και δύστηχος, δύσπιστος.
- 4) εἰσαγωγή (εἰσ-). Ἔτσι και εἰσπράτιο, εἰσπράχτορας.
- 5) ἔκθεση, ἐξαιρετικά (ἐκ- ἐμπρός ἀπὸ σύμφωνο και ἐξ- ἐμπρός ἀπὸ φωνῆν).
- 6) ἔντοπο, ἐγκαταστάθηκα, ἔλλειψη, ἐμπιστεύομαι (ἐν-, ἐγ-, ἐλ-, ἐμ-).
- 7) ἐπιβάτης, ἐπαρχία, ἐφεδρος (ἐπι-, πού ἐμπρός ἀπὸ φωνῆν γίνεται ἐπ- ἢ ἐφ-).
- 8) εὐχαριστῶ, εὐκαιρία (εὐ-). Ἔτσι και εὐτυχία, εὐαγγέλιο.
- 9) ὁμόνοια (ὁμο-). Ἔτσι και ὁμόθηρος, ὁμόγλωσσος.
- 10) περιεμένο (περι-). Ἔτσι και περικινκλώνω, περιμαζεύω.
- 11) συνταξιδιώτης, συγκίνηση, συμπέθερος, σύστημα (συν-, συγ-, συμ-, συ- κ.ἄ.).
- 12) τηλέφωνο, τηλεγράφου (τηλε- μακριά). Ἔτσι και τηλεσκόπιο, τηλεόραση κτλ.
- 13) ὑποθέτω (ὑπο-, πού ἐμπρός ἀπὸ φωνῆν γίνεται ὑπ- ἢ ὑφ-: ὑπαρχηγός, ὑφπουρογός).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν λόγια ἀχώριστα μόρια; Ποιά ἀπ' αὐτὰ χάνουν τὸ τελικό τους φωνῆν, ὅταν τὸ β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν; Ποιά ἀλλάζουν τὸ τελικό τους σύμφωνο ἢ τὸ χάνουν;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἀπὸ μιὰ σύνθετη λέξη με καθένα ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια σὰν πρῶτο συνθετικό. 2) Πῶς λέγονται οἱ ἀνθρωποὶ πού ἔχουν τὴν ἴδια φηρησκεία; ἐκεῖνοι πού μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα; ὅσοι ἀνήκουν στὴν ἴδια φυλὴ; ὅσοι θήλασαν τὸ γάλα τῆς ἴδιας μητέρας (χωρὶς νὰ εἶναι ἀδέρφια); τὸ σύνολο πολλῶν συγγενικῶν ἔθνων; τὸ σύνολο πού περιλαμβάνει τίς συγγενικὲς τάξεις ζώων ἢ φυτῶν (λ.χ. τῶν θηλαστικῶν); τὸ φαγητὸ πού δὲν εἶναι βρασμένο, ψημένο ἢ μαγειρεμένο κτλ. ἐκεῖνοι πού τρῶνε τέτοια φαγητά; τὸ μέρος τοῦ σώματος, ὅπου οἱ στρατιῶτες στηρίζουν τὸ ὄπλο τους, ὅταν βαδίζουν. (Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων αὐτῶν.)

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω φράσεις σημειώνοντας τοὺς τόνους και τὰ πνεύματα:

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἐνδοξη χώρα.— Ἡ γη εχει δυο ἡμισφαιρα και πεντε ἡπειρους.— Ὁ Ἡροδοτος λεγεται πατερας της ιστοριας.— Ὁ Ἡρακλεις προτιμησε την οδο της Ἀρετης και οχι της Καιριας.— Ἡ Ἑλλάδα εχει πολλες αλκυες' εκει παρασκευαζεται το αλαι.— Τον ἀντιρῳωμενον τ' αρωματα.— Τρωχουν τα αρωματα.— Ἀγορασα με καλους ορους.— Βλεπω πολλα ορη.

Ήταν μεσημέρι και ὁ Δημήτρης ὁ Μπάρμπας εἶχε ξαπλώσει φαρδιά πλατιά ἔξω ἀπὸ τὸ στάβλο. Τὸ μέρος χτυπιόταν ὀλημερίς ἀπὸ τὸν ἥλιο κι ἔκανε τόση ζέστη, ποὺ σήμερα, μέρα χειμωνιάτικη, νόμιζες πὼς ἦταν Δεκαπεντούγουστο. Ὅλο και προσπαθοῦσε νὰ κοιμηθῆ ἔτσι, ὅπως ἦταν μισοξαπλωμένος στοῦ στάβλου τὸ κεφαλόσκαλο, μὰ ἡ γυναῖκα του ἡ Βασίλω ἢ Μπάρμπαινα δὲν τὸν ἄφηνε μὲ τίς φωνές της, καθὼς μάζευε τίς κόττες της· λίγο πρὶν εἶχε περάσει ἓνα μεγάλο, σταχτόμαυρο γεράκι καὶ ἡ κυρα-Βασίλω δὲν ἠσύχαζε, γιατί ἦταν σίγουρη πὼς εἶχε κρυφτῆ κάπου στὸ σύδεντρο, πέρα στὸ ποτάμι καὶ παραμόνευε.

— Κόκο μου, κόκο μου, κοκόνες μου... Νά, πιπί, πιπιπί... καὶ τοὺς ἔριχνε καλαμπόκι ἢ κυρα-Βασιλικῆ

καὶ τίς τάζε, γιὰ νὰ τίς κρατήσῃ κοντά.

Κι ὅταν μαζεύτηκαν ὄλες γύρω της, τίς μέτρησε κεφάλι κεφάλι. Ήταν ὄλες ἐκεῖ: ἡ κοράκω, ἡ κατσαρή, ἡ γυμνολαίμα, ἡ καλογεννούσα, ἡ παρδαλή, τὸ κουφοπετεινάρο, κὶ ἓνα πληθὸς κοτόπουλα, τετράπαχα, καλοθρεμμένες πουλάδες πλουμιστές, ποὺ κακάριζαν καὶ ἔσπρωχνε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τσιμπήσουν τὸν καλαμποκόσπορο ποὺ εἶχε πέσει ἀνάμεσα στὰ πόδια τους.

Μὰ ἐκεῖ ποὺ ἡ Βασίλω τίς φώναζε μὴν πάη καὶ ξανασκορπίσουν, τὸ μάτι της ἄρπαξε τὸ γέρακο νὰ γοργοπετᾶ καταπάνω τους ὀρμητικός.

Τότε ἡ Βασίλω ἔβαλε τίς παλάμες στὸ στόμα της σὰ χωνὶ κι ἄρχισε νὰ φωνάζη δυνατὰ χούου...χουουού..., γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸ πουλί. Τὰ κοτόπουλα ξαφνιάστηκαν κι ἔτρεξαν νὰ χωθοῦν, ὅπου ἔβρισκαν, κακαρίζοντας. Καὶ γινόταν τέτοια φασαρία, ποὺ ὁ Δημήτρης πετάχτηκε, ἄρπαξε τὸ δίκανό του τὸ κυνηγετικὸ καὶ γρήγορος ἔριξε διπλὴ τουφεκιά. Τὸ γεράκι φτεροζυγιάστηκε μιὰ στιγμή καὶ ὕστερα πῆρε τὰ ὕψη καὶ χάθηκε μακριὰ κατὰ τοὺς λιόσπαρτους λόφους καὶ τὸν οὐρανὸ τὸν καταγάλανο.

Οἱ κόττες καὶ τὰ κοτόπουλα βγήκαν ἀπ' τοὺς κρυψῶνες τους, ξεχύθηκαν ἀλαφροπόδαρα στὸν κάμπο κι ἄρχισαν νὰ βόσκουν στὸ χλωροπράσινο χορτάρι. Ὁ κίνδυνος εἶχε περάσει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σύνθετο* μέρος μὲ πολλά δέντρα.—*γυμνολαίμα* ἡ κότα ποῦ ἔχει γυμνὸ λαϊμό, ποῦ δὲν ἔχει φτερά στὸ λαϊμό.—*πουλάδα πλουμιστή*, ποῦ ἔχει φτερά μὲ διάφορα χρώματα, σὰ στολισμένη μὲ κεντήματα.—*φτεροζυγιάζομαι* λέγεται γιὰ τὰ πουλιά ποῦ ἀνοίγουν τὶς φτεροῦγες τοὺς ψηλὰ στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ἰσοροποῦν.—*λίσπαργος τόπος* μὲ πολλές ἐλιές (ἐλαιόδεντρα).

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ γυναίκα συμμάζεψε καὶ μέτρησε τὶς κότες τῆς; Ποῖος κίνδυνος φάνηκε πάλι στὶς κότες;—Τί ἔκαμε τότε αὐτή; Πῶς γλίτωσαν οἱ κότες;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις *ὄλημερίς*, *δεκαπενταύγουστο*, *κεφαλόσκαλο*, *μισοξαπλωμένος*. Καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς σχηματίστηκε ἀπὸ δύο ἄλλες, εἶναι λέξη *σύνθετη*. Ἔτσι ἡ λέξη *κεφαλόσκαλο* ἐγίνε ἀπὸ τὶς λέξεις *κεφάλι* (*πρῶτο συνθετικὸ*) καὶ *σκάλα* (*δεύτερο συνθετικὸ*).

2. *κεφαλ-ό-σκαλο*, *σταχτ-ό-μαυρος*, *φτερο-ο-ζυγιάζομαι*. Ὅταν τὸ *α'* συνθετικὸ εἶναι κλιτὸ, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικὸ μ' ἓνα φωνῆεν. Τὸ φωνῆεν αὐτὸ εἶναι συνήθως τὸ *ο* καὶ λέγεται *συνθετικὸ φωνῆεν*.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τοὺς φωνήεντος: *γοργά-πειῶ*: *γοργ-ο-πειῶ*.

3. Ὅταν τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι *α* ἢ *ο*, τὸ συνθετικὸ φωνῆεν *ο* ἢ ἄλλο τελικὸ φωνῆεν τοῦ *α'* συνθετικοῦ συνήθως χάνεται: *δεκαπέντε-Αὔγουστος*: *δεκαπενταύγουστο* ἔτσι καὶ *μηχανή-ὀδηγός*: *μηχανοδηγός*, *πρώτη-Ἀ-πριλῆς*: *πρωταπριλιά*, *πικρὸ-ἀμύγδαλο*: *πικραμύγδαλο*.

4. *σταχτόμαυρος*: Τὸ β' συνθετικὸ *μαῦρος* ἀνεβάζει τὸν τόνο του.

κουφοπετεινὰρο: Τὸ β' συνθετικὸ *πετεινὰρι* ἀλλάζει καὶ τὴν κατάληξή του.

κεφαλόσκαλο: Ἐδῶ τὸ β' συνθετικὸ *σκάλα* ἀλλάζει καὶ τὸ γένος του.

Βλέπομε λοιπόν, ὅτι συχνὰ στὸ β' συνθετικὸ γίνονται ἀλλαγὲς στὸν τονισμό, στὴν κατάληξή καὶ στὸ γένος.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου. Ποιά εἶναι τὰ συνθετικὰ μέρη τῆς καθεμιᾶς;—Σὲ ποιὲς λέξεις ἀπ' αὐτὲς τὸ *α'* συνθετικὸ παίρνει συνθετικὸ φωνῆεν;—Σὲ ποιὲς λέξεις τὸ β' συνθετικὸ παρουσιάζει ἀλλαγὴ στὸ γένος, στὴν κατάληξή ἢ στὸν τονισμό του;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

σφήκα - φωλιά	κρυφά - ἀκούω	λύκος - σκύλος	σπίτι - νοικοκύρης
συχνά - ροιῶ	κοντὰ - ζυγώνω	χιώνι - βροχή	γλυκὸς - ἀνάλατος
συχνά - ἀλλάζω	ξανά - φαίνομαι	μόνος - ἀκριβὸς	ἔργο - ὀδηγός
ἀργά - διαβαίνω	ξανά - ἀρχίζω	ἄσπρος - κίτρινος	ρῦζι - γάλα

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν παθητ. ἀόριστο στὴν ὀριστική καὶ στὴν ὑποτακτική τοῦ ρήματος *μαζεύομαι*.

“Έξαφνα λύχνος ήλιοστάλαχτος κρεμάστηκε μπρός στής μάνας τήν ψυχή, έτοιμος νά δείξη τò μέλλον τοῦ νεογέννητου. Καί τόν εἶδε τριαντάχρονο λεβεντονιό νά μαγνητίζη τίς ψυχές τοῦ λαοῦ. Ψηλός, λυγερός, μέ σεβαστή μελαγχολία στό ροδόπλαστο πρόσωπο, μέ τò στόμα γλυκοστάλαχτο καί τά γαλανά μάτια, μιλοῦσε στό λαό

καί τόν έπειθε. Οἱ προφῆτες, πού τόν προσπερνοῦσαν, πειθαρχοῦν τώρα καί πισωδρομοῦν ὑποταχτικοί του. ‘Ο Νόμος τοῦ Μωυση ξαναζή στά λόγια του καί συμπληρώνεται. ‘Η βαριόμοιρη γῆ αναδρoορίζεται· τ’ ἀπελπισμένα πλήθη ξαναθαρρεύουν. ‘Η ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπό τά πλατιά στέρνα του καί δροορίζει τò καμίνι τῆς κακομοιριᾶς. Τά ‘Ιεροσόλυμα στρώνουν τοὺς δρόμους μέ βάγια νά τόν καλοδεχτοῦν. Σύγκαира δμῶς καρφώνουν τò σταυρό. ‘Ο φθονερός μαθητής τόν παραδίνει μέ φίλημα. Μά ‘Εκεῖνος, ἀνώτερος ἀπό τά τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τήν προδοσία καί ἀνεβαίνει πρᾶος στό μαρτύριο.

— Γυναίκα, νά ὀ γιός σου· λέει τήν τελευταία στιγμή.

Καί ἀποχαιρετᾶ, μ’ ἕνα βλέμμα μελαγχολικό, τῆ μάνα πού τόν γέννησε, τοὺς φίλους πού τόν πίστεψαν, τò λαό πού τόν τurrάνησε.

‘Η μάνα ἦταν ἐκεῖ καί τά ἔβλεπε ὄλα. “Ἦθελε νά φωνάξη, νά τρέξη, γιά νά τόν σώση ἀπό τά χέρια τῶν κακούργων· ἀλλά δέν μποροῦσε νά βγάλη φωνή. Τò σῶμα δέν ἀκολουθοῦσε τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς· μά ὅταν εἶδε ἕνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νά λογχίση τά πλευρά του :

— Μή!... φώναξε μέ ὄλη τῆς τῆ δύναμη.

Καί μέ τò «μή» ξύπνησε... Δέν εἶδε ὀλόγουρά τῆς τίποτα ἀπό τò φριχτό ὄραμα... Τò βρέφος κοιμόταν ἀκόμη πλάι τῆς· μά δέ βασίλευε ἡ σιγή καί τò σκοτάδι, ὅπως πρῖν. ‘Αγγελική ἀρμονία κατέβαινε ἀπό ψηλά καί λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τò φῶς του στή σπηλιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, *λύχνος ἡλιοστάλαχος κρεμάστηκε μπρὸς στῆς μάνας τὴν ψυχῇ*, λέγεται μεταφορικά, δηλ. στὴν ψυχῇ τῆς Παναγίας ἔλαμψε κάποιον φῶς καὶ ἔτσι εἶδε τὴ θά ἔκανε στὸ μέλλον ὁ Χριστός.— *ἀδαπάνητος ἀνεξάντλητος*, ποῦ δὲν τελειώνει ποτέ.— *σύγκαιρα* (ἐπιρρ.) τὸν ἴδιο καιρὸ, τὴν ἴδια ὥρα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ ὄραμα εἶδε ἡ Παναγία;— Τί προβλέπει γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστοῦ;— Ἀλήθεψαν οἱ προβλέψεις τῆς;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Παρατήρησε τὰ *πρῶτα συνθετικὰ* στ' ἀκόλουθα σύνθετα:

1. *ἡλιοστάλαχος* (α' συνθετικὸ τὸ ο ὕ σ ι α σ τ ι κ ὸ ἡλιος).— *νεογέννητος* (α' συνθετικὸ τὸ ἐ π ἰ θ ε τ ο νέος).— *τριαντάχρονος* (α' συνθετικὸ τὸ ἀ ρ ι θ μ ῆ τ ι κ ὸ ἐπίθετο τριάντα).

2. *πειθαρχῶ* (α' συνθετικὸ τὸ ρ ῆ μ α πείθω).

3. *προσπερῶ, πισωδρομῶ* (α' συνθετικὰ ἢ πρόθεση πρὸς καὶ τὸ ἐπίρρημα πίσω, δηλ. ἄ κ λ ι τ α).

Ἔσπε τί μέρος λόγου μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικὸ;

1. *Ὄταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ὄνομα* (οὐσιαστικὸ ἢ ἐπίθετο), παίρνει (βλ. μαθ. 72) τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο: *ἡλι-ο-στάλαχος, λεβεν-ο-νιός*.

Τὰ ἐπίθετα ὅμως σὲ -ὺς (ὅπως τὸ βαρὺς) ὡς πρῶτα συνθετικὰ, ὅποιοι γένους καὶ ἂν εἶναι ἢ σύνθετη λέξη, ἀλλάζουν κάποτε τὸ τέλος τους σὲ *ιο*: *βαριό-μοιρος* ἢ μόνο σὲ *ι* (ὅταν τὸ ο παθαίνει ἐκθλίψη): *βαρι-αναστενάξω*.

Τ' ἀριθμητικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατὸ ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἀλλάζουν τὸ θέμα τους σὲ *α* (*πεντά-γωνο, ἑξα-σέλιδος*). Ἀπὸ τὸ ἓνα ὡς τὸ τέσσερα γίνονται *μονο-*, *δι-* καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν *δισ-*, *τρι-* *τετρα-* (*μονο-πάτι, δίκωπος, δισέγγονος, τριστρατο, τετράγωνο*).

2. *Ὄταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ρῆμα*, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ θέμα μαζί μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸ τὸ ρῆμα *χάνω* (ἀόρ. *ἔ-χασα-ο*) γίνεται τὸ σύνθετο *χασο-ο-μέρης* (τὴ λέξη τὴν εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

Σπανιότερα μπαίνει τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα: *πείθ-ω, πειθ-αρχῶ*.

3. *Τὰ ἄκλιτα ὡς πρῶτα συνθετικὰ* παίρνουν καὶ αὐτὰ συνήθως στὸ τέλος τους τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο (*συχ-ο-ρωτῶ*). Σπανιότερα κρατοῦν τὸ τελικὸ τους φωνῆν: *ξανα-θαρεῦω, πισω-δρομῶ*.

Τὰ ἐπίρρηματα σὲ -ω ὡς πρῶτα συνθετικὰ φυλάγουν τὸ ω, ἐκτός ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *χάμω*: *πανω-φόρι, πισω-δρομῶ, ἀλλὰ χαμο-γελῶ, χαμο-μήλι*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ α' συνθετικὸ στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ κεμένου; Παρατήρησε ποιὰ μορφή παρουσιάζει κάθε φορὰ τὸ α' συνθετικὸ, δηλ. ἂν ἔγινε ἀλλαγὴ στὸ θέμα του καὶ ποιὰ.

Γύμνασμα. 1) Μὲ τὰ πρῶτα συνθετικὰ ποῦ ἔχουν τὰ σύνθετα τοῦ κεμένου σχηματίζεις ἀπὸ μιὰν ἄλλη σύνθετη λέξη.— 2) Πῶς λέγεται ἡ λέξη ποῦ ἔχει δύο συλλαβές, τὸ ποίημα ποῦ ἔχει δύο στίχους, τὸ ποσὸ ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια, ἐκεῖνος ποῦ δὲν εἶναι εὐτυχισμένος, ἐκεῖνος ποῦ δὲν εἶναι εὐάρεστος, ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἶναι ἐνκοιο (πρόσεξε ἂν ἔχη α' συνθετικὸ τὸ δι- ἢ δισ- ἀπὸ τὸ δύο ἢ τὸ ἀχώριτο *δυσ-*).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά (βλ. μαθ. 21).

Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὸ πρῶτο μου παιχνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λουμίνια, ποῦ ἡ φαντασία μου τὸ ἔκανε μπάγκο τρικούμπερτο. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος. Ἐκεῖνα ποῦ εἶχα ὀλόγουρά μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια: οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡ-

λιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερά ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τίς ἱστορίες τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασία.

Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα κατάντικρου ν' ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σάν πλάκα ζαφειρένια, στρωτή. Τὴν ἔβλεπα ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη με ἀφρούς τὸ ἀκρογιαλί. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνη τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε, θλιβερὸ πουλάκι, ἀπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά τὰ ὀλοφούσκωτα, τὰ σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο· ὁ πατέρας, παλιὸς θαλασσομάχος, ἔλειπε σὲ ταξίδι. Μίσησε καὶ ὁ θεὸς μου γιὰ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε καὶ ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω. Κι ὁ θεὸς μου, ποῦ ἦταν μεγαλόκαρδος ἄνθρωπος, δέχτηκε νὰ μὲ πάρη μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης. Τὸ καράβι θέλει δουλειά· δὲν εἶναι ψαρότρωτα νὰ ἔχης φαί καὶ ὕπνο.

Ἀληθινὰ ρίχτηκε στὴ δουλειά μὲ τὴν ψυχὴ μου. Ἐκαμα παιχνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πιὸ πρόθυμος ἐγώ.

Ἄρχισε ἡ ζωὴ τοῦ ναύτη μὲ τὰ ὄλα της. Ζωὴ καὶ τάξη. Μυρμήγκι σωστό. Μυρμήγκι στὴ δουλειά, ποτὲ ὅμως καὶ στὸ σύναγμα. Τί νὰ βρῆς, τί νὰ συνάξης; Μεροδούλι μεροφάι. Μὰ μήπως ἡμουν μοναχός! Ὅλος ὁ ναυτόκοσμος ἔτσι δέρνηται.

Μιά φορὰ ποῦ γύρισα στὴν πατρίδα, ἔκαμα τρισάγιο τῆς μάνας μου, ἀναψα κερί στὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου καὶ ξανάφυγα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μάροκο* καράβι μὲ τρία κατάρτια.—*τρικούβερο* λέμε τὸ πλοῖο ποῦ ἔχει τρεῖς κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα· ἔτσι λέγεται μεταφορικὰ καθετὶ μεγάλο.—*οὐρανοθέμεια*, τὰ θεμέλια τοῦ οὐρανοῦ, δηλ. τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα, ἐκεῖ ὅπου φαίνεται πὸς ἐνώνεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ὀρίζοντα.—*ζαφειρένιος* γαλάζιος, γαλανός.—*ἀρμενίζω* πλέω, ταξιδεύω.—*κοντυλογραμμένος* κλοφτιαγμένος, σὰ ζωγραφιστός.—*μισεύω* φεύγω ἀπὸ τὸν τόπο μου, ξενιτεύομαι.—*Μαύρη Θάλασσα* ὁ Εὔξεινος Πόντος.—*ψαρότρατα*· τράτα εἶναι τὰ δίχτυα ποῦ τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὴ βάρκα στὴ θάλασσα κι ἔπειτα τὰ σέρνουν ἀφοῦ βγοῦν στὴ στεριά.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο λέει κάποιος πὸς ἀγαποῦσε τὴ θάλασσα. Πῶς ἔδειχνε τὴν ἀγάπην του, ὅταν ἦταν μικρός; Τί ἔκαμε, ὅταν μεγάλωσε; Πῶς ἄρχισε τὴ ναυτικὴ του ζωὴ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ σύνθετο *ναυτόκοσμος* εἶναι οὐσιαστικόν, ὅπως οὐσιαστικὸν εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ *κόσμος* τὸ σύνθετο *κατάντικον* εἶναι ἐπίρρημα, ὅπως ἐπίρρημα εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ *ἀντίκρον*. Βλέπομε δηλαδή, ὅτι συχνὰ τὸ σύνθετο εἶναι τὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου ποῦ εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ.

2. Δὲ γίνεται ὁμως πάντα ἔτσι. Κάποτε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ β' συνθετικὸν καὶ ἄλλο μέρος τοῦ λόγου ἢ σύνθετη λέξις. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸν τὸ *τρία* καὶ μὲ β' συνθετικὸν τὸ *κουβέρτα*, ποῦ εἶναι οὐσιαστικόν, γίνεται τὸ σύνθετο *τρικούβερο*, ποῦ εἶναι ἐπίθετο.

Ἔστωε μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀλλαγὰς τοῦ β' συνθετικοῦ ποῦ εἶδαμε (μάθ. 72) στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό, γίνεται κάποτε *ἀλλαγὴ καὶ στὸ μέρος τοῦ λόγου*. Τὶς ἀλλαγὰς αὐτὰς μπορεῖς νὰ τὶς παρατηρήσῃς, ἂν γράψῃς σὲ μιὰ στήλῃ ὅλα τὰ σύνθετα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου, σὲ δευτέρῃ στήλῃ τὸ μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ καθένα, σὲ τρίτῃ τὸ β' συνθετικὸν καὶ σὲ τέταρτῃ τὸ μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτό. Πρόσεξε καὶ τὶς τυχόν ἀλλαγὰς στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὰ παρακάτω σύνθετα, ποῖον εἶναι τὸ β' συνθετικὸν τους, τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτὸ καὶ ποιὰς ἀλλαγὰς γίνονται στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό: *ἀγγελομορφος, ἀγριοπρόσωπος, ἀνοιχτομάτης, ἀτάραχος, ἄψυχος, κακομοίρης, καλοδέχομαι, καρδιοχτύπι, μεγαλοδύναμος, προσμένω, σταχτόμαυρος, τετράγωνος, χαλκοπράσινος, ὑποθέτω.*

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ β' συνθετικὸν τὰ οὐσιαστικά: *καρπός, λόγος, θόρυβος, τρόπος, γλώσσα, καρδιά, δόξα, ψυχὴ, φωνή, ὄργανο.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ξεχώρισε κατὰ τὴ σημασίαν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου (μάθ. 21).

τρία άλλα παιδιά της, τη μεγάλη της τὴν κόρη, τὸ Θέμο πού ἦταν συνομήλικος τοῦ Ὀρέστη, καὶ τὸ Γιαννάκη, ἓνα ἀγοράκι ἔννια χρόνια.

— Λοιπὸν, Ὀρέστη, νὰ κοιτάξης τώρα νὰ δώσης τίς ἐξετάσεις σου, καὶ γιὰ δωμάτιο νὰ μὴ βιαστής. Θὰ φροντίσωμε ἔπειτα μὲ τὴν ἡσυχία μας νὰ σοῦ βροῦμε κανένα εὐήλιο, νὰ μὴ εἶναι ὑπόγειο καὶ ἀνθυγιεινὸ, ὅπως εἶναι πολλὰ στὴν Ἀθήνα. Ἐμεῖς ἔδω ἔχομε ἀρκετὴ εὐρυχωρία, τώρα μάλιστα πού λείπει ὁ Κώστας καὶ πού δὲ θὰ ῥθῃ πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Θὰ μείνης λοιπὸν μαζί μας. Γιὰ τίς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις σου τί λές;

— Ἐχὼ ἐλπίδες, θεία. Στὴ γεωμετρία καὶ γενικὰ στὰ μαθηματικά εἶμαι δυνατὸς. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ φυσική. Στὸ σχολεῖο ἤμουν λιγότερο καλὸς στὴ φυσιογνωσία καὶ στὴ γεωγραφία, σ' αὐτὰ ὅμως τὰ μαθήματα δὲ θὰ ἐξετασθῶ τώρα. Στὴν ἔκθεση τὰ καταφέρνω καλά. Δὲν κάνω οὔτε ἀσυνταξίες οὔτε γραμματικά λάθη, καὶ στὴν ὀρθογραφία εἶμαι ἀρκετὰ δυνατὸς. Συνήθισα νὰ ἐφαρμόζω τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ δὲ μοῦ ξεφεύγουν ἀβλεψίες. Μόνο τὸ λεξιλόγιό μου δὲν εἶναι πολὺ πλούσιο. Τώρα τελευταῖα ἓνας φίλος μου στὸ χωριὸ μοῦ δάνεισε ἓνα βιβλιράκι μὲ λεξιλογικὲς ἀσκήσεις· γράφει γιὰ τὰ συνώνυμα, τὰ ὁμώνυμα, τὰ παρώνυμα, γιὰ τὴν παρομοίωση καὶ τὴν περίφραση, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορά. Μοῦ φάνηκε πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν πρόφτασα νὰ τὸ μελετήσω ὅλο καὶ νὰ κάμω τίς ἀσκήσεις πού ἔχει. Ὅλο τὸ δεκαπενθήμερο πού μας μένει ἀκόμη ὡς τίς ἐξετάσεις θὰ καταγίνω μ' αὐτό. Τελοσπάντων ἐλπίζω.

— Ὁραῖα, Ὁραῖα. Καλὴ ἐπιτυχία! Θάρρος μόνο νὰ ἔχης τὴν ὥρα τῶν ἐξετάσεων καὶ αὐτοπεποίθηση. Εἶναι σπουδαῖο νὰ μὴν τὰ χάνη κανεὶς καὶ νὰ εἶναι ψύχραιμος.

— Ἐλπίζω νὰ εἶμαι, θεία. Καὶ σὰς εὐχαριστῶ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *εὐήλιος* ἐκεῖνος πού λιάζεται καλά, πού τόν βρίσκει ὁ ἥλιος.— *εὐρυχωρία* ἀπλοχωρία, ἄπλα, τόπος πλατύς (τὸ α' συνθετικό: *εὐρύς*, ἀρχ. ἐπίθ. = πλατύς).— *φυσιογνωσία* γενική ὀνομασία τῶν μαθημάτων πού ἐξετάζουν τὴ φύση (τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὰ ὄρυχτά κτλ.).

Περιεχόμενο. Πῶς δέχτηκε τὸν Ὁρόσην ἢ θεία του; Πῶς δείχνει τὴν ἀγάπη της. Τί λείει αὐτὸς γιὰ τὶς ἐξετάσεις του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Οἱ λέξεις *ἐφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός* εἶναι σύνθετες. Ἡ πρώτη σχηματίστηκε μὲ τὸ λόγιο ἀχώριστο μόριο *ἐπι-* (ἀρχαία πρόθεση) καὶ τὴ λέξη *ἐδρα* ἢ δευτέρη μὲ τὴν πρόθεση *ἀντι* καὶ τὴ λέξη *ὑπολοχαγός*. Στὴ σύνθεση ὁμως τὸ *π* καὶ τὸ *τ* τοῦ α' συνθετικοῦ ἔγιναν *φ* καὶ *θ* κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Τέτοια σύνθετα πού σχηματίστηκαν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας ὀνομάζονται *λόγια σύνθετα*.

Τὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν μερικὲς *διαφορὰς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα*.

1. Στὴ σύνθετη λέξη *ζω-έμπορος* (*ζῶο* καὶ *έμπορος*) λείπει τὸ συνθετικό φωνῆν *ο* ἔμπροσ ἀπὸ τὸ ἀρχικό φωνῆν τοῦ β' συνθετικοῦ. Τὸ ἴδιο βλέπομε καὶ στὰ *μεγαλ-έμπορος*, *φιλ-έλληνας* κ.ἄ.

2. Στὰ σύνθετα *ἐφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός* πού εἶδαμε παραπάνω, ὅπως καὶ στὰ *καχύποπος* (*κακός* καὶ *ὑποπος*), *καχεξία* (*κακή* *ἐξη*), *ἐφαρμόζω* (*ἐπι-* καὶ *ἀρμόζω*), *ἀνθυγεινός* (*ἀντι* καὶ *θυγεινός*), τὰ σύμφωνα *κ*, *σ*, *τ*, πού εἶναι στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ, ἔγιναν *χ*, *φ*, *θ*. Αὐτὸ γίνεται στὰ λόγια σύνθετα, ὅταν τὸ β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν μὲ δασεία.

3. Τὰ λόγια σύνθετα *εὐρυχωρία*, *λεξι-λόγιο*, *φυσιο-γνωσία* δὲν ἔχουν στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ τὸ συνηθισμένο συνθετικό φωνῆν *ο*—παρὰ τὰ φωνήεντα *ν*, *ι*, *ιο*. Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα *ἀστυ-νομία*, *ἀστυ-φύλακας*, *βαρῦ-τονος*, *βραδῦ-γλωσσος*, *ὀξύ-τονος*, *πλατύ-στομος*, *ταξι-νόμος*, *ταξι-θέτης*, *φυσιο-γνωμία* κ.ἄ.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ποιά εἶναι τὰ συνθετικά μέρη στίς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου *ζωέμπορος*, *ἐφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός*, *εὐρυχωρία*, *φυσιογνωσία*, *δεκαπενθήμερο*, *ψύχραιμος*;—Τί παρατηρεῖς στὸ α' συνθετικό;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετες λέξεις μὲ τὰ συνθετικά: *πρῶτος*—*ἐργάτης*, *ἀριος*—*ἐργάτης*, *λάδι*—*έμπορος*, *ἀπὸ*—*ὀπλίζω*, *ἀπὸ*—*ὄρμη*, *ὑπὸ*—*ἥλιος*, *ὑπὸ*—*ὑπουργός*, *πρῶτος*—*ὑπουργός*, *κατὰ*—*ἡσυχάζω*, *κατὰ*—*ὀρίζω*, *ἀντι*—*ὑποπλοίαρχος*, *ἄστυ* (= πόλη)—*κλινική*, *δασὺς*—*τριχα* (γίνεται ἐπίθ.), *βαθὺς*—*φωνή*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα παραγωγή καὶ σύνθετα βρῆς ἀπ' αὐτή: *χλόη*, *ἴσκιος*, *οὐρανός*, *γελῶ*, *λουλούδι*, *χεῶμα*, *δροσιά*, *αὐγή*, *ἀγκάθι*, *ξένος*, *φωλιά*, *κάμπος*, *φωνή*.

— 'Ορέστη, παιδί μου, τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴ λαμπρὴ σου ἐπιτυχία. Θὰ φτιάξω κι ἕνα γλύκισμα, νὰ τὴ γιορτάσωμε. Καὶ τώρα, ὥσπου ν' ἀρχίσουν τὰ μαθήματα στὴ σχολή, νὰ ξεκουρασθῆς.

— Μπράβο, 'Ορέστη, φώναξε τὸ μικρὸ του ξαδερφάκι, ὁ Γιαννάκης, καὶ πηδοῦσε καὶ χειροκροτοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του.

— Καλά. Μὴν κάνης ἔτσι, εἶπε ὁ 'Ορέστης. Δὲ μένει παρὰ νὰ πάρῃς κι ἕνα μεγάλῳνο καὶ νὰ τὸ διαλαλήσης στὴ γειτονιά. Πάντως σὰς εὐχαριστῶ ὅλους. Εὐχαριστῶ, θεία μου, καὶ γιὰ τὰ συγχαρητήρια

καὶ γιὰ τὸ γλύκισμα. Ὅσο γιὰ ξεκούρασμα, μοῦ χρειάζεται βέβαια, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ μελέτη· γιὰτὶ ἴσια ἴσια αὐτὲς τὶς πέντε μέρες ποῦ δὲ θὰ ἔχω δουλειά πρέπει νὰ γυρίσω τὴν Ἀθήνα, νὰ δῶ τὰ πιὸ ἀξιοθέατα καὶ νὰ μάθω κιόλας νὰ κυκλοφορῶ.

— Θυμᾶσαι, εἶπε ὁ Θέμος, πρόπερι ποῦ ἦρθα στὸ χωριὸ τί σοῦ ἔλεγα; «Ξάδερφε, θὰ πάρωμε τριστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια, νὰ μοῦ δείξης ὅλες τὶς ὁμορφιὲς τοῦ τόπου.» Τώρα στὴν Ἀθήνα ἐγὼ θὰ γίνω ὁ ξεναγός σου.

— Ὁρατα! Μοῦ ἀρέσει ὅμως σὲ ὄλα νὰ προχωρῶ μεθοδικὰ καὶ νὰ ταξινομῶ τὶς ἐντυπώσεις μου. Θὰ μοῦ ἄρεσε πρῶτα νὰ πᾶμε στὴν Ἀκρόπολη, γιὰτὶ ἐκεῖ πάνω ἦταν οἱ ἀρχαῖοι καλλιμάρμαροι ναοί. Καὶ ἔπειτα ν' ἀνεβοῦμε καὶ στὸ Λυκαβηττό. Θέλω νὰ σχηματίσω ἀπὸ ψηλὰ μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας. Δεύτερο, νὰ μπαίνωμε σὲ λεωφορεῖα, ποῦ εἶναι καὶ φτηνὸ μέσο συγκοινωνίας, καὶ νὰ πηγαίνωμε ἀπὸ μιὰν ἄκρῃ σὲ ἄλλη. Τρίτο, νὰ κατεβοῦμε στὸ ἀεροδρόμιο· στὸ χωριὸ συχνὰ περνοῦσαν ἀεροπλάνα πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας — ἀπὸ τὸν... ἐναέριο χῶρο μας, ἔλεγε χαριτολογώντας ὁ ἀστυνόμος — θέλω ὅμως νὰ τὰ δῶ καὶ ἀπὸ κοντὰ καὶ προπάντων πῶς γίνεται ἡ προσγειώση καὶ ἡ ἀπογειώση. Τέταρτο... τὸ τέταρτο πιά καὶ τὸ πέμπτο καὶ τὸ ἕκτο κανόνισέ τα ὅπως θέλεις, κύριε ξεναγέ μου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξεναγός εκείνος πού οδηγεί τούς ξένους.— χαριτολογῶ λέω άστεία.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὅρθετης πέτυχε στis εισαγωγικis εξετάσεις του· πῶς δειχουν τη χαρά τους ἢ θεία και τὰ ξαδέρφια του; — Μὲ ποιὰ σειρά θέλει νὰ δῆ τὰ ἀξιοθέατα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε τίς ἀνωμαλίεs πού παρουσιάζουν μερικά λόγια σύνθετα :

1. Ἡ σύνθετη λέξη *λεω-φορεῖο* (α' συνθετικό λαός) στό τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ δέν ἔχει τὸ συνθητικὸ συνθετικό φωνῆν ο' στή θέση του ἔχει *ω*. Ὅμοια και τὸ *λεω-φόρος*, *γεω-κόρος* (α' συνθετικό ραός).

2. Μερικά ὀνόματα παρουσιάζουν ὡs πρῶτα συνθετικά ἄλλεs ἀνωμαλίεs στό θέμα τους:

γῆ ὡs α' συνθετ. γίνεται *γη- ἢ γεω- ἢ γαι(ο)-* : *γῆ-πεδο* | *γεω-γραφία*, *γεω-μετρία* (τέτοιεs λέξειs βρίσκονται στό προηγούμενο κείμενο)· *γαι-άνθρακας*, *καλός* γίνεται *καλο- ἢ καλλι-* : *καλο-καίρι*, *καλο-βλέπω* | *καλλι-μάμαρος*, *καλλι-γραφία*, *καλλι-τέχνηs*, *καλλι-εργεία*.

μεγάλος γίνεται *μεγαλο- ἢ μεγα-* : *Μεγαλό-χαρη*, *μεγαλο-δύναμος*, *μεγά-φωνο*. *χάρη* γίνεται *χαριτο-* : *χαριτο-λογώ*.

χέρι γίνεται *χερο- ἢ χειρο-* : *χερο-δύναμος*, *χερό-μυλος* | *χειρο-κροτώ*.

3. Μερικά λόγια σύνθετα παρουσιάζουν ἀνωμαλίεs στό δεύτερο συνθετικό : Ἡ λ. *ὄνομα* ὡs β' συνθετικό σὲ σύνθετα τῆs σημερινῆs γλώσσασ τελειώνει σὲ *-ματος* : *συνονόματος*· ἄλλὰ σὲ λόγια σύνθετα γίνεται *-ώνυμος* : *δμό-νυμος*, *παρώνυμος*, *συνώνυμος* (τέτοια βρίσκονται στό προηγούμενο κείμενο).

4. Οἱ λέξειs *ὀδύνη* (= πόνος), *ὀλεθρος* (= καταστροφή), *ὀμάλος*, *ὄνομα*, *ὀρυχέο*, ὅταν γίνονται β' συνθετικά, γράφονται μὲ *ω* στή ἀρχή: *ἀν-ώδυνος*, *παν-ὀλεθρία*, *ἀν-ὀμάλος*, *ἀν-ώνυμος*, *μεταλλ-ωρυχέο*. Ἀλλὰ *συνονόματος*.

5. Ἡ λ. *γῆ*, ὅταν γίνεται β' συνθετικό, ἔχει τὸ θέμα *γει-* : *ὑπόγειο*, *Μεσό-γειοs*· ὅμοια και στί: *ἀπογειώνομαι* - *ἀπογείωση*, *προσγειώνομαι* - *προσγείωση*.

6. Τὰ θηλ. ρηματικά οὐσιαστικά σὲ *-ση* (*-ψη*, *-ξη*) ὡs β' συνθετικά φυλάγουν τὴν κατάληξή τους, ὅταν τὸ α' συνθετικό εἶναι πρόθεση ἢ λόγιο ἀχώριστο μόριο (*ἐκ-*, *ἐξ-*, *ἐν-*, *προ-*, *συν-*, *ἀνα-*, *δια-*, *ἐπι-*, *ὑπο-* *ὑπερ-*), ἀλλάζουν ὅμως συχνά τὴν κατάληξή σὲ *-σία* (*-ψία*, *-ξία*), ὅταν τὸ α' συνθετικό εἶναι ἄλλο μέρος τοῦ λόγου :

<i>βλέψη</i>	<i>ἐπι-βλέψη</i> , <i>πρό-βλέψη</i>	<i>ἀ-βλέψια</i>
<i>γνώση</i>	<i>ἀπό-γνώση</i> , <i>διά-γνώση</i>	<i>φυσιο-γνώσια</i>
<i>θέση</i>	<i>πρόσ-θεση</i> , <i>ἐκ-θεση</i> , <i>σύν-θεση</i>	<i>σκηνο-θεσία</i> , <i>πολυ-θεσία</i>
<i>λέξη</i>	<i>διά-λέξη</i>	<i>κυριο-λεξία</i>
<i>τάξη</i>	<i>παρά-ταξη</i> , <i>σύν-ταξη</i>	<i>ἀ-ταξία</i>

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆs ποιὰ εἶναι τὰ συνθετικά μέρη στα σύνθετα : *χειρο-κροτώ*, *μεγάφωνο*, *λεωφορεῖο*, *χαριτολογῶ*, *προσγείωση*, *ἀπογείωση*. Ποιὲs ἀλλαγὲs παρατηρεῖs;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικό τίς λέξειs *γῆ*, *καλός*, *μεγάλος*, *χέρι*. β) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ β' συνθετικό τίς λέξειs *γῆ*, *ὄνομα*, *ὀρυχέο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματική ἀνάλυση τῶν λέξεων: *Θέλω νὰ σχηματίσω μιὰ γενική εἰκόνα τῆs Ἀθήνας*.

Στὴν ἀλεποφωλιά περιμεναν τ' ἀλεπουδάκια πεινασμένα. Τὸ ἤξερε ἡ μάνα τους καὶ μὲ ἀγωνία τριγύριζε τὴ νύχτα νὰ τοὺς βρῆ τροφή. Πολὺ δυσκολεύτηκε αὐτὴν τὴ φορά. Εἶχε βρέξει τὴν ἡμέρα, πολλὰ χωράφια τὰ εἶχε ἀκόμη σκεπασμένα ἢ βροχή, καὶ τὰ πουλερικά ἦταν ὅλα κλεισμένα στὰ κοτέτσια τους. Τέλος κατόρθωσε νὰ πιάσῃ ἕνα κοτόπουλο καὶ κρατώντας το στὸ

στόμα πήρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Βιαζόταν νὰ φτάσῃ στὴ φωλιά της πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Στὴ στροφὴ ἑνὸς δρομάκου βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ βατοσκεπασμένη ξερολιθιά. Ἔκαμε νὰ τὴν πηδήσῃ, μὰ γλίστρησε καί, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ, πιάστηκε ἀσυλλόγιστα ἀπὸ τὴ βατομουριά. Τὴν περίφημη ἀλεπουδίστικη ἐξυπνάδα της τὴν εἶχε ξεχάσει γιὰ μιὰ στιγμή. Τ' ἀγκάθια τῆς βατομουριάς χώθηκαν στὰ πόδια της καὶ τῆς τὰ καταξέσκισαν.

Τρελὴ ἀπὸ τὸν πόνο ἢ ἀλεπού καὶ καταματωμένη, ἀκούμπησε τὸ κοτόπουλο στὸ φράχτη καὶ φώναξε θυμωμένη:

— Ντροπὴ σου, κακὴ βατομουριά. Πρέπει νὰ ντρέπεσαι ἀλήθεια. Ἐγὼ ζήτησα τὴ βοήθειά σου, κι ἐσὺ μ' ἔφερες σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση.

— Ἄδικα τὰ παράπονά σου, κυρα-ἀλεπού. Τὸ λάθος εἶναι δικό σου. Ποῦ ἦταν ἡ ξακουστὴ σου φρονιμάδα καὶ δὲ σκέφτηκες πὼς εἶμαι γεμάτη ἀγκάθια; Ἐπειτα πὼς θέλησες νὰ πιαστῆς ἀπὸ τίς βέργες μου, ποὺ αὐτὲς ἔχουν ἀνάγκη, γιὰ νὰ στηριχτοῦν, νὰ πιάνωνται ἀπ' ὅ,τι βροῦν μπροστὰ τους; Σύρε τώρα στὴ φωλιά καὶ κοίταξε νὰ γιαιτρευτῆς. Νὰ ἔχες καμιὰν ἀλοιφή, καμήνη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξερολιθιά τοίχος χτισμένος με πέτρες χωρίς συνδετική ύλη.—βατομουριά άγριος θάμνος με πολλά άγκάθια.

Περιεχόμενο. Γιατί δυσκολεύτηκε ή άλεπού να βρη τροφή; Τι έπαθε από την πολλή βιάση της; Ποιός διάλογος υπάρχει στο κείμενο και ποιά είναι το νόημά του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρουμε πως το ουσιαστικό άλεπού είναι ά ν ι σ ο σ ύ λ λ α β ο και έχει δύο θέματα: στον ένικό άλεπ-ού και στον πληθ. άλεποϋδ-ες.—Παρατήρησε τώρα τα σύνθετα και τα παράγωγά του: άλεπ-ο-φωλιά (με το θέμα άλεπ-), άλεποϋδ-άκι, άλεποϋδ-ιστικός (με το θέμα άλεποϋδ-). *Έτσι και από το άνισοσύλλαβο αίμα σχηματίζονται σύνθετα και παράγωγα με τα δύο θέματα: αίμ-ο-σφαίριο (θ. αίμ-), αίμα-ώνω (θ. αίμα-).

Βλέπομε λοιπόν ότι στ' άνισοσύλλαβα ουσιαστικά τα παράγωγα και τα σύνθετα μπορούν να σχηματισθοϋν και από τα δύο τους θέματα.

2. *Από το ρήμα βρέχ-ω σχηματίστηκε στην άρχαία γλώσσα το παράγωγο βροχ-ή. *Έδω παρατηρούμε ότι το θεματικό φωνήεν ε άλλαξε και έγινε ο. Με τον ίδιο τρόπο σχηματίστηκαν και τα παράγωγα τροφ-ή, άνατολ-ή, στροφ-ή, ντροπ-ή. (*Από ποιά ρήματα παράγονται;)

*Έτσι και μερικά ρήματα που έχουν στο θέμα ει άλλαξαν στα παράγωγα το ει σε οι: άλείβω-άλοιφή (και λείπω-λοιπόν, υπόλοιπο κ.ά.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

*Άσκηση. Να βρης α) παράγωγα και σύνθετα που να σχηματίζονται από τα δύο θέματα των άνισοσύλλ. ουσιαστικών: παπάς, μάλαμα, γάλα, γράμμα, κρέας. β) παράγωγα που να σχηματίστηκαν από τα παρακάτω ρήματα με τροπή του θεματ. φωνήεντος ε σε ο: άμείβω, λέγω, πνέω, σπέρνω, στρέφω, τρέπω, τρέχω. (Τα παράγωγα αυτά μπορεί να είναι άρσενικά σε -ος ή θηλυκά σε -ή ή -ά.)

Γύμνασμα. Γράψε τα παράγωγα και τα σύνθετα που βρήκες στην παραπάνω άσκηση. Δίπλα στο κάθε παράγωγο γράψε τη λέξη από την όποία παράγεται και δίπλα στο κάθε σύνθετο τα συνθετικά του μέρη.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Στο παρακάτω κομμάτι άναζήτησε τα θηλυκά ουσιαστικά και άπ' αυτά γράψε χωριστά α) τα ίσοσύλλαβα σε -α, β) τα ίσοσύλλαβα σε -η, γ) όσα δέν έχουν πληθυντικό:

Πατρίδα μου, άθάνατη είναι η όμορφιά σου. *Όποιος ζη στην ξενιτιά, καταλαβαίνει τη χάρη σου. Καμιά χώρα στην οίκονυμένη δέν έχει τη λεβεντιά σου και την άγέραση νιότη σου. Καμιά χώρα σ' δλη την πλάση δέν έχει τις δικές σου θάλασσες, τις δικές σου λιμνες, τις πεδιάδες, τις ρεματιές, τις πλαγιές, τις βουνοκορφές, τις χαράδρες σου, τις άκρογιαλιές και τα νησιά σου. Οι σελίδες της Ιστορίας σου είναι γεμάτες από τη δόξα της *Αθήνας, από τη λάμψη της *Αγία-Σοφιάς, από την ψυχή των παιδιών σου.

Τὰ χέρια λογομαχοῦσαν μὲ τὰ πόδια. Ἔλεγαν πὼς αὐτὰ ἦταν πολυτιμότερα μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ τὰ πόδια ὑποστήριζαν τὸ ἀντίθετο.

— Ἄκουσ ἐκεῖ! Θὰ γίνουν τώρα καὶ τὰ πόδια ἴσα μ' ἐμᾶς! Μὲ τὰ χέρια κάνει ὁ ἄνθρωπος τὶς πιὸ πολλές καὶ τὶς σπουδαῖες δουλειές του. Μὲ τὸ χέρι θὰ πιάσῃ τὴ βουκέντρα καὶ τὴ χερολαβὴ τοῦ ἀλετριοῦ του, γιὰ νὰ ὀργώσῃ... Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲ βάλῃ τὸ χεράκι του σὲ καθετί.

— Καὶ πὼς θὰ πάῃ στὸ χωράφι του, ἂν δὲν κουνήσῃ τὰ ποδαράκια του;

— Μὲ τὸ χέρι θὰ σημαδέψῃ ὁ κηηγός, θὰ χτίσῃ ὁ χτίστης, θὰ δολώσῃ τὸ παραγάδι του ἢ θὰ ρίξῃ τὰ δίχτυα του ὁ ψαράς, θὰ κινήσῃ τὸ χερόμυλο ὁ μυλωνάς. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ κουτσοχέρης.

— Καὶ ὁ κουτσοπόδης μπορεῖ;

— Χεροδούληδες εἶναι ὅλοι αὐτοί! Καὶ χρυσοχέρα λένε τὴν κοπέλα πού κάνει τὰ ὠραῖα ἐργόχειρα καὶ τὰ χειροτεχνήματα. Καὶ ὅλοι ἐπαινοῦν τοὺς χεροδύναμους.

— Μόνο τοὺς χεροδύναμους; Πόσα τραγούδια τραγουδοῦν τοὺς γρήγορους στὰ πόδια καὶ τοὺς λένε γοργοπόδηδες καὶ ἀνεμοπόδαρους! Γιὰ ἐκείνους πού φέρνουν τὴν εὐτυχία λένε πὼς ἔχουν καλὸ ποδαρικό.

— Ἐμεῖς ἀκούσαμε καλὸ χερικό. Ἔσεῖς βοηθάτε τοὺς κατεργάρηδες, γιὰ νὰ βάζουν τρικλοποδιές.

— Κι ἐσεῖς, νὰ κάνουν λαθροχειρίες.

— Μὲ τὰ χέρια δὲν κάνουν καὶ τὰ παιδιά τὰ περισσότερα παιχνίδια τους;

— Καὶ μὲ τὰ πόδια· τρέξιμο, ποδόσφαιρο, ποδηλασία... Ἔπειτα γιατί λογαριάζετε μόνο τὸν ἄνθρωπο; Τὰ ζῶα ἔχουν μόνο πόδια. Ὅλα τὰ τετράποδα.

— Μπά! Οἱ μαῖμοῦδες εἶναι τετράχειρα. Τόσο σπουδαῖα εἶναι τὰ χέρια, πού οἱ ἄνθρωποι βάζουν χέρια, χερούλια δηλαδή, καὶ στὶς χύτρες τους, στὰ καζάνια τους καὶ σὲ τόσα ἄλλα πράματα.

— Καὶ πόδια στὰ τραπέζια τους, στὶς καρέκλες.

Τὸ κεφάλι ἄκουσε τὴ λογομαχία.

— Ἀφήστε τὶς ἀνοησίες, εἶπε. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ ἴδιο πολύτιμα καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *βουκέντρα* μακρὺ ραβδί με μυτερή ἄκρη, πού μ' αὐτήν κεντοῦν τὰ βόδια, γιὰ νὰ πηγαίνουν γρήγορα.—*δολώνω* βάζω στοῦ ἀγκίστρι *δόλωμα*, δηλ. τὴν τροφή πού τὰ ψάρια ἔρχονται νὰ τὴν ταιμπήσουν καὶ πιάνονται.—*παραγάδι* ψαράδικο σύνεργο κατασκευάζεται ἀπὸ ἓνα μακρὺ σπάγο πού πάνω του δένονται, σὲ διαστήματα, μικρὰ ψιλὰ σπαγάκια με ἀγκίστρια στὶς ἄκρες.

Περιεχόμενο. Γιατί μαλώνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Νὰ βρῆς ποιὰ παράγωγα ἀπὸ τὴ λέξη *πόδι* ὑπάρχουν στοῦ κείμενο. Νὰ βρῆς ἐπίσης τὰ σύνθετα πού ἔχουν τὴ λέξη *πόδι* πρῶτο ἢ δεύτερο συνθετικῶς.

Ἔστω αὐτὲς οἱ λέξεις πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀπλή λέξη με παραγωγή ἢ με σύνθεση λέμε ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ *οικογένεια λέξεων*. Οἱ λέξεις πού ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκογένεια λέγονται *συγγενικές*.

2. Στὸ κείμενο βρίσκεται καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν λέξεων πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴ λέξη *χέρι* (με παραγωγή ἢ με σύνθεση). Πρόσεξε ὅμως πὼς ἐνῶ οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς γίνονται με τὸ θέμα *χερ-*, μερικὲς γίνονται με τὸ ἀρχαῖο θέμα *χειρ-*. Ξεχώρισε τὶς πρῶτες ἀπὸ τὶς δεύτερες.

3. Ὅπως βλέπομε, τὸ θέμα τῶν λέξεων τῆς οἰκογένειας αὐτῆς παρουσιάζει δύο τύπους: τὸν ἓνα με τὴ σημερινὴ μορφή του (*λαϊκῶ*) καὶ τὸν ἄλλο με τὴν ἀρχαία μορφή του (*λόγιω*): *χεράκι* - *χειροκροτῶ* κτλ. Ἔτσι καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες λέξεις: λ.χ. ἀπὸ τὴ λέξη *σίδηρο* σχηματίζονται λέξεις συγγενικές, ἄλλες με τὸ σημερινὸ θέμα *σιδερ-* καὶ ἄλλες με τὸ ἀρχαῖο θέμα *σιδηρ-*: *σίδηρο*, *σιδεράκι*, *σιδερικό*, *σιδερένιο*, *σιδεράς*, *σιδεράδικο*, *σιδερώνω*, *σιδέρωμα*, *σιδερωτής*, *σιδερωτήριο*, *σιδεροκέφαλος*, *σιδεροξύλο*, *σιδερόπανο*, *παλιοσίδηρο*, *παλιοσιδερικό* - *σιδηρόδρομος*, *σιδηροδρομικός*, *σιδηρόστρωση*, *σιδηροτροχιά*, *σιδηρουργός*, *σιδηρουργεῖο*, *λευκοσίδηρος* (=τενεκές).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις πού σχηματίζονται ἀπὸ τὶς ἀπλές: *γλώσσα*, *θάλασσα*, *μαλλί*, *μάτι*, *μύτη*, *κίτρινος*, *κόκκινος*, *σάκος*, *τωβί*.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς συγγενικές λέξεις πού γίνονται ἀπὸ τὶς ἀπλές λέξεις: *ψηλός*, *φιλός*, *φωνή*, *φόνος*, *χῶρος*, *χορός*, *τείχος*, *τοῦχος*, *κλείνω*, *κλίνω*.

(Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τοῦ θέματος τῶν ὁμώνυμων λέξεων. Ὅταν ξέρη κανεὶς τὴν ὀρθογραφία τῆς ἀρχικῆς ἀπλῆς λέξης, εὐκολύνεται νὰ ὀρθογραφεῖ ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις με τὰ παρακάτω ρήματα καὶ με τὰ συνώνυμά τους: *δέρνω*, *λάμπω*, *μαζεύω*, *ξέρω*.

Τὸ κάρβουνο ποὺ καίμε στὶς μηχανές καὶ στὴν κουζίνα εἶναι ἀνόργανο καὶ εἶναι δυὸ λογίων: τὸ ξυλοκάρβουνο, ποὺ γίνεταί ὄταν σιγοκαίγεται τὸ ξύλο στὰ καμίνια, καὶ τὸ πετροκάρβουνο, ποὺ γίνεταί ἀπὸ μεγάλα δέντρα, πλακωμένα στὰ βάθη τῆς γῆς.

Τὸ ἀνόργανο λοιπὸν κάρβουνο γίνεταί ἀπὸ τὰ φυτὰ, μὰ καὶ τὸ ὄργανικό ἀπὸ τὰ φυτὰ γίνεταί καὶ νὰ πῶς: Κάθε φυτὸ ρουφᾷ μὲ τίς ρίζες του νερὸ, ὅπου εἶναι διαλυμένα ἄλατα. Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ φύλλα τραβοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἀέρα τὸ κάρβουνο, ποὺ βρίσκεται στὸ ἀνθρακικὸ ὀξύ, καὶ τὸ ἄζωτο. Ἔτσι ἀνακατεύονται ὅλα αὐτὰ τὰ ὑλικά καὶ μὲ τὴ βοήθεια ἐιδικῶν μικροβίων, ποὺ βρίσκονται στὶς ρίζες γύρω, τὸ φυτὸ δημιουργεῖ τὰ ὄργανά του, ρίζες, φύλλα, ἄνθη κτλ., ποὺ εἶναι... κάρβουνο ὄργανικό.

Μόνον τὸ φυτὸ παράγει ὄργανικό κάρβουνο ἢ ὄργανικό ἄνθρακα, ὅπως εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς ὄρος· τὸ ζῶο ὄχι. Ἄν ἔλειπαν τὰ φυτὰ, κανένα ζῶο, οὔτε ὁ ἄνθρωπος φυσικά, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει.

Τὸ ὄργανικό κάρβουνο, ἅμα βρεθῆ σὲ ὀρισμένο σταθμὸ τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ καὶ πάρη τὴ μορφή τοῦ καρποῦ, γίνεταί τρόφιμο κατάλληλο γιὰ νὰ θρέψη τὰ ζωικά ὄντα, δηλαδὴ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ὄργανικό κάρβουνο, ὄταν γίνεταί τρόφιμο, παρουσιάζεται μὲ τρεῖς τύπους, καὶ, γιὰ νὰ λέγεται τρόφιμο, πρέπει νὰ περιέχη μία ἢ περισσότερες ἀπὸ τίς τρεῖς θρεπτικές οὐσίες ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τύπους. Οἱ τρεῖς αὐτὲς θρεπτικές οὐσίες εἶναι τὰ λευκώματα, οἱ ὑδατάνθρακες, τὰ λίπη.

Ξέρετε ὅλοι σας τὸ σιτάρι, ἀλλὰ δὲν ξέρετε ἴσως ὅτι αὐτὸ ἔχει μέσα του τίς δυὸ κυριότερες θρεπτικές οὐσίες, τὸ λεύκωμα, ποὺ τὸ λέμε ἐκεῖ ἀλευρόκολλα ἢ γλουτίνη, καὶ τὸ ἄμυλο, ποὺ τὸ λέμε νισεστέ. Τὸ ἄμυλο ἀνήκει στὰ σώματα ποὺ τὰ ὀνομάζει ἢ χημεῖα ὑδατάνθρακες· θέλει νὰ πῆ μ' αὐτὸ πῶς προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔνωση ὑδρογόνου καὶ ἄνθρακα, δηλαδὴ κάρβουνο, ὄργανικό πάντοτε.

Γιὰ νὰ μετρήσουν τὴ δύναμη τῆς ζέστης, ὄρισαν μέτρο τῆ θερμίδα. Θερμίδα εἶναι ὅση ζέστη χρειάζεται γιὰ ν' ἀνεβῆ ἓνα βαθμὸ ἢ θερμοκρασία σ' ἓνα κιλό νερό. Τὸ ξυλοκάρβουνο ἔχει δύναμη θερμοαντική 2 θερμίδες, τὸ πετροκάρβουνο 5 ὡς 7, τὸ λεύκωμα 4,5 περίπου, οἱ ὑδατάνθρακες ἄλλες τόσες καὶ τὸ λίπος 9.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άνοργανα* λέγονται τὰ ὀρυκτά, ἐνῶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ λέγονται *ἐνόργανα*, γιατί ἔχουν ὄργανα, πού με αὐτὰ ζοῦν, ἀναπνεύουν, τρέφονται, αὐξάνονται κτλ.—*καμίνι* κλειστός χώρος, διαμορφωμένος με κατάλληλο τρόπο, ὅπου καίονται τὰ ξύλα καὶ γίνονται κάρβουνα.

Περιεχόμενο. Πῶς γίνεται τὸ ἀνόργανο κάρβουνο καὶ πῶς τὸ ὄργανικό;— Ποιοὶ εἶναι οἱ τρεῖς τύποι τῶν τροφῶν;— Ποιῆς θρεπτικῆς οὐσίης περιέχει τὸ σιτάρι;— Τί εἶναι ἡ *θερμίδα*;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἀπὸ τὴ λέξη ζέστη σχηματίζονται με τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση ἀρκετὲς συγγενικῆς λέξεις: *ζεστός, ζεσταμα, ζεστασιά, ζεσταίνω, ξαναζεσταίνω* κ.ἄ. Ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὲς ἔχομε καὶ μερικὰ παράγωγα ἢ σύνθετα πού σχηματίστηκαν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λέξη *θερμός*: ἔτσι στὸ κείμενο βρῖσκομε τὶς λέξεις *θερμίδα, θερμοκρασία, θερμαντικός* ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἔγιναν τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα *θερμότητα, θερμοστής, θερμόμετρο* κ.ἄ.

2. Με τὸν ἴδιο τρόπο, μαζί με τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα πού ἔγιναν ἀπὸ τὶς σημερινῆς λέξεις *κάρβουνο, ζωή, ἄσπρος, νερό*, ἔχομε παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες λέξεις *ἄνθρακας, βίος, λευκός, ὕδωρ* (θ. *ὔδατ-* ἢ *ὔδρ-*). Ἀναζήτησε στὸ κείμενο παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς συγγενικῆς λέξεις πού σχηματίζονται (με παραγωγή ἢ με σύνθεση) ἀπὸ τὶς ἀπλῆς λέξεις: *κάρβουνο - ἄνθρακας, νερό - ὕδωρ* (θέμα: *ὔδρ-* ἢ *ὔδατ-*), *ζωή - βίος, ἄσπρος - λευκός, ζεστός - θερμός*. (Προσπάθησε νὰ συμπληρώσης τὶς οἰκογένειες τῶν λέξεων πού γίνονται ἀπὸ καθεμιὰ λέξη σημερινή καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λόγια λέξη.)

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς συγγενικῆς λέξεις πού γίνονται ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λαϊκῆς λέξεις τῆς γλώσσας μας καὶ ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες:

<i>ἄλογο - ἴππος</i>	<i>αὐτιά - ὦτα</i>	<i>μάτι - ὀφθαλμός</i>	<i>μύτη - ρίνα</i> (ἀρχ. ὄνομα ρίς)
<i>μπάλα - σφαίρα</i>	<i>οκάλα - κλίμακα</i>	<i>ψωμί - ἄρτος</i>	<i>σπίτι - οἶκος</i>

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας στὸν παθητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς τὰ ῥήματα πού εἶναι στὸν παθητικὸ ἀόριστο:

Νύχτα

Ὁ ἥλιος χάθηκε πιά καὶ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Οἱ ἀκτίνες του σβήστηκαν. Ὁ κάμπος σκεπάστηκε σιγά σιγά μ' ἓνα θαμπὸ τούλι καὶ ἔπειτα τυλίχτηκε στὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας. Τὰ πουλιά, πού κουράστηκαν ὅλη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸ πολὺ κελιάδισμα, χώθησαν καὶ αὐτὰ στὶς φωλιές τους καὶ ἀναπαύτηκαν ἤσυχα. Ὁληρὴ φύση ἐνώθη με τὸ σκοτάδι καὶ με τὴ σιωπή.

Τὸ κύριο συστατικό, ἡ βάση, στὶς διάφορες μπογιές εἶναι ἡ βαφικὴ οὐσία. Αὐτὴν ἀνακατώνουμε μὲ κάποιο στεγνωτικό λάδι ἢ μὲ οἰνόπνευμα, ποὺ ἔχει μέσα γόμα ἢ κόλλα. Ὑστερα ἀπὸ τὸ χρωμάτισμα τὸ λάδι ἢ τὸ οἰνόπνευμα ἐξατμίζεται ἢ ξεραίνεται καὶ μένει ἡ βαφικὴ οὐσία καὶ ἡ γόμα ἢ ἡ κόλλα.

Σπουδαιότατη βαφικὴ οὐσία εἶναι τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι, τὸ λεγόμενον στουπέτσι. Τὸ μεταχειρίζονταν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὄχι μόνον στὶς οἰκοδομὲς παρὰ καὶ γιὰ ν' ἀλείβουν οἱ ἀρχόντισσες τὰ μάγουλά τους. Ἀργότερα κατασκεύαζαν στουπέτσι οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ, ὅταν ἔκαμαν τὴν Ἀμερικὴ ἀποικία τους οἱ Εὐρωπαῖοι, ἄρχισε κι ἐκεῖ ἡ βιομηχανία νὰ φτιάχνῃ στουπέτσι· καὶ αὐτὴ ἡ δουλειὰ πρόκοψε γρήγορα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ βρέθηκαν στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες μεταλλεῖα μὲ μολύβι.

Χρῶματα γίνονται καὶ ἀπὸ ἄλλα μέταλλα καὶ ἄλλες οὐσίες. Τὸ λουλάκι βγαίνει ἀπὸ ἓνα εἶδος καλάμι, ἓνα φυτὸ ποὺ τὸ λένε Ἰνδικοφόρο καὶ ποὺ βγαίνει σὲ ἀφθονία στὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἰάβα.

Μερικὰ κόκκινα χρῶματα προέρχονται ἀπὸ τὸ μολύβι, τὸν ὕδραργυρο καὶ τὸ ἀρσενικὸ.

Περίεργο χρῶμα εἶναι τὸ μελάνι τῆς σουπιᾶς. Τὸ χύνει ἀπὸ ἓνα σακουλάκι. Οἱ ἄνθρωποι βγάζουν τὸ σακουλάκι, τὸ ξεραίνουν, ἔπειτα τὸ διαλύουν μέσα σὲ σόδα καὶ τὸ δουλεύουν μὲ κάποιο ὀξύ, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ χρῶμα.

Οἱ μαῦρες μπογιές ἔχουν βάση τὸ κάρβουνο. Καίνε ξύλα ἢ πετροκάρβουνα, πετρέλαιο καὶ ἄλλα ὀρυχτὰ λάδια καὶ διοχετεύουν τὸν καπνὸ σὲ θαλάμους. Ἐκεῖ ἡ καπνιά κολλᾷ πάνω στοὺς τοίχους καὶ στὸ ταβάνι καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν κατεβάζουν ὕστερα καὶ τὴ δουλεύουν, γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὴ μορφή ποὺ ἔχει στὸ χρῶμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σιουπέτι* τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι (παιλιότερη ὀνομασία: ἀνθρακικὸς μολυβδός), ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν παρασκευὴ ἄσφρου χρώματος, σὲ συγκολλήσεις κτλ.—*θάλαμος* δωμάτιο, κοιτώνας· μεταφορικά: ξεχωριστὸ διαμέρισμα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ στὰ διάφορα χρώματα;—Σὲ τί χρησιμεύει τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι;—'Απὸ ποιά ἄλλα μέταλλα καὶ ἀπὸ ποιῆς ἄλλες οὐσίες γίνονται τὰ διάφορα χρώματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ λέξη *βιομηχανία* ἔχει α' συνθετικὸ τὴ λέξη *βίος* (ζωή), ποὺ δὲ συνηθίζεται πολὺ σήμερα. Ἡ λέξη *χρησιμοποιοῦ* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα *ποιῶ* (κάνω), ποὺ δὲ λέγεται πιά στὴ νέα γλῶσσα.

Σὲ πολλὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλῆς φορῆς τέτοια συνθετικά, ποὺ δὲ συνηθίζονται στὴ σημερινὴ γλῶσσα ἢ ποὺ, ἂν λέγονται, ἔχουν ἄλλον τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. Ἔτσι ἔχομε στὸ κείμενο καὶ τὰ σύνθετα:

οἶνόπνευμα με α' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἶνος* (κρασί),
οἰκοδομή με α' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἶκος* (σπίτι) καὶ β' συνθ. τὴν ἀρχαία λέξη *δομή* (χτίσιμο, κατασκευή),
ἀποικία με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἰκία* (σπίτι),
ὑδράργυρος με α' συνθ. τὸ θέμα *ὑδρ-* ἀπὸ τὴν ἀρχαία λ. *ὑδωρ* (νερὸ)
καὶ με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *ἄργυρος* (ἀσήμι),
πετρέλαιο με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *ἐλαιον* (λάδι).

Παρόμοια καὶ τὰ σύνθετα:

βραδυγλωσσος, *βραδυνκίνητος* κτλ. με α' συνθ. τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *βραδύς* (ἀργός),
ἀλλόδοξος, *ὀρθόδοξος* κτλ., ποὺ ἔχουν β' συνθ. τὸ οὐσιαστ. *δόξα* με τὴν ἀρχαία σημασία (γνώμη), ἐνῶ τὸ σύνθετο *φιλόδοξος* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ *δόξα* με τὴ σημερινὴ σημασία.

ἀριστοκράτης, *γραφειοκρατία* κτλ. με β' συνθ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* με τὴν ἀρχαία σημασία (ἐξουσιάζω), ἐνῶ τὸ *νεροκράτης*, ἔχει β' συνθ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* με τὴ σημερινὴ σημασία κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ἄλλα σύνθετα, με α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις ποὺ εἶδαμε στὸ σημερινὸ μάθημα: *οἶνος*, *οἶκος*, *οἰκία*, *ὑδωρ*, *ἐλαιον*, *βραδύς*, *δόξα* (γνώμη), *κρατῶ* (ἐξουσιάζω).

Γύμνασμα. Σχημάτισε ὅσα σύνθετα μπορεῖς με α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω ἀρχαῖες λέξεις: *ἄγω* (ὀδηγῶ), *ἀλέξω* (ἐμποδίζω, προσφυλάγω), *ἀλλήλους* (ὁ ἕνας τὸν ἄλλο), *αὐτός* (ὁ ἴδιος), *βραδύς* (ἀργός), *ἕτερος* (ἄλλος), *ἔππος* (ἄλογο), *ἰχθύς* (ψάρι), *νόσος* (ἀρρώστια), *ταχύς* (γρήγορος), *ψευδής* (ψεύτικος), *ὠδή* (τραγούδι).

[Προσπάθησε νὰ βρῆς τέτοια συνηθισμένα σύνθετα με τὶς παραπάνω λέξεις, ποὺ μόνες τους δὲ συνηθίζονται πιά στὴ γλῶσσα μας. Παράδειγμα: *ἄγω*: *παράγω*, *ἐξάγω*-*παραγωγή*, *ἐξαγωγή*-*νηπιαγωγεῖο* κτλ..]

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένη τὰ ἐπίθετα *πλατὺς* καὶ *σταγυής*.

Τὸ ἀτμόπλοιο εἶχε καθυστέρη-
ση. Τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸν Πει-
ραιὰ δὲν ἐγίνε τὴν κανονικὴν
ᾠρα, χασομέρησε καὶ στὰ λι-
μάνια ποῦ ἔκαμε προσέγγιση,
κι ἔτσι ὁ Μαθιὸς ὁ Περαχωρί-
της ἔφτασε νύχτα πιά στὴ χώ-
ρα, ὅπως ἔλεγαν τὴ μικρὴ πρω-
τεύουσα τοῦ μικροῦ νησιοῦ
του. Παραμονὴ Χριστουγέν-
νων. Πέντε χρόνια πέρασαν
ἀπὸ τότε ποῦ ἔπιασε ὁ Μαθιὸς

δουλειὰ στὴν Ἀθήνα καὶ εἶναι τώρα ἡ πρώτη φορὰ ποῦ κατά-
φερε νὰ πάρῃ ἄδεια καὶ νὰ πάῃ νὰ κάμῃ γιορτὲς μετὰ τὴ μάνα
του καὶ τίς ἀδερφές του. Θὰ ἔβρισκε τάχα, τόσο ἀργὰ ποῦ
ἔφτασε, συγκοινωνιακὸ μέσο νὰ πάῃ ἀμέσως στὸ χωριό; Τὸ
ἐγκάρδιο καλωσόρισμα ποῦ τοῦ ἔκαμε στὴ χώρα ὁ παλιὸς του
φίλος ὁ Γρηγόρης, ποῦ ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ ὡς τριατατικὸς, καὶ ἡ
προθυμία του νὰ τὸν φιλοξενήσῃ τὸν συγκίνησαν· αὐτὸς ὁμως
βιαζόταν νὰ φύγῃ.

— Νομίζω, Μαθιέ, πὼς θὰ μπορούσες νὰ περάσης τὴ νύ-
χτα στὸ σπίτι μου, καὶ αὔριο θὰ κοιτάξωμε νὰ βροῦμε τρόπο
νὰ φύγῃς, ἂν καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ λεωφορεῖο χριστουγεν-
νιατικά.

— Εὐχαριστῶ, Γρηγόρη, ἀλλὰ πρέπει νὰ φύγω· πέντε χρό-
νια ἔχω νὰ πάω στὴν ἐκκλησιά μετὰ τὴ μάνα μου. Νὰ μὴν πάω
αὔριο, τέτοια χρονιάρα μέρα, μιὰ ποῦ ἦρθα ὡς ἐδῶ; Ἔπειτα
θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ τηλεγράφημά μου καὶ θ' ἀνησυχοῦν.

— Τότε ὁ μόνος τρόπος, τέτοια ᾠρα, εἶναι νὰ πᾶς μετὰ
ἄλογο. Θὰ κάνῃ ὁμως κρῦο· ὁ οὐρανὸς εἶναι κατακάθαρος,
ἀλλὰ φυσᾶ, καὶ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο ξεροβόρι τσουζίει.

— Δὲ μετὰ πειράζει· θὰ κουκουλωθῶ καλά. Ξέρεις μόνο τί
λέω; Νὰ ξεκινήσω ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ποῦ θὰ ἔχῃ φεγ-
γάρι· εἶναι, βλέπεις, τώρα στὴ χάση του.

Ἔτσι κι ἐγίνε. Ἐπειτα ἀπὸ τριῶρη Ἰπασία μέσα στὴν πα-
γωμένη, ἀλλὰ φεγγαρόφωτη καὶ σὰν κρυστάλλινη νύχτα ὁ Μα-
θιὸς ὁ Περαχωρίτης χτυποῦσε αὐγὴ αὐγὴ τὴν πόρτα τοῦ σπι-
τιοῦ τους. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποῦ ἡ μητέρα του τὸν ἀγκάλιαζε,
χτυποῦσε καὶ ἡ καμπάνα γιὰ τὴ χριστουγεννιάτικὴ λειτουργία.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. προσέγγιση τὸ πλησίασμα τοῦ πλοίου στοῦ λιμάνι. — ὡς κρυστάλλινη νύχτα νύχτα φωτεινὴ (ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ) καὶ λαμπρῆ, ὥστε νὰ μπορῆ κανεὶς νὰ βλέπῃ γύρω του καθαρὰ σὰ μέσα ἀπὸ κρυστάλλο.

Περιεχόμενο. Γιατί ὁ Μαθιὸς ἀνυπομονοῦσε νὰ φτάσῃ τὸ γρηγορότερο στοῦ σπίτι του; Πῶς ἔδειξε τὴν ἀνυπομονήα του; Πῶς ἔφτασε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὰ σύνθετα πού εἶδαμε ὡς τώρα τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ. Ἔτσι καὶ στὰ σύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: *ξερὸς - βοριάς: ξεροβόρι, φεγγάρι - φῶς* (γεν. φωτ - ὄς): *φεγγαρόφωτος*. Αὐτὴ ἡ σύνθεση ὀνομάζεται *γνήσια*.

Κάποτε ὁμως στὴ σύνθετη λέξῃ τὰ δύο συνθετικὰ βρίσκονται τὸ ἓνα πλάι στοῦ ἄλλο χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ἢ μορφῇ τους: *Χριστοῦ - γέννα: Χριστούγεννα*. Ἔτσι καὶ *Νέα - πόλη: Νεάπολη*. Τέτοια σύνθεση ὀνομάζεται *καταχρηστικὴ*.

2. Ἡ λ. *ἔσκινημα* δὲν εἶναι ἀπευθείας σύνθετη ἀπὸ τὸ ἀχώριστο μόριο *ἔσ-* καὶ ὄνομα *κίνημα*, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ νομίσῃ κανεὶς' *π α ρ ἄ γ ε τ α ι* ἀπὸ τὸ σύνθετο ρῆμα *ἔσκιω*. Ἔτσι καὶ ἡ λέξῃ *καθυστέρηση* παράγεται ἀπὸ τὸ σύνθετο *καθυστερῶ*, ἢ λέξῃ *χασομερῶ*, ἀπὸ τὸ σύνθετο *χασομέρης* κτλ.

Τέτοιες λέξεις πού παράγονται ἀπὸ σύνθετα λέγονται *παρασύνθετα*.

3. Ἡ λ. *Περαχωρίτης* ἔγινε ἀπὸ τὶς δύο λέξεις *Πέρα Χώρα*, πού σημαίνουν ὀρισμένο τόπο. Ἔτσι ἔχομε καί:

Αἰγαιοπελαγίτης ἀπὸ τὶς λέξεις *Αἰγαῖο πέλαγος*,

τριτατικὸς ἀπὸ τὶς λέξεις *τρία Τ* (ταχυδρομεῖα, τηλεγραφοί, τηλέφωνα).

Τέτοιες λέξεις, γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις πού σὲ ὀρισμένη περίπτωση λέγονται μαζί, ὀνομάζονται *παρασύνθετα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ἀπὸ ποιὲς σύνθετες λέξεις παράγονται τὰ παρασύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: *προσέγγιση, συγκοινωνιακός, καλοσῶρισμα, προθυμία, φιλοξενῶ, χριστουγεννιάτικος, τηλεγράφημα, αἰγαιοπελαγίτικος*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε παρασύνθετα α) ἀπὸ τὶς σύνθετες λέξεις: *βιβλιοπώλης, λιμεναρχὴς, νοσοκόμος, ταχυδρόμος, δύστηνος, συκοφάντης, φιλόδοξος, φιλότιμος, καλλιερῶ, προσπαθῶ, προτιμῶ, συναντῶ* β) ἀπὸ τὶς λέξεις πού λέγονται μαζί: *Ἅγια Μαύρα, Ἅγιος Τάφος, Μαύρη θάλασσα, Ἐρυθρὸς Στῆνος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βάλῃς τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ τὴν παθητικὴ μετοχὴ πού πρέπει στὶς φράσεις τῆς β' στήλης:

Ἐνεργητικὴ σύνταξη

Παθητικὴ σύνταξη

Ἔχω δέσει τὴ βάρκα

Ἡ βάρκα εἶναι —

Ἔχω δέσει τὸ σκοινί

Τὸ σκοινί ἔχει —

Ὁ κηπουρὸς ἔχει ποτίσει τὸν κήπο

Ὁ κήπος ἔχει —

Ὁ γάφτης ἔχει γάψει τὰ ροῦχα

Τὰ ροῦχα εἶναι —

Ἡ Λίνα καὶ ἡ Μελίτα ἔχουν ξεχωριστὴ ἀγάπη στὴ γεωγραφία. Ξαδερφοῦλες, γειτόνισσες καὶ συμμαθήτριες, μελετοῦν συχνὰ μαζὶ. Τώρα τελευταία ἔφτιασαν μὲ συνεργασία ἕνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας μὲ ὠραῖα χρώματα· καὶ ἐπειδὴ δὲ χωροῦσαν ὅλες οἱ λεπτομέρειες ποὺ ἤθελαν, ἔφτιασαν ξεχωριστοὺς χάρτες γιὰ κάθε νομό. Ἄρχισαν ἔπειτα νὰ ἐξετάζουν ἢ μία τὴν ἄλλη, καὶ τὴν ἐξετάση τὴ γύριζαν καὶ σὲ παιχίδι.

— Ποῦ εἶναι οἱ Δελφοί, σὲ ποῖο νομὸ εἶναι ἡ Ἄντραβίδα, ποῖος ποταμὸς περνᾷ ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τί μέσο συγκοινωνίας μπορεῖς νὰ πᾶς στὴν Κέρκυρα; Ποῦ εἶναι ὁ Μυστράς; Τὸ Πικέρι; Τὸ Σαραντάπηχο; Τὰ περισσότερα τὰ ἔβρισκαν, ἀλλὰ δὲν ἦταν λίγα κι ἐκεῖνα ποὺ ξεχνούσαν. Ποῦ νὰ θυμᾶται κανεὶς τόσα ὀνόματα!

— Ποῦ εἶναι, Μελίτα, ὁ Ἄσπρόπυργος;

— Ἄσπρόπυργος... Ἄσπρόπυργος... Δὲ θυμοῦμαι. Ξέρεῖς ὅμως, Λίνα; Ἄν ἐκεῖ ποὺ τὸν σημειώσαμε στὸ χάρτη ζωγραφίζαμε κι ἕναν ἄσπρο πύργο, μικρούτσικο, θὰ μᾶς ἐντυπωνόταν στὸ νοῦ καὶ δὲ θὰ τὸν ξεχνούσαμε ποτέ.

— Καλὴ ἰδέα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πολλὰ ὀνόματα χωριῶν καὶ βουνῶν καὶ ἄλλες τοπωνυμίες ποὺ σοῦ βάζουν στὸ νοῦ νὰ κάνης ζωγραφιές. Νά, κοίταξε στοὺς χάρτες μας: Πύργος, Παλιόπυργος, Μύλοι, Καλύβια, Μάντρες, Πηγάδι, Ἀγγελόκαστρο, Γυναικόκαστρο, Ἐρημόκαστρο, Καστρί, Καστέλι, Ἐλατόβρυση, Πλατανόβρυση...

— Καὶ γιὰ αὐτὸ, φαίνεται, αὐτὰ τὰ μέρη τὰ ἐβγαλαν ἔτσι. Νά ἐδῶ, πῶς πάνω ἀπὸ τὸ Λιδωρικί, αὐτὸ τὸ χωριὸ γιὰτὶ νὰ τὸ εἶπαν Πενταγιούς; Θὰ εἶχε, ἐγὼ λέω, πέντε ἐκκλησιές, στ' ὄνομα πέντε ἁγίων.

— Ἔτσι φαίνεται. Οἱ μύλοι καὶ οἱ πύργοι καὶ οἱ ἐκκλησιές εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλα πάλι ὀνόματα θὰ δόθηκαν ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς, τῆς τοποθεσίας. Νά, ἴσκου: Καρπερή, Ἀηδονοχώρι, Ἄιτοράχη, Καταρράχτης, Καστανιά, Μηλιές, Ὁξιὰ, Μαυρολίθαρο, Φίδαρης, Πλατανιές, Βουλιγαμένη, Λαγκάδια, Βαθύ, Πέτρα, Θερμὴ, Θερμιά, Θερμοπύλες... Οὐ, πόσα!

— Λοιπὸν ζωγραφίζομε ὅσα μποροῦμε;

— Ἐμπρός, ἀμέσως κιόλα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Τὴν ἐξέταση τῆ γύριζαν σὲ παιχίδι· ἐδῶ τὸ ρῆμα γύριζαν ἔχει μεταφορικὴ σημασίαν· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξίαν;
Περιεχόμενο. Μὲ ποῖο τρόπο οἱ δύο σημμαθῆτριες μελετοῦν τὴ γεωγραφία; Τί προτείνει ἡ μία ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ τὴ μάθουν καλύτερα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ ὀνόματα τόπων. Τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ. ὀνομάζονται **τοπωνυμίες**.

Οἱ τοπωνυμίες εἶναι κύρια ὀνόματα καὶ γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τους κεφαλαῖο: Ἑλλάδα, Δελφοί, Λάρισα, Γραβιά.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ ρωτήσῃ: πῶς οἱ διάφοροι τόποι πῆραν τὰ ὀνόματά τους; γιὰτί λέμε Βουλιαγμένη, Πύργο, Καρδίτσα, Ἀθήνα κτλ.;

1. Πολλές τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ (ἢ ξαναπῆραν τελευταῖα τὴν ὀνομασίαν ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχαία ἐποχὴ): Κέρκυρα, Λάρισα, Δελφοί, Ἀμφισσα, Λαμία κ.ἄ.

2. Ἄλλες τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, εἶναι δηλ. βυζαντινές: Μυστράς (ἀπὸ τὸ μυστηριώδες), Πικέρι (ἀπὸ τὸ επικέρως οἰνοχόος, βυζαντινὸ ἀξίωμα), Σαραντάπηχος (ὄνομα βυζαντινοῦ στρατηγοῦ).

3. Πολλές τοπωνυμίες γεννήθηκαν στὴ νέα γλῶσσα στοὺς τελευταίους αἰῶνες. Ὀνομάστηκαν ἔτσι:

α) Ἀπὸ φυσικὰ γινώσματα τῆς γῆς: Καρπερὴ (γιὰτί βγάξει πολλοὺς καρπούς), Ἀηθονχώρι (γιὰτί ἔχει πολλὰ ἀηθόνια). Ἔτσι καὶ Καρδίτσα (ἀπὸ τὸ καρδιτσα, δηλ. μικρὴ καρδιά), Βουλιαγμένη (ἀπὸ τὴ γεωλογικὴ σύσταση τοῦ ἔδαφους). Ποιές τέτοιες τοπωνυμίες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

β) Ἀπὸ τὴ σχέση τῶν τόπων μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοίκησαν ἢ ποὺ ἔκαναν συνοικισμοὺς ἢ ἔργα σ' αὐτούς. Ἔτσι ἔχομε τοπωνυμίες ἀπὸ κατοικίες, χτήρια, ἐκκλησίες, μοναστήρια κτλ. καὶ ἀπὸ ὀνόματα κατοίκων: Πύργος, Μύλοι, Καστρί, Μακρυγιάννη (συνοικία τῆς Ἀθῆνας ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης) κ.ἄ. Ποιές τέτοιες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ν' ἀναφέρῃς ἀπὸ 3 τοπωνυμίες πόλεων, χωριῶν καὶ γνωστῶν σου τοποθεσιῶν καὶ νὰ βρῆς τὴν καταγωγὴ τους.

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς ἀκόλουθες τοπωνυμίες γράψῃς χωριστὰ τίς ἀρχαῖες, τίς βυζαντινές καὶ τίς νέες· πλάι στίς τελευταῖες σημείωσε γιὰτί ὀνομάστηκαν ἔτσι: Ἁγία Τριάδα, Ἁγία Παρασκευή, Ἁγιοι Σαραντά, Ἀδριανούπολη, Ἀγίνα, Ἀνεμόμυλος, Ἀσβεστοχώρι, Βαθῶ, Γοργοπόταμος, Δήλος, Ἐλαφονήσι, Ἐλικώνας, Ἐπίδαυρος, Θεσσαλονίκη, Θήβα, Ἰουστινιανούπολη, Κακὴ Σκάλα, Κοκκινόβραχος, Κρηνόρι, Κυπαρισσία, Λίμνη (στὴν Εὐβοία), Μεσολόγγι, Ναύπλιο, Ξυλόκαστρο, Πολυδέντρι, Στρογγύλη (νησί), Τρίκορφο (βουνό).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψῃς τὰ θηλυκὰ τῶν οὐσιαστικῶν ὀνομάτων: ἀδερφός, ἀναγνώστης, ἀνεψιός, ἀντρας, ἀγρολιάς, γαμπρός, γιός, δάσκαλος, ἡρωας, θεός, καθηγητής, λέοντας, Σπαρτιάτης (μάθ. 16).

‘Από τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου σπούδαζει νομικά, ὁ Ἄντρεας ὁ Φλῶρος γράφει στὴ μητέρα του ἀνάμεσα σὲ ἄλλα :

«Πολὺ εὐγενικὸς ἄνθρωπος ὁ Κώστας ὁ Ἀντένας. Ἐνῶ μποροῦσε ν’ ἀφήσῃ τὸ καλάθι μὲ τὰ πράγματα σὲ κανένα γνωστὸ μαγαζὶ καὶ νὰ περάσω νὰ τὸ πάρω, ἔκαμε τὸν κόπο καὶ τὸ ἔφερε ὁ ἴδιος σήμερα τὸ ἀπόγεμα στὸ σπίτι μου, πού δὲν εἶναι δὰ καὶ κοντὰ στὴν παραλία. Εἶναι καὶ καθημερινὴ σήμερα, Τετάρτη, καὶ θὰ εἶχε βέβαια καὶ στὸ καίκι του δουλειά. Ἐμεινε κανένα τέ-

ταρτο τῆς ὥρας στὸ δωμάτιό μου καὶ μοῦ εἶπε τὰ νέα τοῦ χωριοῦ μας. Πολὺ ἀνοιχτόκαρδος ἄνθρωπος. Ὅλοι οἱ θαλασσινοὶ πού γνῶρισα ἔτσι εἶναι. Καληνυχτίζοντάς με μοῦ εἶπε : ‘Δὲ σοῦ λέω τὸ ἔχε γειά, γιατί ὡς τὴν ἡμέρα πού θὰ φύγω θὰ σὲ ξαναδῶ, γιὰ νὰ πάρω καὶ τίς παραγγελίες σου γιὰ τὸ σπίτι σας.’

»Τὸ βράδυ ὁ καιρὸς ξαφνικὰ χάλασε. Ἀστραπές, βροντές, βροχή, σωστὴ νεροποντὴ. Τί κακὸ εἶναι τοῦτο! Ρίχτηκα στὴ μελέτη. Νύχτωσε, ἡ ὥρα περνοῦσε, ἡ βροχὴ δὲν ἔννοοῦσε νὰ σταματήσῃ. Δὲν μποροῦσα νὰ βγῶ νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο γιὰ δεῖπνο, γιατί εἶχα τὴν ὀμπρέλα μου στὸ μάζτορα. Ἄλλὰ γιατί κιόλα νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο; Τὸ καλάθι σας, μητέρα, εἶχε ἔρθει πάνω στὴν ὥρα. Ἐλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά. Τί καλύτερο ἤθελα; Ψωμί εἶχα. Ὅλη τὴν ὥρα πού δειπνοῦσα ὁ νοῦς μου ἦταν στὸ σπίτι μας. Θέλεις ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη βροχὴ, πού ἦταν σὰν ὑπόκρουση στὶς ἀναμνήσεις μου, θέλεις ἀπὸ τὰ σπιτικά φαγητὰ πού ἔτρωγα, ἀφαιρέθηκα ἔντελῶς, ξεχάστηκα, καὶ γιὰ ὥρα πολλὴ ζοῦσα μὲ τὸ ξυπνητὸ ὄνειρο πὼς ἤμουν κοντὰ σας. Ὁ κρότος τῆς βροχῆς στὰ τζάμια μου καὶ τὸ πλατσάρισμα τῶν ἀμαξιῶν στὰ νερὰ πού ἔτρεχαν στὸ δρόμο ἔσυραν τὴ φαντασία μου, τὴν ταξίδεψαν καὶ τὴν πῆγαν ν’ ἀράξῃ στὸν κῆπο μας καὶ στὸ σπιτάκι μας. Ὁ σκύλος μας γάβγιζε, ἡ γάτα μας νιαούριζε, οἱ κόττες μας κακάριζαν καὶ τὰ παπιά μας τσαλαβουτοῦσαν στὸ αὐλάκι. Καὶ τὰ γλυκὰ πού ἔπλασαν τὰ χέρια σου καὶ τὰ χέρια τῆς καλῆς μου τῆς ἀδερφοῦλας τὰ... τρώγαμε ὄλοι μαζί. Ἐσύ, ὁ πατέρας, ἡ Ἐλένη μας. Ἐνα πολὺ δυνατό μπουμπουνητὸ μὲ ξύπνησε ἀπὸ τ’ ὄνειρο. Πῆρα τὴν πένα καὶ σὰς γράφω...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *νεροπονιὴ* πολὺ δυνατὴ βροχή.— *πλατάρισμα* ὁ ἦχος ποῦ ἀκούεται ἀπὸ τὸ τσαλαβούτημα μέσα στὰ νερά.— *μουμπουνητό* ἢ βροντή.

Περιεχόμενο. Τί ἀναφέρει στὸ γράμμα τοῦ ὁ Κώστας; Πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία του, δηλ. τὸν πόθο του νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Οἱ λέξεις *πλατάρισμα*, *μουμπουνητό* δὲ σχηματίστηκαν μὲ τὴν παραγωγὴ ἢ μὲ τὴ σύνθεση ἀπὸ ἄλλες λέξεις· τίς ἔφτιασαν, γιὰ νὰ μιμηθοῦν μὲ τὸν ἦχο τοὺς ἐκεῖνο ποῦ ἐκφράζουν. Ἔτσι ἀπὸ τὸν ἦχο *πλάτε*, ποῦ ἀκούεται ὅταν κανεὶς βουτᾶ στὰ νερά, φτιάχτηκε ἡ λέξις *πλατάρισμα* (ρῆμα: *πλαταρίζω*) ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς βροντῆς ἔγινε ἡ λέξις *μουμπουνητό* (ρῆμα: *μουμπουνηζώ*).

Αὐτὲς λέγονται *ονοματοποιημένες λέξεις* καὶ ὁ τέτοιος τρόπος σχηματισμοῦ τῶν λέξεων λέγεται *ονοματοποιία*.

Στὶς ὀνοματοποιεῖς ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις ποῦ μιμοῦνται τίς φωνές τῶν ζώων.

Ποιὲς τέτοιες ὀνοματοποιημένες λέξεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ἐλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά». Ἡ λέξις *ἀμυγδαλωτό* ἐδῶ δὲν εἶναι ἐπίθετο (*ἀμυγδαλωτός, ἀμυγδαλωτή, ἀμυγδαλωτό*)· εἶναι οὐσιαστικό, ὅπως καὶ οἱ λέξεις *ἐλιές, πορτοκάλια*. Τὸ γλυκὸ αὐτὸ ποῦ γίνεται ἀπὸ ἀμύγδαλα ὀνομάστηκε *ἀμυγδαλωτό*, ἀλλὰ ἡ λέξις δὲ σημαίνει πιά μιὰν ἰδιότητα, παρὰ ἓνα πράμα, ἓνα εἶδος γλυκοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσις ἡ λέξις *ἀλλάξε γραμματικὸ εἶδος*, δηλ. ἔγινε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου.

Καὶ ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν *ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους*. Ἔτσι λέμε *νομικὰ* ὄχι ὁμῶς σὰν ἐπίθετο, παρὰ σὰν οὐσιαστικό, ποῦ φανερῶνται ὀρισμένη ἐπιστήμη· ἐπίσης λέμε *καθημερινή*, σὰν οὐσιαστικό ποῦ φανερῶνται τὴ μέρα ποῦ δὲν εἶναι γιορτὴ ἢ Κυριακὴ κτλ.

Ἀκόμη στὴ φράσις τοῦ κειμένου «*θέλεις ἀπὸ... θέλεις ἀπὸ...*» τὸ *θέλεις* ἐδῶ δὲν εἶναι ρῆμα, παρὰ σύνδεσμος ἀντιθετικὸς, ἀντὶ *εἴτε... εἴτε*. Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν τέτοια ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῆς ὀνοματοποιημένες λέξεις, ποῦ μιμοῦνται τὸν ἦχο ποῦ ἀκούεται, ὅταν κανεὶς γελά δυνατὰ (ἀπὸ τὸ *χά!* *χά!*), ὅταν βράξῃ τὸ νερό, ὅταν τρῶν κανεὶς κάτι σκληρὸ (ἀπὸ τὸ *κρίτς!*), ὅταν τηγανίζεται τὸ λάδι ἢ τὸ βούτυρο, ὅταν σπάζῃ κανεὶς κάτι (ἀπὸ τὸ *τσάκ!*), ὅταν ἀναταράζονται τὰ νερά ἢ ὅταν πέφτουν ἀπὸ ψηλὰ τὰ νερά ἢ ὅταν τὰ κύματα σπάζουν σὲ κάποιο ἐμπόδιο (ἀπὸ τὸ *πάφ!*). 2) Νὰ βρῆς ὀνοματοποιημένες λέξεις, ποῦ ἔγιναν ἀπὸ τὴ μίμησις τῆς φωνῆς τοῦ προβάτου, τοῦ γαϊδουριοῦ, τοῦ γουρουνιοῦ, τῆς κότας (ἀπὸ τὸ *κά κά κά!*)

Γύμνασμα. 1) Γράψε τίς λέξεις ποῦ βρῆκες στὴν προηγουμένη ἀσκηση. 2) Γράψε τίς μέρες τίς ἐβδομάδας ποῦ ὀνομάστηκαν ἀπὸ ἐπίθετα μὲ ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τίς παθητ. μετοχές τῶν ρημάτων *ἀνάβω, βάφω, κρῖβω, προκόβω, σκάβω, σκύβω*.

84.— Ο ΛΥΚΟΣ

‘Ο λύκος είδε στὸν ὕπνο του πὼς ἔπεσε μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα. Ἀπὸ τότε δὲν μπόρεσε νὰ κοιμηθῆ. Ξεκίνησε καὶ πάει νὰ τὰ βρῆ.

Πέρασε βουνὰ καὶ βουνὰ. Δάση ἀπὸ ἔλατα κι ἀπὸ πεύκα. Περπάτησε τὰ φαράγγια καὶ τίς ράχες. Τὸ πάτημά του χτυποῦσε δυνατά. Τ’ ἀγρίμια, πού τὸ γνωρίζουν αὐτὸ τὸ περπάτημα, ἔτρεξαν στὴν τρύπα τους. Πρώτη ἡ ἀλεπού.

«Γιὰ νὰ φεύγῃ ἡ ἀλεπού, εἶπε ὁ ἀσβός, κάποια μεγάλη δουλειὰ τρέχει» καὶ μπῆκε σὲ μιὰ ξένη τρύπα, πού τῆ βρῆκε ἄδεια. «Γιὰ νὰ φεύγῃ ὁ ἀσβός, εἶπε τὸ κουνάβι, δὲν εἶμαστε καλά» καὶ μπῆκε μέσα στὸν κορμὸ ἑνὸς δέντρου. Μόνο ἡ νυφίτσα δὲν τρύπωσε ἀκόμη. Κάθισε ἀκίνητη πάνω σ’ ἕναν ψηλὸ κλώνο καὶ συμμαζεύτηκε ἔτσι πού νὰ φαίνεται ἕνα μὲ τὸ κλαδί. ‘Ο λύκος προχώρησε. Μέσα στὰ πολλὰ ἄσπρα πρόβατα ἄρχισε νὰ ὄνειρεύεται τώρα κι ἕνα μαῦρο στὴ μέση. Ἔνα μὲ χαίμαλι. Μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ λάγιο ἀρνί. Ἐφτασε στὰ τρίκορφα καὶ σταμάτησε εὐχαριστημένος. Τῆ στιγμὴ ὅμως πού ἔτοιμάστηκε νὰ χιμήξῃ, ἔξαφνα εἶδε δυὸ ξαδέρφους τοῦ μπροστά· τὸ Μοῦργο καὶ τὸν Πιστό. Οἱ δυὸ αὐτοὶ μαντρόσκυλοι πήδησαν ἀπάνω του. Τότε ἄρχισε γενναῖο πόλεμο καὶ μὲ τοὺς δυὸ. Πάνω στὸ σβέρκο του ἔνωσε σὰ μαχαίρια τὰ δόντια τῶν σκύλων. Μὰ κι αὐτός, ξεφεύγοντας, χύθηκε νὰ τοὺς ἀρπάξῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Κυλισμένοι κάτω, φαίνονται σκύλοι καὶ οἱ τρεῖς· καὶ πάλι φαίνονται λύκοι καὶ οἱ τρεῖς.

Σὲ λίγο ἔφτασε κι ἕνας ἄλλος φοβερός μαντρόσκυλος, ὁ Κίτσος. ‘Ο λύκος δὲν μπόρεσε νὰ σταθῆ σὲ τρεῖς ἐχθροὺς ἐνωμένους. Εἶχε μιὰ πληγὴ μεγάλη στὸ σβέρκο κι ἄλλες μικρότερες στὸ κεφάλι καὶ στὰ πόδια. Κατάφερε ὅμως νὰ τοὺς ξεφύγῃ. Μάζεψε ὅλη του τὴ δύναμη καὶ τινάχτηκε μακριά. Ὁρμησαν οἱ σκύλοι ἀπὸ κοντά, τὸν ἀρπαξε ὁ ἕνας, μὰ πάλι ὁ λύκος ἔμεινε μοναχός του καὶ χάθηκε.

Τὰ χαράματα μπόρεσε νὰ σταθῆ μέσα στὰ ἔλατα. Ἦταν κουρασμένος καὶ ἀγομαχοῦσε. Ἄλλα ὄνειρεύτηκε καὶ ἄλλα βρῆκε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἄσβος νυκτόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό (μὲ τὶς τρίχες τοῦ κατασκευάζουν ἀπαλὲς βουρτσες ξυρίσματος καὶ ἄλλα πράγματα).—*χαίμαλι* (λ. τουρκ.) φυλαχτό, πού τὸ κρεμοῦν στὸ λαϊμό.—*λάγιο* ἀρνὶ μὲ μαῦρο μαλλί.—*τρίκοφρα* βουνά μὲ τρεῖς κορυφές.—*χιμῶ* ὄρημῶ, εἰχνομαί ὄρημητικά.

Περιεχόμενο. Τί ὄνειρο εἶδε ὁ λύκος; Τί ἔκαμε ἔπειτα καὶ τί ἔπαθε;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 5, ἡ γλώσσα μας ἔχει 25 *φθόγγους* (20 σύμφωνα καὶ 5 φωνήεντα). Οἱ φθόγγοι παριστάνονται μὲ γραπτὰ σημάδια, πού λέγονται *γράμματα*. Θυμήσου ποιοὶ εἶναι οἱ φθόγγοι αὐτοὶ καὶ παρατήρησε μὲ ποιὰ γράμματα παριστάνεται ὁ καθένας.—Ἰδιαίτερα πρόσεξε πὼς παριστάνονται οἱ φθόγγοι *ου, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*. Ἐπίσης παρατήρησε πὼς μερικὰ γράμματα παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο. Τὰ γράμματα *ο* καὶ *ω* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ε, η, υ*, καὶ τὰ δίψηφα *ει, οι, υι* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ξ, ψ* ποιούς φθόγγους παριστάνουν;

Ὅπως βλέπομε λοιπόν, δὲν ἔχομε γιὰ κάθε φθόγγο ἰδιαίτερο γράμμα, δηλ. δὲν ὑπάρχει πάντοτε *ἀντιστοιχία* φθόγγων καὶ γραμμάτων.

2. Ἔτσι καὶ τὸ γράμμα *σ* σὲ μερικές περιπτώσεις παριστάνει τὸν ἴδιο φθόγγο πού παριστάνει τὸ γράμμα *ξ*, δηλ. προφέρεται ἡχηρό, σὰ *ξ*. Πρόσεξε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν *σ* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιούς φθόγγους τὸ *σ* σὲ μιὰ λέξη προφέρεται σὰ *ξ*.

3. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων *αυ* καὶ *ευ* προφέρονται *αβ, εβ* καὶ *αφ, εφ* (μάθ. 29) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς λέξεις πού ἔχουν *αυ* καὶ *ευ* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιούς φθόγγους αὐτὰ προφέρονται *αβ, εβ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιούς *αφ, εφ*.

4. Εἶδαμε (μάθ. 28) πὼς σὲ μερικές λέξεις γράφομε δύο *ὅμοια σύμφωνα*, ἐνῶ προφέρομε ἓνα μόνον φθόγγο. Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχομε δύο ὅμοια σύμφωνα.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προφέρεται τὸ *σ* ἡχηρὸ σὰ *ξ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιούς φθόγγους, σὲ ποιὲς λέξεις τὸ *αυ, ευ* προφέρεται *αβ, εβ* καὶ σὲ ποιὲς *αφ, εφ* καὶ τέλος ποιὲς λέξεις ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα: *Ἐνα σγονρομάλικο παιδί παίξει σβούρα στήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ του. Μαζεύτηκαν καὶ ἄλλα παιδιά καὶ ὅλα εἶναι εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ παιχνίδι αὐτό. Αὔριο εἶναι Κυριακή καὶ γι' αὐτὸ παίζουν ξένοιαστα. Ὑστερ' ἀπὸ πολλή ὥρα φεύγουν ὅλοι οἱ φίλοι κουρασμένοι.*

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 λέξεις μὲ *σ* (στήν ἀρχὴ ἢ μέσα στήν κάθε λέξη) πού νὰ προφέρεται *ξ*.— 2) Γράψε ἀπὸ 3 λέξεις πού νὰ ἔχουν *αυ* μὲ προφορὰ *αβ, ευ* μὲ προφ. *εβ, αυ* μὲ προφ. *αφ* καὶ *ευ* μὲ προφ. *εφ*.— 3) Γράψε 5 λέξεις πού νὰ ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ρήματος *μαζεύω*.

Σάν πρόβαλε τὸ φωτερὸ
τ' ἀστέρι, ποὺ στὰ οὐράνια
τῆς νυχτογέννητης αὐγῆς
πρωτομηνάει νὰ φέξη,
τὸ πλοῖο τὸ πελαγόδρομο
ζύγωνε πιά στὸ Θιάκι.
Βρίσκειτ' ἐκεῖ τοῦ Φόρκυνα,
τοῦ πελαγίσου γέρου,

- 5 κάποιο λιμάνι, καὶ σ' αὐτὸ δυὸ κάβοι, ποὺ προβάλλουν
βραχόσπαρτοι, πρὸς τὴν μπασιά τοῦ λιμανιοῦ συγκλίνουν
κι ὄξω κρατοῦν τὰ κύματα ποὺ οἱ τρικυμιῆς σηκώνουν·
μὰ μέσα τὰ καλόφτιαστα συχνάζουσε καράβια
δίχως δεσίματα, ἅμα μποῦν καὶ βροῦν ἀραξοβόλι.
- 10 Εἶναι κι ἐλιά μακρόφυλλη βαθιά μὲς στὸ λιμάνι·
καὶ δίπλα τῆς ἀχνόθαμπη σπηλιά χαριτωμένη,
ἱερὸ λημέρι τῶν νυμφῶν ποὺ λέγονται Ναΐάδες.
Ἔχει κι ἀστεῖρευτα νερά καὶ θύρες δυό· μιά θύρα
πρὸς τὸ βοριά, ποὺ δύνονται ν' αὐλίζονται κι ἀνθρώποι,
- 15 κι ἄλλη, θεϊκιά, πρὸς τὸ νοτιά, ποὺ ἀνθρώποι δὲν περνᾶνε,
μόνο εἶναι τῶν ἀθάνατων ἡ θύρα ἐκεῖνη δρόμος.
Αὐτὰ ἀπὸ πρὶν γνωρίζοντας μῆκαν ἐκεῖ ν' ἀράξουν.
Καὶ τὸ καράβι στὴ στεριά ἔξω ἔπεσε ὡς τὴ μέση·
μὲ τέτοια ὄρμη τὸ σπρώχνανε στὰ ὄμπρὸς οἱ λαμνοκόποι.
- 20 Καὶ στὴ στεριά σὰ βγήκανε ἀπ' τὸ γερὸ καράβι,
πρῶτα ἀπ' τὸ πλοῖο τὸ κουφωτὸ τὸν Ὀδυσσεά σηκῶσαν
μὲ τὸ σεντόνι τὸ λινὸ καὶ τὸ λαμπρὸ στρωσίδι
στὴν ἀμμουδιά τὸν ἔθεσαν, καθὼς βαριοκοιμόταν,
κι ὕστερα βγάλαν τὰ καλά ποὺ οἱ Φαίακες τοῦ δῶσαν.
- 25 Τὰ ἄβαλαν ὄλα στῆς ἐλιάς τῆ ρίζα σωριασμένα,
ὄξω ἀπ' τὸ δρόμο, μὴν τὰ δεῖ περαστικὸς κανένας
καὶ πάη καὶ τὰ πειράξη, πρὶν ξυπνήσῃ ὁ Ὀδυσσεάς.
Κι αὐτοὶ ξαναγυρίζανε στὸν τόπο τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Θιάκι* (οὐδ.) ἡ Ἰθάκη.—*Φόρκυνας* θαλασσινὸς θεὸς τῶν ἀρχαίων.—*κάβος* ἀκρωτήρι.—*συγκλίνω* γέρνω πρὸς τὰ μέσα μαζί με κάτι ἄλλο.—*ἀραξοβόλι* μέρος τῆς ἀκτῆς προφυλαγμένο ἀπὸ ἀνέμους, ὅπου ρίχνουν ἀγκυρα (ἀράξουν) τὰ πλοῖα.—*λημέρι*, βλ. σ. 53.—*νύμφες* θεές τῶν ἀρχαίων, πού κατοικοῦσαν σὲ πηγές, σπηλιές, δάση κτλ.—*ἀνθρώποι*, ποιητικὸς τύπος (κανονικά: *ἄνθρωποι*).—*λαμνοκόπος* κωπηλάτης, ἐκεῖνος πού λάμνει, δηλ. τραβᾷ τὸ κουπί.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται τὸ λιμάνι τῆς Ἰθάκης;—Πῶς ἔφτασε ἐκεῖ τὸ καράβι μετὸν Ὀδυσσεά;—Πῶς τὸν ἔβγαλαν ἔξω οἱ σύντροφοί του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ἔχομε μιλήσει σὲ προηγούμενα μαθήματα (41, 42, 49) γιὰ τὸ *βασικὸ τόνο*.

α) **Στὰ οὐσιαστικά** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνικοῦ (ἄσχετα μετὰ τὸ τονικὸ σημάδι πού σημειώνομε).

Ἐν ὁμοίᾳ τῶν οὐσιαστικῶν τὴν περισσώτερες φορές κρατιέται στὴν ἴδια συλλαβή, κάποτε ὁμοίως κατεβαίνει κατὰ μία συλλαβή καὶ σπάνια κατὰ δύο συλλαβές:

ἢ *Ναϊάδα*, τῆς *Ναϊάδας*, τῆ *Ναϊάδα*, οἱ *Ναϊάδες*, τῶν *Ναϊάδων* κτλ.

ἢ *ὄρμη*, τῆς *ὄρμης*, οἱ *ὄρμεις*, τῶν *ὄρμων*, τὶς *ὄρμεις* κτλ.

ἢ *ἄνθρωπος*, τοῦ *ἀνθρώπου*, οἱ *ἄνθρωποι*, τῶν *ἀνθρώπων*, τοὺς *ἀνθρώπους* κτλ.

τὸ *λιμάνι*, τοῦ *λιμανιοῦ*, τὰ *λιμάνια*, τῶν *λιμανιῶν* κτλ.

ἢ *θάλασσα*, τῆς *θάλασσης*, οἱ *θάλασσοι*, τῶν *θαλασσῶν* κτλ.

β) **Στὰ ἐπίθετα** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς ἐνικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους:

ἢ *βραχόσπαρτος*, ἢ *βραχόσπαρτη*, τὸ *βραχόσπαρτο*, τῶν *βραχόσπαρτων* κτλ.

ἢ *λαμπρός*, ἢ *λαμπρῆ*, τὸ *λαμπρό*, οἱ *λαμπροί*, τῶν *λαμπρῶν* κτλ.

Στὰ ἐπίθετα ὁ βασικὸς τόνος μένει ἀμετακίνητος. Ἄλλὰ τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος πού ἀλλάξαν καὶ ἔγιναν οὐσιαστικά (μαθ. 83) ἀκολουθοῦν ὡς πρὸς τὸ βασικὸ τόνο τὸν κανόνα τῶν οὐσιαστικῶν: ὁ *βάρβαρος*, τοῦ *βαρβάρου*, τῶν *βαρβάρων*, τοὺς *βαρβάρους* (ὅπως ὁ *ἄνθρωπος*, τοῦ *ἀνθρώπου*, τῶν *ἀνθρώπων*, τοὺς *ἀνθρώπους*), ἐνῶ, ὅταν ἔχουν σημασίαι ἐπιθέτου, ὁ τόνος τους μένει ἀμετάκλιτος.

γ) **Στὰ ῥήματα** ὁ βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος πού βρίσκεται στὸ ἀ' πρὸς τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς: Ὁ τόνος αὐτὸς στοὺς τύπους τοῦ ῥήματος συχνὰ μετατοπίζεται: *σηκῶνω* — *σηκῶνα* — *σηκῶθηκα*, *σηκῶθήκαμε*— *θᾶ σηκῶθῶ*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. α) Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά πού εἶναι στοὺς στίχους 5, 7, 8, 9, 12, 13, 25 καὶ νὰ σχηματίσης τὴ γενική καὶ αἰτιατική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.—β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού εἶναι στοὺς στίχους 1, 2, 6, 10, 11, 12, 13, 15. Σχημάτισε τὰ τρία γένη.—γ) Νὰ βρῆς τὰ ῥήματα πού εἶναι στοὺς στίχους 4, 8, 12, 19 καὶ νὰ σχηματίσης τὸ ἀ' ἐνικὸ πρὸς τοῦ παρατ. τῆς ἴδιας φωνῆς.

Γύμνασμα. Γράψε τὴ γενική καὶ αἰτιατική ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν οὐσιαστικῶν πού εἶναι στοὺς στίχους 6 καὶ 7 καὶ τῶν ἐπιθέτων πού εἶναι στοὺς στίχους 2 καὶ 22 (στὰ 3 γένη).—Ἐπίσης τὸν παρατατικὸ τῶν ῥημάτων πού εἶναι στοὺς στίχ. 4 καὶ 8 (στὴν ἴδια φωνή).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κεμένου πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

Ένας άγωγιάτης, άφοϋ ήπιε στή βρύση βάζοντας για κούπα τίς χουφτεσ του, μουρμούρισε: « Νά δροσιστή ή ψυχούλα σου! »

— ‘Η ψυχούλα του... τίνοσ;... Δέν καταλαβαίνω.

— ‘Ημουν παιδί. Τόν καιρό έκεινο έτρεχε δώ λίγο νερό, μά πολύ λιγοστό, κόμποσ. Οί διαβάτεσ έπεφταν μπρούμυτα για νά πιον, προσπαθόντασ νά φτιάσουν κάνουλα μέ κανένα χλωρόφυλλο. ‘Ολοι άπό τά

γύρω χωριά είχαν άνάγκη άπό μιά βρύση έδώ. Μά καθένας έλεγε: « άσ τή φτιάση άλλοσ ». Κάθε χωριό έλεγε: « άσ τή φτιάση άλλο χωριό ». Μιά φορά πέρασε κι ένας ράφτησ, πηγαίνοντασ πανηγυριώτησ στόν ‘Αι-Λιά. ‘Ηταν άπ’ άλλοϋ και είχε ένα μικρό μαγαζί κάτω στή χώρα. Καθισμένοσ σταυροπόδι σ’ ένα ψηλό ράφι — έτσι δά, σά νά τόν βλέπω τώρα — κεντούσε σεγκούνια και φέρμελεσ μέ μιάν άργή βελονιά. Είχε μεγάλη γενειάδα κάτασπρη, χυμένη στό στήθοσ, και φορούσε τίς μακριέσ του φουσανέλεσ καθημερινή και γιορτή, κατακάθαρεσ.

‘Οταν γύρισε άπό τόν ‘Αι-Λιά, είπε τήσ γριάσ γυναίκασ του: « Γυναίκα, έκει πάνω πού πήγαινα, είδα πώσ χρειάζεται μιά βρύση. ‘Εμείσ άτεκνοι είμαστε, πολλά χρόνια δέ θά ζήσωμε. Λοιπόν τό κομπόδεμά μασ θά τό δώσω για κείνη τή βρυσούλα, νά δροσιζώνται οί χριςτιανοί.»

— ‘Αφέντη, δ, τι όρισησ καλά όρισμένο, είπε ή γριά.

Μέ έξοδά του οί έργάτεσ έσκαψαν έκατό μέτρα μάκροσ, μάζεψαν τό σκορπισμένο νερό, τό έβαλαν σέ χτιστό κανάλι κι έχτισαν τή βρύση. ‘Εκείνοσ, άφοϋ πρόφτασε νά δη· τό καλό πού έκαμε στούσ άνθρώπουσ, δέ ζήτησε τίποτα άπ’ αύτούσ. Σέ λίγο καιρό κοιμήθηκε στά χέρια τοϋ Θεοϋ εύχαριςτημένοσ και λησμονήθηκε. ‘Υστερα θέριεψε έδώ τό πλατάνι πού βλέπετε. ‘Η βρύση τρέχει άπό τριάντα χρόνια, και θά τρέξη για πολόν καιρό, όσο βρίσκονται κουρασμένοι διαβάτεσ...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀγωγάτης* ἐκεῖνος πού μεταφέρει με ζῶο ἀνθρώπους ἢ πράματα (*ἀγωγή* ἢ μεταφορά).—*κόμπος*, ἐδῶ μεταφορικά: πολὺ λίγο νερό, πού χύνεται σταγόνα με σταγόνα.—*μπροῦμπα* πεσμένος με τὸ πρόσωπο πρὸς τὸ ἔδαφος.—*σεγκούνι* (οὐδ.) χωριάτικο ἐπαναφῶρι μάλλινο.—*φέρομελη* (θηλ.) γελέκο κεντημένο με μεταξύ και χρυσὰ στολίσματα, πού τὸ φοροῦσαν μαζί με τὴ φουστανάλα.

Περιεχόμενο. Ποιὸς ἔφτιασε τὴ βρύση στὸ μέρος ἐκεῖνο; Πῶς πήρε τὴν ἀπόφαση αὐτή; Πῶς κρίνεις τὴν πράξη του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε *Ἄι-Λιάς*, πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὸ *Ἄι* (πού ἔγινε ἀπὸ τὴ λέξη *ἅγιος*) και ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα *Λιάς* (δηλ. *Ἥλλας*). Αὐτὸ τὸ *Ἄι* πηγαίνει ἐμπρὸς ἀπὸ ὀνόματα και λέγεται *προτακτικό*. Τέτοια προτακτικά εἶναι και τὰ: *Ἄγια-*, *γερο-*, *γρια-*, *θεια-*, *κυρα-*, *μαστρο-*, *μαρμπα-*, *χατζη-*.

Αὐτὰ πηγαίνουν πάντα πρὶν ἀπὸ ὀνόματα και δὲν παίρνουν τόνο: *Ἄγια-Σοφιά*, *γερο-Δῆμος* κτλ.

Ἔστερ' ἀπὸ τὰ προτακτικά σημειώομε μιὰ μικρὴ γραμμούλα, δηλ. *ένωτικό* (βλ. μάθ. 34).

Τὰ προτακτικά μένον ἀκλιτα: ὁ *Ἄι-Λιάς*, τοῦ *Ἄι-Λιά*, τὸν *Ἄι-Λιά*, ἢ *Ἄγια-Σοφιά*, τῆς *Ἄγια-Σοφιάς*, τὴν *Ἄγια-Σοφιά*, ὁ *γερο-Δῆμος*, τοῦ *γερο-Δῆμου* κτλ.

2. Στὰ *σημεῖα τῆς στίξης* (μάθ. 35) ἀνήκουν και τ' ἀκόλουθα:

α) **Ἡ διπλὴ τελεία (:)**. Αὐτὴ σημειώνεται συνήθως ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λόγια πού ἀναφέρονται κατὰ λέξη και πού κλεινοῦνται σὲ εἰσαγωγικά. Κοίταξε πού σημειώνεται διπλὴ τελεία στὸ κείμενο. (Βλ. και στὰ μαθ. 1, 34, 35, 48 και 49.)

β) **Τ' ἀποσιωπητικά (...)**, πού δείχνουν πὸς ἀποσιωποῦμε κάτι, πὸς δὲν τὸ λέμε, γιατί ἡ φράση ἔμεινε ἀτελειωτὴ ἀπὸ συγκίνηση, ἀπὸ ντροπὴ ἢ ὅταν γιὰ ἄλλο λόγο δὲ θέλωμε ν' ἀποτελειώσωμε τὴν ὁμιλία. Παρατήρησε πού σημειώνονται ἀποσιωπητικά στὸ κείμενο. (Βλ. και μαθ. 2, 37 και 53.)

γ) **Παῦλα (—)**. Αὐτὴ σημειώνεται στὸ διάλογο και δείχνει ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο πού μιλεῖ. Πρόσεξε στὸ κείμενο τῶν μαθ. 59 και 62 πού σημειώνεται παῦλα.

δ) **Διπλὴ παύλα**. Κάποτε μεταχειρίζομαστε δύο παύλες, γιὰ ν' ἀπομονώσωμε μέσα σ' αὐτὲς μιὰ φράση ἢ μέρος τῆς, πού δὲ μᾶς χρειάζεται και πολὺ στὸ κείμενο. Κοίταξε στὸ σημερινὸ κείμενο πού σημειώνονται δύο παύλες. (Ἐπίσης βλ. και στὰ μαθ. 26, 41 και 42).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς πού σημειώνονται ένωτικό, διπλὴ τελεία, ἀποσιωπητικά, παύλα και διπλὴ παύλα στὰ μαθ. 56 και 58.

Γύμνασμα. Γράψε 9 λέξεις πού ἢ καθεμία νὰ ἔχη και ἀπὸ ἓνα προτακτικό (*Ἄγια-*, *Ἄι-*, *γερο-*, *γρια-*, *θεια-*, *κυρα-*, *μαστρο-*, *μαρμπα-*, *χατζη-*).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὸ γ' ἐνικό πρόσωπο σὲ ὄλους τοὺς χρόνους τῆς ὀριςτικῆς τοῦ ῥήματος *κρύβομαι* (παθ. φωνή).

Στο όρεινό χωριό, όπου πήγαμε να περάσωμε τὸ καλοκαίρι, νοικιάσαμε ἕνα σπίτι παλιό, μὲ δύο μόνο δωμάτια, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ τὰ βολεύαμε. «Πρὶν μπούμε, πρέπει νὰ τὸ ἀπολυμάνωμε, εἶπε ὁ πατέρας, ἂν καὶ ὁ νοικοκύρης τὸ ἀσβέστωσε καὶ τὸ καθάρισε. Ἐπὶ τὴν πόλη ἔχω φέρεῖ μαζί μου φορμόλη.»

— Τί εἶναι ἡ φορμόλη, πατέρα;

— Νά, τοῦτο ἐδῶ τὸ ὑγρὸ. Ἀπο-

λυμαίνει χωρὶς νὰ πειράζῃ οὔτε ὑφάσματα οὔτε δέρματα οὔτε χρώματα. Ἐσὺ, Χριστο, εἶπε στὸ μεγαλύτερό μου ἀδερφό, νὰ πᾶς μὲ τὸ Μηνᾶ νὰ μετρήσετε πόσα κυβικὰ μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο. Γιατί γιὰ κάθε κυβ. μ. χρειάζονται 10 γραμμάρια φορμόλη. Νά, πάρτε αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἐσὺ, Ἄγγελα, εἶπε στὴν ἀδερφή μας, ἄναψε φωτιά καὶ χώρισέ την στὶς δύο φουφούδες πού ἔχει τὸ σπίτι· βάλε τὴ μία στὸ ἕνα δωμάτιο καὶ τὴν ἄλλη στὸ ἄλλο, στὴ μέση. Ἐπειτα θὰ σὰς πῶ τί θὰ γίνῃ.

Κάμαμε τὴν ἀπολύμανση σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ πατέρα. Μετρήσαμε τὰ δωμάτια καὶ βρήκαμε πῶς τὸ ἕνα εἶχε 3 μ. ὕψος, 4 πλάτος καὶ 4 μᾶκρος· τὸ ἄλλο εἶχε τὸ ἴδιο ὕψος καὶ πλάτος, ἀλλὰ 5½ μ. μᾶκρος, ὥστε τοῦ ἐνὸς ἡ χωρητικότητά ἦταν 48 κυβ. μ. καὶ τοῦ ἄλλου 66. Βάλαμε σὲ μιὰ χύτρα 480 γρ., δηλ. 150 δρ. περίπου φορμόλη καὶ σὲ μιὰν ἄλλη 660 γρ., δηλ. κάτι περισσότερο ἀπὸ μισὴ ὀκά. Προσθέσαμε καὶ τὸ ἀνάλογο νερό, μισὴ ὀκ. καὶ 50 δρ. στὴν πρώτη, μιὰ ὀκ. παρὰ 60 δρ. στὴ δεύτερη, καὶ τὶς τοποθετήσαμε πάνω στὶς δύο φουφούδες. Πρωτύτερα εἶχαμε φράξει ὅλες τὶς χαραμάδες στὰ παράθυρα καὶ στὶς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ ὁ ἀτμός. Κλείσαμε καὶ φύγαμε. Τὴ νύχτα ἐκεῖνη κοιμηθήκαμε μοιρασμένοι σὲ δύο φιλικές μας οἰκογένειες. Τὸ πρωὶ ἀνοίξαμε τὰ δωμάτιά μας καὶ τ' ἀερίσαμε. Ἡ ἀπολύμανση εἶχε γίνῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *φορμόλη* χημικό διάλυμα, που είναι πολύ δραστήριο αντίσηπτικό και το μεταχειρίζονται για απολυμάνσεις.

Περιεχόμενο. Τί έκαμαν τὰ παιδιά, γιά νά βροῦν πόσα κυβικά μέτρα είναι τὸ κάθε δωμάτιο; Τί άλλο έκαμαν τὰ παιδιά;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ κείμενο μερικές λέξεις γράφονται κομμένες, έχομε συνηθίσει όμως και τίς διαβάζομε εύκολα ολόκληρες. Έτσι βλέπομε 3 *μ.* και διαβάζομε 3 *μέτρα*, μιὰ *δκ.* παρὰ 60 *δρ.* και διαβάζομε μιὰ *δκα* παρὰ 60 *δράμια* κτλ. Τέτοιες γράφες λέγονται *συντομογραφίες*.

Ποιές άλλες συντομογραφίες υπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Οί συντομογραφίες συνηθίζονται γιά μερικές λέξεις πολὺ συχνές και γράφονται με *δρισμένο τρόπο*, ὥστε εύκολα μπορεῖ κανεὶς νά τίς διαβάξη. Μερικές ἀπὸ τίς πιὸ συνηθισμένες συντομογραφίες είναι και οἱ ἀκόλουθες:

<i>ἄγ.</i> (ἄγιος)	<i>λ.</i> (λέξη)	<i>ῶρ.</i> (ῶρες)
<i>ἀρ.</i> (ἀριθμός)	<i>Μ.</i> (Μεγάλος)	<i>κ.ἄ.</i> (και ἄλλα)
<i>βλ.</i> (βλέπε)	<i>σ., σελ.</i> (σελίδα)	<i>λ.χ.</i> (λόγου χάρη)
<i>ἄδα</i> (δεσποινίδα)	<i>σημ.</i> (σημείωση)	<i>π.μ.</i> (πριν ἀπὸ τὸ μεσημέρι)
<i>δρχ.</i> (δραχμές)	<i>Σια</i> (συντροφία)	<i>μ.μ.</i> (μετὰ τὸ μεσημέρι)
<i>κ.</i> (κύριος, κυρία)	<i>στρ.</i> (στρέματα)	<i>π.χ.</i> (παραδείγματος χάρη)
<i>κ.κ.</i> (κύριοι)	<i>χρρ.</i> (χιλιόγραμμα)	<i>π.Χ.</i> (πρὸ Χριστοῦ)

Ἐπίσης και γιά μερικές πόλεις έχομε συντομογραφίες:

Θεσ/νίκη, *Θ/νίκη* (Θεσσαλονίκη), *Κων/πολη* (Κωνσταντινούπολη, Πόλη).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Διάβασε τίς ἀκόλουθες φράσεις προφέροντας ολόκληρες τίς λέξεις ὅπου είναι συντομογραφίες:

Ἅγ. Νικόλαος προστατεύει τοὺς ναυτικούς.— Ὁ κ. Κρητικός θὰ ἔρθη νά με βρῆ σήμερα στίς 5 1/2 μ.μ.— Τὸν πέμπτο αἰῶνα π.Χ. ἔζησαν στήν Ἀθήνα μεγάλοι καλλιτέχνες, που έκαμαν σπουδαῖα ἔργα τέχνης, ναοὺς, ἀγάλματα κ.ἄ.— Τὸ ἀεροπλάνο ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στίς 11 1/4 π.μ. κι ἔφθασε στὴ Θεσ/νίκη στίς 12 1/2 μ.μ., δηλ. χρειάστηκε μόνο 1 ῶρ. και ἕνα τέταρτο.— Στὴ σελ. 97 είναι ὁ πίνακας με τίς καταλήξεις τῶν ἀρσ., θηλ. και οὐδέτ. οὐσιαστικῶν.

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τίς παρακάτω φράσεις με ὅσες συντομογραφίες μποροῦν νά γίνουιν.

Τὸ Βυζάντιο χτίστηκε τὸ 658 πρὸ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τὸ 330 μετὰ Χριστοῦ ἱδρυσε τὴν Κωνσταντινούπολη, πὸ ἔμεινε πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 1453 μετὰ Χριστοῦ.

Ἀγόρασα 2 ὀκάδες και 50 δράμια λάδι πρὸς 22 δραχμῆς και ἔδωσα 46.750 δραχμῆς.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Συλλάβισε τίς λέξεις: *ἐκστρατεία*, *ἐκστρατεύω*, *πανστρατιά*, *ἐσφραγισμένος*, *συντομογραφία*, *σύγγραμμα*, *ξελαργγίζομαι*, *σπαρταριστός*, *νεοελληνικός*, *προαιώνιος*, *προϊόντα*, *Νεοϋορκέζος*.

88.-ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

- 1 Κλαΐνε τὰ δέντρα, κλαΐνε, κλαΐνε τὰ κλαριά,
- 2 κλαΐνε καὶ τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα,
- 3 κλαΐνε τὰ μονοπάτια ποῦ περπάταγα,
- 4 κλαΐνε κι οἱ κρουοβρυσοῦλες πῶπινα νερό,
- 5 κλαΐνε καὶ τὰ μετόχια πῶπαιρνα ψωμί,
- 6 κλαΐνε τὰ μοναστήρια πῶπινα κρασί.
- 7 Φαρμάκι τὸ μολύβι κι ἡ λαβωματιά·
- 8 τὰ μάτια μου σθησμένα κι ὄλο μ' τὸ κορμί,
- 9 στὴν ἐρημιὰ μονάχος, δίχως συντροφιὰ,
- 10 θεριὰ θενὰ μὲ φᾶνε κι ἄγρια πουλιά.

2. ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

- 1 Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλλει :
- 2 « Σῦρτε, παιδιὰ μου, στὸ νερό, ψωμί νὰ φάτε ἀπόψε,
- 3 κι ἐσύ, Λαμπράκη μου ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντὰ μου,
- 4 νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γίνης καπετάνος,
- 5 Παιδιὰ μου, μὴ μ' ἀφήνετε σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο τόπο·
- 6 γιὰ πάρτε με καὶ σῦρτε με ψηλά στὴν κρύα βρύση,
- 7 ποῦ 'ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
- 8 Κόψτε κλαδιὰ καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω
- 9 καὶ φέρτε τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξεμολογήση,
- 10 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα ὅσα 'χω καμωμένα .
- 11 δώδεκα χρόνια ἄρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
- 12 Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φτιάστε μου ὄριὸ κιβούρι,
- 13 νὰ 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
- 14 κι ἀπ' τὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ἀφήστε παραθύρι,
- 15 νὰ μπαίνει ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
- 16 νὰ μπαينوβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λημεριάζω μένω στο λημέρι (βλ. σ. 53).— μετόχι έξο-
χικό κτήμα μοναστηριού.— φαρμάκι πικρό σά φαρμάκι.— μολύβι ή μολυβένια
σφαίρα του τουφεκιού (που βρήκε τον κλέφτη).— λαβωματιά τραύμα, πληγή.—
δασός-ιά-ύ πυκνός, πυκνόφυλλος.— χαντζάρι μακρύ πολεμικό μαχαίρι.— ώριός (λ.
ποιητ.) ώριός.— κιβούρι τάφος.

Περιεχόμενο. Α) Πώς φαντάζεται ο λαβωμένος κλέφτης τὰ δέντρα και
γενικά τή φύση, για να νομίξη πώς κλαίνε τήν ώρα που αυτός πεθαίνει; Οί
δύο τελευταίοι στίχοι του πρώτου ποιήματος δείχνουν πώς ο κλέφτης έχει ένα
παράπονο ποιό; Β) Ο Δήμος δίνει οδηγίες πώς να φτιάσουν τον τάφο του
τί τάχα να πιστεύη, για να δίνη τέτοιες παραγγελίες;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. **Χασμοδία.** Πολλές φορές συναντιούνται φωνήεντα είτε μέσα στη λέξη,
όπως κρύος, άετός, πρσί, είτε στη συμμορφορά, δηλ. από λέξη σε λέξη, όπως
δ ήλιος, τὰ όνερα, θά ένώσω, έσύ έτοιμάσου. Η συνάντηση φωνηέντων λέγε-
ται **χασμοδία**.

2. Η γλώσσα μας έχει γενικά τήν τάση ν' άποφεύγη τή χασμοδία. Η
άποφυγή της γίνεται με πολλούς τρόπους. Μερικούς άπ' αυτούς τούς μάθαμε
στο 36. μάθημα είναι ή **συνίξηση**, ή **έκθλιψη** και ή **άφαίρεση**. Υπάρχουν όμως
και άλλοι τρόποι:

α) **Η συνεκφώνηση.** Σε λέξεις όπως **άνλος, παινός, κήκη, πρσίμος,**
άπλοϊκός, άνόητος, βουητό, έλεημοσύνη, έλεινός, μικροοικογένεια, κριάρι, άργιεύω,
κρυόβρωση, βασιλειο, τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται στην καθεμία προ-
φέρονται άλλοτε σε δυό συλλαβές, με χασμοδία δηλαδή, και άλλοτε σε μία
στή δεύτερη περίπτωση λέμε πώς γίνεται **συνεκφώνηση**. Συνεκφώνηση γίνεται
συχνά και στη συμμορφορά: **εία έδώ.**

β) **Η συναίρεση.** Από τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται μέσα στη
λέξη γάνεται τó ένα και άπομένει τó άλλο: **πικν(ο)αγαδιασμένα.**

γ) **Η κράση.** Τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται στη συμμορφορά συγ-
χωνεύονται σε ένα, διαφορετικό και από τὰ δυό: **που έπινα-πόπινα, που έπαιρ-
να-πόπαιρα.** Η κράση συνηθίζεται περισσότερο στην ποίηση.

3. **Συγκοπή** είναι τó να χαθί ένα φωνήεν ανάμεσα σε δυό σύμφωνα:
έξ(η)μος, κορ(υ)φή. Έτσι οί προσταχτικές **σύρετε, φέρετε, στρώστε, κόψετε** κτλ.
έγιναν **σύρετε, φέρετε, στρώστε, κόψετε** κτλ.

4. **Άποκοπή** είναι τó να χαθί τó τελικό φωνήεν μιās λέξης έμπρός από
τó αρχικό σύμφωνο τής άκόλουθης: **άπ' τή δεξιά.** Στον 8. στίχο του πρώτου
ποιήματος βλέπομε **«όλο μ' τó κορμί»** τέτοια άποκοπή δέ γίνεται στην κοινή
δημοτική ούτε στους στίχους. (Για τόν άπόστροφο βλ. μάθ. 34).

Τó μέσα έπειτα από άποκοπή γράφεται μες χωρίς άπόστροφο.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Να βρής στο κείμενο που παρουσιάζεται **χασμοδία, συνεκφώνη-
ση, συναίρεση, κράση, συγκοπή και άποκοπή.**

Γύμνασμα. Γράψε τις άκόλουθες φράσεις, άφου κάμης τή συναίρεση, τήν
κράση, τή συγκοπή και τήν άποκοπή, όπου μπορούν να γίνουν:

Από τὰ κόκαλα βγαλμένη.— Η κορυφή του βουνού.— Περιπατώντας ή
Δόξα μονάχη.— Όσοι δέν άκούουν αυτά παθαίνουν.— (Τó άλογο) χτυπάει τó
πόδι του, σκάφει τó χόμα, δαγκάει τó σίδερο που έχει στο στόμα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τó γ' ένικό πρόσωπο όλων τών χρόνων τής όριστικής
του ρήματος **άφηνω.**

—“Ένα λεπτό, μπαρμπα-Σπύρο, νά τηλεφωνήσω στο γραφείο μου πώς έφτασα κι έπειτα θά μπούμε σ' ένα αυτοκίνητο νά σέ πάω στο σπίτι.

‘Ο Πέτρος ό Λεοντόπουλος, πού είχε συνοδέψει τόν έβδομηντάρη μπαρμπα-Σπύρο στο πρώτο του αυτό ταξίδι στην ‘Αθήνα, πλησίασε σ' ένα περίπτερο και άγόρασε ένα τηλεφωνικό κέρμα.

—“Άλλο πάλι και τουτο, είπε ό γέρος: δίνεις λεφτά και άγοράζεις λεφτά;

‘Ο μπαρμπα-Σπύρος δλα τά παρατηρούσε και τά λεπτολογούσε.

— Δέν είναι νόμισμα, μπαρμπα-Σπύρο. Αυτό πού βλέπεις θά τό ρίξω σ' ένα άνοιγμα πού έχει τό τηλέφωνο, για νά μπο-

ρέσω νά μιλήσω. “Έλα μαζί μου στον τηλεφωνικό θάλαμο, νά δής.

— Τουτο τό κουβούκλιο είναι ό τηλεφωνικός θάλαμος; Βρέ πράματα και θάματα πού έχει ή ‘Αθήνα! Καλά έλεγε ό συχωρεμένος ό πατέρας μου πώς οι μηχανές θά χαλάσουν τόν κόσμο. ‘Εκείνος ποτέ του δέ σάλεψε άπό τό κτήμα του. ‘Εγώ τί ήθελα νά κουβαληθώ έδω, νά μου πάρη τ' αυτιά ή όχλοβοή;

Του μπαρμπα-Σπύρου του άρεσε ν' άστειεύεται. Είδεμ ή δλα τά ήξερε και τά καταλάβαινε. “Ενιωθε πολύ καλά την άξία της προόδου, στο χωριό του μάλιστα ήταν ένας άπό τους πρώτους κτηματίες πού έκαμαν έφαρμογή καινούριων μεθόδων στην καλλιέργεια. «‘Εσένα ό νοūs σου έχει φτερά» του έλεγαν οι χωριανοί. Και τώρα πώς νά μη θέλη νά ‘ρθη στην ‘Αθήνα, νά μείνη λίγον καιρό με την κόρη του, με τό γαμπρό του και με τά έγγονάκια του, πού τό περασμένο καλοκαίρι δέν μόρρεσαν νά πάνε στο χωριό και τά λαχτάρησε ή ψυχή του;

— Με συχωρείτε, κύριοι, μά είστε τόση ώρα μέσα στο θάλαμο και περιμένουν και άλλοι νά τηλεφωνήσουν, είπε ένας βιαστικός.

— Καλά μάς λείει, ξεχαστήκαμε. “Έλα, πάμε. Είπε στον Πέτρο ό γέρος.

Και όταν ξεκινούσαν με τό αυτοκίνητο, ό γέρος πρόσθεσε: «Μή μάς γνωρίση κιόλα κανείς και τρέξη στην κόρη μου για τά συχαρίκια. Νά μάς δοونه ξαφνικά.»

Και αυτό άστείο ήταν. Ποιός τόν ήξερε τόν μπαρμπα-Σπύρο στην ‘Αθήνα;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κουβούκλιο* μικρός χώρος σά θάλαμος, συνήθως με θολωτή στέγη.

Περιεχόμενο. Ποιές είναι οι έντυπώσεις του μπαρμπα - Σπύρου από όσα πρωτοβλέπει στην 'Αθήνα; Τί άστειά λείει;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πρόσεξε πώς προφέρεται τὸ τελικὸ *ς* στις παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου, πού καθεμία προφέρεται στενά με τὴν ἀκόλουθῆ της: *δίνεις λεφτά ἀγοράσεις λεφτά, ὁ πατέρας μου, πὼς νὰ μὴ θέλη, ένας βιαστικός, μὴ μᾶς γνωρίση, νὰ μᾶς δοῦνε.*

Βλέπομε πὼς ἐδῶ ἡ προφορὰ ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα πού εἶδαμε γιὰ τὸ *σ* μέσα στὴ λέξη (μάθ. 84).

2. Ἀλλαγὴ στὴν προφορὰ παρατηροῦμε καὶ στὸ τελικὸ *ν*, ὅταν ἡ ἀκόλουθῆ λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ *κ, π, τ, ξ, ψ* ἢ ἀπὸ τὰ δίψηφα *γκ, μπ, ντ* (σελ. 75). Πρόσεξε πὼς προφέρομε τὸ τελικὸ *ν* στις ἀκόλουθες περιπτώσεις: *τὸν κόσμο, στὸν Πέτρο, στὸν τηλεφωνικὸ θάλαμο, διὰν ξεκινούσαν, δὲν μπόρεσαν, τὸν μπαρμπα-Σπύρο.* Ἔτσι προφέρομε καί: *τὸν ψαρά, τὸν τσάκωσα, τὸν γκρέμισα, τὴν ντροπὴ κτλ.*

3. Πολλὲς φορὲς ἔχομε στὴ σειρά δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα στὴν ἀρχὴ μιᾶς λέξης ἢ μέσα στὴ λέξη: *γραφεῖο, Λεοντόπουλος, ἑβδομηντάρης, γαμπρός.* Αὐτὸ τὸ συνδυασμὸ τῶν συμφώνων τὸν ὀνομάζομε *συμφωνικὸ σύμπλεγμα.* Συχνὰ οἱ ἴδιες λέξεις ἢ συγγενικὲς παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ στὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα. Ἔτσι στὸ κείμενο βλέπομε:

<i>λεφτά, φτερά</i> (μὲ <i>φτ</i>)	<i>ἐνα λεπτό, λεπτολογούσε, περίπτερο</i> (μὲ <i>πτ</i>)
<i>ἀποχτῶ ἀπόχτημα</i> (μὲ <i>χτ</i>)	<i>κτῆμα κτηματίας</i> (μὲ <i>κτ</i>)

Κάποτε πάλι μιὰ λέξη ἔχει συμφωνικὸ σύμπλεγμα, ἐνῶ ἄλλῃ συγγενικὴ στὴ θέση τοῦ συμπλέγματος ἔχει ἕνα μόνο φθόγγο (δηλ. λείπει ἕνα ἀπὸ τὰ σύμφωνα τοῦ συμπλέγματος). Ἔτσι ἔχομε: *μὲ συγχαρεῖτε* (μὲ σύμπλεγμα *γχ*), ἀλλὰ *σχαρεμένος* (μόνο μὲ *χ*). Ὅμοια καί: *συχχαρητήρια, ἀλλὰ συχαρία· πράγμα, πραγματικός, ἀλλὰ πράμα, πραγμάτεια κτλ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προσέχοντας στὴν προφορὰ τοῦ τελικοῦ *ς* καὶ τοῦ τελικοῦ *ν*: *Φώναξε τὸν Κώστα καὶ τὸν Προκόπη. Θανμάζω τοὺς μεγάλους ἤρωες σὰν τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Τζαβέλα. Ποιὸς δὲν τοὺς θανμάζει; Ὅποιοι βιάζεται σκοτιάφτει. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή. Μὴν ντρέπῃσαι. Μὴν κάνης σὰν τρελός. Τοὺς μίλησα, διὰν τοὺς-εἶδα, γιὰ τὸς λυπήθηκα. Σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.*

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις με τὶς ἀκόλουθες λέξεις: *φτερούγα, ἄπτερος, φτινὼ, πνευλοδοχεῖο, σκόλη, σχολή.*

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τῶν ρημάτων πού εἶναι στὴν ὑποτακτικὴ (μαζὶ με τὸ σύνδεσμο ἢ τὸ μόριο πού ἔχουν ἑμπρός).

‘Ο Γιωργάκης είναι σκυμμένος πάνω στο τετράδιο των εκθέσεων του. Ξαφνικά σηκώνει τὸ κεφάλι του καὶ ρωτᾷ τὴν ἀδερφή του, πὺ εἶναι λίγο μεγαλύτερη ἀπ’ αὐτόν.

— Δὲ μοῦ λές, Γιαννούλα; “Ὅταν μιλοῦμε γιὰ μία πλατιὰ ὁδὸ, γιὰ μία λεωφόρο δηλαδή, λέμε ἢ λεωφόρος. Ὅταν θέλωμε νὰ μιλήσωμε γιὰ πολλές, δὲ θὰ ποῦμε οἱ λεωφόρες;

— Ναι, μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε καὶ οἱ λεωφόροι.

— Τὸ ἔχω ἀκούσει κι ἐγώ, ἀλλὰ στὴ φράση πὺ γράφω μοῦ φαίνεται ἀταίριαστο· λέω «ώραιες πλατιὲς δεντροφυτεμένες λεωφόρες»· πὺς νὰ πῶ «ώραιες πλατιὲς δεντροφυτεμένες λεωφόροι»;

— Καλὰ, βάλ’ το «λεωφόρες». Καὶ τί γράφεις;

— Μιὰ ἐκθεση γιὰ τὸ πὺς γίνεται ἡ συγκοινωνία μέσα στὴν Ἀθήνα. Πρέπει γι’ αὐτὸ νὰ θυμηθῶ τὰ ὀνόματα τῶν κυριότερων λεωφόρων καὶ μερικῶν μεγάλων ὁδῶν.

— Ἄν θέλῃς, σὲ βοηθῶ.

— Εὐχαριστῶ. Ἄκου! Ὁ συμμαθητὴς μου ὁ Μανολάτος θὰ γράψῃ, λέει, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς συγκοινωνίας. Σοῦ φαίνεται πὺς αὐτὸ εἶναι εὐκόλο; Ἐγὼ δὲ θ’ ἀνακατέψω ἐξελίξεις καὶ προόδους, γιατί, νὰ σοῦ πῶ, δὲν ξέρω γιὰ αὐτὲς σχεδὸν τίποτε. Τί; Νὰ μαζεύω δηλαδή φράσεις ἀπὸ τὰ λεξικά καὶ νὰ κάνω, ὅπως λένε, ἐπίδειξη γνώσεων; Προτιμῶ νὰ ἐκθέσω τίς ἐντυπώσεις μου, ὅσα βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καλύτερα δὲν εἶναι;

— Ναι, νομίζω. Τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς προόδου εἶναι ἄλλο. Μπορεῖς νὰ τὸ πραγματευτῆς ἄλλη φορά, γιατί χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις.

Ὁ Γιωργάκης ξανάσκυψε στὸ τετράδιό του.

Σὲ λίγο ἡ Γιαννούλα τοῦ λέει γελώντας: «Μὴν ξεχάσης νὰ γράψῃς καὶ γιὰ τὴ συγκοινωνία, ὅταν πιάνῃ νεροποντὴ καὶ οἱ δρόμοι τῆς Ἀθήνας γίνωνται ποτάμια· καὶ ἂν τύχῃ τότε νὰ βρεθῆς σὲ αὐτοκίνητο, τὸ αὐτοκίνητό σου γίνεται ξαφνικά... κιβωτὸς τοῦ Νῶε!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ἐξέλιξη* (θηλ.) τὸ ξετύλιγμα, ἡ ἀνάπτυξη, ἡ πρόοδος ποῦ γίνεται σιγά σιγά ἔτσι λέμε: ἡ ἐξέλιξη τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ κτλ.

Περιεχόμενο. Τί ρωτᾷ ὁ Γιωργάκης τὴν ἄδερφή του καὶ τί ἀπαντᾷ ἐκείνη; Ποιὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐκθέσής του καὶ τί χρειάζεται νὰ θυμηθῆ, γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ καλά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ θηλυκά σὲ -η καὶ τὰ θηλυκά σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς γενικούς κανόνες τῶν ἄλλων θηλυκῶν, παρὰ κλίνονται διαφορετικά. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα: *ἐκθεση, φράση, ἐξέλιξη, ἐντύπωση, γνώση* — *λεωφόρος, πρόοδος, ὁδός, κιβωτός*. Αὐτὰ ὅλα ἔχουν τὸν πληθυντικὸ κατὰ τὴν ἀρχαία κλίση καὶ γιὰ τοῦτο ὀνομάζονται *ἀρχαιοκλιτα*.

Πρόσθετε στὰ παραδείγματα τοῦ κειμένου, γιὰ νὰ δῆς πῶς κλίνονται:

1. Ἀρχαιοκλιτα θηλυκά σὲ -η.

Ἐνικόσ

Πληθυντικός

Ἄνομο. *ἐκθεση* γιὰ τὴ συγκοινωνία
Γεν. τὸ ζήτημα *τῆς ἐξέλιξης*
Αἰτ. γιὰ τὴν *ἐξέλιξη*

χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις
στὸ τετράδιο τῶν *ἐκθέσεων*
νὰ *ἐκθέσω* τίς *ἐντυπώσεις* μου.

(Ἡ κλητικὴ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστικὴ.)

Ἡ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ κάποτε συνηθίζεται καὶ σὲ -ως καταβάζοντας στὰ ὑπερδισύλλαβα τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβὴ: *τῆς ἐξελίξεως*.

2. Ἀρχαιοκλιτα θηλυκά σὲ -ος

Ἐνικόσ

Πληθυντικός

Ἄνομο. λέμε ἢ *λεωφόρος*
Γεν. ζήτημα *ἐξέλιξης* καὶ *προόδου*
Αἰτ. γιὰ μιὰ *λεωφόρο*

ὠραιῆς *λεωφόρος* (καὶ *λεωφόροι*)
ὀνόματα τῶν *λεωφόρων* καὶ τῶν *ὁδῶν*
δὲ θ' ἀνακατέψω *ἐξελίξεις* καὶ *προόδους*

(Ἡ κλητικὴ δὲ συνηθίζεται.)

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ θηλυκά ἀρχαιοκλιτα σὲ -η καὶ σὲ -ος; Εἶναι ἰσοσύλλαβα ἢ ἀνισοσύλλαβα; Σύμφωνα μὲ τὰ παραδείγματα κλίνει τὸ ὄνομα *ἐντύπωση* καὶ παρατήρησε ποῦ καταβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ η. Κλίνει τὸ ὄνομα *πρόοδος* καὶ πρόσθετε ποῦ καταβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ *ος*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκησιν. Κλίνει τὰ ὀνόματα *πόλη, θλίψη, δύναμη, ἄβυσσος, διάμετρος*.

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλτε στὸν πληθυντικὸ ὅτι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: *Γράφω τὴν ἐκθεση.* Ἡ *διόρθωση τῆς ἐκφρασης γίνεται ἀπὸ τὸ δάσκαλο.* *Τὰ παιδιὰ προσέχουν νὰ εἶναι καθαρογραμμένους οἱ ἐκθέσεις.* *Γράφουν προσεχτικὰ τίς φράσεις καὶ ἔχουν μεγάλη πρόοδο.* *Τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς διαμέτρου εἶναι μεγάλο.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρώνοντας τὸ τέλος τῶν ῥημάτων, ὅπου λείπει: *Προσέχει - , ὅταν γράφει - , νὰ μὴ βιάζεται - . Τὸ μάθημα δὲν πρέπει νὰ γράφει - βιαστικὰ. Ὅταν ἔρχεται - ἢ ὦρα τῆς μελέτης, κλείνωμ - στὸ δωμάτιό μου καὶ δὲ βιάζωμ - νὰ τελειώσω. Ὅλοι πρέπει νὰ ἔχωμ - προσοχή, ὅταν διαβάζωμ - καὶ γράφωμ - , γιὰ νὰ μὴν κάνωμ - λάθη.*

— Πέρασε ὁ διανομέας, κύρ Γιώργη; ρώτησε ἀπὸ τὸ παράθυρό της ἡ κυρα-Κατίνα τὸν ἀντικρινὸ κουρέα, ποῦ δὲν εἶχε δουλειὰ καὶ καθόταν στὴ λιακάδα ἔξω ἀπὸ τὸ κουρεῖο του.

— "Ὅχι ἀκόμη, κυρα-Κατίνα, ἀλλὰ ἡ ὥρα τὸν ἔχει.

— Κι ἐγὼ τὸ διανομέα περιμένω, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, ποῦ στεκόταν λίγο παραπέρα· ὅπου καὶ νὰ 'ναί δμως θὰ φανῆ. 'Εδῶ στὴν περιφέρειά μας ὅλοι οἱ διανομεῖς εἶναι πολὺ ταχτικοὶ στὴν ὥρα τους.

Μὲ πόση λαχτάρα περιμένουν ἀλήθεια στὶς διάφορες γειτονιὲς τοὺς διανομεῖς ὅσοι ἔχουν συγγενεῖς σὲ ἄλλα μέρη! Καὶ ποῖός δὲν ἔχει κάποιον δικό του μακριά, πατέρα, γιό, ἀδερφό, ξά-

δερφο ἢ ἄλλον συγγενῆ; Τὰ γράμματα τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων εἶναι πάντα μεγάλη χαρά. "Ὅταν ἔχωμε ἀκούσει πὼς ἕνας συγγενῆς μας ποῦ μένει σὲ ξένον τόπο ἀρρώστησε, μὲ πόση ἀγωνία περιμένουμε νεώτερες εἰδήσεις! Γι' αὐτὸ τὸ πέρασμα τῶν διανομέων στὶς διάφορες γειτονιὲς εἶναι γιὰ πολλοὺς σημαντικὸ.

— Καὶ ἦταν ἄρρωστο τὸ μικρὸ ἀγοράκι ἐκείνου τοῦ συγγενῆ μου ποῦ μένει στὴ Λάρισα, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, καὶ περιμένω γράμμα νὰ μάθω πὼς πάει τώρα.

— Μένει κανένας συγγενῆς σου στὴ Λάρισα, μπαρμπα-Σταμάτη; ρώτησε ὁ κουρέας.

— Ναι, δὲ θυμᾶσαι ποῦ ἦταν ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ τὸν φιλοξενούσα στὸ σπίτι μου;

— "Α, ἐκείνος ποῦ μοῦ εἶπες πὼς ἦταν γραμματέας τοῦ δήμου στὸν τόπο του; Δὲν ἤξερα πὼς εἶναι συγγενῆς σου, νόμιζα πὼς εἶναι φίλος σου.

— Ταχυδρόμος! Ἀκούστηκε ξαφνικὰ ἡ φωνὴ τοῦ διανομέα ποῦ πρόβαλε στὴ γωνία τοῦ δρόμου.

"Ὅλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν. Οἱ πιὸ ἀνυπόμονοι οὐτε ποῦ τὸν περίμεναν νὰ φτάσῃ στὴν πόρτα τους παρὰ ἔτρεξαν καὶ τὸν περιτριγύρισαν. "Ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρὰ, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ ὄχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ ὥρα τὸν ἔχει, ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρὰ, τὴν ἠσχία, ἀλλὰ ὄχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη· αὐτὲς εἶναι μεταφορικὲς ἐκφράσεις· πῶς μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἴδια νοήματα μὲ κυριολεξία:

Περιεχόμενο. Ποιοὶ περιμένουν μὲ ἀνυπομονησία τὸ διανομέα; Πῶς δειχνουν τὴν ἀνυπομονησίαν τους:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε (μαθ. 41 καὶ 44) πῶς κλίνονται τ' ἄρσενικά (ἰσοσύλλαβα καὶ ἀνισοσύλλαβα). Θυμήσου πῶς σχηματίζουν τὸν ἐνικό καὶ τὸν πληθυντικό τὰ ἰσοσύλλαβα ὀνόματα κλητήρας, ναύτης καὶ τ' ἀνισοσύλλαβα ψαρὰς, καφετζής.

Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε μερικὰ ἄρσενικά σὲ -έας καὶ σὲ -ής πού, ἐνῶ στὸν ἐνικό δὲν ἔχουν καμιὰ διαφορὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, σχηματίζουν τὸν πληθυντικό μὲ ἄλλον τρόπο. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα διανομέας, γραμματέας, κουρέας—συγγενής. Αὐτὰ λέγονται *ἰδιόκλιτα*. Τὰ ἰδιόκλιτα ἄρσενικά στὸν ἐνικό κλίνονται κανονικά:

ὁ διανομέας — τοῦ διανομέα — τὸ διανομέα — ἔ διανομέα!

ὁ συγγενής — τοῦ συγγενῆ — τὸ συγγενῆ — ἔ συγγενῆ!

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς σχηματίζονται στὸν πληθυντικό, χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω ἀνω σὲ κάθε στήλη τ' ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου διανομέας, γραμματέας, κουρέας ἀνάλογα μὲ τὴν πτῶση ποῦ βρίσκεται τὸ καθένα στὸν πληθυντικό.

Κάμε γιὰ τὸ ὄνομα συγγενής τὴν ἴδια κατὰταξη.

Ἡ κλητικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστικὴ καὶ τὴν αἰτιατικὴ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ὅπως τὸ ὄνομα διανομέας κλίνει τὰ ὀνόματα: γραφέας, εισαγγελέας, σκαπανέας, συγγραφέας.—Ὅπως τὸ ὄνομα συγγενής κλίνει τὸ ὄνομα εὐγενής (=εὐπατρίδης, ἀριστοκράτης).

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικό ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: Ὁ εισαγγελέας εἶναι δικαστικὸς ὑπάλληλος. Τὰ καθήκοντα τῶν εισαγγελέων καθορίζονται ἀπὸ τοὺς νόμους. Ὁ εισαγγελέας ἔχει βοηθὸ τὸ γραμματέα του.—Τὸ ἔργο τοῦ καλοῦ συγγραφεῖ διαβάζεται εὐχάριστα.—Ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τοὺς συγγενεῖς του πῶς θ' ἀγαπᾷ τοὺς ξένους;—Οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες λέγονται σκαπανεῖς, γιατί ἀνοίγουν νέους δρόμους στὶς ἐπιστήμες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει μὲ κατάλληλες φράσεις γιὰ κάθε πτῶση τὰ ὀνόματα: σμμαθητής, πόλη, χωριό.

“Ωρα διαλείμματος. Στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου τὰ παιδιὰ τῆς πέμπτης συζητοῦν.

— Λέτε νὰ πῆρα κουλουράκι στὴ γραμματικὴ;

— “Α, ὄχι δὰ καὶ κουλουράκι, Παῦλο! Πῶς μπορεῖ νὰ σοῦ βάλῃ μηδέν; Τ’ ἄλλα τὰ εἶπες καλά, μόνο πού δὲ θυμήθηκες πὼς τὸ *ου* εἶναι ἕνας φθόγγος, ἕνα φωνῆεν, καὶ ὄχι δίφθογγος· ἀνήκει βέβαια στὰ δίψηφα φωνήεντα, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἕνα γράμμα νὰ τὸ παραστήσωμε, εἶναι ὁμοῦ φωνῆεν. Ὅπωςδὴποτε, μοῦ

φαίνεται πὼς δὲν ἔχεις μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα.

— Ναί, ἐγὼ θὰ γίνω μαθηματικός, ἀστρονόμος.

— Ὁ Παυλάκης θὰ μελετᾷ τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος, εἶπε ὁ Ἀλέκος πού ἦταν λίγο πειραχτήριο.

— Γιατί νὰ μὴν τοὺς μελετᾷ; Εἶναι κακὴ ἐπιστήμη ἢ ἀστρονομία; Πῶς ἐσύ θέλεις νὰ γίνῃς ἱστορικός; Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἱστορικός! Νὰ καταγίνεσαι ἀδιάκοπα μὲ τὸ παρελθόν. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας νὰ μιλάς γιὰ ἀσπίδες καὶ δόρατα!

— Ἀπὸ τὸ παρελθὸν γίνεται τὸ παρόν, φίλε μου· καὶ ὁ μελετητὴς τοῦ παρελθόντος γίνεται καλῦτερος κριτὴς τοῦ παρόντος· ἀκόμη καὶ τὸ μέλλον μπορεῖ ὡς ἕνα σημεῖο νὰ προβλέψῃ, ὅταν καταλάβῃ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὶς τύχες τοῦ κόσμου. Ἡ ἱστορία σὲ βοηθεῖ νὰ καταλάβῃς τὰ πάντα.

— Μάθε ἱστορία χωρὶς νὰ ξέρῃς γεωγραφία· εἶπε ὁ Μιχάλης, πού αὐτὸ τὸ μάθημα τοῦ ἄρεσε ξεχωριστά.

— Καὶ ποιὸς σοῦ εἶπε πὼς θὰ παραμελήσω τὴ γεωγραφία; Ἐσένα ὁμοῦ σ’ ἐνδιαφέρει ἢ γεωγραφία, γιὰ νὰ ξέρῃς τὰ προϊόντα κάθε χώρας: ποῦ βγαίνουν οἱ νοστιμότερες μπανάνες, ποῦ κάνουν τὴν καλύτερη σοκολάτα... Φαγὰ!

Ὁ Μιχάλης εἶναι ἀλήθεια λίγο λιχουδῆς, τὰ λόγια ὁμοῦ τοῦ Ἀλέκου δὲν τὸν πείραζαν· ξέρεي πὼς τοῦ ἄρεσει νὰ κἀνὴ ἀστεῖα.

— Τὸ καθῆκον μας εἶναι, εἶπε ὁ σοβαρὸς Δημήτρης, νὰ μελετοῦμε ὅλα τὰ μαθήματα· αὐτὸ δὰ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον μας· γιὰ εἰδικότητες ἔχομε καιρὸ ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οἱ νόμοι τοῦ σύμπαντος οἱ φυσικοὶ νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν, δηλ. τὴ γῆ καὶ τὰ οὐράνια σώματα.—*ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας* ἡ σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὴ μεγάλη πρόοδο.

Περιεχόμενον. Τί συζητοῦν τὰ παιδιά στὴν αὐτὴ τοῦ σχολείου; Ποιὸ μάθημα προτιμᾷ τὸ καθένα;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ προηγούμενον μάθημα εἶδαμε τὰ ἰδιόκλιτα ἄρσενικά. Στὸ σημερινὸ κείμενον ἔχομε ἀρκετὰ *ἰδιόκλιτα οὐδέτερα*. Πρόσεξέ τα στὸν παρακάτω πίνακα, ποὺ δείχνει καὶ τὴν κλίση τους:

Ἐνικός ἀριθμὸς

ἽΟνομ., αἰτ., κλητ.: τὸ μέλλον, συμφέρον, καθήκον' παρόν, παρελθόν, προῖον | πᾶν σύμπαν | φωνήεν | δόρυ

Γεν.: τοῦ μέλλοντος, συμφέροντος, καθήκοντος' παρόντος, παρελθόντος, προῖόντος | παντός' σύμπαντος | φωνήεντος | δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμὸς

ἽΟνομ., αἰτ., κλητ.: τὰ μέλλοντα, συμφέροντα, καθήκοντα' παρόντα, παρελθόντα, προῖόντα | πάντα' σύμπαντα | φωνήεντα | δόρατα.

Γεν.: τῶν μελλόντων, συμφερόντων, καθήκόντων' παρόντων, παρελθόντων, προῖόντων | πάντων' συμπάντων | φωνηέντων | δοράτων.

Στὸ κείμενον βρισκόμα καὶ τὸ ἰδιόκλιτο μηδὲν ποὺ ἔχει γενικὴ ἐνικοῦ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ δὲ σχηματίζει πληθυντικό. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίο ἢ γιὰ βαθμὸ, τὸν σχηματίζομα ἀπὸ τὴ λέξη μηδενικό: τὰ μηδενικά, τῶν μηδενικῶν κτλ. Ἵδιόκλιτα εἶναι καὶ τὰ οὐδέτερα ὄν καὶ ἐνδιαφέρον, ποὺ κλίνονται ὅπως τὸ παρόν, μέλλον. Ἵπίσης ἰδιόκλιτο εἶναι καὶ τὸ δέξυ, γεν. τοῦ δέξιος, πληθθ. τὰ δέξια, τῶν δέξια κτλ.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

ἽΑσκησι. α) Σεχώρισε τὰ ἰδιόκλιτα οὐδέτερα ποὺ τελειώνουν σὲ -ον, -αν, -εν, -υ.—β) Κλίνε τὰ ἰδιόκλιτα ὄν καὶ ἐνδιαφέρον.

ἽΓυμνασιμα. Βάλε στὴν κατάλληλη πτώση τ' ὄνομα ποὺ εἶναι μέσα σὲ παρένθεση στὶς ἀκόλουθες φράσεις: Ὁ ἥλιος εἶναι ἐνεργητικὸς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κάθε (ὄν).—Τὰ ζῶα εἶναι κατώτερα (ὄν) ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.—Οἱ χημικοὶ ἐξετάζουν τὰ συστατικά τοῦ κάθε (ὄξύ).—Ἵ ἄκρη τοῦ (δόρυ) εἶναι μυτερή.—Ἵ Ἀπὸ τὴν ἽΕλλάδα γίνεται ἐξαγωγή ἀρκετῶν (προῖόν).—Ἵ Ἵ πρόβλεψη τοῦ (μέλλον) εἶναι δύσκολη.—Ἵ Ἵ ἐν πρόπει νὰ δείχνης ἀμέλεια στὴν ἐκτέλεση τῶν (καθήκον) σου.—Ἵ Ἵ γραφὴ τῶν (μηδέν) στὸ τέλος τῶν δεκαδικῶν ψηφίων δὲν ἀλλάζει τὴν ἀξία τοῦ ἀριθμοῦ.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

ἽΓυμνασιμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες ἀπλές λέξεις: βουνό, λουλουδί, γραφω, δλεῖρι.

93. – ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς στὰ χεῖλη τῆς ἀβύσσου.
- 2 Ἦρθε τῆς νίκης μήνυμα κι εἶναι πολλὴ ἡ χαρὰ μου.
- 3 Καὶ ρόδο μέσα μου πολὺ, κρίνος πολὺς ἀνθίζει.
- 4 Δῶρο τῆς καλοσύνης του καὶ τῆς πολλῆς του ἀγάπης.
- 5 Τὰ γόνατα μοῦ κόπηκαν ἀπ' τὸν πολὺ τὸ δρόμο.
- 6 Πολὺν καιρὸ περίμενα τὴ λευτεριά νὰ φτάσῃ.
- 7 Γεμάτη ἡ νύχτα ἀπ' τὴν πολλὴ τοῦ τραγουδιοῦ γλυκάδα.
- 8 Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ στὰ λάχανα.
- 9 Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοὶ ἀργεὶ νὰ ξημερώσῃ.
- 10 Οἱ πολλὲς γνώμες βουλιάζουν τὸ καράβι.
- 11 Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
- 12 Ἀνθρώπων γνώρισε πολλῶν τοὺς τόπους καὶ τὴ γνώμη.
- 13 Πολλῶν χωρῶν καὶ μακρινῶν τὰ μονοπάτια πῆρα.
- 14 Τὰ μύρα λουλουδιῶν πολλῶν γεμίζουν τὸν ἀέρα.
- 15 Ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγούς δὲν πιάνει κανένα.
- 16 Πολλὲς φορὲς στὴ βρῦση ἡ στάμνα πάει, μὰ ἔρχεται καὶ μιὰ πού σπάει.
- 17 Ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια βάστα καὶ μικρὸ καλάθι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς· ἐδῶ τὸ μυρμήγκιαζε λέγεται μεταφορικά ἀντί: μαζεύοταν ὡς τὰ μυρμήγκια (ποὺ συναζόνται πολλὰ μαζί).— ῥόδο, κρινός (στὸν τρίτο στίχο) καὶ αὐτὰ λέγονται μεταφορικά, ἀντί: χαρὰ καὶ ἀγνόητα.

Περιεχόμενο. Σεχώρισε τὶς παροιμίες ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους. Ποῖο εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παροιμίας: Πές μὲ λόγια δικὰ σου τὸ περιεχόμενο καθενὸς ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο πολὺς δὲν κλίνεται ὅπως τ' ἄλλα· εἶναι ἀνώμαλο ἐπίθετο. Τὰ τρία γένη του στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ εἶναι:

Ἄρσενικό	Θηλυκό	Οὐδέτερο
ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ

2. Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε τὸ ἐπίθετο αὐτὸ στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη.

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνεται στὸν ἐνικό, χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ τρεῖς στήλες, γράψε στὴν κορυφὴ κάθε στήλης τ' ὄνομα τοῦ κάθε γένους (ἄρσενικό, θηλυκό, οὐδέτερο) καὶ κατάταξε σ' αὐτὲς κάθε πτώση ποὺ συναντᾷς στὸ κείμενο: ὀνομαστικὴ, γενική, αἰτιατικὴ (κλητικὴ δὲν ἔχει). Θὰ δῆς τότε πῶς θὰ μείνῃ ἄδεια ἡ θέση τῆς γενικῆς τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ οὐδετέρου. Αὐτὰ τὰ δύο γένη δὲν ἔχουν γενική στὸν ἐνικό.

Κάμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ. Ἐδῶ ἔχουν γενική καὶ τὰ τρία γένη, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἴδια. Καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔχει κλητικὴ.

3. Παρατήρησε ποιὲς πτώσεις, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά γένη γράφονται μὲ ἓνα λ καὶ ποιὲς μὲ λλ. Πρόσεξε ἀκόμη πῶς ὅσες πτώσεις γράφονται μὲ ἓνα λ ἔχουν υ ἕστερ' ἀπὸ αὐτό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

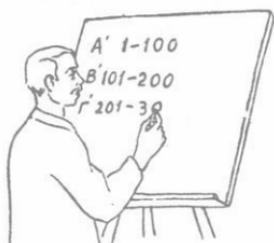
Ἄσκηση. Κλίνει καὶ στοὺς δύο ἀριθμούς: ὁ πολὺς δρόμος, ἡ πολλή χαρὰ, τὸ πολὺ τραγούδι.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις, βάζοντας στὴ θέση τῆς πύλας ὅ,τι χρειάζεται κάθε φορά:

"Ἐγινε πολ- θόρυβος γιὰ τὸ τίποτε. "Ὅποιος γυρεῖ τὰ πολ- χάνει καὶ τὰ λίγα. "Ἀκουε πολ- καὶ λέγε λίγα. Σήμερα ἤρθαν πολ- ξένοι. "Ἀκούονται φωνὲς πολ- παιδιῶν. "Ἐπεσε πολ- βροχὴ καὶ πολ- χαλάζι. Τί πολ- κακὸ εἶναι αὐτό; "Ἐχω πολ- φίλους. Αὐτὸς ἔχει πολ- ζῆλο καὶ πολ- ὄρεξη γιὰ τὰ γράμματα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς τρία κατάλληλα οὐσιαστικά, ἓνα σὲ κάθε γένος, ποὺ νὰ ταιριάζουν μὲ τ' ἀκόλουθα ἐπίθετα: ἄσπρος, μαῦρος, σταχίης, βυσινίης, πλατῦς, ἀνοιχτός, ἀκούραστος, γαίος, ἀσημένιος, ξανθός, πεισματάρης, λεβέντης. (Παράδειγμα: ἄσπρος τοίχος, ἄσπρη πέτρα, ἄσπρο χαρτί.)

— Θεϊε! Οί Τοῦρκοι τὴν Πόλην στὰ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία δὲν τὴν πῆραν;

— Ναι, βέβαια.

— Τότε γιατί σ' αὐτό ἐδῶ τὸ βιβλίον γράφει τὸ δέκατο πέμπτον αἰῶνα; Δὲν πρέπει νὰ πῆ τὸ δέκατον τέταρτον, ἀφοῦ τὴν πῆραν στὰ χίλια τετρακόσια τόσα;

— Πολὺ σωστὰ τὸ λέει τὸ βιβλίον·

γιατί, βλέπεις, εἶναι στὰ χίλια τετρακόσια τόσα· δηλαδή ἐπειτα ἀπὸ τὰ χίλια τετρακόσια· ὥστε αὐτὸς ὁ χρόνος πέφτει μέσα στὸ δέκατον πέμπτον αἰῶνα.

— Δὲν τὸ καταλαβαίνω.

— Εἶναι πολὺ ἀπλό. Ὁ πρῶτος αἰῶνας μ.Χ. εἶναι τὰ πρῶτα ἑκατὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε οἱ χρονιῆς ἕξι, ἑννιά, δεκατέσσερα, εἴκοσι ἕνα, πενήντα ἕξι, ἑβδομήντα ὀχτώ, ὀγδόντα, ἑνενήντα, καὶ γενικά ὄσες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ἑκατὸ ἀνήκουν στὸν πρῶτον αἰῶνα. Τὸ ἑκατὸν ἕνα, ἑκατὸν ἑντεκα, ἑκατὸ δεκαπέντε, ἑκατὸν ἐξήντα, ἑκατὸν ἑνενήντα ἕξι ἀνήκουν στὸ δεύτερον αἰῶνα. Τὸ διακόσια πενήντα στὸν τρίτον, τὸ τριακόσια σαράντα στὸν τέταρτον, τὸ τετρακόσια ὀγδόντα τρία στὸν πέμπτον, τὸ πεντακόσια δύο στὸν ἕκτον κτλ. Στὰ χίλια τελειώνει ὁ δέκατος αἰῶνας, ὥστε τὸ χίλια εἴκοσι πέντε, νὰ ποῦμε, ἀνήκει στὸν ἑνδέκατον, τὸ χίλια διακόσια ἕνα στὸ δέκατον τρίτον, τὸ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία, ποῦ σὲ μέρδεψε, στὸ δέκατον πέμπτον, καὶ τὸ χίλια ὀχτακόσια εἴκοσι ἕνα στὸ δέκατον ἕνατον.

— Ὡστε ἐμεῖς ποῦ εἴμαστε στὰ χίλια ἑννιακόσια τόσα ζοῦμε στὸν εἴκοστόν αἰῶνα;

— Φυσικά.

— Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τὰ χρόνια π.Χ.;

— Βέβαια. Τὸ ἑκατὸν σαράντα ἕξι, ποῦ τότε ἡ Ἑλλάδα ἐγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀνήκει στὸ δεύτερον αἰῶνα π.Χ.

— Καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα, στὰ τετρακόσια ἑνενήντα π.Χ., στὸν πέμπτον αἰῶνα... Εὐχαριστῶ, θεϊε, κατάλαβα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ὁ χρόνος αὐτὸς πέφτει μέσα στὸ δέκατο αἰῶνα· ἐδῶ τὸ ῥημα πέφτει λέγεται μεταφορικὰ πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στὴν κυριολεξία; **Περιεχόμενο.** Ποιῆς ἱστορικῆς χρονολογίης ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ ποιά γεγονότα ἔγιναν σ' αὐτές;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλές λέξεις πού φανερώνουν ἀριθμούς: *ἔξι, ἐννιά, δεκατέσσερα* κτλ. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λέξεις πού ἔγιναν ἀπὸ ὀνόματα ἀριθμῶν: *ἕκτος, ἕνατος, δέκατος τέταρτος* κτλ. Ὅλες αὐτές οἱ λέξεις ὀνομάζονται **ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

2. Τ' ἀριθμητικὰ ἐπίθετα *ἕνα, δύο, τρία, τέσσερα* κτλ. πού φανερώνουν πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά ὀνομάζονται **ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

Σ' αὐτὰ παρατηροῦμε τ' ἀκόλουθα:

α) Τὸ *ἕνα* ἔχει μόνο ἐνικὸ ἀριθμὸ, ἐνῶ τ' ἄλλα, ἀπὸ τὸ *δύο* καὶ πέρα, ἔχουν μόνο πληθυντικό.

β) Ἀπὸ τὸ *πέντε* ὡς τὸ *ἕκατο* ἔχουγ ἕνα μόνο τύπο γιὰ τὰ τρία γένη καὶ γιὰ ὅλες τίς πτώσεις: *πέντε αἰῶνες, πέντε ἐπαρχίες, πέντε βιβλία*.

γ) Τ' ἀπόλυτα *ἕνα, τρία* καὶ *τέσσερα* ἔχουν τρία γένη:

Ἄρσενικό: *ἕνας (αἰῶνας)*. Θηλ.: *μία ἢ μιὰ (γυναίκα)*. Οὐδέτ.: *ἕνα (βιβλίο)*.

Ἄρσεν. καὶ θηλ.: *τρεῖς (αἰῶνες, γυναῖκες)*. Οὐδέτερο: *τρία (βιβλία)*.

Ἄρσεν. καὶ θηλ.: *τέσσερεις (αἰῶνες, γυναῖκες)*. Οὐδέτερο: *τέσσερα (βιβλία)*.

Κλίνει τὰ παραπάνω παραδείγματα. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: *τρεις, τριῶν, τρία* κτλ.

Γιὰ τὴν αἰτιατική *ἕνα(ν)* καὶ *μιὰ(ν)* θυμήσου ὅσα εἶπαμε στὸ μάθ. 37.

ε) Τ' ἀριθμητικὰ *διακόσια, τριακόσια, τετρακόσια* κτλ. ἔχουν τρία γένη *διακόσιοι, διακόσιες, διακόσια* καὶ κλίνονται ὅπως τὸ *πλούσιοι, πλούσιες, πλούσια*.

δ) Τ' ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μία λέξη: *δεκατρις, δεκατέσσερεις, δεκαπέντε* κτλ. Ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ δύο λέξεις: *εἴκοσι ἕνα, εἴκοσι δύο* κτλ.

3. Σὲ κάθε ἀπόλυτο ἀντιστοιχεῖ ἕνα ἐπίθετο πού δείχνει τὴν τ ἄ ξ η, τὴν κατάταξη, τὴ σειρά: *ἕνας—πρῶτος, δύο—δεύτερος, τρεις—τρίτος, τέσσερεις—τέταρτος* κτλ. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ *πρῶτος, δεύτερος* κτλ. ὀνομάζονται **ταχτικά ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

Αὐτὰ ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται ὅπως τὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο: *πρῶτος, πρώτη, πρώτο, δεύτερος, δεύτερη, δεύτερο* κτλ.

4. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: α) *ἐννέα* (ἢ *ἐννιά*), *ἐννιακόσια* μὲ *δύο ν*, ἀλλὰ *ἐνενήντα, ἕνατος* μὲ *ἕνα ν*.

β) Τ' ἀριθμητικὰ *ὀχτώ, ἐννέα, εἴκοσι* καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν ψιλὴ, ἐνῶ ὅλα τ' ἄλλα παίρνουν δασεία.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀπὸ τ' ἀριθμητικὰ τοῦ κειμένου ξεχώρισε τ' ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά.

Γύμνασμα. α) Κλίνει στὰ τρία γένη τ' ἀπόλυτα *ἕνα, τρία, τέσσερα*. β) Γράψε ὀλόγραφα τὰ κλάσματα: $\frac{9}{90}, \frac{7}{8}, \frac{900}{1000}, \frac{9}{9}, \frac{8}{20}, \frac{6}{100}, \frac{1}{7}, \frac{7}{11}$.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: ἡ *ἀκρόπολη* καὶ ὁ *δεκανέας*.

Ὁ Μιχάλης, ὁ πιὸ ἀξιὸς ἀπὸ τῆ συντροφιά τῶν παιδιῶν, κρατοῦσε τὴ βάρκα πλευρισμένη διπλά στὸ μόλο. Οἱ ἄλλοι ἔντεκα ἤμαστε ἔτοιμοι νὰ πηδήσουμε μέσα.

— Παιδιά, μᾶς λέει ὁ Μιχάλης· ἡ δωδεκάδα μας σήμερα πρέπει νὰ χωριστῆ σὲ δυὸ ἐξάδες· ἡ βάρκα εἶναι μικρὴ· τοῦ μπαρμπα-Μαθιοῦ, ποῦ εἶχαμε προχτές, ἦταν διπλάσια. Μπῆτε

ἔδω οἱ πέντε, καὶ οἱ ἄλλοι ἕξι ζητήστε ἀπὸ τὸν καπετὰν Φώτῃ νὰ σᾶς δώσῃ τὴ φελούκα του. Ξέρω πὼς σήμερα δὲν τὴ χρειάζεται.

Ἔτσι κι ἔγινε. Οἱ δυὸ βάρκες, ἡ μία πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, τράβηξαν κατὰ τὸ βορινὸ ἀκρωτήρι, καλὴ θέση γιὰ πετρόψαρα.

Πρὶν φτάσουν στὸ ἀκρωτήρι, ὁ Βαγγέλης παρακάλεσε τὸ Μιχάλη νὰ τὸν βγάλῃ στὴ στεριά, πάνω σ' ἓνα βράχο, γιατί δὲν εἶχε σκοπὸ, εἶπε, νὰ ψαρέψῃ· δὲν εἶχε πάρει καὶ καμιὰ καθετὴ μαζί του.

— Καὶ δὲ σοῦ δίνω μίαν ἀπὸ τίς δικές μου; Ἐγώ, ξέρεις, τὰ σύνεργά μου τὰ παίρνω πάντα διπλά καὶ τριπλά. Νά, πάρε τούτῃ ἔδω· εἶναι μεγάλη καὶ γερὴ· τὸ νῆμα τῆς ἀπὸ ἀλογότριχες, ἐννιάδιπλο.

— Εὐχαριστῶ, Μιχάλη, ἀλλὰ προτιμῶ σήμερα νὰ περπατήσω στὰ βράχια τῆς ἀκρογιαλιάς.

Ὁ Βαγγέλης εἶχε τὸ σκοπὸ του· εἶχε πάρει μαζί του ἓνα μαχαίρι κι ἓνα καλάθι καὶ ἤθελε νὰ μαζέψῃ πεταλίδες.

Ἄφου τὰ παιδιά ψάρεψαν, ἡ μία βάρκα, στὸ γυρισμὸ, ζύγωσε πάλι στὸ βράχο, ὅπου εἶχαν ἀφήσει τὸ Βαγγέλη, καὶ τὸν πήραν μέσα.

— Ἐχασες, καμμένε Βαγγέλη, ποῦ δὲν ἦρθες μαζί μας, τοῦ εἶπε ἕνας ἀπὸ τῆ συντροφιά. Σήμερα οἱ χάννοι τσιμποῦσαν πολὺ. Ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς ἔπιασε ἀπὸ καμιὰ δεκαριά. Ὁ Μιχάλης μάλιστα καμιὰ εἰκοσαριά, καὶ μεγάλους μάλιστα.

Ὁ Βαγγέλης τοῦ ἔδειξε τὸ καλάθι του γεμάτο πεταλίδες.

— Μπράβο, Βαγγέλη· θαρρῶ πὼς ἐσὺ ἔκαμες τὴν καλύτερη δουλειά. Κι ἐμεῖς πετύχαμε, ἀλλὰ κι ἐσένα ἢ μάνα σου θὰ κάμῃ μιὰ σαλάτα πρῶτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μόλος* τεχνητὴ προεκβολὴ τῆς στερεᾶς μέσα στὴ θάλασσα γιὰ νὰ πλευρίζουν τὰ πλοῖα κτλ.— *φελούκα* βάρκα πού τὴ σέρνει πίσω του τὸ καράβι.— *πετρόψαφα* ψάρια πού ζοῦν κοντὰ σὲ βράχους.— *πεταλίδα* θαλασσινό, πού ζῆ κολλημένο στοὺς βράχους.— *χάννος* εἶδος ψαρι.

Περιεχόμενο. Πῶς χωρίστηκαν τὰ παιδιὰ στὶς βάρκες γιὰ τὸ ψάρεμα;— Γιατί ὁ Βαγγέλης βγήκε μόνος του στοὺς βράχους;—Τί λένε στοὺς γυρισμοὺς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτός ἀπὸ τ' ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά ἀριθμητικά ἔχομε καὶ ἄλλα εἶδη ἀριθμητικῶν, πού τὰ σχηματίζομε ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

1. Τὰ *πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά* ἐπίθετα φανερώνουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέλη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ *-πλός, -πλή, -πλό*. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;

Στὸ ἀπόλυτο *ἕνας* ἀντιστοιχεῖ τὸ *ἄπλός* (πού λέγεται καὶ *μόνος*).

Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται καὶ τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὸ *διπλός*: *τριδιπλός, τετραδιπλός, πεντάδιπλός* κτλ.—Ποιὸ τέτοιο ὑπάρχει στοὺς κείμενους;

2. Τ' *ἀναλογικά ἀριθμητικά* ἐπίθετα φανερώνουν ποιά ἀναλογία ἔχει ἕνα ποσὸ πρὸς ἕνα ἄλλο, πόσες φορές δηλ. εἶναι μεγαλύτερο ἕνα ποσὸ ἀπὸ ἕνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ *-πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο*.

Τὸ ἀπόλυτο *ἕνας* δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ἀναλογικό.

3. Τὰ *περιληπτικά ἀριθμητικά* εἶναι *οὐσιαστικά* ἀφηρημένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα μὲ ὀρισμένες καταλήξεις:

α) *-αριά*. Φανερώνουν περίπου τὸ πλῆθος μονάδων καὶ συνηθίζονται σὲ στρογγυλοὺς ἀριθμούς: *τριαραριά, σαραραριά, πενηραριά, δεκαπενταριά* κτλ. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;—Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ ἑκατὸ ἀντιστοιχεῖ τὸ *ἑκατοστή*: *ἔχω καμιά ἑκατοστή δραχμές*.

β) *-άδα*. Αὐτὰ φανερώνουν πλῆθος μονάδες πού συναρτίζονται κάτι: *δυάδα, τριάδα, τετράδα* κτλ. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιά ἀριθμητικά ὑπάρχουν στοὺς κείμενους; Τί εἶδους ἀριθμητικά εἶναι; Νὰ βρῆς τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ τὸ ἀντίστοιχὸ του σὲ ὅλα τὰ εἶδη. Στὰ ἐπίθετα νὰ βρῆς καὶ τὰ τρία γένη (ὅταν σχηματίζουν).

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὰ *πολλαπλασιαστικά* καὶ *ἀναλογικά* πού σχηματίζονται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν 3-12.—Γράψε τὰ *οὐσιαστικά* ἀριθμητικά σὲ *-άδα* τῶν ἀριθμῶν 5, 6, 10, 100, 1000.—Γράψε τὰ *οὐσιαστικά* σὲ *-αριά* ὄλων τῶν δεκάδων ἀπὸ τὸ 10-90.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ συμπληρώσης τὰ ἐπίθετα στὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ τέλος πού λείπει: "Ὅταν τὸ φαγητὸ ἔχη πολὺ ἄλατι, εἶναι ἀρμ.". "Ὅποιος ἔχει τόλμη λέγεται τολμ.". "Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλὰ πεδινὰ καὶ πολλὰ ὄρ-μέρη. Τὸ μέρος πού ἔχει φῶς εἶναι φωτ-, ἐνῶ ἐκεῖνο πού δὲν ἔχει φῶς εἶναι σκοτ.". Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας εἶναι ὄμι-.

— Τί πελεκᾷς αὐτοῦ, κουμπάρε;
 Ὁ κουμπάρος μου ὁ Μῆτρος πε-
 λεκοῦσε κάτι ξύλα στὴν αὐλή τοῦ
 σπιτιοῦ του καὶ ἦταν τόσο προσηλω-
 μένος στὴ δουλειά του, πού δὲ μὲ
 ἄκουσε· τοῦ εἶχα μιλήσει ἐξάλλου
 ἀπὸ τὸ δρόμο, ἔξω ἀπὸ τὸ φράχτη.

— Ἐ Μῆτρο! Σοῦ μιλῶ· σέ ρωτῶ
 γιὰ σταμάτα μιὰ στιγμή καὶ ἀπάν-
 τησέ μου.

Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ μὲ εἶδε.

— Σὲ χαιρετῶ, κουμπάρε· δὲ μὲ
 εἶχα καταλάβει καὶ νὰ μὲ συμπαθᾷς·
 πέρασε μέσα νὰ σέ δοῦμε.

Μοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα κρατώντας
 ἀκόμη τὸ τσεκούρι του. Μὲ μιὰ μα-

τιά κατάλαβα τί εἶχε γίνει. Ὁ Μῆτρος εἶχε κόψει ἕνα πεῦκο
 ἀπὸ τὸ δάσος, τὸ κουβάλησε σὲ μεγάλα κομμάτια καὶ τώρα τὸ
 πελεκοῦσε.

— Δὲν ἔννοεῖς ν' ἀφήσης τὴν παλιά σου τέχνη, κουμπάρε,
 καὶ αὐτὸ μὲ στενοχωρεῖ. Δὲν τὸν ἀγαπᾷς, θαρρῶ, τὸ λόγκο·
 κι ἐσύ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ στὸ χωριὸ δὲν τὸν ἀγαπᾶτε, ἐνῶ ἐκεῖ-
 νος σᾶς εὐεργετεῖ. Γι' αὐτὸ τὸν χαλᾶτε καὶ ἀδιαφορεῖτε γιὰ
 τίς καταστροφές πού θὰ σᾶς βροῦν, ὅταν τὸν ἀποχαλάσετε.

— Μᾶς ἀδικεῖς, ἂν σοῦ περνᾷ τέτοια ἰδέα. Ὅλοι ἐδῶ τὸν
 ἀγαποῦμε τὸ λόγκο καὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ καλὰ πού τοῦ χρω-
 στοῦμε. Ἄφοῦ δὲν τ' ἀγνοεῖτε ἐσεῖς πού ζῆτε στὴν πόλη, δὲ θὰ
 τὰ καταλαβαίνωμε ἐμεῖς πού ζοῦμε πάντα κοντὰ του; Ἄλλὰ
 μποροῦμε καὶ νὰ μὴν ὑλοτομοῦμε;

— Νὰ ὑλοτομηθε, ἀλλὰ ὅπως σᾶς ὀδηγοῦν οἱ δασονόμοι·
 ὄχι ὅπως τύχη· ἀλλιῶς τὸ δάσος θὰ τὸ χαλάσετε γιὰ καλὰ· θὰ
 πεθάνη. Σὲ βλέπω καὶ χαμογελᾷς εἰρωνικά. Στ' ἀλήθεια ὅμως
 τὸ δάσος μπορεῖ νὰ πεθάνη. Ἐπειδὴ ἡ καταστροφή προχωρεῖ
 σιγά σιγά, δὲν τὴν καταλαβαίνωμε. Ἄν ὅμως ἐξακολουθήτε νὰ
 κόβετε τὸ δάσος ἀσυλλόγιστα, τὰ παιδιὰ σας θὰ τὸ κληρονο-
 μήσουν πιὸ φτωχὸ ἀπ' ὅ,τι τὸ κληρονομήσατε ἐσεῖς, καὶ τὰ ἐγ-
 γόνια σας ἀκόμη πιὸ φτωχό, ὥσπου νὰ ἔρθῃ ἡ ὀριστικὴ κατα-
 στροφή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, να με συμπαθᾶς να με συγχωρῆς (ἐνῶ τὸ συμπαθεῖς σημαίνει ἀγαπᾶς).—ὀλοτομῶ κόβω δέντρα ἀπὸ τὸ δάσος.

Περιεχόμενο. Σὲ τί καταγινόταν ὁ Μῆτρος, ὅταν τοῦ μίλησε ὁ κουμπάρος του; Τί λέει ὁ καθέννας ἀπ' αὐτοῦς γιὰ τὸ κόψιμο τῶν δέντρων;— Ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο ἔχει δίκιο καὶ γιὰτί;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Τὰ ρήματα ποὺ μάθαμε ὡς τώρα τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ α' ἐνικό πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ α' ἐνικό τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα:

δένω, κρύβω, πλέκω — δένομαι, κρύβομαι, πλέκομαι.

Ἔτσι αὐτὰ ἀνήκουν στὴν *πρώτη συζυγία*.

Ἄλλα ὅμως ρήματα τονίζονται στὴ λήγουσα στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα καὶ στὴν παραλήγουσα στὸν παθητικὸ:

πελεκῶ, θαρρῶ, μιλῶ — ἀγαλιέμαι, στενοχωριέμαι, θυμοῦμαι.

Αὐτὰ ἀνήκουν στὴ *δεύτερη συζυγία*.

2. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ *δύο τάξεις*, κατὰ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν στὸν ἐνεστώτα καὶ κυρίως σὲ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

Α' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστ. καὶ ὑποταχτ.: *ἀγαπῶ, -ᾶς, -ᾶ, -οῦμε, -ᾶτε, -οῦν.*

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: *ἀγάπα — ἀγαπάτε* καὶ μετοχῆς: *ἀγαπώντας.*

Β' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστικῆς: *λαλῶ, -εῖς, -εῖ, -οῦμε, -εῖτε, -οῦν.*

Ἐνεστώτας ὑποταχτικῆς: *λαλῶ, -ῆς, -ῆ, -οῦμε, -ῆτε, -οῦν.*

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: *λάλε — λαλεῖτε* καὶ μετοχῆς: *λαλώντας.*

Μερικὰ ρήματα τῆς β' τάξης σχηματίζουν συχνὰ τὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς καὶ μὲ τὶς καταλήξεις τῆς α' τάξης: *κίνα — κινᾶτε.*

3. Πολλὰ ρήματα κλίνονται στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴ δεύτερη: *μιλῶ, -ᾶς, -ᾶ* καὶ *μιλῶ, -εῖς, -εῖ*.

4. Ὁ παρατατικός καὶ στίς δύο τάξεις ἔχει τὶς ἴδιες καταλήξεις: *ἀγαποῦσα, -οῦσες, -οῦσε, -οῦσαμε, -οῦσατε, -οῦσαν.* Ἔτσι καὶ *λαλοῦσα, μιλοῦσα* κτλ.

5. Ὁ ἐξακολουθ. μέλλοντας σχηματίζεται, ὅπως καὶ στὴν α' συζυγία, μὲ τὸ *θα* καὶ μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς: *θ' ἀγαπῶ, θ' ἀγαπᾶς, θ' ἀγαπᾶ* κτλ.— *θὰ λαλῶ, θὰ λαλῆς, θὰ λαλή, θὰ λαλοῦμε, θὰ λαλήτε, θὰ λαλοῦν.*

6. Ὁ ἐνεργητικὸς ἄοριστος τῆς ὀριστικῆς καὶ στίς δύο τάξεις σχηματίζεται κανονικὰ σὲ -ησα: *ἀγάπησα, λάλησα, μίλησα.* Κλίνεται στὴν ὀριστικὴ, ὑποταχτικὴ καὶ προσταχτικὴ, ὅπως ὁ ἄοριστος τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας: *ἔδεσα, δρόσησα* κτλ.

7. Θυμῆσου πὼς μὲ τὸ *θέμα τοῦ ἄοριστου* σχηματίζονται στὰ ρήματα τῆς α' συζυγίας οἱ ἄλλοι χρόνοι (ιστημαῖος μέλλοντας, παρακείμενος, υπερσυντέλικος καὶ συντελεσμένος μέλλοντας). Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίζονται οἱ χρόνοι αὐτοὶ καὶ στὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας.

8. Μερικὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν κάπως διαφορετικὰ τὸν ἄοριστο. Νὰ βρῆς τὸν ἐνεργητικὸ ἄοριστο τῶν ρημάτων *ρελῶ, μπορῶ, πετῶ, τραβῶ.* Τὰ ρήματα *μεθῶ* καὶ *μηνῶ* ἔχουν ἄοριστο *μέθυσσα, μῆνυσσα.* Τὸ *θαρρῶ* ἔχει ἄοριστο *θάρρησα.*

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ξεχώρισε ἀπὸ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ποὺ εἶναι στὸ κείμενο ποιά κλίνονται κατὰ τὴν α' τάξη, ποιά κατὰ τὴ β' καὶ ποιά καὶ κατὰ τὶς δύο. (Πρόσεξε: τὸ ρῆμα *ζῶ* ἀνήκει στὴ β' τάξη, ἀλλὰ γράφεται μὲ *η* ὅπου τ' ἄλλα γράφονται μὲ *ει*: *ζῆς, ζῆ, ζῆτε.*)

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν ἐνεστώτα σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρ. *χαίρω, θαρρῶ, προχωρῶ.*

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν ἄοριστο σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ρ. *ἀκούω, κόβω.*

✓ 97.—ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Περνᾶ τὸ λάφι, καὶ γοργὰ πετιέμαι ἀπὸ τὸ θάμνο.
- 2 Πές μου, νὰ ζήσης, λυγερή, ποῦθε γονοκρατιέσαι ;
- 3 Γλυκοχαράζουν τὰ βουνά, κι ὁ αὐγερινὸς τραβιέται.
- 4 Ἐδέρφια ἔμεϊς, κρατιούμεσθε στὶς μπόρες ἀπ' τὸ χέρι.
- 5 Κύματα, στὸν ξανθὸ γιαλὸ σᾶς βλέπω νὰ κυλιέστε.
- 6 Μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέγτες.

- 7 Πίσω νὰ στρέψω ντρέπομαι, μπροστὰ νὰ πάω φοβοῦμαι.
- 8 Κοιμᾶσαι, κανακάρη μου, κι ἐγὼ σὲ νανουρίζω.
- 9 Ὅταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμί δὲ μᾶς γυρεύει.
- 10 Λυπούμασθε νὰ βλέπουμε παιδάκια νὰ πεινοῦνε.
- 11 Θυμάσθε ποῦ ἐκαθόμασθε στὸν ἴσκιο τοῦ πλατάνου ;
- 12 Κοιμοῦνται στὰ ψηλά βουνά καὶ στοὺς παλιοὺς τοὺς ἴσκιους.

- 13 Κρατιόμουν ἀπ' τὸ ξώκλαδο καὶ πήδησα στὴ χλόη.
- 14 Ὡ πῶς κουνιόσουν μὲς στὸ φῶς, κλαρὶ ἀσημί τῆς λεύκας !
- 15 Ἄκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχιά κρατιόταν.
- 16 Μετριόμασθε κάθε φορὰ ποῦ σταματοῦσε ἡ μάχη.
- 17 Ἄλλη φορὰ μιλιόσασθε, πῶς τώρα δὲ μιλιέστε ;
- 18 Ἐτρωγαν κι ἔπιναν κρασί καὶ γλυκοχαιρετιόταν.

- 19 Θυμόμουν τὴ μανούλα μου καὶ δάκρυζα στὰ ξένα.
- 20 Στὴν ξενιτιά ποῦ γύριζες θυμόσουν τὸ χωριὸ σου.
- 21 Κοιμόταν καὶ τὸν ξύπνησα, γιατί εἶχε ξημερώσει.
- 22 Λυπόμασθε ποῦ βλέπαμε τὴν τόση δυστυχία.
- 23 Κοιμόσασθε, ὅταν ἔπεσε τὸ πρῶτο τουφεκίδι ;
- 24 Στέκονταν πάντ' ἀσάλευτοι καὶ Χάρο δὲ φοβόνταν.

- 25 Στερεῖται ἀπ' ὄλα, μοναχὰ ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀπομένει.

- 26 Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου, αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι.
- 27 Καρδιά, παιδιὰ μου, φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε.
- 28 Θυμῆθηκες τὰ νιάτα σου, καὶ πῆρε ὁ νοῦς σου ἄερα.
- 29 Ἐγὼ δὲν εἶχα γεννηθῆ, κὺρ λύκε, τότε ἀκόμα.
- 30 Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *γονοκρατίαι* ἔχω τὴν καταγωγὴ μου, κατάγομαι.— *ἀδέρφια* ἐμεῖς, σὰν ἀδέρφια πού εἴμαστε ἐμεῖς, ἐπειδὴ εἴμαστε ἀδέρφια.— *ξώ-κλαδο*, τὸ κλαδί πού ἐξέχει, πού βγαίνει ἐξω ἀπὸ τ' ἄλλα κλαδιά τοῦ δέν-τρου.— *συντυχία* (θῆλ., λ. ποιητ.) συνομιλία, κουβέντα.

Περιεχόμενο. Νὰ βρῆς τί νόημα ἔχουν οἱ στίχοι 1, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 30 καὶ σὲ ποιά περίπτωση μπορούμε νὰ τοὺς μεταχει-ριστοῦμε.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ δύο τάξεις, σύμφωνα μὲ τις καταλήξεις πού παίρνουν στὸν ἑνεστώτα τῆς ὀρι-στικῆς:

Α' τάξη: ἀγαπιέμαι, -ιέσαι, -ιέται.

Β' τάξη: θυμοῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται.

2. Στους στίχους 1-6 τοῦ κεμένου βρίσκεις στὴ σειρὰ ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἑνεστώτα ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού ἀνήκουν στὴν πρώτη τάξη.

3. Στους στίχους 7-12 βρίσκεις τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἑνεστώτα ρημάτων πού ἀνήκουν στὴ β' τάξη.

4. Στους στίχους 13-24 βλέπεις τὸν παθητικὸ παρατατικὸ τῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού εἶναι ὅμοιοι καὶ στὶς δύο τάξεις. Γιὰ τὸ α' καὶ β' πρό-σωπο τοῦ πληθ. τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ θυμήσου ὅσα εἶδαμε γιὰ τὰ ρή-ματα τῆς α' συζυγίας (μάθ. 59, σ. 119).

5. Στὸ στίχο 25 βρίσκεται τὸ ρῆμα *στεροῦμαι*, πού κλίνεται στὸν ἑνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κάπως διαφορετικά:

Ἑνεστώτας: *στεροῦμαι, -εἶσαι, -εἶται, -οὔμαστε, -εἴστε, -οὔνται.*

Παρατατικός: *στεροῦμουν, -οὔσουν, -οὔνταν, -οὔμαστε, -οὔσαστε, -οὔνταν.*

6. Στους στίχους 26-30 εἶναι τύποι παθητικῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας στὸς ἄλλους χρόνους. Νὰ βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἔγκλιση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτούς.

7. Κανονικὰ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν: α) τὸν παθητ. ἄο-ριστο τῆς ὀριστικῆς σὲ -ήθηκα: *κρατήθηκα, μετρήθηκα, λυπήθηκα*. β) τὸν παθητ. ἄορ. τῆς προσταχτικῆς σὲ -ήσου, -ηθήτε: *κρατήσου-κρατηθήτε, μετρήσου-μετρη-θήτε, λυπήσου-λυπηθήτε*, γ) τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου σὲ -ημένος: *κρατημένος, μετρημένος, λυπημένος*. Μερικὰ ὅμως ρήματα παρουσιάζουν κά-ποιες διαφορές.

Νὰ βρῆς τὸν παθητ. ἄορ. τῆς ὀριστ. καὶ τῆς προσταχτικῆς καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου τῶν ρημάτων: *γελιέμαι, πετιέμαι, τραβιέμαι, κυλιέμαι, χαιρετιέμαι*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

*Άσκηση. Κλίνε τὸν ἑνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρημάτων *ἀγαπιέ-μαι, θυμοῦμαι, στεροῦμαι*.

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ἑνεστώτα καὶ τοῦ παρατατι-κοῦ τῶν ρ. *ζητιέμαι, μετριέμαι, κρατιέμαι, κρημιέμαι, καθαριέμαι, ξεχνιέμαι, πε-τιέμαι, ρουφιέμαι, βαριέμαι, στενοχωριέμαι, κοιμοῦμαι, λυποῦμαι*. β) Τῶν ἴδιων ρημάτων γράψε στὸ α' ἐνικό τὸν παθητικὸ ἄοριστο τῆς ὀριστικῆς καὶ τὴ με-τοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε στὰ 3 γένη τὰ ταχτικά ἀριθμητικά τῶν ἀριθμῶν 10-20. Συλλάβισέ τα.

Σήμερα κουράστηκα πολύ. Μοῦ εἶχαν κάμει πολλές παραγγελίες ἀπὸ τὸ χωριό, κι ἔπρεπε νὰ φροντίσω σὲ μιὰ μέρα γιὰ ὄλες, γιὰ νὰ τὶς στείλω μὲ τὸν ξάδερφό μου τὸν καπετὰν Διαμαντῆ.

Τὶ κούραση, Θεέ μου, τί ζάλη! Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου. Ἔτρεχα μὲ τὰ πόδια, ἔμπαινα στὸ λεωφορεῖο, ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο στὸ

τράμ, ἀπὸ τὸ τράμ στὸ τρόλεϊ, ἀπὸ ἓνα μαγαζὶ σὲ ἄλλο. Καὶ στὰ τελευταῖα συνόδεψα καὶ τὸ Διαμαντῆ στὸν Πειραιά, ὡς τὸ καράβι.

Εἶμαι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου καὶ συλλογίζομαι. Αὔριο τὸ πρωὶ ἢ κούραση θὰ μοῦ ἔχη περάσει, ὁ καημός μου ὅμως ποῦ ὁ ξάδερφός μου θὰ εἶναι αὔριο στὸ πατρικὸ του σπίτι, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μείνω γιὰ κάμποσους μῆνες ἄκομη στὴν Ἀθήνα, δὲ θὰ σβῆση.

Καλὴ καὶ ὠραία εἶναι ἡ Ἀθήνα, δοξασμένη εἶναι ἡ Ἀθήνα, ἀλλὰ ἡ πίκρα μου ἀπόψε εἶναι πολλή, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ δὲ θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ μου... τὸ σπίτι μας, ἡ αὐλή μας, ὁ Ἄι-Νικόλας, οἱ δρόμοι... Καὶ ἀπ' ὄλα πιὸ ζωηρὰ καὶ πιὸ ἐπιμονα—δὲν ξέρω γιατί—ὕφωνεται μέσα στὴ μνήμη μου τοῦ τόπου μας τὸ βουνό, ὁ Ἄι-Λιάς.

Οὔτε σπουδαῖο εἶναι τὸ βουνό μας οὔτε πολὺ ψηλὸ οὔτε ξακουστό. Δὲ διαβάξεις τ' ὄνομά του στὴν ἱστορία, ὅπως διαβάξεις τὰ ὀνόματα τοῦ Ὑμηττοῦ, τῆς Πεντέλης, τῆς Πάρνηθας, ποῦ μὲ ζώνουν ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ἢ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἄλπεων. Δὲ σὲ πιάνει γι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ δέος ποῦ αἰσθάνεσαι, ὅταν σοῦ μιλοῦν γιὰ ἓνα Θαβώρ, γιὰ ἓνα Σινά. Ἐκεῖνοι ποῦ ὄνειρεύονται νὰ πατήσουν τὴν κορυφὴ τοῦ Ἐβερεστ ἢ νὰ βροῦν στὸ Ἄραράτ τὴ θέση ὅπου σταμάτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἢ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, τὸ δικό μας τὸν Ἄι-Λιά οὔτε ἀκουστὰ δὲ θὰ τὸν ἔχουν. Ἄλλὰ γιὰ μένα εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπητὸ βουνὸ τοῦ κόσμου, γιατί ἐκεῖνο ἀντίκριζαν τὰ μάτια μου σάν ἤμουν παιδί. Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ μερικὸς μῆνες θὰ πάω στὸ χωριό, στὸ ξωκλήσι του θ' ἀνεβῶ νὰ προσκυνήσω. Θὰ πάρω λίγους παλιούς φίλους καὶ θὰ ξεκινήσωμε τέσσερις ὄρες πρὶν νὰ φέξῃ. Τὴν ὥρα ποῦ θὰ βγαίῃ ὁ ἥλιος ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας θὰ εἶμαστε στὴν κορυφὴ. Τὸ δεῖλι θὰ πάρωμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ γυρισμό. Καὶ θὰ ἔχω κλείσει στὰ στήθια μου τόση γαλήνη καὶ ἡρεμία, ποῦ ὄλοι οἱ θόρυβοι τῆς πολιτείας, ὅταν θὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτή, δὲ θὰ μποροῦν νὰ μοῦ τὴν ταραξουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Εἶναι κομμένα τὰ ἤπατά μου*, λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ λέγαμε στήν κυριολεξία; — *τρολεῖ* (λ. ξένη) λεωφορεῖο πού κινιέται μέ ἤλεκτρισμό.—*δέος φόβος αἰσθάνομαι ἱερῷ δέος νιώθω φόβο και ἐκπληξη γιά κάτι μεγάλο, δυνατό, θαυμαστό κτλ.*

Περιεχόμενο. Αὐτός πού μιλεῖ στό κείμενο πῶς δείχνει τή νοσταλγία του, δηλ. τήν ἀγάπη του γιά τό χωριό του και τήν ἐπιθυμία του νά γυρίσῃ σ' αὐτό;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Μερικά οὐσιαστικά δέ σχηματίζονται σύμφωνα μέ τούς γενικούς κανόνες πού ἀκολουθοῦν οἱ τρεῖς κλίσεις. Αὐτά ὀνομάζονται *ἀνώμαλα οὐσιαστικά*.

2. Στό κείμενο ὑπάρχουν ἀνώμαλα οὐσιαστικά:

α) **"Ἄκλιτα"** αὐτά φυλάγουν σέ ὄλες τίς πτώσεις τήν ἴδια κατάληξη.

Τέτοια εἶναι τὰ *προτακτικά* (μάθ. 86): ὁ *Ἄι-Λιάς*, τοῦ *Ἄι-Λιά*, τὸν *Ἄι-Λιά*. Τὰ *προτακτικά*, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἄτονα· σημειώνομε ἐνωτικό ἀνάμεσα σ' αὐτά και στά ὀνόματα πού συνοδεύουν.

Μόνο τὰ *προτακτικά καπετάν, κῆρ και πάτερ* γράφονται μέ τόνο και χωρίς ἐνωτικό: ὁ *καπετάν Διαμαντής*, τοῦ *καπετάν Διαμαντή* — ὁ *κῆρ Διαμαντής*, τοῦ *κῆρ Διαμαντή*, ὁ *πάτερ Ματθαῖος*, τοῦ *πάτερ Ματθαίου* κτλ.

*Ἄκλιτες εἶναι και μερικὲς ξενικὲς τοπωνυμίες και ξενικά ὀνόματα ἀνθρώπων: *Θαβώρ, Σινά, Ἑβερσεν, Ἀραράν — Νῶε*. Ἐπίσης ἄκλιτες εἶναι και μερικὲς λέξεις ξένης καταγωγῆς: *τράμ, τρολεῖ* κ.ἄ.

*Ἀκόμη ἄκλιτη εἶναι και ἡ λέξη *Πάσχα*.

β) **"Ἐλλειπτικά"** αὐτά συνηθίζονται μόνο σέ ὀρισμένες πτώσεις ἐνικοῦ ἢ πληθυντικοῦ. Στό κείμενο βλέπομε τίς λέξεις *δεῖλι, πρωί*, πού ἔχουν μόνο ὀνομαστική και αἰτιατική ἐνικοῦ, και τή λέξη *ἤπατα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστική και αἰτιατική πληθυντικοῦ. Ἄλλα ἔλλειπτικά οὐσιαστικά εἶναι:

τό *ὄφελος* και τό *σέλας*, πού ἔχουν μόνο ὀνομαστ. και αἰτιατ. ἐνικοῦ (*σέλας* εἶναι τό φωτεινὸ φαινόμενο πού παρουσιάζεται στίς βόρειες και νότιες πολικὲς χώρες: *βόρειο και νότιο σέλας*).

τό *σέβας*, πληθ. τὰ *σέβη* και τὰ *σεβάσματα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστ. και αἰτιατ. ἐνικοῦ και πληθυντικοῦ.

οἱ *προάλλες*, τίς *προάλλες* (μόνο σ' αὐτές τίς πτώσεις).

*Ἐλλειπτικά λέγονται ἀκόμη και ὅσα συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων σ' ἓναν ἀριθμὸ (μάθ. 38): ὁ *Ἰμητός*, ἡ *Πεντέλη*, τό *Πάσχα*—οἱ *Ἄλπει*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

"Ἀσκηση. Νά βρῆς τ' ἄκλιτα και τὰ ἔλλειπτικά οὐσιαστικά τοῦ κειμένου. Σέ ποιά πτώση και σέ ποιὸν ἀριθμὸ εἶναι τό καθένα ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε προτάσεις πού καθεμία νά ἔχῃ στή γενική τ' ἀκόλουθα ὀνόματα μέ τό *προτακτικό* τους: *Ἁγία-Σοφία, γερο-Δῆμος, θεια-Μαρία, καπετάν Νικήτας, κῆρ Πέτρος, μαστρο-Νίκος*.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο σέ ὄλες τίς ἐγκλίσεις τῶν ρ. *τρέχω, πετῶ*.

Ναί, θά πάω στο χωριό. Μ' ἔχουν κουράσει ἡ σκόνη καί οἱ καπνοί ἀπό τὰ ἐργοστάσια, τόσο πολλὰ κοντά στο σπίτι μου ἐδῶ στο προάστιο ὅπου μένω με τὸ θεῖο μου. Θά πάω νά γεμίσω τὰ στήθια μου καθαρὸ ἀέρα. Θά κάμω οικονομία τοὺς μῆνες αὐτοὺς πού μοῦ μένουν ἀκόμη καί θά ἐξασφαλίσω τὰ ναῦλα μου γιὰ νά φύγω.

Δεσμοὶ πολλοὶ με δένουν με τὸν τρόπο πού γεννήθηκα. Δέν εἶναι μόνο οἱ γονεῖς μου, πού ἔχω

τρὶα χρόνια νά τοὺς δῶ. Δέν εἶναι μόνο ὁ Ἅι-Λιάς, ὁ γίγαντας, ὁ μικρὸς ἔστω γίγας τοῦ χωριοῦ μου, πού λαχταρῶ ν' ἀνεβῶ στήν κορυφή του. Εἶναι τὰ ἀδέρφια καί τὰ ξαδέρφια μου, εἶναι οἱ παλιοὶ μου συμμαθητὲς καί φίλοι, πού ἔμειναν καί δουλεύουν στήν ἐπαρχία, ἐνῶ ἐμένα ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς μ' ἔχει ριγμένο στή μεγάλη πόλη. Εἶναι οἱ γερόντισσες, πού κάθονται με τ' ἀδράχτια τους στίς ἐξώπορτες τῶν σπιτιῶν, οἱ γέροι με τὰ σοφά τους λόγια, βαριά ἀπό τὴν πείρα τῆς ζωῆς, πού μαζεύονται στήν ἰσκιωμένη πλατεία. Εἶναι καί οἱ μικροὶ λόφοι με τίς ἐλιές, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, πού τὰ κύματά της σπάζουν καί ἀφρίζουν στήν ξανθὴ ἀμμουδιά, καί πέρα ἀπὸ τὴν ἀμμουδιά οἱ βράχοι με τ' ἀγριοπερίστερα.

Θά σηκώνωμαι αὐγὴ αὐγὴ καί θά παίρνω τοὺς δρόμους καί τὰ μονοπάτια μέσα στὸν κάμπο. Ἐδῶ λαχανόκηποι με τὰ μαγανοπήγαδα. Ἐκεῖ σταροχώραφα με τὰ χρυσὰ στάχυα πού ἀνεμίζουν στο σάλεμα τοῦ ἀέρα. Ἄλλοι ἀμπέλια καί μπιστόνια ἢ χωράφια φυτεμένα με καπνά. Μέσα στὰ κλαδιά τῶν δέντρων καί πάνω στοὺς φράχτες με τὰ βῆτα πλήθος πουλιά, σπουργίτια καί σπίνι καί καρδερίνες, ἐλεύθερα καί χαρούμενα, ὄχι σάν ἐκεῖνα τὰ δύστυχα καναρινία καί φλώρια πού τὰ ἔχει κλεισμένα ὁ θεῖος μου μέσα στὰ κλουβιά του.

Στίς ἀκρογιαλιές θά ψάχνω ξυπόλυτος στὰ βράχια γιὰ καβούρια καί πεταλίδες. Καί πετώντας τὰ ροῦχα μου πότε σὲ κανένα βράχο πότε στήν ἀμμουδιά θά πέφτω στή θάλασσα, γιὰ νά κολυμπήσω μέσα στὰ δροσερὰ καί διάφανα νερά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μαγκανοπήγαδο* πηγάδι με *μαγκάνι*, δηλ. με μηχανήμα πού, ὅπως γυρίζει, τυλίγει καὶ ξετυλίγει σκοινί ἢ ἀλυσίδα με κάδους, γιὰ ν' ἀντλοῦν τὸ νερό.—*μποςιάνι* κήπος, ἰδίως σπαρμένος με πετόνια ἢ καρπούζια.—*φλώρος ἢ φλώρι* εἶδος πουλί.

Περιοχόμενο. Τὸ κείμενο εἶναι σὰ συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Αὐτὸς πού μιλεῖ θυμᾶται τὸ χωριό του με νοσταλγία. Ἀπαρίθμησε ὅσα θέλει νὰ ξαναἰδῇ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτός ἀπὸ τ' ἄκλιτα καὶ τὰ ἑλλειπτικά, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα, ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ μερικά ἄλλα ἀνώμαλα οὐσιαστικά.

1. Τὰ *διπλόκλητα*, πού σχηματίζουν διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ εἶναι ἀκολουθοῦν δύο κλίσεις. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τ' ἀκόλουθα:

Ἐνικός	Πληθυντικός
ὁ βᾶτος	οἱ βᾶτοι - τὰ βᾶτα
ὁ βράχος	οἱ βράχοι - τὰ βράχια
ὁ δεσμός	οἱ δεσμοί (οἱ στενές σχέσεις: <i>δεσμοὶ φιλίας</i>) - τὰ δεσμά
ὁ καπνός	οἱ καπνοὶ (τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου κτλ.) - τὰ καπνά (τὸ φυτό)
ὁ λόγος	οἱ λόγοι - τὰ λόγια (γεν. <i>τῶν λόγων</i>)
ὁ ναῦλος	οἱ ναῦλοι - τὰ ναῦλα
ὁ χρόνος	οἱ χρόνοι - τὰ χρόνια
ὁ ἀδερφός	οἱ ἀδερφοὶ - τ' ἀδέρφια (<i>ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί</i>)
ὁ (ἐ)ξάδερφος	οἱ (ἐ)ξάδερφοι - τὰ (ἐ)ξαδέρφια (<i>ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί</i>).

Μερικά διπλόκλητα ἔχουν ἄλλο γένος στὸν ἐνικὸ καὶ ἄλλο στὸν πληθυντικὸ: ὁ πλοῦτος - τὰ πλούτη, ὁ σανός - τὰ σανὰ, ὁ τάρταρος (ὁ ἀδης) - τὰ τάρταρα ἔτσι καὶ ἡ νιότη - τὰ νιάτα.—Μερικά ὀνόματα ζώων ἔχουν διπλὸ γένος στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικὸ:

ὁ κάβουρας καὶ τὸ καβούρι	- οἱ καβούρι καὶ τὰ καβούρια
ὁ φλώρος καὶ τὸ φλώρι	- οἱ φλώροι καὶ τὰ φλώρια
ὁ κοτσύφας καὶ τὸ κοτσούφι	- οἱ κοτσούφοι καὶ τὰ κοτσούφια κτλ.

2. Τὰ *διπλόμορφα*, πού ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἕνα με μία συλλαβὴ λιγότερη. Τέτοια εἶναι ὁ γέροντας καὶ γέρος, ὁ δράκοντας καὶ δράκος, πού κλίνονται καὶ στουὺς δύο ἀριθμοὺς ὅπως τ' ἀρσενικά σὲ -ας καὶ σὲ -ος:

ὁ γέροντας, τοῦ γέροντα, τὸ γέροντα — οἱ γέροντες, τῶν γερόντων, τοὺς γέροντες ὁ γέρος, τοῦ γέρου, τὸ γέρο (κλητ. γέρο) - οἱ γέροι, τῶν γέρων, τοὺς γέροντες κτλ. Διπλόμορφα εἶναι καὶ τὰ γίγαντας καὶ γίγας, ἐλέφαντας καὶ ἐλέφας κ.ἄ.

3. Τὰ *διπλοκατάληχτα*, πού ἔχουν στὸν πληθυντικὸ καὶ διαφορετικὸς τύπος ἐκτός ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς: ὁ γονιός - οἱ γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κατὰ τὸ δεκανεῖς). Ἔτσι καὶ ὁ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι καὶ καπεταναῖοι, ὁ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες καὶ νοικοκυραῖοι κτλ. (βλ. καὶ σ. 97).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Εξεχώρισε τὰ διπλόκλητα, τὰ διπλόμορφα καὶ τὰ διπλοκατάληχτα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Ἀλλάξε τις ἀκόλουθες φράσεις στὸν πληθυντικὸ: Ὁ ἄστωτος ἀνθρωπος ξοδεύει τὸν πλοῦτο του.—Τὸ ἄλογο ἐφαγε τὸ σανό.—Ἡ νιότη περνᾷ.—Φεύγει ἀναυλά ὁποιος δὲν πληρώνει τὸ ναῦλο.—Βλέπω τὸν καπνὸ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν καπνοδόχο.—Ὁ ἀγρότης φτυεὺει καπνὸ στὸ χωράφι του.

ΕΠΙΛΟΓΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε ὅλες τις πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου (δηλ. ὅσες ἔχουν περισσότερες ἀπὸ 3 συλλαβές).

Ἔχω μπρός μου ἕνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας καὶ τὰ βλέμματά μου πέφτουν στοῦ Ἰονίου καὶ τὰ νησιά του. Πάνω, στοῦ πιὸ βορινὸ μέρος, ἡ Κέρκυρα μὲ κάτι μικροσκοπικὰ νησάκια, ἀκόμη πιὸ βορινὰ ἀπ' αὐτή. Πιὸ χαμηλά, πιὸ νότια δηλαδή, ἀλλὰ καὶ λίγο πιὸ δεξιὰ, μὲ ἄλλα λόγια πιὸ ἀνατολικά, οἱ Παξοί. Ἐπειτα ἡ Λευκάδα· εἶναι τὸ πιὸ κοντινὸ πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα νησί τοῦ Ἰονίου· σχεδὸν κολλημένη στὴν Ἀκαρνανία, ἀπὸ τὴν ὁποία τὴ χωρίζει ἕνα πολὺ στενὸ καὶ πολὺ ἄβαθο πέλασμα. Κάτω ἀπὸ τὴ Λευκάδα ἡ Κεφαλληνία

καὶ ἡ Ἰθάκη. Τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Κεφαλληνίας, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά, βγαίνει λίγο πιὸ δυτικὰ ἀπὸ τὴ Λευκάδα, ἔπειτα ὅμως ἡ Ζάκυνθος, κάτω ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ἔρχεται πάλι λίγο πιὸ ἀνατολικά μὲ μιὰν ἄκρη τῆς ποὺ ἀντικρίζει τὴν Πελοπόννησο. Τὸ ἕβδομο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά εἶναι τὰ Κύθηρα, κάτω ἀπὸ τὴ Λακωνία.

Ἐντύπωση μοῦ κάνει πῶς τὰ νησιά βρίσκονται πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ ποὺ πηγαίνει ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ποὺ ἡ γενικὴ τῆς δηλαδὴ κατεύθυνση εἶναι ὅμοια μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν μεγάλων ὄροσειρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

Ὁ χάρτης μου ἔχει καὶ κάτι γραμμὲς μέσα στὴ θάλασσα, *βυθομετρικὲς καμπύλες*, ὅπως τὶς λένε. Ἀπ' αὐτὲς βλέπω πῶς ἀνάμεσα· στὰ νησιά καὶ στὴ στεριά ἡ θάλασσα εἶναι βέβαια ἄλλοῦ πιὸ ρηχὴ καὶ ἄλλοῦ πιὸ βαθιά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο βάθος δὲν ἔχει πουθενά· ἀντίθετα, δυτικὰ ἀπὸ τὰ νησιά ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη, ἕνα σημεῖο μάλιστα νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Κύθηρα εἶναι τὸ πιὸ βαθὺ σὲ ὅλη τὴ Μεσόγειο.

Ἄν μιὰ τεράστια μυθικὴ Χάρυβδη ρουφοῦσε γιὰ λίγη ὥρα τὰ νερά τοῦ Ἰονίου, θὰ ξεσκέπαζε ἕνα φοβερὸ βάραθρο ποὺ οἱ δυὸ πλευρὲς του θ' ἀνηφόριζαν, πρὸς τὴν Ἰταλία ἢ ἀριστερὴ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ δεξιὰ. Στὸ μᾶκρος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδας θὰ ξεσκεπαζόταν ἕνα ἀπέραντο πεζούλι, πάνω σ' αὐτὸ σὰ ριζωμένα τὰ νησιά, καὶ μπρὸς τοὺς ὁ γκρεμὸς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Χάρυβδη μυθολογικό θαλασσινό τέρας πού οι άρχαιοί πίστευαν πώς είχε μορφή γυναίκας και πολύ μεγάλη δύναμη.

Περιεχόμενο. Ποιά είναι τὰ Ἐφράνησα; Ποιά είναι ἡ θέση τοῦ κάθε νησιού;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο, ὅταν φανερώνη μονάχα πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα (χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλο), λέγεται *θετικῶ* βαθμοῦ ἢ *θετικό*: αὐτὸς ὁ χάρτης εἶναι μεγάλος.

2. Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ ἄλλο, λέγεται *συγκριτικῶ* βαθμοῦ ἢ *συγκριτικό*: αὐτὸς ὁ χάρτης εἶναι πῖο μεγάλος ἀπὸ ἐκεῖνον. Ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς σχηματίζεται *περιφραστικὰ* ἀπὸ τὸ θετικό μὲ τὸ ποσοτικὸ *πῖο*: ἡ θάλασσα εἶναι ἄλλοῦ *πῖο ῥηχὴ* καὶ ἄλλοῦ *πῖο βαθιὰ*.

3. Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ ἢ σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, τότε λέγεται *ὑπερθετικῶ* βαθμοῦ ἢ *ὑπερθετικό*.

α) Τὸ ὑπερθετικό, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει τὴν ιδιότητα πού ἐκφράζει σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, λέγεται *σχετικό* καὶ σχηματίζεται μὲ τὸ συγκριτικό, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρο: αὐτὸς εἶναι ὁ *πῖο μεγάλος* χάρτης ἀπ' ὅλους, ἢ *Κεφαλληνία* εἶναι *τὸ πῖο μεγάλο* ἀπὸ τὰ ἐφιά νησιά.

β) Τὸ ὑπερθετικό, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει κάποιο γνώρισμα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ, ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, λέγεται *ἀπόλυτο*. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό σχηματίζεται συνήθως μὲ τὸ ἐπίρρημα *πολὺ* καὶ μὲ τὸ θετικό: αὐτὸς εἶναι *πολὺ μεγάλος* χάρτης, ὁ *βυθὸς* τῆς θάλασσας *φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη*.

4. Τὰ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ μαζὶ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα *παραθετικά*.

5. Παραθετικά περιφραστικά σχηματίζουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα, ἄλλα καὶ μερικά ἄλλα.

Θετικὸς βαθμὸς	Συγκριτικὸς βαθμὸς	Ἐπερθετικὸς βαθμὸς
δεξιὰ	πῖο δεξιὰ	πολὺ δεξιὰ
βαθιὰ	πῖο βαθιὰ	πολὺ βαθιὰ
ἐπάνω	πῖο ἐπάνω	πολὺ ἐπάνω

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

✦ **Άσκηση.** Νὰ βρῆς τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν ἐπιρρημάτων πού εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

✦ **Γύμνασμα.** Γράψε τὰ παραθετικά: α) τῶν ἐπιθέτων *καλός, κακός, φτωχός, πλούσιος, πλατύς, ζηλιάρης* (στὰ 3 γένη), β) τῶν ἐπιρρημάτων *ρηγόρα, καλά, ἥσυχια, δυνατά, ὠραία*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ἀνήκουν στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

Πόσα νησιά στο Αιγαίο! "Αλλα μεγάλα, όπως ή Κρήτη, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὄλα τὰ ἐλεύθερα ἑλληνικά νησιά, στὴ μεσημβρινότερη πλευρὰ τοῦ πελάγους· ὅπως ή σχεδὸν κολλημένη στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία Εὐβοία· ὅπως, πολὺ ἀνατολικότερα, κον-

τὰ στὶς μικρασιατικὲς ἀκτὲς, ή Λέσβος. "Αλλα λίγο μικρότερα, σάν τὴ Χίος, τὴ Ρόδος, τὴ Σάμος, τὴ Λήμνος, τὴ Νάξος, τὴν Ἄντρο, τὴ Σύρος. "Αλλα ἀκόμη μικρότερα, ἀλλὰ ὅχι λιγότερο ὄρατα καὶ ἑακουστά.

Τὸ καθένα ἔχει τὶς ὁμορφιὲς καὶ τὶς χάρες του, ἔχει καὶ τὴν ἱστορία του. Νά ή μικροσκοπικὴ Δήλος, ἱερώτατο στὴν ἀρχαιότητα νησί, πολυσέβαστη πατρίδα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἄρτεμης, νά τὰ ἐνδοξότατα Ψαρά, ή πατρίδα τοῦ Κανάρη, νά ή Σκιάθος, ή Σκιάθο, ὅπου γεννήθηκε στὰ νεώτερα χρόνια ὁ διηγηματογράφος Παπαδιαμάντης!

Συχνὰ μοῦ ἀναφερόναι τὸ νοῦ ἓνα ὄραιότατο ὄνειρο: πὼς εἶμαι σ' ἓνα ἀεροπλάνο καὶ πετῶ γιὰ ὄρες πολλὲς πάνω ἀπὸ τὰ καθαρότατα γαλανὰ νερά τοῦ Αἰγαίου· χαίρομαι τὶς ὁμορφιὲς τῶν νησιῶν του, τὰ βουνά τους, ἀλλὰ ψηλότερα, ἀλλὰ χαμηλότερα, γυμνὰ ἢ δασωμένα, τὶς μικρὲς τους πεδιάδες, εὐφορες αὐτὲς, ἀγονώτερες ἐκεῖνες, καὶ τὶς ἀκρογιαλιὲς, στεφανωμένες ἀπὸ τοὺς λευκότετους ἀφρούς τῶν κυμάτων.

Πὼς νὰ ἔγιναν ὄλα αὐτὰ τὰ νησιά, αὐτὸ τὸ ἀμέτρητο πλῆθος; Κάποτε, λέει ή γεωλογία, σὲ παλαιότατα χρόνια, ή Ἑλλάδα ἦταν ἐνωμένη μετὴ τὴ Μικρασία. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα τὸ πέλαγος, ἦταν στεριά. Ἀλλὰ μετὴ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ή στεριά χαμήλωνε, χαμήλωνε καὶ βούλιαξε. Τὰ χαμηλότερα καὶ βαθύτερα μέρη τὰ σκέπασαν τὰ νερά τῆς θάλασσας. "Εμειναν ἔξω μόνον τὰ ψηλότερα μέρη καὶ τὰ βουνά. Αὐτὰ εἶναι τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, μου *αναφερώνει* τὸ νοῦ (μεταφορική ἔκφραση), δίνει φερὰ τὸ νοῦ μου, δυναμώνει τὴ φαντασία μου.

Περιεχόμενο. Ποιά νησιά ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Δεῖξε στὸ χάρτη ποῦ βρισκεται τὸ καθένα.—Τί λέγεται στὸ κείμενο γιὰ τὴ Δῆλο, τὰ Ψαρά καὶ τὴ Σκίαθο;—Πῶς σχηματίστηκαν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Τὰ παραθετικά δὲ σχηματίζονται μόνο π ε ρ ι φ ρ α σ τ ι κ ᾶ, ὅπως εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Σχηματίζονται συχνὰ καὶ *μονολεχτικά*.

1. Τὸ *συγκριτικὸ* σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη *-τερος, -τερη, -τερο*:

μικρός: μικρό-τερος, μικρό-τερη, μικρό-τερο

βαθύς: βαθύ-τερος, βαθύ-τερη, βαθύ-τερο

2. Τὸ *σχετικὸ ὑπερθετικὸ* σχηματίζεται μονολεχτικά μὲ τὸ μονολεχτικὸ ὑπερθετικὸ, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρο: ὁ *μικρότερος, ὁ βαθύτερος*.

3. Τὸ *ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ* σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη: *-τατος, -τατη, -τατο*.

μικρός: μικρό-τατος, μικρό-τατη, μικρό-τατο

βαθύς: βαθύ-τατος, βαθύ-τατη, βαθύ-τατο.

4. Τὰ *ἐπίθετα σὲ -ος* μὲ τίς καταλήξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ότερος, -ότατος* (μὲ ο στὴν προπαραλήγουσα): *ὠραιότερος—ὠραιότατος, ψηλότερος—ψηλότατος*.

Γράφονται ὁμοῦ μὲ ω στὴν προπαραλήγουσα, ὅταν ἡ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχη ε ἢ ο καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (μάθ. 32, σελ. 65): *νεώτερος—νεώτατος, ἀγωνότερος—ἀγωνότατος* (μὲ ω), ἀλλὰ: *ἐνδοξότερος—ἐνδοξότατος, σεμνότερος—σεμνότατος* (μὲ ο).

5. Τὰ *ἐπίθετα σὲ -ύς* μὲ τίς καταλήξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ύτερος -ύτατος* (μὲ υ στὴν προπαραλήγουσα): *βαθύτερος—βαθύτατος, πλατύτερος—πλατύτατος*.

Ἔτσι καὶ: *καλύτερος, μεγαλύτερος*.

6. Τὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο σὲ *-ης, ζηλιάρης, πεισματάρης* κτλ. ἔχουν παραθετικά μόνο περιφραστικά: *πεισματάρης, πιὸ πεισματάρης, ὁ πιὸ πεισματάρης, πολὺ πεισματάρης*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων ποῦ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τοῦ τετραδίου σὲ 4 στήλες σύμφωνα μὲ τὸ παρακάτω ὑπόδειγμα:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ἵπερθετ. σχετικὸ	Ἵπερθετ. ἀπόλυτο
--------	------------	------------------	------------------

Στὴ στήλη τοῦ θετικοῦ γράψε τὰ ἐπίθετα *ἀθῶος, γενναῖος, δυνατός, θολός, ἥσυχος, νέος, ὁμορφος, στερεός—βαρὺς, παχύς, πλατύς, φαρδύς*· στὶς ἄλλες στήλες γράψε τ' ἀντίστοιχα μονολεχτικά παραθετικά τοῦ κάθε ἐπιθέτου.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως στὸ προηγούμενο γύμνασμα, γράψε τὰ περιφραστικά παραθετικά τῶν ἰδίων ἐπιθέτων.

— Ευάγγελε! Ἐσύ, πού εἶσαι ἄριστος φυσικός, δὲ μᾶς κάνεις κανένα πείραμα, ἔτσι σάν παιχνίδι, νά ποῦμε, νά διασκεδάσῃ ἡ συντροφιά;

— Σοῦ ἀρέσει, φίλτατε, νά κάνῃς ἀστεῖα. Ἐγὼ τώρα μόλις ἀρχίζω νά μπαίνω στό νόημα τῆς φυσικῆς καί γιά τὴν ὥρα ἐλάχιστα πράματα ξέρω ἀπ' αὐτὴ ἀκόμη καί στὴν τάξη μου μέσα δὲν εἶμαι βέβαια ὁ χειρότερος, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν εἶμαι καί ὁ καλύτερος· μόνο πού ἔχω σ' αὐτὸ τὸ μάθημα περισσότερη ἀγάπη ἀπ' ὅση ἔχουν οἱ ἄλλοι καί ἐλπίζω νά πάω μπρός. Πάντως, ἂν καί νομίζω πὼς

θέλεις νά μὲ πειράξῃς, ἐμένα δὲ μοῦ κακοφαίνεται, καί θά σὰς κάμω ἓνα μικρὸ πείραμα.

Παίρνω αὐτὸ τὸ ποτήρι· κοινὸ γυάλινο ποτήρι, ὅπως βλέπετε. Τὸ γεμίζω νερό. Στήνω μέσα στοῦ νεροῦ αὐτοῦ τὸ σπερματόετο ἔτσι πού νά χωθῇ ὀλόκληρο σχεδὸν μέσα στοῦ νεροῦ ἐκτός ἀπὸ τὸ φτιλί· γιὰ νά τὸ καταφέρω αὐτό, μπήγω στὴ βάση τοῦ σπερματόετου ἓνα καρφί. Τώρα ἀνάβω τὸ φτιλί... Τί νομίζετε πὼς θά γίνῃ;

—Θὰ καὶ λίγο κι ἔπειτα τὸ νερὸ θά τὸ σβῆσῃ.

—Θὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετο· ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ σπερματόετο θά καὶ σιγὰ σιγὰ.

Καί ἀλήθεια ἔτσι ἔγινε. Τ' ἄλλα παιδιὰ ἀπόρησαν καί ζήτησαν τὴν ἐξήγησιν.

—Εἶναι ἀπλοῦστατο, εἶπε ὁ Εὐάγγελος. Ὅσο καίγεται τὸ σπερματόετο, τόσο τὸ βάρος του μικραίνει, καί σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη ἀνεβαίνει σιγὰ σιγὰ. Βοηθεῖ ἀκόμη καί κάτι ἄλλο: ἀπ' ἔξω τὸ κερί τοῦ σπερματόετου λιώνει ἀργότερα ἀπὸ τὸ μέσα, γιὰ τὸ νερὸ τὸ κρατᾶ κρῦο, κι ἔτσι τὸ πάνω μέρος του βαθουλώνεται σάν ἓνα μικρὸ πηγαδάκι, ὅπως βλέπετε. Αὐτὸ λαφραίνει περισσότερο τὸ σπερματόετο, κι ἔτσι τὸ φτιλί καίγεται ὡς τὸ τέλος.

Καί βλέπετε πὼς κρατήθηκε ἡ φλόγα πάντα ἡ ἴδια; Στ' ἄλλα καντηλέρια χαμηλώνει, ὅσο τὸ κερί καίγεται. Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ δικό μου εἶναι ἀνώτερο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀρχιμήδης (287-212 π.Χ.) μεγάλος μαθηματικός, φυσικός καὶ μηχανικός ἀπὸ τῆς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας. Ποιά εἶναι ἡ «ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη»;

Περιεχόμενο. Ποιὸ πείραμα ἔκαμε ὁ Εὐάγγελος; Ποιά ἐξήγηση ἔδωσε σ' αὐτό;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Μερικά ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικά παραθετικά ἀπὸ διαφορετικὴ ῥίζα ἢ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τ' ἄλλα.

Τέτοια ἀνώματα μονολεχτικά παραθετικά εἶναι:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ὑπερθετ. σχετικὸ	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο
κακός	χειρότερος	ὁ χειρότερος	χειρίστος (σπάνιο)
λίγος	λιγότερος	ὁ λιγότερος	ἐλάχιστος
μικρός	μικρότερος	ὁ μικρότερος	ἐλάχιστος
καλός	καλύτερος	ὁ καλύτερος	ἄριστος
μεγάλος	μεγαλύτερος	ὁ μεγαλύτερος	ἄριστος
ἀπλός	ἀπλούστερος	ὁ ἀπλούστερος	ἄπλούστατος
πολύς	περισσότερος	ὁ περισσότερος	—

2. Μερικά ἐπίθετα δὲν ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὅπως τ' ἄλλα. Εἶναι ὡς πρὸς αὐτὸ ἔλλειπτικά.

α) Παραθετικά χωρὶς θετικὸ εἶναι μερικά ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ ἀπὸ ἀρχαίες προθέσεις:

(ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίρρημα ἄνω): ἀνώτερος - ἀνώτατος

(ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα κάτω): κατώτερος - κατώτατος

(ἀπὸ τὴν ἀρχ. πρόθεση ὑπέρ): ὑπέρτερος - ὑπέρτατος.

β) Συγκριτικά χωρὶς θετικὸ οὔτε ὑπερθετικὸ εἶναι τὰ ἐπίθετα: προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος. Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸ πρῶτος σχηματίζεται τὸ προκύτερος (αὐτὸς πού γίνεται πρῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους) καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερος σχηματίζεται τὸ δευτερώτερος (κατώτερος στὴν ἀξία ἢ στὴν ποιότητα).

γ) Ὑπερθετικά χωρὶς ἄλλους βαθμούς εἶναι μερικά πού χρησιμεύουν σὰν προσφωνήσεις καὶ τιμητικοὶ τίτλοι: φίλιτος, Ὑψιστος, Ἐκλαμπρότατος, Αἰδοσιμώτατος, Μεγαλειώτατος κτλ. Τὸ φίλιτος ἔχει θετικὸ βαθμὸ φίλος, τ' ἄλλα δὲν ἔχουν οὔτε θετικὸ οὔτε συγκριτικὸ.

δ) Δὲ σχηματίζουν παραθετικά οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά μερικά ἐπίθετα πού δὲν ἐπιδέχονται σύγκριση: γνάβινος, ξύλινος, θαλασσινός, κυριακάτικος, ἀθάνατος, πρωτότοκος κτλ.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο α) ὅλα τ' ἀνώματα παραθετικά καὶ νὰ σχηματίσῃς τοὺς τρεῖς βαθμούς τοῦ καθενὸς μονολεχτικά β) τὰ ἔλλειπτικά παραθετικά.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στοὺς τρεῖς βαθμούς τῶν ἐπιθέτων: καλός, κακός, μέγανος, ἀπλός, λίγος, μικρός, πολύς.

Ε Π Ἀ Ν Ἀ Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ καὶ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων: ἄδοξος, ἔξοχος, εὐκολος, ζωηρός, θερμός, ἄμορφος, στεγνός, στενός.

— Πότε θά γίνη ἡ ἐκδρομή μας, κύριε;

— Ἀῤῥιο.

*Όλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν ἀπὸ χαρά.

— Ποῦ θὰ πᾶμε;

— Ἐχει κανέννας σας νὰ προτείνῃ καμιὰ θέση;

— Εἶπε ὁ πατέρας μου, κύριε, λέει ὁ Νικόλας, νὰ πᾶμε, ἂν θέλετε, στὸ κτῆμα μας. Δὲν εἶναι μακριά, εἶναι κάτω, στὴ λάκκα. Καὶ μοῦ εἶπε πὼς ὄσα σταφύλια βρίσκονται ἀκόμη εἶναι δικά μας.

— Τότε, θὰ περάσωμε περίφημα, λέει ἡ Ἀστέρω· μὰ πὼς θὰ πᾶμε:

— Μὲ τὰ πόδια, φυσικά· ὅπως εἶπε ὁ Νικόλας, τὸ κτῆμα εἶναι κοντά.

Πρῶι πρῶι μαζεύονται τὰ παιδιὰ καὶ περιμένουν ἀνυπόμονα τὸ δάσκαλο. Νωρὶς ἦρθε κι ἐκεῖνος, ὅπως συνηθίζει πάντα. Ἄφοῦ ἔκαμαν τὴν προσευχή τους, ξεκινοῦν ὅλοι χαρούμενα. Σήμερα ἔχουν καὶ κάποιον καινούριο σύντροφο μαζί· τὴ Σπίθα, τὴν πιστὴ σκυλίτσα τοῦ Νικόλα.

Μόλις βγῆκαν ἀπὸ τὸ χωριό, τὰ παιδιὰ ἐνωθῶν πὼς δὲν ἀγγίζουν τὴ γῆ· σὰ νὰ πετοῦν. Τῶν κοριτσιῶν τὰ γέλια καὶ οἱ φλυαρίες μπερδεύονται μὲ τῶν πουλιῶν τὰ τιτιβίσματα καὶ μὲ τὰ μουρμουρίσματα τῶν νερῶν. Ποῦ καὶ ποῦ ἀκοῦς καμιὰ ξαφνιασμένη φωνούλα. Τί νὰ τρέχη; Τί ἄλλο; Μιὰ βατομουριά γράπωσε μὲ τ' ἀγκαθωτὰ κλαδιὰ τῆς καμιὰ ποδιὰ καὶ τὰ κορίτσια προσπαθοῦν νὰ ξαγκιστρωθοῦν.

Ξαφνικά ἡ Σπίθα στέκεται, μυρίζεται τὸν ἀέρα καὶ γαβγίζει χαρωπά.

— Νά, ἐκεῖ εἶναι τὸ κτῆμα μας, ἐξηγεῖ ὁ Νικόλας.

Σὲ λίγο φτάνουν καὶ συνάζονται κάτω ἀπὸ μιὰ καρυδιά. Ἄντικρυ εἶναι μιὰ κληματαριά, φορτωμένη δροσερὰ κεχριμπαρένια αἰτονύχια. Ἀμέσως ὁ Νικόλας πηγαίνει νὰ τὰ κόψῃ. Τρέχουν μαζί, νὰ τὸν βοηθήσουν, ὁ Ἀντρέας καὶ ἡ Φανούλα. Ὁ Νικόλας πατὰ πάνω στοὺς ὤμους τοῦ Ἀντρέα κι ἔτσι φτάνει εὐκολὰ τὰ σταφύλια. Καὶ ὄσα κόβει τὰ πετὰ στὴν ἀνοιχτὴ ποδιὰ τῆς Φανούλας. Ἡ ποδιὰ γρήγορα γέμισε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *λάκκα* χαμηλώμα, μέρος βαθύτερο από τὰ γύρω του.—*κεχειμπαρένιος* αὐτός πού ἔχει τὸ χρώμα τοῦ κεχειμπαριοῦ, δηλ. ἀσπροκίτρινο.—*αἰτονύχια* εἶδος σταφύλι με μακρουλές ρώγες.

Περιεχόμενο. Πού συμφώνησαν νὰ πᾶνε ἐκδρομὴ τὰ παιδιὰ; Πῶς περιγράφεται τὸ ξεκίνημα καὶ ἡ πορεία τους;—Τί ἔκαμαν ὅταν ἔφτασαν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται πολλές ἄκλιτες λέξεις πού φανερώσουν τὸ πο, χρόνο, τροπο κτλ.: *κάτω, ἀντίκρου—σήμερα, αὔριο—περίφημα, εἴκολα* κτλ. Τ' ἄκλιτα αὐτὰ προσδιορίζουν ἰδίως ρήματα καὶ λέγονται *ἐπιρρηματα*, ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8.

α) Τὰ ἐπιρρηματα πού φανερώσουν τὸ πο λέγονται *τοπικά*. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τοπικὸ ἐπίρρημα *ποῦ*;

β) Τὰ ἐπιρρηματα πού φανερώσουν χρόνο λέγονται *χρονικά*. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ χρονικὸ ἐπίρρημα *πότε*;

γ) Τὰ ἐπιρρηματα πού φανερώσουν τροπο λέγονται *τροπικά*. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τροπικὸ ἐπίρρημα *πῶς*;

Ποιά τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρηματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Πολλὰ ἐπιρρηματα σὲ -α σχηματίζονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου): *περίφημος-περίφημα, χαρούμενος-χαρούμενα, κοντός-κοντά*.

Ποιά ἄλλα παρόμοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἀπὸ ποιά ἐπίθετα γίνονται;

Ἄπο ἐπίθετα σχηματίζονται ἐπιρρηματα καὶ σὲ -ως: *ἄμεσος-ἀμέσως*.

3. Ὁρθογραφία ἐπιρρημάτων. α) Τὰ τοπικά ἐπιρρηματα σὲ -ω γράφονται με *ω*: *ἐδῶ, κάτω, πάνω, πίσω, γύρω*.

β) Τὰ ἐπιρρηματα σὲ -ιά γράφονται ὅλα με *ι*: *βαδιά, φαρδιά, πλατιά*.

γ) Τὰ ἐπιρρηματα σὲ -ως γράφονται με *ω*: *ἀμέσως, ἰδίως, κυρίως, συνήθως, εὐτυχῶς, πῶς*. Γράφονται ὁμως με *ο* τὰ: *ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος*.

δ) Ὅσα τελειώνουν σὲ -ις γράφονται με *ι*: *νωρίς, ὀλημερίς, ὀλονυχτίς, κοντολογίς, μόλις*. Γράφεται ὁμως με *υ* τὸ εὐθύς καὶ με *η* τὰ: *ἀπαρχῆς, δεξαρχῆς, ἐπικεφαλῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπίσης, ἐξῆς*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς ἐπιρρηματα τοπικά, χρονικά, τροπικά, ὅσα μπορεῖς περισσότερα, ἐκτός ἀπ' αὐτὰ πού εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε 3 ἐρωτηματικὲς φράσεις με τὰ ἐπιρρηματα *ποῦ*; *πότε*; *πῶς*;—Ἀπάντησε στὶς ἐρωτήσεις αὐτὲς με φράσεις πού νὰ ἔχουν ἀντίστοιχα ἐπιρρηματα. (Παράδειγμα: *Ποῦ θέλεις νὰ παίξωμε*;—*Θέλω νὰ παίξωμε ἐκεῖ*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς ποιά ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ.—β) Γράψε τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα ἐνός ἀπ' αὐτὰ πού ν' ἀνήκει στῆ β' τάξη.

Πόσο ξαφνιάστηκαν σήμερα τὰ παιδιά, μόλις μπήκαν στὴν τάξη τους! Στὸν πίνακα κρέμονταν κάτι ἁμορφες χρωματιστὲς ζωγραφιές.

— Νὰ ἔρθωμε, κύριε, νὰ κοιτάξωμε λίγο ἀπὸ κοντά;

— Ναί, βέβαια, νὰ ἔρθετε· καὶ ὄχι λίγο μόνο· νὰ τίς κοιτάξετε ὅσο θέλετε.

Ἡ εἰκόνα πού εἶναι στὴ μέση, ἡ μεγαλύτερη, τραβᾷ πιὸ πολὺ

τὴν προσοχὴ τους. Εἶναι ἓνα μεγάλο χωριὸ ἢ καλύτερα μιὰ μικρὴ πολιτεία, ἀκουμπισμένη στὴν πλαγιὰ κάποιου βουνοῦ.

— Ποπὸ νερά! Πιὸ πολλὰ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ μας.

— Ὅχι, δὲν εἶναι πιὸ πολλὰ, μὰ φαντάζουον περισσότερο καθῶς πέφτουον ἀπὸ τὰ ψηλῶματα, ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος.

— Καὶ πόσα πλατάνια, καὶ τί θεόρατες βαλανιδιές, καὶ καρυδιές μὲ πυκνὴ φυλλωσιά! Πῶς πρασινίζουν στὶς πλαγιές τὰ ἀμπέλια!

— Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ βουνό;

— Δὲν τὸ γνωρίζετε; Κοιτάξετε τὸ καλύτερα· ἴσως νὰ τὸ μαντέψετε. Βρίσκεται στὴ Θεσσαλία...

— Τὸ Πήλιο εἶναι! φωνάζει μὲ χαρὰ μιὰ μαθήτρια, ἡ Κατερίνα.

— Τόσο πολὺ τὸ ἀγαπᾷς τὸ Πήλιο! Θὰ πᾶμε λοιπὸν ἄλλη φορὰ καὶ στὸ Πήλιο. Μὰ τώρα θ' ἀνεβοῦμε — νοερά — σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πλαγιὰ τοῦ Κισάβου, γιὰ νὰ περπατήσωμε λίγο στὴ μικρὴ πολιτεία πού τὴ βλέπομε ἀκουμπισμένη ἐκεῖ. Αὐτὴ ἡ πολιτεία εἶναι τ' Ἀμπελάκια. Εἶναι μικρὴ, ἀλλὰ ἐκεῖ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἔγινε κάτι τὸ πολὺ σημαντικό. Οἱ κάτοικοί της, ταπεινοὶ ραγιάδες, ἐνώθησαν συντροφικά, γιὰ νὰ μπόρουν νὰ περάσουν τὸ φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ φέρουον στὴ μικρὴ πατρίδα τους τὸν πλοῦτο καὶ τὴν εὐτυχία. Ἐνωμένοι, ἐργάζονταν ὄλοι μαζί σὲ μιὰ τέχνη: κατεργάζονταν μπαμπάκι, ἔστριβαν νήματα καὶ τὰ ἔβαφαν κόκκινα μ' ἓνα φυτὸ, τὸ ριζάρι. Ἔτσι ἔφτιαξαν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, πού τὴ βάφτισαν «Συντροφία καὶ Ἀδερφότητα». Ὁ καθένας ἔδινε σ' αὐτὴν ὅ,τι ἤξερε καὶ ὅ,τι μποροῦσε, καὶ ἡ Ἀδερφότητα πάλι ἦταν γιὰ τὸν καθένα μάνα στοργικὴ καὶ βοηθοῦσε ὄλους νὰ προκόβουον.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. φαντάζω (καὶ σφαντάζω) προκαλῶ ἐντύπωση.—*νοερά* (ἐπίρρημα τροπικὸ) μετὰ τοῦ νοῦ, μετὰ τὴ φαντασία.—*ραγιάδες* λέγονταν οἱ Ἕλληνες καὶ γενικά οἱ Χριστιανοί, οἱ ὑπόδουλοι στοὺς Τούρκους.

Περιεχόμενο. Ποιά εἰκόνα ἔκαμε περισσότερην ἐντύπωση στὰ παιδιὰ; Τί παρατηροῦν σ' αὐτή;—Τί λέει ὁ δάσκαλος γιὰ τ' Ἀμελικά;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὸ προηγούμενο μάθημα εἶδαμε τὰ τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἶδη.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν ποσὸ λέγονται *ποσοτικά*. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ ποσοτικὸ ἐπίρρημα *πόσο*; Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο: *τόσο, ὅσο, μόνο, λίγο, πολύ, περισσότερο, πῶς*.

β) Τὰ ἐπιρρήματα *ναί, βέβαια* φανερώνουν βεβαιώση καὶ λέγονται *βεβαιωτικά*. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: *μάλιστα, βεβαίωτατα, δερισμένος, ἀλήθεια, ἀληθινά, σωστά*.

γ) Τὸ ἐπίρρημα *ἴσως* φανερώνει δισταγμὸ, τὸ λέμε δηλ. γιὰ νὰ δείξωμε πὼς δὲν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ κάτι. Τὸ ἴδιο δείχνουν καὶ τὰ ἐπιρρήματα *τάχα (τάχατε), ἄραγε, δῆθεν, πιθανόν(ν)*. Αὐτὰ λέγονται *δισταχτικά*.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα *οὐκ, δέν, μή(ν)* φανερώνουν ἄρνηση καὶ λέγονται *ἀρνητικά*.

2. **Τονισμός τῶν ἐπιρρημάτων.** α) Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων, ἅμα τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: *ποῦ, παντοῦ, αὐτοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, εὐτυχῶς, ἐξῆς, καταγῆς*. Παίρνουν ὅμως ὀξεῖα (ἢ βαρεῖα) τὰ *καθώς, μή, εἰδεμή, παμφηφεῖ*. Τὸ *που* παίρνει ὀξεῖα ἢ βαρεῖα, ὅταν εἶναι ἀναφορικὸ (μάθ. 113).

β) Καὶ ἡ λήγουσα *-ας* τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι μακρόχρονη καὶ παίρνει περισπωμένη: *διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς*.

γ) Τὸ *α* στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι βραχύχρονο: *τελευταῖα, πρώτα, ὠραῖα, γενναῖα*. Ἐξαιρεῖται τὸ *τώρα*.

3. **Παραθετικά ἐπιρρημάτων.** Στὸ μάθ. 100 εἶδαμε πὼς σχηματίζονται τὰ περιφραστικὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων. Πολλὰ ὅμως ἐπιρρήματα σχηματίζουν καὶ μονολεκτικὰ παραθετικά μετὰ τις καταλήξεις *-τερα* γιὰ τὸ συγκριτικὸ καὶ *-τατα* γιὰ τὸ ὑπερθετικὸ: *ὁμορφα - ὁμορφότερα - ὁμορφότατα, βαθιὰ - βαθύτερα - βαθύτατα*. Δηλαδή τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι ὅμοια μετὰ τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων στὸ οὐδέτερο πληθυντικὸ καὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ὀρθογραφία. Τὸ ἐπίρρημα *νωρίς* ἔχει παραθετικά *νωρίτερα - νωρίτατα* μετὰ *ι* στὴν προπαραλήγουσα.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναγνώρισε τὸ εἶδος καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ κάθε ἐπιρρηματος τοῦ κειμένου. Σχημάτισε τὰ παραθετικά τοῦ καθενὸς (περιφραστικὰ καὶ μονολεκτικὰ).

Γύμνασμα. Γράψε 4 φράσεις ποὺ ἡ καθεμία νὰ ἔχη τὸ λιγότερον ἓνα ἐπίρρημα ποσοτικὸ, βεβαιωτικὸ, δισταχτικὸ, ἄρνητικὸ.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὶς λέξεις ποὺ ἀνήκουν στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

Ἡ ἀλεπού ἐτοιμάστηκε νὰ βγῆ γιὰ ἐπίδρομή. Δὲ θὰ πάη μόνη της. Θὰ τὴν ἀκολουθήσουν τὰ ἑπτὰ ἀλεπουδάκια της. Καὶ θὰ πᾶνε στὸ ἀντικρινὸ βουνό, ὅπου ἔχουν κατασκηνώσει εἰκοσι πέντε γυμνασιόπαιδα κι ἔχουν καὶ τὸ κοτέτσι τους μὲ δέκα κότες καὶ δυὸ κοκόρους.

«Ἐμπρός, παιδιά, ξεκινοῦμε», εἶπε ἡ ἀλεπού κατὰ τὰ

μεσάνυχτα. «Καὶ φρόνιμα στὸ δρόμο. Πίσω ἀπὸ τὴν οὐρά μου θὰ περπατᾶτε ὅλα μαζί.»

Περπατοῦσαν μὲ προφύλαξη, μέσα ἀπὸ χαμόκλαδα, κι ἔκαναν μεγάλους γύρους. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τοὺς δρόμους τους καὶ ἡ ἀλεπού ἔχει τὸ δικό της.

Τρεῖς κότες κι ἕνας κόκορας ἦταν τὰ θύματα τῆς ἐπίδρομῆς.

—Ἄν εἶχαμε κλείσει γερὰ τὸ κοτέτσι, ἔλεγαν τὰ παιδιά, θὰ γλίτωναν οἱ κότες μας καὶ ὁ καημένος ὁ χωριάτης ὁ κόκορας μας.

Ξαφνικὰ πρόβαλε ἀπὸ τοὺς θάμνους ὁ ἄλλος κόκορας ποὺ τὸν εἶχαν φέρει μαζί τους ἀπὸ τὴν πόλη.

«Ἐχετε κόκορα» σὰ νὰ ἔλεγε καμαρωτός. Ὁλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του. Σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι του κι ἔκαμε ἕνα σιγαλὸ κὸ κὸ κὸ. Γιὰ τὸν ἑαυτὸ του βέβαια θὰ μιλοῦσε. Ἐνα παιδί θυμήθηκε τὸ «Τραγοῦδι τοῦ κόκορα καὶ τοῦ γερακιοῦ».

1. Ἐνας κόκορας δλάσπρος
μὲ ψηλὸ λειρὶ
καμαρώνει καὶ φουσκώνει
καὶ λιλιὰ φορεῖ,
καὶ θαρρεῖ πὼς τὸ κοτέτσι
μόλις τὸν χωρεῖ.

2. Ἄμα βρῆ κανένα σπόρο
μέσα στὴν αὐλή,
τὸ κεφάλι του σηκώνει
καὶ τὸ διαλαλεῖ,
νὰ τὸ μάθουνε σὲ δύση
καὶ σ' ἀνατολή.

3. Τῆ στιγμῆ ποὺ σουλατσάρει
μὲ τὸ βῆμα ἀργό,
«δὲν ξανάειδα, λὲν οἱ κότες,
τέτοιο στρατηγό».
Μὰ κι ὁ ἴδιος συλλογιέται:
Μωρέ, τ' εἶμ' ἐγὼ!»

4. Ξάφνου βλέπει ἕνα γεράκι...
Ἄχ! τὴν ὥρα αὐτὴ
τὸ βαρὺ περπάτημά του
ἔχει μπερδευτῆ,
κι ἀστραπὴ μὲς στὸ κοτέτσι
τρέχει νὰ κρυφτῆ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, λιλά παιχνιδάκι γιὰ μικρὰ παιδιὰ· πληθ. λιλά στο-
λίδια.—*σουλαίσω* (λ. ξένη) περπατῶ, βηματίζω, σεριανίζω.

Περιεχόμενο. Πῶς ἔγινε ἡ ἐπιδρομή τῆς ἀλεπούς; Ποιά ἦταν τὰ θύματά
της; Τί λέει τὸ τραγοῦδι πού θυμῆθηκε κάποιον παιδί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

*Απὸ τὶς ἀντωνμιές ἔχομε μάθει ὡς τώρα τὶς *προσωπικές*: ἐγώ, ἐσύ, αὐτός (μαθ. 53 καὶ 54). Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἀντωνμιές.

1. *Κτητικές* λέγονται οἱ ἀντωνμιές πού φανερώνουν σὲ ποιὸν ἀνήκει κάτι, δηλ. φανερώνουν τὸν κήτορα: *ὁλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του*.

α) Κτητικές ἀντωνμιές εἶναι οἱ γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προ-
σωπικῆς ἀντωνμίας μου, σου, του, της· μας, σας, τους (των), πού ἀκολουθοῦν ἕνα
οὐσιαστικό: *πίσω ἀπὸ τὴν οὐρά μου, οἱ κότες μας*.

Αὐτές εἶναι *μονολεχτικές* κτητικές ἀντωνμιές.

β) *Ὅταν θέλωμε νὰ τονίσωμε τὸ νόημα τῆς κτητικῆς ἀντωνμίας ἢ νὰ
ἐξεχωρίσωμε καλύτερα τὸν κήτορα, μεταχειρίζομαστε τὶς ἴδιες γενικές τῶν ἀδύ-
νατων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνμίας βάζοντας ἐμπρὸς τὸ ἐπίθετο *δικός, δική, δικό*. *Ἐπί ἔχομε τὶς *περιφραστικές* κτητικές ἀντωνμιές:

Γιὰ ἕναν κήτορα

α' πρὸς. *δικός μου, δική μου, δικό μου*
β' > *δικός σου, δική σου, δικό σου*
γ' > *δικός του -της, δική του -της, δικό του -της*

Γιὰ πολλοὺς κήτορες

δικός μας, δική μας, δικό μας
δικός σας, δική σας, δικό σας
δικός τους, δική τους, δικό τους

Τὸ *δικός -ή -ό* κλίνεται ὅπως τὸ *καλός -ή -ό*.

2. **Ἰδιόπαθες* λέγονται οἱ ἀντωνμιές πού τὶς μεταχειρίζομαστε στὴ θέση
κάποιου οὐσιαστικοῦ πού τὸ ἴδιο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἴδιο παθ. ἴναι: *ὁ κόκορας γιὰ*
τὸν εἰ αὐτό του βέβαια θὰ μιλοῦσε (δηλ. γιὰ τὸν κόκορα).

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνμιές ἔχουν μόνο γενική καὶ αιτιατική καὶ σχηματί-
ζονται περιφραστικά:

**Ενικός*

Γεν. τοῦ *ἐαυτοῦ μου* (σου, του ἢ της)
Αἰτ. τὸν *ἐαυτό μου* (σου, του ἢ της)

Πληθυντικός

τοῦ *ἐαυτοῦ μας* (σας, τους ἢ των)
τὸν *ἐαυτό μας* (σας, τους ἢ των)

*Ὁ πληθυντικός ἔχει καὶ τοὺς τύπους:

Γεν. τῶν *ἐαυτῶν μας, σας, τους (των)*. Αἰτ. τοὺς *ἐαυτούς μας, σας, τους (των)*.

3. **Ὀριστικές* λέγονται οἱ ἀντωνμιές πού ὀρίζουν καὶ ἐξεχωρίζουν κάτι
ἀπὸ ἄλλα τοῦ ἴδιου εἴδους. Τέτοιες εἶναι:

α) Τὸ ἐπίθετο ὁ *ἴδιος, ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο* (πάντα μὲ τὸ ἄρθρο).

β) Τὸ ἐπίθετο *μόνος, μόνη, μόνο* μὲ τὶς γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς
προσωπικῆς ἀντωνμίας: *μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

**Άσκηση*. Ποιές κτητικές, ἰδιόπαθες καὶ ὀριστικές ἀντωνμιές ὑπάρχουν
στὸ κείμενο; Ἀναγνώρισε τὸ πρόσωπο, τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις μετατρέποντες τὶς ἀντωνμιές
σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα, τοὺς ἀριθμούς καὶ τὰ γένη. (*Ὅπου εἶναι ἀνάγκη θ' ἀλλά-
ξης καὶ τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ ῥήματος): *Τὸ βιβλίό μου εἶναι καλό.*
*Τὸ βιβλίό εἶναι δικό μου. Μιλῶ γιὰ τὸν ἐαυτό μου. Ἐργάζομαι μόνος μου. Ἐργά-
ζομαι ὁ ἴδιος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ἔχει ἡ πρώτη πρό-
ταση τοῦ κειμένου.

— Φάνη, Κωστάκη! φώναξε ὁ Ἄντρέας. Δὲν ἀκοῦτε; Σήμερα τὸ ἀπόγευμα παντρεύεται ἡ Ἀφρόδω ἢ βλαχοπούλα.

— Τί λές; Ποιὸς σοῦ τὸ εἶπε;

— Ὁ μικρὸς ὁ ἀδερφός της. «Δὲ φυλᾷς, Λάμπρο, σήμερα τὰ γίδια σας;» τοῦ εἶπα. «Ὅχι», μοῦ λέει· «σήμερα τὰ φυλάει ἄλλος· σήμερα παντρεύομε τὴν Ἀφρόδω μας.»

— Καὶ θὰ πᾶς στὸ γάμο, Ἄντρέα;

— Μόνο ἐγὼ θὰ πάω; Ὅλοι μας θὰ πᾶμε· ὄλοι μας εἴμαστε καλεσμένοι· ὄλα τὰ παιδιά πὺ μένομε στὴν κατασκήνωση.

Ἔρχονται οἱ συμπεθέροι. Ἔρχονται στ' ἄλογα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ πράσινα κιλίμια. Μπροστὰ εἶναι ὁ παπᾶς μὲ τὸ ἄσπρα γένια. Εἶναι καὶ τὸ φλάμπουρο μὲ μῆλο κόκκινο στὴν κορυφή. Ἄκολουθεῖ ὁ κουμπάρος, ὁ γαμπρός καὶ οἱ συμπεθέροι· οἱ ἄντρες μὲ τὴν κάτασπρη φουστανέλα· οἱ γυναῖκες. Ξεκίνησαν καὶ τὰ γυμνασιόπαιδα, πὺ εἶναι καλεσμένα, νὰ πᾶνε στὶς βλάχικες καλύβες.

Μέσα σὲ μιὰ καλύβα οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια στολιζοῦν τὴ νύφη. Ὅλη τὴν ὥρα πὺ τὴ στολιζοῦν τὰ βιολιὰ παίζοῦν λυπητερὸ ὄσκοπό. Λές καὶ κλαῖνε τὰ βιολιᾶ. Τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν τὰ στεφανώματα.

Τὸ βράδυ ἔστρωσαν τὸ τραπέζι ἔξω ἀπὸ τὶς καλύβες. Ἡ νύφη κάθισε στὸ ἕνα μέρος μὲ τὶς συμπεθέρες μαζί, καὶ στὸ ἄλλο οἱ ἄντρες. Τὰ πρῶτα ξαδέρφια τῆς νύφης καὶ ὁ Λάμπρος φέρνουν τὰ φαγητὰ καὶ κερνοῦν τὸ κρασί. Οἱ καλεσμένοι τρῶνε καὶ πίνουν μὲ δρεξη. Σὲ μιὰ στιγμή ὄλοι σωπαίνουν. Ὁ γέρος ὁ παπᾶς ψέλνει τὸν ὕμνο τῆς Θεοτόκου. Ὑστερα ἀπὸ τὸ τροπᾶρι ὁ Γεροθανάσης λέει τὸ πρῶτο τραγοῦδι πὺ τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «νὰ γινόμεον κι ἐγὼ νιός, ὅπως ἦμουν μιὰ φορά».

Ὑστερα τραγουδοῦν οἱ συμπεθέροι τῆς νύφης:

*Πουλᾶκι κλαίει σὶὸν ποταμό·
κι ἐγὼ ἔτυχε καὶ διάβηκα
καὶ στάθηκα καὶ τὸ ρωτῶ:*

*— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, πουλάκι μου;
— Ἐχτὲς ἦμουν σὶὴ μάνα μου
κι ἀπόψε στὰ πεθερικά.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κιλίμι* χαλί φτιαγμένο στον άργαλειό του σπιτιού.—
φλάμπουρο (λ. ξένη) λάβαρο από ύφασμα κρεμασμένο σε κοντάρι, σά σημαία.

Περιεχόμενο. Πώς περιγράφεται στο κείμενο ο γάμος της 'Αφροδώς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικά ρήματα σε ορισμένους τύπους παθivaίνον συναίρεση (μάθ. 88, σ. 177) και γι' αυτό λέγονται *συναιρεμένα ρήματα*.

1. Στο κείμενο βρίσκονται οι συναιρεμένοι τύποι *φυλάω, άκούω*, που έγιναν από τους τύπους *φυλά(γ)εις, άκού(γ)ετε*. Δηλαδή έγινε συναίρεση του θεματικού φωνήεντος με τὸ φωνήεν τῆς κατάληξης. Τέτοια συναίρεση σ' αυτά τὰ ρήματα γίνεται στον ένεστώτα τῆς οριστικής, ύποταχτικῆς και προσταχτικῆς.

'Ενεστώτας οριστικῆς και ύποταχτικῆς

'Ενεστ. προσταχτικῆς

άκούω, άκούς, άκούει (ύποταχτ. *άκούη*)

άκουε και άκου, άκούτε

άκούμε, άκούτε, άκούνε (και *άκούν*)

κλαίω, κλαῖς, κλαίει (ύποταχτ. *κλαίη*)

κλαῖτε - κλαῖτε

κλαῖμε, κλαῖτε, κλαῖνε

"Όπως τὸ *κλαίω* κλίνονται τὰ *καίω* και *φταίω*.

2. "Όμοια κλίνονται και μερικά ρήματα με χαρακτήρα γ, όταν τὸν χάζουν και τὸ θέμα τους μείνη με τὸ φωνήεν στο τέλος:

λέ(γ)ω, λές, λέει, (ύποταχτ. *λέη*), *λέμε, λέτε, λένε*. Προσταχτ. *λέγε, λέ(γ)ετε*.

"Ετσι κλίνονται και τὰ *τρώ(γ)ω* και *φυλά(γ)ω*.

3. Συναιρεμένο είναι και τὸ *πάω*:

πάω, πᾶς, πάει (ύποταχτ. *πάη*), *πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε*. Προσταχτ. *πήγαίνε - πηγαίνετε*.

"Όμοια και ὁ στιγμιαίος μέλλοντας τοῦ *τρώω*:

θά φάω, θά φᾶς, θά φά(γ)η, θά φᾶμε; θά φᾶτε, θά φᾶνε (ἢ *θά φάγουν*).

"Ετσι κλίνεται και ἡ ύποταχτικῆ ἀορίστου τοῦ *τρώω*:

φάω, φᾶς, φᾶη κτλ. Προσταχτ. *φά(γ)ε, φᾶτε*. "Απαρέμφατο *φά(γ)ει*.

4. "Ανάλογα σχηματίζεται και τὸ *θέλω*:

"Οριστικῆ: *θέλω, θέλεις* και *θές, θέλει, θέλετε, θέλωμε, θέλετε* και *θέτε, θέλουν* και *θένε*.

Στὴν ύποταχτικῆ οἱ ἴδιοι τύποι, ἀλλὰ με καταλήξεις ύποταχτικῆς στους ἀσυναίρετους τύπους: *θέλης, θέλη, θέλωμε*.

5. Τὰ *καίω, κλαίω, φταίω* παίρνουν συνήθως ἓνα γ, όταν ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θέμα ἀκολουθεῖ ἓνα ε: προσταχτικῆ ένεστώτα: *καίγε, κλαῖγε, παρτατα, ἔκαιγε, ἔφταγε*, παθητ. ένεστώτας: *καίγεται, κλαίγεται*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Άσκηση. Ποιά συναιρεμένα ρήματα βρίσκονται στο κείμενο;— Νά βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸν ἀριθμὸ, τὸ χρόνο και τὴν ἔγκλιση τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Νά βρῆς ποιά συναιρεμένα ρήματα είναι στις παρακάτω φράσεις και νά κάμης γραμματικῆ ἀνάλυση τοῦ καθενός: "*Αν θές καλά ν' άκούς, μάθε καλά νά λές*.—"*Όσα σοῦ λένε άκου τα κι δσα συμφέρει κάνε*.—"*Ποῦ πᾶς, καραβάκι, με τέτοιο καιρό*; "*Όσοι θέτε νά φᾶτε, ἔλατε και φᾶτε*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νά βρῆς ὅλες τις ἀντωνυμίες που είναι στο κείμενο και νά κάμης γραμματικῆ ἀνάλυση τῆς καθεμιάς.

107. — ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

- 1 'Ακούω τὰ δέντρα πού βογκοῦν καὶ τὶς ὀξείες πού τρίζουν.
- 2 Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγάζει!
- 3 Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια.
- 4 Φέτο μᾶς ἦρθε ἡ 'Αραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
- 5 Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
- 6 Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες.
- 7 Χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τ' ἀπανωπροίκια.
- 8 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
- 9 'Εκεῖ τὴ βρίσκουν κι ἔπλεκε τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
- 10 Κινᾶ ἢ μηλιά καὶ ψύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
- 11 Σοῦ φέγγει τὶς γλυκὲς αὐγὲς καὶ τὰ καλὰ σου βάζεις.
- 12 'Ο ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει.
- 13 'Ο Κίσαβος ρίχνει βροχὴ κι ὁ 'Ολυμπος τὸ χιόνι.
- 14 Στὸ Δερβενάκι κείτονται στὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
- 15 Τοῦ Κίτσου ἢ μάνα κάθεται στὴν ἄκρη στὸ ποτάμι.
- 16 Χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίζῃ.
- 17 Θέλω νὰ πάω στὴ μάνα μου, νὰ πάω στὰ γονικά μου.
- 18 'Ο ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει.
- 19 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτάδες.
- 20 Εἶναι μικρὸς γιὰ φαμελιά κι ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει.
- 21 Σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
- 22 'Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμῃ τὸ γεφύρι.
- 23 'Η Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
- 24 'Απὸ τὴ γῆ βγαίνει νερὸ κι ἀπ' τὴν ἑλιά τὸ λάδι.
- 25 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια.
- 26 Σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κι ἡ καλαμιὰ ἀπομένει.
- 27 Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
- 28 Φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.
- 29 Σειέται, λυγιέται ἢ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆ λουλούδια.
- 30 Κοιμοῦνται στὰ ψηλά βουνὰ καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἐραπιά, κυρίως ἡ Ἐραβία ἔπειτα ὀνομάστηκε ἔτσι ἡ Ἀφρική καὶ ἰδιαίτερα ἡ Αἴγυπτος· μᾶς ἦρθε ἡ Ἐραπιά, δηλ. ἦρθε ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς μετὰ τὸν Ἰμπραῖμ πασά στὴν Πελοπόννησο (τὸ 1825).— *κινὰ ἡ μηλιά καὶ ψύγεται ἀρχίζει νὰ μαραίνεται.*

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι σοῦ εἶναι γνωστοί; Ποιῆς λέξεις ἢ ποιῆς φράσεις λέγονται μεταφορικά;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα (μάθ. 2, σ. 5) τὸ βρισκομε, ἂν ἀφαιρέσωμε τὴν κατάληξιν ἀπὸ τὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

ἀκού-(ω), φιλ-(ῶ), κάθ-(ομαι), λυγ-(ιέμαι), κοιμ-(οῦμαι)

Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέμα τὰ ρήματα τῶν δύο συζυγιῶν διαιροῦνται στὶς παρακάτω ἕξι κατηγορίες:

1. Τὸ πρῶτο ρῆμα τοῦ κειμένου *ἀκού-ω* ἔχει χαρακτῆρα τὸ δίψηφο φωνῆεν *ου*. Ὅμοια καὶ τὰ ρήματα *κρού-ω, καί-ω, κλαί-ω*. Τὰ ρήματα *ἐλκῶ-ω, ἰδρῶ-ω, πλέ-ω*, ἔχουν χαρακτῆρα φωνῆεν. Τέτοια ρήματα λέγονται *φωνηεντόληχτα*.

2. Ἀναζήτησε τοὺς στίχους 2-8 τοῦ κειμένου τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *π, β, φ, μπ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *χειλικὰ* καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *χειλικόληχτα*. Χειλικόληχτα εἶναι καὶ τὰ ρήματα σὲ *-αῶ, -εῶ, -φτω, -πω*.

3. Ἀναζήτησε στοὺς στίχους 9-13 τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *κ, γ, χ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *λαρυγγικὰ* καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *λαρυγγικόληχτα*.

4. Τὸ σύμφωνα *τ, ντ, θ, δ* λέγονται *ὀδοντικά* καὶ ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *ὀδοντικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 14-16.

Τὰ σύμφωνα *τσ, τζ, σ, ζ* λέγονται *διπλοδοντικά* ἢ *συριστικά* καὶ ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα λέγονται *συριστικόληχτα*. Ποιὸ τέτοιο ρῆμα ὑπάρχει στὸ στίχο 15:

5. Τὰ σύμφωνα *λ, ρ* λέγονται *γλωσσικά* ἢ *ὕγρα* καὶ τὰ *μ, ν* λέγονται *ρινικά*. Ὅσα ρήματα ἔχουν χαρακτῆρα *λ, ρ* καὶ *μ, ν* λέγονται *ὕγρόληχτα* καὶ *ρινικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 17-26

6. Ποιά ρήματα τῆς β' συζυγίας ὑπάρχουν στοὺς στίχους 27-30;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

***Άσκηση.** Νὰ βρῆς ἀπὸ δύο ρήματα καθεμιάς ἀπὸ τὶς ἕξι κατηγορίες (ἔκτος ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι στὸ κείμενο).

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ μαθ. 2 ξεχώρισε τὰ ρήματα κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέμα: 1) φωνηεντόληχτα, 2) χειλικόληχτα, 3) λαρυγγικόληχτα 4) ὀδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα, 5) ὕγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα, 6) ρήματα β' συζυγίας.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς παρακάτω ἀπλῆς λέξεις: *καπνός, βοννό, λάμπω, νερό, λάδι.*

108. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

- 1 "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σέ ἔβρη ἡ νύχτα.
- 2 Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.
- 3 Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοιξη πηγάδι.
- 4 "Όταν λείπη ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
- 5 Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
- 6 Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
- 7 Τὰ ἔχει πᾶνε κι ἔρχονται, κι ἡ ἀρχοντιά ἀπομένει.
- 8 Φταίει ὁ γαίδαρος καὶ δέρνουν τὸ σαμάρι.
- 9 "Όσα φέρνει ἡ ὥρα δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.
- 10 "Αν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουνε καὶ τὸ χέρι.
- 11 "Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.
- 12 Φασούλι φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
- 13 "Όποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώση πέντε μέρες κοσκινίζει.
- 14 Στοῦ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμί δὲν ξημερώνει.
- 15 Σὰ σ' ἀρέσει, μπαρμπα-Λάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν "Αντρο.
- 16 Τ'ἀρεσοῦμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
- 17 "Η κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάει καὶ τὸν οὐρανό.
- 18 Τὸ θές νὰ κάμης σήμερο γι' αὔριο μὴν τ' ἀφήνης.
- 19 "Η βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άκαμάτρα* τεμπέλα, όκνηρη (άρσ. *άκαμάτης*).—τό *θές*, (ποιητικό) αντί: αυτό που *θέλεις*.

Περιεχόμενο. Ποιό είναι τό νόημα τής κάθε παροιμίας;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Πρόσεξε στην *όρθογραφία τών ένεστωτικών καταλήξεων*:

1) - *άβω* (στ. 1, 2): *ανάβω* - *ράβω*, *σάβω* κ.ά. με *β*.

*Αλλά: *παύω*, *αναπαύω*, *απολαύω* με *αυ*.

2) - *εύω* (στ. 3, 4): *γυρεύω*, *χορεύω* - *άριστεύω*, *βραβεύω*, *κλαδεύω*, *παιδεύω*, *πορεύομαι*, *έμπορεύομαι*, *όνειρεύομαι* με *ευ*.

*Αλλά: *κλέβω*, *σέβομαι* με *β*.

3) - *αίνω* (στ. 5): *πλουταίνω* - *βγαίνω*, *μπαίνω*, *φαίνομαι* κ.ά. με *αι*.

*Αλλά: *δένω*, *μένω*, *πλένω* με *ε*.

4) - *έρνω* (στ. 8, 9): *δέρνω*, *φέρνω* - *γδέρνω*, *γέρνω*, *σπέρνω* κ.ά. με *ε*.

*Αλλά: *παίρνω* με *αι*.

5) - *ιάζω* (στ. 11): *βιάζω*, *βιάζομαι* - *άγκαλιάζω*, *κοπιάζω* κ.ά. με *ια*.

*Αλλά: *άδειάζω*, *χρειάζομαι* με *εια*

μοιάζω, *μονοιάζω*, *νοιάζομαι* με *οια*.

6) - *ίζω* (στ. 12, 13): *γεμίζω*, *κοσκινίζω* - *άντικρίζω*, *φτερνίζομαι* κ.ά. με *ι*.

*Αλλά: *μπήςω*, *πήζω*, *πρήςω* με *η*

αναβλύζω, *αναβρούζω*, *γογγύζω*, *δακρύζω*, *κατακλύζω*, *κειαρούζω*, *όλολύζω* (θρηνη), *συγχύζω*, *σφύζω* με *υ*

δανειζω με *ει* - *άθροίζω* με *οι*.

7) - *λω* (στ. 13): *θέλω* - *όφείλω*, *μέλει* μ' *ένα λ*.

*Αλλά *όλα τ' άλλα* ρήματα τής *α'* συζυγίας σε *-λλω* με *δύο λ*: *αναβάλλω*, *αναγγέλλω*, *ανατιέλλω*, *θάλλω* κτλ.

8) - *ώνω* (στ. 13, 14): *ζυμώνω*, *ξημερώνει* - *άπλώνω*, *βεβαιώνω* κτλ. γράφονται με *ω* σε *όλους* τούς χρόνους: *ζυμώνω*, *ζύμωσα*, *ζυμώνθηκα*, *ζυμωμένος*.

9) - *σω* (στ. 15, 16): *άρέσω* μ' *ένα σ*. **Όλα τ' άλλα* σε *-σσω* με *δύο σ*: *αναπτύσσω*, *απαλάσσω*, *έξειλισσω* (ξετυλίγω), *έξορούσσω* (ξεσκάβω).

10) - *ίνω* (στ. 17): *πίνω* - *δίνω*, *κρίνω* *κλίνω* (ένα *όνομα*, *ένα ρήμα*) με *ι*. - *ήνω*: *άφήςω*, *ψήςω*, *σβήςω*, *σήςω* με *η*.

- *ύνω*: *γδύνω*, *λύνω*, *ντύνω*, *ξύνω*, *φτύνω*, *χύνω*, *εύκολύνω*, *διευθύνω*, *μεγεθύνω*, *άμύνομαι* κ.ά. με *υ*.

- *είνω*: *κλείνω* (τό παράθυρο, τήν πόρτα κτλ.), *τείνω* (τεντώνω) με *ει*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

**Άσκηση*. *Νά πής ποιές ένεστωτικές καταλήξεις ξεχωρίζονται στο σημερινό μάθημα και νά φέρης από ένα παράδειγμα.*

Γύμνασμα. *Γράψε όσα ρήματα μπορείς νά βρής με τις άκόλουθες ένεστωτικές καταλήξεις*: 1) -*άβω*, -*αύω*, 2) -*εύω*, -*έβω*, 3) *αίνω*, -*ένω* 4) -*έρνω*, -*αίρνω*, 5) -*ιάζω*, -*ειάζω*, -*οιάζω*, 6) -*ίζω*, -*ήςω*, -*είζω*, -*οίζω*, -*ύζω*, 7) -*λω*, -*λλω*, 8) -*ώνω*, 9) -*σω*, -*σσω*, 10) -*ίνω*, -*ήνω*, -*ύνω*, -*είνω*.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. *Γράψε τις λέξεις του κεμένου που παρουσιάζουν συνίζηση, εκθλίψη, άφαίρεση, άποβολή, συνεκφώνηση* (μαθ. 36 και 88).

Ἡ Τροία ἔπεσε. Δέκα χρόνια τὴν προστάτησαν τὰ τεῖχη τῆς καὶ τὰ παιδιά τῆς· δέκα χρόνια βάσταξε, περισσότερο δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξῃ. Ὁ Ἐκτορας, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παλικάρια τῆς, εἶχε σκοτωθῆ, καὶ μολονότι ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸν σκοτώθηκε καὶ ὁ πιὸ ἀντρειωμένος ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ὁ Ἀχιλλέας, οἱ πο-

λιορκητές τῆς κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν, ἀφοῦ πέρασαν μὲ δόλο ἀπὸ τὶς πύλες τῆς τὸ ξύλινο ἄλογο, τὸν περίφημο δούρειο ἵππο.

Οἱ νικητές μάζεψαν πλῆθος λάφυρα κι ἔκαψαν τὴν πόλη. Ἐτοίμασαν τὰ καράβια τους, γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα, καὶ τώρα περιμένουν νὰ φυσήξῃ εὐνοϊκὸς ἄνεμος, γιὰ νὰ σηκώσουν τὶς ἄγκυρες. Στὴν παραλία ἔχουν συγκεντρωμένες πολλές αἰχμαλωτισμένες Τρωαδίτισσες, ποὺ θὰ τὶς πάρουν μαζί τους. Ἀνάμεσά τους εἶναι ἡ Ἐκάβη, ἡ γριά χήρα τοῦ Πριάμου. Ἡ περήφανη βασίλισσα, δυστυχισμένη σκλάβα τώρα, θρηνεῖ:

«Τὰ χρόνια τῆς εὐτυχίας πέταξαν. Ἐζήσα μέσα στ' ἀγαθὰ καὶ τώρα ποὺ γέρασα πηγαίνω σκλάβα στὰ ξένα, ἔρημη, χήρα, χωρὶς παιδιά. Τοὺς γιούς μου τοὺς σκότωσαν, τὶς κόρες μου, ὅσες σώθηκαν, τὶς παίρνουν σκλάβες καὶ αὐτές. Τί τραβήξαμε ὡς τώρα καὶ τί θὰ πάθωμε ἀκόμα! Ἡ Μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε ὅλο τὸ πικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς. Ἔτσι τὸ θέλησαν οἱ θεοί!

Δία, γιατί μᾶς ἀπαρνήθηκες; Ἐφταιξε ὁ Πάρης, ναί, ποὺ πλάνεσε τὴν ξένη γυναῖκα καὶ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὴν Τροία· ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῆ ὅλος ὁ λαὸς γιὰ τὸ φταξιμό του; Σὲ πιστέψαμε γιὰ προστάτη μας, εἶχαμε κρεμάσει ἀπὸ σένα ὄλες τὶς ἐλπίδες μας, σοῦ προσφέραμε τόσες θυσίες, ἐσὺ ὁμως τὰ ξέχασες ὅλα αὐτὰ καὶ μᾶς παράδωσες στοὺς ἐχθρούς. Ἐκλαψα, ἔκλαψα, τὰ μάτια μου στέγγνωσαν καὶ ἄλλα πιά δάκρυα δὲν ἔχω νὰ χύσω. Μεγάλε θεέ, συχώρεσέ με γιὰ τὰ πικρά μου παράπονα, μὰ ὁ πόνος μου ξεχείλισε. Σὲ λίγο θὰ καλέσῃ ἡ σάλπιγγα τὶς δύστυχες Τρωαδίτισσες νὰ μποῦν στὰ καράβια. ὦ, νὰ μᾶς εἶχες καλύτερα κάψει κι ἐμᾶς στὴ φωτιά ποὺ ἔκαψε τὴ χώρα μας!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἡ μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε ὄλο τὸ πικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς· ἐξήγησε τὴν προσωποποίηση καὶ τὴ μεταφορὰ πού ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴ φράση.

Περιεχόμενο. Ποιὰ ἦταν ἡ Ἐκάβη;— Ποιὰ παράπονα ἔλεγε στὸ Δία;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Μερικὰ ρήματα παρουσιάζουν ἄνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου. Τέτοια εἶναι ἀρκετὰ στὸ σημερινὸ κείμενο :

Α.— Ρήματα α' συζυγίας.

1. Φωνηεντόληχτα: καίω - ἐκαψα, κλαίω - ἐκλαψα, φταίω - ἔφταιξα, πλέω - ἔπλευσα, πνέω - ἔπνευσα.
2. Χειλικόληχτα: τὸ πέφτω ἔχει ἀόριστο ἔπεσα.
3. Ρινικόληχτα: τὸ δίνω ἔχει ἀόριστο ἔδωσα (παράδινω - παράδωσα κτλ.).

Β.— Ρήματα β' συζυγίας.

1. Σὲ -εσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων: καλῶ, πλανῶ, συγχωρῶ, διαρκῶ, βαρῶ, ἐπαινῶ, μπορῶ, φορῶ, χωρῶ, ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναιρῶ κ. ἄ.: βάρεσα, κάλεσα, πλάνεσα, συγχώρεσα κτλ.
 2. Σὲ -ασα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων γελῶ, κρεμῶ, διψῶ, πεινῶ, χαλῶ, σπῶ, γερνῶ, κερνῶ, περνῶ, ξεχνῶ, κ. ἄ. γέλασα, κρέμασα κτλ.
 3. Σὲ -υσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων μεθῶ καὶ μηνῶ: μέθυσα, μήνυσα.
 4. Σὲ -αξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων βασῶ καὶ πετῶ: βάσταξα, πέταξα.
 5. Σὲ -ηξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων ρουφῶ, τραβῶ, βογκῶ, ζουλῶ, στραμπουλῶ, κ. ἄ. ρούφηξα, τράβηξα κτλ.
- Τὸ βασῶ ἔχει σπάνια καὶ ἀόρ. βάστηξα.

Γ.— Μερικὰ ἄλλα ρήματα.

1. Τὸ θέλω καὶ τὸ βόσκω ἔχουν ἀόριστο θέλησα, βόσκησα, σὰ νὰ ἦταν τῆς β' συζυγίας.
2. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀόριστο θάρρεψα κατὰ τὴν α' συζυγία.
3. Τὸ διδάσκω ἔχει ἀόριστο δίδαξα.

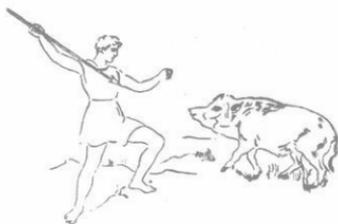
Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκησις. Ἀναζήτησε τοὺς ἀορίστους πού εἶναι στὸ κείμενο, ἀνάλυσέ τοὺς γραμματικὰ καὶ ξεχώρισε τὴν ἄνωμαλία πού παρουσιάζει ὁ καθένας. **Γύμνασμα.** Στὸ παρακάτω κομμάτι νὰ βρῆς ὄλους τοὺς ἐνεργητικούς ἀορίστους πού παρουσιάζουν ἄνωμαλία καὶ νὰ κάμης τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυσι:

Κάποτε τὰ πουλιὰ θέλησαν νὰ ἐκλέξουν βασιλιά. Ὁ Θεὸς τότε τὰ κάλεσε καὶ εἶπε νὰ γίνῃ βασιλιάς ὁποῖος μπορέσῃ νὰ πετάξῃ ψηλότερα. Αὐτὸ στενοχώρεσε τὰ πουλιὰ. Μόνον ὁ καλογιάννος γέλασε. «Ἐγὼ θὰ βγῶ βασιλιάς, γιὰτὶ ὁ αὐτὸς γέρασε πιά», εἶπε. Ὁ ἀγόνας ἄρχισε, ἀλλὰ δὲ βάσταξε πολὺ. Γρήγορα ὁ αὐτὸς ξεπέρασε ὄλα τὰ πουλιὰ καὶ ὅταν ἔφτασε ὡς ἐκεῖ πού δὲν μποροῦσε νὰ πετάξῃ πιὸ πάνω, φώναξε: «Ποῖο μπορεῖ νὰ πετάξῃ ψηλότερα ἀπὸ μένα;» Ὁ καλογιάννος πού εἶχε κορυφτὴ στὴ ράχη τοῦ αὐτοῦ, ἀνατινάχτηκε λίγο καὶ φώναξε: «Ἐγὼ!» Κι ἔτσι ἐγινε βασιλιάς!

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὄλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ παραπάνω κομματιοῦ καὶ νὰ κάμης τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυσι.

Κάποτε ο Όδυσσεάς, όταν ήταν πολύ νέος, έφυγε από την πατρίδα του την Ίθάκη και πήγε να Ίδη τον παππού του τον Αυτόλυκο, πατέρα τής μητέρας του, που έμενε στα μέρη του Παρνασσού. Ό γέρος τον είδε με μεγάλη χαρά και παράγγειλε

στούς γιούς του να ετοιμάσουν πλούσιο τραπέζι για τον έγγονό του και άνιψιό τους. Έκείνοι, σύμφωνα με όσα τούς είπε ό πατέρας τους, πήγαν στο λιβάδι, πήραν ένα παχύ βόδι και τό έφεραν στο σπίτι. Τό έσφαξαν, τό έγδαραν, τό έκοψαν κομμάτια, τό λιάνισαν με τέχνη, τό πέρασαν στις σούβλες και τό έψησαν. Έφαγαν όλοι και ήπιαν γερά εκείνη την ήμέρα.

Τήν άλλη μέρα, πριν άνατείλει ό ήλιος, οι γιοί του Αυτόλυκου βγήκαν κυνήγι και πήραν μαζί τους και τον Όδυσσεά. Άνέβηκαν στον Παρνασσό και μπήκαν μέσα στο δάσος την ώρα που πρόβαλε ό ήλιος. Έμπρός έτρεχαν οι σκύλοι ψάχνοντας να βρουν τ' άχνάρια των άγριμιών και άκολουθούσαν οι κυνηγοί. Σ' ένα πυκνό, σκοτεινό μέρος του δάσους κειτόταν ένα μεγάλο άγριογούρουνο. Αυτό, με τό θόρυβο που έγινε, πετάχτηκε δρθιο και στάθηκε άντίκρυ στούς κυνηγούς, όρθότριχο και με φλόγες στα μάτια. Πρώτος όρμησε καταπάνω του ό Όδυσσεάς προβάλλοντας τό μακρύ του κοντάρι, αλλά τό θερικό πρόλαβε, του έμπηξε τό δόντι του πάνω από τό γόνατο και του έσκισε τή σάρκα· δέν του άγγιξε όμως τό κόκαλο. Ό Όδυσσεάς, άφοβος, άν και πληγωμένος, πέτυχε τον κάπρο στο δεξί του ώμο· ή σουβλερή μύτη του κονταριού πέρασε και βγήκε από την άλλη μεριά· τό άγριμι μουγκρίζοντας κυλλίστηκε στο χώμα και σέ λίγο πέθανε.

Οι γιοί του Αυτόλυκου ήρθαν κοντά στον άνιψιό τους, έπλυναν την πληγή του, έβαλαν πάνω της, για να γλυκάνουν τον πόνο, κάτι βότανα που είχαν μαζί τους κι έπειτα τον έφεραν στο σπίτι. Ό Όδυσσεάς έμεινε λίγον καιρό άκόμη στο σπίτι του παππού του, ώσπου να κλείση καλά ή πληγή. Έπειτα παππούς και θεϊοί τον φόρτωσαν δώρα και τον έστειλαν πίσω στην Ίθάκη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγριογούρουνο· λέγεται καὶ ἀγριοχόιρος (τέτοιες διαφορετικὲς λέξεις ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν λέγονται ταυτόσημες λέξεις ἢ ταυτόσημα).—ἀγρίμι ἀγριο ζῶο, θηρίο.—κάπρος ἀρσενικὸ ἀγριογούρουνο.

Περιεχόμενο. Νὰ περιγράψῃς ὅσα ἐγίναν ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἦρθε ὁ Ὀδυσσεὺς στὸν παπτοῦ του ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

A.—Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος σὲ πολλὰ ῥήματα σχηματίζεται μὲ κατάληξη -α, χωρὶς σ (ψ, ξ) πρὶν ἀπ' αὐτό: φεύγω - ἔφυγα, πλένω - ἔπλυνα.

Ῥήματα ποὺ ἔχουν ἐνεργητικὸ ἀόριστο χωρὶς σ (ψ, ξ) εἶναι:

1. Μερικὰ ἀνόμαλα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ διαφορετικὸ θέμα:

βλέπω - εἶδα, ἔρχομαι - ἦρθα, λέγω - εἶπα, τρώω - ἔφαγα.

2. Τὰ φεύγω - ἔφυγα, βάζω - ἔβαλα, βγάζω - ἔβγαλα, πίνω - ἔπια, παίρνω - πῆρα.

3. Μερικὰ ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ηκα: ἀνεβαίνω - ἀνέβηκα, κατεβαίνω - κατέβηκα, διαβαίνω - διάβηκα, βρισκω - βρῆκα (καὶ σπάνια ἤβρα), μπαίνω - μπῆκα, βγαίνω - βγῆκα.

4. Τὰ ἐγρόληχτα (χαρ. λ, ρ) καὶ μερικὰ ρενικόληχτα (χαρ. μ, ν).

Αὐτὰ ἔχουν ἀοριστικὸ θέμα ἢ ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικὸ ἢ κάπως ἀλλαγμένο. Ἄρκετὰ τέτοια εἶναι στὸ κείμενο.

α) Ἐχουν ἀοριστικὸ θέμα ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικὸ: κρῖνω - ἔκρινα, γίνομαι - ἔγινα· ἔτσι καὶ κλίνω - ἔκλινα, εὐκόλυνω - εὐκόλωνα κ. ἄ.

β) Ἐχουν τὸ ἀοριστικὸ θέμα κάπως ἀλλαγμένο:

προβάλλω - πρόβαλα	μένω - ἔμεινα	πετυχαίνω - πέτυχα
ἀνατέλλω - ἀνάτειλα	πλένω - ἔπλυνα	πηγαίνω - πῆγα
παραγγέλλω - παραγγείλα	φέρνω - ἔφερα	προλαβαίνω - πρόλαβα
στέλλω - ἔστειλα	γδέρνω - ἔγδαρα	πεθαίνω - πέθαινα.

B.—1. Τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς ἀλλάζει κάποτε στὴν ὑποταχτικὴ, τὴν προσταχτικὴ καὶ τὸ ἀπαρέμματο:

παίρνω, ἀορ. ὀριστ. πῆρα, ὑποτ. πάρω, προστα. πάρε, ἀπαρ. πάρει
πηγαίνω, > πῆγα > πάω > ἄμε, ἀπαρ. πάει

2. Ἄλλα ῥήματα σχηματίζουν τὸν ἀόριστο στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος: μπαίνω - μπῆκα, μπῶ, ἔμπα, μπῆ· βρισκω - βρῆκα, βρεῶ, βρέε, βρεῖ. Ἔτσι καὶ τὰ βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω.

3. Οἱ ἀόριστοι εἶδα, εἶπα, σχηματίζονται συνήθως στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν· ἐπίσης καὶ στὸ ἀπαρέμματο: διαν δῆς, ἴσως πῆτε, ἔχουν πεῖ· τὸ ἦπια πάντα σχηματίζεται στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν: ἂν πῆτε, πιεὺς κτλ.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τοὺς ἐνεργ. ἀορίστους ποὺ δὲν ἔχουν σ (ψ, ξ) στὸ τέλος τοῦ θέματος. Κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση. Ξεχωρίσε ποιὲς διαφορὲς παρουσιάζει τὸ ἀοριστικὸ θέμα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ.

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητ. ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς τῶν ῥημάτων προβάλλω, μένω, διαβαίνω, προλαβαίνω, πλένω, στέλλω.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παραθετικά (μονολεχτικά καὶ περιφραστικά) πέντε ἐπιθέτων τοῦ κειμένου, στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικῆ καὶ στὰ τρία γένη.

Τὸ καμπανάκι τοῦ караβιοῦ χτύπησε νὰ φύγουν οἱ ἐπισκέψεις. Δάκρυσαν μάτια, ἄνοιξαν ἀγκαλιές, κι ἔδωσαν φιλιὰ σταυρωτά οἱ ταξιδιώτες κι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἔμεναν.

Ἐπειτα ὁ καπετάνιος σφύριξε τρεῖς ἀπάνωτὲς φορές, οἱ μοῦτσοι σήκωσαν τὴ σκάλα, ση-

κώθηκε ἡ ἄγκυρα καὶ τὸ καράβι ξεκίνησε.

Ὁ καπετάνιος κανόνισε τὴν πορεία καὶ κάθισε νὰ πιῇ τὸν καφέ του.

— Τὸ μελτέμι δυνάμωσε ἀπὸ τὸ πρῶι, εἶπε κι ἔκλεισε τὸ στόμα του, σὰ νὰ τὸ κλειδῶσε.

Μεμιάς ἦρθε ἕνας ἀέρας καὶ γιὰ μιὰ στιγμή ἔδειρε τὶς τέντες καὶ τὰ κατάρτια. Ἄσπρισαν κοντά μας τὰ πρῶτα κύματα, χτύπησαν τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τοῦ караβιοῦ καὶ ἔφετισαν σὲ ἀφρούς, ραντίζοντας μὲ ἀρμύρα τὸ κατὰστρωμα. Δεύτερο, τρίτο κύμα ἔσεισαν τὸ καράβι σύγκορμο καὶ τὸ ἔγειραν στὰ δεξιά. Ὁ λοστρόμος ἔλυσε βιαστικά τὴν τέντα, ὁ ἀέρας πήρε τὸ καπέλο ἑνὸς ἐπιβάτη, τὸ κύλησε κάμποσο κι ἔπειτα τὸ ἔστειλε στὴ θάλασσα, ποὺ τὸ ρούφηξε μεμιάς. Τὰ κύματα τώρα ἔρχονταν καταποδιαστά, τὸ καράβι μέθυσε, ξεχείλισε τὸ κατὰστρωμα νερά, σκόρπισε ὁ κόσμος, κατέβηκε στὰ κλειστά τοῦ караβιοῦ κι ἔμειναν μόνο δυὸ τρεῖς ποὺ ἀψήφησαν τὴν κακοθαλασσιά.

Σὲ λίγο ὄλο τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ караβιοῦ ἀνέβηκε στὴ γέφυρα. Ὁ καπετάνιος ἔμπηξε τὶς φωνές, ἔδινε διαταγές κι ὁ τιμονιέρης, μούσκεμα στὸν ἰδρώτα, προσπάθησε νὰ δώσῃ στὸ καράβι ἴσια πορεία ἀποφεύγοντας τὸ κύμα στὰ πλευρά.

Δὲν ξέρω κι ἐγὼ πόσο τράβηξε αὐτὸς ὁ ἄγριος χορὸς μὲ τὴ θάλασσα. Σιγὰ σιγὰ δμως τὰ κύματα ἔγιναν μικρότερα, ὁ ἀέρας ἀδυνάτισε κι ὅταν ὁ ἥλιος ἔγειρε, τὰ πάντα ἠσύχασαν.

Στὸ βάθος πρόβαλαν τὰ πρῶτα νησιά.

— Γερὴ θάλασσα εἶχαμε, εἶπα στὸν καπετάνιο.

— Μελτεμάκι καλὸ, μοῦ ἀποκρίθηκε. Ποῦ νὰ ἴδῃς τί κατεβάζει τὸ χειμῶνα ὁ Καρβοντόρος! Κι ἄρχισε νὰ μοῦ λέῃ μιὰ χειμωνιάτικη θαλασσινὴ ἱστορία ποὺ θυμήθηκε.

Ἡ θάλασσα τώρα μᾶς τριγύριζε ἡσυχὴ καὶ τρυφερή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μελέμια βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι πού πνέουν τὸ καλοκαίρι. — ἀπανωτὲς τῆ μία ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλεπάλληλες. — μοῦτσος ναυτόπουλο, μαθητευόμενος ναύτης. — λοιστόμος ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. — ἀμνηθῶ δὲ λογαριάζω, περιφρονῶ. — Καβοντόρος τὸ νοτιότερο ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου πῶς ξεκίνησε τὸ πλοῖο, πῶς ἄρχισε ἡ τρικυμία, πῶς δυναμώσε καὶ πῶς σιγὰ σιγὰ ἤσυχασε.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ σημερινὸ κείμενο εἶναι πολλὰ ρήματα στὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τους καὶ κυρίως στὸ πῶς γράφεται τὸ φωνῆεν τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ θέματος, δηλ. τὸ **θεματικὸ φωνῆεν**.

1. **Στὰ ρήματα α' συζυγίας** τὸ φωνῆεν αὐτὸ κανονικὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος (βλ. μάθ. 108).

ἀρχίζω - ἀρχισα, γίνομαι - γίνα· δακρύζω - δάκρυσα· ἀφήνω - ἀφησα· σβήνω - σβησα· ἀνοίγω - ἀνοιξα· κλείνω - ἐκλείσα· κλειδώνω - κλειδώσα, σηκώνω - σήκωσα.

2. α) **Γράφονται μὲ ν** οἱ ἀόριστοι σὲ -**να** τῶν ρημάτων πού τελειώνουν σὲ -**αίνω**: ὁμορφαίνω - ὁμόρφωνα, βαραίνω - βάρυνα, ἀκριβαίνω - ἀκρίβυνα· ἐπίσης ὁ ἀόριστος ἔπλυνα τοῦ πλένω.

β) **Γράφονται μὲ η** οἱ ἀόριστοι βοῆκα, βγῆκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πήρα, αὐῆσα, βόσκησα κτλ.

γ) **Γράφονται μὲ ει** οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδειρα, ἔπειρα, ἀνάγγειλα, κατάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα, ἀπόμεινα κτλ.

δ) **Γράφεται μὲ ι** ὁ ἀόρ. κάθισα τοῦ ρήματος κάθομαι.

3. **Τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας** γράφονται μὲ **η** στὸν ἀόριστο: χτύπησα, χαιρέτησα, ξεκίνησα, κύλησα, ρούφηξα κλπ.

Γράφονται μὲ ν τὸ μέθωσα καὶ μήνυσα.

4. α) **Γράφεται μὲ ω** ὁ ἀόρ. κίνωστος τοῦ δίνω καὶ οἱ χρόνοι πού γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του: ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ' μου, ἔχω δώσει, παραδώσω· ὅμοια καὶ τὸ παράγωγο δωσίλογος.

β) **Γράφεται μὲ ο** ὁ παθητικὸς ἀόριστος τοῦ δίνω καὶ ὅλα τὰ παράγωγα: δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῆ, παραδοθῆτε, δοσμένοι, παραδομένοι ἢ δόση, ὁ ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία.

5. **Μ' ἓνα ἢ μὲ δύο λ**; Τὰ ρήματα μὲ **λλ** στὸ ἐνεστωτικὸ θέμα, ἔχουν στὸ ἀοριστικὸ μόνον ἓνα **λ**: ἀνατέλλω - ἀνάτειλα, προβάλλω - πρόβαλα κτλ. Χρειάζεται προσοχὴ γιὰ νὰ γράψωμε μὲ **λλ** τοὺς χρόνους πού γίνονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα καὶ μ' ἓνα **λ** τοὺς χρόνους τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὰ ρήματα πού εἶναι στὸν ἐνεργ. ἀόριστο, κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀοριστου στὴν ὀριστικὴ καὶ ὑποταχτικὴ τῶν ρημάτων: ἀθροίζω, ἀνατέλλω, ἀφήνω, βοηθῶ, γδύνω, γίνομαι, δανεῖζω, δίνω, δροσιζω, κάθομαι, κλείνω, κυλῶ, μεθῶ, μνηθῶ, σβήνω, ὑποβάλλω.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κειμένου, χωριστὰ κατὰ εἶδος.

Ἐνῶ ἓνας ξυλοκόπος ἔκοβε ξύλα κοντά σ' ἓναν ποταμό, τὸ τσεκούρι τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἔπεσε μέσα στὸ νερό. Ἡ κοίτη του ἦταν βαθιά, τὸ ρέμα ὀρμητικό, καὶ ὁ δύστυχος ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀδύνατο νὰ πιάσει τὸ ἐργαλεῖο. Κάθισε στὴν ὄχθη ἀπελπισμένος.

— Τί θὰ κάμω τώρα; ἔλεγε· πῶς θὰ δουλεύω χωρὶς τσε-

κούρι; αὐτὸ ἦταν ἡ ζωὴ μου· καὶ εἶχα δώσει τόσα χρήματα γιὰ νὰ τὸ ἀγοράσω!

Ὁ θεὸς ὁ Ἑρμῆς ἄκουσε τοὺς θρήνους τοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπου, τὸν λυπήθηκε, τὸν πλησίασε, βούτηξε ἔπειτα στὸν ποταμὸ καὶ ἀνέβασε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι.

— Τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι σου;

— Ὁχι, εἶπε ἐκεῖνος· τὸ δικό μου δὲν ἦταν τέτοιο· ἦταν ἓνα ἀπλὸ σιδερένιο τσεκούρι.

Ξαναβούτηξε ὁ θεὸς στὸ νερὸ κι ἔφερε πάνω ἓνα τσεκούρι ἀσημένιο.

— Οὔτε αὐτὸ εἶναι τὸ δικό μου.

Ὁ Ἑρμῆς ξανακατέβηκε γιὰ τρίτη φορὰ στὸ βυθὸ κι ἔφερε ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πέσει.

— Naί, αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχασα, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Ἑρμῆς εὐχαριστήθηκε γιὰ τὴν τιμιότητά του καὶ τοῦ ἔδωσε καὶ τὰ τρία.

Ἐνας ἄλλος ξυλοκόπος ποὺ ἄκουσε γι' αὐτὸ τὸ περιστατικό, πῆγε στὴν ἀκροποταμιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ πετύχαινε κι αὐτὸς τὰ ἴδια ἄφησε ξεπίτηδες τὸ τσεκούρι του νὰ πέσει στὸ ρέμα κι ἔπειτα κάθισε στὴν ὄχθη κι ἐκλαιγε. Παρουσιάστηκε καὶ σ' αὐτὸν ὁ Ἑρμῆς καί, ἀφοῦ ἔμαθε γιὰ ποιά αἰτία θρηνούσε, κατέβηκε ὅπως τὴν ἄλλη φορὰ, ἔβγαλε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι καὶ τὸν ρώτησε ἂν ἦταν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔπεσε.

— Naί, αὐτὸ εἶναι, φώναξε ἐκεῖνος μὲ χαρὰ.

Ὁ θεὸς θύμωσε γιὰ τὴν ἀδιαντροπία του καὶ ὄχι μόνο κράτησε τὸ χρυσό, παρὰ δὲν τοῦ ἔδωσε πίσω οὔτε καὶ τὸ δικό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, κοίτη ἢ κοιλότητα τοῦ ἐδάφους ὅπου ρέει ὁ ποταμός ἢ τὸ ρυάκι.

Περιεχόμενο. Διηγήσου τί ἔγινε μὲ τὸν πρῶτο ξυλοκόπο καὶ τί μὲ τὸ δεῦτερο.—Ποῖο δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μῦθο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὶς ἀντωνυμίες ἔχομε μάθει ὡς τώρα τὶς προσωπικὲς (μαθ. 53, 54), τὶς κτητικὲς, τὶς ἰδιόπαθεσ καὶ τὶς ὀριστικὲς (μάθ. 105).

Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε δύο ἄλλα εἶδη.

1. Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες πού τὶς μεταχειριζόμαστε ὅταν ρωτοῦμε. Τέτοιες εἶναι οἱ ἀκόλουθεσ τρεῖς:

- α) τὸ τί; ἢ τί θὰ κάμω τώρα; τί διαγωγή ἔδειξε; τί ἄνθρωπος ἦταν;
β) τὸ ποῖός; ποιά; ποῖός; πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός; ποῖός βοήθησε τὸν τίμο ξυλοκόπο; γιὰ ποιά αἰτία θρηνοῦσε; ποῖός ἦταν τὸ τσεκούρι του;
Γιὰ τὴ γενική τοῦ ποῖός χρησιμεύει κάποτε καὶ ἡ γενική τίνοσ γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) τίνων γιὰ τὸν πληθυντικό: τίνοσ εἶναι τὸ τσεκούρι; τίνων εἶναι αὐτὸ τὸ παιδί;

γ) τὸ πόσοσ; πόση; πόσο; πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦροσ πόσοσ καιρόσ πέρασε; πόση ὥρα περιμενε; πόσα χρήματα ἔδωσε;

2. Δειχτικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες πού τὶς μεταχειριζόμαστε ὅταν δείχνουμε καὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθεσ πέντε:

α) αὐτόσ, αὐτή, αὐτό. Τὴ μεταχειριζόμαστε ὅταν δείχνουμε κάτι πού εἶναι κοντά ἢ πού τὸ ἀναφέραμε λίγο πρὶν: αὐτό εἶναι τὸ δικό μου, αὐτὰ εἶπε.

β) τοῦτοσ, τούτη, τοῦτο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε κάτι ἀπὸ πολὺ κοντά: τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι μου.

γ) ἐκεῖνοσ, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε κάτι πού εἶναι μακριά ἢ πού τὸ ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο: ἐκεῖνοσ ἐκεῖ πέρα εἶναι τίμοσ, ἔτσι εἶπε ἐκεῖνοσ.

δ) τέτοιοσ, τέτοια, τέτοιο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: τὸ δικό μου δὲν ἦταν τέτοιο.

ε) τόσοσ, τόση, τόσο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν ποσότητα ἢ τὸ μέγεθοσ: εἶχα δώσει τόσα χρήματα, τόσο μεγάλοσ, τόσο μικρόσ.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτόσ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός, οἱ ἀντωνυμίες τοῦτοσ, ἐκεῖνοσ, τόσοσ ὅπως τὸ μαῦροσ καὶ ἡ ἀντων. τέτοιοσ ὅπως τὸ πλούσιοσ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκησι. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς ἐρωτηματικὲσ καὶ τὶς δειχτικὲσ ἀντωνυμίες. Σὲ ποῖο γένοσ, ἀριθμὸ καὶ πτώσει εἶναι ἡ καθεμία καὶ τί φανερώνει;

Γύμνασμα. Γράψε ἕξι προτάσεις μὲ καθεμία ἀπὸ τὶς ἐρωτηματικὲσ ἀντωνυμίες ποῖός, πόσοσ σὰ τρία γένη, στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ. Γράψε ἔπειτα ἄλλεσ ἕξι προτάσεις πού ν' ἀπαντοῦν μὲ κατάλληλη δειχτική ἀντωνυμία. (Παράδειγμα: ποῖός πέταξε τὴν πέτρα;—ἐκεῖνοσ ὁ μικρόσ τὴν πέταξε.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι, ἀλλάζοντασ τὰ ρήματα ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα στὸν ἀόριστο: Ὁ ἥλιοσ ἀνατέλλει. Προβάλλει τώρα λαμπρόσ καὶ φωτίζει τὰ πάντα. Τὰ παιδιά ξυπνοῦν χαρούμενα. Πλένονν καλά τὸ σῶμα τουσ καὶ ἔπειτα, ὁμοια καθαρά καὶ σὴν ψυχῇ, κάνουν τὴν προσεχῆ τουσ. Βάζουν τὰ βιβλία στὴ σάκα τουσ καὶ εἰομάζονν τὰ πράματά τουσ γιὰ τὸ σχολεῖο. Ὑστερα τρώνε τὸ πρωινό τουσ. Ἡ ὥρα ὁμοσ κυλᾷ καὶ βιαστικά χαίροτοῦν τοὺσ γονεῖσ τουσ καὶ φεύγονν. Προλαβαῖνονν καὶ φτάνονν στὸ σχολεῖο σὴν ὥρα τουσ. Μπαῖνονν σὴν αὐλή, μιλῶνν, γελοῦνν καὶ παίζονν. Μόλισ χτυπᾷ τὸ κουδοῦνι, ἀνεβαῖνονν φρόνιμα καὶ κάθονται στὴ θέση τουσ.

Στὴ βορινὴ παραλία τῆς Μαύρης Θάλασσας, στὴ χερσόνησο ποὺ σήμερα λέγεται Κριμαία, κατοικοῦσε σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια ἓνας βάρβαρος καὶ ἀφιλόξενος λαός, οἱ Ταῦροι. Αὐτοὶ λάτρευαν τὴν Ἄρτεμη καὶ τῆς εἶχαν χτισμένο ναὸ κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ τρόπος ὁμῶς μὲ τὸν ὁποῖο τῆς ἔδειχναν τὸ σεβασμὸ τους ἦταν ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος· θυσίαζαν πάνω στὸ βωμὸ τῆς θεοῦ ξένο ἔπιαναν.

Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπόφευγαν φυσικὰ νὰ πηγαίνουν σὲ χώρα τόσο ἐπικίνδυνη, ἀλλὰ ὅσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, ἢ ἐπειδὴ ἢ τρικυμία τοὺς ἀνάγκαζε νὰ καταφύγουν σὲ κανέναν ὄρμο τῆς ἢ ἐπειδὴ ἄλλη μεγάλη ἀνάγκη τοὺς ἔσπρωχνε νὰ πάνε, ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν, τὸ καθεστὶ, γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ τοὺς ντόπιους.

Ἰέρεια στὸ ναὸ ἦταν μιὰ Ἑλληνοπούλα, ἡ Ἰφιγένεια, κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηναίων· ἡ ἴδια ἢ θεὰ τὴν εἶχε μεταφέρει ἐκεῖ κάποτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔβαλε νὰ ὑπηρετῇ στὸ ἱερό τῆς. Ἐνα ἀπὸ τὰ καθήκοντά τῆς ἦταν νὰ προετοιμάζῃ τοὺς ξένους γιὰ θυσία ραντίζοντάς τους μὲ ἁγιασμένο νερό. Ἡ Ἰφιγένεια ἦταν τρυφερὴ καὶ πονετικὴ, καὶ καταλαβαίνει κανένας τί σπαραγμὸ ἔνιωθε στὴν καρδιά τῆς κάθε φορὰ ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ ἔργο.

Ἡ δύστυχη κοπέλα νοσταλγοῦσε τὴν πατρίδα τῆς, τ' δειρὸ τῆς ἦταν νὰ γυρίσῃ σ' αὐτήν. Ἀλλὰ πῶς; Νὰ μπορούσε τουλάχιστο νὰ στείλῃ ἓνα γράμμα στὸν ἀδερφό τῆς τὸν Ὀρέστη, ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει μικρὸ παιδάκι, ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ πῶς ζῆ σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ χώρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ βρῆ ἓναν τρόπο νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ κεῖ! Τὰ παμπάλαια ἐκεῖνα χρόνια οἱ γυναῖκες δὲν ἤξεραν γράμματα, καὶ οἱ ἄντρες ποὺ ἤξεραν ἦταν κι αὐτοὶ λίγοι. Κάποιος Ἑλληνας, ποὺ οἱ Ταῦροι τὸν εἶχαν πιάσει γιὰ θυσία, δέχτηκε νὰ γράψῃ μερικὰ λόγια ποὺ τοῦ ὑπαγόρευε ἡ Ἰέρεια, ἐπειδὴ κατάλαβε πῶς αὐτὴ δὲν ἔφταιγε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε. Ἡ Ἰφιγένεια φύλαξε τὸ γράμμα, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς κάποτε θὰ ἔβρισκε τρόπο νὰ τὸ στείλῃ στὸν ἀδερφό τῆς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Μαύρη Θάλασσα* ὁ Εὐξείνιος Πόντος (*Ἰσπρη Θάλασσα* τὸ Αἰγαῖο πέλαγος).—*δρμος* λιμάνι κατάλληλο γιὰ ν' ἀγκυροβολοῦν τὰ πλοῖα, καρποβοστάσι.—*σαραγμός* ξέσκισμα, κομμάτιασμα· ἐδῶ μεταφορικά τόνος ψυχικός.

Περιεχόμενο. Τί λαὸς ἦταν οἱ Ταῦροι; Πῶς μπορούμε νὰ χαρακτηρίσωμε ἕνα λαὸ πού συνήθιζε ἀνθρωποθυσίες στους θεοὺς του; Γιατί τοὺς ἀπόφειγαν οἱ ἀνθρώποι; Πῶς βρέθηκε ἐκεῖ ἡ Ἰφιγένεια καὶ ποιὸς ἦταν ὁ πόθος της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ κείμενο διαβάζομε: «στὴ χειρόνησο πού σήμερα λέγεται *Κριμαία*». Ἐδῶ μὲ τὴ λέξη *πού* ἀρχίζει μιὰ πρόταση πού ἀναφέρεται στὴ λέξη *χειρόνησο*, γιὰ τὴν προσδιορίζη. Τέτοιες λέξεις μὲ τις ὁποῖες ὀλόκληρη πρόταση ἀναφέρεται σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται *ἀναφορικές ἀντωνυμίες*.

Ἰτάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικές ἀντωνυμίες:

α) Τὸ ἄκλιτο *πού*. Αὐτὸ παίρνει πάντα βαρεῖα ἢ ὀξεία καὶ ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα κάθε γένους, ἀριθμοῦ καὶ πτώσης: *ὁ ἀνθρώπος πού εἶδα, ἡ μέρα πού πέρασε, οἱ φωνῆς τῶν παιδιῶν πού παίζον στὴν ἀγλή*.

β) *ὁ ὁποῖος, ἡ ὁποῖα, τὸ ὁποῖο*. Κλίνεται μαζί μὲ τὸ ἄρθρο κατὰ τὸ ἐπίθετο *ὠραίος*: *ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τῆς εἰδειχναν τὸ σεβασμὸ τους*.

γ) *ὁποῖος, ὁποῖα, ὁποῖο*. Κλίνεται χωρὶς ἄρθρο ὅπως τὸ ἐπίθετο *πλούσιος*: *θυοίαζαν ὁποῖον ξένο ἐπιαναγ*.

δ) Τὸ ἄκλιτο *ὅ,τι* πού γράφεται μὲ ὑποδιαστολή (μάθ. 34, σ. 69) γιὰ νὰ ξεχωρίζη ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *ὅτι*. Αὐτὸ μόνον του εἶναι οὐδέτερο (ὀνομαστικὴ ἢ αἰτιατικὴ): *ὅ,τι ἔγινε ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν*. Ὅταν ὁμως προσδιορίζη ἄλλη λέξη, μπορεί νὰ εἶναι κάθε γένους καὶ ἀριθμοῦ (ὀνομαστικῆς ἢ αἰτιατικῆς): *ὅ,τι καιρὸς εἶναι ἐδῶ, εἶναι κι ἐκεῖ· ὅ,τι μέρα ἔρθης θὰ μὲ βρῆς· ἀγόρασα ὅ,τι βιβλία βρήκα*.

ε) *ὅσος, ὅση, ὅσο*. Αὐτὴ ἀναφέρεται σὲ ποσότητα καὶ κλίνεται ὅπως τὸ μαῦρος: *ὅσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ*.

Οἱ ἀναφορικές ἀντωνυμίες *ὁποῖος* καὶ *ὅσος* συνθέτονται κάποτε καὶ μὲ τὸ ἄκλιτο ἄοριστολογικὸ -*δήποτε* γιὰ β' συνθετικὸ, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνονται τὸ *ὅ,τι* συνθέτεται καὶ αὐτὸ, ἀλλὰ μένει πάντοτε ἄκλιτο: *ὀποῖοσδήποτε, ὀσοσδήποτε, ὀποῖοιδήποτε, ὀσωνδήποτε, ὀτιδήποτε* (χωρὶς ὑποδιαστολή).

2. Πολλὲς προτάσεις πού ἀναφέρονται σὲ ἄλλη λέξη ἀρχίζουν ὄχι μὲ ἀναφορικές ἀντωνυμίες παρὰ μὲ *ἀναφορικά ἐπιρρήματα*.

Ἀναφορικά ἐπιρρήματα εἶναι: α) *το πικὰ πού (ἐκεῖ πού), ὅπου, ὀπουδήποτε*, β) *χρονικὰ πού (τότε πού), ὅπου, ὀποτεδήποτε*, γ) *τροπικὰ ὅπως, καθῶς, ὀπωςδήποτε*, δ) *ποσοτικὰ ὅσο, ὀσοσδήποτε*.

3. Οἱ προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ ἀναφορικές λέξεις (ἀντωνυμίες ἢ ἐπιρρήματα) λέγονται *ἀναφορικές προτάσεις*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τις ἀναφορικές προτάσεις τοῦ κειμένου. Μὲ ποιά ἀναφορικὴ λέξη (ἀντωνυμία ἢ ἐπιρρημα) ἀρχίζει ἡ καθεμία;

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένη τις ἀντωνυμίες *ὁ ὁποῖος, ὀποῖοσδήποτε, ὀσοσδήποτε*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τις λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Πέρασε κάμποσος καιρός. Μπροστά στην Ιέρεια της Ἄρτεμης, στη χώρα τῶν Ταύρων, στέκονται δυὸ νέοι Ἕλληνες. Τοὺς ἐπίασαν στὴν ἀκρογιαλιά, καὶ ὁ βασιλιάς τοὺς ἐστειλε στὴν Ιέρεια μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τοὺς ἐτοιμάσῃ γιὰ τὴν καθιερωμένη θυσία. Ὁ ἕνας εἶναι ὁ Ὀρέστης. Πῶς βρέθηκε στὴ μακρινὴ καὶ ἀφιλόξενη αὐτὴ χώρα; Τὸν εἶχε προστάξει ὁ Ἀπόλλωνας νὰ πάῃ ἐκεῖ νὰ πάρῃ μέσα ἀπὸ τὸ ναὸ τὸ ξόανο, ἕνα παμπάλαιο ξύλινο

ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ποὺ εἶχε πέσει, ὅπως πίστευαν, ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ νὰ τὸ φέρῃ στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Πυλάδης, ξάδερφός του καὶ ἀφοσιωμένος φίλος του, ποὺ ἀπὸ ἀγάπη τὸν συνόδεψε στὴ δύσκολη ἀποστολὴ του.

Ἡ Ἰφιγένεια ἐτοιμάζεται νὰ βοηθήσῃ στὴ θυσία τοῦ ἀγαπημένου της ἀδερφοῦ κι ἐνός στενοῦ συγγενῆ της, χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτε. Πῶς νὰ τὸ μαντέψῃ; Δοκίμασε νὰ τοὺς ἀνακρίνῃ, μὰ ὁ Ὀρέστης δὲ θέλησε νὰ φανερώσῃ οὔτε τ' ὄνομά του οὔτε ἀπὸ ποιά οἰκογένεια εἶναι· εἶπε μόνο πῶς ἦταν ἀπὸ τὴ Μυκῆνα.

— Κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, τοῦ εἶπε ἡ Ἰφιγένεια. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς σώσω καὶ τοὺς δυὸ, τὸν ἕναν ὅμως μπορῶ θὰ πείσω τὸ βασιλιά νὰ τὸν ἀφήσῃ. Ἀλλὰ θὰ κάμωμὲ μιὰ συμφωνία· σὲ αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν ἀφήσωμὲ ἐλεύθερο θὰ δώσω ἕνα γράμμα, νὰ τὸ πάῃ στὴ Μυκῆνα σὲ κάποιον δικό μου πρόσωπο· ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ γλιτώσῃ καὶ σ' ἐμένα θὰ κάμῃ καλὸ.

— Σὺμφωνοί, λέει ὁ Ὀρέστης· θὰ πάῃ ὁ φίλος μου· ἦρθε γιὰ χάρη μου καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σωθῶ ἐγώ, κι ἐκεῖνος νὰ χαθῇ.

— Νὰ ὀρκιστῇ πῶς θὰ κάμῃ τὴν παραγγελία μου.

— Ὀρκίζομαι, λέει ὁ Πυλάδης· ἂν ὅμως τὸ πλοῖο ποὺ θὰ πηγαῖνον ναυαγήσῃ καὶ τὸ γράμμα χαθῇ ἀλλὰ ἐγὼ σωθῶ, νὰ εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν ὄρκο.

— Θὰ σοῦ πῶ ὅ,τι γράφει τὸ γράμμα, ὥστε, ἂν αὐτὸ χαθῇ, νὰ πῆς προφορικὰ ἐκεῖνο ποὺ θέλω. Νὰ βρῆς τὸν Ὀρέστη, τὸ γιὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα. Εἶμαι ἡ ἀδερφή του ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ τὴ νομίζουν πεθαμένη. Ζῶ, πῆς του, καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ μὲ πάρῃ ἀπὸ δῶ νὰ μὲ πάῃ στὴν πατρίδα.

Ἔτσι ἔγινε ἡ ἀναγνώριση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. καθιερωμένος ὀρισμένος, κανονισμένος.

Περιεχόμενο. Πῶς βρέθηκαν ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης στὴ χώρα τῶν Ταύρων; Πῶς ἐγινε ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἰφιγένειας;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Στὶς φράσεις «νά τὸ πάη σὲ κάποιον δικό μου πρόσωπο», «κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ» οἱ λέξεις κάποιον, κάτι εἶναι ἀντωνυμίες πού λέγονται *ἀδοριστα* γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πράγμα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζου. Αὐτὲς λέγονται *ἀδοριστες ἀντωνυμίες*. Οἱ ἀδοριστες ἀντωνυμίες εἶναι κ λ ι τ ῆ ς καὶ ἄ κ λ ι τ ῆ ς.

A. Κλιτές: α) *ἕνας, μιὰ (μία), ἕνα, β) κανένας (κανείς), καμιά (καμία), κανένα, γ) καθένας (καθεὶς), καθεμιά (καθεμία), καθένα*. Αὐτὲς κλίνονται μόνο στὸν ἐνικό ὅπως τὸ ἀδοριστὸ ἄρθρον *ἕνας, μιὰ (μία), ἕνα* (σ. 81). Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ κείμενο καὶ στὸ προηγούμενο τέτοιες ἀντωνυμίες.

δ) *μερικοί, μερικές, μερικά*. Αὐτὴ κλίνεται ὅπως τὸ *καλοὶ* μόνο στὸν πληθυντικὸ χωρὶς ἄρθρον καὶ συνοδεύει συχνὰ ὀνόματα: *μερικοὶ ἄνθρωποι, μερικές χῶρες, μερικά λόγια* (μάθ. 113).

ε) *κάποιος, -α, -ο*, πού κλίνεται ὅπως τὸ *πλούσιος*: *κάποιος Ἕλληνας* (μάθ. 113), *κάποιον δικό μου πρόσωπο*.

ζ) *κάμποσος, -η, -ο* καὶ *ἄλλος, -η, -ο*. Αὐτὲς κλίνονται ὅπως τὸ *μαῦρος*: *πέρασε κάμποσος καιρός, ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Πυλάδης*.

B. Ἄκλιτες: α) *κάτι, κατιτί, καθετί, τίποτε* (ἢ *τίποτα*). Αὐτὲς, μόνες τους, εἶναι οὐδέτερον ἐνικού (ὀνομαστική ἢ αἰτιατική): *κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, ἄκουσα κατιτί, ἔκαναν καθετί* (μάθ. 113), *χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτα*.

Τὸ *κάτι* καὶ τὸ *τίποτα* συντάσσονται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικὸ: *φάνηκαν κάτι ἄνθρωποι, ἄκουσα τίς φωνὲς κάτι παιδιῶν, ἔμαθες τίποτα νέα*;

β) *κάθε* μὲ ἄρθρον καὶ χωρὶς ἄρθρον. Αὐτὸ δὲ λέγεται μόνο του, παρὰ συνοδεύει ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν γενῶν στὸν ἐνικό: (δ) *κάθε ἄνθρωπος, (ή) κάθε χώρα, (τοῦ) κάθε παιδιοῦ, κάθε φορά*.

γ) *ὁ δεῖνα(ς) καὶ ὁ τάδε(ς)*, πάντοτε μὲ ἄρθρον. Αὐτὲς λέγονται στὸν ἐνικό καὶ γιὰ τὰ τρία γένη χωρὶς νὰ κλίνονται: *ἦρθε ὁ τάδε καὶ βρῆκε τὸ δεῖνα στὸ τάδε μέρος*. Τὶς λέμε, ὅταν δὲ θέλωμε νὰ ὀνομάσωμε τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράγματα.

2. Σὲ κάθε ἐρώτηση πού κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀπάντηση μὲ ὀρισμένες κάθε φορά ἀντωνυμίες ἀδοριστες, δειχτικές ἢ ἀναφορικές. Ἔτσι στὴν ἐρώτηση *ποιὸς ἦρθε*; μποροῦμε ν' ἀπαντήσωμε μὲ ἀδοριστὴ ἀντωνυμία: *ἦρθε κάποιος* μὲ δειχτικὴ: *αὐτὸς ἦρθε* ἢ μὲ ἀναφορική: *ἦρθε ὁποῖος ἤθελε*.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὲς, οἱ ἀδοριστες, οἱ δειχτικὲς καὶ οἱ ἀναφορικὲς, ἔχουν μεταξὺ τους *κάποια σχέση*. Γι' αὐτὸ λέγονται *συσχετικὲς ἀντωνυμίες*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ καὶ στὸ προηγούμενο κείμενο ὄλες τὶς ἀδοριστες ἀντωνυμίες. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς εἶναι κλιτὲς, ποιὲς ἄκλιτες καὶ τί θέση ἔχουν στὴν πρόταση;

Γύμνασμα. Κλίνε τὴν ἀντωνυμία *καθένας* στὰ τρία γένη.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ κύρια ὀνόματα τοῦ κειμένου στὸν ἀριθμὸ πού εἶναι.

Ξετρελαμένη από τη χαρά της ή Ίφιγένεια, κρατούσε αγκαλιασμένο τον αδερφό της, πού τόσο ανέλπιστα βρέθηκε κοντά της. Συγκινημένος και ο Όρέστης, στεκόταν αμίλητος, με δακρυσμένα μάτια. Ο Πυλάδης όμως τους θύμιζε πώς δεν έπρεπε να παραδοθούν στην ευχαρίστηση της στιγμής αυτής, όσο ωραία και αν ήταν, παρά να σκεφτούν με τί τρόπο θα γλίτωναν από τους βαρβάρους τώρα πού άναγνωρίστηκαν.

Η Ίφιγένεια ήξερε πώς ήταν άδύνατο να καταφέρει τó βασιλιά να τους αφήσει και τους τρεις να φύγουν και μάλιστα να πάρουν μαζί τους και τó ά-

γαλμα της θεάς· ήταν άνάγκη να τόν ξεγελάσει· και άφου συλλογίστηκε κάμποσο, κατάστρωσε μέσα στο νοú της ένα σχέδιο και τó άνακοίνωσε στον αδερφό της και στον ξάδερφό της.

— Θα πώ στο βασιλιά, τους λέει, πώς μόλις μπήκατε μέσα στο ναό, έγινε ένα θάμα· πώς τó άγαλματάκι της θεάς στράφηκε άπό τήν άλλη μεριά και πώς άνακρινοντάς σας άνακάλυψα πώς είστε φονιάδες. Και θα έξακολουθήσω να τοú λέω : «Γι' αυτό ή θεά δέ θέλησε να τους άντικρίση, έπειδή είναι μολυσμένοι άπό αίμα· και δέν είναι σωστό να σφαχτούν οι ξένοι, να προσφερθούν θυσία στη θεά, πριν πλυθούν, πριν καθαρστούν άπό τó μόλυσμα και έξαγνιστούν.» Κι έπειδή τάχα και τó άγαλμα μολύνηκε άπό τήν παρουσία σας, θα προσθέσω πώς κι εκείνο χρειάζεται να πλυθί και να έξαγνισθί. Μου είπες πρωτύτερα, Όρέστη, πώς τó καράβι πού σάς έφερε άπό τήν Έλλάδα τó έχετε άραγμένο άρκετά μακριά άπό δώ, καλά κρυμμένο σ' ένα έρημικό σημείο της άκρογιαλιάς· έτσι δέν είναι ;

— Ναί.

— Και πώς οι ναύτες σάς περιμένουν εκεί, έτοιμοι για τó ξεκίνημα ;

— Ναί, βέβαια.

— Λοιπόν! Θα πώ στο βασιλιά πώς μόνο στη θάλασσα ξεπλένονται καλά τά μολύσματα και οι άμαρτίες και θα τόν πείσω να με αφήσει να σας πάω, δεμένους βέβαια, στην άκρογιαλιά, για να κάμω σαν Ιέρεια τόν έξαγνισμό τó δικό σας και να καθάρσω και τó άγαλμα, μακριά άπό τά μάτια τών ανθρώπων. Και όταν φτάσωμε κοντά στο καράβι σας, τότε πιά έσειτε οι δυό θα φροντίσετε για τή φυγή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. παραδίνομαι σὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς ἀφῆνω νὰ γεμίση ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ αἰσθάνομαι αὐτὴν τῆ στιγμῇ καὶ ξεχνῶ ὅλα τ' ἄλλα.—ἀνακοινῶνω λέω καὶ σὲ ἄλλους κάτι ποὺ μόνο ἐγὼ ἢ μόνο λίγοι τὸ ξέρομε.—μολυσμένο ἀπὸ τὸ αἷμα ἔννοεῖ ἠθικὸ μόλυσμα.—ἐξαγνίζω κάνω ἀγνὸ, ἠθικὰ καθαρὸ.

Περιεχόμενο. Χώρισε τὸ κείμενο σὲ τέσσερα μέρη σύμφωνα μὲ τὸ νόημα καὶ προσπάθησε νὰ πῆς περιληπτικὰ ὅλο τὸ περιεχόμενο μὲ τέσσερις μικρὲς φράσεις.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ὁ ἐνεργητικὸς καὶ ὁ παθητικὸς ἀόριστος καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ τῶν ρημάτων *δένω, συγκινῶ, καθαρίζω, κρύβω, ρίχνω, φέρνω* εἶναι: *ἔδεσα, δέθηκα, δεμένος—συγκίνησα, συγκινήθηκα, συγκινημένος—καθάρισα, καθαρίστηκα, καθαρισμένος—ἐκρουσα, κρούθηκα, κρουμένος—ἔριξα, ρίχθηκα, ριγμένος—ἔφερα, φέροθηκα, φεμένος.* Ὅπως βλέπομε, στὶς καταλήξεις τῶν παραπάνω χρόνων τῶν ρημάτων αὐτῶν ὑπάρχει κάποια ἀντιστοιχία· στὸ *-σα* τοῦ ἔνεργ. ἀορίστου ἀντιστοιχοῦν τὸ *-θηκα* ἢ τὸ *-στηκα* τοῦ παθητικοῦ καὶ τὸ *-μένος* ἢ *-μένος* τῆς παθ. μετοχῆς στὸ *-ψα* ἀντιστοιχοῦν τὸ *-φθηκα* καὶ τὸ *-μμένος*· στὸ *-ξα*, τὸ *-χθηκα* καὶ τὸ *-γμένος*· τὸ *ρ* ποὺ ἔχει τὸ *ἔφερα* τὸ ἔχουν καὶ τὸ *φέροθηκα* καὶ τὸ *φεμένος*.

2. Ἄραγε αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία παρουσιάζεται κανονικὰ στὰ ρήματα ποὺ εἶναι ὅπως τὰ παραπάνω; Γιὰ νὰ τὸ ἐξακριβώσης, γράψε σὲ τέσσερις στήλες τὸν ἔνεργ. ἔνεστώτα, τὸν ἔνεργ. ἀόριστο, τὸν παθ. ἀόριστο καὶ τὴν παθ. μετοχὴ (ὅσο ὑπάρχουν) τῶν παρακάτω ρημάτων (ποὺ βρίσκονται στὰ κείμενα 61, 62, 115, 116, 117) καὶ κάμε τίς παρατηρήσεις σου: *ζυμῶνω, ψήνω, πλάθω, σπρώχνω, περνῶ, καλῶ, ὀδηγῶ, δριζῶ, δακρῶζω, βάζω, λούζω, διδάσκω, λύνω, στήνω, σφίγγω, φράζω, στέλνω, ἀκούω, ἀνοίγω, ἀρμέγω, σκίζω, παίρνω, ἀνάβω, ἀρπάζω, κλείνω, ἀράζω, πείθω, δέρνω, ταράζω.*

3. Ἰδιαίτερα πρόσεξε πῶς σχηματίζουν τοὺς δυὸ ἀορίστους καὶ τὴν παθ. μετοχὴ τὰ ριζικώληχτα ρήματα ὅπως: *ἀνακρίνω, ἀνάκρινα, ἀνακρίθηκα, ἀνακριμένος—πλένω, ἐπύνα, πλύθηκα, πλυμένος—μολύνω, μόλυνα, μολύνθηκα, μολυσμένος—ξεδιάλυνω, ξεδιάλυνα, ξεδιαλύθηκα, ξεδιαλυμένος—ξετρελαίνω, ξετρελάνα, ξετρελάθηκα, ξετρελαμένος—ἀπολυμαίνω, ἀπολύμανα, ἀπολυμάνθηκα, ἀπολυμαμένος—ὑφαίνω, ὑφάνα, ὑφάθηκα, ὑφασμένος.*

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

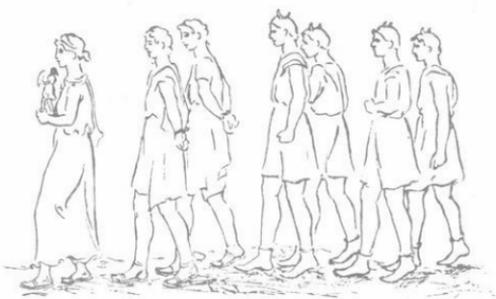
Ἄσκηση. Σχημάτισε τὸν πάθητ. παρακείμενο τῆς ὀριστικῆς τῶν ρημάτων ποὺ τ' ἀκούς στὸν παθ. ἀόριστο τῆς προσταχτικῆς νὰ τὸν πῆς καὶ μὲ τοὺς δυὸ τρόπους (παραδείγμα: *πλῦσον—ἔχω πλυθῆ, εἶμαι πλυμένος*): *κλείσον, λύσον, κρύβου, κλειδώσον, μαζέψου, τυλίξου, φυλάξου, ἀρπάξου, λούσου, χτενίσου, ἀποτραβήξου, παρηγορήσον, ἀπολυμάνου.*

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸ γ' πληθ. πρόσωπο τὸν ἔνεργ. καὶ τὸν παθ. ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς τῶν ρημάτων: *ξεγελῶ, μαραίνω, πικραίνω, ὑφαίνω, γδέρνω, ἀλέθω, στενοχωρῶ (στενοχώρεσα κτλ.), παραχωρῶ (παραχώρησα κτλ.), ράβω, σκάβω, φτυτεύω, λατρεύω.*

β) Γράψε τῶν ἴδιων ρημάτων τὸ θηλυκὸ τῆς παθ. μετοχῆς προσέχοντας ποῦ θὰ βάλῃς δυὸ μ (βλ. σ. 123).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Συλλάβισε τίς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Ὁ βασιλιάς τῶν Ταύρων, ὁ Θόας, δέχτηκε τὴν πρόταση τῆς Ἰέρειας χωρὶς τίποτα νὰ ὑποψιασθῆ. Σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τῆς ἔβαλε καὶ διαλάλησαν νὰ μείνουν ὄλοι οἱ πολῖτες κλεισμένοι στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν τὴν ὥρα ποῦ θὰ ὀδηγοῦσαν

τοὺς φονιάδες ξένους ἀπὸ τὸ ναὸ στὴ θάλασσα· ὄρισε καὶ τέσσερεις ἀνθρώπους τοῦ νὰ πᾶνε συνοδοί, ἀπὸ φόβο μήπως στὸ δρόμο οἱ αἰχμάλωτοι λυθοῦν, σκοτώσουν τὴν Ἰέρεια καὶ φύγουν.

Ἔτσι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ναὸ ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης μὲ τὰ χέρια δεμένα στὴν πλάτη, ἡ Ἰφιγένεια μὲ τὸ ξύλινο ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της, καὶ οἱ συνοδοί. Λίγο πρὶν φτάσουν στὸ μέρος ποῦ ἦταν ἀραγμένο τὸ πλοῖο, ἡ Ἰφιγένεια εἶπε στοὺς συνοδοὺς πῶς ἔπρεπε νὰ σταθοῦν ἐκεῖ, γιατί τάχα στὴν ἱεροπραξία ποῦ θὰ ἔκανε γιὰ τὸν ἐξαγνισμό δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ εἶναι κανένας μπροστά· ὅταν θὰ τέλειωνε, εἶπε, θὰ τοὺς φώναζε. Οἱ συνοδοὶ εἶχαν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ ὑπακούουν στὴν Ἰέρεια κι ἔτσι ἔκαμαν ὅπως τοὺς εἶπε.

Πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ οἱ συνοδοὶ δὲν ἄκουαν τὴν Ἰφιγένεια νὰ τοὺς καλῆ. Ἀνησύχησαν καὶ, μολονδὶ εἶχαν λάβει ἀντίθετη διαταγὴ, ἀποφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ δοῦν τί τρέχει. Καὶ τί βλέπουν; Ἐνα μεγάλο ἑλληνικὸ καράβι, μὲ σηκωμένη κιάλας τὴν ἄγκυρα, ἔτοιμο νὰ φύγῃ. Μερικοὶ ναῦτες, ὄρθιοι στὴν πλώρη, συγκρατοῦσαν τὸ πλοῖο μὲ κοντάρια, γιὰ νὰ μὴν τὸ διπλωρῶσῃ τὸ κύμα. Ἀπὸ τὴν πρύμη (ποῦ ἦταν γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος τῆς στεριᾶς) ἄλλοι ναῦτες κατέβασαν στὴ θάλασσα μιὰ σκάλα, γιὰ ν' ἀνεβοῦν ὁ Ὁρέστης, ὁ Πυλάδης καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ποῦ ἦταν ἀκόμη ἔξω. Οἱ δύο Ἕλληνες νέοι ἦταν τῶρα λυμένοι.

Οἱ συνοδοὶ ἔτρεξαν κοντὰ καὶ προσπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιβίβαση. Δὲν ἦταν ὄπλισμένοι· ρίχτηκαν λοιπὸν ἄοπλοι πάνω στὸν Ὁρέστη καὶ τὸν Πυλάδη καὶ τοὺς ἔδιναν γροθιές καὶ κλοτσιές. Οἱ δύο νέοι, ἄοπλοι καὶ αὐτοί, ἀπάντησαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Ταύρους ν' ἀπομακρυνθοῦν μὲ μελανιασμένα μάτια καὶ ματωμένα πρόσωπα. Ὁ Ὁρέστης ἀρπάζει τότε τὴν ἀδερφή του, τὴν καθίζει πάνω στὸν ἀριστερὸ του ὄμο καὶ ὀρμᾶ πρὸς τὴ σκάλα. Σὲ μιὰ στιγμή καὶ χωρὶς καθόλου νὰ βραχῆ, ἡ Ἰφιγένεια βρέθηκε πάνω στὸ καράβι μὲ τὸ ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της. Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὰ δύο ὀδέρφια ἀνέβηκε καὶ ὁ Πυλάδης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Ιεροπραξία* θρησκευτικὴ τελετή.—*ἐξαγιανμός* καθαρισμός ἀπὸ ἡθικοῦ μόλυσμα, ἀπὸ μιᾶν ἁμαρτία.

Περιεχόμενον. Πῶς ἐκτελέσθηκε τὸ σχέδιον τῆς Ἱφιγένειας; Πότε καὶ πῶς φανερώθηκε; Τί ἔγινε τότε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

A. Χρειαζέται κάποια προσοχὴ στὴν *ορθογραφία τῆς παθητικῆς μετοχῆς*. Δηλαδὴ πρέπει νὰ ξέρωμε πῶς ἡ παθητικὴ μετοχὴ γράφεται:

1. *-μένος*, μὲ *δύο μ*, στὰ ρήματα μὲ χαρακτῆρα *π, β, φ, πτ, φτ* (βλ. μάθ. 61, σ. 123). Σ' αὐτὰ τὸ φωνῆεν πρὶν ἀπὸ τὸ *-μένος* εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ θεματικὸ φωνῆεν (μόνο σὲ μερικά ἀλλάζει τὸ *ε* σὲ *α*): *ἐγκαταλειμμένος, τριμμένος, κρυμμένος* (μάθ. 115), *σχυμμένος* (στρέφω) *στραμμένος*.

2. *-εμένος*, πάντοτε μὲ *ε* στὴν παραλήγουσα: *δεμένος, βασιλεμένος, μαγεμένος, βαρσιμένος, πηγμένος, παινεμένος, στενοχωρημένος*.

3. *-υμένος*, μὲ *υ*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆεν εἶναι *υ*: *λυμένος, ντυμένος, χυμένος, ιδρυμένος*. Ἐπίσης στὰ ρήματα *πλένω-πλυμένος, μνηνῶ-μηνυμένος, ἀρτῶνω-ἀρτυμένος*.

4. *-ημένος*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆεν εἶναι *η*: *ἀφημένος, στημένος, ψημένος*. Ἐπίσης σὲ μερικά ρήματα σὲ *-ύνω* καὶ *-ίνω*: *ἀποθαροημένος, ἐπιβαρημένος, μαθημένος, πετυχημένος, ἐγκαταστημένος*· σὲ μερικά ἄλλα τῆς *α'* συζυγίας: *αἰζημένος, διαμαρτυρημένος*· καὶ στὰ περισσώτερα τῆς *β'* συζυγίας: *ἀγαπημένος, ἀδικημένος, καλλιεργημένος, κολλημένος, κρατημένος, πατημένος, πουλημένος, τιμημένος, τρπλημένος, φιλημένος, ὠφελημένος* κ.ά.

5. *-ιμένος*, ὅταν ἔχουν θεματικὸ φωνῆεν *ι*: *κλίνω-κλιμένος, κρίνω-κριμένος* (ἀνακρίνω-ἀνακριμένος).

6. *-ισμένος*, στὰ ρήματα σὲ *-ίζω*: *ἀλατισμένος, ἀνθισμένος, ζάλιασμένος, μεταχειρισμένος* κτλ. Ἐπίσης στὸ ρῆμα *κάθομαι-καθισμένος*· καὶ σὲ μερικά τῆς *β'* συζυγίας: *ἀγροπνισμένος, ἀρχισμένος, κυλισμένος, τυραννισμένος* κ.ά.

7. *-υμένος* στὰ ρήματα σὲ *-ύζω* καὶ σὲ μερικά σὲ *-ύνω*, *δακρυσμένος, συγχυσμένος, κατακλύζω* *κατακλυσμένος*: *ἀπομακρυσμένος, μολυσμένος, ἐκλεπτυσμένος*.

8. *-ημένος, -εισμένος, -οισμένος*, ἀνάλογα μὲ τὸ θεματικὸ φωνῆεν: *πρησμένος, σβησμένος*: *κλεισμένος, δανεισμένος*: *ἀθροισμένος*.

9. *-γμένος*. Σ' αὐτὲς δὲν ἀλλάζει τὸ θεματικὸ φωνῆεν: *πιγμένος, ριγμένος, ἀγγιγμένος, τυλιγμένος*: *πηγμένος*: *δειγμένος*: *διωγμένος*.

10. *-ωμένος* στὰ ρήματα σὲ *-ώνω*: *ἀπλωμένος, διορθωμένος, κρωμένος*· ἐπίσης: *βλέπω-ιδωμένος, λέγω-εἰπωμένος, γίνομαι-γινωμένος, κάνω-καμωμένος, πίνω-πιωμένος, τρώγω-φαγωμένος*.

11. *-ομένος* στὰ ρήμα *δίνω-δομένος* (καὶ *δοσμένος*), *προδομένος*.

B. *Παραθετικά μετοχῶν*. Πολλὲς μετοχές πού ἐπιδέχονται σύγκριση σχηματίζουν παραθετικά, πάντοτε περιφραστικά:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ἐπερθετ. ἀπόλυτο	Ἐπερθετ. σχετικὸ
προκομμένος	πιο προκομμένος	πολύ προκομμένος	ὄ πιο προκομμένος

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε τὶς παθητ. μετοχές τῶν κειμένων 115, 116 καὶ 117 καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία τους.

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὶς παθητικὲς μετοχές τῶν ρημάτων: *στρίβω, ἀπορρίπτω, θλίβωμαι, μαζεύω, μαγεύω, ἀποδειχῶ, ξεροψήνω, ξεκολλῶ, ἀποκλείω, συναθροίζω, κατατρώγω*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅλες τὶς ἀντωνυμίες τοῦ κεμένου.

Μιά δυνατή φωνή άκούστηκε μέσ' άπό τό σκάφος: «Έλληνες ναύτες, κάντε τό καράβι νά νιώση τά κουπιά!» Οί λαμνοκόποι χάρηκαν, όταν άκουσαν τό παράγγελμα, και χτύπησαν τό κύμα δυνατά. Μά τότε σηκώθηκε άπ' άνοιχτά ένας ξαφνικός φοβερός άνεμος και τό πλοιο σπρωγμένο άπ' αυτόν ξαναγύριζε πρός τή στεριά.

Ή Ίφιγένεια, δρθια πάνω στην πρύμη, δεήθηκε: «Άρτεμη, σεβαστή κόρη του Δία και τής Λητώς, σώσε με έμένα τήν Ιερεία σου· φέρε με άπό τή βάρβαρη

χώρα στην Έλλάδα· άν παίρνω άπό δώ τό άγαλμά σου, μη σου κατοφανή· θά τό στήσω σέ τόπο που άξιζει περισσότερο. Άγαπάς, θεά, τόν άδερφό σου τόν Άπόλλωνα· δέξου ν' άγαπά κι έγώ τό δικό μου άδερφό.»

Μά τό πλοιο όλο και πιό πολυ κυλούσε κατά τούς βράχους μέ τήν πρύμη στραμμένη πάντα πρός αυτούς. Οί συνοδοί, που λίγο πριν, δαρμένοι και άποθαρρημένοι, είχαν άποτραβηχτή, πήραν θάρρος και ξαναπλησίασαν. Βρήκαν στο γιαλό σκοινιά, έκαναν μέ αυτά θηλιές και τίς έριχναν πρός τό καράβι προσπαθώντας νά τό τσακώσουν άπό τό κατάρτι ή άπό καμιά άλλη προεξοχή του. Ένας άπό τούς συνοδοούς έτρεξε στην πόλη νά δώση είδηση στο βασιλιά. Ό κίνδυνος ήταν μεγάλος.

Ό Θόας τaráχηκε και άγριεψε πολυ, όταν άκουσε για τήν προσπάθεια τής φυγής. Πρόσταξε άμέσως νά ρίξουν πλοια στη θάλασσα, για νά κυνηγήσουν τούς Έλληνες· πρόσταξε ακόμα νά τρέξουν καθάλαρηδες στην άκροθαλασσιά, για νά βοηθήσουν σέ ό,τι μπορέσουν και για νά πιάσουν τούς Έλληνες, άν ή τρικυμία τούς έριχνε έξω.

Άλλά ό άνεμος, όπως ξαφνικά είχε πιάσει, ξαφνικά και σταμάτησε· άρχισε μάλιστα νά φυσά κι ένας αντίθετος άνεμος, στεριανός. Και τότε ψηλά, πάνω στη σκεπή του ναου τής Άρτεμης, παρουσιάστηκε ή θεά Άθηνά.

— Θέα, φώναξε· σταμάτα τό κυνηγητό· αυτό που έγινε είναι θέλημα τών θεών· ό Άπόλλωνας έστειλε τόν Όρέστη στη χώρα σας νά πάρη τό άγαλμα τής άδερφής του και νά τό πάη στην Άττική. Και ή Ίφιγένεια είναι πιά καιρός νά γυρίση στην Έλλάδα· αρκετά υπηρέτησε ως τώρα στο δικό σας ναό.

— Θεά, ό,τι προστάζεις θά γίνη· σταματώ τίς έτοιμασίες.
.. Έπειτ' άπό μεγάλο, αλλά καλό ταξίδι τό πλοιο του Όρέστη ήταν πάλι πίσω στην Έλλάδα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, λαμνοκόπος βλ. σ. 171.

Περιεχόμενο. Πώς κινδύνευε να ματαιωθεί το σχέδιο της Ίφιγένειας; Πώς έγινε ή ανέλπιστη σωτηρία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρουμε πώς κανονικά ό παθητικός άοριστος τελειώνει σε -θηκα ή -τηκα : *δέθηκα, κρύφτηκα, πλέχτηκα, δροσίστηκα.*

Μερικά όμως ρήματα σχηματίζουν τον παθητικό άοριστο σε -ηκα, χωρίς θ ή τ εμπρός άπ' αυτό : *κόβομαι - κόπηκα.* Ο άοριστος αυτός λέγεται *δευτερος παθητικός άοριστος.*

2. Στο δεύτερο παθητικό άοριστο συνήθως *άλλάζει και τό θεματικό φωνήεν* : *βρέχομαι - βράχηκα, χάρσομαι - χάσηκα.*

Τό ίδιο φωνήεν έχουν και όλοι οι χρόνοι που σχηματίζονται άπό τό θέμα του παθητικού άοριστου : *χάσηκα, θά χαρώ, να σε χαρώ, έχω χαρή.*

3. Τά πιο συνηθισμένα ρήματα που σχηματίζουν δεύτερο παθητικό άοριστο είναι :

α) Με τό ίδιο θεματικό φωνήεν : *γράφομαι - γράφηκα, κόβομαι - κόπηκα, πνίγομαι - πνίγηκα, φρύγομαι - φρύγηκα.*

β) Με διαφορετικό θεματικό φωνήεν : *βρέχομαι - βράχηκα, ντρέπομαι - ντράπηκα, σέπομαι - σάπηκα, στρέφομαι - στράφηκα, τρέπομαι - τράπηκα, τρέφομαι - τράφηκα, χάρσομαι - χάσηκα, καίσομαι - κάηκα.*

4. Μερικά ρήματα σχηματίζουν κοντά στο δεύτερο παθητικό άοριστο και τον κανονικό σε -θηκα ή -τηκα :

βρέχομαι - βράχηκα, καταβράχηκα (και καταβρέχηκα)

γράφομαι - γράφηκα (και γράφτηκα)

πνίγομαι - πνίγηκα (και πνίχτηκα)

φρύγομαι - φρύγηκα (και φρύχτηκα).

τρέφομαι - τράφηκα, ανατρέφηκα (και θρέφτηκα, αναθρέφτηκα).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Τρέψε στην παθητική φωνή τους παρακάτω ενεργητικούς άορίστους στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό :

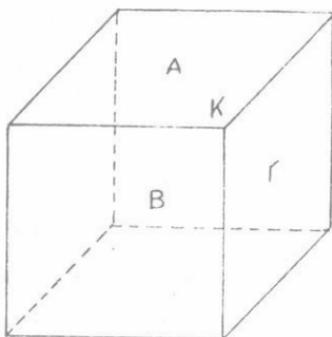
έβρεξα, έγραψες, έκοψες, πνίξαμε, στρέψατε, έκαψαν.

Γύμνασμα. Κλίνε τον παθητικό άοριστο της άοριστικής και ύποταχτικής των ρημάτων : *ντρέπομαι, φαίνομαι, χάρσομαι.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Άνάλυσε γραμματικά τις άντωνιμες του παρακάτω μύθου :

"Ένας λόντας κι ένας άγριοχόιρος πήγαν σε μιá πηγή να ξεδιψάσουν. Έκει όμως μάλωσαν πούδες να πιή πρώτος. «Έγώ θα πιώ πρώτος», έλεγε τούτος. «Όχι, έγώ θα πρωτοπιώ», έλεγε ό άλλος. Άρπάχτηκαν και κόντευαν να σκοτωθούν. Τόση ήταν ή μανία τους! Έξαφρα όμως βλέπουν ψηλά στον ουρανό κάτι όρνια που περιμέναν να δούν πούδες να σκοτωθή, για να πέσουν να τον φάνε. Τότε κατάλαβαν και οι έδιοι τί έκαναν και ήρθαν στον έαυτό τους. «Καλύτερα να μ'αυστε φίλοι, παρά να σκοτωθούμε μόνοι μας και να μ'ας φάνε τα όρνια. Όσοι είναι άγαπημένοι δε φοβούνται τους έχθρούς!»

Ἡ στερεομετρία εἶναι ὁ κλάδος τῆς γεωμετρίας ποῦ μελετᾷ τὰ στερεὰ σχήματα, τὰ σχήματα ποῦ πιάνουν θέση μέσα σὸ χῶρο, ἐνῶ ἡ ἐπιπεδομετρία μελετᾷ τὰ σχήματα ποῦ ἐκτείνονται μόνο σὲ μιὰ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια.

Ἐνα ἀπλό καὶ πολὺ συμμετρικὸ στερεὸ σχῆμα εἶναι ὁ κύβος. Ὁ κύβος περιορίζεται ἀπὸ ἕξι ἐπίπεδες ἐπιφάνειες, ἕξι ἔδρες. Δυὸ ἔδρες πλαϊνές, παρα-

κείμενες, ὅπως ἡ Α καὶ ἡ Β, ἀποτελοῦν μιὰ διέδρη γωνία.

Στὸν κύβο κάθε ἔδρα εἶναι κάθετη στὴ διπλανή της· ἡ γωνία τους εἶναι ὀρθή. Τρεῖς παρακείμενες ἔδρες, ὅπως ἡ Α, ἡ Β καὶ ἡ Γ, ποῦ κόβονται σ' ἕνα σημεῖο, στὴν κορυφή Κ, σχηματίζουν μιὰ τριέδρη γωνία. Οἱ διέδρες καὶ οἱ τριέδρες γωνίες λέγονται στερεές γωνίες.

Ὁ κύβος ἀνήκει στὰ στερεὰ σχήματα ποῦ περιορίζονται γύρω γύρω ἀπὸ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα στερεὰ σχήματα ποῦ περιορίζονται ἀπὸ καμπύλες ἐπιφάνειες. Ἐνα τέτοιο σχῆμα εἶναι ἡ σφαῖρα.

Ἡ Γῆ μας εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ σφαῖρα, μιὰ γιγάντια σφαῖρα, ὄχι ὅμως τέλεια σφαῖρα· εἶναι λίγο ζουληγμένη στοὺς πόλους καὶ κάπως πιὸ πλατιά στὸν ἰσημερινό. Καὶ πῆρε αὐτὸ τὸ σχῆμα ἀπὸ τὴν περιστροφικὴ τῆς κίνηση, ὅταν ἡ ὕλη ποῦ τὴν ἀποτελεῖ ἦταν ἀκόμη ρευστή.

Ὅπως ἡ Γῆ, ἔτσι καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆτες εἶναι σφαῖρες. Ἄν ἀρχίσωμε μετρώντας ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ, ποῦ εἶναι ὁ πιὸ κοντινὸς στὸν ἥλιο πλανῆτης, ἢ Ἀφροδίτη ἔρχεται δεύτερη καὶ ἡ Γῆ τρίτη στὴ σειρά. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ Ἄρης, ὁ Δίας καὶ στὴ συνέχεια οἱ ἄλλοι πλανῆτες.

Ἡ ὕλη τοῦ ἡλίου εἶναι πιὸ ἀραιή, πιὸ λαφριά ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς. Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλα ἄστρα ποῦ ἔχουν ὕλη πιὸ βαρῖα καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς.

Οἱ πλανῆτες γυρίζουν γύρω γύρω στὸν ἥλιο. Ἡ κινητήρια δύναμη ποῦ τοὺς ἀναγκάζει σ' αὐτὸ εἶναι ἡ ἐλξη τοῦ ἡλίου πάνω τους· αὐτὸ εἶναι ἕνα παράδειγμα τῆς *παγκόσμιας ἐλξης* ποῦ διέπει ὅλα τὰ ὑλικά σώματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *χῶρος* τόπος, ἔκταση, θέση.—*ἐκτείνωμαι* ἀπλώνομαι.—*παρακείμενος* ἐκείνος πού βρίσκεται κοντά, πλάι πλάι, πλαϊνός.

Περιεχόμενο. Ποιά ἄλλα στερεὰ σχήματα ξέρεις ἐκτός ἀπὸ τὸν κύβο καὶ τὴ σφαίρα;—Ξέρεις ἄλλους πλαγιῆτες ἐκτός ἀπ' αὐτοὺς πού ἀναφέρει τὸ κείμενο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μάθαμε πῶς κλίνονται τὰ ἐπίθετα (μαθ. 49, 50, 51, 52). Ἀπ' αὐτὰ ἄς προσέξωμε σήμερα ξεχωριστὰ τὰ θηλυκὰ.

1. Τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα τελειώνουν, σχεδὸν ὅλα, σὲ *-η* ἢ *-α* (καταλήξεις *-η*, *-α* ἢ *-ιά* καὶ πολὺ σπάνια *-ούσα*).

α) Σὲ *-η* *δξύτονα*: *ὀρθή, ἀραιή, στερεή, παροξύτονα*: *καμπύλη, κοίλη, μαύρη, προπαροξύτονα*: *διέδορη, ἐπίπεδη, παρακείμενη, ἀεναή, ὄγδοη, λιγύζωη, ὑπάκουη, στέρεη, ἐνθση, ἀνίση, ἀκέραιη, βέβαιη, βίαιη, δίκαιη, ἐπιπόλαιη, μάταιη, παμπάλαιη.*

β) Σὲ *-α* *δξύτονα*: *παλιά, νιά, γλυκιά, βαριά, θαλασιά, παροξύτονα*: *δικία, λεία, πανούργα, φίνα, φοβιτσιάρα, προπαροξύτονα*: *γαγάνια, εὐχαριστήρια* (θύσια), *κινητήρια, ὀριζόντια, παγκόσμια, ὑπερπόντια, ἀλληλέγγυα, φερέγγυα, ἐπίγεια, ἐπιτήδεια, κυκλώπεια, τέλεια, ὅμοια.*

Σημ. Τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σχηματίζουν τὰ θηλυκὰ τοὺς μὲ τὴν κατάληξη *-η*, ἂν ὁ πρὶν ἀπ' αὐτὴ φθόγγος εἶναι σύμφωνα ἢ ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα φωνήεντα *α, ο (ω), ου, ε (αι)*· μὲ τὴν κατάληξη *-α*, ἂν ὁ προηγούμενος φθόγγος εἶναι *ι, υ, ει, οι*. Αὐτὸ τὸ *ι, υ, ει, οι* προφέρεται συχνὰ μαζί μὲ τὴν κατάληξη σὲ μία συλλαβή, γίνεται δηλ. συνίζηση, καταχρηστικὸς διφθόγγος, καὶ ἔτσι τὸ ἐπίθετο ἀπὸ προπαροξύτονο προφέρεται παροξύτονο.

2. α) Σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ κανόνα γιὰ τὸ βασικὸ τόνον τῶν ἐπιθέτων (σ. 99) μένει καὶ τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων ὁ τόνος ἀμετακίνητος στὴν ἴδια πάντα συλλαβή: *ἄμορφη, ἄμορφης, ἄμορφες, ἄμορφων.*

β) Οἱ λέξεις *ἅγια, βαριά, κύρια, ὄσια, τέλεια, δεύτερη, τέταρτη* εἶναι ἐπίθετα καὶ ὁ τόνος τοὺς μένει ἀμετακίνητος: ἡ εὐχή τῆς ἁγίας αὐτῆς γυναίκας, οἱ ἅγιες ἡμέρες, τὰ ρήματα τῶν κύριων προτάσεων, τὸ παράδειγμα ὄσων καὶ θεάρεστων πράξεων, ἡ ἀκρόαση τέλειων μουσικῶν ἐκτελέσεων κτλ. Οἱ λέξεις *ἅγια, βαρσία* (τονικὸ σημάδι), *κυρία, ὄσια, τελεία* (σημεῖο στίξης), *Δεύτερα, Τετάρτη* εἶναι οὐσιαστικά. Ἀπ' αὐτὲς γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζει συχνὰ τὸ *κυρία*: τὰ *καπέλα τῶν κυριῶν*, καὶ πολὺ σπάνια τὸ *βαρσία* καὶ τὸ *τελεία*. Ἐπίσης τονίζεται *καμπυλῶν*, ὅταν ἡ λέξη αὐτὴ λέγεται μόνη, σὰν οὐσιαστικὸ ἄλλὰ: *τῶν καμπύλων ἐπιφανειῶν.*

Ἀντρωνομικά. Στὴ λαϊκότερη γλώσσα συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαπτιστικὸ ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀνδρός: *Δημήτριανα, Τραβέλαινα, Πολίταινα, Μπουμπουλίνα*. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται *ἀντρωνομικά*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ἀναζητήσε τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ σχηματίσε τὰ τρία γένη.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ πού νὰ ταιριάζη στὸ καθένα: *αἰώνιος, ἀραιός, βάρβαρος, γεμάτος, ἐπίπεδος, ἐπιτήδειος, καμπύλος, κύριος, μάταιος, μέτριος, πανάρχαιος, πολυέδρος, στέρεος, στερεός, τέλειος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τίς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Ὁ Ὀδυσσεύς στέκεται ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ του. Εἶναι ντυμένος ζητιάνος, τὰ ροῦχα του εἶναι κουρέλια καὶ στὸν ὤμο του ἔχει κρεμασμένο ἓνα ταγάρι. Μόλις τώρα, ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, γύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις του καὶ σὲ κανέναν, ἔξω ἀπὸ τὸ γιό του τὸν Τηλέμαχο, δὲν ἔδωσε ἀκόμη γνωριμιὰ. Οὔτε καὶ ὁ γερο-Εὐμαιός, ὁ χοιροβοσκός πού τὸν συ-

νόδεψε ἀπὸ τὴν ἐξοχή στὴν πόλη, δὲν ξέρει ποιὸς εἶναι.

Λίγο πιὸ κεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα εἶναι μαζεμένη κοπριά, πού θὰ τὴν ἔπαιρναν οἱ δοῦλοι νὰ λιπάνουν τὰ χωράφια. Ἐνας σκύλος, πού κειτόταν πάνω στὸ σωρό, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τέντωσε τ' αὐτιά του. Ἦταν ὁ Ἄργος. Τὸν εἶχε ἀναθρέψει ὁ Ὀδυσσεύς, ἀλλὰ δὲν τὸν χάρηκε, γιατί ἔφυγε γιὰ τὴν Τροία, καὶ ἄλλοι κυνηγοὶ ἔπαιρναν τὸ ἄξιο ζῶο στὸ κυνήγι, νὰ κυνηγᾶ λαγούς, ζαρκάδια καὶ ἀγριοκάτσικα. Τώρα πού γέρασε καὶ ἀρρώστησε, κανένας δὲν τὸ κοίταζε καὶ κειτόταν τσιμπουρισμένο, ἀνήμπορο, πάνω στὴν κοπριά.

Μόλις πλησίασε ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἄργος ξαφνιάστηκε, μύριστηκε τὸν παλιό του ἀφέντη καὶ τὸν ἀναγνώρισε· εἴκοσι χρόνια, καὶ ἀκόμα δὲν τὸν εἶχε ξεχάσει· κούνησε τὴν οὐρά του, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ πάη κοντά του· Ὁ Ὀδυσσεύς συγκινήθηκε καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ σφογγίση, χωρὶς νὰ τὸ νιώσῃ ὁ Εὐμαιός, τὰ δάκρυα πού πλημμύρισαν τὰ μάτια του.

— Τὶ ὠραῖο σκυλί πού θὰ ἦταν στὰ νιάτα του, εἶπε στὸ χοιροβοσκό. Πολύ μοῦ κακοφαινεται νὰ τὸ βλέπω σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τώρα πού γέρασε· δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ παραμελοῦν ἔτσι.

— Ποιὸς νὰ τὸ νοιαστῆ; εἶπε πικραμένος ὁ χοιροβοσκός· οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ξεχνοῦν καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού τοὺς εὐεργέτησαν, θέλεις νὰ θυμοῦνται τὸ καλὸ πού τοὺς ἔκαμαν τὰ ζῶα; Πόσοι θυμοῦνται τὸ μεγάλο, τὸν καλὸ μας ἀφέντη, τὸν Ὀδυσσεύ! Δικός του ἦταν αὐτός ὁ σκύλος. Χάθηκε ἐκεῖνος καὶ τ' ἀγαθὰ του τὰ σκορπίζουν ξένοι ἄνθρωποι· ὁ ἓνας ἀρπάξει ἀπὸ δῶ καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ.

Αὐτὰ εἶπε ὁ Εὐμαιός καὶ μῆκε στὸ παλάτι. Τὸν Ἄργο τὸν πῆρε ὁ θάνατος, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του, ἀφοῦ εἶδε τὸν κύριό του ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ταγάρι σακούλι, τορβάς.—λιπαίνω τὸ χωράφι ρίχνω στὸ χωράφι κοπριά ἢ ἄλλη ὕλη γιὰ νὰ γίνῃ τὸ χῶμα πιὸ παχὺ καὶ πιὸ γόνιμο.

Περιεχόμενο. Γιατί ὁ Ὀδυσσεύς ἦταν ντυμένος σὰ ζητιάνος;—Ἄπ' αὐτὰ πού λέει ὁ Εὐμειος τί ἀνθρώπος φαίνεται πὼς ἦταν;—Ποιὲς ἦταν οἱ ἱκανότερες καὶ οἱ ἀρετές τοῦ Ἄργου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχει ὁ ἀόριστος *ξαρνήσθηκε* ἀπὸ ἐνεστώτα *ξαρνίζομαι* λέγεται καὶ *ξαρνήσθηκε* ἀπὸ ἐνεστώτα *ξαρνιάζομαι*. Παρατηροῦμε λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα (*ξαρν-*) ἔγιναν μὲ δυὸ διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις *δυὸ διαφορετικὰ ρήματα*, πού κρατοῦν τὴ διαφορὰ σὲ ὅλη τους τὴν κλίση. Ἄλλο τέτοιο ρῆμα στὸ κείμενο εἶναι τὸ *μαζεύω*, πού λέγεται καὶ *μαζώνω*. Ἄλλα παραδείγματα: *ἀνακατεύω-ἀνακατώνω*, *ζυγίζω-ζυγιάζω*, *χλωμαίνω-χλωμαίνω*. Ὅμοια σχηματίζονται καὶ τὰ ρήματα: *βαραίνω-βαρύνω* (*ἐπιβαρύνω*), *πηγαίνω-πάω*, *στριμώ(χ)νω*, *φτιά(χ)νω*, *χάφτω-χάβω*, *δαγκάνω-δαγκώνω*.

β) Ἀφθονότερα εἶναι τὰ ρήματα πού σχηματίζονται καὶ κατὰ τις δύο συζυγίες: *ἀνθίζω-ἀνθῶ*, *ἀρρωσταίνω-ἀρρωστῶ*, *κοιτάζω-κοιτῶ*, *λυγίζω-λυγῶ*, *ξεφτιζώ-ῶ*, *πλημμυρίζω-ῶ*, *τριγυρίζω-τριγυρνῶ*, *λαχταρῶ-ίζω*, *ξενυχτῶ-ίζω*, *παρστρατῶ-ίζω*, *σκορπίζω-σκορπῶ*.

γ) Οἱ διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις δίνουν καμιὰ φορὰ στὰ ρήματα διαφορετικὲς σημασίες· ἄλλο τὸ *χρυσώνω* κάνω κάτι χρυσό, τὸ *βάφω* χρυσαφί, καὶ ἄλλο τὸ *χρυσίζω* φαίνομαι σὰ χρυσός. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: *βαραίνω-βαρῶ*, *γυρεύω-γυρίζω*, *δουλεύω-δουλώνω* (ὑποδουλώνω), *κονταίνω-κοντεύω*, *μοιράζω-μοιραίνω* (οἱ Μοῖρες *μοιραίνου*ν δηλ. *χαρίζου*ν, *δίδου*ν), *μυρίζω-μυρώνω* (ἀλείβω μὲ μύρο), *φιλιώνω* (συμφιλιώνω)—*φιλεύω* (φιλοθύνω), *κάνω* *τραπέζι*).

δ) Ἀπὸ τοὺς διπλοὺς ἐνεστώτες καλὸ εἶναι νὰ προτιμοῦμε τὸν κοινότερο· ἔτσι, καλλύτερα: *ἀλείβω*, *βάζω*, *βγάζω*, *γυρίζω*, *κόβω*, *ξεφτιζώ*, *ξεφωνίζω*, *ξεχνῶ*, *ξεχειλίζω*, *πλημμυρίζω*, *ρίχνω*, *σιάζω*, *σκάβω*, *σκύβω*, *πῆνω* παρὰ *ἀλείφω*, *βάνω*, *βγάνω*, *γυρνῶ*, *κόφτω*, *ξεφτῶ*, *ξεφωνῶ*, *ξεχνῶ*, *ξεχειλῶ*, *πλημμυρνῶ*, *ρίχνω*, *σιάζω*, *σκάφτω*, *σκύφτω*, *πῆνω*· προτιμότερο *κολλῶ*, *κρεμῶ*, *σφαλῶ*, *χαλῶ* παρὰ *κολνῶ*, *κρεμνῶ*, *σφαλνῶ*, *χαλνῶ*.

2. Τὰ ρήματα *κακοφάνεται* καὶ *πρέπει*, πού εἶναι στὸ κείμενο, συνηθίζονται μόνο στὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο, χωρὶς ὑποκείμενο ἓνα πρόσωπο ἢ ἓνα πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται *ἀπρόσωπα*. Ἄλλα ἀπρόσωπα ρήματα: *βραδιάζει*, *βρέχει*, *βροντᾷ*, *γλυκοχαράζει*, *εἰστερώνει*, *ξημερώνει*, *φέγγει*, *φυσᾷ*, *χειμωνιάζει*, *χιονίζει*—*βολεῖ*, *μέλει*, *πρόκειται*, *συμφέρει*, *τρέχει* (στὴ σημασία τοῦ *συμβαίνει*).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Λέγε στὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς, στὸ β' πληθ. πρόσωπο, τὰ ρήματα πού τ' ἀκούς στὸν ἀόριστο: *ἀνακατιώσθε*, *ἀνακατέγνετε*, *ζυγίστε*, *ζυγιάστε*, *τοακώσθε*, *τοακίστε*, *φτιάξτε*, *φτιάξτε*, *χίμηστε*, *χίμηστε*, *ψηστήτε*, *σφαλίστε*, *κοιτάξτε*.

Γύμνασμα. Γράψε ἕξι φράσεις πού ἢ καθεμία νὰ ἔχη ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπρόσωπα ρήματα *βρέχει*, *βροντᾷ*, *χιονίζει*, *βολεῖ*, *μέλει*, *πρέπει* στὸν παρατατικόν.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σύμφωνα μὲ ὅσα μάθαμε στὸ μάθ. 12 (σ. 25) καὶ στὸ μάθ. 27 (σ. 55) ξεχώρισε τις λόγιες λέξεις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο 118 καὶ γράψε στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ χωριστὰ τὰ οὐσιαστικά καὶ χωριστὰ τὰ ἐπίθετα στὰ τρία γένη.

120. — ΟΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ ἢ κυρα-Παγὸνα ξύπνησε κατσουφιασμένη· εἶχε δεῖ ὄνειρο κακὸ, πὼς ἦταν, λέει, στὴ θάλασσα καὶ μάζευε ψάρια. «Λαχτάρια θὰ μοῦ λάξη σήμερα» σκέφτηκε καὶ γυρίζοντας στὴν ἀνατολὴ μουρμούρισε ἕνα ξόρκι πού τῆς εἶχε μάθει ἡ μάνα τῆς. Ὑστερα ντύθηκε καὶ βγήκε. Ἦταν Σάββατο, εἶχε πολλὰς δουλειὰς καὶ ἔπρεπε ν' ἀνεβῆ γρήγορα στὴν ἀγορά.

Μόλις ὁμως κατέβηκε τὸ κατώφλι τῆς συνάντησε τὸ μανάβη. «Κι αὐτὸς μπροστὰ μου βρέθηκε ὁ σμειχτοφρύδης;» Ἐπὶ τὴν κατηφορίαν ἔρχόταν κι ὁ παπάς. «Ποπὸ, γρουσουζιά, γρουσουζιά σήμερα, κακὰ θὰ πάη ἡ μέρα μου.»

Ἔτσι ἡ κυρα-Παγὸνα, χωρὶς νὰ τὸ πολυσκεφτῆ, γύρισε πίσω σπῖτι τῆς καί, γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσῃ τὸ κακὸ μάτι, φόρεσε τὸ φουστάνι τῆς ἀνάποδα, ἔβαλε μιὰ κόκκινη κορδέλα στὰ μαλλιά τῆς, κρέμασε μιὰ θαλασσιὰ χάντρα μὲ δυὸ σκόρδα στὸ λαιμὸ κι ἔφυγε εὐχαριστημένη πού εἶχε καμωμένο ὅ,τι ἔπρεπε.

Δὲν εἶχε ξεμακρύνει ὁμως πολὺ ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς κι ἄρχισαν τὰ παιδιὰ νὰ τὴν πειράζουν.

«Ποπὸ! Κοιτάξε τὴν κυρα-Παγὸνα. Καλὲ τί ἔπαθε; Τρελάθηκε;» Καὶ τὰ παιδιὰ τὴν πῆραν ἀπὸ πίσω καὶ μαζεύτηκαν κι ἄλλα ἀπὸ ἄλλες γειτονιὰς καὶ φώναζαν καὶ ἔκαναν τέτοια φασαρία, πού ὁ κόσμος στεκόταν καὶ γελοῦσε.

Ὅταν ἐκείνη κατάλαβε τὸ χάλι τῆς, ἦταν ἀργά. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ. Τελοσπάντων γύρισε πίσω καὶ μὲ χίλια βᾶσανα ἔφτασε σπῖτι τῆς.

«Τί ἔπαθα, κόρη μου, τί ἔπαθα! Γίνηκα ρεζίλι στὴν κοινω-νία, ντρέπομαι τὴ γειτονιά.» Σύρθηκε στὸ κρεβάτι τῆς κι ἔκλαιγε σὰ μικρὸ παιδί.

«Δὲ φταῖς ἐσύ», τῆς εἶπε ἡ κόρη τῆς. «Ἄν ἤξερες λίγα γράμματα, θὰ καταλάβαινες πόσο κουτὲς εἶναι αὐτὲς οἱ προλήψεις. Ἄν εἶδες πὼς ἦσουν στὴ θάλασσα, θὰ πῆ πὼς στὸν ὕπνο σου θὰ κρῶνες, ἂν μάζευες ψάρια, θὰ πῆ πὼς πεθύμησες νὰ φᾶς ψάρι. Ἐγὼ ἂν ἔβλεπα τὸν Παπαμανόλη, θὰ ἤμουν εὐχαριστημένη πού συνάντησα τὸν καλὸν αὐτὸν ἄνθρωπο πρῶι πρῶι. Ἄν σκεφτόσουν ἔτσι, μητέρα, τώρα θὰ εἶχες πλύνει, θὰ εἶχες μαγειρέψει κι ἐμεῖς θὰ τρώγαμε σήμερα σαββατιάτικα.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, ξόρακι λόγια μαγικά και πολλές φορές ασυνάρτητα, που έχουν τη δύναμη γὰ διώκουν τὸ κακό, ὅπως φαντάζονται μερικοί.—*ομιλητοφρόνης* ἐκεῖνος πού ἔχει σμειχτά τὰ φρόδια του, χωρίς διάστημα στὴ μέση.—*γίνομαι ρεζίλι*, γίνομαι γελοῖος, ρεζιλεύομαι.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ παράλογες προλήψεις τῆς κυρα-Παγόνας; Τί ἔπαθε;—Τί τῆς λέει ἡ κόρη τῆς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κείμενο εἶναι συγκεντρωμένα μερικά *ἀνώμαλα ρήματα*, πού τὰ περισσότερα τὰ ἔχομε συναντήσει καὶ σὲ προηγούμενα μαθήματα.

1. Ἀπ' αὐτὰ ξεχωρίζομε τέσσερα ρήματα πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ θέμα ὀλότλα διαφορετικό (βλ. μιάθ. 110).

βλέπω: ἔνεργ. ἀόρ. ὄριστ. *εἶδα* ὑποτ. *(ἰ)δῶ* προστ. *(ἰ)δῆς (ιδέ)*, *(ἰ)δῆτε* καὶ *(ἰ)δέσθε*: ἀπαρ. *(ἰ)δεῖ* καὶ σύνθ. *ἀνάβλεψα*, *παράβλεψα*, *πρόβλεψα* κτλ. παθ. ἀόρ. ὄριστ. *εἰδῶθηκα*: ὑποτ. *ιδῶθῶ* ἀπαρ. *ιδῶθη*· μετοχ. παθ. παρακ. *ιδωμένος*.

ἐρχομαι: ἀόρ. ὄριστ. *ἦρθα* ὑποτ. *ἔρθω* προστ. *ἔλα*, *ἐλάτε*: ἀπαρ. *ἔρθει*.

λέ(γ)ω: ἔνεργ. ἀόρ. ὄριστ. *εἶπα* ὑποτ. *πῶ* προστ. *πές*, *πῆτε (πίστε)*: ἀπαρ. *πεῖ*. παθ. ἀόρ. ὄριστ. *εἰπῶθηκα*: ὑποτ. *εἰπωθῶ* ἀπαρ. *εἰπωθῆ*· μετοχ. παθ. παρακ. *ειπωμένος*.

τρώ(γ)ω: ἔνεργ. ἀόρ. ὄριστ. *ἔφαγα* ὑποτ. *φά(γ)ω* προστ. *φά(γ)ε*, *φάτε*: ἀπαρ. *φά(γ)ει*.

παθ. ἀόρ. ὄριστ. *φαγῶθηκα* ὑποτ. *φαγωθῶ* προστ. *(φαγῶσου)*, *φαγωθῆτε*: ἀπαρέμφ. *φαγωθῆ*· μετοχ. παθ. παρακ. *φαγωμένος*.

2. Ἄλλα ἀνώμαλα ρήματα στὸ κείμενο εἶναι: *λαχ-αίν-ω*, *μαθ-αίν-ω*, *πηγ-αίν-ω*, *καταλαβ-αίν-ω*, *παθ-αίν-ω* πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο μὲ θέμα *χωρίς τὸ αἰν*: *ἔ-λαχ-α*, *ἔ-μαθ-α*, *πῆγ-α*, *κατάλαβ-α*, *ἔ-παθ-α* (μιάθ. 110).

Ἐπίσης τὰ ρήματα: *βγαίνω*, ἀόρ. ὄριστ. *βγῆκα* ὑποτ. *βγῶ* προστ. *βγέ-βγῆτε*, ἀπαρ. *βγῆ*, μετοχ. παθ. παρακ. *βγαλμένος*.

ἀνεβαίνω: ἀόρ. ὄριστ. *ἀνέβηκα* ὑποτ. *ἀνέβω* καὶ *ἀνεβῶ* προστ. *ἀνέβα-ἀνεβῆτε*: ἀπαρ. *ἀνεβῆ*, μετοχ. παθ. παρακ. *ἀνεβασμένος*.

(Ἀνάλογα σχηματίζουν τοὺς χρόνους τοὺς καὶ τὰ *κατεβαίνω*, *διαβαίνω*.)

Τέλος ἀνωμαλίες παρουσιάζουν καὶ τὰ ρήματα *βάζω-ἀόρ*. *ἔβαλα*, *φεύγω-ἔφρυγα*: *κάνω-ἔκαμα*: *μακραίνω-μάκρυνα*: *στέκομαι-στάθηκα*: *γίνομαι-ἔγινα* καὶ *γίγηκα*: *σέρομαι-σύρθηκα*: *φταίω-ἔφταιξα*: *πλένω-ἔπλυνα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ἀναγνώρισε τοὺς ἀνώμαλους τύπους τῶν ρημάτων τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὸ α' ἐνικό τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τοῦ κάθε ρήματος.

Γύμνασμα. Γράψε τις παρακάτω φράσεις ἀλλάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' πληθυντικό 1) τοῦ ἴδιου χρόνου, 2) τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς καὶ 3) τοῦ παρακειμένου: *Θὰ σὲ βλέπω μὲ χαρά*.—*Θὰ ἐρχομαι μαζί σου*.—*Θὰ λέω τὴν ἀλήθεια*.—*Θὰ τρώγω νορίς*.—*Θὰ τὰ παραβλέπω δια*.—*Θ' ἀνεβαίνω τρέχοντας*.—*Θὰ κάνω πάντα καλὸ*.—*Θὰ βγαίνω στὸν κῆπο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε 8 φράσεις μὲ τὰ ρήματα τοῦ παραπάνω γυμνάσματος στὸ β' ἐνικό τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου.

ΠΙΝΑΚΕΣ

1. *Ακλιτα: έπιρρήματα	σελ.	243
2. > έπιφωνήματα	>	244
3. > προθέσεις	>	244
4. > σύνδεσμοι	>	245
5. > μόρια	>	245
6. *Αντωνυμίες	>	246
7. *Αριθμητικά	>	247
8. *Επίθετα δμαλά καί άνώμαλα	>	248
9. Λέξεις με συντομογραφία.	>	249
10. Λεξιλόγιο (ή καταγωγή τών έλληνικών λέξεων)	>	250
11. Οικογένειες λέξεων (παραδείγματα)	>	252
12. Ούσιαστικά	>	253
13. Ούσιαστικά άνώμαλα	>	254
14. Πνεύματα. Λέξεις που παίρνουν δασεία	>	256
15. Ρήματα α' συζυγίας. *Ενεργητική φωνή: <i>δένω</i>	>	257
16. > > > Παθητική φωνή : <i>δένομαι</i>	>	258
17. Ρήματα β' συζυγίας	>	259
18. Ρήματα. Πίνακας σχηματισμού μονολεχτικών χρόνων κτλ. >	>	260
19. Σημασιολογικά	>	263
20. Σύμφωνα. *Η διαίρεσή τους	>	263

ΚΑΝΟΝΕΣ

1. Κανόνες για τή στίξη	>	264
2. Κανόνες τονισμού	>	267
3. Κανόνες συλλαβισμού	>	268

	1. Τοπικά	2. Χρονικά	3. Τροπικά	4. Ποσοτικά	5. Βεβαιωτικά, δισταχτικά, άρνητικά
α) Έρωσηματικά :	πού ; (πούθε ;)	πότε ;	πώς ;	πόσο ;	
β) Άόρεστα :	κάπου, πουθενά, άλλου	κάποτε, κάπου κάπου, τότε τότε, άλλοτε	κάπως, άλλώς, αλλιώςτικα	κάμποσο	α) Βεβαιωτικά : ναί, μάλιστα, βέβαια, βεβαιότατα, όρισμένος, αλήθεια (άληθινά), σωστά.
γ) Δειχτικά :	εδώ, εκεί, αυτού	τότε, τώρα	έτσι	τόσο	
δ) Άναφορικά :	(έκει) πού, όπου, όπουδήποτε	(τότε) πού, όποτε, όπουδήποτε	όπως, καθώς	όσο, όσοδηότε	β) Δισταχτικά : ίσως, τάχα, (τάχατε), άραγε, δήθεν, πιθανό(ν).
ε) Διάφορα :	(ά)πάνω, (ε)πάνω), κάτω, χάμω, καταγής, μέσα, έξω, (έ)μπρός, (μπροστά), πίσω, δεξιά, άριστερα, ψηλά, χαμηλά, πλάι, δίπλα, κοντά, μακριά, άπεναντί, γύρω, όλόγυρα, ναντί, γαρού, όλόγυρα, μετέξυ, άναμεταξύ, άνάμεσα, πέφα, αντίπερα, βόρεια, νότια, άνατολιχα, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.	άμέσως, εϋθύς, κιάλας, ήδη, πιά, μόλις, άκόμη (άκόμα), πάλι, ξανά, συχνά, συνήθως, ύστερα, έπειτα, κατοπί, πρῶτα, πρίν, πρωύτερα, νορίς, άργά, γρήγορα, έγκαίρωσ, συνάμα, αδιάκοπα, χτές, προχτές, σήμερα, (έ)ψες, άπόψε, αύριο, μεθαύριο, πέρσι, πρόπερσι, φέτος, του χρόνου κτλ.	καλά, κακά, σιγά (άγάλα), έξαφνα (άξαφνα, ξαφνικά), ίσια, ώραία, χωριστά, μόνο μονάχα (μοναχά), διαμιάς, μεμιάς, μονοφαλής, επίσης, έτικε είδειμή, του κάκου, τυχόν, καλώς, άκριβώς, εϋτυχώς, έξης, έλληνικά, γαλλικά, άγγλικά κτλ.	μόνο, πολύ, περισσότερο, πιά, λίγο, λιγάκι, λιγότερο, κομμάτι, άρκετά, σγεδόν τουλάχιστο(ν), άπάνω κάτω, περίπου, έξίθλου, δίολου, άλλου, δίολου, όλότελα, άλλου κτλ.	γ) Άρνητικά : όχι, δέ(ν), μή(ν), όχι βέβαια.

2. Ἐπιφωνήματα (Μάθ. 66)

Σημασία	Ἐπιφωνήματα
Θαυμασμός	ἄ! ἴ! ὦ! ποπό! μπά!
Ἄπορία	ἄ! ὄ! μπά!
Πόνος, λύπη	ἄχ! ἄου! ὦ! ὄχ! ἀλί! ἀλίμονο!
Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελ- πισία	ἔ! οὔ! οὔφ! πούφ! πά πά πά!
Περίπαιγμα, ειρωνεία	ἔ! οὔ! ἀχαχούχα!
Εὐχή	μακάρι! ἄμποτε! εἶθε!
Ἐπιδοκίμασία, ἔπαινος	μπράβο! εἶγε! γεια σου!
Κάλεσμα	ἔ! ὦ!
Παρακίνηση	ἄ! χά! ἄι! ἄμε! μάρς! ἄλτ! στόπ! σουτ!
Ἄρνηση	Ἄ μπά!

Ἐπιφωνηματικές ἐκφράσεις

Ὀυσιαστικά: κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! Παναγία μου! Προσοχή!

Ἐπίθετα: καλέ! μωρέ! κακομοίρη (μου)! τὸν καημένο!

Ρήματα: ἔλα δά! ὀρίστε! κόπιασε! ζήτω!

Ἐπιρρηματα: ἔμπρός! ἔξω! περαστικά! καλά! ὦραϊα! μάλιστα!

3. Προθέσεις (Μάθ. 63)

	Μονοσύλλαβες	Δισύλλαβες	Τρισύλλαβες
Προθέσεις πού δὲ συνθέ- τονται μὲ ἄλλες λέξεις	μέ, σέ, γιά, ὡς	χωρίς δίχως	ἴσαμε
Συνηθίζονται καὶ χωριστὰ καὶ ὡς πρῶτα συνθετικά	πρὸς	κατὰ, μετὰ, παρὰ ἀντί(ς), ἀπὸ	

4. Σύνδεσμοι (Μαθ. 64, 65)

Εἶδη	Σύνδεσμοι
1. Συμπλεκτικοί	καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ
2. Διαχωριστικοί	ἢ, εἴτε
3. Ἀντιθετικοί	μά, ἀλλά, παρά, ὁμως, ὡστόσο, ἐνῶ, ἂν καί, μολονότι, μόνο
4. Συμπερασματικοί	λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως
5. Ἐπεξηγηματικός	δηλαδή
6. Εἰδικοί	πώς, ὅτι, πού
7. Χρονικοί	ὅταν, σάν, ἐνῶ, καθῶς, ὡς, ἀφοῦ, ἀφότου, πρὶν (πρὶν νά), ἅμα, μόλις, προτοῦ, ὥσπου, ὡστόσο, ὅσο πού, ὅποτε, κάθε πού
8. Αἰτιολογικοί	γιατί, ἐπειδή, ἀφοῦ
9. Ὑποθετικοί	ἂν, σάν, ἅμα
10. Τελικοί	νά, γιά νά
11. Ἀποτελεσματικοί	ὥστε (νά), πού
12. Δισταχτικοί	μή(ν), μήπως
13. Συγκριτικός	παρά

5. Μόρια (Μαθ. 64, 65)

1. *ἄς* (σημαίνει προτροπή ἢ συγκατάθεση): *ἄς φύγωμε, ἄς ἔρθη*
2. *θα* μελλοντικό: *θα γράφω, θα γράψω*
3. *θα* δυνητικό: *θα σοῦ ἔδωκα, ἂν εἶχα*
4. *θα* πιθανολογικό: *θα εἶναι ἄρρωστος* (ἴσως εἶναι ἄρρωστος)
4. *νά* (νά) βουλητικό: *νά μή μιᾶς, θα ἤθελα νά σοῦ σῶ*. Αὐτό κανονικά παίρνει βαρεία· ὅταν ὁμως προφέρεται τονισμένα στή φράση, παίρνει ὀξεῖα: *νά σοῦ πῶ*.
6. *νά* δειχτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεῖα): *νά ὁ ἀδελφός μου*
7. *μά* ὀρκωτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεῖα): *μά τήν ἀλήθεια*
8. *γιά* προτροπικό (παίρνει πάντοτε ὀξεῖα): *γιά κοιτάξε, γιά νά σοῦ πῶ*

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ (Μαθ. 53, 54, 105, 112, 113, 114)

1. Προσωπικές	2. Κτητικές	3. Ίδιόπαθες	4. Δειχτικές	5. Αναφορικές	6. Ερωτηματικές	7. Άοριστες
<p>α' εγώ</p> <p>β' εσύ</p> <p>γ' αυτός (τος) αυτή (τη) αυτό (το)</p>	<p>Γιὰ έναν κλήτορα</p> <p>α' δικός μου δική μου δικό μου</p> <p>β' δικός σου δική σου δικό σου</p> <p>γ' δικός του δική του δικό του</p> <p>Γιὰ πολλούς κλήτορες</p> <p>α' δικός μας δική μας δικό μας</p> <p>β' δικός σας δική σας δικό σας</p> <p>γ' δικός τους δική τους δικό τους</p>	<p>Έγκλιός</p> <p>α' του' εαυτοῦ μου</p> <p>β' του' εαυτοῦ σου</p> <p>γ' του' εαυτοῦ του (της)</p> <p>Πληθυντικός</p> <p>α' του' εαυτοῦ μας</p> <p>β' του' εαυτοῦ σας</p> <p>γ' του' εαυτοῦ τους (των)</p> <p>ή</p> <p>α' τῶν εαυτῶν μας</p> <p>β' τῶν εαυτῶν σας</p> <p>γ' τῶν εαυτῶν τους</p>	<p>αὐτός, αὐτή, αὐτό</p> <p>τούτος, τούτη, τούτο</p> <p>ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο</p> <p>τέτοιος, τέτοια, τέτοιο</p> <p>τόσος, τόση, τόσο</p>	<p>αὐτό πού (ἀκλίτο)</p> <p>ὁ ὅποιος, ἡ ὁποία, τὸ ὅποιο</p> <p>ὅποιος, ὅποια, ὅπουο, ὅ, τι (ἀκλίτο)</p> <p>ὅσος, ὅση, ὅσο</p> <p>(καί : ὅποιοσδήποτε ὅποιαδήποτε ὅποιοδήποτε ὅσοσδήποτε ὅσηδήποτε ὅσοδήποτε ὅτι δῆποτε)</p>	<p>τί</p> <p>ποῖός, ποιά, ποῖό</p> <p>πόσος, πόση, πόσο</p>	<p>ἕνας, μιὰ (μία), ἕνα</p> <p>κανέννας (κανείς), καμιά (καμία) κανένα</p> <p>κάποιος, -α, -ο</p> <p>μερικοί, -ές, -ά</p> <p>κάτι, κατιτί</p> <p>τίποτε, (τίποτα)</p> <p>κάμποσος -η, -ο</p> <p>κάθε</p> <p>καθένας, καθεμιά (καθεμιά), καθένα</p> <p>καθετί</p> <p>ὁ δεινά, ἡ δεινά, τὸ δεινά</p> <p>ὁ τάδε, ἡ τάδε, τὸ τάδε</p>

1. Ἡ γενική τῆς προσοπ. ἀντωνυμίας των χρησιμοποιεῖται γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν κακοφωνία πού παρουσιάζεται ὅταν καὶ ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνει σὲ -ους. καὶ μάλιστα σὲ -τούς + εαυτούς τους, τους γάτους τους.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΑΠΟΛΥΤΑ ΚΑΙ ΤΑΧΤΙΚΑ (Μάθ. 94)

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Ταχτικά αριθμητικά
1	α'	ένας, μία (μιά), ένα	πρώτος, πρώτη, πρώτο
2	β'	δύο (δυό)	δεύτερος
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς, ς'	έξι	έκτος
7	ζ, ζ'	εφτά (επτά)	έβδομος
8	η, η'	όχτώ	όγδοος
9	θ, θ'	έννεα (έννια)	ένατος (μ' ένα ν)
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	έντεκα	ένδέκατος
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ις, ς'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
17	ιζ, ζ'	δεκαεφτά (δεκαεπτά)	δέκατος έβδομος
18	ιη, η'	δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	ιθ, θ'	δεκαέννεα (δεκαεννια)	δέκατος ένατος
20	κ'	είκοσι	είκοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο (δυό)	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ς, ς'	έξιήντα	έξηκοστός
70	ο'	έβδομήντα	έβδομηκοστός
80	π'	όγδόντα	όγδοηκοστός
90	η, η'	ένενήντα (μ' ένα ν)	ένενηκοστός (μ' ένα ν)
100	ρ'	έκατό	έκατοστός
101	ρα'	έκατόν ένας, έκατό μία, έκατόν ένα	έκατοστός πρώτος
102	ρβ'	έκατό δύο (δυό)	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τρ(ι)ακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ψ'	εφτακόσιοι, -ες, -α	εφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	ω, ω'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1000	α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	ι	δέκα χιλιάδες	δεκαχιλιοστός
100.000	ρ	έκατό χιλιάδες	έκατονταχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

ΕΠΙΘΕΤΑ ΟΜΑΛΑ (Μαθ. 49-52) ΑΝΩΜΑΛΑ (Μάθ. 93)

Α.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

1. Σὲ -ος, -η, -ο	2. Σὲ -ος, -α, -ο	3. Σὲ ὅς, -ιά, -ὸ
ὁ καλὸς ἡ καλή τὸ καλὸ	ὁ ὄρατος ἡ ὄραία τὸ ὄρατο	<i>*Ενικ.</i> ὁ γλυκὸς ἡ γλυκιά τὸ γλυκὸ
ὁ ὄμορφος ἡ ὄμορφη τὸ ὄμορφο	ὁ πλούσιος ἡ πλούσια τὸ πλούσιο	<i>Πληθ.</i> οἱ γλυκοί, τῶν γλυκῶν κτλ. οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν κτλ. τὰ γλυκά, τῶν γλυκῶν κτλ.

Β.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ὺς ἢ σὲ -ῆς

1. Σὲ -ύς, -ιά, -ὺ	2. Σὲ -ῆς, -ιά, -ὶ
<i>*Ενικ.</i> ὁ βαθύς, τοῦ βαθιοῦ ἡ βαθιά, τῆς βαθιάς τὸ βαθύ, τοῦ βαθιοῦ	ὁ σταχτής, τοῦ σταχτιοῦ ἡ σταχτιά, τῆς σταχτιάς τὸ σταχτί, τοῦ σταχτιοῦ
<i>Πληθ.</i> οἱ βαθιοί, τῶν βαθιῶν οἱ βαθιές, τῶν βαθιῶν τὰ βαθιά, τῶν βαθιῶν	οἱ σταχτιοί, τῶν σταχτιῶν οἱ σταχτιές, τῶν σταχτιῶν τὰ σταχτιά, τῶν σταχτιῶν

Γ.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβα)

Σὲ -ης, -α, -ικο

<i>*Ενικός:</i>	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιέρα	τὸ ζηλιάρικο
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα

Δ.—'Ανώμαλα ἐπίθετα

<i>*Ενικός:</i>	ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ πολλοὶ	οἱ πολλές	τὰ πολλά

ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ ('Η ιδιότητα ποὺ ἐκφράζουν αὐτὰ τὰ ἐπίθετα ἀναφέρεται συνήθως σ' ἓνα γένος· γι' αὐτὸ δὲ συνηθίζονται σὲ ἄλλα γένη): κοκκινογένης, πρίμος (καιρὸς) - πρίμο (ἀεράκι), μαντιλοῦσα, ἔλεουσα, βυζανιάρικο κ.ἄ.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ

Οι συχνότερες συντομογραφίες (Μάθ. 87)

ἄγ.= ἄγιος
 Ἄγ. Γρ.= Ἄγια Γραφή
 ἀρ.= ἀριθμός
 βλ.= βλέπε
 γραμμ.= γραμμάρια
 Δδα = δεσποινίδα
 δηλ.= δηλαδή
 δρ.= δράμα
 δρχ.= δραχμές
 Θεσ/νίκη = Θεσσαλονίκη
 κ.= κύριος ἢ κυρία
 Κοσ, Κα = Κύριος, Κυρία
 κ.κ.= κύριοι ἢ κυρίες
 κ.ἄ.= καὶ ἄλλα
 κ.ἄ.= καὶ ἀκόλουθα
 Κ.Δ.= Καινή (Νέα) Δια-
 θήκη
 κτλ.= καὶ τὰ λοιπὰ
 Κων/πολη = Κωνσταντι-
 νούπολη

λογ/σμός = λογαριασμός
 λ.χ.= λόγου χάρη
 Μ. (Μεγ.) = Μεγάλος
 Μ. Ἀσία = Μικρὴ Ἀσία
 μ.= μέτρα
 μίλ.= μίλια
 μ.μ.= μετὰ τὸ μεσημέρι
 μ.Χ.= μετὰ τὸ Χριστὸ
 ὁκ.= ὀκάδες
 Π.Δ.= Παλαιὰ Διαθήκη
 πῆχ.= πῆχες
 π.μ.= πρὶν ἀπὸ τὸ μεση-
 μέρι
 π.μ.= τοῦ περασμένου
 μήνα
 π.χ.= παραδείγματος
 χάρη
 π.Χ.= πρὸ Χριστοῦ
 σ., σελ.= σελίδα
 σημ.= σημείωση

Σια = συντροφία
 τετρ.= τετραγωνικός
 τ.μ.= τετραγωνικὰ μέτρα
 τ.μ.= τοῦ μήνα πὺ τρέ-
 χει
 ΥΓ.= ὑστερόγραφο
 χγρ.= χιλιόγραμμα
 χιλ.= χιλιάδες
 χλμ.= χιλιόμετρα
 ὠρ.= ὥρες

Γιὰ τοὺς ἀνέμους:

Α ἀνατολικός
 Β βόρειος
 Δ δυτικός
 Ν νότιος
 ΒΑ βορειοανατολικός
 ΒΔ βορειοδυτικός
 ΝΑ νοτιοανατολικός
 ΝΔ νοτιοδυτικός

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

ποὺ δὲν πρέπει νὰ γράφονται κομματιασμένες (Μάθ. 31)

Ἀριθμητικά	Ἀντωνυμίες	Ἄκλιτα
δεκατρία δεκατέσσερα δεκαπέντε δεκαἕξι (δεκάξι) δεκαεφτά, δεκαεπτὰ δεκαοχτώ δεκαεννέα (δεκαεν- νιά)	καθένας, καθεμία, καθένα (οὐσιαστ. καθέκαστα) καθετί, κατιτί ὅποιοσδήποτε ὅσοσδήποτε ὀτιδήποτε	ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπευθείας, ἀφότου, διαμιάς, εἰδάλως, εἰδεμή, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξαθ- χῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθαυτό, καθεξῆς, καλημέρα, καλη- νύχτα, καλησπέρα, καληώρα, κατα- γῆς, κατευθεῖαν, κιόλας, μεμιάς, μολαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι, ὄλημέρα, ὄληνύχτα, ὄλωσιόλου, ὄπουδήποτε, ὄπωςδήποτε, προπάν- των, τῶντι, ὑπόψη, ὄστόσο, ὄσουτο

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

Ἡ καταγωγή τῶν ἑλληνηκῶν λέξεων (Μαθ. 12, 27, 71, 75, 76, 79, 80)

Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία στερῶματα (δηλ. ἔχουν τρεῖς πηγές), ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας :

Π Ρ Ω Τ Ο Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Λέξεις κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἢ ποὺ μπῆκαν ἀργότερα, περὶ τοῦ ὅς τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔμειναν πιά στὴ γλώσσα μας.

Α) Προελληνικὲς	Β) Ἀρχικὲς ἑλληνικὲς	Γ) Ἀπὸ ἄλλες γλώσσες
(Τὶς πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαοὺς.) Κόρινθος, Λάρισα, Λυκαβηττός, Πίλος, Κηφισός, Ὀλυμπός, Πατρασσός, Ζάκυνθος, Πίνδος, νησί, ἄλα. θάλασσα, ζέφυρος, δάφνη, κυβερῶ. κεράσι, κολοκύθι, ρόδι, ρόδο, μολύβι, χροσάρι κτλ.	(* Ἀνήκουν στὴν ἀρχικὴ γλώσσα τῶν πρώτων Ἑλλήνων.) οὐρανός, θεός, ὄνομα, φῶς, ἐγώ, ἐκείνος, μένω, λείπω. πατέρας, μητέρα, ἄντρας, γυναίκα, βόδι, ἀγέλαδα, μύγα. καλός, κακός, νέος, ἔνα, δύο, τρία, ἕκατό, εἶμαι, δένω, κάθομαι κτλ.	Γ) Ἀπὸ ἄλλες γλώσσες (Μπῆκαν σὲ διάφορες ἐποχὲς ὡς ὑστερᾶτο τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ.) Ἀνατολικές: Φοινικικὲς : ἄλφα, βῆτα, γάμα κτλ. Περσικὲς : ἀγγαρσία, παρὰδεισος, σατραπείας. Ἑβραϊκὲς : ἀραβρώνας, ἀμήν, σατανάς, σεραφεῖμ, φαρασαίος, χερουβίμ, Γολγοθᾶς, Πάσχα, Σάββατο κτλ. Λατινικὲς: ροδάκινο, κελί, κάρβουνο, σούβλα, τάρβλα, πόρτα, σκάλα, πανί, ράσο, παλάτι, τὰ δνόματα τῶν μνηῶν κτλ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΩΜΑ	T P I T O	Σ T P Ω M A
<p>Ξένες λέξεις των μεταχριστιανικών αιώνων (Μπήκαν τους μεταχριστιανικούς αιώνες και κατά την τουρκοκρατία.)</p> <p>Σλαβικές : κοτίτα, κοννάβι, μπουμπιά, βουχο, ανός, οφάρνα, Αράγβα, Βελεστίνο, Γερεβνά, Χέλμιος κτλ.</p> <p>Βλάχικες : μανούρα, μπουμπουάκι, στουράκι κτλ.</p> <p>Αρβαντικές : γκιόνης, φιλόγια, Διόπεσι, Λιόαια, Μενίτι, Σούλι, Γατόι κτλ.</p> <p>Ιταλικές : άβαρία, κάβος, καπετάνιος, φουρτούνα - βέλο, καπέλο, κάλιτα, κουβέσια, πανταλόνι - μαργακός, βαρέλι, βίδα, γάντζος - βιάζο, κασέκλα, καναπές, πιατο - γαφίραλο, ματζέλι, μακαρόνια, βιολί κτλ.</p> <p>Τούρκικες : γιαούρτι, κερφές, μεζές, σουγιάς, καρπούζι, τενεκές κτλ.</p> <p>Αραβικές : αράγβα, βεζίρης, καφές, νεραντζί, σουλιάνος κτλ.</p>	<p>A) Νεώτερες ξένες λέξεις (Ήρχισαν να μπαίνουν από τον τελευταίο αιώνα.)</p> <p>Γαλλικές : ζακέτα, μπλούζα, κολόνα, πούδα, ρεκλάμα κτλ.</p> <p>Αγγλικές : βεγόνι, γαλόνι, σπώρ, ρεκόρτζοκέι, τράφι, τουρισμός κτλ.</p> <p>Γερμανικές : ποτάσα, τάλιχο, τσίγκος κτλ.</p> <p style="text-align: center;">Λέξεις ξένες ελληνικής καταγωγής</p> <p>Ήρχαιες ή μεσαιωνικές ελληνικές λέξεις που μπήκαν σε ξένες γλώσσες και ξαναγύρισαν στη γλώσσα μας με άλλη μένη μορφή:</p> <p>κάμαρα λατιν. (άρχ. καμάρα) καλαμάρι λατιν. (άρχ. κάλαμος) κορδόνι ιταλ. (άρχ. χορδή) τεπρέμι τουρκ. (άρχ. οφθαλμός)</p>	<p>B) Λόγιες νεοσχηματισμένες λέξεις (Μπήκαν τα τελευταία 150 χρόνια για να έκφρασουν νέες έννοιες.)</p> <p>Ήρχαιες λέξεις που ξαναμπήκαν στη χρήση: ἀνακοχή, καθρητής, κατάστημα, μητρικός, ξενοδοχείο, συμβόλαιο. (Και μεσαιωνικές): δικηφόρος, πεζοδρομίο κτλ.</p> <p>Λόγιες νεόπλαστες λέξεις (που δε λέγονταν στην αρχαία, παρά τις έπλασαν οι λόγιοι, όταν τις χρειάστηκαν, από λέξεις άρχαιες ή από στοιχεία αρχαίων λέξεων): ἀστεροσκοπείο, βαθμολογώ, βασιζώ, δημοσιογράφος, δημολόγιο, εὐρετήριο, οικόγενεια, ούσιαστικό, προσηγορία, προσβέσις, ταχυδρομείο, χωροφυλακή κτλ.</p> <p>(Και μερικές που τις έπλασαν ξένοι στη γλώσσα τους από στοιχεία αρχαίων ελληνικών λέξεων και έπειτα τις πήραμε κι εμείς): ἀεροπλάνο, βαρόμετρο, δυναμίτης, ελαστικός, ήλεκτρισιμός, φωτογραφία κτλ.</p>

I. Οι λέξεις ἀναγράφονται στη σημειωτή τους μορφή.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ (Μάθ. 78)

(Παραδείγματα)

* Από τὴ λέξη: ἄστρο.

Παραγωγή: ἄστρο, ἄστρι, ἀστράκι, ἀστρικός, ἀστρίτης (= εἶδος φιδιοῦ), τὸ Ἄστρος (= παραθαλάσσια κωμόπολη τῆς Κυνυρίας στὴν Ἀρκαδία), ἀστέραι, ἀστέρι, ἀστεράκι, ἀστερίνος, ἀστερίσκος, ἀστερισμός, ἀστερωτός.

Α' συνθετ.: ἀστρονόμος, ἀστρονομία, ἀστρονομικός, ἀστροβολῶ, ἀστροβόλημα, ἀστροστόλιστος, ἀστροκένητος, ἀστρολόγος, ἀστρολογία, ἀστρολούλουδο (= ἡ μαργαρίτα), ἀστροφεγγιά, ἀστροφόρος, ἀστρομετρο (= ὄργανο, γιὰ νὰ μετροῦμε τὸ μέγεθος τῶν ἄστρων), ἀστεροσκοπεῖο.

Β' συνθετ.: ἔναστρος, ἄναστρος, Ἐξάστερο ἢ Ἐφτάστερο (= ἡ Πούλια, οἱ Πλειάδες), ξαστεριά, ξαστερώνω, ξαστεροσύνη.

* Από τὴ λέξη: δέντρο.

Παραγωγή: δέντρο, δεντρί, δεντράκι, τὰ δεντρικά (= τὰ διάφορα δέντρα, ὅπως λέμε: τὰ λαχανικά).

Α' συνθετ.: δεντροκαλλιέργεια, δεντροκαλλιεργητής, δεντρόκηπος, δεντρόφυτος, δεντροφυτεύω, δεντροφυτεία, δεντροφυτευτής, δεντροφύτεμα, δεντροσειρά, δεντροστοιχία, δεντροστόλιστος, δεντροκόμος, δεντροκομῶ, δεντροκομία, δεντρολίβανο, δεντρομηλιά (= εἶδος χόρτου, νεραϊδόχορτο), δεντροφίδο, δεντροκλαδεύω, δεντροκλάδεμα.

Β' συνθετ.: ἄδεντρος, σύδεντρος, πολύδεντρος, πυκνόδεντρος, χαμόδεντρο, ἀγριόδεντρο, ἡμερόδεντρο.

* Από τὴ λέξη: ἥλιος.

Μὲ τὸ ἀρχικὸ η

Παραγ. ἥλιος, ἥλιακός, ἥλιαση, ἥλιασμα κ.ἄ.

Α' συνθετ.: ἥλιοβασίλεμα, ἥλιόγευμα, ἥλιοθεραπεία, ἥλιόλουτρο, ἥλιοκαμένος, ἥλιόλουστος, ἥλιοσκόπιο, ἥλιοτρόπιο (εἶδος φυτοῦ ποὺ στρέφει τὰ φύλλα του πρὸς τὸν ἥλιο), ἥλιοστάλαχος, ἥλιοστάσιο.

Β' συνθετ.: προσῆλιος, προσηλιακός, ἀντηλιά, ἀντήλι καὶ ἀντήλιο (= σκέπασμα τῶν ματιῶν γιὰ νὰ μὴ θαμπώνονται ἀπὸ τὸν ἥλιο· πολλές φορὲς αὐτὸ γίνεται μὲ τὸ χέρι μας).

Μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ η

λιάζω, λιάσμο, λιακάδα, λιακωτὸ κ. ἄ.

λιοπύρι, λιόδρομο καὶ λιοστρόφι (= τὸ φυτὸ ἥλιοτρόπιο), λιοτρόφι (= ἥλιοστάσιο), λιόκαμα, (ἡ)λιογέννητος, Λιογέννητη (κύριο ὄνομα), (ἡ)λιόχαρος, λιόξανθος (= ξανθὸς σὰν ἥλιος), λιόκαλος, λιοπερίχυτος.

1. Ἄρσενικά (Μαθ. 41, 44)

Κατάληξη	Είδος ονόματος	Ἐνικός	Πληθυντικός
-ās	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες: ψωμάδες
-as	παροξύτονα ισοσύλλαβα	πατέρας	-ες: πατέρες
-as	> ἀνισοσύλλαβα	ρήγας	-άδες: ρηγάδες
-as	προπαροξύτονα ισοσύλλ.	φύλακας	-ες: φύλακες
-as	> ἀνισοσύλλαβα	τσέλιγκας	-άδες: τσελιγκάδες
-ῆς	ὀξύτονα ισοσύλλαβα	νικητής	ἔς: νικητές
-ῆς	> ἀνισοσύλλαβα	πεταλωτής	-ῆδες: πεταλωτῆδες
-ῆς	παροξύτονα ισοσύλλαβα	ναύτης	-ες: ναύτες
-ῆς	> ἀνισοσύλλαβα	βαρκάρης	-ῆδες: βαρκάρηδες
-τῆς	μέ διπλό πληθυντικό	πραματευτής	-άδες, -ές: πραματευτάδες πραματευτές
-ές	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες: κεφτέδες
-οῦς	>	παππούς	-οῦδες: παππούδες
-ός	ὀξύτονα ισοσύλλαβα	οὐρανός	-οί: οὐρανοί
-ος	παροξύτονα >	δρόμος	-οι: δρόμοι
-ος	προπαροξύτονα >	κάτοικος	-οι: κάτοικοι

2. Θηλυκά (Μαθ. 42, 45, 90)

Κατάληξη	Είδος ονόματος	Ἐνικός	Πληθυντικός
-a	ισοσύλλαβα	χαρά, ὥρα, θάλασσα	-ες: χαρές, ὥρες, θάλασσες
-a	ἀνισοσύλλαβα	ὀκά, γιαγιά	-άδες: ὀκάδες, γιαγιάδες
-η	ισοσύλλαβα	ψυχή, νίκη, ζάχαρη	-ες: ψυχές, νίκες, ζάχαρες
-η	> μέ πληθυν. -εις	σκέψη, δύναμη	-εις: σκέψεις, δυνάμεις
-ω	ισοσύλλαβα	Ἄργυρώ, Φρόσω	-ες: (σπάνια: Φρόσες)
-ος	>	ἐγκύκλιος	-ες καί -οι: ἐγκύκλιες (καί ἐγκύκλιοι)
-οῦ	ἀνισοσύλλαβα	ἄλεπού	-οῦδες: ἄλεπούδες

3. Οὐδέτερα (Μαθ. 43, 46)

Κατάληξη	Είδος ονόματος	Ἐνικός	Πληθυντικός
-ο	ισοσύλλαβα	βουνό, σίδερο	-α: βουνά, σίδηρα
-ι	>	παιδί, τραγούδι	-ια: παιδιά, τραγούδια
-ος	>	μέρος, ἔδαφος	-η: μέρη, ἐδάφη
-μα	ἀνισοσύλλαβα	κύμα, ὄνομα	-ματα: κύματα, ὀνόματα
-σιμο	>	δέσμιος	-σίματα: δεσίματα
-ας	>	κρέας	-ατα: κρέατα
-ως	>	φῶς	-ωτα: φῶτα

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΑΝΩΜΑΛΙΑ (συγκεντρωτικός πίνακας)

<p>1. "Ακλίτα (Μαθ. 98)</p> <p>α) <i>Λέξεις ξένης καταγωγής :</i> τὸ ζενίθ, τὸ κοινάκ, τὸ τζάμ, τὸ Χερουβίμ κ.ά.</p> <p>β) <i>Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαριθμοῦ :</i> τὸ άφρα, τὸ βήτα, τὸ γάμα κτλ.</p> <p>γ) <i>Τὰ προτακτικά :</i> "Αγια-, "Αι-, γερο-, θεια-, κυρα-, μιστρο-, μαρμπα-, παπα-, χατζη-, πάτεθ, καπετάν, κνθ.</p> <p>Δ.χ. : ἡ "Αγια-Βαβάρρα τῆς "Αγια-Βαβάρρας κτλ. ὁ κνθ Κώστας, τοῦ κνθ Κώστα κτλ.</p> <p>δ) <i>Κύρια δνόματα καὶ τοπωνυμίες ξενικές :</i> τὸ Πάοχα, τὸ Κιλίκις, ἡ "Ιερουσαλήμ, τὸ Σινά, τὸ Θαβώθ, τὸ Γιβραλτάρ κ.ά.</p> <p>ε) <i>"Ονόματα ἀνωθώπων ξενικά :</i> "Αδάμ, Δαβίδ, Μωάμεθ κ.ά.</p> <p>ς) <i>Ολογογενεακά δνόματα καὶ θηλ. ἀπερωνομικά μεῦ τύπου γενικής :</i> "Ο Γεωργίου, τοῦ Γεωργίου κτλ. "Η κυρία Γαλανοῦ, τῆς κυρίας Γαλανοῦ κτλ.</p>	<p>2. "Ελλειπτικά (Μαθ. 98)</p> <p>α) "Εχουν μόνο ὀνομαστική καὶ αἰτιατική ἑνικῶς: τὸ δεῖλι, τὸ ὄφελος, τὸ πρωί, τὸ σέλας.</p> <p>β) "Εχουν μόνο ὀνομαστική καὶ αἰτιατική πληθυντικῶς: τὰ ἐπίχειρα, τὰ ἥπατα, τὰ σύγκαλα οἱ προάλλες (ἀπ. τις προάλλες).</p> <p>γ) "Εχει ὀνομαστική καὶ αἰτιατική ἑνικῶς καὶ πληθυντικῶς: τὸ σέβας τὰ σέβη (καὶ τὰ σβάρματα).</p> <p>δ) "Εχουν μόνο γενική: τοῦ κάκου τοῦ θανάτῃ λογῆς, λογισῶν.</p>	<p>3. "Ιδιόκλητα (Μαθ. 91, 92)</p> <p>α) <i>Μερικά ἀρσενικά σέ -έας :</i> ὁ δεκανέας, τοῦ δεκανέα, τὸ δεκανέα, δεκανέα <i>Ἑνικός :</i> Πληθυντικός: οἱ δεκανεῖς, τῶν δεκανέων, τοὺς δεκανεῖς, δεκανεῖς ("Ἔτσι καὶ τὰ : γραμματεῖς, γραφεῖς, διανομέας, εἰσαγγελεῖς, κοιτῆρας κ.ά.)</p> <p>β) <i>Τὰ ὀδαιοστικά :</i> εὐ γ ε ν ῆ ς καὶ σ υ γ ε ν ῆ ς ποὺ ἔχουν πληθυντικὸ σέ -εῖς, -ῶν: οἱ εὐγενεῖς, τῶν εὐγενῶν, τοὺς εὐγενεῖς οἱ συγγενεῖς, τῶν συγγενῶν, τοὺς συγγενεῖς. γ) <i>Μερικά οὐδέτερα σέ -ον, αν, εν, -υ :</i> Ἑνικός ἀριθ.—"Ονομ., ἀπ., κλητ. : τὸ ὄν, προῖόν, καθήκον, πᾶν, σύμπαν, μῆδέν, φωνῆεν, ὄξύ, δόση. Γεν. : τοῦ ὄντος, προϋόντος, καθήκοντος, παντός, συμπαντος, μῆδέντος, φωνῆεντος, ὄξέος, δόσητος. Πληθ. ἀριθ.—"Ονομ., ἀπ., κλητ. : τὰ ὄντα, προῖόντα, καθήκοντα, πᾶντα, σύμπαντα, φωνῆεντα, ὄξέα, δόσητα. Γεν. : τῶν ὄντων, προϋόντων, καθήκόντων, πάντων, συμπάντων, φωνῆέντων, ὄξέων, δόσητων.</p> <p>(Τὸ μῆδέν δέν ἔχει πληθυντικὸ. "Όταν εἶναι λόγος γιὰ βαθμὸ ἢ ἀριθμητικὸ ψηφίο, σχηματίζεται πληθυντικός ἀπὸ τῆ λέξη μῆδενικό : τὰ μῆδενικά.)</p>
--	--	---

<p>4. Διπλόκλιτα (Μάθ. 99)</p> <p>α) Με διαφορετικό γένος στον πληθυντικό: δ πλούτος - τὰ πλούτη δ σανὸς - τὰ σανά δ τάρταρος - τὰ τάρταρα ἡ νιότη - τὰ νιάτα</p> <p>α) Με διπλὸ γένος στον πληθυντικό (Οἱ δύο τύποι ἔχουν κάποτε και διαφορετική σημασία): δ βάτος - οἱ βάτοι, τὰ βάτα δ βράχος - οἱ βράχοι, τὰ βράγια δ δεσμός - οἱ δεσμοί, τὰ δεσμά δ κωνός - οἱ κωνοί, τὰ κωνά δ λαιμός - οἱ λαιμοί, τὰ λαιμά δ λόγος - οἱ λόγοι, τὰ λόγια (γεν. τῶν λόγων) δ ναῦλος - οἱ ναῦλοι, τὰ ναῦλα δ οὐρανός - οἱ οὐρανοί, τὰ οὐράνια δ πηλός - οἱ πηλοί, τὰ πηλά δ σκελετός - οἱ σκελετοί, τὰ σκελετά (θῆρες για ἐμπορεύματα, βιβλία κτλ.) δ σταθμός - οἱ σταθμοί, τὰ σταθμά (ζύγια) δ φάκελος - οἱ φάκελοι, τὰ φάκελα δ χρόνος - οἱ χρόνοι (δίως οἱ χρόνοι τῶν σημμάτων), τὰ χρόνια (γεν. χρόνων).</p>			<p>5. Διπλόμορφα (Μάθ. 99)</p> <p>α) Με διπλὴ μορφή και στοὺς δύο ἀριθμούς: γένεστας - γέρος δράκοντας - δράκος</p> <p>β) Με διπλὴ μορφή μόνον στον ἐνικό: γίγαντας - γίγας κόμητας - κόμης ἐλέφαντας - ἐλέφας Οιδίποδας - Οιδίπους Αἴαντας - Αἴας χάρος - χάροντας Ἀτλαντας - Ἀτλας</p> <p>(Στὸν πληθυντικό ἔχουν τοὺς μακρύτερους τύπους: οἱ γίγαντες, οἱ ἐλέφαντες κτλ.)</p> <p>γ) Φωνητικὰ ἐπλόμορφα: ἡμέρα και μέρα</p> <p>(Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ με ἡ: τῶν ἡμερῶν.)</p> <p>πράμα και πράγμα (πράματα και πράγματα)</p> <p>(Ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ και τοῦ πληθυντικού εἶναι συνήθως με γ: τοῦ πράγματος, τῶν πραγμάτων.)</p>
<p>6. Διπλοκατάληκτα (Μάθ. 99)</p>	<p>Με διπλοὺς τύπους στον πληθυντικό: δ γονιός - οἱ γονιοί και οἱ γονεῖς δ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι και οἱ καπεταναῖοι δ φούρναρης - οἱ φουρναροῦδες και οἱ φουρναραῖοι δ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες και οἱ νοικοκυραῖοι τὸ σπῆθος - τὰ σπῆθη και τὰ σπῆθα τὸ χεῖλος - τὰ χεῖλη και τὰ χεῖλια δ ἀράκης - οἱ ἀράκηδες (ποῦ ἔχουν μαῦρο χρώμα) και οἱ ἀραπάδες (οἱ τρόπιοι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου)</p>	<p>δ δεσπότης - οἱ δεσποτάδες (ἀρχιερεῖς) και οἱ δεσπότες (οἱ τυραννικοί ἀρχόντες)</p>	<p>ἡ κορη - οἱ κορρές (τῶν βουγιῶν, τῶν δέντρων κτλ.) και οἱ κορράδες (κυρίως για τὰ χορταρικά).</p>

ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Λέξεις που παίρνουν δασεία (Μαθ. 4, 23)

1. Όσες λέξεις αρχίζουν από *υ*: *ύγρασία, ύπνος, υποθέτω.*
2. Οί άττονες: *δ, ή, οί, ώς.*
3. Τ' άριθμητικά: *ένας, έξι, έφτά, έντεκα, εκατό.*
4. Όσες λέξεις έχουν: *α'* συνθετικό τ' άχώριστα λόγια μόρια ήμι- και δημο- ήμισοφάριον, ήμικρανία — *δμόγλωσσος, δμόθρησκος, δμολογώ, δμολογία, δμόνοια, δμοσπονδία* κτλ.

5. Οί ακόλουθες λέξεις:

A.— άβρός, άγιος, άγνός, Άδης, άδρός (= ζωηρός, δυνατός), αίμα, Αίμονας, Αίμος, αίρεση, αίρετός, αίρετικός, άλάτι, Άλικαρνασσός, άλίπαστο, άλίπεδο, άλμα, Άλόνησος, άλτηρες, άλυκή, άλυσίδα, άλώνι, άλωση, άμα, άμάξι, άμαρτάνω, άμαρτία, άμιλλα, άπαλός, άπλός, άρμα, άρμη, άρμόζω, άρμός, άρπάζω, άφή, άψίδα, άψίδυμος, άψίκορος.

E.— έαυτού, έβδομος, Έβραίος, Έβρος, έδώλιο, έδρα, έίλωτας, είμαρμένη (= τó πεπρωμένο), είρκη (= φυλακή), είρμός (= σειρά), Έκάβη, Έκάτη, Έκτορας, Έλένη, έλικας, Έλικόνας, έλκος (= πληγή), έλκύω (= σέρνω), Έλλη, Έλληνας, έλος, ένώνω, έξής, έρμηνεύω, Έρμης, Έρμιόνη, έρω (= σέρνομαι), έσπερινός, έστία, έστιατόριο, έταιρεία, έτοιμος, εύρετήριο.

H.— ήβη, ήγεμόνας, ήγούμενος, ήδονή, ήλικία, ήλιος, ήμερα, ήρεμος, ήνιχος, Ηρα, Ηρακλής, Ηρόδοτος, ήρωας, Ηρώδης, Ησίοδος, ήσυχος, ήττα, Ηφαιστος.

I.— ιδρώ, ιδρώτας, ιερός, Ίερουσαλήμ, Ικανός, Ικετεύω, Ιλαρός, Ιλεος (= σπλαχνικός), Ιλερη (άρρώστια), Ιμάτια, Ιππικό, Ιπποκράτης, Ιπότης, Ιστορία, Ιστός (= κατάρτι).

O.— όδηγός, όδός, όλμος, όλόκληρος, όλος, όμάδα, όμαλός, όμηρος, Όμηρος, όμιλία, όμιλος, όμίχλη, όμοιος, όμως, όπλή (= τó νύχι τού ζώου), όπλο, όποιος, όποιος, όποτε, όπου, όπως, όραση, όρίζω, όριο, όρκος, όρμος (= μικρό λιμάνι), όρμώ, ό όρος (= ή συμφωνία), όσιος (= άγιος), όταν, ότι, ότι.

YI.— υίοθεσία, υίοθετώ.

Ω.— ώρα, ώρατος ώρμος.

Παίρνουν δασεία και όσες λέξεις είναι *παράγωγες* ή *σύνθετες* από λέξεις με δασεία: άμάξι—άμαξα, άμαξάκι, άμαξωτός, άμαξοστάσιο.

Παίρνουν δασεία :

άρματα (πληθ. τού άρμα όχημα)
ό όρος (συμφωνία)

Παίρνουν ψιλή :

τά άρματα (όπλα)
τό όρος (βουνό)

ΡΗΜΑΤΑ Α΄ ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ένεργητική φωνή: δένω

Χρόνοι	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή	
Έξακολουθητικοί	Ένε- σιώτας	δένω, -εις, -ει δένομε, -ετε, -ουν	δένω -ης, -η δένωμε, -ετε, -ουν	δένε δένετε	δένοντας
	Παρα- τατικός	ἔ-δενα, -ες, -ε δέναμε, -ατε, ἔ-δεναν			
	Μέλλ. ἔξακολ.	θὰ δένω, -ης, -η θὰ δένωμε, -ετε, -ουν			
Στιγμιαίοι	Άόρι- στος	ἔ-δεσα, -ες, -ε δέσαμε, -ατε, ἔ-δεσαν	δέσω, -ης, -η δέσωμε, -ετε, -ουν	δέσε δέστε	Άπαρέμ- φατο δέσει
	Μέλλ. στιγμ.	θὰ δέσω, -ης, -η θὰ δέσωμε, -ετε, -ουν			
Συντελεσμένοι	Παρα- κείμε- νος	ἔχω, ἔχεις, ἔχει δέσει ἔχομε, -ετε, -ουν ἤ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	ἔχω, ἔχης, ἔχη δέσει ἔχομε, -ετε, -ουν ἤ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.		
	Υπερ- συντέ- λικος	εἶχα, -ες, -ε δέσει εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἤ εἶχα δεμένο, -η, -ο κτλ.			
	Συντε- λεσμ. μέλλ.	θὰ ἔχω, -ης -η δέσει θὰ ἔχομε-ετε-ουν ἤ θὰ ἔχω δεμένο-η-ο κτλ.			

Παθητική φωνή : δένομαι

Χρόνοι	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχ.	Μετοχή	
Εξακολουθητικοί	Ένε- στώτας	δένομαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ονται	δένομαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ονται	(δένου) (δένεστε)	
	Παρα- τατικός	δενόμουν, -όσουν, -όταν δενόμαστε, -όσαστε, -ονταν			
	Μέλλ. έξακολ.	θα δένωμαι, -εσαι, -εται θα δενόμαστε, -εστε, -ονται			
Συγμιαίοι	Άορι- στος	δέθηκα, -θηκες, -θηκε δεθήκαμε, -θήκατε, -θηκαν	δεθῶ, -θῆς, -θῆ δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν	δέσου δεθῆτε	Ἀπαρέμ- φατο δεθῆ
	Μέλλ. συγμ.	θα δεθῶ, -θῆς, -θῆ θα δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν			
Συντελεσμένοι	Παρα- κείμε- νος	ἔχω, -εις, -ει δεθῆ ἔχομε, -ετε, -ουν ἦ εἶμαι δεμένος - η - ο κτλ.	ἔχω, -ης, -η δεθῆ ἔχομε, -ετε, -ουν ἦ εἶμαι δεμένος, -η, -ο	δεμένος -η -ο	
	Υπερ- συντέ- λικος	εἶχα, -ες, -ε δεθῆ εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἦ ἦμουν δεμένος, -η, -ο κτλ.			
	Συντε- λεσμ. μέλλ.	θα ἔχω, -ης, -η δεθῆ θα ἔχομε, -ετε, -ουν ἦ θα εἶμαι δεμένος, -η, -ο κτλ.			

ΡΗΜΑΤΑ Β' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Πρώτη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ό ρ ι σ τ ι κ ή			Προσταχτική
² Ένεστώτας	Παρατατικός	² Εξακολουθ. μέλλ.	² Ένεστώτας
ἀγαπῶ	ἀγαποῦσα	θ' ἀγαπῶ	ἀγάπα
ἀγαπᾷς	ἀγαποῦσες	θ' ἀγαπᾷς	ἀγαπάτε
ἀγαπᾷ	ἀγαποῦσε	θ' ἀγαπᾷ	<i>Μετοχή</i>
ἀγαποῦμε	ἀγαπούσαμε	θ' ἀγαποῦμε	² Ένεστώτας
ἀγαπᾶτε	ἀγαπούσατε	θ' ἀγαπᾶτε	ἀγαπώντας
ἀγαποῦν	ἀγαποῦσαν	θ' ἀγαποῦν	

Ὁ ένεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν ένεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Πρώτη τάξη — Παθητική φωνή

Ό ρ ι σ τ ι κ ή		
² Ένεστώτας	Παρατατικός	² Εξακολ. μέλλ.
ἀγαπιέμαι	ἀγαπιόμουν	θ' ἀγαπιέμαι
ἀγαπιέσαι	ἀγαπιόσουν	θ' ἀγαπιέσαι
ἀγαπιέται	ἀγαπιόταν	θ' ἀγαπιέται
ἀγαπιούμαστε	ἀγαπιόμαστε	κτλ.
ἀγαπιέστε	ἀγαπιόσαστε	
ἀγαπιούνται	ἀγαπιόνταν (-οῦνταν)	

Ὁ ένεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν ένεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ἡ προσταχτικὴ δὲν ἔχει ένεστώτα.

Δεύτερη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ό ρ ι σ τ ι κ ή			Υποταχτική	Προσταχτική
² Ένεστώτας	Παρατατικός	² Εξακολ. μέλλ.	² Ένεστώτας	² Ένεστώτας
λαλῶ	λαλοῦσα	θά λαλῶ	λαλῶ	λάλει
λαλεῖς	λαλοῦσες	θά λαλεῖς	λαλεῖς	λαλεῖτε
λαλεῖ	λαλοῦσε	θά λαλεῖ	λαλεῖ	<i>Μετοχή</i>
λαλοῦμε	λαλούσαμε	θά λαλοῦμε	λαλοῦμε	² Ένεστώτας
λαλεῖτε	λαλούσατε	θά λαλεῖτε	λαλεῖτε	λαλώντας
λαλοῦν	λαλούσαν	θά λαλοῦν	λαλοῦν	

Δεύτερη τάξη — Παθητική φωνή

Ό ρ ι σ τ ι κ ή		
-----------------	--	--

²Ένεστώτας : θυμῶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, -οῦμαστε, -ᾶστε, -οῦνται.

Παρατατικός : θυμόμουν, -όσουν, -όταν, -όμαστε, -όσαστε, -όνταν.

Ὁ ένεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν ένεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ὁ ένεστώτας τῆς προσταχτικῆς εἶναι σπάνιος.

Ἀρχαϊκὴ κλίση τῆς παθητικῆς φωνῆς

²Ένεστώτας : στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -οῦμαστε, -εῖστε, -οῦνται.

Παρατατικός : στεροῦμουν, -οῦσουν, -οῦνταν, -οῦμαστε, -οῦσαστε, -οῦνταν.

Ρ Η Μ Α Τ Α

Πίνακας σχηματισμού μονολογικών χρόνων, άπαρεμφάτων και μετοχών.

Οι χρόνοι, τ' άπαρέμφατα και οι μετοχές κάθε ρήματος μπαίνουν στον πίνακα σε δύο σειρές' στην α', οι χρόνοι και οι άλλοι τύποι που γίνονται από τ' ένεστωικό θέμα' στη β', όσοι γίνονται από τ' άοριστικό. Ο κάθε χρόνος ή τύπος είναι τυπωμένος με τ' ίδια γράμματα που είναι τυπωμένο και τ' όνομά του στο έπάνω μέρος της στήλης. Οι περιφραστικοί χρόνοι δέ σημειώθηκαν, έπειδή βλάσκονται εύκολα. Από τ' ένεστωά της ύποταχτικής, σημειώνεται μόνο η κατάλληλη έξω προσώπου, για να νά θυμίζει, όταν είναι ανάγκη, την φθορογραφική διαφορά από την όριστική.

Ένεστωτική φωνή			Παθητική φωνή			Άπαρέμφατο		
Ένεστώτας έριστ. ύποταχτ.	Παρατατικός	Μετοχή	Ένεστώτας έριστ. ύποταχτ.	Παρατατικός	Ένεστώτας προσταχτικής	Ένεστώτας προσταχτικής	Άοριστος ύποταχτικής	Άπαρέμφατο
νύνω -εις -ης	έντυνα	ντώντας	νύνομαι -ομαι	νυνόμενος	νύνου	νυτιμένος	νυτιμένη	νυτιθί
νύσσω	έντυσα	νύσει	νυθθώ	νυθθήκα	νύσου	νυθόμενος	νυθόμενη	νυθθή
άπλώνω -εις -ης	άπλώνα	άπλώνοντας	άπλώομαι -ομαι	άπλώνόμενος	άπλώου	άπλωμένος	άπλωμένη	άπλωθί
άπλώσω	άπλώσα	άπλώσει	βάρωμαι -ομαι	βαρόμενος	βάρου	βαμιμένος	βαμιμένη	βαφθί
βάρω -εις -ης	εβάρω	βάρωντας	βάρθω	βάρθηκα	βάρου	βαμιμένος	βαμιμένη	βαφθί
βάζω	εβάζω	βάζοντας	άλειψομαι -ομαι	άλειψόμενος	άλειψου	άλειψόμενος	άλειψόμενη	άλειψθί
άλειψω	άλειψα	άλειψεται	άλειψθώ	άλειψθήκα	άλειψου	άλειψόμενος	άλειψόμενη	άλειψθί
αλείψω	άλειψα	άλειψεται	κουρεύομαι -ομαι	κουρεύόμενος	κουρέου	κουρεμένος	κουρευόμενη	κουρευθί
κουρεύω -εις -ης	κουρέω	κουρεύοντας	κουρευθώ	κουρευθήκα	κουρέου	κουρεμένος	κουρευόμενη	κουρευθί
κουρέψω	κουρέψα	κουρέψεται	μπλέκομαι -ομαι	μπλέκόμενος	μπλέξου	μπλεγμένος	μπλεγμένη	μπλεχθί
μπλέκω -εις -ης	εμπλέκω	μπλέκοντας	μπλεχθώ	μπλεχθήκα	μπλέξου	μπλεγμένος	μπλεγμένη	μπλεχθί
μπλέξω	εμπλέξα	μπλέξει	τυλίγωμαι -ομαι	τυλίγόμενος	τυλίγου	τυλιγμένος	τυλιγμένη	τυλιχθί
τυλίγω -εις -ης	τύλιγα	τυλίγοντας	τυλίχθώ	τυλίχθήκα	τυλίγου	τυλιγμένος	τυλιγμένη	τυλιχθί
τύλιξω	τύλιξα	τύλιξει	δειχνομαι -ομαι	δειχνόμενος	δειχνου	δειγμένος	δειγμένη	δειχθί
δειχνω -εις -ης	δειχνω	δειχνοντας	δειχθώ	δειχθήκα	δειχνου	δειγμένος	δειγμένη	δειχθί
δειξω	ειδεία	δειξει	πειθωμαι -ομαι	πειθόμενος	πειθου	πεισιμένος	πεισιμένη	πεισιθί
πειθω -εις -ης	επειθα	πειθοντας	πεισθώ	πεισθήκα	πεισου	πεισιμένος	πεισιμένη	πεισιθί
πειλώ	επειλω	πειλώντας	λουζομαι -ομαι	λουζόμενος	λουζου	λουσιμένος	λουσιμένη	λουσιθί
λουζω -εις -ης	ελουζω	λουζοντας	λουσθώ	λουσθήκα	λουζου	λουσιμένος	λουσιμένη	λουσιθί
λουσω	ελουσα	λουσει	άρπαζομαι -ομαι	άρπαζόμενος	άρπαζου	άρπαξιμένος	άρπαξιμένη	άρπαξθί
άρπαζω -εις -ης	άρπαζα	άρπαζοντας	άρπαξθώ	άρπαξθήκα	άρπαζου	άρπαξιμένος	άρπαξιμένη	άρπαξθί
άρπαξω	άρπαξα	άρπαξει						

'Ενεστώτας δριστ. υποταχτ.		Παρα- τατικός 'Αόριστος όριστικής		'Ενεστώτας προσταχτικής 'Αόριστος προσταχτ.		Μετοχή		'Ενεστώτας δριστ. υποταχτ. 'Αόριστος υποταχτικής		Παρα- τατικός 'Αόριστος όριστικής		'Ενεστώτας προσταχτικής 'Αόριστος προσταχτ.		'Ενεστώτας μετοχής Παρακείμεν. μετοχής		'Απαρέμ- φατο	
'Ενεστώτας δριστ. υποταχτ.		Παρα- τατικός 'Αόριστος όριστικής		'Ενεστώτας προσταχτικής 'Αόριστος προσταχτ.		Μετοχή		'Ενεστώτας δριστ. υποταχτ. 'Αόριστος υποταχτικής		Παρα- τατικός 'Αόριστος όριστικής		'Ενεστώτας προσταχτικής 'Αόριστος προσταχτ.		'Ενεστώτας μετοχής Παρακείμεν. μετοχής		'Απαρέμ- φατο	
βρίσκω -εις -ης βρω δέρνω -εις -ης δείρω δίνω -εις -ης δώσω έρθω και 'ρθώ κείω -εις -η κάψω λέω -εις -η πώ πίνω -εις -ης πλώ πλένω -εις -ης πλύνω στέλλω -εις -ης στείλω στρίβω φάω	βρίσκα βρήκα έδερνα είδρα είδινα έδωσα ήρθα έκεινα έκαψα έλεγα είπα είπινα ήπινα έπινα έπλυνα έστειλα έστειλα έστριβα έφραγα	δρίσκα βρέξ δέρνω δείρω δίνω δώσε έλα καίγω κάψε λέγω πέξ πίνω πλένω πλύνω στέλλω στείλω τρίβω φάω	βρίσκοντας βρέξ δερνοντας δειρών δίνοντας δώσει έρθει και 'ρθεί κείων λέγοντας πεί πεί πλένοντας πλύνει στέλλοντας στείλει τρίβοντας φάει	δρίσκουμαι -ομαι βρέθω δέρνομαι -ομαι δείρωμαι -ομαι δίνωμαι -ομαι δώθω έρχουμαι κείομαι -ομαι κάω λέγομαι -ομαι επιποθώ πίνομαι -ομαι πλώθω πλένομαι -ομαι πλύνωμαι -ομαι στέλλομαι -ομαι στείλωμαι -ομαι τρίβομαι -ομαι φαγιάθωμαι φάνομαι φάνω	βρισκόμουν βρέθηκα δερνόμουν δείρθηκα δινόμουν δύθηκα έρχόμουν κείομαι κάπηκα λεγόμουν ειπώθηκα πλώθηκα πλένομουν πλύθηκα στελλόμουν στάλθηκα τριγόμουν φαγιάθθηκα φαινόμουν φάνηκα	δάρσου δώσου έρχου (κάψου)	βρεθή δαρθή δοθή καή ειπωθή πλωθή πλωθή σταλαθή φαγωθή φανή										
φεύγω -εις -ης φύγω	έφυγα έφυγα	φεύγω φύγε	φεύγοντας φύγει	φεύγομαι -ομαι φύγομαι -ομαι	φεύγομαι φύγομαι	φάνω χαιρώμαι χάρω	φάνηκα χαιρήνομαι χάρηκα	φάνω χαιρώ χάρω									

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

1. Ὁμώνυμα (Μάθ. 24)

ἄρμα - ἄρματα, δανεικός - δανικός (ἀπὸ τὸ Δανία), γάλος (= διάνος, κοῦρκος) - Γάλλος, γλείφω - γλύφω (= σκαλίζω τὸ μάρμαρο· ἀπ' αὐτὸ γίνεται: γλύπτης), διάλεμμα - διάλυμα, τὰ ἔλη - ἡ Ἔλλη, θύρα (ἢ πόρτα) - θήρα (τὸ κυνήγι), κόμη (τὰ μαλλιά) - κόμη (κομόπολη), κλήμα - κλίμα, Κρητικός - κρητικός (= ἐκεῖνος ποὺ κρίνει), λίρα (τὸ νόμισμα) - λύρα (ἐγχορδο ὄργανο), τὸ νοίκι - ἡ νίκη, πύρα - πείρα, σκίνος (= τὸ μαστιχόδεντρο) - σκοίνος (εἶδος βούρλου ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ κατασκευάζουν σκοιινιά), στίχος (= σειρὰ ἀπὸ λέξεις καὶ κυρίως στὰ ποιήματα) - στοίχος (κάθε ἄλλη σειρὰ), ὁ τοίχος (τοῦ σπιτιοῦ) - τὸ τείχος (τῆς πόλης), ἔλη - ἔλη (= λόχος ἱππικοῦ), ψηλός - ψιλός.

2. Παρώνυμα (Μάθ. 24)

(ἀ)μυγδαλιά - ἀμυγδαλή (= ὁ ἀδένας στὸ λαμό), ἡ βρόμα - ἡ βρώμη (= τὸ φυτὸ ποὺ μοιάζει με κριθάρι) - τὸ βρώμιο (χημικὸ στοιχείο), ὁ γιάλος - τὸ γυαλί, ὁ δειλός - τὸ δεῖλι (τὸ δειλινό), ὁ δειχτής - τὸ δίκτυο, ἴσος - ἴσιος, ὁ καιρός - τὸ κερί, σκοτίζω - σκοτεινιάζω - σκοτώνω· ἡ κράση - τὸ κρασί.

3. Συνώνυμα (Μάθ. 25)

ἀγώνας, μάχη, πόλεμος, πάλη, σύγκρουση·
ἐργασία, ἔργο, δουλειά, ἐπάγγελμα, ἀσχολία, ἀπασχόληση, ὑπόθεση·
περήφανος, καμαρωτός, καμαρωμένος, ἀκατάδεχτος, ψηλομύτης, ἀλαζονικός, φαντασμένος, κορδατός, κορδαωμένος·
παράξενος, περιεργός, ἐιδύτροπος, ἀλλόκοτος, ἀλλιώτικος, ἀσυνήθιστος, ἀφύσικος, παράλογος, ἀκατανόητος, πρωτάκουστος·
πεθαίνω, ξεψυχῶ, ψυχομαχῶ, ψυχορραγῶ, τελειώνω, λιώνω, σβήνω, ψοφῶ, μαραίνομαι, ἀφανίζομαι·
λέ(γ)ω, μιλῶ, κουβεντιάζω, λαλῶ, ρητορεύω, φωνάζω, μουρμουρίζω, ψιθυρίζω, μολογῶ, ξεστομίζω·
σιγά, σιγαλά, σιγανά, ἤσυχα, ἤρεμα, ἀγάλια, χαμηλόφωνα, γαλήνια.

4. Ταυτόσημα (Μάθ. 110, σ. 221)

ἀραποσιτί - καλαμπόκι, ἀγλάδι - ἀπίδι, γίδα - κατσικά, γουρούνι - χοῖρος, καταγῆς - χάμω, κοκκινογούλια - παντζάρια, μητέρα - μάνα, ὄρνιθα - κότα, ὄρνιθῶνας - κοτέτσι, πετεινός - κόκορας, πλάτος - φάρδος, στέγη - σκεπή, τριπλός - τρίδιπλος, τετραπλός - τετράδιπλος κτλ.

ΣΥΜΦΩΝΑ

Ἡ διαίρεσή τους κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους (Μαθ. 11, 107)

Κατὰ τὸ μέρος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Συγμιαῖα		Ἐξακολουθητικά			
	Ἄηχα	Ἡχηρά	Ἄηχα	Ἡχηρά	Ρινικά	Ἐγγρα
Χειλικὰ		μπ	φ	β		
Ὀδοντικά	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά					ν, μ	λ, ρ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΙΞΗ

1. Ἡ τελεία

1. Σημειώνουμε τελεία στό τέλος μιᾶς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου συμπληρώνεται ἕνα ἀκέραιο νόημα. Ἡ τελεία δείχνει πὼς πρέπει νά γίνῃ κάποιο σταμάτημα τῆς φωνῆς μας, πρὶν συνεχίσωμε.

2. Ὄταν ἐκφράζωμε μιὰ νέα ἰδέα, ὄχι μόνο σημειώνουμε τελεία, παρά ἀρχίζομε καί ἀπό καινούρια γραμμῆ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πῶς μέσα ἀπὸ τὶς ἄλλες γραμμές. Τότε λέμε πὼς ἀρχίζομε νέο παράγραφο.

3. Τελεία σημειώνουμε καί στὶς περισσότερες συντομογραφίες (Π.Α. = Παλαιά Διαθήκη).

4. Τὸ ἀρχικό γράμμα τῆς λέξης πού βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερ' ἀπὸ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαίῳ.

Γιὰ τὴ χρῆση τῆς τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 4, 7. (Ἐκεῖ βλέπετε καί πὼς ἀρχίζουν οἱ νέοι παράγραφοι.)

2. Ἡ ἐπάνω τελεία

1. Σημειώνουμε ἐπάνω τελεία στό τέλος ἑνὸς τμήματος τῆς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου τελειώνει ἕνα ξεχωριστό τμήμα τοῦ νοήματος, πού συμπληρώνεται παρακάτω μὲ ἄλλο. Ἡ ἐπάνω τελεία δείχνει σταμάτημα μικρότερο ἀπ' ὅσο ἡ τελεία.

2. Μία περίοδος μπορεῖ νά ἔχῃ δύο ἢ περισσότερα τμήματα πού χωρίζονται μ' ἐπάνω τελεία.

3. Τὸ ἀρχικό γράμμα τῆς λέξης ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπάνω τελεία δὲ γράφεται μὲ κεφαλαίῳ, ἐκτός ἂν ἡ λέξη εἶναι κύριο ὄνομα.

Γιὰ τὴ χρῆση τῆς ἐπάνω τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 3, 20, 24, 34, 51, 100, 102.

3. Τὸ κόμμα

1. Σημειώνουμε κόμμα γιὰ νά χωρίζωμε λέξεις ἢ προτάσεις πού πρέπει νά διαβάξονται κάπως χωριστά. Τὸ κόμμα δείχνει πολὺ μικρὸ σταμάτημα.

Μὲ τὸ κόμμα χωρίζομε :

α) Ἀσύνδετες λέξεις τοῦ ἴδιου μέρους τοῦ λόγου (οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ἄντωνυμίες, ἐπιρροήματα κτλ.) μέσα στὴν πρόταση :

Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρυστάλλα.—τὴ γελαστὴ Ἀφροδίτη μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτικὴ, τὴν πραιντικὴ τῆς λάμψη (μάθ. 34). Βλ. καί μάθ. 12.

Δὲ σημειώνουμε κόμμα, ὅταν οἱ τέτοιες λέξεις ἐνώνωνται μὲ συμπλεκτικό ἢ διαχωριστικό σύνδεσμο :

Ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἢ Λιλὴ καὶ ἐγὼ (μάθ. 34)—Ὅποτε ὁ Καλύβας ἔρχεται οὔτε ὁ Λεβεντογιάννης (μάθ. 1)—Ἀσκαφτο, ἀνόργωτο, ἀσκαφτο ἢ ἀπότιστο κτλ. (μάθ. 70).

β) Ἀσύνδετες προτάσεις ὁμοίες (κύριες ἢ δευτερεύουσες), μὲ τὸ ἴδιο ἢ καί διαφορετικό ὑποκείμενο :

Ψιλὴ φωνὴν ἐσπίκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει (μάθ. 1).—Νὰ πεταχῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλά στὰ κορφοβούνια, νὰ πάρω δῖπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους, νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν κτλ. (μάθ. 25).—Νὰ λιώσουνε τὰ κρυστάλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια, νὰ γίνῃ μιὰ ἀνοιξὴ καλὴ, νὰ γίνῃ καλοκαίρι κτλ. (μάθ. 25).

γ) Λέξεις καί φράσεις ἐπιπρόσθετες ἢ ἐπεξηγηματικὲς πού μποροῦν νά τις παραλείψωμε.

Μιὰ ἀλεπού, πολὺ πεινασμένη, δὲν ἔβρισκε τίποτε νὰ φάῃ (μάθ. 10).—Μιὰ μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἕνας πασὰς ἀνέβηκε κτλ. (μάθ. 66).—Τὸ μνημῆκι, λέει ἕνας μῦθος, δὲν ἦταν ἐντομο ἀπὸ πάντα κτλ. (μάθ. 70).—Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατοίκες ὅλες ὅλες (μάθ. 26).

δ) Τὴν κλητικὴ: Ἀλημάρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κατὶ (μάθ. 31).—Πῶς θὰ γυρίσωμε ὁμῶς μ' ἕνα κουπί, κύρ Λευτέρη; (μάθ. 22).—Προσπέφτω σοῦ, βασιλίσσα, θνητὴ ἢ ἀθάνατη εἶσαι (μάθ. 32).

ε) Ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες, αἰτιολογικὲς, τελικὲς (ἐκτός ὅταν ἀρχίζουν μὲ τὸ νά), συμπερασματικὲς, ὑποθετικὲς, ἐναντιωματικὲς, χρονικὲς καί ὅσες ἀρχίζουν μὲ τὸ χωρὶς νά. (Βλ. μαθ. 11, 23, 64 καί 65).

ζ) *Τις άναφορικές προτάσεις πού είναι επιπρόσθετες*, πού δέν είναι δηλ. άπαραίτητο συμπλήρωμα τής κύριας:

Κάτω από τήν κληματαριά ή νοικοκυρά ουζητούσε με τή γιαγιά μου, πού στο χωριό μου τή λένε νενέ (μάθ. 48).—Ο παπάς, πού είχε ανεβή μόνος του στο ξωκλήσι, είπε στις γυναίκες κτλ. (μάθ. 69).

Δέ χωρίζομε με κόμμα τις ειδικές, τις δισταχτικές και τις πλάγιες έρωτηματικές προτάσεις. (Βλ. μάθ. 10.)

Επίσης δέ χωρίζομε με κόμμα τις άναφορικές προτάσεις πού είναι άπαραίτητος προσδιορισμός:

Ανάμεσα από τους άπότομους γκρεμούς πού ύψώνονταν λίγο παραπάνω κτλ. (μάθ. 26).—Και οι ναύτες πού άρμενίζουν άνοιχτά (μάθ. 69).

4. Τό έρωτηματικό

Τό σημειώνομε στο τέλος μιās έρωτηματικής φράσης.

Βλ. μαθ. 9, 37, 52, 53, 56, 59, 71.

Δέ σημειώνεται έρωτηματικό στην πλάγια έρωτηματική πρόταση:

Δέν ήξερε ποή νά πάη και τί νά κάμη... Συλλογίζοταν άν έπρεπε νά μη... τή ρώτησε τί έπαθε και γιατί άναστέναζε (μάθ. 10).

5. Τό θαυμαστικό

Τό σημειώνομε ύστερ' από έπιφωνήματα και ύστερ' από έπιφωνηματικές φράσεις πού εκφράζουν θαυμασμό, χαρά, λύπη, έλπίδα, φόβο, προσταγή κτλ. Βλ. μαθ. 8, 12, 60, 66, 74, 78.

Όταν ή έπιφωνηματική φράση αρχίζει μ' έπιφώνημα, τότε ύστερ' από τό έπιφώνημα σημειώνομε κόμμα και στο τέλος τής φράσης τό θαυμαστικό. Βλ. μαθ. 47, 65.

6. Η διπλή τελεία

Τή σημειώνομε έμπρός από λέξεις ή φράσεις πού έχουν στενή σχέση με τά προηγούμενα. Δηλαδή:

1. Έμπρός από λόγια πού αναφέρονται κατά λέξη και πού κλείνονται σε εισαγωγικά. Βλ. μαθ. 1, 11, 25, 34, 52, 54, 58, 86.

2) Έμπρός από μιάν άπαρίθμηση, μιá ερμηνεία, ένα έπακόλουθο. Βλ. μαθ. 74, 79.

Η λέξη ύστερ' από τή διπλή τελεία γράφεται με κεφαλαίο στην αρχή, όταν αναφέρωμε τά λόγια κάποιου.

7. Τ' άποσιωπητικά

Μ' αυτά δείχνομε πώς άποσιωπούμε κάτι, δηλ. πώς ή φράση έμεινε άτελείωτη από συγκίνηση, ντροπή κτλ. Βλ. μαθ. 10, 14, 16, 24, 73, 86

8. Η παύλα

Τή σημειώνομε στο διάλογο, για νά δείξωμε άλλαγή στο πρόσωπο πού μιλεί. Βλ. μαθ. 3, 5, 8, 24, 31, 37, 53, 55, 58, 66 κ.ά.

9. Η διπλή παύλα

Μέσα σε δύο παύλες άπομονώνομε μιá φράση ή μέρος της. Αυτό γίνεται ίδίως όταν τό μέρος αυτό είναι κάπως σημαντικό και δε θέλωμε νά τό κλείσωμε σε παρένθεση. Βλ. μαθ. 26, 42, 61, 63, 86, 98 κ.ά.

10. Παρένθεση

Μέσα σε παρένθεση κλείνομε μιá λέξη ή μιá φράση πού έξηγει ή συμπληρώνει τά λεγόμενα, αλλά πού μπορεί και νά παραλείφτῃ. Βλ. μαθ. 35, 116 και στα μαθ. τής γραμματικής σ. 39, 41, 43, 47, 55 κ.ά.

11. Τά εισαγωγικά

Μεταχειριζόμαστε εισαγωγικά:

1) Για νά κλείσωμε μέσα σ' αυτά τά λόγια ενός προσώπου πού μνημονεύονται κατά λέξη. Τότε συνήθως πριν από τά εισαγωγικά σημειώνομε διπλή τελεία. Βλ. μαθ. 1, 25, 34, 48, 52, 58, 86 κ. ά.

2) Για να ξεχωρίσουμε ρητά, φράσεις ή λέξεις που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα. Βλ. μαθ. 28, 56.

3) Σε τίτλους βιβλίων, θεατρικών έργων, εφημερίδων, σε ονόματα πλοίων, σ' επιγραφές κτλ. Βλ. μαθ. 15, 47, 104.

Όταν το κείμενο των εισαγωγικών συνεχίζεται και σε καινούριο παράγραφο, ξανασημειώνουμε στην αρχή του τα εισαγωγικά του τέλους («), ενώ ο προηγούμενος παράγραφος κλείνει χωρίς εισαγωγικά. Βλ. μαθ. 83.

12. Η παρένθεση και τα εισαγωγικά σε σχέση με άλλα σημεία της στίξης

Μέσα σε παρένθεση ή εισαγωγικά μπορεί να κλειστεί η ολόκληρη περίοδος ή ένα μέρος απ' αυτή.

1. Όταν κλείνεται ολόκληρη περίοδος, κλείνεται μαζί της και η τελεία ή το ερωτηματικό ή το θαυμαστικό που έχει στο τέλος της:

— *Αυτά έμαθα για το γιό του Όδυσσέα διαβάζοντας την 'Οδύσσεια. (Διάβασα για τον Τηλέμαχο και σε άλλα βιβλία, δε θά τ' αναφέρω όμως τώρα.)*

— *Αυτά μου είπε για τα ταξίδια του στις 'Ινδίες και στην Κίνα. (Μου μίλησε και για άλλες μακρινές χώρες, που να τα θυμώμαι όμως όλα!)*

— *Πήγα και στην Κέρκυρα. (Τι πλούσια βλάστηση αλήθεια σ' αυτό το νησί!)*

— *«'Αργία μήτηρ πάσης κακίας.» Αυτό το θέμα μās δόθηκε για έκθεση στις εξετάσεις.*

— *«Είδατε ποτέ σας τόσο ωραία ζωγραφιά;» 'Ετσι ρωτούσε και ξαναρωτούσε γεμάτος θαυμασμό.*

— *«'Αγαπᾶτε ἀλλήλους!» Νέ ένα ἀληθινά ἠθικό δίδαγμα.*

2. Όταν στην παρένθεση ή τα εισαγωγικά κλείνεται το τελευταίο μέρος της περιόδου, τότε η τελεία, το ερωτηματικό και το θαυμαστικό μπαίνουν έπειτα από την παρένθεση ή τα εισαγωγικά, γιατί ανήκουν και στο μέρος της περιόδου που είναι πριν απ' αυτά:

— *Ἀπό τὴν ὄψη ἀνοιξιὰτικῆ παγωνιά οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ ἀμπελιοῦ ξεράθηκαν (ἢ, ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ ἀμπελουργός, κἀκαν).*

— *Ἔχει στὸ κατάστημά του ἀποικιακά (ρούζι, καφέ, τσάι);*

— *Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ μιλῆ διαρκῶς γιὰ τὸν ἑαυτό του (τὰ πλούτη του, τὰ ταξίδια του, τίς διασκευάσεις του)!*

— *Μᾶς ἀπάγγειλε μὲ συγκίνηση τὸ «Ὡς πότε, παικάρια».*

— *Μήπως διαβάσατε ἕνα βιβλίο πὸν ἐπιγράφεται «Τὰ ψηλά βουνά»;*

— *Τὶ ἀδιαντροπιὰ νὰ λὴ ὅλη τὴν ὥρα «ἐγὼ ζῶ σὲ πόλη καὶ ἔχω μόρφωση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική σου», «εὐ εἶσαι χωριάτης καὶ δὲν ξέρεις ἀπὸ κόσμο»!*

3. Ἡ ἐπάνω τελεία και τὸ κόμμα σημειώνονται ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση και τὰ εισαγωγικά:

— *Ἀνεβήκαμε στὴν Ἀκρόπολη· ἐκεῖ ἕνας ἀρχαιολόγος μās μίλησε γιὰ τὸν Παρθενῶνα· ὅταν κατεβήκαμε, περᾶσαμε ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ (ὅπου περὶ εἶχα δεῖ μιὰ παράσταση ἀρχαίας τραγωδίας)· ἔπειτα κατηγορήσαμε λίγο καὶ μπήκαμε στὸ Διονυσιακὸ θέατρο.*

— *Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸν πενκιά (ὅπου ὁ δασονόμος μās ἐξήγησε τίς καταστροφές πὸν κάνουν στὰ πεῦκα οἱ κάμπιες), περπατήσαμε κάπου μιὰ ὥρα καὶ φτάσαμε στὴν ἀκρογιαλιά.*

— *Μου ἔστειλε ἕνα βιβλίο πὸν εἶχε τὸν τίτλο «Βοηθᾶτε τὸν ἑαυτό σας καὶ τοὺς ἄλλους»· ἀργότερα ἕνα ἄλλο μὲ ποιήματα.*

— *Τοῦ παπποῦ τοῦ ἄρρεος νὰ λὴ ἀρχαῖα γινωμικά, ὅπως «Μηδὲν ἄγαν», «Πᾶν μέτρον ἄριστον», «Χρόνου φεῖδον» καὶ ἄλλα τέτοια.*

4. Τὰ ἀποσωπητικὰ μπαίνουν μέσα στὴν παρένθεση και στὰ εισαγωγικά:

— *Ἔξρω ἀπὲξω ἀρεκὰ ποιήματα (τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Παλαμᾶ...) καὶ ἂν θέλετε μπορῶ νὰ σᾶς ἀπαγγείλω κανένα.*

— *«Καὶ ἄλλα μου ἔρχονται στὸ νοῦ, ἀλλά...», εἶπε ὁ Γιώργος καὶ σταμάτησε ἀπότομα.*

5. Τὸ κτλ. πού προσθέτομε, ὅταν παραλείπωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τους:

— Πάντα ἡ κορία, *δταν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ σπίτι, μού ἔλεγε «μὴν ἀνοίξεις τὴ βούση καὶ ξεχάσης νὰ τὴν κλείσης, μὴ βάλῃς τὸ σίδερο στὴν πρίζα καὶ τὸ ἀφήσης ν' ἀνάβῃ κι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ σιδερωμα»* κτλ., ἐνῶ ἤξερε πὸς εἶμαι προσεχτικιά καὶ ποτὲ δὲν ξεχνοῦσα.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

A.—Γενικοὶ κανόνες

1. Ἡ *προπαραλήγουσα* παίρνει πάντα *δξεία*: ἀνήφορος, δώδεκα, ἄραγε.
2. Ἡ *βραχύχρονη συλλαβὴ* παίρνει πάντα *δξεία*: γένος, νόμος, χέρι, αὐτός.
3. Ἡ *παραλήγουσα* παίρνει *δξεία*, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη: κλειδώω, θήκη, ἀνεβάζω, δροσίζω, βρούση.
4. Ἡ *μακρόχρονη παραλήγουσα* παίρνει *περισπωμένη*, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: κῆπος, δῶρο, ξυπνήστε, δῶσε.
5. *Βαρεία* αὖτε ἡ *λήγουσα* στὴ θέση τῆς *δξείας*, ὅταν δὲν ἀκολουθῆ στίξη ἢ λέξη πού χάνει τὸν τόνο τῆς:
Αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί παίζει στὴν ἀλλή τοῦ σπιτιοῦ μας.
Αὐτὸ εἶναι καλὸ παιδί. Συχνὰ πυκνά, *δταν θέλῃ, παίζει στὴν ἀλλή μας.*
6. Ὁ *καταχρηστικὸς δίφθογγος* στὸ τέλος τῆς λέξης λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμό σὰ δύο συλλαβές: ἥλιος, αἰώνιος, κούνιες, ποτιῆρα.
7. Τὰ ζευγάρια *αυ, ευ, ει, ου*, εἶναι *μακρόχρονα*. Ἐπίσης τὸ *αι* καὶ τὸ *οι*, ὅταν δὲν εἶναι στὸ τέλος τῆς λέξης, εἶναι *μακρόχρονα*: ναῦτες, ψεῦτες, ἐκεῖνος, ἀγαποῦμε, παίξε, τοῖχος.
8. Τὸ *αι* καὶ τὸ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης εἶναι *βραχύχρονα*: εἶμαι, θυμοῦνται, κῆποι, τοῖχοι κ.ἄ.

B.—Ὀνόματα καὶ ἀντωνυμίες

Στὰ ὀνόματα καὶ στὶς ἀντωνυμίες:

1. Ἡ *ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ*, ὅταν τονίζονται στὴ λήγουσα, παίρνουν *δξεία* (ἢ βαρεία): ὁ τραγουδιστῆς-τὸν τραγουδιστή - ἔ τραγουδιστή ὁ φρωμάς, τὸν φρωμά, ἔ φρωμά ἢ καλὴ ψυχὴ - τὴν καλὴ ψυχὴ - ἔ καλὴ ψυχὴ ἔγω, ἐσὺ, αὐτοὺς κ.ἄ.

Ἐξαιροῦνται καὶ παίρνουν *περισπωμένη*:

Τὰ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, σοῦς.

Οἱ ἀντωνυμίες ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς ἔσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς.

Τὸ ἀριθμητικὸ *τρεις* καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σὲ -εις: συγγενεῖς, συγγραφεῖς, διανομεῖς, κτλ. Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σὲ -ας: Λουκάς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. Μερικὰ ἄλλα κύρια ὀνόματα: Ἰησοῦς, Ἀθηναῖ, Ναυσικά, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωνοῆς, Περικλῆς.

2. Ἡ *γενικὴ* πού δὲν ἔχει βραχύχρονο φωνῆεν, ὅταν τονίζεται, παίρνει *περισπωμένη*: τοῦ καλοῦ τραγουδιστή, τοῦ φρωμά, τῆς γλυκιάς φωνῆς, τῆς Ἀργυρώς, τῆς Ἀλεπούς, τοῦ παιδιοῦ, τῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς εἶπε.

3. Τὸ *α* στὸ τέλος τῶν *οὐδτετέρων* εἶναι *βραχύχρονο*: χροῶμα, πεύκα, πλοῖα, ἔκεινα τὰ ὄρατα δῶρα, τὰ ὅποια.

4. Τὸ *ι* στὸ τέλος τῶν *οὐδτετέρων* λογαριάζεται *μακρόχρονο*: ποτιῆρι, ἐρημοκλήσι, καλοκαίρι, λουλουδί, ἀλεύρι, παραμῦδι, φίδι.

5. Τὸ *α* στὴ λήγουσα τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν λογαριάζεται *μακρόχρονο*: ὁ χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, ἡ πείνα, τῆς πείνας, τὴν πείνα, ἡ γυναῖκα, τῆς γυναίκας, τὴ γυναῖκα, ἡ γλώσσα, ἡ σφαίρα, ἡ μοῖρα, ἡ κακομοῖρα, ἡ πλατεῖα, ἡ ὄρατα, ἡ ὅποια κτλ.

9. Τὸ *α, ι, υ* στὴν *παραλήγουσα* (τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν) λογαριάζεται *βραχύχρονο*: διάκος, σάκος, σκίνος, Λίνος, Νίκος, Σπύρος, παπάδες, χωριάτες, ὀκάδες, δίκες, μύγες, πιάτο, κινίνο, σύκο, λάθος, πλάσμα, πράγμα, κλίμα, χύμα κ. ἄ.

Γ.—Ρήματα

1. **Ἡ μακρόχρονη** λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει **περισπωμένη** : ἀγαπῶ, ἀργεῖς, ἀργεῖ, ἀκούς, νὰ δεθῶ, νὰ δεθῆς, νὰ δῆς, κλαῖς, τρώς.

Στὰ ρήματα λογαριάζεται **μακρόχρονη** καὶ ἡ **τονισμένη** λήγουσα με **α** : ἀγαπᾶς, ἀγαπᾷ, νὰ πᾶς.

2. Τὸ **ἄτονο α** στὴ λήγουσα τῆς **δριστικῆς** εἶναι **βραχύχρονο** : εἶδα, εἶδαν, ἦταν κ. ἄ.

Τὸ **ἄτονο α** στὴ λήγουσα τῆς **προσταχτικῆς** εἶναι **μακρόχρονο** : πῆδα, ρῶτα, τρώπα, φεύγα, τραγούδα, κόλτα κ. ἄ.

3. Παίρνουν **περισπωμένη** οἱ κατάληξεις τοῦ ἐνικοῦ -ᾶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, καὶ τοῦ πληθυντικοῦ -ᾶμε, -ᾶτε, -ᾶνε : θυμᾶμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται· γελᾶμε, γελᾶτε, γελᾶνε· πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε· μὴ γελᾶτε, ἐλάτε νὰ φάμε.

Παντοῦ ἄλλοῦ τὸ α στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει ὀξεῖα : βάλε, βράσε, σπάσε, γράψε, κάψε, πάρε· πάριτε, ἀνεβάστε κτλ. Παίρνει ὅμως **περισπωμένη** τὸ β' πληθ. θυμᾶστε, κοιμᾶστε, λυπᾶστε, φοβᾶστε.

3. Τὸ **ι**, στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται **βραχύχρονο** : πίνε, κρίνε, λύνε. λίσσε, σκύψε, πλύντε.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ

1. Δύο φωνήεντα πού προσφέρονται μαζί συλλαβίζονται μαζί : αἰ-μα, εἰ-μαι οἰ-κο-νό-μος, οὐ-ρα-νό-ς, αὐ-τί, εὐ-χο-μαι, ἀη-δό-νι, βόη-θα, χαῖ-δε-ώ, χαι-δε-μα, ἀη-δόνι, πιά-νω, μα-τιά, δου-λειά, ἄ-δειος, ὀ-πιοι, μοιά-ζω, γνα-λί.

Δηλαδή τὰ δ ἰ ψ η φ α φ ω ν ἦ ε ν τ α ι, ε ι, ο ι, οἰ συνδυασμοὶ αὐ καὶ ε υ, οἱ κ ὄ ρ ι ο ι δ ἰ φ θ ο γ γ ο ι α η, αἰ, εἰ, οη, οἰ κτλ. καὶ οἱ κ α τ α χ ρ η σ τ ι κ ο ἰ δ ἰ θ φ ο γ γ ο ι ι α, ε ι α, ι ο υ, ε ι ο υ, υ α, υ ο υ κτλ. στὸ συλλαβισμό λογαριάζονται σὰ μία συλλαβὴ καὶ δὲ χωρίζονται.

2. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται με τὸ ἀκόλουθο φωνήεν :

ἐ-χω, μα-θή-μα-τα, εἰ-μαι, ρο-δα-κι-νιά, ἄ-δειά-ζω.

3. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζί με τὸ δεῦτερο φωνήεν, ἂν ἀρχίξῃ λέξη ἑλληνικὴ ἀπ' αὐτά. Ἄλλωὺς χωρίζονται :

λά-σπη (σπαθί, σπίθα)	ἔρ-χομαι
ἄ-κρη (κράτος, κρύβω)	ὄρ-μη
στά-χτη (χτένι, χτύπος)	τόλ-μη
ἐ-βγα (βγαίνω, βιάζω)	περ-πατῶ
ἐ-τσι (τσαρούχι, τσατσάρα)	δάφ-νη
τζί-τζικας (τζάμι, τζάκι)	βαθ-μός

4. Δύο ὅμοια σύμφωνα μέσα στὴ λέξη, πάντα συλλαβίζονται χωριστά : θάο-ρος, ἄλ-λος, ἀλ-λιῶς, θάλασ-σα, γράμ-μα

5. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με τὸ ἀκόλουθο φωνήεν, ἂν ἀρχίξῃ ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τοῦλάχιστον ἀπὸ αὐτά. Ἄλλωὺς χωρίζονται καὶ τὸ πρῶτο πάει με τὸ προηγούμενο :

ἄ-στρο (στρώνω)	ἄμ-βροσία
σφουρί-χτρα (χτένι)	ἄν-θρωπος
αἰ-σχρός (σχῆμα)	ἐκ-στρατεία
ἄ-σφράγιστος (σφραγίδα)	παν-σιταΐα

6. Τὰ ρινικά συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ, χωρίζονται στὸ συλλαβισμό : ἀμ-πέλι, πέν-τε, ἀγ-καλιά, συγ-γραφεάς, ἀν-τρεπωμένος, μουγ-κρίζω, νεράν-τζι.

Τὰ δίψηφα μπ, ντ, γκ, (πού δὲν εἶναι ρινικά συμπλέγματα) δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται :

μπαρ-μπούνι, καρβου-ντίζω, μπου-μπούκι, ντα-νιά, ντό-μπρος, ξε-μπλέκω.

7. Τὰ σύνθετα ἀκολουθοῦν τοὺς ἴδιους κανόνες συλλαβισμού :

πα-ρα-κού-ω, βα-ρια-κού-ω, προ-σέ-χω, ἄ-στρα-πό-βρον-το.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τριπλός είναι ο σκοπός του βιβλίου τούτου. Νά διδάξη πρώτα τὰ παιδιά τῶν 11 - 13 χρόνων, δηλαδή τῆς πέμπτης καὶ τῆς ἕκτης τοῦ Δημοτικού, πού γι' αὐτὰ εἰδικότερα προορίζεται, ἀλλὰ καὶ ὅλα γενικά τὰ ἑλληνόπουλα, καθὼς καὶ ὄσους μεγάλους θὰ ἤθελαν νὰ τὸ μελετήσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, τὸν καθιερωμένο, τὸ σωστὸ τύπο τῆς ἔθνικῆς μας νεοελληνικῆς γλώσσας, τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Νά κάμῃ ἔπειτα στὰ παιδιά συνειδητοῦς τοὺς πιὸ βασικοὺς ἀπὸ τοὺς κανόνες πού κυβερνοῦν τὴ μητρικὴ τους γλώσσα καὶ νὰ τὰ βοηθήσῃ νὰ μάθουν τὴν ὀρθογραφία τῆς. Νά γίνῃ τέλος συντελεστὴς στὴ γενικότερη μόρφωση τῶν παιδιῶν ὀδηγώντας τα νὰ ἐξετάζουσι μὲ σύστημα καὶ μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη αὐτενέργεια τὰ φαινόμενα ἑνὸς πολιτιστικοῦ στοιχείου τόσο σημαντικοῦ, ὅπως εἶναι ἡ γλώσσα, νὰ παρατηροῦν γόνιμα τὰ φαινόμενα αὐτὰ καὶ νὰ συνηθίσουν νὰ γενικεύουσι, δηλαδή νὰ κάνουν μιὰν ἀφαίρεση προσαρμοσμένη στὶς ἱκανότητες αὐτῆς τῆς ἡλικίας.

Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου, ἀν δὲ λογαριάσωμε δηλ. τοὺς πίνακες, πού εἶναι μόνο βοηθητικοί, τὸ ἀποτελοῦν 120 μαθήματα. Τὸ καθένα τους πιάνει δυὸ σελίδες· στὴν ἀριστερῇ σελίδᾳ, τὴ ζυγῇ, εἶναι πάντα ἓνα κείμενο, στὴ δεξιᾷ, τὴ μονῇ, τὸ καθαυτὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη ἄλλα τρία μέρη: πρῶτο, παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δεύτερο, προφορικὲς ἀσκήσεις καὶ γραπτὰ γυμνάσματα, καὶ τρίτο, γύμνασμα γιὰ ἐπανάληψη. Ἔτσι, μολονότι στὴν πρώτη ματιὰ ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου φαίνεται μεγάλος, ἡ καθαυτὴ γραμματικὴ ὕλη δὲν ξεπερνᾷ τίς 60 - 70 σελίδες, καὶ προορίζεται νὰ διδαχτῇ μέσα σὲ δυὸ χρόνια.

Ἄν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο δινόταν στὸ γλωσσικὸ μάθημα ἡ σημασία πού πρέπει νὰ ἔχη, ἀν ἡ διδασκαλία του ἀρχίζε ἔγκαιρα καὶ γινόταν μεθοδικὰ καὶ σωστά, ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ὕλη πού περιέχει τὸ βιβλίο μας, ἰδίως ἀπὸ τὸ παραγωγικόν, θὰ μπορούσε νὰ λείπῃ, γιὰτὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὴν δευτέρην, τὴν τρίτην καὶ τὴν τέταρτην τάξην. Στὴ β' τάξην λ.χ. θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν διδαχτῇ ἤδη τὰ ὑποκοριστικά, τὰ μεγεθυντικά καὶ ἡ ὀνοματοποιία, στὴν γ' τὰ ἔθνικα, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ τ' ἀνθρωπωνικά καὶ στὴν δ' μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση. Δυστυχῶς ἡ προϋπόθεσις αὐτὴ δὲν ὑπάρχει πάντοτε σήμερα κι ἔτσι ἦταν ἀνάγκη νὰ πραγματευτοῦμε καὶ ὕλη πού κανονικὰ θὰ ἦταν σωστότερο νὰ βρισκεται σὲ βιβλίο προορισμένον γιὰ μικρότερα παιδιά· ἦταν ἀνάγκη δηλ. νὰ πάρουσι μέσα στὸ βιβλίου θέσι ὅλα τὰ κεφάλαια τῆς γραμματικῆς—στὴν ἕκτασιν φυσικὰ πού μποροῦν καὶ πρέπει νὰ ἔχουσι μέσα στὸ Δημοτικὸν σχολεῖον. Εἶναι ὡστόσο αὐτονόητον πὼς ὁ δάσκαλος, πού ξέρει τίς δυνατόειαι καὶ τὴν προπαδεῖαν τῶν μαθητῶν του, θὰ μπορῇ νὰ ἐξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ βιβλίο τὰ σημεῖα πού τοὺς εἶναι γνωστά καὶ νὰ τὰ παραλείψῃ ἢ—πού θὰ ἦταν καὶ τὸ προτιμότερον—νὰ τὰ περνᾷ γρήγορα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ φοβοῦμαστε πὼς μερικοὶ συνάδελφοι θὰ κρίνουσι πὼς καὶ πάλι τὸ βιβλίο εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ φορτωμένον μὲ ὕλη περισσότερη ἀπὸ ἐκείνη πού χρειάζεται σὲ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Πιστεύομε πὼς ὅσοι θὰ κρίνουσι ἔτσι δὲ θὰ ἔχουσι δίκιον. Πάρα πολὺ παραμελήθηκε, πάρα πολὺ περιφρονήθηκε σ' ἑμάς τὸ γλωσσικὸν μάθημα, ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας, καὶ εἶναι καιρὸς νὰ τοῦ δοθῇ ἡ θέση καὶ ἡ ἕκτασις πού τοῦ ἀξίζει. Πολλοὶ παραπονιοῦνται πὼς ὄχι μόνο τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων οἱ μαθητὲς παρὰ καὶ τῶν ἀνώτατων σχολῶν οἱ σπουδαστὲς—καὶ πτυ-

χιούχοι έπιστήμονες άκόμη—είναι άκατάρτιστοι γλωσσικά, λίγοι όμως συλλογίζονται πώς με τις Ιερεμιάδες δε διορθώνεται η κατάσταση, πώς με τὰ ψέματα δουλειά δε γίνεται, πώς χρειάζεται σύστημα και — γιατί νὰ τὸ κρῶμε ;—θετική εργασία και κόπος. Στις άλλες πολιτισμένες χώρες τὰ παιδιά εργάζονται και κοπιάζουν νὰ μάθουν και νὰ συνειδητοποιήσουν τὴ μητρική τους γλώσσα συστηματικότερα και διαθέτοντας περισσότερο χρόνο. Και όμως έχουν νὰ υπερνικήσουν λιγότερες δυσκολίες και έχουν και μικρότερη ανάγκη ἀπὸ τὰ δικὰ μας παιδιά νὰ ξεκαθαρίσουν και νὰ στερεώσουν μέσα τους τὸ αἶσθημα τῆς μητρικῆς τους γλώσσας' γιατί δὲν ὑπάρχει πλάι στὴ μητρική τους γλώσσα καμιά καθαρεύουσα πού ν' ἀπειλή κάθε στιγμή νὰ ταραξή τὸ γλωσσικό τους αἶσθημα, νὰ τὸ θολώση και νὰ τὸ νοθήψῃ.

Νομίζομε λοιπὸν ὅτι 60-70 σελίδες γραμματικῆς διδασκαλίας γιὰ δυὸ σχολικὲς χρονιές εἶναι τὸ κατῶτα ὄριο πού μπορεί νὰ γίνῃ. Ἄλλά και πάλι, ἂν οἱ ὄροι τῆς λειτουργίας ἑνὸς σχολείου τύχῃ νὰ εἶναι ἐξαιρετικά κακοὶ και ὁ δάσκαλος βλέπῃ πὼς και οἱ σελίδες αὐτές δὲν μπορούν νὰ διδαχτοῦν ὅλες, θὰ παραλείψῃ στὴν ἀνάγκη μερικά μαθήματα ἢ τμήματα μαθημάτων. Ποιά ; Μᾶλλον μερικά ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στὴν παραγωγή και τὴ σύνθεση' ὄχι γιατί αὐτὰ εἶναι λιγότερο μορφωτικά, παρά γιατί ἡ σημασία τους γιὰ τὴ σωστή χρήση τῆς γλώσσας εἶναι κάπως μικρότερη ἀπὸ τὴ σημασία πού ἔχει ἡ διδασκαλία τοῦ φωνητικοῦ και τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς.

Ἔτσι ἐξηγήθηκε παραπάνω, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου ἔχει ἕνα κείμενο, πεζὸ κατὰ κανόνα, και σπανιότερα ἔμμετρο. Ἀπέναντί του, στὴ δεξιὰ σελίδα, ἔπεται ἀπὸ λίγες ἀπαραίτητες παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δίνονται τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς συνοδευμένο ἀπὸ ασκήσεις και γυμνάσματα. Τὰ κείμενα ἔπρεπε νὰ διαλεχτοῦν ἔτσι πού νὰ ἔχουν δυὸ κύριες ἀρετές : νὰ εἶναι πρῶτα

Ἡ σύνθεση τοῦ βιβλίου και ἡ διάταξη τῆς ὕλης

γλωσσικά πρότυπα και νὰ συγκεντρώνουν ἔπεται ὅσο γίνεται περισσότερα παραδείγματα τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου πού πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ στὴν ἀπέναντι σελίδα. Καταλαβαίνει ὁ καθένας πὼς ἡ ἀναζήτηση τέτοιων κειμένων μέσα στὴ λογοτεχνία μας ἢ και σὲ ἄλλα βιβλία κατᾶλληλα γιὰ τὰ παιδιά, γραμμένα στὴ γλώσσα μας, ἦταν ἔργο δύσκολο. Ἡ νεοελληνική λογοτεχνία στάθηκε βέβαια ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους παράγοντες γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, ἀλλὰ ὁ κάθε λογοτέχνης ξεχωριστὰ δὲν προσέχει πάντα στὴ χρήση τῆς γλώσσας τόσο, ὥστε τὸ γραφτὸ του νὰ μπορῇ νὰ λογαριασθῇ γιὰ γλωσσικό πρότυπο. Συχνὰ λοιπὸν χρειάστηκε κάποια ἐπέμβαση γιὰ νὰ παραμεριστοῦν οἱ ἀνωμαλίες και νὰ συμμορφωθῇ τὸ κείμενο πρὸς τὸν καθιερωμένο και κωδικοποιημένο γραμματικὸ τύπο' και εἶναι αὐτονόητο ὅτι συχνὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ και κάποια ὀρθογραφική ταχτοποίηση.

Μεγαλύτερη ἦταν ἡ ἄλλη δυσκολία : νὰ βρεθοῦν κείμενα πού νὰ συγκεντρώνουν σὲ μία μόνο σελίδα κάμποσα παραδείγματα ἀπὸ ἕνα και μόνο γλωσσικό φαινόμενο, ἀπὸ ἐκεῖνο πού πρόκειται κάθε φορὰ νὰ διδαχθῇ. Σπάνια ὁ γραμματικός εἶναι τόσο τυχερός, ὥστε νὰ πέσῃ πάνω σὲ κείμενο προσαρμοσμένο στὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐπέμβαση μας ἐδῶ ἦταν ἀναγκαϊότερη και ἀναγκαστικά τολμηρότερη. Κείμενα ἀπλωμένα σὲ δυὸ, τρεῖς ἢ και περισσότερες καμιά φορὰ σελίδες χρειάστηκε νὰ μικρύνουν, ὥστε νὰ κρατηθοῦν και νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μία σελίδα τὰ χρήσιμα γιὰ τὸ μάθημα παραδείγματα' σὲ ἄλλα ἔπρεπε νὰ γίνουν μικρὲς ἢ μεγαλύτερες ἀλλαγές, ὥστε λέξεις ἀδιάφορες γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας νὰ παραχωρήσουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλες ἀπαραίτητες' ἄλλα πάλι ἦταν ἀνάγκη νὰ διασκευαστοῦν ριζικότερα. Κάποτε ἦταν ἄδύνατο νὰ βρεθῇ κείμενο προσαρμοσμένο, ἔστω κι ἔπεται ἀπὸ τροποποιήσεις, στὶς ἀνάγκες τοῦ μαθήματος, και τότε χρειάστηκε νὰ γραφοῦν νέα κείμενα κατᾶλληλα κάθε φορὰ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς διδασκα-

λίαν. Ὁ ἀναγνώστης θά ἴδῃ στὸν πίνακα τῶν περιεχομένων ἀπὸ ποιούς συγγραφείς καὶ ἀπὸ ποιά ἔργα τούς πήραμε τὰ κείμενα.

Ὅπως εἶπαμε παραπάνω, τὸ βιβλίον π ρ ο ρ ί ζ ε τ α ι κυρίως γιὰ τίς δύο ἀνώτερες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου· ἀλλὰ ὅπως εἶναι σήμερα τὰ πράγματα, μὲ τὴν πρόχειρη καὶ ἀუსτηματοποίητη ἐργασία πού, χωρὶς νὰ φταῖνε οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοί, γίνεται γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἀπὸ τὴ μελέτη του ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ γυμνασίου ἢ ἄλλων σχολῶν, ἀφοῦ δὲν τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μορφωθοῦν γλωσσικὰ ὅταν ἔπρεπε.

Ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τὰ πρῶτα 12 εἶναι εἰ σ α γ ω γ ι κ ἄ καὶ καλὸ εἶναι νὰ διδάσκονται στὴν ἀρχὴ καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας χρονιάς· σκοπὸς τούς εἶναι νὰ διδάξουν ἢ νὰ θυμίσουν στὰ παιδιὰ τὴ σημασία τῶν γραμματικῶν ὄρων. Ὁ μαθητὴς εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ θυμάται πάντα τί σημαίνουν μερικοὶ γραμματικοὶ ὄροι πού θά τοὺς συναντήσῃ ἀναγκαστικὰ πρὶν φτάσῃ στὸ μάθημα ὅπου θά ἐξεταστῇ εἰδικὰ τὸ κάθε γραμματικὸ θέμα.

Ἡ ὕλη τῶν δώδεκα εἰσαγωγικῶν μαθημάτων εἶναι συμπεκνωμένη, μὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ἅ) ὅτι ἡ σημασία μερικῶν τουλάχιστο ἀπὸ τούς ὄρους αὐτούς εἶναι ἤδη—ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι—ὅπωςδήποτε γνωστὴ στὰ παιδιὰ ἀπὸ τίς μικρότερες τάξεις, καὶ β) ὅτι ὁ δάσκαλος δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διδάξῃ κάθε μάθημα σὲ μία μόνο διδαχτικὴ ὥρα. Αὐτὸ τὸ δεύτερο ἰσχύει φυσικὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ βιβλίου.

Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα 108 μαθήματα τὰ 54 πρῶτα (13-66) προορίζονται γιὰ τὴν πρώτη χρονιά (πέμπτη τάξη) καὶ τ' ἄλλα 54 (67-120) γιὰ τὴ δεύτερη (ἕκτη τάξη). Ἡ σ ε ι ρ ἄ τ ὶ ν μ α θ η μ ἄ τ ὶ ν κανονίστηκε, ὕστερ' ἀπὸ σκέψη καὶ μελέτη, ἔτσι, ὥστε τὸ παιδί νὰ προχωρῇ ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα στὰ δυσκολώτερα. Καλὸ εἶναι ν' ἀκολουθῇ ὁ δάσκαλος τὴ σειρά τοῦ βιβλίου. Δὲν εἶναι ἡ κατάταξη τῆς ὕλης ἡ καθιερωμένη στὰ συστηματικὰ βιβλία γραμματικῆς, εἶναι ἡ σειρά πού ἀναποκρίνεται περισσότερο τῆς διδαχτικῆς ἀνάγκης. Τὸ παραγωγικὸ μέρος τῆς γραμματικῆς εἶναι γενικὰ πρὸ εὐκόλου καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ πρὸ εὐχάριστο καὶ τερπνὸ ἀπὸ τὸ φθογγολογικὸ καὶ τὸ τυπικὸ· ἔτσι κρίθηκε σκόπιμο καὶ διδαχτικὰ σωστὸ ἡ διδασκαλία ν' ἀρχίζῃ σὲ κάθε τάξη—ἔπειτα φυσικὰ ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικὰ μαθήματα—μὲ τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση (13. μάθημα γιὰ τὴν πέμπτη τάξη, 67. γιὰ τὴν ἕκτη).

Ὅταν ὁμως γίνεται σ υ ν δ ι δ α σ κ α λ ῖ α πέμπτης καὶ ἕκτης, ἢ σειρά πού θ' ἀκολουθῇ θὰ εἶναι ἄλλη φυσικὰ. Στὴν περίπτωσιν αὕτη ὁ δάσκαλος θὰ διδάξῃ τὴ μίαν χρονιά—ἔπειτα ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικὰ—54 μαθήματα μὲ τὴν ἀκόλουθην σειρά: 13-37, 63-89, 103-104. Τὴν ἐπόμενη χρονιά—ἀφοῦ γίνῃ ἐπανάληψη τῶν 12 εἰσαγωγικῶν—τὰ ὑπόλοιπα 54 μὲ τὴν σειρά: 38—62, 90-102, 105-120. Θὰ παρατηρήσῃ ἔτσι πὼς σχεδὸν δὲ θὰ σκοντάψῃ σὲ δυσκολίες καὶ πὼς, ἂν συναντήσῃ καμιά, θὰ εἶναι τέτοια πού εὐκόλα θὰ μπορῇ νὰ τὴν ὑπερβῆσῃ. Γιὰ τὴν ἐπανάληψιν μόνο θὰ ὑποχρεωνεῖται καμιά φορὰ νὰ ὀρίξῃ ἄλλο «γύμνασμα» ἀντὶς γιὰ κείνο πού ἔχει τὸ βιβλίον.

Ἡ γλώσσα πού διδάσκει τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἡ κοινὴ, ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ ἢ δημοτικὴ. Σὲ κάθε γλώσσα μὲ ἱστορία διαμορφώνεται σιγά σιγά ἕνας τύπος κοινός, πού παραμερίζει ὡς ἕνα σημεῖο τὰ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα, καὶ μιλιέται καὶ γράφεται ἀπὸ τὸν περισσότερο κόσμον. Στὴν Ἑλλάδα ὁμως μὲ τίς ἀνωμαλίες πού ἔφερε ὁ ἀρχαϊσμός στάθηκε πρὸ δύσκολο καὶ ἀργησὸν νὰ διαμορφωθῇ τέτοιος τύπος. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀργοπορίας ἦταν νὰ συνυπάρχουν καὶ ν' ἀκούωνται γραμματικοὶ τύποι πολλαπλοί, πού γιὰ πολλοὺς ἀπὸ αὐτούς δὲν ξεκαθαρίσθηκε ἀκόμη ποῖός εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος (συγκρίσεως—συγκρίσεως).

Οἱ φωνητικοὶ τύποι (καθὼς *παιγνίδι*—*παιχνίδι*, *μερμήγκι*—*μερμήγκι*, *πίτρω*—*πίτρωρο*) καὶ τὸ λεξιλόγιον παρουσιάζουν ἀκόμη μεγαλύτερη ποικιλία.

Αυτό φαίνεται ιδίως στην ποίηση, που συχνά μεταχειρίζεται λέξεις ή τόπους με περιορισμένη τοπικά διάδοση, όπως για (ή), *μήνα* (μήπως), *καλιακούδα* (κάργα ή κάρια). Έπίσης ή ποίηση προτιμά λέξεις λαϊκές που μπηγαν από ξένες γλώσσες, όπως *μευρίζι*, *ταμπούρι*, ενώ ο πεζός λόγος μεταχειρίζεται σχεδόν κατά κανόνα τις λόγιες που πήραν τη θέση τους: *πρόχωμα*, *χαράκωμα*.

Όστόσο πολλές είναι οι ξένες λέξεις, προπάντων όσες μάς ήρθαν από τα λατινικά, όπως *τέμπλο*, *ράσο*, *μαρούλι*, *σίκαλη*, *κάλαντα* κτλ., που τις βρίσκουμε όχι μόνο στη δημοτική πεζογραφία παρά και στη λεγόμενη γραπτή γλώσσα, δηλ. την καθαρεύουσα, ως είναι και σε τύπο λίγο διαφορετικό: *τέμπλον*, *ράσον*, *σίκαλις* κτλ. Με όλη την προσπάθεια που έγινε για χρόνια να μην τις μεταχειριζόμαστε, με όλο τον πόλεμο που τους έκαμαν οι αρχαϊστές (πού, όπως είπε ο Γάλλος γλωσσολόγος Βρέαλ, έξακολουθούν να πολεμούν τους Τούρκους με τις λέξεις), οι λέξεις του είδους αυτού ρίζωσαν και έμειναν τόσο σταθερά, όσο και τα όνόματα των μηνών, που είναι και αυτά λατινικά.

Μερικές λέξεις, όπως *στρούγκα*, *στάλος*, *γρέκι*, *πυράρι*, *άλμπουργο*, *τροπωτήρα*, *ακαμπινέβασμα*, δεν είναι πανελληνία γνωστές, επειδή τις ένοιωσε που έκφράζουν τις ξένους άνθρωποι όρισμένων επαγγελμάτων ή όρισμένων περιοχών. Άλλα όταν θέλη κανείς να έκφραση τέτοιες έννοιες, αυτές φυσικά τις λέξεις θά μεταχειριστή, που γι' αυτόν τό λόγο δεν είναι σωστό και δικίο να χαρακτηρίζονται ιδιωματικές.

Όσο για τις ποιητικές λέξεις, παντού και πάντοτε άναγνωρίζεται πώς ή λογοτεχνία, κυρίως όμως ή ποίηση, έχει τό δικαίωμα και φυσικό είναι να μεταχειρίζεται πού και πού μερικές λέξεις σπάνιες, άσυνήθιστες, ακόμη και άπαρχαλωμένες, όσο τής είναι άπαραίτητες. Λίγες τέτοιες ποιητικές λέξεις υπάρχουν και στα κείμενα του βιβλίου αυτού.

Πάντως ή γλώσσα που διδάσκει τό βιβλίο μας είναι ή κοινή, ή έννική νεοελληνική ή δημοτική, όπως έχει διαμορφωθή από τό δημοτικό ποιητικό λόγο, από την καλύτερη προσωπική λογοτεχνική παραγωγή και από άλλα έργα γραμμένα στη δημοτική, και όπως έχει καθοριστή και κωδικοποιηθή από τη μεγάλη κρατική *Νεοελληνική Γραμματική* ('Αθήνα 1941, έκδ. ΟΕΣΒ). 'Η γραμματική αυτή, καθώς και ή περίληψή της, ή *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική* του Μανόλη Α. Τριανταφυλλίδη ('Αθήνα 1947), στάθηκαν οι βάσεις και οι σύμβολοί μας στη σημερινή μας έργασία. Και αυτό ήταν πολύ φυσικό, όχι μόνο γιατί τό βιβλίο μας άνήκει στην ίδια σειρά που άνήκει και ή *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική*, στη «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη», παρά και γιατί δεν υπάρχει άλλος οδηγός τόσο συγκροτημένος και τόσο υπέυθυνος.

Όπως σε όλα, έτσι και στην κλίση των όνομάτων ακολουθήσαμε φυσικά την κρατική Γραμματική, που, βασισμένη και σε παλαιότερες γνώμες, καθιέρωσε τη διαίρεση των όνομάτων σε τρεις μεγάλες κατηγορίες κατά τα τρία γένη. Πιστεύουμε πάντα πώς ή διαίρεση αυτή είναι ή φυσικότερη, λογικότερη και πιο πραχτική.

Άπό τους δασκάλους όμως παρατηρήθηκε πώς με τις τρεις κλίσεις, όπως τις έδωσε ή Γραμματική του Κράτους, δηλαδή κατά γένη, γίνεται σύγχυση στα παιδιά—Ισως και σε μερικούς δασκάλους—και προπάντων σε όσα παιδιά, σε άνώτερη τάξη, θά διδαχτούν την καθαρεύουσα και την αρχαία.

Γιά την κατάταξη αυτή των όνομάτων, ή καλύτερη λύση δόθηκε στη *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική*, όπου τα όνόματα χωρίστηκαν σε κλίσεις άρσενικών, θηλυκών και ουδέτερων.

'Η πρόταση που έκαμε ο δ. κ. 'Α. Τσοπανάκης, καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, να γίνη ή διαίρεση των όνομάτων με βάση τον Ισοσυλλαβισμό και άνισοσυλλαβισμό, μάς φαίνεται σοβαρή. (Συμβολή στη ρύθμιση του νεοελληνικού κλιτικού συστήματος, *Επετηρίς Φιλοσοφ. Σχολής Παν. Θεσσαλονίκης* 6, 1948, σ. 243 ά.) Στην πρότασή του όμως έχουμε ν' άπαντήσωμε πώς ή διάκριση αυτή είναι ακόμη πρόωρη, τη στιγμή που ο άνισοσυλλαβισμός δεν έχει άπλωθή τόσο στην κλίση των όνομάτων. Λέγεται *όκά άδες*, *άλεπού-*

οὐδες, αλλά πολλές φορές ὁ ἀνισοσύλλαβος τύπος εἶναι ἰσοδύναμος μὲ τὸν ἰσοσύλλαβο, ἰδίως στὰ ἀρσενικά (βλ. καὶ Θρ. Σταύρου, Ἡ κλίση τῶν οὐσιαστικῶν περ. *Παιδεία*, Β, 1948, 195).

Ἐπίσης δεχτήκαμε τίς, ἐλάχιστες ἄλλωστε, ὀρθογραφικὲς ἀπλοποιήσεις ποὺ καθιέρωσε ἡ κρατικὴ Γραμματικὴ. Οἱ κυριότερες ἀπ' αὐτὲς εἶναι δύο: α') ἡ διδασκαλία ὅτι τὰ σὲ -*ίτερος* καὶ -*ότατος* παραθετικά γράφονται μὲ ω μόνον ὅταν τὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης συλλαβῆς εἶναι ε ἢ ο, καὶ β') μιὰ μικρὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία στὸν τονισμό καὶ μάλιστα στὸν τονισμό τῶν χρόνων. Ἡ αὐστηρὴ, ἡ ἀλύγιστη τήρηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας σ' αὐτὰ τὰ δύο σημεῖα δημιουργεῖ μεγάλες δυσκολίες μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάνωμε πνευματικὲς δυνάμεις καὶ χρόνο γιὰ τὴν ὑπερπήδησή τους χωρὶς ἀξιόλογη ὠφέλεια γιὰ ἀντιστάθμισμα· σὲ μερικές περιπτώσεις μάλιστα κάνει ἀδύνατη τὴν διατύπωση κανόνων κι ἔτσι τὸ παιδί εἶναι ὑποχρεωμένο ν' ἀπομνημονεύῃ τὴν ὀρθογραφία κάθε λέξης ξεχωριστά, χωρὶς κανένα λογικὸ πτήριγμα τῆς μνήμης του.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ στηριγμένο στὴ γλώσσα ποὺ καθιέρωσε ἡ λογοτεχνικὴ χρῆση, τὴν παρουσιάζει ρυθμισμένη, γιὰ νὰ μπορέση νὰ διδαχτῇ στὰ σχολεῖα μὲ πάγιο ὀρθογραφικὸ καὶ γραμματικὸ τύπο, ποὺ πρέπει καὶ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ ὑψωθῇ σὲ ὁδηγὸ τῆς σχολικῆς γραμματικῆς.

Ἄν καὶ ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήσαμε, στηριγμένη σὲ ξένα σχολικὰ πρότυπα, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα νεωτερισμὸ, ἐλπίζομε πὼς θὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης πόσο θὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς πιὸ ἀποδοτικὸ καὶ τερπνὸ.

Τὸ παραδίνουμε στὰ χέρια τῶν ἐκπαιδευτικῶν, βέβαιοι πὼς μὲ τίς παρατηρήσεις τους θὰ μπορέση νὰ γίνῃ κάποτε καλύτερο.

Ὅσοι ἐργάστηκαν γιὰ νὰ γραφῇ ἡ Δημοτικὴ θὰ νιώσουν μερικές ἐλλείψεις ποὺ ἀκόμη παρουσιάζει, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσιδοξὴν προσδοκίαν πὼς μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τὴν τόνωση τῆς Δημοτικῆς θὰ ξεκαθαριστοῦν οἱ ἔννοιες καὶ θὰ ὑψωθῇ ἡ σκέψη καὶ ἡ παιδεία τοῦ λαοῦ μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

ΜΑΘΗΜΑ 1. Λεξιλόγιο. Ζιτούνι, ξενικὸ ὄνομα τῆς Λαμίας (ἀπ' αὐτὸ σχηματίσθηκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Ζιτουνιαῆς).—(ν)γαῖράς, λ. τουρκ. ποὺ σημαίνει δμάβα ἢ σῶμα ἀνθρώπων· ἐθῶ: στρατός.—μάσε ἀνώμ. προστ. ἀορ. (δριστ. ἀορ. ἔμασα), ποὺ προϋποθέτει ἐνεσώτῃ μάζω, ἰδιωματικὸ, ποὺ βγήκε ἴσως ἀπὸ τὸ δμάζω (δμάς), βλ. Γ. Χατζιδάκη, *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* 1,119. — Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς λέξεις ἀπαρχαιωμένες (ἀρχαῖες ἢ καὶ μεσαιωνικὲς), καθὼς καὶ λέξεις ξένες ποὺ δὲ συνηθίζονται πιά στὴν κοινὴ μας γλώσσα, ἀπόμειναν συχνὰ στὰ ἰδιώματα, στὴ λογοτεχνία καὶ ἰδίως στὴν ποίηση. Τέτοιες λέξεις βρίσκονται καὶ στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Διάκου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ποιητικὰ κείμενα τοῦ βιβλίου. Καλὸ εἶναι κάθε φορὰ νὰ ὑποδειχθεῖται στὸ μαθητὴ ὅτι πρόκειται γιὰ λέξεις ποιητικῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 2. Λεξιλόγιο. ταγάρι, ὕποκορ. τοῦ ταγῆ (σακίδιο γιὰ τὴν ταγῆ, τὴν τροφὴ τοῦ ζώου).

ΜΑΘΗΜΑ 4. Γραμματικὴ. Γιὰ τὴ διαίρεση τῶν συμφώνων σὲ χειλικὰ, ὀδοντικά, διελδογονικά, λαρυγγικά, γλωσσικά, ρινικά βλ. μᾶθ. 107 (σ. 215).

ΜΑΘΗΜΑ 5. Γραμματική. Ἄν κρίνη σκόπιμο ὁ δάσκαλος, μπορεῖ νὰ προσθέσῃ στὰ ἄκλιτα τίς ἀναφορικές ἀντωνυμίες πού καί *ὁ, τι*, τίς ἀόριστες κάθε. *κάτι, καθεὶ, ὁ δεῖνα, ὁ τάδε*, καθώς καί τὰ ἀπαρέμφατα (*δέσει, δεθῆ*).

ΜΑΘΗΜΑ 6. Λεξιλόγιο. *ξέφαντο*, μέρος ἀνοιχτό, πού φαίνεται ἀπό μακριά (ἀρχ. *ἐκφαντον*) *ξάγναντο*, ξέφωτο.

ΜΑΘΗΜΑ 9. Γραμματική. Ἡ διάκριση τοῦ βουλευτικοῦ νὰ (πρόκειται γιά τὸ μόριο) ἀπό τὸν τελικό σύνδεσμο νὰ ἀπαιτεῖ κάποια ὀριμότητα τῶν παιδιῶν γι' αὐτὸ δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητη ἢ διδασκαλία του.

ΜΑΘΗΜΑ 10. Λεξιλόγιο. *πελώριος*, ἀπὸ τὸ ἀρχ. *πέλωρ* (τό), πού σημαίνει: κάτι μεγάλο καί ὑπερφυσικό, τέρας.

ΜΑΘΗΜΑ 12. Γραμματική Γιά τίς «λαϊκές» καί «λόγιες» λέξεις δίνονται ἐδῶ ἡ γενικὴ ἔννοια. Μερικὲς λεπτομέρειες προσθέτονται στὸ μάθ. 27 (σ. 55). Ἐπειτα στὰ μαθ. 75, 76, 79, 80 γίνεται λόγος γιά λόγια σύνθετα καί παράγωγα. Γιά τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος εἶναι βοηθητικός καί ὁ πίνακας γιά τὴν καταγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου (σ. 250).

ΜΑΘΗΜΑ 13. Λεξιλόγιο. *Ποντικός ἐξοχικός* ὁ μῦς ἀρουραῖος ἢ μόνο ἀρουραῖος (ἀγροτικός, ἀπὸ τὸ *ἄρουρα* γῆ).

ΜΑΘΗΜΑ 15. Λεξιλόγιο. *Κλυταιμῆστρα* (ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ καλιές ἐπιγραφές) τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὸ κλυτός (ἐξακουστός) καί μήδομαι (σκέφτομαι). Τὸ *Κλυταιμῆστρα* μπῆκε νωρίς σὲ μερικά χειρόγραφα ἀπὸ παρετυμολογία κλυτός καί μνηήσκομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 16. Κείμενο. ἀντικρινός, ἔτσι μὲ *ε*: ἀντικρινός, ἀντικρίζω, ἀντίκρισμα, ἀντικριστός, ἀντικριστιά· μόνο τὸ ἀνικρῶ (ἢ ἀνίκερῶ) μὲ *υ*.

ΜΑΘΗΜΑ 17. Λεξιλόγιο. *χῆρος* λέγεται καί *χηρεός*, θηλ. *χῆρα* (ρ. *χηρεῖω*, ἀφηρ. οὐσ. *χηρεία*).

ΜΑΘΗΜΑ 18. Γραμματική. Καλὸ εἶναι νὰ ξεχωρίζῃ ὁ μαθητὴς κάθε φορὰ καί στὰ παρακάτω μαθήματα τὰ μεταβατικά ἀπὸ τ' ἀμετάβατα ῥήματα καί νὰ βρῖσκη τὸ ἀντικείμενο, ἂν ὑπάρχη.

ΜΑΘΗΜΑ 19. Λεξιλόγιο. *ποντίζομαι* ἢ ἀρχ. σημ. τοῦ *ποντίζω* εἶναι βυθίζω στὸν πόντο (στὴ θάλασσα)· καί σήμερα στὴν ἐπίσημη ναυτικὴ γλῶσσα λέγεται «ποντίζω ἄγκυραν, νάρκη» κτλ. Τὸ *παθ. ποντίζομαι* βυθίζομαι στὴ θάλασσα.

ΜΑΘΗΜΑ 21. Λεξιλόγιο. *βραχουριά* ἀπὸ τὸ *βράχος* μὲ τὴν παραγωγή. *κατάλ. ουριά* πού σημαίνει πλησμονή· ἔτσι καί *κλεφτουριά, λασπουριά, Λιαπουριά* κ.α.

ΜΑΘΗΜΑ 23. Γραμματική. Στὴ διδασκαλία τὸ ξεχώρισμα *συγκεκριμένων* καί *ἀφηρημένων* περιορίζεται συνήθως μόνο στὰ οὐσιαστικά. Καλὸ εἶναι νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητὴς πὼς καί τὰ ἐπίθετα καί τὰ ῥήματα ἔχουν συγκεκριμένη καί ἀφηρημένη σημασία. Καί τὰ ἐπιρρήματα ἀκόμη πού παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα διακρίνονται σὲ συγκεκριμένα καί ἀφηρημένα, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ὅποια παράγονται: ἐπιθ. *ψηλός, βαθύς*, ἐπίρρ. *ψηλά - βαθιά* (συγκεκριμένα): ἐπιθ. *ὁμορφος, εὐγενικός*, ἐπίρρ. *ὁμορφα, εὐγενικά* (ἀφηρημένα). Ἐννοεῖται πὼς καί ἐδῶ ὁ δάσκαλος θὰ ἔχη ὑπόψη του τὴν ἀντιληπτικὴ ὀριμότητα τῶν μαθητῶν του.

ΜΑΘΗΜΑ 25. Λεξιλόγιο. *κατώμερο*: τέτοια σύνθετα οὐσ. πού σχηματίζονται τὸ β' συνθετικὸ χωρὶς τὸ τελικό *σ* εἶναι καί τὰ ἀπόβαρο, *λεμονόδαο* κ.α.— *μαργώνω* παγώνω, τρέμω ἀπὸ τὸ κρῦο· ἴσως ἀπὸ τὸ ἀρχ. *μαργῶ* (ἄω), *μαίνομαι*. — *γιά, ποιητ.* ἀντὶ τοῦ *γιατί*, μὲ συγκοπὴ τῆς τελευταίας συλλαβῆς στὴ συνεκφῶ-

νηση με τή λέξη που ακολουθεί: γιατί το λές αυτό; για το λές αυτό: ("Εμεινε στην ποίηση" ή χρήση του κάποτε διευκολύνει το μέτρο.)

ΜΑΘΗΜΑ 24, 25, 26. Γραμματική. Για τα δμώνυμα, παρώνυμα, συνώνυμα βοηθητικός είναι και ο πίνακας (σ. 263).

Στο μάθ. 26 χρειάζεται προσοχή στον όρο. 'Ιδιωτισμός είναι ή ξεχωριστή σημασία που παίρνουν δρισμένες εκφράσεις σε μία γλώσσα, όπως λ.χ. στη γλώσσα μας ή έκφραση έγινε καπνός (έτσι υπάρχουν ιδιωτισμοί ελληνικοί, γαλλικοί, αγγλικοί κτλ.). "Άλλο είναι το ιδίωμα και ο ιδιωτισμός: ιδίωμα είναι ή τοπική διάλεκτος, δηλ. ή κατά τόπους ιδιαίτερη μορφή, χρήση και προφορά τών λέξεων της ίδιας εθνικής γλώσσας, και ιδιωτισμός είναι λέξη ή φράση ενός ιδιώματος, όπως λ.χ. το κρητικό είναι λές ή το τί μέ λές που συνήθίζουν οι Βορειοελλαδίτες.

ΜΑΘΗΜΑ 28. Λεξιλόγιο. Ο δάσκαλος που βρίσκεται σε σχολεία άστικών κέντρων θά ξέρη ότι ο μαθητής έχει πολλές έλλειψεις στο λεξιλόγιο που αναφέρει στην άγροτική ζωή, και αντίθετα πως τα παιδιά τών άγροτικών μερών έχουν ανάλογες έλλειψεις στο λεξιλόγιο που αναφέρεται στη ναυτική ή άστική ζωή. Καλό είναι οι έλλειψεις αυτές να συμπληρωθούν, ώστε τα Έλληνόπουλα να βγαίνουν από το Δημοτικό πλουτισμένα με όσο γίνεται μεγαλύτερο θησαυρό του έθνικού μας λεξιλογίου. Γι' αυτό και τὰ κείμενα του βιβλίου είναι επίτηδες διαλεγμένα, ώστε ν' αναφέρονται σε όλες τις μορφές της ελληνικής ζωής. Ειδικά για το λεξιλόγιο της ποιμενικής ζωής ως έχει υπόψη του ο δάσκαλος και τους όρους: άρμεγός καρδάρα, ξύλινος κάδος όπου άρμέγουν το γάλα άρμεγώνας στρουόγκα (βλ. τή λ. σ. 57) άρονόκι (τό), άρονόκουρο το μαλλί από το κούρσμα των άντων γένος (ό) ή έποχή του γεννού τὰ πρόβατα στα χειμαδιά· γρέκι και γκρέκι τόπος περιφραγμένος πρόχειρα με κλαδιά ή θάμνους, όπου διανυκτερεύουν τὰ γιδοπρόβατα (λέγεται και μαυρί)· γουλιόστρα το πρώτο γάλα άμέσως ύστερ' από το γέννο της προβάτινας ή της γίδας· κοπή κοπάδι· σκάρος (ό) νυκτερική βοσκή· στάλισμα και στάλος (ό) το μέρος ή ή ώρα που σταλίζουν (ανάπαύονται) τὰ γιδοπρόβατα, ιδίως το μεσημέρι.—σάνη, το μέρος όπου βρίσκονται τὰ πρόβατα, τσομπαναριό, ποιμισοστάσιο· στους νομαδικούς βοσκούς σάνη λέγεται το κινητό χωριό τών πιστικών με τις λίγες καλύδες τους· στειροχωρίζω χωρίζω τὰ στέρφα (στείρα) από τὰ γαλάρια.—τροκάνι· τετραγώνο κουδούνι τών προβάτων, χειλαροκούδουνα τὰ συνηθισμένα κουδούνια τών κοπαδιών· μιμπίνες τὰ μεγάλα κουδούνια τών γκασσιμών, λ. όνοματοποιημένη από τον ήχο «μπίμ μπίμ»· κυρί (τό) και κύρος (ό) και κυροκούδουνο το κουδούνι τών γιδιών και τών τράγων (πολλές ποιμενικές λέξεις είναι θησαυρισμένες στα λαογραφικά βιβλία του Δ. Λουκόπουλου («Ποιμενικά της Ρούμελης», «Πώς ύφάνουν και νύθονται οι Αίτωλοι κ. ά.), στα ποιήματα του Κ. Κρυστάλλη και στα «Διηγήματα της στάνης» του Χ. Χριστοθαλή.)

ΜΑΘΗΜΑ 29. Λεξιλόγιο. άτόφος από το μωσαιωνικό ατόφος, άρχ. ατοφής.

ΜΑΘΗΜΑ 30. Κείμενο. Το κείμενο, από τὰ «Ποιμενικά της Ρούμελης» του Δ. Λουκόπουλου, είναι επίτηδες διαλεγμένο, γιατί έχει λέξεις με δίφρα σύμφωνα και ρινικά συμπλέγματα, που χρησιμοποιούν για το σχετικό μάθημα της γραμματικής· βοηθεί και στο λεξιλογικό πλουτισμό· έτσι τὰ παιδιά που δε ζούν σε άγροτικές περιφέρειες έχουν την ευκαιρία να μάθουν την όνομασία τών μουσικών όργάνων της άγροτικής.

ΜΑΘΗΜΑ 31. Κείμενο. Στη φράση «ίως μάλιστα να έχουν πάρει κιόλας την απόφαση» το κιόλας έχει τή σημασία του ήδη, πιά. Λέγεται ακόμη και στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) Για κάτι που έγινε πιο γρήγορα άπ' ό,τι περιμέναμε: ήρθες κιόλας;—β) Στη σημασία άμέσως, στη στιγμή: Μόλις το είπα, τ' άραξαε

κιάλας.—γ) Μ' ἐπιδοτική σημασία (καὶ μάλιστα, μάλιστα καί: Τὸ ξέρεις αὐτὸ τὸ παιδί;—"Ἄν τὸ ξέρω, λέει; τὸ βάρφισα κιάλας. (Βλ. Νεοελλ. Γράμματ. τοῦ Κράτους σ. 378.)

ΜΑΘΗΜΑ 34. Γραμματική. Γιὰ τὸ ἐνωτικὸ ὑστερ' ἀπὸ τὰ προτακτικὰ ἀγια-
αί - γερο - κτλ. γίνεται λόγος στὸ μαθ. 86.

ΜΑΘΗΜΑ 35. Γραμματική. Γιὰ τ' ἄλλα σημεῖα τῆς στίξεως γίνεται λόγος
στὸ μαθ. 86. Ἐκεῖ δίνονται καὶ περισσότερες λεπτομέρειες.

ΜΑΘΗΜΑ 36. Λεξιλόγιο. βίγλα, μεσαιωνικὸ ἀπὸ τὸ λατιν. vigilia (ἔτσι καὶ
βιγλίζω, βιγλιότορας). **Γραμματική.** Λέξεις ποὺ παθαίνουν ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ φω-
νήεντος ἐκτός ἀπ' ὄσας μνημονεύονται στὸ μάθημα εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθοι: ἀγκλί-
τα, ἀμύγδαλο, ἑβδομάδα, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδεσφος, ἐξοδεύω, ἐξομο-
λογῶ, ἐπίστομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἐλένη, Εὐφροσύνη, ἡγού-
μενος, ὑγεία (γιαῖ), ὑπερήφανος ὑφαίνω, Εἰρήνη. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι
περασμένων χρόνων μὲ ἀτονή αὐξηση: (ἐ)δέναμε, (ἐ)δέσαμε, (ἐ)γελούσαμε.

ΜΑΘΗΜΑ 37. Λεξιλόγιο. ψηφῶ λογαριάζω, ὑπολογίζω. Ἔγινε ἀπὸ τὸν ἀόρ.
τοῦ ψηφίζω δηλ. κατὰ τὸ σχῆμα ἐτίμησα-τιμῶ, ἐτόλμησα-τολμῶ κτλ. καὶ ἐψη-
φισα-ψηφῶ ἔτσι ἔχομε τὰ παράλληλα ρήματα ψηφίζω καὶ ψηφῶ μὲ διαφο-
ρετικὴ ἑμῶς σημασία.

ΜΑΘΗΜΑ 39. Λεξιλόγιο. ρουπάκι ἀπὸ τὸ ἀρχ. ρῶπαξ (μεσαιων. ὑποκορ.
ρωπάκιον).

ΜΑΘΗΜΑ 40. Γραμματική. Γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἀόριστου ἄρθρου καὶ τῆς
ἀόριστης ἀντωνυμίας (μάθ. 114) συνηθίζεται ὁ τύπος μιά, ἐνῶ γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ
ἀριθμητικοῦ συνηθίζεται περισσότερο ὁ τύπος μία. Καλὸ εἶναι νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ
ἐξχώρισμα.

ΜΑΘΗΜΑ 41 - 48. Γραμματική. Ἡ διαίρεση τῶν οὐσιαστικῶν σὲ κλίσεις
γίνεται μὲ βάση τὸ γένος, γιατί δὲν μπορούσε νὰ γίνη ἀλλιῶς. Τὰ βασικὰ γνωρι-
σματα ποὺ χαρακτηρίζουν σήμερα τὴν κλίσιν τῶν οὐσιαστικῶν τὴν ἐξχωρίζουν συ-
νήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλίσιν. Βλ. σχετικὰ τὴν ἱστορικὴν διασαφήση § 521 στή
Νεοελλ. Γραμματικὴ τοῦ Κράτους (σ. 226).

ΜΑΘΗΜΑ 43. Λεξιλόγιο. ἀμπαρώνω ἀπὸ τὸ ἀμπάρα, ἰταλ. barra.

ΜΑΘΗΜΑ 44. Λεξιλόγιο. καζαντζής (ἐπαγγελματικὸ) αὐτὸς ποὺ φτιάχνει
καζάνια· καζάνι λ. τουρκ.—αυτιά (τοῦ ταψιοῦ), χερούλια· σχῆμα κατὰχρησης· ἔτσι
λέμε καί: τὸ πόδι τοῦ τραπεζιοῦ, ἡ μύτη τῆς βελόνας, τὸ δόντι τῆς χιτάνας κτλ.

ΜΑΘΗΜΑ 46. Λεξιλόγιο. τσουράπι, λ. τουρκική.—πλουμίδι, πλουμί, λατιν.
pluma=φτερό.

ΜΑΘΗΜΑ 50. Γραμματική. Γιὰ τὸ μαθητὴ τῆς ἑκτης δίνονται μερικὲς χρῆ-
σιμες συμπληρώσεις γιὰ τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα στὸ μαθ. 118.

ΜΑΘΗΜΑ 52. Κείμενο. Στὸ κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη γερο-λαγός· σ' αὐτὸ
μπορεῖ ν' ἀνατρέξῃ ὁ δάσκαλος, εἰταν θὰ διδάξῃ τὰ προτακτικὰ (μάθ. 86)

ΜΑΘΗΜΑ 53, 54. Γραμματική. Στὸ μαθ. 53 ζητοῦμε ἀπὸ τὸ μαθητὴ νὰ
προσέξῃ τὸ παράδειγμα ἄρσός μας καὶ τὸν ρωτοῦμε· τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος
τῶν μονοσύλλαβων τύπων. Στὸ μαθ. 54, ἀφοῦ γίνη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν προσωπ.
ἀντων. τοῦ γ' προσ., μπορεῖ ὁ δάσκαλος νὰ ἐπιμείνῃ περισσότερο στὴν ἐγκλίση τοῦ
τόνου καὶ νὰ δείξῃ ὅτι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπ. ἀντων., δηλ. οἱ ἐγκλι-
τικὲς λέξεις μου μὲ μᾶς-σοῦ σὲ σᾶς-τος τον τοι τη τες κτλ. α) ἄ ν ε β ἄ ζ ο υ ν
τὸν τόνο (ὡς ὀξεῖα) στὴ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξεως, εἰταν αὐτὴ τονίζεται

στην προπαραλήγουσα ή όταν είναι έγκλιτική και ή προηγούμενη της τονίζεται στην παραλήγουσα: *ό ξάδερφός μου, γράψε μάς τα, δώσε μου τα*. 6) *χά α ν ο υ ν τόν τόνο, όταν ή προηγούμενη λέξη τονίζεται στη λήγουσα ή στην παραλήγουσα: ό νοūs μου, φέρε το, δώσε μας.*—Όταν ή προηγούμενη λέξη παίρνη βαρεία στη λήγουσα, γράφουμε στη θέση της όξεία.

ΜΑΘΗΜΑ 63. Λεξιλόγιο. *πενικιάς, περιεχτικό* παραγωγικές καταλήξεις περιεχτικών είναι *-ιά και -ιάς*: *άμμουδιά, ποταμιά* (ή στεγνή κοίτη του ξεροπόταμου) *ελατιάς, χαλικιάς* κτλ. *Γραμματική.* Δέν πρέπει νά γίνεται σύγχυση τών προθέσεων τής δημοτικής (βλ. και πίνακα σ. 244) με τίς άρχαίες προθέσεις, πού συνήθως στη δημοτική δε βρίσκονται μόνες παρά πάντοτε σε σύνθετα σε λόγια άχώριστα μόρια (μάθ. 71, σ. 143).

ΜΑΘΗΜΑ 64. Λεξιλόγιο. *χαροκόπι* γλέντι, διασκέδαση ή παραγ. κατάλ. *-κόπι* σημαίνει: *ένεργεια άδιάκοπη, όπως και στα ρήματα ή κατάλ. -κοπώ: βροητοκοπώ, γλεητοκοπώ, λαμποκοπώ, ξυλοκοπώ και τό καθ. σταυροκοπιέμαι κ.ά.*—*βιό* (τό) ή *βιός* (τό) *περιουσία*: τέτοια σημασία είχε συχνά ή λ. *βίος* (δ) και στην άρχ. γλώσσα.

ΜΑΘΗΜΑ 65. Γραμματική. Για τή διδασκαλία του βουλητικού νά βλ. *δσα* σημειώσαμε στο μαθ. 9.

ΜΑΘΗΜΑ 66. Μυστράς από τό *μυζηθράς* (βλ. Νεοσλ. Γραμματ. Κράτ. § 467).

ΜΑΘΗΜΑ 69. Λεξιλόγιο. *τομπέρι*, λ. *τουρκ.*

ΜΑΘΗΜΑ 71. Λεξιλόγιο. *έγκαταστάθηκα*, *παθ. άόρ. του έγκατασταίνομαι.*

ΜΑΘΗΜΑ 73. ήλιοστάλαχος, λεβεντινός, ροδοστάλαχος, άγριοπρόσωπος κτλ., ποιητικά σύνθετα από αυτά πού έχει: *άφθονα ή νεοελληνική γλώσσα.* Για τήν εύκολια πού έχει ή γλώσσα μας νά σχηματίζη παράγωγα και σύνθετα και για τήν έκφραστικότητα τους βλ. Νεοσλ. Γραμματ. Κράτους § 411-415.

ΜΑΘΗΜΑ 74. Στο μάθ. 28 σημειώσαμε μερικούς δρους από τό λεξιλόγιο τής ποιμενικής ζωής. Έδώ δίνουμε λίγους από τους πιό συνηθισμένους δρους τών ναυτικών μας, πού τους άκούμε συχνά στον προφορικό λόγο και τους συναντούμε σε λογοτεχνικά και άλλα κείμενα: α) *Π λ ω τ ά μ ε σ α*: *καράβι* (άρχ. *κάραβος*) κυρίως Ιστιοφόρο, αλλά και γενικά κάθε είδους πλοίο· *βαπόρι* (ιταλ.) *άτμόπλοιο*· *καΐκι* (τουρκ.) μικρό Ιστιοφόρο· *γολέτα* (βενετ.) *έλαφρό δικάταρτο καράβι* με μικρή χωρητικότητα, «ήμιγολία»· *μπρατσέρα* (βενετ.) *δικάταρτο καράβι* με πανιά τετράπλευρα σε σχήμα *τραπεζίου*· *κορβέτα* (ιταλ.) ή *νάβα* (ιταλ.) *τρικάταρτο έμπορικό ή πολεμικό καράβι*, «*δρόμων*»· *φρεγάδα* ή *-άια* (βενετ.) *τρικάταρτο πολεμικό καράβι*, «*φρεγάς*»· *μπρίκι* (άγγλ.) *δικάταρτο καράβι* με τετραγωνικά πανιά, «*βρίκιον*», «*πάρων*»· *σκούνα* (ιταλ.), *καράβι* πού μοιάζει με *γολέτα* και με *μπρίκι*, *γολετόμπρικο*, «*μυοπάρων*»· *μπάρκο* (ιταλ.) είδος *τρικάταρτο καράβι*, «*μυοδρόμων*»· *τρεχαντήρι* (λ. άρχ. *μεταγεν. τροχαντήρ*) μικρό άκτοπλοϊκό Ιστιοφόρο, γρήγορο και σταθερό· *μπενζίνα* *πλοιάριο* πού ή κίνησή του γίνεται με *μπενζίνα*, «*βενζινάκατος*»· *φελούκα* (ισπαν. από άρχ. λ. «*έφολκιον*»)· *σαμπαβία* (ιταλ.) *βάρκα* *πολεμικού*, «*έπιτελις*»· *πάσαρα* ή (ιταλ.) *βάρκα* του κυβερνήτη, «*κέλης*» ή «*φαλαίνις*»· *μαούνα* (ιταλ.) *χαμηλό και πλατύ σκάφος* για μεταφορές *έμπορευμάτων* σε *μικρές αποστάσεις*, «*φορτηγίς*»· *ψαροπούλα*, *ψαράδικο*, *ψαροκάικο* *πλοιάρια* για ψάρεμα, «*άλισυτικά*»· *πυροφάνι* *σιδερένια σκάρα* σε *ψαράδικο πλοίο*, *έπου άνάβουν*. *δαδιά* τή νύχτα ή *φανάρι* με *άετυλίνην πυράρι* *φαρόδρακα* και *πυροφάνι*· *προιόρι* (μεσαιων. *πλοιάριο*) *άβαθη βαρκούλα* για ψάρεμα σε *πολύ ρηλά νερά* (στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου). — 6) *Μ έ ρ η τ ο υ π λ ο ί ο υ*: *καρίνα* (λατιν.) τό

024000019986

(Συνέχεια από τη σελ. 2 του εξωφύλλου)

9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις για τη μέση παιδεία**. Βιβλίο του δασκάλου (συμπληρωματικό του μαθητικού, μόνο για τους εκπαιδευτικούς), 1948, 4 + 72 σελ., έκδ. 2., Θεσσαλονίκη 1962, δρ. 22.
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις από την ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτεινής Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας**. Βιβλίο του δασκάλου (περιέχει και το Βιβλίο του μαθητή), 1947, 104 σελ., Ανατύπωση 1962, δρ. 18.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις από την ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας**. Βιβλίο του μαθητή, 1947, 88 σελ., Ανατύπωση 1962, δρ. 15.
25. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις**. Βιβλίο του μαθητή. Έκδοση ειδική για ξενογλώσσους ή και για ελληνόπαιδα του εξωτερικού με περιορισμένο το λεξιλογικό τους πλούτο, 36 σελ., δρ. 14.

Σειρά Β.—Κείμενα :

1. Φωτεινής Τζωρτζάκη, **Ανδρέας Καρκαβίτσας**. Έκλογη από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για τη μέση παιδεία, 1950, 112 σελ., δρ. 25.
 2. Φωτ. Τζωρτζάκη, **Ίων Δραγούμης (Ίδας)**. Έκλογη από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για την ανώτατη τάξη της μέσης παιδείας, 1953, 96 σελ., δρ. 17.
 4. Θρ. Σταύρου, **Έφραλιώτης και Πάλλης**. Έκλογη από το έργο τους, εισαγωγή, σχόλια. (Έτοιμάζεται).
 5. Έμμ. Κριαρά, **Έρωτόκριτος, Κρητικό θέατρο**. (Έτοιμάζεται).
- Σειρά Γ.—Στοιχεία Νεοελληνικής Λαογραφίας, Μετρικής και Ποιητικής. Νεοελληνική Γραμματολογία, Ίστορία κλπ.
- Δ. Λουκάτου, **Οι γιορτές μας**. (Έτοιμάζεται).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

1. **Νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδάκια**. Ανθολόγημα Φάνης Σαρεγιάννη, διακόσμηση Άγγ. Χατζημιχάλη, 1953, 43 σελ., δρ. 10.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

Έπιστημονικές μελέτες εκλαϊκευτικές με σκοπό να κάνουν γνωστά σε πλατότερο κύκλο ζητήματα επιστημονικά, σχετικά με την κοινωνική μας ζωή.

Τά βιβλία αυτά, σύντομα και περιεκτικά, προορίζονται για τους μη ειδικούς, διατηρούν όμως και τον επιστημονικό τους χαρακτήρα, ιδίως με τις σημειώσεις, που χρησιμεύουν και για εισαγωγή σε όσους θα θελήσουν να μάθουν περισσότερα. Ως τώρα βγήκαν :

1. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ένα βιβλίο για τη γλώσσα μας**. (Η Γραμματική της δημοτικής και η Νεοελληνική Χρηστομάθεια του Α. Thumb). Ανάτυπο από το Δελτίο του Εκπαιδευτικού Όμιλου 2 (1912), σελ. 41—59. (Έξαντλημένο).
2. Μ. Τριανταφυλλίδη. **Η δρθογραφία μας**. 1913, 174 σελ. Ανάτυπο από το Δελτίο του Εκπαιδευτικού Όμιλου 3 (1913), 28—195. (Έξαντλημένο).

(Η συνέχεια στη σελ. 4 του εξωφύλλου)

2000

(Σύντομα από τη σελ. 3 του εξαντλημένου)

3. Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914—16 (1920), 139 σελ. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 6 (1916), σελ. 33—120 καὶ 8 (1920), σελ. 49—99. (Ἐξαντλημένο).
4. Μ. Τριανταφυλλίδη, Πρὶν καὶ μετὰ. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς. (Ἀπάντηση στὴν Ἐκθεσὴ τῆς Ἐπιτροπείας ποὺ εἶχε ζητήσει ἀνὰ καὶ σὺν τ' ἀναγνωστικά καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ διοχτοῦν ποικίλα οἱ εἰσηγητὲς τῆς). Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 9 (1921), σελ. 177—322. (Ἐξαντλημένο).
5. Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, 1933, 58 σελ., δρ. 10. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ Νέα Ἑστία 14 (1933) ἀρ. 161, 163 κ.ά.
6. Μ. Τριανταφυλλίδη, Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή, 1945, 8+216 σελ., δρ. 25.
7. Μ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς καὶ ἀντίδραση, 1960, 397+1 σελ., δρ. 50.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἰδρυτής: Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΣΕΙΡΑ Α — Γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ.

1. Γύρω γύρω ὄλοι. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Λύδια Μπορζέκ, 1927, ἔκδ. 2., 1947, ἔκδο δρ. 10, δευτέρου δρ. 15.
2. Ντίλι - Ντίλι, εἰκονογραφημένο ἀπὸ τὸ Σπ. Βασιλείου, 1948. (Ἐξαντλημένο).
3. Κούνια - Μπέλα. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴ Φ. Σαργιάννη, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Δ. Μοντεσσάντου, 1951, δρ. 10.

ΣΕΙΡΑ Β — Γιὰ μικρὰ παιδιὰ.

Παιχνίδια καὶ τραγούδια λαϊκὰ, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα καὶ εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1926, 56 σελ. Ἐκδ. 2, 1957, δρ. 15.

Ἦταν καὶ δὲν ἦταν. Λαϊκὰ παραμύθια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα ἀπὸ ἀνέκδοτο ὄλυο τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1929, 168 σελ. (Ἐξαντλημένο).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΧΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Ἐλισάου Γεννήδη, Στοιχεῖα γεωμετρίας, γιὰ τὴς ἀνώτερες τάξεις τοῦ γυμνασίου, 1938, 290 σελ., δρ. 20.

Μιχ. Οὐκονόμου, Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. (Ἐτοιμάζεται).

Κεντρικὴ πώλησις: Βιβλιοπωλεῖο τῆς ἁ' Ἑστίας» Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σπας, Α.Ε., Σταδίου 38, Ἀθήνα.